

Lycksalighetens ö

Fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle

SOM-undersökningen 2010

SOM-rapport nr 52

Sören Holmberg, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson
(red)

Redaktörer: Sören Holmberg, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson

© Författarna och SOM-institutet

Administrativ redaktör: Kerstin Gidsäter

Omslagsbild: William Turner, Holy Island, Northumberland

Copyright: © Victoria and Albert Museum, London, England

Omslag och redigering: Henny Östlund

Tryck: Litorapid Media AB, Göteborg 2011

ISBN: 978-91-89673-21-2

ISSN: 0284-4788

ISRN: GU-STJM--52--SE

INNEHÅLL

Förord	9
Lycksalighetens ö Sören Holmberg, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson	15
DET SOCIALA LANDSKAPET	
Förtroendekurvorna pekar uppåt Sören Holmberg och Lennart Weibull	45
Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat Bo Rothstein	65
Svenska folkets syn på korruption Monika Bauhr och Henrik Oscarsson	85
Svenskarnas tilltro till domstolarna Ylva Norén Bretzer	97
Kvalitet i offentlig verksamhet Susanne Johansson och Sören Holmberg	105
Det (o)jämlika medborgarskapet – politisk alienation vs politisk integration Maria Oskarson	115
Personlighet och ideologisk vänster-högerposition Sören Holmberg, Lennart Weibull och Mattias Gunnarsson	127
Framgång för Sverigedemokraterna trots en allt mer flyktinggenerös opinion Marie Demker	135
Fortsatt polarisering i vargfrågan Linda Berg och Maria Solevid	145
Människors oro och politikens ansvar Monika Djerf-Pierre och Lena Wängnerud	163

DET POLITISKA LANDSKAPET

Förtroendet för kungahuset och monarkins ställning 2010 Lennart Nilsson	181
Kontakter med riksdagen skapar förtroende för riksdagen Martin Brothén och Sören Holmberg	199
Vart tog klimatet vägen? Niklas Harring, Johan Martinsson och Björn Rönnerstrand	205
Kärnkraftsopinionen pre-Fukushima Sören Holmberg	215
Färre vill satsa på mer vindkraft Per Hedberg	223
Vem är villig att betala mer för grön el? Aksel Sundström, Johan Martinsson och Lennart J. Lundqvist	235
Opinionsstödet för EU fortsätter att öka Sören Holmberg	247
Ökat Nato-motstånd och minskat stöd för den svenska insatsen i Afghanistan Ulf Bjereld	263
Medborgarnas demokratiuppfattningar Peter Esaiasson, Mikael Gilljam och Mikael Persson	269
Välfärdsopinion – valåret 2010 Lennart Nilsson	279

KULTUR- OCH KONSUMTIONSLANDSKAPET

Bibliotek och läsande mellan digitala och fysiska media Lars Höglund och Eva Wahlström	299
Förtroendet för forskningen fortsätter falla Sören Holmberg och Lennart Weibull	315

Fyra perspektiv på religion i Sverige Lennart Weibull och Jan Strid	331
Välbefinnande och livstillfredsställelse i dagens Sverige Filip Fors och Bengt Brülde	349
För hvad pris som helst John Magnus Roos och Ulrika Holmberg	365
Alkoholvanor och alkoholopinion Sören Holmberg och Lennart Weibull	377
DET FÖRÄNDRADE MEDIELANDSKAPET	
Ökad polarisering i morgontidningsläsningen Ingela Wadbring och Ulrika Hedman	395
Kvällspress i gamla och nya tappningar Mathias A. Färdigh och Oscar Westlund	409
Partipropaganda i spalterna? Bengt Johansson	421
Radion mellan gammalt och nytt Jan Strid	435
Radio mot strömmen Jakob Bjur	445
Småbarnsföräldrars syn på televisionens barnkanaler Gabriella Sandstig	455
Nyheter i våra hjärtan Ingela Wadbring och Annika Bergström	465
KOMMUNIKATIONS LANDSKAPET	
Valår på nätet Annika Bergström	477

Generationer av mobilbruk	
Göran Bolin	489
Ständigt uppkopplad och uppdaterad	
Oscar Westlund	499
Sociala medier och politiskt engagemang	
Nils Gustafsson och Lars Höglund	511
Val av nyhetskanal när kriser inträffar	
Marina Ghersetti	525
Medieförtroende och public service	
Lennart Weibull	535
METODREDOVISNING	
Den nationella SOM-undersökningen 2010	
Åsa Nilsson och Frida Vernersdotter	551
Författarna	585
Adresser	590
BILAGOR	
Informationsbroschyr, Frågeformulär (I, II och III)	595
SOM-institutets böcker	671

FÖRORD

SOM-INSTITUTET 1986-2010

Hösten 1986 genomfördes den första nationella SOM-undersökningen. Bakgrunden var ett gemensamt intresse bland statsvetare, medieforskare och förvaltningsforskare vid Göteborgs universitet att skapa ett eget undersökningsinstrument. Att samla in data genom frågeundersökningar var inget nytt. Statsvetenskapliga institutionen hade redan 1954 i samverkan med Statistiska centralbyrån genomfört en första väljarundersökning efter amerikansk förebild – och har därefter vid varje nationellt val och folkomröstning genomfört frågeundersökningar. Den 1971 inrättade Avdelningen för masskommunikation började hösten 1979 att genomföra årliga frågeundersökningar med allmänheten i syfte att belysa dagspressens roll i förhållande till andra medier, där datainsamlingen gjordes av Testologen AB.

Det som skapade förutsättningen för 1986 års SOM-undersökning var ett intresse att samverka över ämnesgränserna och att åstadkomma tätare avstämningar av mediekonsumtion och opinionsläge. Samspelet mellan medier och politik är ett naturligt vetenskapligt intresseområde, men under de mer allmänna begreppen samhälle och opinion skapades möjligheter att rymma nya spännande frågeställningar. Med tillgång till ett undersökningsinstrument som vi själva styrde över skulle vi ha goda möjligheter att utveckla fältet.

Den första SOM-undersökningens frågor berörde olika aspekter av politik, medier och offentlig service, i syfte att sammantaget kunna belysa den svenska opinionsbildningen och dess villkor – det tema som har blivit ett signum för SOM-undersökningarna. Undersökningen har sedan starten 1986 genomförts varje höst i form av en postenkät. Den nationella undersökningen (kallad Riks-SOM) har efter hand byggts ut i både frågeomfång och urvalsstorlek. Sedan mitten av 1990-talet innehåller den ett hundratal frågor som ställs till 6 000 slumpmässigt valda personer mellan 16 och 85 år och boende i Sverige för att 2008 öka till 9 000 personer i urvalet.

År 1992 vidgade SOM-institutet verksamheten med en motsvarande årlig västsvensk undersökning som sedan 1998 täcker hela Västra Götalands län (Väst-SOM). Institutets regionala satsning förstärktes 2001 med en återkommande undersökning i Skåne län (Syd-SOM). Dessa regionala undersökningar omfattar 6 000 personer i urvalet. Mindre regelbundet har sedan 1996 även gjorts undersökningar av enskilda kommuner i Göteborgsregionen samt av stadsdelar i Göteborg. Våren 2011 genomförs dessutom en särskild SOM-undersökning med anledning av omvalet i Västra Götaland.

Sedan början av 1990-talet har också årliga studentundersökningar genomförts vid Göteborgs universitet (student-SOM).

SOM-undersökningarna byggde ursprungligen på medverkan från forskningsprojekt vid de universitetsinstitutioner som initierade verksamheten. Snart väcktes emellertid intresset att medverka även utanför dessa institutioner, bland ledande forskare i andra ämnen vid Göteborgs universitet (bland annat sociologi, företags ekonomi och havsmiljö) såväl som vid andra lärosäten (bland andra Stockholms universitet, Lunds universitet, Örebro universitet och Högskolan i Borås). SOM-institutet är således inget egentligt forskningsinstitut utan en organisation för kvalificerad datainsamling och metodutveckling tillgänglig för svensk empirisk samhällsforskning – ett slags gemensam plattform som möjliggör för både mindre och större forskningsprojekt att snabbt vinna tillgång till högkvalitativa data.

I ökande grad genomförs även analyser över tid i samprojekt med enskilda myndigheter, branschorganisationer och medier inom ramen för mindre projekt. Exempel på sådana samverkansparter är Sveriges Television, Tidningsutgivarna, Statens Kulturråd, Arbetsförmedlingen, Energimyndigheten och Riksbanken. Intresset att delta med frågor i SOM-undersökningarna har ökat markant under senare år.

En av utgångspunkterna för att starta SOM-institutets årliga frågeundersökningar var möjligheten att etablera tidsserier. Tanken var att kunna belysa hur olika slags samhällsförändringar påverkar människors attityder och beteenden. En konsekvens av detta synsätt är att SOM-undersökningarna till stor del består av frågor som ställs på likalydande sätt år efter år. Således har SOM-institutet unika data på exempelvis samhällsförtroendets förändring över tid, liksom på inställningen till den offentliga sektorn eller på dagstidningsläsning. Genom att systematiskt följa sådana serier har det dessutom varit möjligt att bygga ut med kompletterande frågor för att belysa vad som kan ligga bakom förändrade trender. För nya samverkansprojekt gäller att SOM-institutet strävar efter samverkan av långsiktig karaktär. Upprepade tvärsnittsstudier genererar ovärderliga tidsserier för svensk samhällsvetenskaplig forskning.

En andra viktig utgångspunkt för SOM-institutets mätningar har varit att inkludera ett brett spektrum av olika bakgrundsvariabler. Avsikten är att kunna erbjuda forskare med olika inriktning möjlighet att testa relevanta förklaringsfaktorer. Således innehåller alla SOM-undersökningar vid sidan av detaljerade grundläggande demografiska variabler (kön, ålder, utbildning, uppväxt, hushållssammansättning, social bakgrund), politiska variabler (partisynpati, vänster-högerplacering, institutionsförtroende) och medieinriktade variabler (nyhetskonsumtion, IT-vanor och annan medieanvändning) samt inte minst en stor mängd variabler avseende livsstil och hälsa. Flera av dessa tidsserier har i sig gett upphov till analyser och projektidéer, exempelvis om förhållandet mellan kulturvanor och hälsa över tid. Det breda anslaget gör SOM-enkäterna roligare att fylla i för våra respondenter och skapar samtidigt möjligheter till oväntade upptäckter.

En tredje viktig utgångspunkt för SOM-institutets verksamhet gäller metodutvecklingen. När den första SOM-undersökningen initierades föll valet, efter över-

väganden av tillgängliga alternativ, på postenkät som datainsamlingsmetod. SOM-institutet har sedan dess kunnat glädja sig åt en hög svarsfrekvens för relativt omfattande frågeformulär, oftast mer än tjugo sidor. Andelen svarande har under de drygt två decennier som SOM-undersökningarna genomförts dock minskat från omkring 70 till cirka 60 procent. Trenden med ett svagare intresse hos befolkningen för att delta i denna typ av undersökningar är ett generellt problem. SOM-institutet har mött problemet mer framgångsrikt än många andra genom en noggrann uppsikt över inflödet, många påminnelser med olika tekniker, detaljerade bortfallsanalyser samt en successiv anpassning av datainsamlingen. Representativiteten i undersökningarna är genomgående mycket god. Varje undersökning dokumenteras utförligt i de publikationer som ges ut på basis av resultaten.

Även om postenkät hittills varit den dominerande tekniken för datainsamling har SOM-institutet genomfört olika experiment med webbenkäter. Genom nära samverkan med statsvetenskapliga institutionens nätpanel har vi även kunnat testa nya frågor.

Sedan 2010 pågår vid SOM-institutet ett särskilt databasvårdande projekt finansierat av Riksbankens Jubileumsfond vars primära syfte är att förädla de data som samlats in sedan 1986. I förädlingen ingår bland annat att skapa nya sammanlagda datamängder av undersökningarna som möjliggör nya sätt att analysera materialet. Bland annat är avsikten att komplettera svaren med externa data. All dokumentation från SOM-undersökningarna översätts till engelska för att möta ett växande behov från det internationella forskningssamhället.

Utöver den starka forskningsförankringen skiljer sig SOM-institutet från privata undersökningsinstitut genom kraven på offentlighet och tillgänglighet av data för andra forskare. Det görs bland annat genom Svensk Nationell Datatjänst (SND) som är ett nationellt dataarkiv för humanistisk, samhällsvetenskaplig och medicinsk forskning.

För sprida kunskap om aktuella forskningsresultat utgår utger SOM-institutet varje år böcker baserade på de genomförda undersökningarna (se publikationslistan), där deltagande forskare och projekt inbjuds att medverka. SOM-institutets bokserie omfattar i dag 52 volymer innehållande artiklar författade av omkring 150 olika personer, bland vilka flera av Sveriges ledande samhällsforskare återfinns. För att göra resultat, dokumentation och publikationer tillgängliga både inom och utom forskarsamhället har SOM-institutet satsat på en informationsrik hemsida (www.som.gu.se).

SOM-institutets verksamhet har sedan starten letts av tre seniora forskare: professorerna Sören Holmberg och Lennart Weibull och docent Lennart Nilsson. År 2010 blev professor Henrik Ekengren Oscarsson föreståndare och vid hans sida finns en koordinator, två undersökningsledare på heltid och fyra biträdande undersökningsledare. SOM-institutet är administrativt placerat vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Göteborgs universitet.

Den tjugofemte nationella SOM-undersökningen

Lycksalighetens ö är den 52:a publikationen från SOM-institutet vid Göteborgs universitet sedan den första blygsamma redovisningen från den första SOM-undersökningen för 25 år sedan hösten 1986. Boken tar sin utgångspunkt i den nationella SOM-undersökningen från hösten 2010 som omfattar tre riksrepresentativa urval på vardera 3 000 slumpmässigt personer i åldern 16-85 år. Undersökningarna som närmaste ska betraktas som tre editioner av samma studie har genomförts parallellt och innehåller delvis gemensamma frågor. Fältarbetet genomfördes huvudsakligen under september och oktober 2010. Ansvarig för datainsamlingen har varit *Kinnmark Information* med Magnus Kinnmark som fältledare. Närmare uppgifter om uppläggning och genomförande samt analyser av likheter och skillnader mellan de tre enkäterna finns i metoddokumentationen i bokens slut.

Lycksalighetens ö innehåller i första hand analyser som uppdaterar trender i fråga om *Samhälle*, *Opinion* och *Massmedia*, de tre huvudområden som står i centrum för SOM-institutets undersöknings- och analysverksamhet. Uppläggningsen är i huvudsak densamma som i tidigare års redovisningar. Svenska folkets samhällsförtroende, synen på den offentliga sektorn, åsikter om energi, läsningen av dagstidningar, tilliten till andra människor, synen på monarkin, användning av ny medieteknologi, besök på bibliotek är exempel på analyserade långtidstrender. Andra kapitel ger fördjupningar av enskilda ämnesområden, bland annat åsikter om alkohol, synen på den svenska vargstammen, uppfattningar om korruption, överdriva köpvanor ("shopaholics"), föreställningar om viktiga informationskällor vid kriser. I och med den stora förändring som för närvarande sker inom medieområdet finns även i årets bok flera kapitel som på olika sätt belyser medievärldens digitalisering.

I *Lycksalighetens ö* medverkar samhälls- och opinionsforskare från många olika ämnesområden och lärosäten. Varje författare svarar själv för sin tolkning av data och slutsatserna i respektive kapitel. Samtidigt med att boken utkommer utger SOM-institutet en uppdaterad utgåva av den engelskspråkiga *Swedish Trends*, där ett antal av de centrala tidsserierna finns samlade. Dessutom publiceras ett antal specialanalyser om bl a förtroende för Riksbanken, Säpo och Arbetsförmedlingen samt fördjupade analyser av svenska folkets kulturvanor.

Lycksalighetens ö är också titeln på bokens inledande översikt kapitel. Titeln anspelar på den positiva tendens i det svenska samhället som kommer till uttryck i resultaten från 2010 års undersökning. Också omslaget som bygger på en målning av William Turner knyter an till den ljusa stämningen. Den är speciellt vald av Sören Holmberg som med denna volym avslutar 25 års arbete som en av huvudredaktörerna för de årliga publikationerna från den nationella SOM-undersökningen.

Undersökningsledare för den nationella SOM-undersökningen 2010 har varit Åsa Nilsson och biträdande undersökningsledare Frida Vernersdotter, som även svarar för metoddokumentationen. Bokproduktionen har Kerstin Gidsäter samordnat medan Henny Östlund har ansvarat för redigering.

Dataunderlaget från tidigare SOM-undersökningar är tillgängliga för akademisk forskning och utbildning via Svensk Nationell Datatjänst (SND) vid Göteborgs universitet. De publikationer som hittills utgivits av SOM-institutet finns förtecknade längst bak i föreliggande volym. Mer information om SOM-institutet finns på institutets hemsida (www.som.gu.se).

Göteborg i juni 2011

Sören Holmberg
Statsvetenskapliga
institutionen
Göteborgs universitet

Lennart Weibull
Institutionen för journalistik,
medier och kommunikation
Göteborgs universitet

Henrik Oscarsson
SOM-institutet
Göteborgs universitet

LYCKSALIGHETENS Ö

SÖREN HOLMBERG, LENNART WEIBULL
OCH HENRIK OSCARSSON

Upp genom luften och bort över haven, hän över jorden i stormande färd. Det är vindarnas kör som sjunger och som därmed förebådar Astolfs resa från sitt kungarike i Norden till lycksalighetens ö.¹ Astolf är trött på sina plikter och drömmer om ett annat liv. Det som lockar på lycksalighetens ö är den undersköna Felicia som han fått höra om av den unga vinden Zefyr. Det är också Zefyr som för honom till ”vårens eget land” där höst och vinter bara är ”en kort sömnsjuka”.²

Det är upptakten till Per Daniel Amadeus Atterboms sagospel *Lycksalighetens ö*, vars första del kom 1824 och den andra 1827. Atterbom är en av den svenska litteraturhistoriens stora romantiker. Han föddes 1790 och dog 1855.³ Han blev professor vid Uppsala universitet 1828, först i teoretisk filosofi och senare i estetik och modern litteratur. År 1839 blev han ledamot av Svenska Akademin. Det som präglade honom var ett par års vistelse i Tyskland, där han kom i kontakt med tidens stora namn, bland annat Friedrich Schlegel, Ludwig Tieck och Jean Paul som alla tillhörde kretsen av romantiker. Bara några år efter hemkomsten utgav Atterbom den första upplagan av *Lycksalighetens ö*. Den fick ett blandat mottagande. Han fortsatte att arbeta på den hela sitt liv. Den andra upplagan som kom först 1854 – ”såsom ett nytt verk” – fick ett mer positivt bemötande. Den anses idag som en höjdpunkt i den svenska romantiska poesin.

Lycksalighetens ö är i huvudsak skriven på blankvers och bygger på en folksaga som finns i många länder. Kung Astolf lämnar sitt land och sin drottning Svanvit och förs av vindarna till lycksalighetens ö som ligger utanför tiden. Han gifter sig med den vackra Felicia och lever i detta paradiset i 300 år. Så börjar han känna skuld för vad han gjort och återvänder till sitt land. Men landet är nu helt förändrat: kungadömet är avskaffat och människorna har blivit materialistiska. Astolf bestämmer sig för vända tillbaka till lycksalighetens ö men tider hinner ikapp honom och han dör innan han kommer fram.

Sagospelet är en allegori rymmer många möjligheter till tolkning (Frykenstedt, 1951). Atterbom beskriver det i sitt förord som både en romantisk dikt och en lärodikt. Där finns å ena sidan romantikens dröm om landet i fjärran och evig ungdom, å andra sidan ett inslag av samhällskritik. Astolf flyr in i den underbara drömvärlden och lever där lycklig med Felicia, men känner till slut en längtan tillbaka till ”skuggans värld”, där ”storm och moln ständigt för krig”. I skildringen av det gamla landet, numera den ”hyperboreiska republiken” får den konservative

Atterbom möjlighet att ironisera över demokratiska ideal och över medborgarnas fåfänga. Astolf känner sig inte hemma i sitt gamla land utan reser tillbaka till ön – som ”en korad himlason” – men har hela tiden kvar en bild av de prövade ”jordborna”.

Att vi som titel på boken som bygger på 2010 års nationella SOM-undersökning valt *Lycksalighetens ö* kan förefalla långsökt. Ett långdraget sagospel som *Lycksalighetens ö* med sin överlastade romantiska stil – ”en öken av konstfilosofiska symboler” (Hägg, 1996:211) – har givetvis begränsad relevans för analyser av och reflexioner kring det moderna svenska samhället av. Att vi trots detta valt samma titel på en bok som redovisar aktuella opinionstrender i Sverige 2010 har sin bakgrund i den positiva bild som medborgarna förmedlar för flertalet samhällsområden. Från den djupa opinionsdalen hösten 2008 då den ekonomiska krisen slog till har Sverige hämtat sig och de flesta kurvor pekar uppåt och det finns en stark framtidstro. När vi valde att kalla 2009 års bok *Nordiskt ljus* (Holmberg och Weibull, 2010) var det i förvisningen att det skett en ljusning efter den djupaste krisen. Ett år senare lyser det nordiska ljuset ännu starkare. I den internationella statistiken framträder landet närmast som en lycklig ö med stark ekonomi och nöjda medborgare. I jämförande Gallup-studie från 2010 visade sig att svenskarna i sin framtidstro låg högre än de flesta länder; i Sverige var andelen med stark tro på framtiden mer än dubbelt så stor som i Storbritannien eller Tyskland (*The Economist*, April 23-29, 2011). Men precis som i Atterboms sagospel kan vi även se de mörka stråken i bilden. Majoritetens lycka är inte allas. Precis som Astolf konstaterar efter sitt återbesök i verkligheten går det inte ens i drömmen om den lyckliga ön att glömma jordbornas ”stränga prövningslott”.

De frågor vi ställer oss i våra analyser av hösten 2010 gäller först och främst vad som är utmärkande för det lyckliga landet. Vad är det som gör att så många kurvor pekar uppåt – och hur vi ska förstå framtidstron? Vilken betydelse har det faktum att 2010 var ett valår? Vilka bedömningar ligger bakom svenska folkets förhoppningar? För att få svaren på frågorna måste vi även blicka bakåt. SOM-undersökningarna fyller 25 år och för många trender kan vi nu få en bild av ett kvartssekels förändring i synen på samhälle, opinion och medier.

Sysselsättningen toppar väljarnas agenda valåret 2010

För 25 år sedan var det miljön som var den viktigaste frågan på medborgarnas dagordning, valåret 2010 toppar sysselsättningen. Det är den fråga som flest människor anger när de i SOM-undersökningen ombeds att nämna någon viktig fråga eller ett samhällsproblem i dagens Sverige. SOM-institutet frågar helt öppet utan förtryckta svarsalternativ: ”Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem”. I mätningen 2010 svarar 34 procent sysselsättningen/arbetslösheten, en svag nedgång från 2009.

Tabell 1 Medborgarnas dagordning när det gäller viktiga samhällsproblem (procent)

Fråga: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem".

Samhällsfråga	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sysselsättning	15	6	2	7	39	49	59	58	51	58	50	51	28	14	14	14	14	20	33	44	22	22	37	34
Sjukvård	24	21	22	24	20	19	22	18	15	25	35	30	41	39	41	38	43	33	29	29	25	25	25	29
Utbildning/skola	12	9	12	10	11	9	4	8	7	10	22	34	38	35	37	32	23	18	19	24	21	21	20	26
Invandring/flyktingar	7	8	11	14	13	19	25	12	14	13	10	8	13	12	13	19	11	11	14	14	14	12	14	19
Miljö	53	62	46	32	38	19	17	20	27	10	10	9	11	9	9	10	6	7	10	13	21	21	21	14
Pensioner/äldreomsorg	10	10	16	13	16	14	16	12	10	17	19	15	21	23	22	24	21	19	20	16	14	15	12	14
Socialpolitik	3	5	3	6	9	7	5	6	6	7	4	17	6	7	6	6	9	8	6	9	11	8	9	11
Sveriges ekonomi	8	10	9	32	24	39	29	32	24	10	7	9	7	6	9	10	11	9	9	8	9	18	14	9
Leg och ordning	20	13	38	11	15	8	9	11	25	14	13	15	16	15	12	12	18	18	16	14	14	14	9	8
Skatter	7	9	14	13	6	3	2	3	2	4	6	7	5	8	7	7	6	7	9	7	5	4	5	4
Familjepolitik	6	9	8	8	7	8	9	6	4	6	7	7	5	7	6	7	7	6	5	6	5	4	4	3
Jämställdhet	1	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	2	2	2
Kommunikationer	1	1	1	2	1	0	0	1	0	0	1	1	1	2	2	2	1	1	1	2	2	3	1	2
Religion/moral	1	4	3	2	2	2	1	2	3	5	2	2	3	4	4	4	5	4	4	2	3	1	1	1
Energi/kärnkraft	7	6	8	11	1	2	2	1	2	2	2	2	0	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1	1
Offentlig sektor/privatisering	3	2	2	4	2	3	2	2	3	7	2	2	2	2	2	2	1	4	1	1	1	1	1	1
Jordbruk/decentralisering	2	2	2	1	3	1	1	0	0	0	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1
EU/EMU	1	3	3	7	6	11	9	15	7	3	3	4	3	4	3	3	7	3	1	1	1	0	1	0
Antal svarande	1672	1643	1578	1582	1573	1889	1857	1777	1707	1779	1754	3561	3503	3546	3638	3609	3675	3612	3499	3336	3435	3259	3269	5007

Kommentar: Samtliga svarspersoner i SOM ingår i procentbasen.

Andelen personer som nämner sysselsättningen/arbetslösheten är 34 procent i valåret 2010. Jämfört med tidigare valår är det också en relativt låg andel. I alla de senaste tjugo årens val, med undantag för valet 2002, har andelen som uppfattar sysselsättningen som en viktig fråga varit högre, med valet 1994 som en topp med 58 procent. På andra plats 2010 kom sjukvården med 29 procent och skolan som nummer tre med 26 procent – i båda fallen en svag uppgång jämfört med 2009 (se tabell 1).

Sedan 1987 har miljön fallit från att anges av 53 procent till 14 procent 2010, en nedgång även i förhållande till 2009. Klimatdebatten är minskat i intensitet, men miljöfrågorna ligger de senaste åren ändå något högre än i 2000-talets början. En annan fråga som också går nedåt 2010 är ekonomin. När ekonomin förbättras som under 2010 uppfattas den mindre som ett problem. En fråga som tvärtom ökar något i omnämmanden som en viktig fråga valåret 2010 är invandring/flyktingar – från 14 procent 2009 till 19 procent 2010 och hamnar på fjärde plats på väljarnas agenda 2010, samma placering som valåret 2002. Övriga valår har invandring/flyktingar kommit längre ned på listan över väljarnas viktiga frågor.

Två före detta folkomröstningsfrågor som valåret 2010 hamnar mycket långt ned på medborgarnas agenda är frågorna om energi/kärnkraft med endast 1 procent omnämmanden och EU/euro med 0 procent. Gamla stridsfrågor som inte längre var heta väljarfrågor 2010.

Nedgången för miljön som en viktig fråga märks också när vi ser på vad svenska folket oroar sig för. Andelen personer som 2010 anger att miljöförstöring är ”mycket oroande” minskar till 48 procent från 51 procent 2009, en nedgång med -3 procentenheter. På ett motsvarande sätt går andelen som uppfattar förändringar i jordens klimat respektive en försämrad havsmiljö som mycket oroande ned med i båda fallen -6 procentenheter. Miljön är fortfarande en fråga som oroar många människor, men inte lika många som för några år sedan. För ett kvartssekel sedan, i den första SOM-undersökningen 1986, hade miljöproblemen en helt annan dignitet, då inte mindre än 72 procent upplevde oro.

Resultaten från SOM-institutets långa mätserie över vad svenska folket oroar sig över visar annars att miljöfrågan till en del följer ett mer allmänt mönster. Andelen personer som uttrycker oro minskar på de flesta områden 2010. Det gäller, förutom de olika miljöfrågorna, oron för arbetslöshet, oron för en ekonomisk kris, oron för ett ökat antal flyktingar, oron för globala epidemier och oron för en ökad alkoholkonsumtion. Valåret 2010 karaktäriseras av en minskande oro för olika negativa hot. Dock med två undantag där graden av oro stiger något lite. Oron för terrorism och ökade sociala klyftor går upp med i båda fallen +2 procentenheter; men oron för terrorism är ändå låg i jämförelse med de 64 procent som 1986, samma år som Olof Palme mördades, uttryckte sådan oro (se tabell 2).

Tabell 2 Vad oroar svenskarna? (procent)

Fråga: "Om Du ser till läget idag, vad upplever själv som mest oroande inför framtiden?"

	1986	1988	1991	1993	1994	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Miljöförstöring	72	-	58	51	50	56	38	38	43	50	47	48	48	61	51	51	48
Stor arbetslöshet	-	-	56	60	48	68	17	25	38	40	-	44	25	25	39	45	35
Terrorism	64	51	39	31	28	38	27	59	41	52	51	48	44	42	34	34	37
Förändr i jordens klimat	-	-	-	-	-	-	-	37	39	40	36	51	36	58	52	47	41
Ny nazism	-	-	-	-	-	-	56	54	54	57	-	-	-	-	-	-	-
Organiserad brottslighet	-	-	-	-	-	-	-	45	47	56	49	-	38	-	-	-	46
De militära rustningarna	52	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Försämrade havsmiljö	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45	44	41	35
Fattigdomen i tredje världen	-	-	-	-	-	37	37	35	33	-	-	41	-	40	41	-	-
Ekonomisk kris	-	-	39	37	30	29	9	17	24	23	17	16	11	13	25	20	19
Ökat antal flyktingar	-	-	-	38	30	29	17	20	27	28	20	24	-	27	26	22	20
Naturkatastrofer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38	17	37	-	-	-	25
Ett nytt världskrig	-	-	-	-	-	-	-	34	26	-	-	-	-	-	-	-	-
Ökade sociala klyftor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	-	-	30	32
Situationen i Ryssland	-	-	-	31	22	18	12	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-
Religiösa motsättningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	-	-	-	26	-	26
Befolkningsökningen	18	28	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	-	15	-	-	-
Motsättningarna mellan rika och fattiga länder	27	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Spridn av kriget på Balkan	-	-	-	25	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Militära konflikter	-	-	25	-	-	-	-	-	-	-	-	20	11	18	-	16	-
Utbredd korruption	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	-	25
Sitgande matpriser	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Risken för ett stormaktskrig	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ökad alkoholkonsumtion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	-	-	18	-	-	24
Globala epidemier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	-	18
Försvagad demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	22
Militanta veganer	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21
Sinande oljekällor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-
U-båtskränkningarna	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Företagens globalisering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-
Motorcykelgång	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kommentar: SOM-resultatet visar andelen svars personer som svarat "mycket oroande", av de som besvarat åtminstone någon del fråga i frågebatteriet. Övriga svarsalternativ är "ganska oroande", "inte särskilt oroande", "inte alls oroande". 1986-1993 ställdes frågan specifikt om "läget i världen i dag".

Ljusnande ekonomi, men inte för alla

Svenska folkets bedömningar av hur Sveriges ekonomi utvecklats under de 25 år som frågan ställts i den nationella SOM-undersökningen varit som berg- och dalbanan på Liseberg; stora och snabba upp- och nedgångar. Det gäller även de senaste åren. Från klara övervikter för att ekonomin förbättras under åren 2006 och 2007, till ännu klarare övervikter för att ekonomin försämras under åren 2008 och 2009 och sedan tillbaka till en klar övervikt för att ekonomin förbättras igen 2010. Den amerikagenererade finanskrisen 2008-2009 satte tydliga spår i människors bedömningar av Sveriges ekonomi. Krisen och nedgången gick inte obemärkt förbi.

Men krisen märktes mindre i folks plånböcker – åtminstone om vi kan tro på vad människor själva sa om hur den egna ekonomin förändrades. Här finner vi inte lika stora svängningar i bedömningarna och inte heller lika negativa bedömningar. Andelen svenskar som uppger att deras egen ekonomi förbättrats är alla år ända sedan 1998 högre än andelen som uppfattar att den egna ekonomin försämrats. Och det gäller också krisåren 2008-2009. Enligt svenska folket drabbade finanskrisen i första hand Sveriges ekonomi, inte den egna ekonomin (se figur 1 och 2).

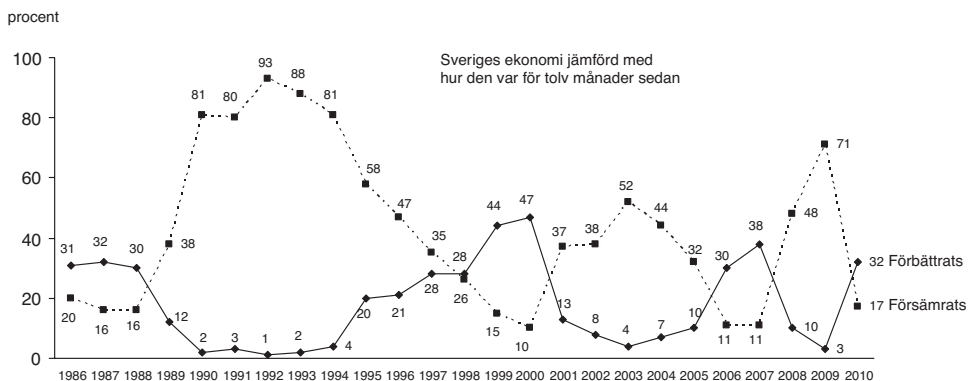
Men alla svenskar påverkades inte på samma sätt av ekonomins utveckling eller gjorde samma bedömningar. SOM-institutets resultat visar att de senaste årens ekonomiska förändringar bedöms förhållandevis olika beroende på vilken yrkesgrupp människor tillhör. När det exempelvis gäller bedömningar av hur den egna ekonomin utvecklats har högre tjänstemän under *alla* de senaste tjugofem åren i större utsträckning angivit förbättringar än arbetare. Även företagare uppger de flesta år förbättringar i större utsträckning än arbetare (Holmberg, 2011). När människor själva får vittna om hur den egna ekonomin har utvecklats är det uppenbart att de ekonomiska klasskillnaderna i Sverige inte har utjämnats under de senaste decennierna – snarare tvärtom.

I mätningen 2010 uppger 42 procent bland personer från ett högre tjänstemannahem att den egna ekonomin förbättrats under de senaste tolv månaderna. Motsvarande andelar bland personer från tjänstemannahem eller företagarhus är 37 respektive 32 procent. Bland människor från ett arbetarhus är det endast 23 procent som anger att den egna ekonomin förbättrats under det senaste året. Klyftorna ökar alltså. När det konstaterats är det viktigt att betona att alla yrkesgrupper, även arbetare, i större utsträckning anger att den egna ekonomin förbättrats 2010 jämfört med 2009. Alla har fått det bättre, men vissa har fått det mer bättre än andra.

De mer positiva bedömningarna av den egna ekonomins utveckling bland högre tjänstemän och företagare och de mindre positiva bedömningarna bland arbetare märks också när det gäller synen på vad framtiden bär i sitt sköte. Företagare och högre tjänstemän gör klart mer optimistiska bedömningar av hur den egna ekonomin kommer att förändras under de kommande tolv månaderna än vad arbetare gör. Resultaten i figur 3 visar att bland personer från företagarhus och högre tjänstemannahem räknar 37 respektive 31 procent med att den egna ekonomin kommer att förbättras under det kommande året. Endast 5 respektive 8 procent förutser försämringar.

Figur 1 Bedömning av Sveriges ekonomi (procent)

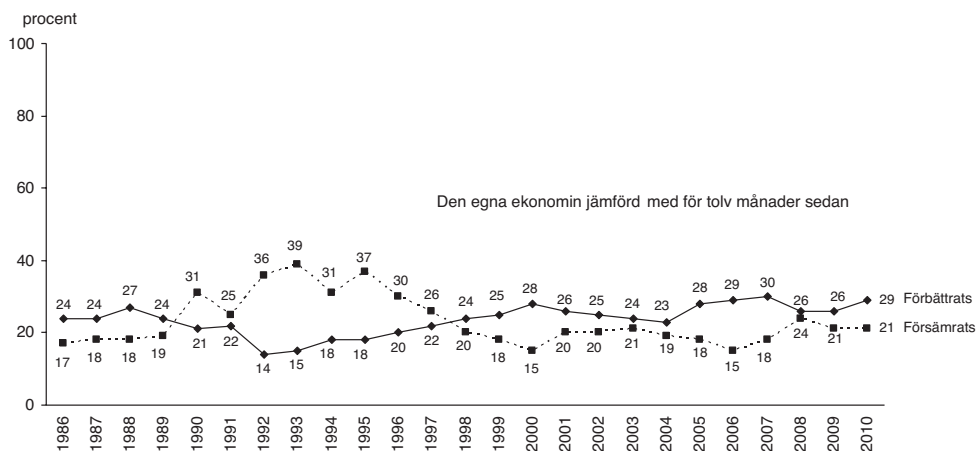
Fråga: "Enligt din uppfattning, har den svenska ekonomin under de senaste 12 månaderna förbättrats, förblivit densamma, eller försämrats?"

Kommentar: Alla svarande i SOM-studierna ingår i procentbasen.

Figur 2 Bedömning av den egna ekonomin (procent)

Fråga: "Enligt din uppfattning, har din egen ekonomi under de senaste 12 månaderna förbättrats, förblivit densamma, eller försämrats?"

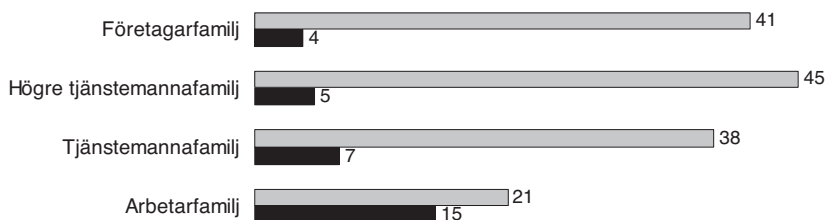
Kommentar: Alla svarande i SOM-studierna ingår i procentbasen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2010.

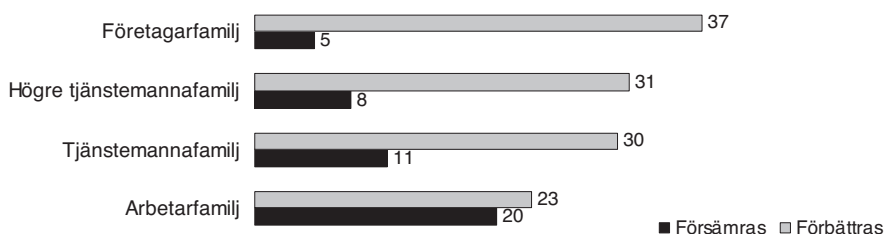
Motsvarande andelar bland personer från arbetarhem är 23 procent som tror på förbättringar av den egna ekonomin och 20 procent som är rädda för försämringar.

Figur 3 Bedömningar av den framtida ekonomin – Sveriges och den egna efter social yrkesgruppsstillhörighet 2010 (procent)

Den svenska ekonomin under de kommande 12 månaderna

Den egna ekonomin under de kommande 12 månaderna

Kommentar: Svartalernativet "förbli ungefär densamma" finns också. Procentsatsen utgörs av samtliga deltagare i 2010 års nationella SOM-undersökning.

Skillnaden mellan hur medelklassen och arbetarklass bedömer den ekonomiska framtiden gäller dock inte enbart den egna ekonomin. Samma skillnad återfinns också när det gäller bedömningarna av hur Sveriges ekonomi kommer att utvecklas framöver. Högre tjänstemän och företagare gör en klart mer optimistisk bedömning än arbetare (se figur 3).

Framtidsbedömningarna har en klasskomponent som har med politik att göra. Moderaternas kärnväljare – högre tjänstemän och företagare – ser ljusare på hur ekonomin kommer att utvecklas under regeringen Reinfeldt (M) än arbetare – Socialdemokraternas kärnväljare. Bakom denna tydliga skillnad ligger en partipolitisk faktor. Sympatisörer med alliansregeringen gör mer optimistiska framtidsbedömningar än anhängare till oppositionen. Moderata sympatisörer ser i mycket högre utsträckning en förbättrad svensk ekonomi under det kommande året än sympatisörer till Socialdemokraterna (Holmberg 2011). Ekonomibedömningarna är till en stor del partipolitiserade – mer så 2009 och 2010 än under de 25 år SOM-institutet gjort sådana mätningar.

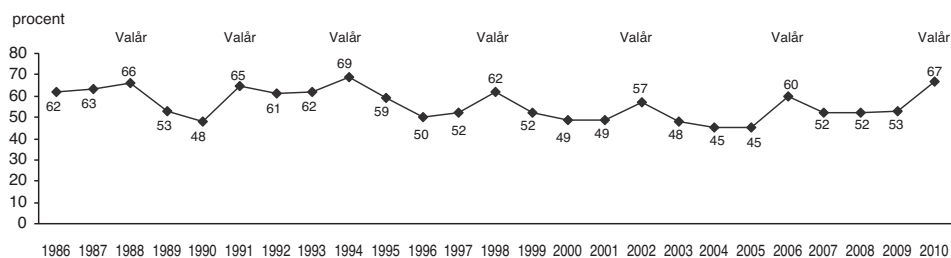
Valdemokrati på högvarv

De årligen återkommande SOM-undersökningarna har tidigare uppmärksammat för de starka valårseffekter som gör sig gällande i de långa tidsserierna: I de undersökningar som genomförs i nära anslutning till de nationella valen uppmäts klart högre skattningar på många centrala demokratiindikatorer än vad som är fallet i undersökningarna som genomförs under mellanvalsperioderna (Holmberg, 1993; Strömbäck och Johansson, 2007). Valårseffekterna visar sig tydligast när det gäller partiövertygelse och politikerförtroende. När det politiska Sverige mobiliserar för kraftmätning inför och i samband med valrörelserna ökar svenska folkets exponering för politik dramatiskt. Svenska folkets erfarenheter av valkampanjerna skulle i teorin kunna vara negativa men är det alltså inte. Efter en valrörelse tenderar svenskarna tvärtom att vara politiskt kunnigare, mer intresserade och mer positiva i sina bedömningar av partier och politiker.

SOM-undersökningen 2010 bekräftar ännu en gång den allmänna slutsatsen att den svenska demokratin tycks må bra av valrörelser. Andelen svenskar som uppger att de betraktar sig själva som övertygade anhängare av sitt bästaparti ökade med 14 procentenheter från 53 procent 2009 till 67 procent valhösten 2010 (se figur 4). När två tredjedelar av svenska folket är beredda att klassificera sig själva som partianhängare betyder det att vi uppmäter samma nivåer av partiövertygelse som för tjuugo år sedan, vid valen 1988, 1991 och 1994. Närmare analyser visar att valårseffekten för partiövertygelse är homogen över alla grupper. Den är exempelvis lika tydligt synlig bland yngre som bland äldre.

Figur 4 Partiövertygelse (procent)

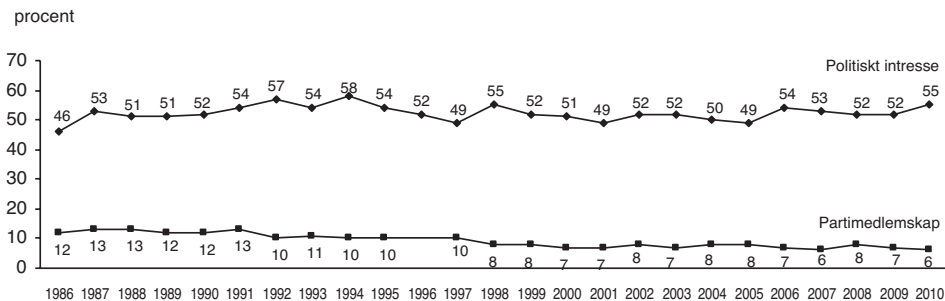
Fråga: (till personer som uppgivit sig sympatisera med något politiskt parti) "Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?" *Svarsalternativ:* "ja, mycket övertygad; ja, något övertygad; nej".

Kommentar: Resultaten visar andelen personer som svarat mycket eller något övertygad. Samtliga svarspersoner i SOM ingår i procentbasen.

Figur 5 Politiskt intresse och partimedlemskap (procent)

Fråga: "Hur intresserad är du i allmänhet av politik?" Fyra svarsalternativ: "mycket intresserad; ganska intresserad; inte särskilt intresserad; inte alls intresserad".

Kommentar: Resultaten avser dem som angett mycket och ganska intresserade av politik respektive andel partimedlemmar bland samtliga svarande i SOM. Frågan om partimedlemskap ingick inte 1996. Medlemskap i ungdoms- respektive kvinnoförbund är inkluderade i partimedlemskap.

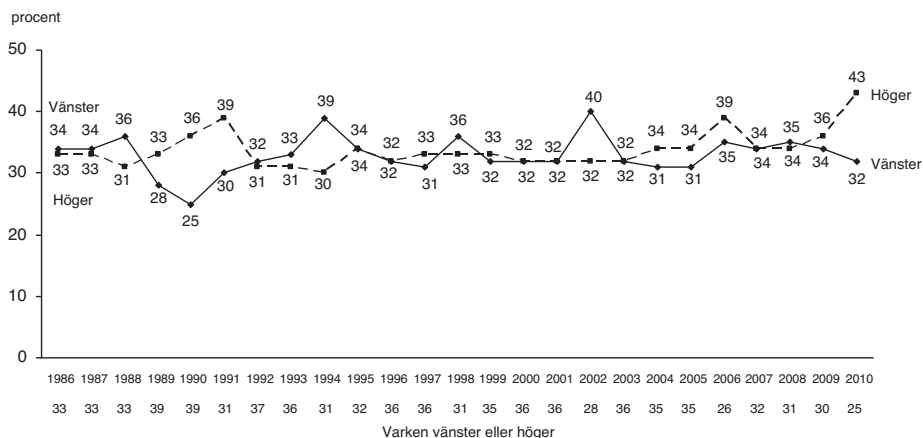
När det gäller politiskt intresse finns inte samma tydliga valårseffekter. Svenska folkets politiska intresse befinner sig på stabilt höga nivåer kring eller oftast strax över femtio procent som uppger att de är mycket eller ganska politiskt intresserade (figur 5). Åtminstone sett utifrån människors självrapporterade intresse är läget alltså i huvudsak oförändrat jämfört med för tjugofem år sedan. Mer detaljerade kohortanalyser visar att nivån på det politiska intresset följer ett livscykelmönster: intresset växer med ökad ålder och gör så oberoende av generationstillhörighet. De som var unga i slutet av 1980-talet är idag lika politiskt intresserade som deras föräldrar var vid motsvarande tidpunkt i livet. Vi kan med andra ord förvänta oss att nivån på det politiska intresset förblir högt även långt in i framtiden.

Ett ökat gillande för politiska partier i samband med valåren ger dock inte någon utdelning i form av ett ökat antal partimedlemmar, åtminstone kan eventuella medlemstillskott i samband med valrörelserna inte påverka trenden mot en långsamt sjunkande andel partimedlemmar. SOM-undersökningarnas mätserie visar en halvering av andelen partimedlemmar från 12-13 procent före 1990 och stabilt kring 6-8 procent under perioden efter 1998 (se figur 5).

Valårseffekter är också märkbara när det gäller svenska folkets ideologiska mobilisering: andelen som uppger att de själva står till vänster eller till höger i politiken ökar och andelen mittenväljare minskar alltid regelmässigt i valårsmätningarna (se figur 6). De viktigaste politiska förändringarna i Sverige kan förklaras av ideologiska vänster- och högerförskjutningar i valmanskåren. De ideologiska vindarna i samband med valen syns som väntat mycket tydligt i resultaten från SOM-undersökningarna med vänstermobilisering i samband med 1988, 1994, 1998 och 2002 års val och

Figur 6 Ideologisk vänster-högerplacering (procent)

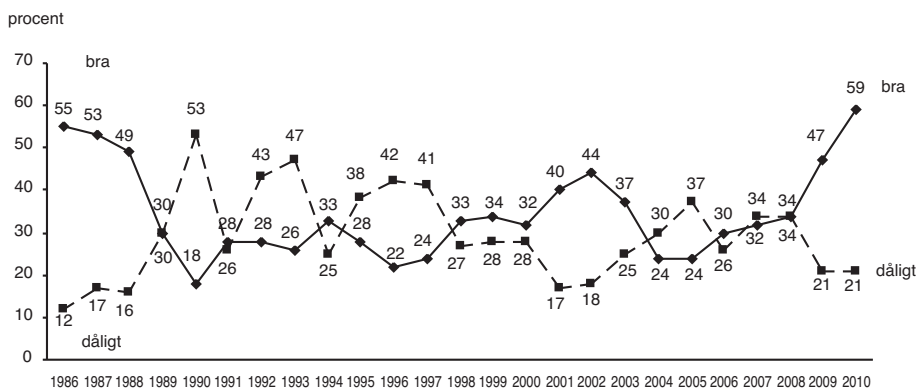
Fråga: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-höggerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?" Fem svarsalternativ: "klart till vänster; något till vänster; varken till vänster eller till höger; något till höger; klart till höger".

Kommentar: Personer som ej besvarat frågan är inte medtagna i analysen. De utgör omkring 3–5 procent av svarspersonerna genom åren.

Figur 7 Bedömning av regeringens arbete (procent)

Fråga: "Hur tycker du att regeringen sköter sin uppgift?" Fem svarsalternativ: "mycket bra; ganska bra; varken bra eller dåligt; ganska dåligt; mycket dåligt".

Kommentar: Resultaten visar andel svarande som angett mycket eller ganska bra/dåligt. Procentbasen utgörs av samtliga svarande i SOM. Observera att åren 1991, 1994 och 2006 ägde det rum ett regeringskifte mitt i undersökningsperioden för SOM-undersökningarna.

högermobilisering vid valen 1991 och 2010. Undantaget är valåret 2006 då andelen vänster- och högeridentifierade ökade *samtidigt*, dock något mer till höger jämfört med året innan. Hösten 2010 slogs ett nytt bottenrekord när det gäller andelen mittenväljare (25 procent), och ett nytt topprekord för andelen personer med en ideologisk högerposition.

Den utpräglade blockpolitiken och Alliansens framgångsrika opinionsbildning bland mittenväljare är viktiga förklaringar till denna polariserade bild av den svenska väljarkåren. Den högervåg som 2010 framträder i andelen som står ideologiskt till höger är den högsta som uppmätts i de nationella SOM-undersökningarna och är till och med högre än vad som uppmättes omkring 1990 då högervinden var särskilt kraftig.

Bedömningar av hur regeringen sköter sin uppgift – *job performance* – är en av de viktigaste prediktorerna för regeringsskifte vi känner till. I de nationella SOM-undersökningarna låter vi respondenterna bedöma regeringen på en femgradig skala från mycket bra till mycket dåligt (se figur 7). Under krishösten 2008 var andelen svenskar som tyckte regeringen gjorde ett dåligt jobb lika stor (34 procent) som andelen som tyckte regeringen gjorde ett bra jobb. Redan hösten 2009 var det dock en mycket klar övervikt för andelen bra (47 mot 21 procent). Vi har i tidigare rapporter visat att svenska folket gav Alliansregeringen ett mycket gott betyg för hanteringen av finanskrisen. I SOM-undersökningen 2010 var det den *vinnande* Alliansen – den regering som väljarna lät sitta kvar vid makten – som bedömdes. Svenska folkets bedömning av Alliansregeringen är den mest positiva som uppmätts för en regering under SOM-undersökningarna 25-åriga historia. Hela 59 procent av svenska folket ansåg att regeringen sköter sin uppgift mycket bra eller ganska bra. Det verkar nästan som *Lycksalighetens ö*.

Mer eller mindre populära partiledare

Fredrik Reinfeldt (M) slog rekord i popularitet valåret 2010. På SOM:s mätskala mellan -50 (ogillar) till +50 (gillar) fick han resultatet +18 bland samtliga svarspersoner. Det är den bästa siffra någon moderatledare uppnått i SOM-undersökningen sedan starten 1986. Carl Bildt (M) nådde exempelvis som högst upp till +9 år 1997. Men något absolut rekord är Reinfeldts resultat dock inte. Ingvar Carlsson (S) har fortfarande det bästa resultatet med +20 åren omedelbart efter mordet på Olof Palme (S).

Mona Sahlins svaga popularitet valåret 2010 är en tydlig kontrast till Reinfeldts starka siffror. Sahlins resultat bland samtliga svarspersoner är låga -7, samma siffra som Göran Persson uppnådde valåret 2006. Något bottenrekord är det inte för Mona Sahlin. Hon hade ett ännu sämre resultat 2009 (-9).

En sammanfattning av popularitetsläget för samtliga svenska partiledare valåret 2010 återfinns i form av en topplista i tabell 3. Där redovisas medeltalen på popularitetsskalan – dels bland samtliga svarande, dels bland partiledarnas egna sympatisörer. Partiledarnas rangplacering på topplistan från 1:a plats till 11:e plats specificeras också.

Tabell 3 Partiledarnas popularitet – topplistan 2010 (medeltal och rangplats)

partiledare	samtliga svarande		egna partiets sympatisörer	
	medeltal	rangplats	medeltal	rangplats
Fredrik Reinfeldt (M)	+18	1	+41	2
Maria Wetterstrand (MP)	+9	2	+35	3
Jan Björklund (FP)	+4	3	+29	6
Göran Hägglund (KD)	+2	4	+31	4
Peter Eriksson (MP)	-3	5	+20	10
Maud Olofsson (C)	-3	6	+27	8
Mona Sahlin (S)	-7	7	+21	9
Gudrun Schyman (FI)	-8	8	+43	1
Lars Ohly (V)	-13	9	+30	5
Rick Falkvinge (PP)	-16	10	+14	11
Jimmie Åkesson (SD)	-28	11	+28	7

Kommentar: Mätningen gäller partiledarnas popularitet i SOM-undersökningen hösten 2010 och bygger på en ogillar-gillarskala med värden mellan -50 (ogillar) och +50 (gillar). Antalet svars personer är i flera fall begränsat när det gäller mätningen av partiledarnas uppskattning bland det egna partiets sympatisörer. Det gäller främst för Åkesson, Falkvinge och Schyman där underlaget endast är 71, 18 respektive 12 svars personer.

Fredrik Reinfeldt är överlägsen 1:a i uppskattning bland samtliga svars personer. Lika klar 2:a är Maria Wetterstrand (MP), följd av Jan Björklund (FP) på tredje plats och Göran Hägglund (KD) på plats 4:a. Centerpartiets Maud Olofsson är minst populär bland allianspartiernas ledare med en 6:e plats och med medeluppskattningen -3. Mona Sahlin kommer först på plats 7, strax före Gudrun Schyman (FI) på plats 8. I botten på listan återfinns Lars Ohly (V) på plats 9, Rick Falkvinge (PP) på plats 10 och Jimmie Åkesson (SD) på plats 11.

Partiledarnas rangordning ser delvis annorlunda ut om vi ser på hur uppskattade de är bland det egna partiets sympatisörer. Här toppar Gudrun Schyman med uppskattningen +43 bland Feministiskt Initiativs anhängare. På andra plats kommer Fredrik Reinfeldt med popularitetsmedeltalet +41 bland M-sympatisörer. Maria Wetterstrand är 3:a strax före Göran Hägglund på plats 4:a. Längst ned på listan över popularitet bland egna anhängare finns Rick Falkvinge på plats 11, Peter Eriksson på plats 10 och Mona Sahlin på plats 9.

Man kan tycka att ett valår borde innebära att partiledare blir mer populära. De ju ute och träffar många fler väljare än under icke-valår. Om vi jämför partiledarnas popularitet 2009 med 2010 visar det sig att vår misstanke stämmer (Holmberg 2010). Bland det egna partiets sympatisörer blev alla partiledare mer uppskattade valåret 2010. Mest ökade populariteten för Jan Björklund bland FP-sympatisörer och för Jimmie Åkesson bland SD-anhängare; i båda fallen med +10 enheter på

skalan. Reinfeldts uppskattning ökade med +4 enheter bland M-sympatisörer medan Sahlins gick upp med +6 enheter bland S-anhängare.

Bland samtliga svarande ökade dock inte alla partiledares popularitet. För Ohly, Falkvinge och Åkesson minskade uppskattningen valåret 2010, medan Schyman, Eriksson och Olofsson uppvisar ett oförändrat resultat. Övriga partiledare förstärkte sin popularitet något, mest Fredrik Reinfeldt med +8 enheter. Även Mona Sahlins popularitet ökade något, men från en mycket låg nivå, från -9 år 2009 till -7 valåret 2010.

En populär partiledare behöver inte nödvändigtvis också vara en ett röstvinnande dragplåster för sitt parti. Eller omvänt, en föga uppskattad partiledare måste inte bli till ett valsänke. Omfattande forskning kring betydelsen av partiledares popularitet för hur väljare röstar visar på förhållandevis begränsade effekter. Sänken finns, liksom dragplåster, men de är inte vanliga. I de flesta fall kan valforskningen inte finna några oberoende effekter av olika partiledares popularitet på väljares val av parti (Oscarsson och Holmberg 2008, Karvonen 2010).

För att kunna särskilja eventuella effekter av partiledarnas popularitet från effekter av hur mycket väljarna uppskattar partierna mäter vi i SOM-undersökningarna partiledarnas och partiernas grad av uppskattning på samma mätskala. Partiledare som är mer populära än sina partier har potential att vara dragplåster och bli personliga röstvinnare. Och omvänt, partiledare som är mindre uppskattade än sina partier riskerar att bli sänken som kan minska sitt partis röststöd.

I tabell 4 jämförs partiernas och partiledarnas uppskattning i samtliga SOM-undersökningar sedan första mätningen 1986. Skärskådar vi resultaten närmare bland partiernas egna anhängare visar det sig att i de allra flesta fall är partierna mer populära än partiledarna.

Det gäller i omkring 70 procent av de redovisade 159 jämförelserna. I dessa fall är det svårt att tala om potentiella dragplåster. Partiledarna är ju mindre uppskattade än sina partier. Det omvända resultatet med mer populära partiledare än partier återfinns i cirka 20 procent av fallen. Här återfinns våra eventuella dragplåster. Resterande 10 procent uppvisar lika populära partiledare som partier.

Historiska exempel på partiledare som var mer uppskattade än sina partier är Carl Bildt (M), Alf Svensson (KD) och Bengt Westerberg (FP). De var potentiella dragplåster. Potentiella sänken kan vi hitta om vi ser på resultaten bland samtliga svarande. Partiledare som varit klart mindre uppskattade än sina partier bland samtliga svarspersoner är till exempel Göran Persson (S) och Lars Leijonborg (FP). De var inga personliga röstvinnare, om vi uttrycker oss försiktigt.

Resultaten för valåret 2010 avslöjar endast ett potentiellt dragplåster. Det är Fredrik Reinfeldt som är ensam bland partiledarna om att vara mer populär än sitt parti bland de egna anhängarna. Övriga partiledare är klart mindre uppskattade än sina partier bland de egna – mest tydligt för Mona Sahlins. Hon är hela -14 enheter mindre uppskattad bland S-anhängare än partiet.

Tabell 4 Partiledarna som dragplåster eller sänken i kampen om opinionen 1986-2010 (medeltalsskillnader)

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland samtliga väljare

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
V	+13	+14	+15	+15	+15	+13	+11	+4	+10	+9	+5	+3	+10	+11	+8	+8	+4	-4	-1	-3	+2	+1	±0	+2	+1
S	+10	+9	+4	+2	±0	+1	±0	-2	-2	+3	-4	-8	-10	-10	-7	-2	+1	-1	-3	-4	-10	-5	-5	-12	-10
MP	-	-	-	-	-	-	-	-7	-2	-5	-5	-5	-6	-4	-2	-4	+1	+4	+1	+1	+1	+1	-3	-2	-3
C	±0	-2	+3	+1	-1	-5	-4	-3	-4	-1	-1	-4	-2	-5	-6	+4	+1	±0	-1	+2	±0	-2	-1	-3	±0
FP	+6	+5	+1	+3	+2	+2	±0	±0	+1	-6	-1	±0	-5	-6	-8	-3	-2	-3	-5	-4	+4	±0	-1	±0	±0
KD	-	-	+5	+3	+4	+4	+3	+4	+5	+5	+8	+8	+8	+8	+8	+8	+7	+7	+2	+2	+6	+5	+4	+5	+5
M	±0	-4	-11	±0	-2	+4	+3	+3	+6	+3	+8	+11	+9	-1	-3	-1	-4	-5	+5	+6	+8	+6	+4	+8	+7
Snitt fem partiledare	+6	+4	+2	+4	+3	+3	+2	±0	+2	+2	+1	±0	±0	-2	-3	±0	-0	-2	-0	-1	-0	+1	-1	-1	-1
Snitt sju partiledare								-1	+2	+1	+1	+1	+1	-1	-1	+1	+1	±0	+0	-1	+1	+1	+1	-1	-0

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland egna sympatisörer

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
V	-1	±0	±0	+4	+3	-3	-2	-12	-6	±0	-3	-9	±0	+2	±0	-2	-2	-26	-10	-16	-5	-12	-9	-11	-8
S	±0	+1	-1	-1	-4	-4	-5	-5	-4	-2	-8	-9	-10	-13	-11	-4	-2	-3	-5	-10	-16	-8	-8	-15	-14
MP	-	-	-	-	-	-	-	-14	-7	-7	-8	-14	-21	-20	-23	-17	-10	-10	-7	-6	-13	-7	-10	-9	-8
C	-3	-6	-3	-4	-5	-13	-14	-12	-12	-12	-7	-10	-10	-15	-13	+1	-2	-1	-1	±0	-1	±0	-2	-7	-8
FP	+3	+4	-2	+1	-2	±0	+1	-2	-19	-15	-6	-14	-17	-20	-25	-8	-5	-7	-10	-14	-7	-9	-12	-10	-10
KD	-	-	+1	+1	+2	-3	±0	-4	+1	+2	±0	+3	+3	+4	+3	+3	+2	+2	-8	-9	±0	-6	-8	±0	-6
M	-6	-11	-6	-3	-3	+1	+2	±0	+3	+2	+3	+5	+2	-15	-16	-12	-17	-18	-2	±0	+2	±0	+2	±0	+3
Snitt fem partiledare	-1	-3	-2	-1	-2	-4	-4	-6	-5	-6	-6	-6	-6	-12	-12	-8	-6	-11	-5	-7	-7	-5	-6	-8	-8
Snitt sju partiledare								-7	-5	-5	-5	-6	-7	-11	-11	-8	-6	-9	-6	-7	-7	-6	-7	-7	-7

Kommentar: Resultaten visar hur populära partiledarna är i jämförelse med sina egna partier. Differensmålet kan variera mellan +100 (partiledaren mer populär än partiet) och -100 (partiet mer populärt än partiledaren). Plusvärden indikerar m o att partiledaren är mer populär än partiet, medan minusvärden visar att partiledaren är mindre populär än sitt parti. Partiernas och partiledarnas popularitet har mätts på en gillar-ogillar skala med värden mellan +5 (gillar) och -5 (ogillar). Medeltalen har sedan multiplicerats med tio för att undvika decimaler. Resultaten för MP:s språkrör är sammanvägda fr o m 1998. Dessförinnan gäller resultaten för MP:s manliga språkrör. Snittsiffrorna inkluderar inte resultaten för SD och Jimmie Åkesson. SD:s popularitet bland samtliga svarande 2010 var -31 och Åkessons uppskattning -28, en skillnad på +3 enheter i partiledarens favör. Bland enbart SD-sympatisörer fick SD uppskattningen +34 mot +28 för Åkesson, en skillnad på -6 enheter till partiledarens nackdel.

Bland samtliga svarande är flera partiledare mer populära än sina partier, mest övervikt har Fredrik Reinfeldt. Mest mindre uppskattad än sitt parti bland samtliga svarspersoner är Mona Sahlin. Hennes popularitet är -10 enheter lägre än det socialdemokratiska partiets. Om vi ånyo skall uttrycka oss försiktigt. Hon var med stor sannolikhet ingen röstvinnare 2010. Snarare var Mona Sahlin ett sänke.

Ett moln över ön

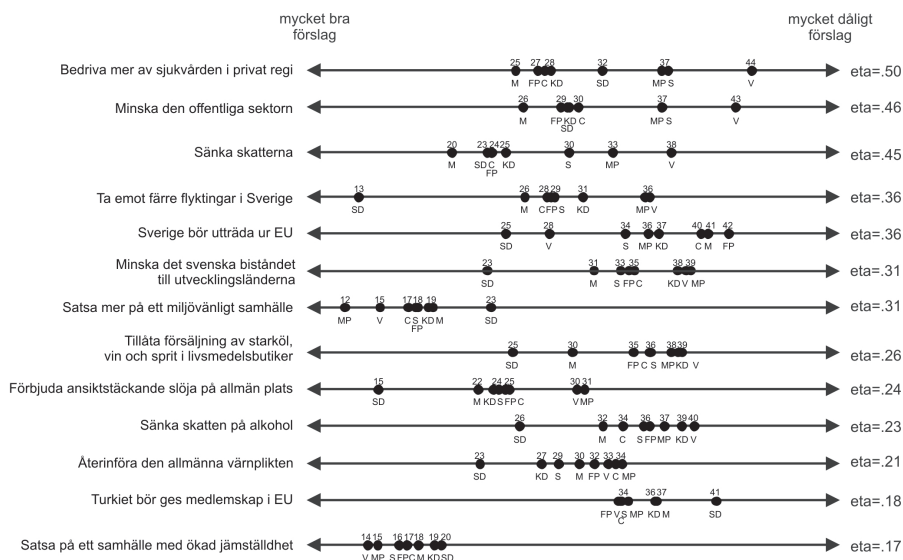
Trots valframgångar (+1,1 procentenheter) i riksdagsvalet den 19 september 2010 förlorade Alliansen sin riksdagsmajoritet när Sverigedemokraterna som åttonde parti kom in i den svenska riksdagen. Det parlamentariska läget är därmed avsevärt mindre stabilt än under Alliansregeringens första period 2006-2010. Under hösten och vintern har riksdagspartierna har fått lära sig att leva med ett nytt politiskt landskap med nya politiska spelregler. Trots ljusnande ekonomiska tider och fallande arbetslöshet finns sedan riksdagsvalet en underliggande politisk instabilitet som kan komma att skapa bekymmer på lycksalighetens ö.

Maktförskjutningen i riksdagen medför förändringar av den ideologiska och strategiska spelplanen för de politiska partierna. Hur passar Sverigedemokraterna egentligen in i den förändrade svenska partirymden? I figur 8 presenteras ett urval av våra analyser av totalt 41 olika sakfrågor som fanns med i 2010 års SOM-undersökning. Resultaten illustrerar hur Sverigedemokraternas sympatisörer positionerar sig i förhållande till andra partiers sympatisörer längs centrala åsiktsdimensioner.

När det gäller sakfrågor som rör huvudkonflikten i det svenska partisystemet – vänster-högerdimensionen – konstaterar vi att Sverigedemokraternas sympatisörer placerar sig antingen mitt emellan Allianspartierna och de rödgröna (i frågor om privatisering) eller, och betydligt oftare, tillsammans med de fyra Allianspartierna (i frågor som rör skatter och den offentliga sektorns storlek). SD-sympatisörernas sakfrågeståndpunkter harmonierar alltså väl med hur Sverigedemokraterna som parti hittills har agerat i riksdagsvoteringar: i den absoluta merparten av voteringar har man valt att stödja sittande center-högerregering.

Sverigedemokraterna är flankparti – det vill säga deras partisympatisörer tar tydligast ställning för- eller emot – längs ett stort antal av de undersökta åsiktsdimensionerna. Det gäller givetvis som väntat i frågor som rör flyktingmottagning, ulandsbistånd och slöjförbud. Jämfört med andra partisympatisörer tycker SD-sympatisörerna betydligt bättre om förslagen att ta emot färre flyktingar, att minska biståndet till utvecklingsländerna och att införa slöjförbud på offentliga platser. Samtidigt visar 2010 års SOM-undersökning att opinionen som helhet blivit klart mer bistånds- och flyktingvänlig sedan 2009, huvudsakligen till följd av en betydligt ljusare bedömning av Sveriges ekonomiska situation. Sverigedemokraternas inträde i riksdagen har inte åtföljts av ökad intolerans eller restriktivitet kring flykting- och invandring. Tvärtom blåser det opinionsmässigt motvind för Sverigedemokraterna under 2009 och 2010.

Figur 8 Genomsnittliga positioner för partiernas sympatisörer i tretton sakfrågor (genomsnitt, eta-värde)

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2010 års nationella SOM-undersökning. Partiernas sympatisörer har tilldelats medelvärden längs en normerad skala från 10 "Mycket bra förslag" till 50 "Mycket dåligt förslag". För att analysera de olika sakfrågornas grad av partipolitiserings har vi beräknat eta-korrelationer med hjälp av envägs variansanalys. Eta-måttet kan variera mellan 0 och 1 och visar styrkan i sambandet mellan partisympati och åsikt; ju större spridning som finns mellan olika grupper av partisympatisörer desto högre blir koefficienten. De tretton åsiktsfrågorna i figuren har valts ut från 41 olika sakfrågor i syfte att illustrera de viktigaste likheterna och skillnaderna i sakfrågeståndpunkter mellan Sverigedemokraternas och övriga riksdagspartiers sympatisörer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Sverigedemokraternas sympatisörer skiljer ut sig från övriga partisympatisörer även när det gäller andra mer otippade åsiktsdimensioner. SD-sympatisörerna ställer sig till exempel klart mer positiva till att återinföra den allmänna värnplikten, att tillåta försäljning av alkohol i livsmedelsbutiker och att sänka skatten på alkohol. Partiets EU-motstånd syns tydligt i form av det mest uttalade motståndet till ett turkiskt EU-medlemskap och en övervägande positiv inställning till ett svenskt utträde ur EU. Av alla grupper har SD-sympatisörerna den svalaste inställningen till satsningar på ett miljövänligt samhälle och ökad jämställdhet.

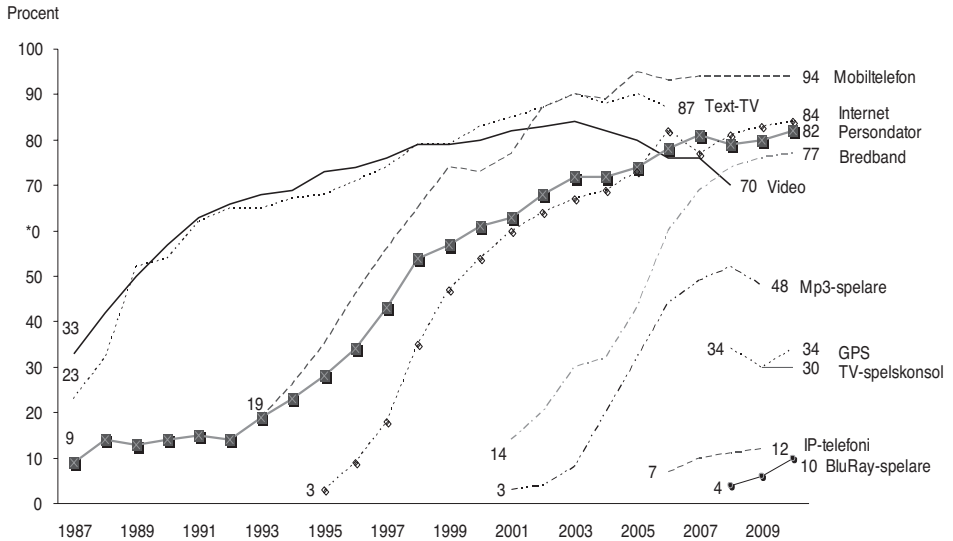
Medielandskapet förändras...

Då den första nationella SOM-undersökningen genomfördes 1986 var mediefrågorna ganska mycket annorlunda än de är ett kvartssekel senare. Det är ingen överdrift att påstå att det svenska mediasystemet under denna period förändrats i grundläggande avseenden. Då, 1986, stod den traditionella morgonpressen mycket stark. Över 95 procent av svenskarna läste en morgontidning minst en gång i veckan och 80 procent hade en prenumeration i hushållet. Givetvis handlade det om papperstidningar. Över 70 procent läste morgontidningar minst sex dagar i veckan och kvällstidningsläsningen minst tre gånger i veckan var omkring 40 procent. Inom radio och tv hade dåvarande Sveriges Radio ensamrätt på sändningarna. Undantagen var bara den så kallade närradion, men den fick bara användas av föreningar, hade en begränsad räckvidd och fick i stort sett ingen publik. Det var Sveriges Televisions sändningar som på kvällstid samlade den stora publiken och på dagtid var ljudradions P3 den populära kanalen (Hadenius och Weibull, 1988; Bergström m fl, 2005).

Men bara något år senare började förändringsvinden att blåsa. Visserligen hade det skett förändringar i medieteknologin. Under 1980-talets första år hade video blivit en ny teknik att se på framför allt biograffilm och utländska satellitkanaler hade i mitten på mitten av 1980-talet blivit möjliga att ta emot i svenska kabelnät. I SOM-undersökningen 1987 uppgav var tredje svarande att de hade en video i sitt hushåll, fem år senare två tredjedelar. Den stora förändringen kom dock inte förrän på nyårsaftonen 1987 då Jan Stenbeck lanserade den svenska satellitkanalen TV3 som sände från Storbritannien och finansierades med reklam. Efter olika politiska turer ändrades regelsystemet och satellitkanaler tilläts. Det blev också första steget till att även tillåta en marksänd reklamfinansierad tv-kanal. Det blev TV4 som formellt började sända i början av 1992. Efter hand tillkom många andra satellitkanaler, svenska och utländska, som kunde mottas i de svenska alltfler kabelhushållen (Hadenius, Weibull och Wadbring, 2008).

Det tredje förändringssteget är digitaliseringen. När SOM-undersökningen 1987 första gången ställde frågan om svarspersonerna hade en dator i hushållet var terminologin oklar. Det talades i speldatorer och om PC. Med den definitionen som valdes var det knappt tio procent som hade någon typ av dator. Det hände inte mycket de närmaste åren och först 1994 började spridningen ta fart: mellan 1993 och 2000 ökade andelen persondatorhushåll från knappt 20 till närmare 60 procent. Drivkraften var internet som 1995 fanns i mindre än fem procent av hushållen, men fem år senare ökat till drygt hälften. Senare har nya tekniker tagit plats i hushållen, inte minst bredband men även GPS (figur 9).

De årliga SOM-mätningarna har på detta sätt kunnat följa den successiva förändringen av det svenska medielandskapet från ett användarperspektiv. Inte minst har vi i våra analyser kunnat följa spridningsmönstren för olika tekniker. Exempelvis har det påvisats hur dator- och nätanvändningen har präglats – och fortfarande präglas (se Annika Bergströms kapitel i denna volym) – av en betydande ålderssegregation, men mobilanvändningen, åtminstone de grundläggande funktionerna, uppvisar förhållandevis små ålderskillnader.

Figur 9 Tekniktillgång i hushållet (procent)

Det är svårt att utifrån de senaste årens trender säga något om långsiktiga förändringar. Nedgången för video/DVD och Mp3-spelare kan möjligen tolkas som att persondator och den avancerade mobiltelefonen är på väg att bli "enhetsmedier" som integrerar funktioner, där man tidigare behövde flera olika apparater. Samtidigt är genomsnittssiffror förrådiska. Det finns stora skillnader mellan olika gruppers tillgång och användning.

...men nyhetsvanorna består

Det är ett ofta upprepat påstående att de många nya teknikerna fungerar som både hot och en möjlighet för de traditionella medierna. Hotet gäller framför allt de tappar publik, eftersom människor minskar sitt intresse för de allmänna medierna när det går att få tillgång till ett innehåll som är mer anpassat till den enskilde. Det är framför allt de tryckta medierna som uppfattats som förlorarna i den digitala konkurrensen, eftersom den traditionella publiceringsformen ännu är avgörande för tidningsekonomin. För Sveriges Television finns inte samma ekonomiska motiv men det finns inte sällan en oro att en marginalisering av public service kan få politiska konsekvenser, exempelvis i fråga om anslag och innehållsprofil.

Den tendens som ofta lyfts fram är inte att innehållet nödvändigtvis förändras utan snarare att de traditionella plattformarna ersätts av andra. Dagstidningar, tv-program och radiokanaler ska nå oss via datorn och mobiltelefonen. Någon sådan förändring är ännu så länge svår att observera. Det är morgontidningen på papper

samt radio- och tv-apparaterna som helt dominerar; enbart några få procent använder mobilen för radio- och tv-nyheter (se Oscar Westlunds kapitel i denna volym). Det enda undantaget är kvällspressen där en majoritet av läsarna tar del av tidningarna på webben; undantaget är de äldsta där pappersläsningen fortfarande dominerar.

En konsekvens av den relativa stabiliteten är att de traditionella nyhetskällorna behåller sin betydelse. De ledande nyhetsmedierna i Sverige är fortsatt morgonpressen på papper, nyheterna i Sveriges Television och TV4 samt nyheterna i Sveriges Radio (figur 10). Visserligen tappar morgonpressen och med 63 procents andel pappersläsare minst fem dagar i veckan är den klart under 1980-talets andelar på över 80 procent. Samtidigt är nedgången i pappersläsningen mindre än uppgången i webbläsningen, vilket innebär att dagspressen som nyhetsmedium, oavsett distributionsform, snarast har stärkt sin ställning. Samma tendens gäller för kvällspressen.

Figur 10 Nyhetsanvändning (procent)

För Sveriges Television är tendensen något annorlunda. Nyhetsstittandet på SVT minst fem dagar i veckan ligger stabilt eller ökar snarast något. Det senare har sannolikt att göra med att det idag sänds mer tv-nyheter på fler tider men det intressanta är att tv-apparaterna som dominerar som nyhetsplattform. Det finns anledning att tro att detta har sin bakgrund att allmänhetens kvällsvanor är stabilare än morgonvanorna. Samma förklaring ligger sannolikt bakom den stora stabiliteten i fråga om regelbundet tittande på nyheterna i TV4, medan nedgången för text-tv kan föras tillbaka till konkurrens från nyhetsanvändning via dator och mobil.

Den samlade bilden är således det råder en stabilitet i Nyhetsverige. Samtidigt går det givetvis inte att komma ifrån att den traditionella morgonpressen succes-

sivt försvagas och nedgången accentuerats något de senaste åren. Analyser av den långsiktiga trenden pekar på att det framför allt är två faktorer som har betydelse: prenumerationspriset och tillgången till tidningen på nätet (Hedman, 2009). Det kan också uttryckas så att dagstidningen på papper har blivit mera priskänslig när den finns tillgänglig gratis på nätet. Det är därför rimligt att förvänta sig en ytterligare nedgång. Nedgången är emellertid olika i olika grupper. Det är bland yngre och yngre medelålders personer nedgången framför allt sker och det därför sannolikt nedgången kan komma att ytterligare accentueras genom att mediealternativen som attraherar dessa blir fler och att färre av de yngre har växt upp med en tidning i hushållet. Bland de äldre kommer försvagningen sannolikt att gå långsammare, eftersom papperstidningen för dessa spelar en viktigare roll (Weibull, 2011). Om vi utgår från att förändringen är ett uttryck för generationsskillnader är framtids-scenariot en fortsatt en ökande nedgång i tidningsprenumerationen samtidigt som den ännu bromsas av tidningsintresset hos den stora gruppen fyrtioåringar.

De stora mediehändelserna 2010

Ett av de utmärkande dragen i det senaste decenniets förändringar i medielandskapet är de så kallade sociala mediernas ökade roll. Med sociala medier menas tekniker som möjliggör för enskilda människor att skapa kontakter och kommunicera med varandra. Att kalla dem medier är något missvisande efter det snarast handlar om sociala nätverk (Hadenius, Weibull och Wadbring, 2011). Från början var det främst yngre som var engagerade i sådana nätverk men de har idag stor spridning även bland medelålders och äldre. Facebook är idag den globalt ledande nätverks- och diskussionssajten (jfr Annika Bergströms kapitel).

De nya nätverken har sagt vara uttryck för en ökad individualisering i medieanvändningen. Individualiseringen anses dessutom vara ett utmärkande drag i de senaste decenniernas samhällsutveckling, där kollektiva värderingar står svagare och individuella starkare. En följd skulle vara att de traditionella medierna inte längre förmår samla människor. I SOM-undersökningen 2010 har vi sökt belysa det genom att fråga svarspersonerna i vilken utsträckning de i dagspress, radio och tv följt ett urval större händelser under året. Det gällde Fotbolls-VM, Melodifestivalen, Valrörelsen, kronprinsessan Victorias bröllop och opinionsundersökningar om politik och samhälle. I och med att flertalet händelser fanns med i en motsvarande fråga 2006 har vi även möjlighet att studera om det skett några förändringar.

De händelser som den svenska allmänheten främst följde i medierna var Valrörelsen – 59 procent av svenskarna följde den i minst ganska stor utsträckning, Victorias bröllop (45 procent) och Fotbolls-VM (40 procent). Melodifestivalen kom något lägre med 36 procent (tabell 5).

Tabell 5 Andelen som tagit del av respektive händelse i massmedierna 2010 (procent)

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I liten utsträckning	Inte alls	Summa procent
Fotbolls-VM	21	19	29	31	100
Melodifestivalen	13	23	39	26	100
Victorias bröllop	19	26	35	20	100
Valrörelsen	21	38	32	9	100
Opinionsundersökningar om politik och samhälle	7	23	41	28	100

Kommentar: De som hoppat över ett alternativ definieras som att de inte tagit del av händelsen. Antal svar 1 633.

Källa: Riks-SOM-undersökningen 2010.

När vi jämför med 2006 kan vi konstatera att både Fotbolls-VM och Melodifestivalen följdes av färre personer 2010 än fyra år tidigare, medan valrörelsen följdes av något fler. Fotbolls-VM minskade från nästan 60 till 40 procent och Melodifestivalen 46 till 37 procent, medan intresset att följa valrörelsen steg från 55 till 59 procent. Det är vanskligt att på den grunden dra någon enkel slutsats om att de traditionella medierna skulle ha förlorat sitt grepp vid bevakningen av stora händelser. Att Fotbolls-VM 2010 fick mindre publik har knappast att göra med tillkomsten av digitala medier utan mer med att Sverige inte var representerat i turneringen, vilket innebar ett betydande bortfall i den kvinnliga publiken (Weibull, 2007). Att valrörelsen 2010 följdes av fler hade säkerligen sin främsta förklaring i det allmänt ökade intresset för regering och riksdag (jfr kapitlet om samhällsförtroende).

Slutsatsen måste bli att de traditionella medierna fortfarande har förmåga att samla människor vid stora händelser. Det framgår inte minst av de relativt låga andelarna som inte alls följt händelserna i traditionella medier. Fyra av fem svenskar tog del av åtminstone något av Victorias bröllop i press, radio och tv. Siffror från de dagliga tv-mätningarna visar också att detta evenemang gav det mest omfattande tittandet någonsin för Sveriges Television och för SVT1, som sände evenemanget. Det totala tv-tittandet denna dag blev också enligt MMS publikmätningar rekordstort för en enskild dag med fem timmar per person. Att gamla och nya medieformer kan förstärka varandra framgår att den digitala repriskanalen SVT Play dagen efter bröllopet slog besöksrekord.⁴ Det stora evenemanget bekräftade också SVT:s starka ställning bland svenskarna (jfr kapitlet om medieförtroende).⁵ Samtidigt är det klart att alla stora händelser inte drar samma typer av människor till massmedierna. Fotbolls-VM drog framför allt män, medan kvinnorna mer attraherades av Victorias bröllop och Melodifestivalen (tabell 6). För valrörelsen finns det däremot ingen skillnad mellan kvinnor och män, vilket är en skillnad mot 2006 då män hade högre andel än kvinnor. Victorias bröllop följdes mer av äldre än av yngre, medan valrörelsen hade fler intresserade bland högutbildade än bland lågutbildade.

I övrigt är det relativt små ålders- och utbildningsskillnader. Även i fråga om politiska faktorer är skillnaderna förhållandevis små, låt vara att det föga överraskande finns ett starkt samband mellan politiskt intresse och att följa valrörelsen.

Tabell 6 Händelser i medierna 2010 Andel som tagit del av respektive händelse i mycket eller ganska stor utsträckning efter kön, ålder, utbildning och politiska faktorer (procent)

	Fotbolls- VM	Melodi- festivalen	Victorias bröllop	Val- rörelsen	Opinions- studier	Antal svar
Kvinnor	24	43	60	58	29	857
Män	57	27	28	60	32	765
16 – 29 år	46	29	31	58	24	266
30 – 49 år	39	44	38	54	27	514
50 – 64 år	37	35	46	60	29	441
65 – 85 år	41	31	62	66	39	411
Låg utbildn	36	33	49	49	22	346
Medellåg	40	36	42	51	23	518
Medelhög	43	38	44	64	35	330
Hög utbildn	40	38	48	74	43	411
Klart vänster	37	28	31	58	30	166
Något vänster	47	42	41	66	33	309
Varken eller	39	35	43	46	21	390
Något höger	42	37	48	62	34	452
Klart höger	35	34	57	71	40	261
V	44	29	30	54	26	69
S	42	40	42	54	24	381
MP	40	40	40	65	33	163
C	36	46	66	67	37	76
FP	53	42	50	70	37	117
KD	29	29	62	64	41	63
M	41	35	49	64	34	525
SD	36	28	30	54	26	76
Mycket intresserad av politik	49	26	45	92	73	201
Ganska intresserad av politik	45	40	50	79	42	708
Inte särskilt intres- serad av politik	35	36	42	35	9	568
Inte alls intresserad av politik	18	27	35	9	2	145

Kommentar: De som hoppat över ett alternativ definieras som att de inte tagit del av händelsen.

Källa: Riks-SOM-undersökningen 2010.

Vid sidan av de fyra händelserna fanns i samma fråga ett alternativ om man i massmedierna följer opinionsundersökningar om politik och samhälle. En knapp tredjedel uppger sig göra det bi minst ganska stor utsträckning. Det är en lägre andel än 2006 då andelen var nästan 40 procent. I fråga om svarsmönster överensstämmer intresset att i press, radio och tv följa opinionsundersökningar, föga överraskande, med intresset att följa valrörelsen. Det är således högutbildade och politiskt intresserade som är överrepresenterade. Dessutom visar sig intresset var högre bland äldre än bland yngre, en skillnad som inte är lika framträdande i fråga om att följa valrörelsen.

Nationella medier i en global värld

Även om vi kan se hur mediasystemet har omskapats under de 25 år som de nationella SOM-undersökningarna följt svenskarnas medievanor har inte det grundläggande mönstret rubbats. Visserligen kan vi se att de yngre i ökande utsträckning överger äldre distributionsformer och söker sig till de nya, men för nationella och lokala nyheter vänder sig även de unga till traditionella medier.

Ett annat mönster är hur de vanligaste nyhetsmedierna är nästan är uteslutande nationella. Det är knappt tio procent som följer någon av tv-nyhetskanalerna BBC eller CNN åtminstone någon gång i veckan och fem procent som någon gång i veckan läser en utländsk dagstidning eller tidskrift. Svenskarna bor på sin egen lyckliga ö och informerar sig genom sina egna medier. De som vuxit upp i andra länder och nu bor i Sverige har inte oväntat ett helt annat konsumtionsmönster. Personer som vuxit upp i ett europeiskt land utanför Norden eller utanför Europa är det 25 respektive 35 procent som läser en utländsk tidning eller tidskrift minst en gång i veckan och i båda grupperna omkring 25 procent som tar del av BBC eller CNN. Däremot finns det bland svenskar lika låga andelar för utländska medier bland yngre och äldre.

För de svenska medierna är ålderssegregationen tydlig. Som vi sett är nedgången för morgonpressen särskilt framträdande bland personer under 30 år. Sveriges Televisions och Sveriges Radios kanaler fortsätter att förlora tittare i yngre generationer till de nya tv-kanaler som expanderat sedan början av 1990-talet. TV4 var länge en vinnare i generationskampen, men resultaten från 2009 visar att kanalen fortsatt tappar i de yngsta generationerna och även TV3 och Kanal 5 har börjat tappa i förhållande till nya nischkanaler. Även om gapet mellan de yngstas och äldstas nätanvändning har börjat minska något är det fortfarande mycket stort.

Utvecklingen i Sverige och i Världen i ett tjugofemårs perspektiv

Stämningläget i Sverige är i många avseenden mer positivt 2010 än de närmast föregående åren. Samma slutsats kan också dras på flera områden om vi ser längre tillbaka i tiden och jämför med läget när SOM-institutet påbörjade sina nationella undersökningar för tjugofem år sedan.

Ett exempel är hur mycket svenska folket oroar sig för olika saker. SOM:s siffror visar mycket tydligt på att oron har minskat i Sverige. Vi är mindre oroade inför framtiden än för tjugo-tjugofem år sedan (tabell 2). Det gäller oron för terrorism som gått ned från 64 procent 1986 till 37 procent 2010, oron för miljöförstöring som minskat från 72 procent 1986 till 48 procent 2010, oron för stor arbetslöshet som sjunkit från 56 procent 1991 till 35 procent 2010, oron för en ekonomisk kris som gått från 39 procent 1991 till 19 procent 2010, oron för militära konflikter som avtagit från 25 procent 1991 till 16 procent 2009 och oron för ett ökat antal flyktingar som reducerats från 38 procent 1993 till 20 procent 2010.

Men det finns även andra ändringar att ta fasta på. 1986 var det ytterst få som använde datorer och internet var ett helt okänt begrepp. Sveriges Radio och Sveriges Television hade ensamrätt på radio och tv i Sverige och det var ännu några år till att svenska kommersiella tv- och radiokanaler var tillåtna. 1990-talet ändrade det svenska medielandskapet och efter 2000 var det naturligt för de flesta att ha koll på sin omgivning genom att vara uppkopplad på nätet.

Mindre oro och mer kommunikativa möjligheter är ett utmärkande drag för de 25 år som vi genomfört de nationella SOM-undersökningarna. Det är naturligtvis ett positivt tecken. Något har kanske blivit bättre i Sverige och i Världen. Men frågan är vad svenska folket betraktar som det viktigaste. Och är det verkligen förändringarna bara positiva? Vi har sett hur våra resultat påverkades av terrorhandlingarna i USA i september 2001 eller hur de ekonomiska kriserna slagit i olika grupper av befolkningen. Ett sätt att analysera vad som eventuellt blivit bättre är att låta svenska folket vittna om hur de ser på de senaste tjugofem årens förändringar. I SOM-undersökningen 2010 ställde vi en helt öppen fråga utan fast svarsalternativ där urvalspersonerna fick frågan: "Om Du tänker på de senaste 25 årens förändringar i Sverige respektive i Världen, vad skulle Du säga har varit det allra viktigaste?" De avgivna svaren registrerades separat när det gäller Sverige respektive Världen.

Andelen personer som fyllde i en eller flera viktiga förändringar var 53 procent för frågan om Sverige och 50 procent för frågan om Världen. De vanligaste svaren när det gäller viktiga förändringar i Världen handlar om data/Internet (19 procent av de svarande), miljö/klimatet (19 procent), kalla krigets slut, Sovjetunionens upplösning och Berlinmurens fall (13 procent), globaliseringen (9 procent) och terrorism (9 procent). Andra företeelser som också nämns av fler än 3 procent av de svarande är frågor kring krig och fred (9 procent), fattigdom/svalt/klyftor (7 procent), EU (5 procent), hälsa/medicinska framsteg 3 procent, naturkatastrofer (3 procent) och Kinas utveckling (3 procent).

Om vi gör ett försök att grovt klassificera de avgivna svaren efter i vilken utsträckning de berör någonting positivt eller negativt, inklusive om svarspersonerna själva angivit att en förändring var någonting bra eller dåligt, får vi fram en viss övervikt för svar som tar upp positiva förändringar (46 procent), jämfört med 38 procent som nämnt viktiga negativa förändringar. De vanligaste positiva förändringar som nämns är genomslaget för data/Internet respektive kalla krigets slut. På den negativa sidan är miljöhoten och klimatförändringen det som oftast utpekats.

När det gäller viktiga förändringar i Sverige hamnar också data/Internet högst upp (nämnt av 20 procent av de svarande). Därefter följer miljö/klimat med 13 procent och ekonomisk tillväxt/ökat välstånd med 8 procent. Flyktingar/invandring och EU får båda 7 procent omnämningen, liksom hälsa/medicinska framsteg. Övriga viktiga förändringar som anges av minst 3 procent av de svarande är regeringsfrågan – bra eller dåligt att Alliansen vann (6 procent), tekniska landvinningar (5 procent), ökande klyftor (5 procent), problem för utbildning/skola (4 procent), ökad jämställdhet (4 procent), ökande arbetslöshet (4 procent), mobilernas genombrott (4 procent), globaliseringen (3 procent) och mer våld/kriminalitet (3 procent).

En klassificering av de nämnda viktiga svenska förändringarna visar att det var klart vanligare att uppge positiva förändringar (56 procent av de svarande) än negativa (28 procent). De mest frekventa positiva förändringar som svenska folket nämner är data/Internets genombrott och den ekonomiska tillväxten/det ökande välståndet. Bland negativa förändringar är det miljöhoten/klimatförändringen som anges oftast.

Personomnämningen var mycket sällsynta både när det gäller viktiga förändringar i Världen och i Sverige. I båda fallen är det endast cirka 2 procent av de svarande som nämner någon person, nästan alltid en politiker. När det gäller Världen dominerar President Obama stort. Och han nämns som en positiv förändring. I det svenska fallet är det mordet på Olof Palme och Anna Lindh som oftast uppmärksammas och alltid som negativa händelser.

Vår misstanke att svenska folket tycker att mycket har blivit bättre i Världen och i Sverige under de senaste decennierna visar sig stämma. De tillbakablickande svarspersonerna i 2010 års nationella SOM-undersökning nämner klart fler viktiga positiva förändringar under de senaste tjugofem åren än de uppger negativa. Och denna tendens är speciellt tydlig när det gäller förändringar i Sverige. När det gäller förändringar i Världen i stort är övervikten för omnämningen av positiva förändringar mindre, men även här nämns positiva förändringar oftare än negativa.

Lycksalighetens ö är en drömbild, en inspiration, en målsättning. Vi kan aldrig nå ända fram. Men vi kan närma oss. Och det vittnar SOM-resultaten om att svenska folket tycker att vi har gjort. Många är ljusare idag jämfört med för tjugofem år sedan – i Världen och inte minst i Sverige. Det är inte en slump att vi som omslagsbild på boken för den nationella SOM-undersökningen 2010 valt en målning av William Turner med ett vackert skimrande ljus över en ö. På Turners språk har tavlan namnet ”Holy Island”; i svensk översättning bra nära *Lycksalighetens ö*.

Noter

- ¹ Fredrik Wetterlund (1924) menar i sin kommentar till *Lycksalighetens ö* att den strof som inleds med dessa rader är ”ett litet mästerverk” och sannolikt är det enda av sagospelet som är något känt – ”mest för musikens skull såsom vanligen är fallet med svenskarnas poesi” (s 156). Göran Hägg talar om sången som ett ”praktställe” (Hägg, 1996:211).

- 2 Citaten är hämtade från tredje upplagan av *Lycksalighetens ö* (Atterbom, 1875).
- 3 Uppgifterna om Atterbom och sagospelet *Lycksalighetens ö* bygger på Nationalencyklopedins och Wikipedias artiklar om Atterbom samt på Wetterlund (1924), Frykenstedt (1951) och Hägg (1996).
- 4 Data från Bengt Nordström, avdelningen för publikanalys vid Sveriges Television.
- 5 Lördagen den 19 juni 2011 ägnade genomsnittstittaren SVT1 63 procent av sin tv-tid, att jämföra med 9 procent för TV4 (Data från Bengt Nordström, avdelningen för publikanalys vid Sveriges Television)

Referenser

- Atterbom, Per Daniel Amadeus (1875) *Lycksalighetens ö. Sagospel i fem äfventyr*. Stockholm: Beijer.
- Bergström, Annika, Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart (2005) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Frykenstedt, Holger (1951) *Atterboms sagospel Lycksalighetens: en poesiens historia och en tragedi över fantasien: i belysning av romantikens litteraturhistoria, filosofi, estetik och mytologi*. Lund: Gleerups.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (1988) *Massmedier*. Stockholm: Bonniers.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart, Wadbring, Ingela (2008) *Massmedier*. Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, Sören (1993) Partiernas tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Vägval*. Göteborg, SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Hägg, Göran (1996) *Den svenska litteraturhistorien*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Karvonen, Lauri (2010) *The personalisation of politics: a study of parliamentary democracies*. Colchester: ECPR Press, 2010
- Oscarsson, Henrik, Holmberg, Sören (2008) *Regeringskifte: väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Strömbäck, Jesper & Bengt Johansson (2007). "Electoral Cycles and the Mobilizing Effects of Elections: A Longitudinal Study of the Swedish Case." *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 17(1): 79-99.
- Weibull, Lennart (2007) Den medierade verkligheten. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg, SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Wetterlund, Fredrik (1924) *Atterboms sagospel "Lycksalighetens ö": en estetisk och litteraturhistorisk undersökning*. Stockholm: Norstedts.

Det sociala landskapet

FÖRTROENDEKURVORNA PEKAR UPPÅT

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

När det i den allmänna debatten talas om politiskt förtroende förefaller ofta den självklara utgångspunkten vara att det är lågt. Bilden är att särskilt politikerförtroendet inte sällan uppfattas som fallande eller åtminstone säkert förankrat på botten. En förklaring skulle vara att politiker ofta utställer löften som de sedan inte kan hålla, en annan att det ”politiska käbblat” drar ner förtroendet. Men bilden är långt ifrån så enkel. Således har forskningen visat att politiker visst håller sina löften (Naurin, 2009) och i de senaste SOM-undersökningarna har det även kunnat noteras en uppgång för de politiska institutionerna (Holmberg och Weibull, 2010) och 2010 har förtroendet för regering och riksdag ökat ytterligare.

Här är inte platsen att spekulera om varför många har uppfattat det politiska förtroendet som lågt. Mer intressant är frågan är hur fast förtroendebedömningar överhuvudtaget ligger. I vilken utsträckning kan vissa institutioner betraktas som stabila och andra som rörliga? Och vad kan i så fall vara förklaringen till det? Med tillgång till ett kvartssekels förtroendemätningar inom ramen för de nationella SOM-undersökningarna är möjligt att belysa i vad mån det finns långsiktiga mönster.¹ Men innan vi fördjupar oss i frågorna om sådana mönster ska vi belysa huvudtendenserna i svenska folkets samhällsförtroende hösten 2010 och sätta in dem både i ett kort perspektiv 2008-2010 och i ett längre.²

Samhällsförtroende 2010

Den första SOM-mätningen 1986 omfattade endast elva samhällsinstitutioner. De var valda för att täcka ett spektrum av politiska, mediala, ekonomiska och sociala institutioner. Efter hand har fler institutioner lagts till – senast 2005 då Riksbanken tillkom. Sedan dess har svarspersonerna i den nationella SOM-undersökningen fått ta ställning till tjugo olika samhällsinstitutioner.³ Resultatet från 2010 års mätning av dessa institutioner redovisas i tabell 1.

Om vi först ser på rangordningen mellan institutionerna efter andelen som har *mycket stort* förtroende är det, i likhet med de senaste åren, sjukvården som kommer högst med 15 procent. Det är samma procentandel som 2009, men till skillnad från tidigare är det 2010 ytterligare fem institutioner som hamnar över tio procent: kungahuset, regeringen, riksbanken och domstolarna. Det är en klar ökning från tidigare år; år 2009 var det endast Riksbanken och Kungahuset som vid sidan av sjukvården nådde över tio procent.

Det oftast använda kriteriet på stort förtroende är andelen som har mycket eller ganska stort förtroende – vanligen formulerat som andelen med minst ganska stort förtroende. Också med den definitionen kommer sjukvården högst med 68 procent (2009: 69 procent) nästan tio procentenheter högre förtroende än polisen (62 procent). Därefter följer Riksbanken och universitet/högskolor på 56 respektive 55 procent. Lägst ligger de fackliga organisationerna, EU-kommissionen (båda 21 procent) och Europaparlamentet (19 procent). Även om det rör sig om låga andelar uppvisar samtliga tre en förtroendeökning i jämförelse med 2009. I den övre delen av rangordningen är andelarna stabila för sjukvården och universitet/högskolor, medan det skett förtroendeökningar för polisen och Riksbanken.

Att en samhällsinstitution åtnjuter stort förtroende bland delar av befolkningen är bara den ena sidan av myntet. Den andra sidan är att samma institution bland andra delar av allmänheten kan ha litet förtroende. Det måste understrykas att skalan anger grader i förtroende; lågt förtroende är därför inte nödvändigtvis det samma som misstro. Samtidigt är givetvis höga andelar litet förtroende ett uttryck för ett avståndstagande. De institutioner som har relativt sett höga andelar lågt förtroende är de tre som ligger lägst i rangordningen – de två EU-institutionerna och de fackliga organisationerna – med mellan 29 och 31 procent, men det finns även några högre upp på listan – Svenska kyrkan och dagspressen – som ligger på samma nivå med 28 procent.

Att institutioner som Svenska kyrkan och Kungäuset kan placera sig närmare mitten av förtroendelistan och ändå ha en hög andel litet förtroende är ett uttryck för en polarisering i bedömningarna. Polariseringsen innebär att mittalternativet, där svaren ofta står för osäkerhet eller indifferens, ligger relativt lågt. Institutioner som är kopplade till partipolitik, exempelvis regeringen, får ofta en sådan bedömning. Det intressanta med 2010 års studie är graden av polariseringen i bedömningen av regeringen minskar för andra året i rad, främst på grund av att andelen med lågt förtroende minskar.

Det mått som SOM-institutet traditionellt använt för att väga samman stort och litet förtroende är vad vi kallar förtroendebalansen. Vår utgångspunkt har varit att det förtroende en institution åtnjuter – dess förtroendebas – inte bara avgörs av andelen som har stort förtroende, utan även av hur stor andel det är som har ett litet förtroende. Tanken är att en samlad uppslutning kring en institution ger större tyngd i samhället än om det finns en relativt stor andel som inte hyser något större förtroende för den. De institutioner vars förtroende i det föregående beskrevs som polariserade står i ett sådant perspektiv svagare i opinionen än de som har huvuddelen av sitt förtroende på den positiva sidan eller i mitten. Om vi exemplifierar med domstolarna kan vi se att de har samma andel stort förtroende som regeringen, men har en lägre andel litet förtroende, vilket placerar dem högre i en rangordning efter vad vi kallar förtroendebalansen.

Enkelt uttryckt är förtroendebalansen ett mått där både andelen stort och andelen litet förtroende vägs in för varje institution genom att andelen stort förtroende

minskas med andelen litet förtroende. En rangordning efter balansmättet kommer att skilja sig från en rangordning efter enbart andelen högt förtroende, särskilt i de fall där det finns en hög andel med lågt förtroende.⁴

Tabell 1 Förtroendet för samhällsinstitutioner 2010 (procent och balansmätt)

Samhällsinstitution	Mycket stort	Ganska stort	Varken/ eller	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Förtroende-balans
Sjukvården	15	53	21	9	2	100	+57
Polisen	10	52	27	8	3	100	+51
Riksbanken	12	44	37	5	2	100	+49
Universitet/högskolor	8	47	39	4	2	100	+49
Radio/TV	6	47	38	7	2	100	+44
Domstolarna	11	41	35	9	4	100	+38
Regeringen	12	40	30	12	6	100	+34
Grundskolan	6	39	39	13	3	100	+29
Riksdagen	6	38	41	10	5	100	+29
FN	8	34	41	11	6	100	+25
Kungahuset	13	28	37	11	11	100	+19
Bankerna	6	32	37	19	6	100	+13
Storföretagen	2	24	50	18	6	100	+2
Kommunstyrelserna	2	24	50	18	6	100	+2
Svenska kyrkan	5	24	43	16	12	100	+1
De politiska partierna	2	24	49	18	7	100	+1
Dagspressen	2	25	45	21	7	100	-1
Försvaret	5	20	47	19	9	100	-3
EU-kommissionen	2	19	49	19	11	100	-9
Europaparlamentet	2	17	50	19	12	100	-12
De fackliga organisationerna	3	18	40	26	13	100	-18

Kommentar: Tabellen redovisar en sammanläggning av resultaten från de tre nationella SOM-mätningarna 2010 (antal svar=5 007). Personer som ej besvarat förtroendefrågan för någon institution är inte medtagen i procenttalen. Dylåka svar var mycket sällsynta och lämnades av endast mellan två och tre procent för de olika institutionerna. Högsta andelen vet ej-svar finns där även andelen som svarar varken stort eller litet förtroende är hög, t ex beträffande dagspressen och storföretagen. Balansmättet kan gå mellan +100 (alla svars personer anger högt förtroende) och -100 (alla svars personer anger lågt förtroende).

När vi utgår från det samlade balansmättet visar det sig att sjukvården ligger klart högst med ett balansmätt på +57, i stort samma siffror som senaste åren. På andra plats finns polisen (+51) följd av Riksbanken och universitet/högskolor, båda med +49. Radio-tv hamnar på femte plats med +44. Det är samma fem institutioner som åtnjöt störst förtroende också 2009, låt vara att universitet/högskolor tappat något, medan polisen och Riksbanken ökat.

Av de fem institutioner som bedöms ha störst förtroende är det tre som har en särskilt hög andel med varken stort eller litet förtroende: universitet/högskolor, Riksbanken och radio/tv. Innebörden av en hög andel för mittalternativet kan diskuteras. Å ena sidan kan det uttrycka att man varken har stort eller litet förtroende, å andra sidan kan det beror på att man saknar uppfattning för att man inte känner till institutionen tillräckligt väl. Mycket talar för att det förra till stor del gäller radio/TV, medan det senare förklarar den höga andelen "varken-eller" för Riksbanken.

Lägst förtroende åtnjuter de fackliga organisationerna (-18) och de båda EU-institutionerna (-9 respektive -12). I jämförelse med de senaste två åren har förtroendebalansen för de två EU-institutionerna blivit mindre negativt. Bland institutioner som ligger lägst i fråga om förtroendebalans är det överlag en stor andel av svarspersonerna som anger att de varken har stort eller litet förtroende, ofta omkring hälften av svarspersonerna.

Ser vi närmare på listan visar det sig att det finns fyra grupper:

- En liten grupp som åtnjuter mycket stort förtroende (sjukvården, polisen, Riksbanken, universitet/högskolor och radio-tv) som alla har som lägst ett balansmått på över +40
- En ganska stor grupp som åtnjuter ganska stort förtroende (domstolarna, regeringen, grundskolan, riksdagen, FN, Kungahuset och bankerna) som dock uppvisar en stor spridning (mellan +38 och +13)
- De som har i stort sett samma andel positiva som negativa svar men en viss tonvikt på de senare (storföretagen, kommunstyrelserna, Svenska kyrkan, de politiska partierna, dagspressen och försvaret) mellan +2 och -3.
- De som åtnjuter ganska eller mycket lågt förtroende (EU-kommissionen, Europaparlamentet och de fackliga organisationerna) med en förtroendebalans mellan -9 och -18.

I jämförelse med 2009 är det framför allt gruppen med ganska stort förtroende som har ökat samtidigt som flera institutioner i bedömarna ögon gått från botten gruppen till den näst lägsta.

Den samlade bilden av svenska folkets förtroende för de tjugo institutioner de fått bedöma visar att 16 av dem hamnar på plus och 5 på minus. Det är en väsentlig skillnad i jämförelse med 2008 och 2009, då tio av institutionerna hamnade på minussidan. Förtroendebalansen ökar 2010 för femton av tjugo institutioner, övriga ligger på ungefär samma nivå i båda mätningarna. Det rör sig således om en kraftig omsvängning i samhällsförtroendet på en relativt kort tid. Ett annat sätt att beskriva förändringen är att utgå från det genomsnittliga balansmättet som 2008 låg på +8, 2009 på +12 och 2010 på +19. Det är således en tydligt uppåtgående trend i det generella samhällsförtroendet.

De samhällsinstitutioner som särskilt bidragit till uppgången i förtroende är regeringen (från -4 2008 till +34 2010), riksdagen (från +1 till +29), de politiska partierna

(från -24 till +1) och Riksbanken (från +32 till +49). Den gemensamma nämnaren är att det rör sig om politiska institutioner och att det framför allt är andelen litet förtroende som har minskat. Valåret 2010 är således de politiska institutionerna de stora vinnarna. Mellan 2008 och 2010 flyttar sig förtroendet för regeringen från trettonde till sjätte rangplats; riksdagens ökning är mindre i antal platser – från nionde till elfte. Institutioner som relativt sett fallit i förtroende är Svenska kyrkan – från tolfte till femtonde plats, och dagspressen – från plats fjorton till plats sjutton.

Långsiktiga förändringsmönster

Vårt inledande antagande att valhösten 2010 borde medföra ett ökat samhällsförtroende har bekräftats. Nu finns det anledning att skärskåda förändringen i ett längre perspektiv. I figur 1 redovisas förtroendebalansen över tid för varje enskild samhällsinstitution som ingått i SOM-institutets mätningar.

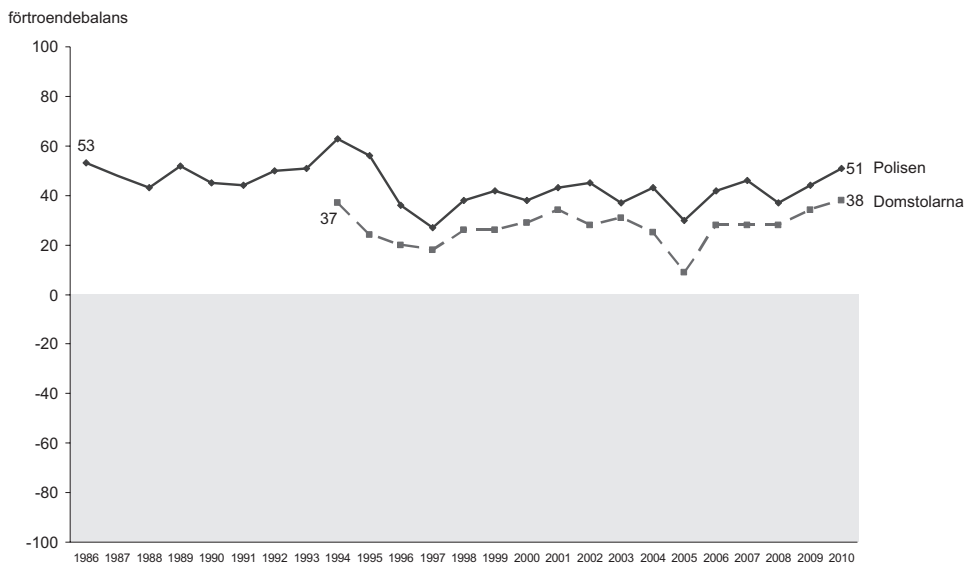
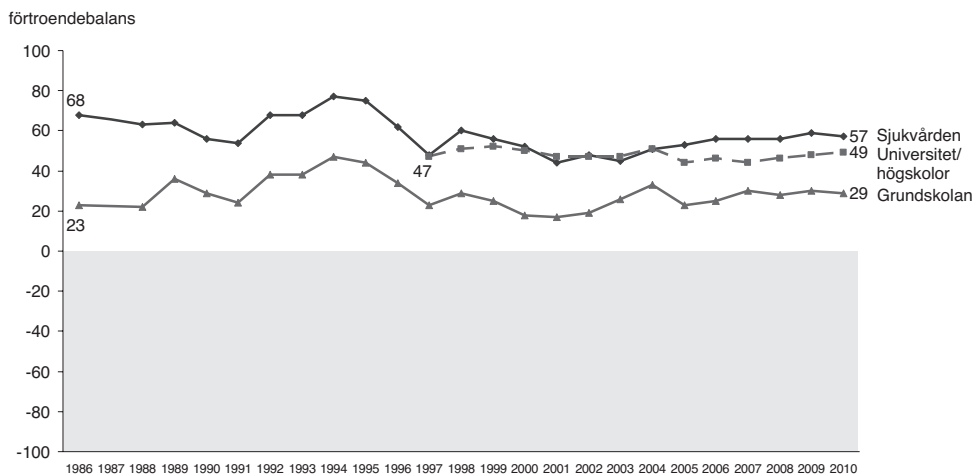
Även om det finns vissa dramatiska förändringar i förtroende för några institutioner, exempelvis det kraftiga fallet i förtroendet för bankerna under 1990-talets början, sker det vanligen inte några större förskjutningar i den samlade institutionsbedömningen mellan enskilda år. Det hindrar emellertid inte att det går att iakttä både kortsiktiga och långsiktiga förändringsmönster såväl för enskilda som för grupper av institutioner.

Flertalet offentliga institutioner som sjukvården, grundskolan, polisen och domstolarna uppvisar ett likartat mönster över tid. Fram till början av 1990-talet åtnjöt de ett stabilt om än svagt fallande förtroende för att därefter fått ett klart större förtroende. I slutet på 1990-talet sjönk förtroendet på nytt för dem för att stabilisera sig på balansmått kring +40 till +59. Polisen och domstolarna har inte en lika jämn kurva utan det kan finnas ganska stora skillnader mellan enskilda år. Sedan omkring 2005 går dock förtroendet upp för båda.

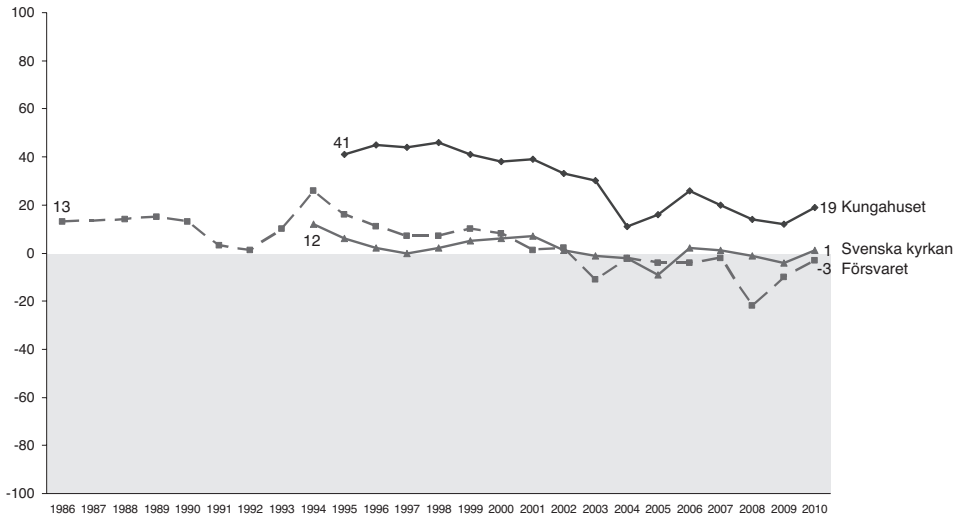
För Svenska kyrkan och Kungahuset, två institutioner som SOM-institutet började möta först 1994 respektive 1995, är den långsiktiga tendensen sjunkande. Förtroendet för Kungahuset har fallit mer – från +41 1995 till +19 – än det för Svenska kyrkan (från +12 1994 till +1 2010). Också för dessa institutioner finns det en del hack i kurvorna som antyder att händelser vissa år kan ha påverkat allmänhetens bedömningar. En mer ingående analys av allmänhetens bedömningar av Kungahuset finns i Lennart Nilsson kapitel om republik och monarki.

De ekonomiska institutionerna uppvisar relativt stora förändringar under de 25 åren då förtroendet för dem studerats. Mest spektakulärt är det kraftigt minskade förtroendet för bankerna som följde av bankkrisen i början av 1990-talet. Också storföretagen fick ett minskat förtroende under den dåvarande lågkonjunkturen men inte i lika hög grad som bankerna. Då ekonomin vände började också förtroendekurvorna gå upp för att på nytt falla under IT-kraschen i början av 2000-talet. Förtroendet för de fackliga organisationerna ökade något under 1990-talets lågkonjunktur men har sedan varit mycket stabilt på en låg nivå.

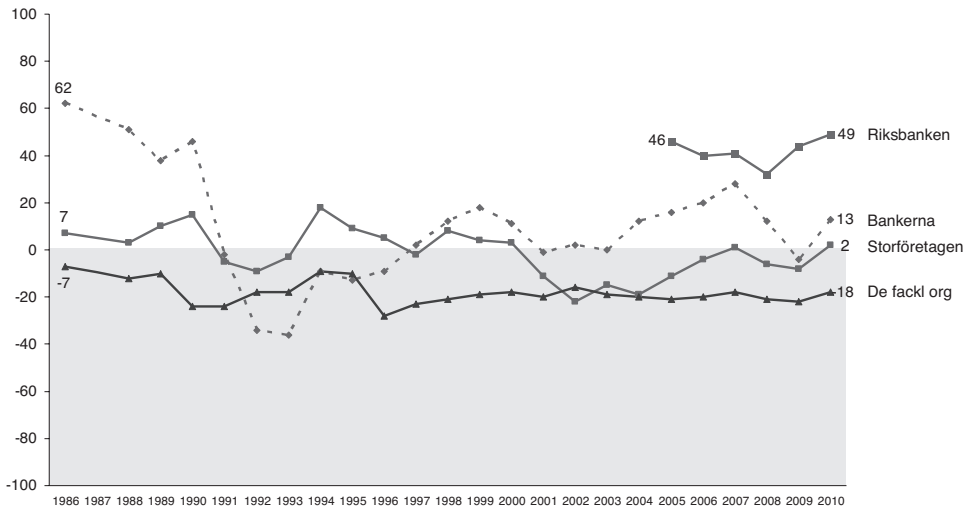
Figur 1 Bedömningar av förtroendet för tjugoen samhällsinstitutioner 1986-2010 (balansmått)

förtroendebalans

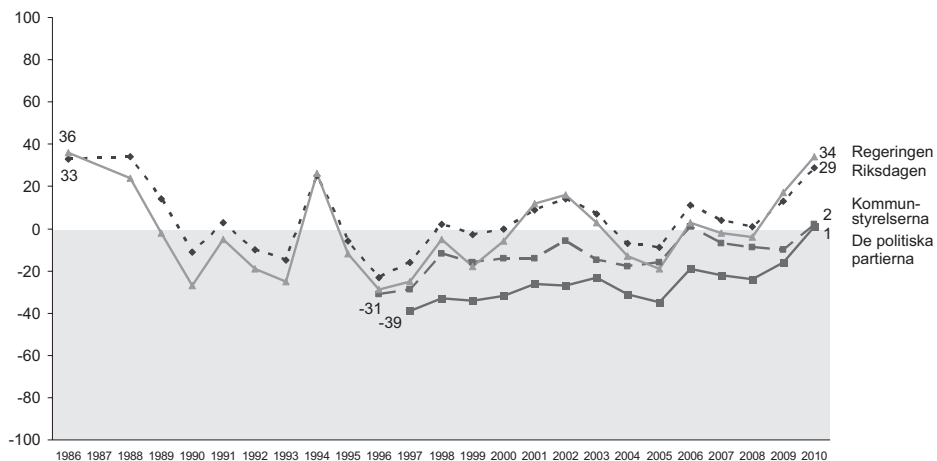
förtroendebalans

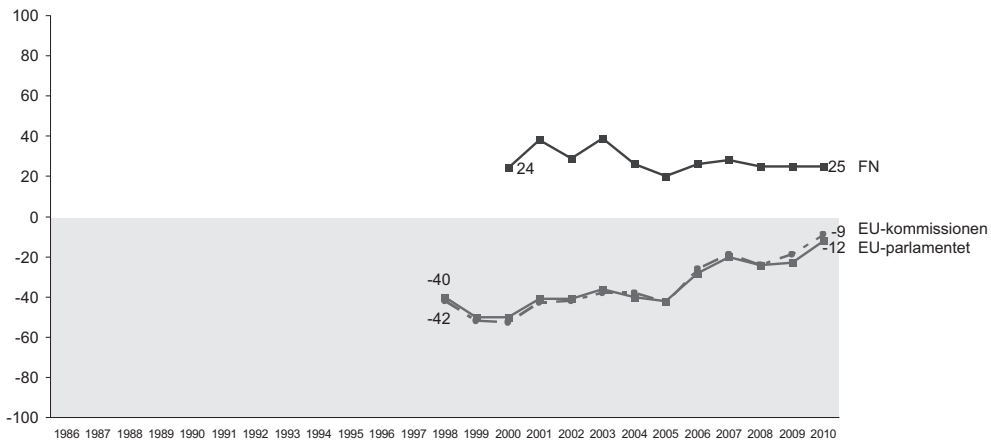
Figur 1 forts.

Figur 1 forts.

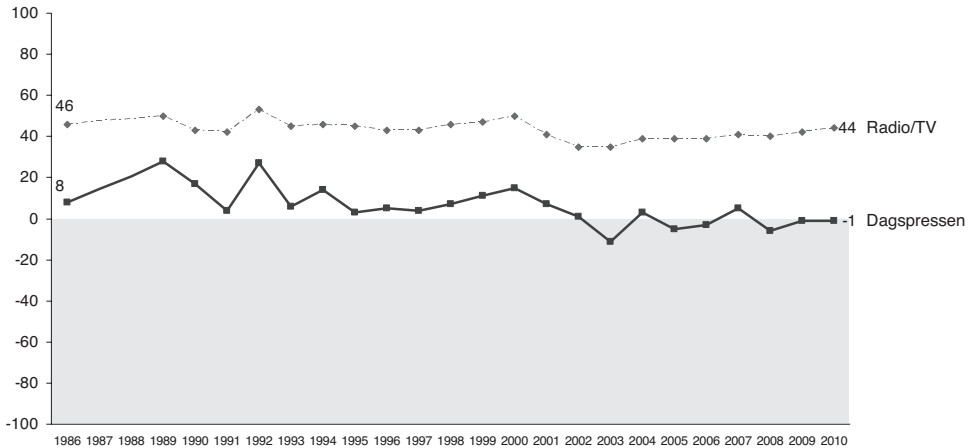
förtroendebalans

förtroendebalans

förtroendebalans

Kommentar: Om balansmättet se tabell 1. Resultat för år 1987 saknas i figurerna eftersom ett annat, med övriga år inte jämförbart mått, användes just detta år. För de två medieinstitutionerna saknas av samma skäl siffror även för 1988.

De politiska institutionerna uppvisar i likhet med de ekonomiska relativt stora skillnader mellan enskilda år. För regering och riksdag gäller det långsiktiga mönstret att förtroendet ökar under valår i förhållande till åren närmast före. Den så kallade valårseffekten har vi kunnat iaktta alla valår sedan den nationella SOM-mätningen inleddes 1986 (jfr Holmberg, 1993).⁵ Men vi har också tidigare iakttagit en ”kris-effekt” av terrorattacken i USA: år 2001 ökade förtroendet för regeringen omkring 20 balansmåttsenheter, alltså i stort sett samma uppgång som mellan 2008 och 2009. Året därpå – 2002 – var det riksdagsval och då ökade förtroendet ytterligare något, vilket gjorde att vi på nytt kunde notera en valårseffekt. Också valåret 2010 är det politiska förtroendet högre än året före och vi kan inhösta ännu en positiv effekt av valår på allmänhetens förtroende för politiken.

En försiktig bedömning av tendenserna i det politiska förtroendet pekar på att det mellan 1986 och 1998 snarast var svagt nedåtgående för riksdag och regering medan kurvorna därefter pekar uppåt. Samma uppgång finns för kommunstyrelserna och de politiska partierna. En notering som kan göras är att förtroendet 2010 ligger på samma nivå som det gjorde 1986 efter mordet på Olof Palme. Ytterligare en iakttagelse är att vid de tillfällen då det politiska förtroendet går kraftigt upp har regeringen något större förtroende än riksdagen.

Uppgången i förtroendet för politiken gäller också Europaparlamentet och EU-kommissionen, där förtroendebalansen från en mycket låg nivå vid mätningarnas start 1998 (-40 respektive -42) har ökat till ca -10. En internationell institution som FN förefaller inte alls berörd av den svenska politiska trenden utan ligger stabilt på ca +25.

Förtroendet för medieinstitutionerna har i jämförelse med de ekonomiska och politiska institutionerna utvecklats mycket stabilt. Radio-tv ligger förankrad på omkring +45. För dagspressen är tendensen lite mer skiftande. Under 1990-talet var förtroendet för dagspressen klart på den positiva sidan av balanslinjen. Därefter har tendensen vikit något och man ligger de senare åren i stort sett på ± 0 .

Dimensioner i bedömningarna

Det är tydligt att finns betydande samband mellan hur olika institutioner bedöms. Mellan 2009 och 2010 finns det ett fortsatt mönster med ökande förtroende för de politiska institutionerna och från tidigare års analyser vet vi att politiska institutioner ofta bedöms på ett likartat sätt: personer som har ett högt förtroende för regeringen har det ofta även för riksdagen liksom för de politiska partierna. Men samtidigt finns det överlag en stark positiv samvariation i förtroendebedömningarna: personer som har stort förtroende för en institution har stor sannolikhet att också ha det för andra institutioner och personer som har lägre förtroende för en institution har det som regel även för andra. I 2010 års mätning finns bara ett negativt samband, nämligen mellan förtroendet för regeringen och förtroendet för de fackliga organisationerna ($r=-0,05$)⁶; sambandet mellan förtroendet för storföretag och förtroendet för de fackliga organisationerna svagt positivt ($r= 0,12$). I övrigt är de positiva sambanden relativt starka. De starkaste finner vi mellan EU-kommissionen och Europaparlamentet ($r= 0,92$), regering och riksdag ($r= 0,67$) och mellan de politiska partierna och de två EU-institutionerna ($r= 0,62$ och $0,58$). I övrigt ligger flertalet korrelationer på mellan $r=0,3$ och $r=0,40$.

Där korrelationerna mellan enskilda institutioner är stora kan vi utgå från att bedömningen görs efter likartade kriterier. Det är bakgrunden till att vi på grundval av varje års förtroendemätning studerar de interna sambandsmönstren genom en explorativ faktoranalys baserad på förtroendet för de tjugo institutionerna. Det resultat som framkommer 2010 uppvisar klara likheter med motsvarande analyser de senaste åren, men det finns även en viss avvikelse som på ett intressant sätt belyser samhällsförtroendets förändring

Den explorativa lösningen på grundval av 2010 års förtroendebedömningar ger fem dimensioner. Det är samma antal som 2009 men strukturen skiljer sig på ett intressant sätt. De fem dimensionerna har vi rubricerat på följande sätt: Politisk representation, Samhällsservice, Politisk makt, Etablissemang, och Medier (tabell 2).

Tabell 2 Faktoranalys för förtroende 2010

	Represen- tation	Samhälls- service	Politisk makt	Etablissemang	Medier
Europaparlamentet	.86	.09	.22	.22	.11
EU-kommissionen	.85	.09	.26	.23	.13
FN	.64	.32	.03	.15	.09
De politiska partierna	.58	.17	.47	.11	.23
Sjukvården	.10	.76	.14	.02	.08
Polisen	.09	.65	.26	.22	.04
Domstolarna	.24	.52	.32	.26	.17
Grundskolan	.21	.51	-.11	.17	.31
Försvaret	.25	.47	.13	.41	-.05
Universitet/högskolor	.33	.45	.15	.12	.20
Regeringen	.21	.12	.83	.19	.05
Riksdagen	.34	.30	.68	.09	.19
Riksbanken	.15	.34	.49	.31	.24
Kungahuset	.10	.07	.20	.77	-.02
Svenska kyrkan	.15	.20	-.02	.65	.15
Storföretagen	.22	.09	.25	.55	.26
Bankerna	.17	.22	.07	.42	.32
Dagspressen	.13	.06	.16	.10	.79
Radio-tv	.07	.15	.14	.16	.75
Fackliga organisationerna	.32	.41	-.34	-.03	.45
Kommunstyrelserna	.33	.36	.18	.29	.30
Förklarad varians	14%	13%	11%	11%	10%

I den första dimensionen *Politisk representation* utgör EU-institutionerna kärnan, men de politiska partierna och FN laddar också högt. *Samhällsservice*, inkluderar främst sjukvården, polisen, domstolarna, grundskolan, försvaret och universitet/högskolor. Dimensionen *Politisk makt* innehåller regeringen, riksdagen och Riksbanken. Det som vi valt att kalla *Etablissemang* är en dimension där Kungahuset, Svenska kyrkan, storföretagen och bankerna laddar högst, medan dimensionen *Medier* omfattar radio-TV och dagspress.

Det som skiljer sig från tidigare analyser är att den politiska dimensionen efter hand har blivit två. Det som har skett är att den svenska politiska makten – regeringen, riksdagen och riksbanken – efter hand har kommit att skilja ut sig från andra politiska institutioner som EU-organen och de politiska partierna. De senare handlar mer om institutioner för politisk representation, medan den svenska politiska makten även uttrycker en politisk inriktning.

Också i övrigt finns det några förändringar mellan 2009 och 2010 som kan vara värda att notera. Försvaret finns 2010 under samhällsservice från att tidigare laddat högre på etablissemang. Kommunstyrelserna och de fackliga organisationerna laddar 2010 inte entydigt i någon av de fem dimensionerna.

Det är alltid vanskligt att på grundval av en dimensionsanalys dra några säkra slutsatser om förändring. Klart är dock att regering, riksdag och riksbank blivit tydligare som en maktdimension. En rimlig tolkning är det mer än tidigare handlar om bedömningar som mer avser politikens inriktning än förtroende för institutionerna i sig. I bedömningar av regeringen har alltid ideologi varit viktigt, men det nya är att både riksdagen och Riksbanken finns med i samma dimension (jfr Holmberg och Weibull, 2007).

Kön, ålder, utbildning och politik

Framför allt ålder och utbildning har på olika sätt samband med bedömningarna av de 21 samhällsinstitutionerna, medan skillnaderna mellan mäns och kvinnors förtroende är mindre (tabell 3). Äldre personer ligger klar över snittet när det gäller förtroendet för radio-tv, Riksbanken, Kungahuset och Svenska kyrkan, medan yngre personer mellan 16 och 29 år ligger särskilt högt på universitet/högskolor, grundskolan och bankerna samt försvaret. Det är i stort samma mönster som vi sett i tidigare undersökningar.

Högutbildade har förtroende över genomsnittet för alla institutioner utom Svenska kyrkan. Skillnaden mellan låg- och högutbildade är störst i fråga om förtroendet för universitet/högskolor och regeringen. Också när det gäller EU-institutionerna är skillnaden relativt stor. De enda något större könsskillnaderna i förtroendet gäller polisen och bankerna. I båda fallen är det kvinnorna som har högre förtroende.

Vi har redan konstaterat att ett utmärkande drag för samhällsförtroendet 2010 är att det blivit större framför allt när det gäller de politiska institutionerna. Också i bedömningarna av enskilda institutioner finns det klara politiska skillnader. Om vi de utgår från sympatisörerna med partierna i de två regeringsalternativ som fanns hösten 2010 visar sig att det finns signifikanta skillnader i förtroendet för 13 av de 21 institutionerna. I samtliga fall utom ett – de fackliga organisationerna – har alliansens sympatisörer större förtroende. Föga överraskande finner vi den största skillnaden i fråga om regeringen, men även för Kungahuset och riksdagen skiljer sig de två politiska alternativen åt.

Tabell 3 Förtroendet för samhällsinstitutioner 2010 (procent mycket + ganska stort förtroende)

	Regeringen	Polisen	Sjukvården	Försvaret	Riksdagen	Bankerna	Dagspressen	Fackliga org	Radio - TV	Grundskolan	Storförtagen	Sv kyrkan	Domstolarena	Riksbanken	Kungahuset	Kommunstyr	Univ/högskolor	Politiska partier	EU-komm	EU-part	FN
Kvinnor	50	67	68	26	45	42	28	22	53	48	23	32	53	53	45	28	56	26	23	22	45
Män	54	55	68	24	43	33	26	19	53	42	28	25	51	59	36	24	54	24	19	17	38
16 - 29	47	62	68	35	41	53	26	25	47	53	30	25	51	45	35	25	65	31	29	28	51
30 - 49	56	66	68	29	47	36	26	23	49	53	31	31	56	58	41	26	59	29	23	20	45
50 - 64	51	61	66	20	43	31	26	20	53	38	20	23	50	56	37	25	50	21	18	16	38
65 - 85	52	57	70	20	44	37	30	15	61	38	23	35	48	60	48	29	49	22	18	17	36
Lågutb	38	57	66	19	33	40	26	20	56	41	21	29	39	48	42	25	39	19	14	14	34
Medellåg	45	60	67	26	39	40	24	20	52	45	26	26	49	50	40	25	52	23	18	17	40
Medelhög	57	62	66	26	49	37	28	23	51	45	26	29	54	60	39	27	60	29	24	22	44
Högutb	69	66	72	27	57	33	29	20	53	50	28	33	64	67	42	28	68	31	30	25	47
Klart vänster	21	56	72	16	34	30	27	41	55	51	12	21	49	43	24	27	58	23	14	13	44
Ngt vänster	32	61	70	24	40	36	30	32	58	49	18	28	53	54	32	27	59	22	19	17	45
Varken eller	35	54	63	25	29	36	23	17	48	42	19	24	42	44	37	23	46	15	15	14	33
Ngt höger	76	68	68	26	55	39	28	14	55	45	34	34	58	67	48	27	58	32	26	23	45
Klart höger	84	65	70	31	62	45	27	9	49	43	41	34	57	66	58	28	59	37	31	30	45
V	23	57	69	17	40	25	31	43	55	53	12	15	54	44	22	22	59	21	13	12	41
S	27	61	72	23	32	40	28	34	58	49	19	27	49	49	33	29	52	20	16	15	42
MP	37	57	71	21	42	31	31	25	55	49	14	26	53	53	30	24	65	23	21	19	48
C	66	68	70	33	53	41	24	13	54	50	28	44	58	65	52	32	57	33	28	27	42
FP	75	64	66	24	57	37	30	14	55	44	30	34	61	66	45	27	62	33	26	22	46
KD	71	66	73	30	53	36	22	1	48	51	27	48	59	67	37	59	59	25	21	17	37
M	80	66	68	29	57	42	28	11	53	42	37	30	57	66	51	27	58	33	28	26	45
SD	29	47	54	22	19	14	17	13	38	33	20	17	30	41	32	16	33	12	7	7	26
Röd-grön	29	60	71	22	36	36	29	32	57	49	17	26	50	50	31	27	56	21	17	16	43
Alliansen	77	66	68	28	57	41	27	12	53	44	34	34	58	66	52	28	58	32	27	25	44

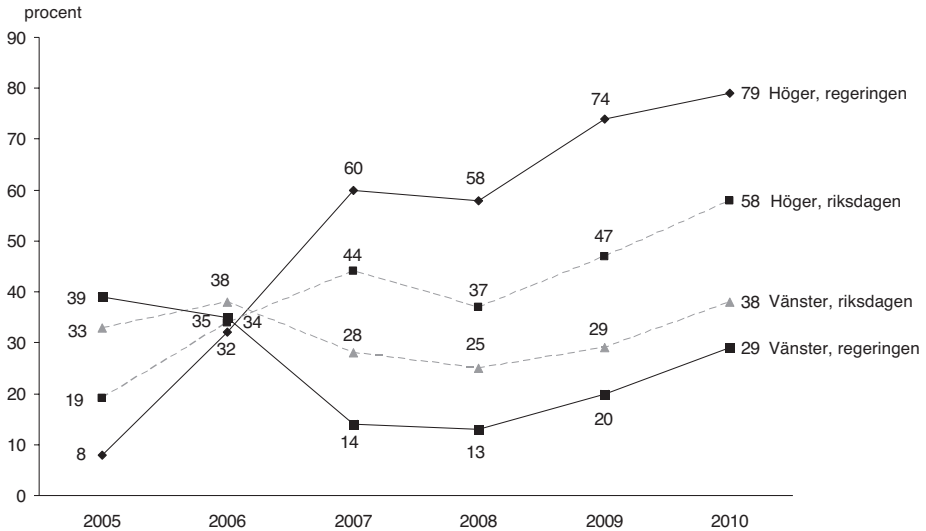
Samma ideologiska mönster framträder då vi studerar förtroendebedömningarna på grundval av hur svarspersonerna placerar sig på vänster-högerskalan. Överlag är det personer som placerar sig till höger som har större förtroende. Det gäller majoriteten av institutionerna och även här är förtroendet för regeringen den tydligaste vattendelaren: 84 procent av dem som anser sig vara klart till höger har stort förtroende för regeringen i jämförelse med endast 21 procent bland dem som anser vara klart till vänster. Den enda institution som har omvänt mönster är de fackliga organisationerna, där 9 procent av personerna klart till höger har stort förtroende i jämförelse med 41 procent bland dem klart till höger. Institutioner som i liten utsträckning eller inte alls bedöms i ett vänster-högerperspektiv är sjukvården, dagspressen, radio-tv, kommunstyrelserna, universitet/högskolor och FN.

Om vi går tio år tillbaka i tiden skiljer sig det politiska mönstret i förtroendebedömningarna på några punkter. År 2000 var det en socialdemokratisk regering och förtroendet för både regering och riksdag var då högre bland personer som placerade sig ideologiskt till vänster (Holmberg och Weibull, 2001). Men det finns även andra skillnader. Förtroendet för de politiska partierna var 2000 större bland vänster- än bland högerinriktade, 2010 var det tvärtom. Personer till höger är 2010 mera positiva till grundskolan. I fråga om förtroendet för de fackliga organisationerna har polariseringen snarast ökat. Det är givetvis inte möjligt att dra några stora växlar på jämförelsen över tioårsperioden. Intrycket är emellertid att personer till höger efter förra års borgerligt regeringsinnehav har ökat sitt samhällsförtroende något mer än personer som placerar sig till vänster.

I det korta perspektivet är det också intressant att illustrera förändringen från året före regeringsskiftet 2006 och fram till hösten 2010 (figur 2). I figuren redovisas förtroendet för regering och riksdag bland personer som placerar sig ideologiskt till vänster med dem som placerar sig till höger. Det vi ser är hur förtroendet snabbt kastats om; året efter valet 2006 är mönstret i förtroendet spegelvänt mot hur det var året före valet. Sedan fortsätter de högerinriktade att öka sitt förtroende för regeringen, men även för riksdagen. Personer till vänster har mycket lågt förtroende för regering och riksdag fram till 2008, men 2009 har förtroendet ökat och ökningen fortsätter även 2010; vänstersympatisörerna ligger 2010 bara tio procentenheter lägre i regeringsförtroende än de gjorde under det socialdemokratiska regeringsinnehavet 2005.

Det visar sig att det är framför allt moderater som ökat sitt regerings- och riksdagsförtroende efter 2006, medan exempelvis centersympatisörer inte har samma starka trend uppåt. På motsvarande sätt minskade förtroendet bland S-sympatisörer mer efter regeringsskiftet 2006 än exempelvis bland Vänsterpartiets sympatisörer.

Figur 2 Förtroende för regering och riksdag 2005-2010 efter självplacering till vänster respektive till höger (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Upp och ner i samhällsförtroendet

Institutionsförtroendet minskar långsiktigt i Sverige. Det är en slutsats som vi i tidigare analyser ofta lyft fram. Så är också fallet, men som vi sett i den översiktliga redovisningen i figur 1 varierar mönstret mellan olika institutioner. Frågan är i vad mån vi kan urskilja några typiska förändringsmönster.

En förklaring till att vi uppfattar en så klar nedgång i institutionsförtroendet för den gångna 25-årsperioden är att 1986, året då SOM-institutets förtroendemätningar inleddes i ett längre perspektiv var ett år då samhällsförtroendet var ovanligt högt i Sverige. Bakgrunden var mordet på statsminister Olof Palme som medförde en uppslutning kring samhällets institutioner. Också vissa andra år har utmärkts av att vissa händelser fått stort genomslag, exempelvis terrordåden i USA 2001. För att minska inflytandet av enskilda år skall vi här beräkna det genomsnittliga institutionsförtroendet för varje femårsperiod. Vi har dessutom avgränsat oss till de elva institutioner vi studerat alla år. Det visar sig då att den genomsnittliga nedgången i andelen stort förtroende är 7 procentenheter mellan den första (1986-1990) och den sista (2006-2010) femårsperioden. Om vi utgår från balansmått är nedgången 11 balansmåttsenheter.⁷

Att ange nedgången i medelvärden är dock något missvisande, eftersom det finns inte obetydliga skillnader mellan olika institutioner. Det framgår i tabell 4.

Tabell 4 Genomsnittligt förtroende under fyra perioder 1986-2010

a) Andel ganska + mycket stort förtroende

	Regeringen	Polisen	Sjukvården	Försvaret	Riksdagen	Bankerna	Dagspressen	Facket	Radio/TV	Grundskolan	Stor-företagen
1986-1990	36	61	72	38	39	60	35	25	54	47	32
1991-1995	29	64	76	35	29	25	33	23	54	51	28
1996-2000	23	53	68	32	25	36	30	20	53	45	29
2001-2005	30	55	63	25	29	34	26	20	48	43	20
2006-2010	37	58	68	23	34	38	27	21	51	46	24

b) Balansmått

	Regeringen	Polisen	Sjukvården	Försvaret	Riksdagen	Bankerna	Dagspressen	Facket	Radio/TV	Grundskolan	Stor-företagen
1986-1990	8	48	63	14	18	50	18	-13	46	28	9
1991-1995	-7	53	68	11	0	-19	11	-16	46	38	2
1996-2000	-17	36	55	9	-8	7	8	-22	46	26	4
2001-2005	0	39	48	-3	3	5	-1	-19	38	24	-15
2006-2010	10	44	57	-8	11	14	-1	-19	41	29	-3

Två institutioner ligger på i stort sett samma nivå första och sista femårsperioden: regeringen (plus 1 procentenhet stort förtroende) och grundskolan (minus en procentenhet). Ytterligare fem institutioner uppvisar en relativt liten minskning: polisen och radio-tv (båda minus tre), sjukvården och de fackliga organisationerna (båda minus 4) och riksdagen minus 5 procentenheter. Men resan mellan första och sista perioden varierar för de sju institutionerna. Sjukvården, grundskolan, radio-tv och de fackliga organisationerna har fått i stort sett samma förtroendebedömning varje period, där sjukvården och radio-tv hela tiden legat bland de högsta, grundskolan i mitten och de fackliga organisationerna varit säkert förankrade i botten. För regeringen och riksdagen, ser bilden annorlunda ut. För båda var perioden 1996-2000 ett lågvattenmärke.

Fyra samhällsinstitutioner har tappat relativt kraftigt i förtroende mellan första (1986-1990) och sista perioden (2006-2010). Det är i första hand bankerna (minus 22 procentenheter) och försvaret (minus 15), men även dagspressen och storföretagen (båda minus 8). Också här skiljer sig mönstren. Bankerna tappade i stort sett hela förtroendet mellan den första och den andra perioden (1991-1995) då man i balansmätt gick från +50 till -19, därefter har det skett en mindre återhämtning och för perioden 2006-2010 är balansmättet +14). Storföretagen har ett liknande mönster, om än inte alls lika dramatiskt, men har framför allt tappat under de två senaste perioderna. Försvaret och dagspressen skiljer från de andra två genom att de tappar förtroende mellan varje period.

Vi kan på grundval av genomgången skilja ut fem olika förändringsmönster mellan 1986 och 2010:

- 1) Relativt stabilt och högt förtroende: sjukvården, radio-tv och grundskolan
- 2) Relativt stabilt och lågt förtroende: de fackliga organisationerna
- 3) Relativt stabilt förtroende men med betydande förändringar under perioden: regering och riksdag, delvis polisen
- 4) Minskande förtroende med betydande förändringar över åren: bankerna och storföretagen
- 5) Kontinuerligt minskande förtroende: försvaret och dagspressen

Det kan diskuteras hur förändringsmönstren ska förklaras. Klart är att de institutioner som uppvisar betydande förändringar under 25-årsperioden är sådana där politiska bedömningar har stor betydelse, men också där skiften i samhället – regeringsskiften, kriser i ekonomin och/eller förändringar i opinionsklimat – har stor betydelse. Det är institutioner som är starka aktörer inom samhällets maktsfär och värderas därefter.

De samhällsinstitutioner med relativt stabilt förtroende är i större utsträckning knutna till vardagslivet. Stort förtroende betyder ofta även stor relevans (Elliot, 1997; Putnam, 2001; Rothstein, 2003). Det förklarar i så fall det stora förtroendet

för sjukvården, men även för radio-tv. Institutioner som har varit mycket relevanta men som tappar i vardaglig närvaro kan förväntas att successivt tappa i förtroende. Det är den tendens som gäller för försvaret och dagspressen.

Slutsatserna från den långsiktiga analysen understryker iakttagelsen att det finns en tydlig politisk resonansbotten i svenska folkets förtroendebedömningar av centrala samhällsinstitutioner, men också att förtroende för många institutioner har sin förankring i vårt vardagsliv.

Noter

- ¹ Endast drygt hälften av de institutioner som mättes 2010 finns med i hela mätserien 1986-2010.
- ² Framställningen följer i huvudsak föregående års redovisning.
- ³ Fr o m 1999 ingick bedömningen av samtliga samhällsinstitutioner i båda parallellt genomförda nationella SOM-undersökningarna. Fr o m 2010 finns de med i tre. Det gav totalt 5007 svarande på frågan.
- ⁴ Balansmättet kan variera mellan +100 (alla svars personer anger högt förtroende) och -100 (alla svars personer anger lågt förtroende). I beräkningen av balansmättet ingår således inte alternativet ”varken högt eller lågt förtroende”. Metodanalyser tyder på att detta alternativ rymmer både personer som placerar institutionsförtroendet i mitten och personer som inte kan ta ställning.
- ⁵ Undantaget är 1988 som inte kan prövas eftersom någon jämförbar förtroendemätning gjordes 1987.
- ⁶ Pearson's r. Också i 2007, 2008 och 2009 års mätningar var detta det enda negativa sambandet. Det har varit på ungefär samma nivå samtliga fyra år.
- ⁷ Det bör understrykas att balansmättet går från -100 och +100, alltså har 201 enheter.

Referenser

- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för massmedier*. Göteborg: institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (1994) *Partierna tycker vi bäst om i valtider*. I Holmberg, S, Weibull, L (1994) *Vägval* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1992) *Trendbrott?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2001) *Förtroendefall?* I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) Flagnande förtroende. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2007) Ökat förtroende – bara en valårseffekt? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2008) Svenskt institutionsförtroende på väg upp igen? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Putnam, Robert (2001) *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. London: Simon & Schuster.
- Rothstein, Bo (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.

SOCIAL TILLIT, LYCKA, KORRUPTION OCH VÄLFÄRDSSTAT

BO ROTHSTEIN

Låt oss börja med årets data. Alltsedan 1996 har SOM-institutet mätt den sociala (alternativt mellanmännskliga) tilliten. Detta har gjorts genom att fråga svars-personerna i vilken grad de anser att de i allmänhet kan lita på andra människor. Det är som framgår av figur 1 en av de mest stabila företeelser man kan mäta i den svenska opinionen. Noteras kan att årets siffror visar på att den sociala tilliten har ökat något.

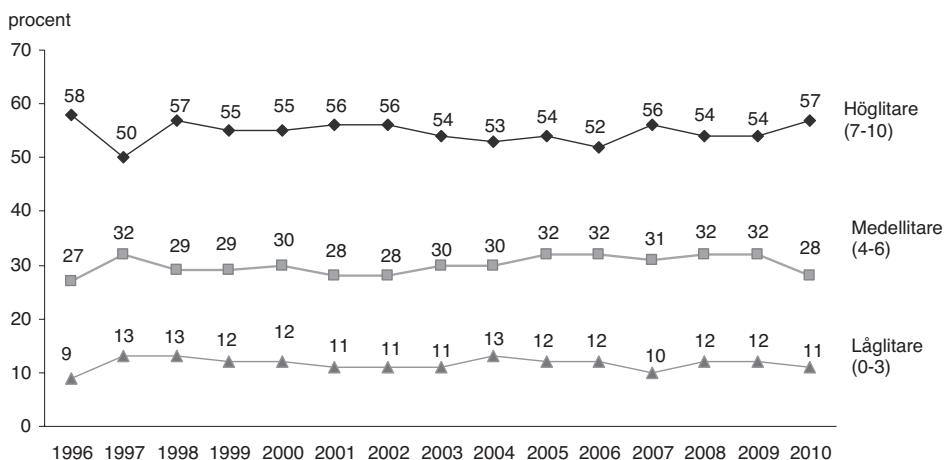
Från de studier som gjordes innan SOM institutet började mäta 1996 kan vi se att uppfattningen om andra människors pålitlighet har varit stabilt hög sedan den första mätningen 1981, dvs för snart 30 år sedan. Detta är remarkabelt, inte minst med tanke på de många förändringar av befolkningens sammansättning som skett sedan början av 1980-talet. Tanken att ett mera etniskt heterogent samhälle skulle innebära lägre social tillit, vilken bland annat framförts av den mest uppmärksammade forskaren på detta område – Harvardstatsvetaren Robert Putnam – får inget stöd av dessa data och inte heller av analyser från förhållandena i Danmark¹

I SOM-institutets undersökning av graden av social (mellanmännsklig) tillit i det svenska samhället ställs frågan: ”Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?”. Svartalernativet har utformats som en 0-10 skala där 0 markerats med ”Det går inte att lita på människor i allmänhet” och 10 med ”Det går att lita på människor i allmänhet”. I tolkningen av svaren har de som fyllt i 0-3 på skalan klassificerats som ”lägligare”, de som fyllt i 4-6 som ”mellanlitare” och de som kryssat i någon av rutorna 7-10 som ”höglitare”. Resultatet redovisas i figur 1.

Redaktörerna för denna bok har valt temat ”lycksalighet”. Frågan är om det inte bör anses en smula förmätet att analysera vad detta begrepp innebär och inte minst om man med politiska medel kan åstadkomma en ökad ”lycka” i samhället.² En så kallad realist (eller cyniker) skulle förmodligen mena att politiken, även i stabila demokratier, inte kan ses som stort mer än ett maktspel mellan olika egennyttiga eliter, och förväntningar om att de ska åstadkomma ”välfärd” för folkflertalet kommer mestadels på skam. Utifrån en mer idealistisk – eller aristotelisk – utgångspunkt skulle man kanske säga att politikens mål i en demokrati är att skapa en befolkning bestående av dygdiga individer. Enligt detta aristoteliska synsätt antas dygd leda till en tillfredsställelse med livet, vilket är det politiska systemets yttersta mål.³ Uppenbarligen kan det demokratiska systemet (hur detta nu definieras) i sig inte utgöra det yttersta målet för den politiska processen, eftersom det just endast är en process

i vilken kollektivt bindande politiska beslut fattas. Dessutom finns det inget i den demokratiska processen som i sig kan tjäna som en garanti mot normativt dåliga beslut som kan leda till dygdens motsats.

Figur 1 Mellanmänsklig tillit 1996-2010 (procent)

Kommentar: De som inte svarat (2-6 procent) ingår i procentbasen

Nu går det naturligtvis att lägga fram en rad möjliga alternativ till vad som bör vara politikens yttersta mål i en demokrati. Skydd av de mänskliga rättigheterna kan förvisso vara ett förslag, utvecklandet av den mänskliga förmågan ett annat. I en nyligen publicerad och mycket uppmärksammad bok har två framstående samhällsvetare, statsvetaren Peter Hall och sociologen Michèle Lamont, hävdad att olika mått på befolkningens hälsa skulle kunna vara en god mätare på ett *framgångsrikt* samhälle.⁴ Ur empirisk synpunkt innebär detta en uppenbar fördel eftersom tillgången är god på "hårddata" inom detta område såsom spädbarnsdödlighet och förväntad livslängd. Tankegången är att hälsa är en grundläggande faktor bakom Amartya Sen's idé om "grundläggande förmåga" och att ett politiskt system som kunde garantera medborgarna ett långt, friskt liv kunde definieras som "framgångsrikt". Ett problem med att enbart hålla sig till faktorer som mäter befolkningens fysiska hälsa är att detta ju inte självklart kan likställas med mänskligt välbefinnande. Men kan tänka sig ett samhälle med mycket god befolkningshälsa men där medborgarna samtidigt uppfattade sig vara djupt olyckliga. Motsatsen är också möjlig – Danmark har t ex klart lägre befolkningshälsa än många jämförbara länder men danskarna kommer i enkätundersökningar ut som ett av jordens allra lyckligaste folk. Att tillvarata och öka

medborgarna förmågor är inte heller utan problem eftersom individerna kan göra bruk av sina färdigheter för att skada andra. Det är här tanken på att använda mer subjektiva indikatorer som livstillfredsställelse och lycka som demokratins yttersta mål kommer in i bilden. En fördel med sådana mått är att de är icke-elitistiska, eftersom medborgarna själva, när de svarar på forskarnas enkätfrågor, får avgöra hur nöjda de är med sina liv i stället för att låta experterna avgöra politikens yttersta mål (ekonomisk välmåga, god hälsa, personlig förkovran eller frihet att utöva sin religion för att nämna några). Tack vare det ökande antalet jämförande enkätstudier finns det numera en uppsjö data som försöker fånga detta i form av svar från representativa urval av befolkningen i olika länder på frågor om och i vad mån man anser sig själv vara lycklig eller nöjd med sitt liv. Detta har i den samhällsvetenskapliga litteraturen kommit att benämnas subjektivt välbefinnande. Eftersom denna variabel uppvisar ansevnliga variationer såväl mellan som inom länderna har följden blivit en tämligen omfattande, på empiriska fakta baserad ”lyckoforskningsindustri” som till och med har sin egen internationella tidskrift.

Listan på tänkbara orsaker till dessa variationer i subjektivt välbefinnande är sannerligen ändlös. Empirisk forskning tycks ge vid handen att det subjektiva välbefinnandet ökar om man är gift, har barn, känner sig fri och frisk samt är religiöst aktiv.⁵ Det är lätt att föreställa sig att faktorer som personlig sorg, långvarig arbetslöshet, psykisk ohälsa, olycklig kärlek och dylikt gör folk mindre lyckliga. Det finns också många goda skäl till varför politiken inte kan och kanske inte ska försöka lösa många av dessa problem på individnivå. Det finns även de som hävdar att den dominerande kulturen eller livsstilen i ett land (eller en region) betyder mer för det subjektiva välbefinnandet än de välfärdspolitiska åtgärder och reformer som det politiska systemet levererar. Detta förefaller vara den främsta förklaringen till att folk i Latinamerika uppvisar högre nivåer av subjektivt välbefinnande än vad man kunde ha förväntat sig utifrån mer indirekta indikatorer som det ekonomiska välståndet, graden av ojämlikhet, förekomsten av korruption och folkhälsan.⁶

Särskilt intressant ur ett politiskt perspektiv vad gäller det subjektiva välbefinnandet är att redan den första granskningen av variationerna mellan olika länder avslöjar några oväntade förhållanden. Data ger vid handen att det som man förväntat inte bara finns skillnader mellan de fattiga, odemokratiska utvecklingsländerna och de rika, demokratiska industriländerna utan också stora skillnader mellan de senare. Om man tar Västeuropa som exempel borde man kunna förvänta sig att länder med varmt klimat, där solen skiner det mesta av året, där kontakterna med familj och vänner, åtminstone enligt den gängse stereotypen, är täta och som de flesta européer gärna vill tillbringa sin semester i (Italien, Spanien, Grekland) skulle uppvisa de högsta nivåerna av livstillfredsställelse. Omvänt borde folken i de kalla, socialt isolerade, individualistiska och disciplinerade (återigen enligt våra stereotypiska fördomar) nordiska länderna ligga lågt på skalan för lycka och livstillfredsställelse. Men så är inte fallet; enligt den senaste Europabarometern (från september 2009) uppger endast 8,6 procent av de tillfrågade i dessa tre sydeuropeiska länder att de är

”mycket nöjda” med sina liv medan genomsnittet för Danmark, Sverige och Finland ligger på hela 52 procent. Dessa skillnader har dessutom varit tämligen stabila ända sedan den första Europabarometern genomfördes 1975.

Ur ett komparativt perspektiv är dessa resultat förbryllande eftersom vi här har att göra med länder som alla är demokratiska, som alla är medlemmar av Europeiska unionen, som alla tillhör den rika, industrialiserade västvärlden och som alla anses vara välfärdsstater. Här kan vi uppenbarligen redan dra en viktig slutsats, nämligen den att det bara är några välfärdsstater som förmår skapa lycka. Innan vi ger oss in på att försöka förklara förhållandet mellan välfärdsstaten och det subjektiva välbefinnandet bör något sägas om datas validitet och tillförlitlighet. Som man kan förvänta sig har en hel del skepsis riktats mot försöken att fånga något så subtilt och komplext som detta i en enkel enkätundersökning. Går man igenom litteraturen i ämnet finner man att det mesta av denna kritik kan avfärdas. De på enkäter baserade undersökningarna av subjektivt välbefinnande överensstämmer ofta väl med andra mått på lycka såsom externa uppskattningar från vänner och familj samt vad som framkommer vid kliniska studier.⁷

Välfärdsstaten och lyckan – vad vet vi?

Eftersom det finns jämförbara mätningar av nivån för det subjektiva välbefinnandet i olika länder samt mått på hur generösa och omfattande de olika välfärdsstaterna är har det blivit möjligt att genomföra statistiska analyser av om och under vilka villkor dessa två storheter är relaterade med varandra. Enkelt uttryckt: bidrar en generösare och mer utbyggd välfärdsstat till att göra folk lyckligare och öka deras livstillfredsställelse? En genomgång av tillgängliga empiriska forskningsrön ger ett klart svar som lyder: Ja, definitivt. Genom att jämföra de arton mest utvecklade OECD-länderna med hjälp av en uppsjö av högkvalitativa data och efter att ha kontrollerat dessa mot ett ansevärt antal andra variabler (till exempel arbetslöshet, graden av social tillit, BNP per capita, graden av individualism) kunde de amerikanska forskarna Pacek och Radcliff nyligen dra slutsatsen att deras analys ”klart och entydigt bekräftar hypotesen att välfärdsstaten bidrar till mänskligt välbefinnande.”⁸ Detta resultat har bekräftats i andra studier med liknande inriktning⁹.

I viss mån är detta resultat överraskande eftersom de går stick i stäv mot mycket av den kritik som riktats mot välfärdsstaten, inte minst i de anglosaxiska länderna. Anklagelsepunkterna har varit ganska många, och olika kommentatorer har menat att välfärdsstaten ger upphov till en beroendekultur, leder till klumpiga byråkratiska ingrepp i privatlivet och skapar problem för den personliga integriteten, är dålig för den ekonomiska tillväxten, stigmatiserar de fattiga och urholkar civilsamhället för att bara nämna några. Detta är således ett fall där mycket av den allmänna debatten går på tvärs mot vad den empiriska forskningen visat. Om mer av ”välfärdsstaten” leder till mer livstillfredsställelse, hur kan det då komma sig att densamma så länge varit en syndabock för mycket som gått snett i det moderna samhället?

En närmare granskning av de empiriska studierna ger vid handen att ju generösare och mer omfattande välfärdsstaten är, desto högre är graden av subjektiv tillfredsställelse, och dessa resultat beror i stor utsträckning på de nordiska länderna. Detta väcker frågor som a) utmärker sig de nordiska välfärdsstaterna sig på något kvalitativt sätt som möjligen kan förklara dessa resultat och b) finns det något annat i undersökningarnas data som kan misstänkas ha något att göra med dessa variabler? För att börja med den senare frågan uppvisar de nordiska länderna inte bara en ovanligt hög grad av subjektivt välbefinnande, de ligger också högt med avseende på två andra variabler som är viktiga för förståelsen av människors inställning till välfärdsstaten, nämligen graden av (upplevd) korruption och graden av social tillit. Att bringa klarhet i orsakssambandet mellan dessa variabler är ett mycket komplicerat företag, men vi kan börja med att undersöka hur de hänger samman i kluster. Om vi håller oss till de arton ovannämnda OECD-länderna hyser invånarna i de generösa och utbyggda välfärdsstaterna större tillit till "folk i allmänhet", uppvisar högre grad av subjektivt välbefinnande samt menar att korruptionen i deras respektive länder inte är särskilt utbredd. De tenderar dessutom att lägga sin röst på partier som är för en omfattande välfärdspolitik.

Den generella välfärdsstatens logik

Många missförstånd råder om hur den nordiska typen av välfärdsstat fungerar, även bland sympatiskt inställda kommentatorer.¹⁰ Det vanligaste är den utmål som ett mycket kostsamt projekt som på grund av de höga skatterna blir ett hinder för ekonomisk tillväxt. Denna uppfattning röjer ett missförstånd om vad välfärdsstaten handlar om. Den absoluta merparten av transfereringarna i denna typ av välfärdsstat utgår inte i form av stöd till fattiga människor utan till generella socialförsäkringar och samhällstjänster (som sjukvård, pensioner och utbildning) som gagnar hela eller mycket stora delar av befolkningen. Dessa förmåner skattas högt av nästan alla medborgare, och forskningen visar att det faktum att dessa behov tillgodoses av ett universellt system gör att de i många fall blir det mest kostnadseffektiva.

Den ekonomiska teorin om problemen med asymmetrisk information på marknaderna duger inte mycket till om man vill förstå detta.

Även om denna teori är ganska teoretisk är logiken mycket enkel. I till exempel ett system med privata försäkringar kan kostnaderna för sådana informationsproblem leda till (överbehandling, överdebitering, administrativa kostnader för försäkringsbolagen att sortera bort riskindivider, kostnader för juridiska tvister om vad försäkringen täcker med mera) bli astronomiska, något som fallet USA visar. Universella system är mycket kostnadseffektiva då det gäller att handskas med dessa problem eftersom riskerna sprids över hela befolkningen och vårdgivarens incitament för att överdebitera eller att överbehandla är minimala. Som den brittiske ekonomen Nicholas Barr hävdar bjuder dessa informationsproblem

både ett rättfärdigande av och en förklaring till ett välfärdssystem som är mycket mer än blott ett säkerhetsnät. En sådan välfärdsstat är berättigad inte bara på grund av de fördelningsmässiga mål man kan ha (eller inte ha) utan för att den åstadkommer något som marknaderna av tekniska skäl antingen utför ineffektivt eller inte alls.¹¹

Enkelt uttryckt: om medelklassen i de nordiska länderna berövades sina universella sociala förmåner och samhällliga tjänster skulle den med all sannolikhet besluta sig för att köpa dessa på marknaden, vilket skulle bli betydligt dyrare. Ur jämlikhetssynpunkt har de universella systemen den fördelen att det inkluderar befolkningsgrupper som med sina ”marknadslöner” aldrig skulle ha råd med dessa tjänster. Eftersom dessa system omfattar även medelklassen kommer denna att kräva hög kvalitet på tjänsterna, något som förhindrar det välkända faktum att samhällsservice till fattiga människor oftast blir det samma som usel service.

En annan missuppfattning av de universella välfärdssystemen tar sig uttryck i det nyliberala argumentet att stora offentliga utgifter är ett hinder för marknadsbaserad ekonomisk tillväxt. Som ekonomhistorikern Peter Lindert¹² visat och som också står att läsa i en nyligen utgiven bok av ekonomipristagaren Douglass North (skriven tillsammans med John Wallis och Barry Weingast) är detta helt enkelt inte sant.¹³ I ett globalt perspektiv har de rika länderna en skattenivå som är nästa dubbelt så hög om de fattiga. Och när de rika västländerna jämförs över tid finner man helt enkelt inga belägg för att höga offentliga utgifter är negativt för deras ekonomiska tillväxt. Skälet till detta är, enligt North med flera, att stora delar av de offentliga utgifterna går till allmänna nyttigheter som är nödvändiga för ekonomisk tillväxt men som marknaderna inte kan tillhandahålla, delvis på grund av de ovannämnda informationsproblemen. Intressant nog räknar North med flera inte bara gängse företeelser som infrastruktur, forskning och rättssamhälle till dessa nyttigheter utan också utbildning, socialförsäkringar och samhällsservice.¹⁴ När World Economic Forum (den viktigaste internationella ekonomiska organisationen) rangordnar ländernas konkurrenskraft hamnar de nordiska staterna i den absoluta toppen, betydligt högre än flertalet länder med låga skatter och offentliga utgifter.¹⁵

Tilläggs kan att bland de OECD länder som i dagsläget (våren 2011) har svårartade underskott i sina offentliga finanser (Grekland, Spanien, Portugal, Storbritannien, Irland och USA) återfinns inget med särskilt höga offentliga utgifter medan länder med socialdemokratisk typ av politik (Danmark, Finland, Nederländerna, Norge, Sverige, Österrike) i huvudsak har god ordning på sina statsfinansier. Nyliberalismens huvudtema, att vi måste välja mellan ”rättvisa” och ”effektivitet” och att höga offentliga utgifter skulle vara skadligt för samhällsekonomin visar sig med andra ord inte alls stämma. Vad som är avgörande för samhällsekonomin är således inte nivån på de offentliga utgifterna utan vad dessa används till.

Orsakssamband

Så här långt har jag identifierat fyra viktiga variabler som korrelerar på ett särskilt sätt i detta pussel, nämligen *social tillit*, *subjektivt välbefinnande*, *välfärdsstaten* och *graden av korruption*. Resten av detta kapitel kommer jag att ägna argument för orsaken till att de hänger samman, och på vilket sätt. Härvidlag utgår jag från begreppet social mekanism, vilket innebär att man för att förstå kausalitet inom samhällsvetenskaperna inte får nöja sig med att visa att variablerna korrelerar på aggregerad nivå.¹⁶ Därutöver ska det till två andra saker. Den första är en teori som beskriver logiken i varför det bör finnas ett kausalt samband mellan dessa variabler på individuell nivå – eller mikronivå. Skälet till detta är att de sociala strukturer vi behandlar endast kan reproduceras av individuella aktörer, vilket nödvändiggör en förklaring av hur detta fungerar. För det andra tarvas det vissa empiriska indikatorer som stöder denna logik. Detta är naturligtvis betydligt svårare på grund av bristen på data. I realiteten kan man bara få fram sådana riktigt tillförlitliga orsakssamband i experimentell forskning, där det går att hålla alla andra möjliga variabler konstanta. I brist på sådana data får vi helt enkelt nöja oss med de empiriska indikatorer vi har tillgång till. Alltnog, fyra variabler resulterar i sex korrelationspar och i teorin tolv olika kausala mekanismer eftersom vi sannolikt kommer att finna dubbelriktade orsakssamband (lycka kan skapa social tillit och vice versa ...). Med tanke på det begränsade utrymmet kan jag bara bidra med en spekulativ översikt över argumenten för hur dessa fyra variabler kan samverka och varför de tenderar att bilda specifika kluster eller, för att använda ekonomernas språkbruk, varför två klart olika jämviktsslagen har etablerats som förklarar sambandet mellan välfärdsstat och lycka.

Välfärdsstat och lycka

Varför uppvisar folk i en universell välfärdsstat högre grad av subjektivt välbefinnande än invånarna i andra typer av välfärdssamhällen? Flera möjliga hypoteser har lagts fram. En är att universella välfärdsstater sannolikt skapar mer ekonomisk och social jämlikhet, något som enligt en färsk och mycket uppmärksam studie utförd av socialepidemiologerna Richard Wilkinson och Kate Pickett har en starkt positiv effekt på det allmänna hälsotillståndet i ett land (även vad gäller medelklassen), vilket i sin tur är en mycket god indikator på subjektivt välbefinnande.¹⁷

För det andra spelar den generella fördelningen av resurser och möjligheter en roll då det gäller att skapa en föreställning att samhällsmedlemmarna delar ett gemensamt öde och har liknande grundläggande värderingar. När resurser och möjligheter fördelas mer jämlikt blir folk mer benägna att se sig ha gemensamma intressen med andra samhällsmedlemmar och som delaktiga i ett större socialt sammanhang. Men om välståndet och möjligheterna till att forma sitt eget liv är mycket ojämnt fördelade kan folk i båda ändar av inkomstskalan uppleva sig ha mycket litet gemensamt.¹⁸

Ett tredje viktigt skäl till att en universell välfärdsstat kan skapa subjektivt välbefinnande har att göra med administrativ (eller som det också kallas, proceduriell) rättvisa. Problemet med behovsprövning ur administrativ rättvisesynpunkt är som visats i kapitel fyra, är att den ställer stora krav på såväl den offentliganställda som den hjälpsökande. Den offentliganställda tvingas ägna stor möda åt att tolka ett komplicerat regelsystem för att sedan försöka tillämpa det på enskilda, hjälpsökande individer. Svårigheten ligger i att reglerna sällan är så precisa att de ger helt entydiga besked om vilket det rätta beslutet är i det enskilda fallet. För att övervinna denna svårighet tvingas, som Michael Lipsky påpekat, ”gräsrotsbyråkrater” utveckla sina egna metoder för att tolka dessa regler. Detta förfaringssätt är ofta informellt och mindre transparent varför byråkratier som har att sköta behovsprövningen lätt kan misstänkas för att hemfalla åt ”fördomar, stereotyper och okunskap när de fattar sina beslut”.¹⁹

I denna situation har medborgaren å sin sida incitament och möjlighet att hålla inne med relevanta fakta och på olika sätt försöka övertyga byråkraten om att hon har rätt till stödet eller bidraget i fråga. Detta urartar lätt till en ond spiral, där klientens misstro leder till ökad kontroll från byråkratsens sida (som dessutom har stor handlingsfrihet), vilket i sin tur spär på klientens misstro och så vidare. Det finns skäl att förmoda att detta inte är ett system som leder till större lycka på ömse sidor av bordet. Den i USA verksamme statsvetaren Joe Soss skriver om behovsprövade förmåner i USA förmedlade genom ett program som heter Aid to Families with Dependent Children (AFDC):

Att be om hjälp, i synnerhet inom ramen för ett offentligt biståndsprogram, kan vara förödmjukande. Den undergrävda självkänsla detta för med sig kan lätt beröva individen känslan av att tillhöra samhället fullt ut och på samma villkor som andra.²⁰

En mottagare av AFDC berättar hur hon kände sig nedvärderad när hon sökte bistånd:

De är cowboys och du är en ko ... Du gör allt för att vara till lags. Det är som att fösa ett kreatur med elektriska stötar ... Jag kände det som om jag satt i fängelse ... dessa människor är likadana: ”Jag hjälper dig. Detta gör jag för dig. Så håll dig bara lugn och inordna dig i ledet.”²¹

Detta kan jämföras med hur de som uppbär förtidspension inom det amerikanska Social Security-systemet, ett generellt program, upplever sin situation. Mottagarna av detta stöd behöver inte besvara ingående frågor om deras personliga liv, de menar sig inte löpa risk att förlora sina förmåner och de anser att deras handläggare behandlar dem med respekt – och de känner sig inte alierade från övriga medborgare.²²

Förekomsten av förödmjukade mottagare av behovsprövat offentligt bistånd tenderar att leda till sociala spänningar och förlust av subjektivt välbefinnande på två sätt: Mottagarna känner sig isolerade och upplever att omgivningen dömt ut dem

som oduglingar, vilket oftast leder till stigmatisering. Experimentell forskning visar att detta kan leda till ”självstereotypisering”, i synnerhet bland rasmässiga och etniska minoriteter, något som i sin tur har ett negativt inflytande på deras möjligheter att leva upp till sina verkliga förmågor.²³ Det programmatiska förödmjukandet av bidragstagarna leder till en allmän uppfattning att de fattiga har sig själva att skylla – till ett utbrett tal om ”de oförtjänta fattiga”.²⁴ Ingenera sidan anser sig dela öde med den andra. Generella program, däremot, kastar inte skulden på bidragstagarna och ödelägger därmed inte heller deras tillit till samhället. När de fungerar väl kan de till och med bidra till att stärka den genom att öka känslan av att behandlas som en like och att ha samma möjligheter som andra.²⁵

Korruption och välfärdsstaten

Om en universell typ av välfärdsstat har en positiv inverkan på lycka och livstillfredsställelse infinder sig naturligtvis den centrala frågan varför inte alla industrialiserade, liberala demokratier upprättat sådana system för socialförsäkringar och samhällstjänster. Denna fråga har under de senaste tre årtiondena gett upphov till en omfattande forskning, och ett skäl till detta är att dessa samhällen har en rad gemensamma grundläggande drag, strukturella, sociala, politiska och institutionella. Detta borde, kan man mena, ha lett till likheter och konvergens vad gäller graden av socialt skydd och jämlikhetsbefrämjande åtgärder i stället för de rådande stora och i vissa fall ökande skillnaderna.²⁶ Om till exempel alla kulturellt sett är västerländska, liberala och marknadsorienterade demokratier kan variationerna i deras sociala skyddsnät knappast förklaras med hänvisning till grundläggande, genom historien nedärvda kulturella drag som borde ha resulterat i allmänt utbredda uppfattningar om vad som är rätt och rättvist eller om vilket ansvar som åvilar individen respektive kollektiva/offentliga system. Som Larsen med flera har visat finns det i själva verket mycket lite som talar för uppfattningen att skillnaderna mellan till exempel de omfattande och universella välfärdssystemen i de skandinaviska länderna å ena sidan och de behovsprövade och riktade sociala systemen i USA å den andra kan förklaras med hänvisning till skillnader i folkliga inställningar till social rättvisa eller löneskillnader.²⁷

En nyckel till lösning av denna gåta finner man i Theda Skocpols välkända bok *Protecting Soldiers and Mothers*.²⁸ Hon inleder sin framställning med välfärdssektorn i USA i slutet av 1800-talet, som var tämligen stor. Ett centralt inslag i denna var pensionssystemet för krigsveteraner som deltagit i det amerikanska inbördeskriget och de av dem beroende familjemedlemmar, ett program som decennierna efter krigsslutet blev ett väldigt företag såväl ekonomiskt som ifråga om antalet förmånstagare. Problemet var emellertid att systemet för att fastställa vem som var pensionsberättigad var komplicerat och krävde ett stort mått av administrativ finkänslighet. Det är inte svårt att föreställa sig vad för slags åkommor som kunde anses vara följden av strid eller militärtjänstgöring i allmänhet. Men att avgöra vad som berodde på allmän

skräpighet som kommit med åldern var en grannlaga och komplicerad uppgift att lösa i varje enskilt fall. Resultatet blev, som Skocpol skriver, att ”statuterna snabbt blev så förvirrande komplexa att det gavs stort utrymme för tolkningar”.²⁹ Vad som skedde var att administrationen av krigsveteranpensionerna blev en källa till ett slags politisk klientelism:

Eftersom själva framgångarna med veteranpensioner var så intimt förknippad med hur den beskyddande demokratin fungerade, beredde dessa framgångar vägen för negativa återkopplingar som påverkade den framtida inriktningen för USA:s sociala stöd på djupet. Under den progressiva eran återropades ständigt veteranpensionernas fördelar av många amerikanska eliter som ett skäl för att förhindra eller försinka varje tendens mot mer generella ålderspensioner ... Dessutom fick den partibaserade ”korruption” som många amerikanska reformvänner förknippade med införandet av veteranpensionerna dem att hävda att man i USA inte kunde administrera några nya utgiftsprogram effektivt och hederligt.³⁰

Skocpols poäng är att det faktum att dagens USA har en jämförelsevis liten, riktad och inte särskilt omfördelande välfärdsstat inte kan förklaras enbart med avsaknaden av en socialdemokrati av europeisk typ eller med hänvisning till normativa ideal om en befolkning präglad av ”kärv individualism”. Tvärtom var den amerikanska välfärdsstaten jämförelsevis väl utvecklad i början av 1900-talet. Men därefter blev den politiskt svårförsvärbar på grund av den allmänt utbredda uppfattningen att staten skötte den illa.

Utifrån detta resonemang tvingas medborgarna (och deras valda representanter) handskas med två dilemman när de ska besluta sig för om de ska stödja en socialpolitisk åtgärd, exempelvis en arbetslöshetsförsäkring eller ett offentligt sjukvårdssystem. När medborgarna hamnar i en situation, i vilken de är i behov av och berättigade till stöd, måste de kunna lita på att systemet levererar vad som utlovats. I viss utsträckning har vi att göra med en mycket djup ”förtroendeklyfta”. Kraven är inte bara stora när det gäller kvaliteten på resultatet, utan de är med all sannolikhet också av procedurmässig natur. Människor vill inte bara få del av den ”tekniska sidan” av, låt säga, sjukvården, att bli behandlade enligt professionell standard. De vill också bli respekterade och lyssnade till samt ha rätt att klaga om de anser sig inte ha blivit behandlade professionellt och rättvist. Den upplevda graden av procedurmässig rättvisa är med andra ord troligen lika viktig som den substantiella.³¹ Med hjälp av mycket ingående forskningsdata från Sverige, en av de mest utbyggda välfärdsstaterna i världen, har Staffan Kumlin visat att medborgarnas direkta upplevelse av olika sociala program har ett tydligt inflytande på deras politiska sympatier, och att sådana erfarenheter dessutom är mycket viktigare än deras personliga ekonomiska synpunkter när de ska bilda sig en uppfattning om olika välfärdspolitiska åtgärder.³²

Utifrån en stor undersökning i fyra latinamerikanska länder har Mitchell Seligson dragit slutsatsen att det är den upplevda graden av korruption som har en starkt

negativ effekt på uppfattningarna om statens legitimitet och oväld.³³ Utifrån data från World Value Survey från 72 länder har Bruce Gilley kunnat konstatera att en uppsättning variabler för statsapparaten kvaliteten (en kombination av faktorer som förekomsten av ett rättsamhälle, korruptionskontroll och statens effektivitet) ”har stor, rentav övergripande betydelse när det gäller medborgarnas bedömning av staternas legitimitet”.³⁴

Dessutom måste man när man utformar många välfärdsprogram, både dem som är avsedda att vara ekonomiskt omfördelande och dem som är mer socialförsäkringsmässiga, skapa procedurer så att de inte överutnyttjas eller rentav missbrukas. Till exempel: även medborgare som stöder en generös arbetslöshetsförsäkring kräver oftast att arbetsförmögna människor som det finns lämpliga jobb för också arbetar. Vare sig toleransnivån för fripassagerare eller beredvilligheten att framstå som snyltare är i allmänhet särskilt hög. Detta är det tredje dilemma som medborgare i behov av socialt bistånd står inför. Frågan om huruvida välfärdsstaten leder till att det personliga ansvaret undergrävs är således viktig och dylika uppfattningar kan medföra att den allmänna idén om ett offentligt socialt skyddsnet förlorar i legitimitet.³⁵

Med andra ord måste välfärdsstaten för att uppfattas som legitim kunna skilja mellan sådant som bör vara individens ansvar och sådant som de har rätt att kräva stöd för.³⁶ De som är för en generös försäkring vid arbetsolyckor eller rätten till förtidspension för människor som drabbats av kronisk sjukdom kan ha legitima skäl att frukta att sådana förmåner missbrukas. Min poäng är att till och med människor som verkligen tror på solidaritet och hyser en socialdemokratisk vision för samhället kan vara benägna att dra tillbaka sitt stöd för en omfattande välfärdsstat om dessa tre krav inte är uppfyllda. Annorlunda uttryckt är deras stöd ”villkorligt”, avhängigt av hur de bedömer kvaliteten på de offentliga institutioner som har att genomföra de sociala programmen. Ett citat ur John Rawls berömda bok *A Theory of Justice* ger en god förklaring på denna moraliska logik:

*Ty även om människor vet att de har samma uppfattning om rättvisa och alla vill hålla sig till gällande regler, kan de detta till trots sakna fullt förtroende för varandra. De kan misstänka att några inte gör vad de ska, varför de kan frestas att bete sig likadant. Den allmänna medvetenheten om dessa frestelser kan eventuellt få systemet att bryta samman. Misstanken om att andra inte uppfyller sina förpliktelser förstärks av det faktum, att om några auktoritativa tolkningar av reglerna och förmågan att genomdriva dem saknas blir det särskilt lätt att finna ursäkter för att bryta mot dem.*³⁷

För att summera: vi kan tänka oss detta som att medborgarna står inför två med varandra sammanlänkade förtroendedilemman när de har att besluta sig för om de ska stödja en politik för social trygghet eller ekonomisk omfördelning; frågan om denna kan förväntas bli genomförd i enlighet med ”procedurmässig rättvisa” och hur stort antalet ”fripassagerare” kan tänkas bli.³⁸ Häri ligger således logiken till att det finns ett kausalt samband mellan korruption och ojämlikhet.³⁹

Korruption och lycka

Korruption är ett problem som från att tidigare varit förbisettt ganska nyligen fått en framträdande plats i de samhällsvetenskapliga disciplinerna⁴⁰. I en stor empirisk studie av över sjuttio länder baserad på data från World Value Survey och WHO, drar Helliwell och Huang slutsatsen att

*följderna av en hederligt statsapparat är den enskilt viktigaste variabeln för att förklara skillnaderna länderna emellan i livstillfredsställelse i hela det globala urvalet, medan skillnader i percapitainkomst ofta är oväsentliga.*⁴¹

Samanni och Holmberg drar en liknande slutsats: ”Samhällsstyrningens kvalitet” – mätt som i vad mån man i ett land följer principer som rättssamhälle, har opartiska tjänstemän, kan kontrollera korruptionen och en effektiv förvaltningsapparat – ”har ett oberoende samband med människors livstillfredsställelse i såväl rika som fattiga länder”, även när variabler som religiositet, graden av demokrati, förväntad livslängd samt postmaterialistiska värden har kontrollerats.⁴² Skälen till att ett liv under ett korruperat, klientelistiskt och diskriminerande styre leder till olycka är förvisso komplicerade men kan relateras till en logik omvänd den ovanstående som gällde generella system för sociala förmåner och tjänster.

En illustration av detta kan hämtas ur en rapport utgiven av FN:s Human Development-program rörande situationen i Bosnien Hercegovina 2002. Efter att ha uppgett att resultaten från en undersökning visade att omkring 70 procent av befolkningen i Bosnien Hercegovina trodde att såväl deras lokala myndigheter som de internationella hjälporganisationerna på plats (inklusive FN:s) var ”djupt korruperade” drog man i rapporten följande slutsats:

*För den genomsnittliga medborgaren förefaller det därför som om korruptionen sprängt alla fördämningar och dikterar tillvaron. Detta är inte stort annorlunda än att säga att de tolkar livet i termer av korruption.*⁴³

Att individer som ”tolkar livet i termer av korruption” troligtvis inte bildar ett lyckligt folk förefaller vara en rimlig slutsats.

Social tillit och lycka

Liksom med korruptionen har forskningen kring social tillit (och det därmed förknippade begreppet socialt kapital) ökat något enormt sedan mitten av 1990-talet. Det beror delvis på att den empiriska forskningen visat att en hög grad av social tillit på individnivå är relaterad till ett antal viktiga faktorer som tolerans gentemot minoriteter, deltagande i det offentliga livet, utbildning, hälsa och subjektivt välbefinnande. Att förstå ett begrepp som social tillit är inte enkelt, De flesta människor vet uppenbarligen inte riktigt om de flesta andra människor i deras samhälle är att

lita på. En tolkning som lanserats av Eric Uslaner är att social tillit är ett uttryck för optimism inför framtiden och möjligheterna att ha kontroll över sitt liv.⁴⁴ En annan tolkning har lagts fram av Jan Delhey och Ken Newton, som hävdar att när respondenterna besvarar enkätfrågan om de tror (eller inte tror) att de flesta andra är att lita på svarar de faktiskt på en annan fråga; de gör i själva verket en bedömning av den etiska nivån i samhället de lever i.⁴⁵

Båda dessa tolkningar av frågan om social (eller generaliserad) tillit, som använts i flera undersökningar, implicerar att social tillit bör förknippas med subjektivt välbefinnande eftersom det förefaller rimligt att hävda att människor som ser optimistiskt på framtiden och anser att den moraliska standarden på samhället de lever i är hög också bör ha en ljusare syn på sin nuvarande situation. Och omvänt är troligen inte människor med en pessimistisk syn på tillvaron och en låg uppfattning om det moraliska tillståndet i samhället benägna att ge uttryck för lyckokänslor. Ett annat exempel på det nära sambandet mellan dessa variabler är rönen från flera stora kanadensiska undersökningar, som visar att livstillfredsställelse korrelerar starkt med tillit på arbetsplatsen (det vill säga till medarbetare och ledning), också sedan lönen för jobben i fråga kontrollerats.⁴⁶ Sambandet med generaliserad tillit består i att erfarenheterna från arbetslivet är så viktiga för många människors uppfattning i frågor så som den moraliska standarden på ”folk i allmänhet”.

Social tillit och välfärdsstaten

Som ovan sagts är folken i de nordiska länderna mer benägna än människor i andra delar av världen att tro att ”de flesta andra människor går att lita på”. I World Value Study för 1995–1997 svarade i genomsnitt 64 procent av nordborna ja på frågan om ”de flesta andra människor går att lita på”, vilket är nästan tre gånger så mycket som genomsnittet för hela världen. Dessutom uppvisar de nordiska länderna inga tecken på minskande social tillit, något som rapporterats från USA.⁴⁷ Den höga graden av social tillit i de nordiska länderna kan te sig förbryllande, och det av flera skäl. Ett är att social tillit, inte minst inom vissa politiskt inflytelserika kretsar, betraktats som något som uppstått genom deltagande i frivilliga organisationer, vilka setts som alternativ till staten när det gäller att ”få saker och ting gjorda”. Därför hade man kunnat förvänta sig en ”utträngningseffekt”, i så måtto att det offentliga kraftigt utökade ansvar, representerat av den universella välfärdsstaten, borde gå stick i stäv mot utvecklandet av ett levande civilsamhälle.⁴⁸ Dessutom skulle man kunna hävda att människorna i ett samhälle där staten tar på sig ansvaret för en lång rad sociala behov inte behöver utveckla och upprätthålla tillitsfulla relationer samt investera i sociala nätverk. Men som visats ovan motsäger den empiriska verkligheten dessa förväntningar. Studier visar att den sociala tilliten är som störst i de nordiska staterna, och att medborgarna i dessa länder tillhör de flitigaste när det gäller arbete i frivilligorganisationer.⁴⁹ Relationen mellan social tillit och den nordiska typen av universell välfärdsstat ställer oss således inför något av en gåta.

Ett sätt att förstå hur dessa variabler är förknippade med varandra är att betrakta en universell välfärdsstat som något som brukar benämnas som ett storskaligt ”kollektivt organiseringsproblem”.⁵⁰ I en universell välfärdsstat måste medborgarna kunna förlita sig på att flertalet andra medborgare samarbetar i stället för att bete sig som ”fripassagerare”. Minst två typer av sådant beteende är problematiska i detta system. För det första: eftersom det rör det sig om ett system som kräver relativt höga skatter måste den hederliga medborgaren kunna förlita sig på att de flesta andra medborgare också betalar sina skatter och då motstår frestelsen att agera ”fripassagerare” på andras bekostnad. För det andra kan många av välfärdsstatens sociala tjänster och förmåner missbrukas. För att ta ett par exempel kan människor som inte är riktigt sjuka besluta sig för att lura försäkringskassan, och andra kan försöka utnyttja arbetslöshetskassan trots att det finns för dem lämpliga arbeten. Det vore förmodligen omöjligt att skapa en universell välfärdsstat i ett samhälle i vilket flertalet invånare var övertygade om att de flesta andra försökte agera ”fripassagerare” genom undandra sig skatt och missbruka eller överutnyttja välfärdssystemet. Man skulle därför kunna hävda att en universell välfärdsstat bara kan upprättas i ett samhälle där medborgarna hyser ett stort mått av social tillit. Orsaksambandet kan emellertid också gå i motsatt riktning. Empiriska studier visar att förvisningen om att man blir jämlikt och rättvist behandlad av välfärdsstatens företrädare – något som vanligare förekommande om programmen är generella – har en positiv inverkan på den sociala tilliten, i synnerhet bland etniska minoriteter.⁵¹

Social tillit och korruption

Det sista problemet då det gäller att första sambandet mellan våra fyra variabler är hur social tillit och korruption hänger samman. Är social tillit nödvändig för att övervinna korruptionen eller ödelägger korruption den sociala tilliten? Det första som måste understrykas i detta sammanhang är att korruption uppträder i många former. Talar vi om det som i litteraturen kring korruption kallas ”systematisk korruption” är det rimligt att se problemet som ett strategiskt ”tillitsspel”. De flesta aktörerna i ett korrupt system förstår mycket väl att de alla skulle tjäna på att sluta ta emot eller ge mutor. Men för den enskilde korrupte polismannen, domaren eller offentligt anställda läkaren är det föga förnuftigt att välja detta alternativ så länge de inte är övertygade om att deras kollegor gör likadant.⁵² Denna logik fångades väl av ekonomipristagaren Gunnar Myrdal redan i slutet av 1960-talet, när han skrev om problemet med den ”mjuka sten” i utvecklingsländerna. Enligt Myrdal kan aktörerna resonera så här: ”Nå väl, om alla förefaller vara korruperade, varför skulle då inte jag vara korruperad?”⁵³ Att bli kvitt korruperat beteende kräver således en hög grad av social tillit. Det är också detta vi finner på aggregerad nivå – länder med lite korruption tenderar att ha hög grad av social tillit och vice versa.

Den mer komplexa frågan är om korruption också förstör den sociala tilliten (och därmed det subjektiva välbefinnandet). Med hjälp av en experimentell metod för att jämföra respondenterna i Rumänien, där korruptionen är omfattande och

den sociala tilliten låg, och Sverige, där det motsatta förhållandet gäller, har jag och tillsammans med psykologen Daniel Eek i två experimentella studier visat att upplevd korruption från offentliga myndigheters sida inte bara minskar människors förtroende för dessa utan för ”folk i allmänhet”.⁵⁴ Den kausala logiken är att eftersom människor inte riktigt vet om de kan lita på ”folk i allmänhet” måste de tillgripa exempel och en heuristisk metod för att bilda sig en uppfattning om samhällets moraliska standard. Som exempel kan det upplevda bemötandet från läkare, anställda vid försäkringskassan och poliser tjäna. Om dessa inte är att lita på, då kan man inte heller lita på ”folk i allmänhet”.⁵⁵

Slutsatser

Frågan huruvida det finns ett positivt samband mellan välfärdsstat och lycka kan besvaras med ett klart ja. Det är emellertid inte välfärdsstaten i allmänhet utan en särskild variant av den som befrämjar medborgarnas välbefinnande bäst, nämligen den där huvuddelen av programmen är av generell natur. Denna välfärdsstat förefaller dessutom vara relaterad till två andra viktiga sociala faktorer, graden av social tillit och korruptionens omfattning. Det går att hävda att empiriskt sett tenderar dessa faktorer att bilda kluster så att länder med omfattande och mestadels generella välfärdsprogram också uppvisar en låg grad av korruption, hög grad av social tillit och en hög andel människor som är lyckliga med det liv de lever. Och omvänt tenderar länder mindre omfattande och behovsprövade välfärdssystem att ligga sämre till vad gäller korruption, social tillit och välbefinnande. I brist på tillförlitliga historiska data är det svårt att avgöra i vilken riktning kausaliteten går mellan dessa variabler, men jag har försökt att utifrån tillgängliga data klargöra varför det finns kausala samband dem emellan. En sak förefaller stå klart, att i de nordeuropeiska länderna var den systematiska korruptionen i stor utsträckning utrotad långt innan några generella välfärdssystem sjuösatts.⁵⁶ Allmänt sett bör man dock hålla i minnet att det troligen förekommer mycket av återkopplingsmekanismer mellan dessa variabler, vilket över tiden har resulterat i ett komplicerat orsaksmönster, något som gör det extremt svårt att klargöra exakt i vilken riktningen kausaliteten går.

När det gäller de nordiska länderna kan vi ställa frågan: Var det den höga graden av lycka under första hälften av 1900-talet som ökade den sociala tilliten, som banade väg för minskad korruption, vilket i sin tur ledde till att generella välfärdsreformer kunde införas? Eller ökade införandet av vissa generella välfärdspolitiska reformer lyckan, något som stimulerade den sociala tilliten och gjorde det möjligt att ta itu med korruptionen? Och fick den från början låga graden av korruption medborgarna att uppfatta sitt samhälle som på det hela taget moraliskt gott, något som stärkte den lyckofrämjande sociala tilliten, vilket i sin tur gav upphov till idéer om ökad solidaritet i samhället? Svårigheterna och komplexiteten i hur den kausala logiken fungerar bör tjäna som en stilla varning mot att dra alltför enkla politiska slutsatser av detta slag av analys.

Noter

- 1 Kumlin & Rothstein 2010, Dinesen 2011.
- 2 Detta är en reviderad version av min artikel ”Happiness and the Welfare State”, som publicerats i tidskriften *Social Research* 77:2, 2010
- 3 Bradley 1991 och Kraut 2006.
- 4 Hall & Lamont 2009
- 5 Haller och Hadler 2006.
- 6 A.a. s. 200.
- 7 Myers och Diener 1997.
- 8 Pacek och Radcliff 2008a s. 272 samt Pacek och Radcliff 2008b.
- 9 Haller och Hadler 2006, Ryan, Hughes och Hawson 1998. För en, i mitt tycke, besvärande ytlig och i grunden missvisande analys av dessa forskningsresultat se Derek Bok 2010.
- 10 Judt 2009.
- 11 Barr 1992 s. 781.
- 12 Lindert 2004.
- 13 North, Wallis och Weingast 2009.
- 14 Ibid.
- 15 Porter med flera 2007.
- 16 Shapiro 2005.
- 17 Wilkinson och Pickett 2010, se även Marmot 2004.
- 18 Uslander 2002.
- 19 Lipsky 1980.
- 20 Soss 2000 s. 46.
- 21 Soss 2009 s. 99.
- 22 Soss 2000 s. 144f. och s. 154.
- 23 Steele 2010.
- 24 Katz 1999.
- 25 Rothstein och Uslander 2005.
- 26 Alber 2006, Scruggs och Allan 2006.
- 27 Larsen 2006 och 2008.

- 28 Skocpol 1992.
- 29 Skocpol 1992 s. 121.
- 30 A.a. s. 59.
- 31 Kumlin och Rothstein 2005.
- 32 Kumlin 2004 s. 199f.
- 33 Seligson 2002.
- 34 Gilley 2006 s. 57.
- 35 Schmidt 2002 och Rothstein under utg..
- 36 Paz-Fuchs 2008.
- 37 Rawls 1971 s. 240.
- 38 Rothstein 2001.
- 39 You och Khagram 2005.
- 40 Rothstein under utgivning
- 41 Helliwell och Huang 2008a s. 617.
- 42 Samanni och Holmberg 2010 s. 11.
- 43 UNDP 2002 s. 77.
- 44 Uslander 2002.
- 45 Delhey och Newton 2003.
- 46 Helliwell och Huang.
- 47 Larsen 2007.
- 48 Ostrom 2000.
- 49 Wollebæk och Selle 2003.
- 50 Rothstein 2001.
- 51 Kumlin och Rothstein 2005, Kumlin och Rothsten, under utgivning) samt Nannestad och Svendsen 2005.
- 52 Rothstein 2000 och Teorell 2007.
- 53 Myrdal 1968 s. 68.
- 54 Rothstein och Eek 2009.
- 55 Ibid.
- 56 Rothstein, under utgivning

Referenser

- Barr, Nicholas. 1992. "Economic Theory and the Welfare State: A Survey and Interpretation." *Journal of Economic Literature* 30.
- Blomqvist, Paula & Rothstein, Bo. 2000. *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsmodeller i den offentliga sektorn*. Stockholm: Agora Förlag.
- Bok, Derek. 2010. *The Politics of Happiness. What Government Can Learn from the New Research on Well-Being*. Princeton. Princeton University Press.
- Bradley, A. C. 1991. "Aristotle's Conception of the State." *A Companion to Aristotle's Politics*, i David Keyt & Fred D. Jr. Miller (red.). Oxford: Blackwell.
- Delhey, Jan & Newton, Ken. 2003. "Who trusts? The origins of social trust in seven societies." *European Societies* 5.
- Dinesen, Peter T. 2011. *When in Rome, Do as the Romans Do*. (Diss). Aarhus: Aarhus University, Department of Political Science.
- Gilley, Bruce. 2006. "The Determinants of State Legitimacy: Results for 72 countries." *International Political Science Review* 27.
- Hall, Peter A. & Lamont, Michèle (red.). 2009. *Successful Societies: How Institutions and Culture Affect Health*. New York: Cambridge University Press.
- Haller, Max & Hadler, Markus. 2006. "How social relations and structures can produce happiness and unhappiness: An international comparative analysis." *Social Indicators Research* 75.
- Helliwell, John. F. & Huang, Haifaing. F. 2008a. "How's your government? International evidence linking good government and well-being." *British Journal of Political Science* 38.
- Helliwell, John F & Huang, Haifaing. F. 2008b. "How's the Job? Well-Being and Social Capital in the Workplace." *Industrial & Labor Relations Review* 63.
- Judt, Tony. 2009. "What is Living and What is Dead in Social Democracy." *The New York Review of Books* 17 December 2009.
- Katz, Michael B. 1989. *The Undeserving Poor: From the War on Poverty to the War on Welfare*. New York: Pantheon Books, 1989.
- Kraut, Richard. 2006. *Aristotle political philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Kumlin, Staffan. 2004. *The Personal and the Political: How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*. New York: Palgrave/Macmillan.
- Kumlin, Staffan & Rothstein, Bo. 2005. "Making and Breaking Social Capital. The Impact of Welfare State Institutions." *Comparative Political Studies* 38:3
- Kumlin, Staffan & Rothstein, Bo 2010. "Questioning the New Liberal Dilemma: Immigrants, Social Networks and Institutional Fairness." *Comparative Politics* 43
- Larsen, Christian Albrekt. 2007. "How welfare regimes generate and erode social capital – The impact of underclass phenomena." *Comparative Politics* 40.
- Lindbom, Anders. 2007. *Friskolorna och framtiden – segregation, kostnader och effektivitet*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

- Lindert, Peter H. 2004. *Growing public: social spending and economic growth since the eighteenth century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marmot, Michael. 2004. *The status syndrome: how social standing affects our health and longevity*. New York: Henry Holt.
- Mau, Steffen. 2003. *The moral economy of welfare states: Britain and Germany compared* London: Routledge.
- Myers, David & Diener, Ed. 1997. "The Science of Happiness." *The Futurist* 31.
- Myrdal, Gunnar. 1968. *Asian Drama: An Enquiry into the Poverty of Nations*. New York: Twentieth Century Fund.
- Nannestad, Peter & Svendsen, Gert T. 2005. "Institutions, Culture and Trust." Göteborg: The Quality of Government Institute, Göteborg University, 2005. www.qog.pol.gu.se
- North, Douglass C. & Wallis, John J. & Weingast, Barry R. 2009. *Violence and social orders: a conceptual framework for interpreting recorded human history*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrom, Elinor. 2003. "Crowding out Citizenship." *Scandinavian Political Studies* 23.
- Pacek, Alexander C & Radcliff, Benjamin. 2008a. "Assessing the Welfare State: The Politics of Happiness." *Perspectives on Politics* 6.
- Pacek, Alexander C. & Radcliff, Benjamin. 2008b. "Welfare policy and subjective well-being across nations: An individual-level assessment." *Social Indicators Research* 89.
- Paz-Fuchs, Amir. 2008. *Welfare to Work: conditional rights in social policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Porter, Michael E. & Schwab, Klaus & Sala-i-Martin, Xavier. 2007. *The global competitiveness report 2007-2008*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007.
- Rawls, John. 1971. *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1971.
- Rothstein, Bo. 2000. "Trust, Social Dilemmas and Collective Memories." *Journal of Theoretical Politics* 12.
- Rothstein, Bo. 2001. "The Universal Welfare State as a Social Dilemma." *Rationality and Society* 14.
- Rothstein, Bo. (under utgivning). *The Quality of Government. Corruption, Inequality and Social Trust in International Perspective*. The University of Chicago Press
- Rothstein, Bo & Eek, Daniel. 2009. "Political Corruption and Social Trust – An Experimental Approach." *Rationality and Society* 21.
- Rothstein, Bo & Uslaner, Eric M. 2005. "All for All. Equality, Corruption and Social Trust." *World Politics* 58.
- Sainsbury, Diane. 1999. *Gender and welfare state regimes*. Oxford: Oxford University Press.
- Samanni, Marcus & Holmberg, Sören. 2010. "Quality of Government Makes People Happy." Gothenburg: The Quality of Government Institute, University of Gothenburg. (Working Paper 2010:1). www.qog.pol.gu.se

- Schmidt, Vivien A. 2002. "Does discourse matter in the politics of welfare state adjustment?" *Comparative Political Studies* 35.
- Scruggs, Lyle & Allan, James P. 2006. "The material consequences of welfare states – Benefit generosity and absolute poverty in 16 OECD countries." *Comparative Political Studies* 39.
- Seligson, Mitchell A. 2002. "The Impact of Corruption on Regime Legitimacy: A Comparative Study of Four Latin American Countries" *Journal of Politics* 64.
- Shapiro, Ian. 2005. *The Flight From Reality in Human Sciences*. Princeton: Princeton University Press.
- Skocpol, Theda. 1992. *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Soss, Joe. *Unwanted Claims: The Politics of Participation in the U.S. Welfare System*. 2000. Ann Arbor: Michigan University Press.
- Steele, Claude. 2010. *Whistling Vivaldi: And other clues to how stereotypes affect us*. New York: W.W. Norton & Company.
- Teorell, Jan. 2007. "Corruption as an Institution: Rethinking the Nature and Origins of the Grabbing Hand." Gothenburg: The Quality of Government Institute, University of Gothenburg (Working Paper 2007:5). www.qog.pol.gu.se
- UNDP. *Human Development Report 2002 – Bosnia and Herzegovina*. New York: United Nation Development Program.
- Uslaner, Eric M. 2002. *The Moral Foundation of Trust*. New York: Cambridge University Press.
- Wilkinson, Richard G. & Pickett, Kate. 2010. *Jämlikhetsanden : därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*. Stockholm: Karneval.
- Wollebæck, Dag, and Per Selle. 2003- "Participation and social capital formation: Norway in a comparative perspective." *Scandinavian Political Studies* 26.
- You, Jong-Sung & Khagram, S. 2005. "A comparative study of inequality and corruption." *American Sociological Review* 70.

SVENSKA FOLKETS SYN PÅ KORRUPTION

MONIKA BAUHR OCH HENRIK OSCARSSON

Det råder numera konsensus om att korruption är ett av de allvarligaste hoten mot utveckling och välförhållanden i länder och regioner runt om i världen (Holmberg m fl 2009; Mauro 1995; Gupta 2000). Utbredd korruption leder till lägre ekonomisk tillväxt, mer misstro människor emellan och kanske även till mindre lycka och livstillfredsställelse, för att nämna några exempel. Människor världen över är också förvånansvärt överens om att korruption är av ondo och något som bör bekämpas. Men så har det inte alltid varit. Under lång tid betraktades korruption som ett slags smörjmedel eller positivt incitament i växande ekonomier. Först i början av 1990-talet ställde sig de flesta internationella organisationer bakom den globala antikorrupsionsagendan (IMF 1996).

I internationella rankingar hamnar Sverige tillsammans med flera nordiska länder i världstoppen och betraktas som i det närmaste fritt från korruption (Transparency International 2010). I tidigare studier har vi kunnat bekräfta att utbredningen av korruption i Sverige uppfattas som mycket liten om man använder frågeinstrument som är gängse i internationella jämförande studier. I 2009 års SOM-undersökning kunde vi visa att en mycket liten andel av den svenska befolkningen någonsin blivit erbjuden att betala en muta. Endast 1,2 procent av befolkningen hade blivit erbjuden att betala en muta till en offentlig tjänsteman. Motsvarande siffra för privata företag var 1,3 procent (Oscarsson 2010).

Vi menar att studier av medborgares attityder och uppfattningar om korruption är viktiga inte bara i länder där korruption är omfattande utan också i länder som Sverige, där korruption inte är lika utbredd. Vi tror att noggranna analyser av medborgares korruptionsuppfattningar i länder som Sverige har potential att öka kunskaperna om hur lågkorrupta institutioner skapas och bevaras. Med andra ord gör studier av länder med låg korruption det möjligt att undersöka korruptionens orsaker och mekanismer. Medborgarnas *uppfattningar* av korruptionens utbredning kan, i ett inledande skede av en negativ utveckling, i själva verket spela en större roll än nivån på den *faktiska* förekomsten av korruption. Sådana kunskaper kan berika och effektivisera antikorrupsionsarbete även i andra delar av världen där korruption är ett stort problem.

Trots att institutioner i lågkorrupta länder ofta används som förebilder i internationella sammanhang vet vi relativt lite om svenska folkets uppfattningar och åsikter om korruption. Den undersökning vi nu presenterar är en av de hittills mest omfattande.

I det här kapitlet genomför vi en första analys av två nya mått på medborgares syn på korruption. Två dimensioner täcks in: svenska folkets syn på *korruptionens utbredning* och *graden av acceptans* för olika typer av korrupta beteenden. Mätinstrumenten är utvecklade för att ge bättre insikt om korruptionens utbredning och ökad kunskap om huruvida det finns systematiska skillnader i normer mellan olika grupper i det svenska samhället.

Syn på korruptionens utbredning

I 2010 års SOM-undersökning ställdes frågan: ”Enligt din bedömning, i ungefär vilken utsträckning är följande yrkesgrupper i Sverige inblandade i någon typ av korruption?”. Respondenterna gavs möjlighet att placera ut yrkeskategorierna *politiker*, *offentliga tjänstemän* och *företagare* på en skala från 1 (”inte alls”) till 7 (”i mycket stor utsträckning”). Omkring tre fjärdedelar av de tillfrågade (72, 73 respektive 74 procent) hade en uppfattning i frågan.¹

Tabell 1 Svenska folkets bedömningar av förekomsten av korruption i olika yrkesgrupper, 2010 (procent)

	Inte alls		I mycket stor utsträckning					Summa procent	Antal svarande	Medeltal
	1	2	3	4	5	6	7			
Politiker	6	19	18	19	21	10	7	100	1 146	3,91
Offentliga tjänstemän	3	15	16	21	22	14	9	100	1 157	4,22
Företagare	3	9	18	21	24	16	9	100	1 160	4,38

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2010 års SOM-undersökning. Frågan lyder: ”Enligt din bedömning, i ungefär vilken utsträckning är följande yrkesgrupper i Sverige inblandade i någon typ av korruption?”.

Resultaten visar att kategorin företagare uppfattades vara klart oftare inblandad i korruption (medeltal 4,4) än offentliga tjänstemän (4,2) och politiker (3,9). Medeltalsskillnaderna i bedömningar av olika yrkeskategorier kan tyckas små, men de är klart statistiskt signifikanta ($p < .001$). När svenska folket bedömer vilken yrkeskategori som är mest inblandad i korruption är det alltså kategorin företagare som anses mest korruptionsbenägen, följd av offentliga tjänstemän och politiker.

Helt i enlighet med förväntningarna ger det nya frågeinstrumentet en betydligt större variation i bedömningar av korruptionsförekomst än tidigare använda mät-

instrument. Vi bedömer att vi därmed kommit ytterligare ett steg på vägen mot att utveckla nya mer fingraderade mätinstrument som är designade för att noggrant följa utvecklingen av synen på korruption bland medborgare i länder som betraktas som korruptionsfria.

Resultaten ger en delvis ny syn på svenskarnas uppfattningar om korruptionens utbredning. De tre yrkesgrupperna bedöms vara inblandade i korruption i betydligt större utsträckning än förväntat. Svarsalternativet ”inte alls” används av mycket få svarspersoner (6, 3 respektive 3 procent). Genomsnittet för de olika kategorierna ligger kring skalans mittpunkt (4).

Vi vill emellertid poängtera att det här handlar om en premiärmätning och ett helt nytt mätinstrument. Eftersom det är första gången vi ställt frågorna på just det här sättet saknas jämförelsepunkter med andra länder eller andra tidpunkter. Vi bör därför inte dra alltför långtgående slutsatser om nivåskattningarna. Men den nyvunna variationen kan utnyttjas för att göra mer detaljerade studier än tidigare av skillnader mellan olika gruppers syn på hur utbrett fenomenet korruption är.

Vilka faktorer är styrande för svenska folkets bedömningar av i vilken utsträckning de tre olika yrkeskategorierna är inblandade i korruption? Det finns flera tänkbara anledningar till att förvänta sig variationer mellan olika grupper i Sverige. Vi diskuterar nedan några av de centrala hypoteserna kring korruptionsuppfattningar.

En av dessa är *tillitshypotesen*, d v s att korruptionsuppfattningar är nära förknippade med mellanmänskligt förtroende och förtroende för institutioner. Det är också tänkbart att personer som själva tillhör någon av de tre kategorierna företagare, offentliga tjänstemän och politiker är bättre informerade om hur utbredd korruptionen är i den samhällssektor där de själva arbetar. Denna hypotes kallar vi *berördhetshypotesen*. Huruvida denna bättre insikt i sin tur leder till uppfattningar om att korruption är mer eller mindre vanligt förekommande i den egna sektorn är dock en empirisk fråga. I en globaliserad värld förväntar vi oss att personer som har flitiga kontakter med utlandet genom resor eller arbete också skaffat sig mer egen erfarenhet av korruption utomlands. Vi tänker oss att sådana *erfarenheter* kan färga av sig på deras bedömningar av hur korrupta olika yrkesgrupper är i Sverige. Slutligen tänker vi oss att *mediexpoering* kan påverka uppfattningar om hur utbredd korruptionen är i olika yrkesgrupper, eftersom de flesta svenskars personliga erfarenheter av korruption i första hand kan förväntas vara indirekta erfarenheter som bygger på information förmedlad av massmedier.

I tabell 2 nedan redovisas resultaten av en regressionsanalys av vad som förklarar svenska folkets bedömningar av hur utbredd korruptionen är bland politiker, offentliga tjänstemän och företagare. För var och en av yrkesgrupperna har en regressionsanalys genomförts i två steg där tillit- och förtroendevariablerna lagts till i en andra modell.

Tabell 2 Förklaringsmodell för svenska folkets bedömningar av korruptionens utbredning 2010 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Politiker		Offentliga tjänstemän		Företagare	
	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2
Kvinna	0.10	0.12	0.04	0.05	-0.17 *	-0.23 **
Ålder 16-85	-0.00	-0.00	-0.00	-0.00	0.00	0.00
Utbildning						
Låg utbildning	0.23	0.08	0.14	0.03	0.03	-0.04
Hög utbildning	-0.21 *	-0.01	-0.49 ***	-0.32 ***	-0.20 *	-0.09
Inkomst						
Hushållsinkomst >600 tkr	-0.42 ***	-0.18	-0.30 ***	-0.12	-0.10	0.04
Berördhet						
Är själv företagare	0.06	0.15	0.05	0.06	-0.16	-0.20
Är själv offentligt anställd	-0.00	-0.03	-0.20 *	-0.26 **	0.11	0.09
Är själv partimedlem	-0.48 **	-0.31	-0.57 ***	-0.46 **	-0.62 ***	-0.56 ***
Boendeort						
Ren landsbygd	-0.39 ***	-0.32 **	-0.37 ***	-0.32 **	-0.62 ***	-0.54 ***
Bor i Stockholm eller Malmö	-0.00	0.05	-0.19	-0.15	-0.09	-0.09
Bor i Göteborg	0.46 *	0.18	0.40 *	0.34	0.47 **	0.41 *
Medieexponering						
Exponering för TV-nyheter	-0.07	-0.05	-0.08 *	-0.06	-0.08 **	-0.06
Erfarenheter						
Vuxit upp utanför Europa	-1.08 ***	-0.99 **	-0.92 **	-0.81 *	-0.83 **	-0.63
Ideologi						
Vänster-höger självplacering	-0.42 **	0.10	-0.05	0.34 *	-0.75 ***	-0.47 ***
Förtroende						
Mellanmänsklig tillit		-1.07 **		-1.02 ***		-0.55 **
Förtroende för politiker		-2.15 ***		-1.59 ***		-0.68 ***
Förtroende för domare		-0.58 **		-0.50 **		-0.52 ***
Förtroende för storföretagen		-0.11		-0.07		-0.70 ***
Intercept	4.73 ***	6.35 ***	5.06 ***	6.35 ***	5.15 ***	6.23 ***
Antal svarande	1030	850	1039	857	1044	861
R ²	.06	.21	.07	.17	.08	.13

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Kommentar: Resultaten är hämtade från en OLS-regressionsanalys av data från 2010 års RiksSOM-undersökning. De tre beroende variablerna är skalor mellan 1 "inte alls" och 7 "i mycket stor utsträckning". Alla oberoende variabler har normerats mellan 0 och 1 utom åldersvariabeln som är kodad mellan 16 och 85.

Resultaten visar ett starkt stöd för tillitshypotesen. Det finns till att börja med ett mycket starkt samband mellan mellanmänsklig tillit och bedömningar av hur utbredd korruption är. De som litar på andra människor har en ljusare bild av förekomsten av korruption än personer som inte litar lika mycket på andra människor. Resultatet bekräftar att det finns ett intimt samband mellan mellanmänsklig tillit och uppfattningar av korruption.

Även specifikt förtroende för de tre aktuella yrkesgrupperna – mätt genom förtroende för *politiker*, *domare*, respektive *storföretagen* – visar ännu starkare samband. Allt annat lika har personer med högt förtroende för politiker betydligt ljusare syn på förekomst av politikerkorruption ($b=-2,15$) än personer med lågt förtroende för politiker. Vi får också en bekräftelse på att vår mätning diskriminerar som förväntat mellan de olika yrkesgrupperna: Förtroende för storföretagen – vår *proxy* för förtroende för yrkesgruppen företagare – har stor betydelse för uppfattningar om korruption bland företagare men inte bland tjänstemän och politiker.

Resultaten ger ett begränsat stöd för berördhetshypotesen. Personer som själva är offentliganställda anser, helt enligt förväntningarna, att korruptionen bland offentliganställda är betydligt lägre jämfört med andra grupper ($b=-.26$). Att vara medlem i ett politiskt parti – som i vår analys är en *proxy* för att själv tillhöra yrkeskategorin politiker – leder till en generellt ljusare bedömning av korruptionsläget oavsett vilka yrkeskategorier som frågas om och även under kontroll för allmänt politikerförtroende (modell 2).

Tyvärre förekommer inte frågorna om resvanor och utlandsvistelser i 2010 års SOM-undersökningar i samma enkät som frågorna om korruption. Men erfarenhetshypotesen omfattar också personer som vuxit upp i länder utanför Sverige eller invandrat till Sverige. Personer som vuxit upp i länder utanför Europa har i tidigare studier visat sig vara generellt mer bekymrade än andra grupper över korruptionen som fenomen och samhällsproblem, kanske på grund av att man har erfarenheter med sig från andra länder där korruption är mer utbredd. Men när vi som här frågar om specifika yrkesgrupper i *Sverige* ser man inte något liknande mönster. Allt annat lika har personer med utomeuropeisk uppväxt tvärtom en ljusare syn på politiker, tjänstemän och företagare när det gäller korruptionsinblandning än andra grupper.

Det finns ett mycket tydligt stad-landmönster i svenska folkets bedömningar av förekomst av korruption. Landsbygdsbor bedömer generellt att korruptionen är mindre utbredd än vad stadsbor gör. Resultaten kan betyda att boende på ren landsbygd har färre egna erfarenheter av korruption och att korruption uppfattas som ett större bekymmer i de större städerna.

Särskilt intressant att notera är kanske att boende i Göteborg anser att korruption är vanligare än personer som bor i andra delar av Sverige, även jämfört med boende i Stockholm och Malmö. Allt annat lika har göteborgsborna närmare en halv enhets högre genomsnittligt värde på bedömningarna av hur ofta korruption förekommer. Även om effekterna är stora och robusta när de inte alltid statistisk signifikans. Resultaten indikerar att de vid tiden för fältarbetet helt färskas erfarenheterna från

muthärvorna i Göteborg efter TV-programmet *Uppdrag granskning*s avslöjanden faktiskt har haft en mätbar lokal effekt på göteborgarnas syn på förekomsten av korruption.

Vi visar också på flera andra intressanta effekter, exempelvis att kvinnor gör en ljusare bedömning av yrkesgruppen företagare än vad män gör, att högutbildade tenderar att göra en mer positiv värdering av utbredningen av korruption bland politiker och offentliga tjänstemän, och att personer som bor i hushåll som årligen tjänar mer än 600 000 kronor tenderar att ha en ljusare bild av korruptionsutbredning. Partiideologi har inte något samband med korruptionsbedömningar (ej redovisat i tabellen), men av regressionsmodellen framgår tydligt att bland personer som står till höger bedöms företagare som mindre delaktiga i korruption än bland personer som själva identifierar sig till vänster i politiken. Högutbildade, höginkomsttagare och personer till höger betraktar korruptionens utbredning som mindre än lågutbildade, låginkomsttagare och personer till vänster.

Acceptans för korruption

Även om människor i alla delar av världen tycker att korruption är moraliskt fel, uppfattas ändå vissa typer av korruption som mer acceptabla än andra. Vilka former av korruption som uppfattas som acceptabla eller mindre oacceptabla, kan variera mellan olika kontexter och potentiellt också mellan olika policyområden.

Vi valde ut fem påståenden om handlingar som bryter mot normen om opartiskhet eller som på annat sätt representerar maktutövande som ligger i skymningslandet mellan lagligt och direkt olagligt beteende (Rothstein & Teorell 2009; Kaufman 2002), och frågade i vilken utsträckning respondenterna ansåg att handlingarna var acceptabla. Ett längre frågebatteri har tidigare använts i en pilotundersökning tillsammans med en rad andra påståenden (Bauhr et al. 2010). Detta är dock första gången vi får skattningar av korruptionsacceptans för hela svenska befolkningen.

I linje med våra förväntningar, och även i linje med de flesta internationella undersökningar på området, var acceptansen för korruption bland deltagarna mycket låg. Närmare hälften (46 procent) svarade "aldrig acceptabelt" på samtliga fem delfrågor och de genomsnittliga bedömningarna är alla lägre än 2,1 på den sjugradiga skalan.²

Men tabellen nedan visar också att det fanns signifikanta skillnader i svenskars acceptans för olika former av oegentligt beteende. I tabellen nedan är påståendena rangordnade efter graden av acceptans. Överst finner vi den handling som svenska folket tycker är minst acceptabel, nämligen att en offentligt anställd tjänsteman begär en avgift för att utföra en tjänst som egentligen ingår i hans eller hennes arbetsuppgifter. Denna handling motsvarar mer eller mindre den klassiska bilden av korruption där tjänstemän vid passcentralen, försäkringskassan, vårdinrättningar eller polis begär extra avgifter. Åttionio procent av svenskarna svarar att beteendet aldrig är acceptabelt (medeltal 1,28).

Tabell 3 Svenska folket bedömer fem korrupta beteenden efter graden av acceptans 2010 (procent)

	Aldrig acceptabelt				Alltid acceptabelt			Summa procent	Antal svarande	medel
	1	2	3	4	5	6	7			
En offentliganställd begär en avgift för att utföra en tjänst som egentligen ingår i hans/hennes arbetsuppgifter	89	6	2	2	1	0	0	100	1504	1,23
En offentliganställd läkare låter en vän eller nära släkting gå före i vårdkön	77	11	6	4	2	1	1	100	1517	1,49
En företagare erbjuder en gåva eller tjänst till en offentliganställd tjänsteman i samband med en upphandling	76	10	4	4	3	2	1	100	1471	1,56
En offentliganställd erbjuder en närstående jobb trots att personen saknar de rätta kvalifikationerna	73	12	6	5	3	1	0	100	1515	1,58
En privatpraktiserande läkare låter en vän eller nära släkting gå före i vårdkön	59	13	9	7	5	4	3	100	1492	2,08

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2010 års RiKS-SOM-undersökning. Frågan lyder: "Enligt din uppfattning, i vilken utsträckning kan följande handlingar vara acceptabelt?". De korrupta handlingarna är i tabellen rangordnade efter andelen som svarar "aldrig acceptabelt".

En av de mest intressanta skillnaderna i tabellen ovan är den mellan de två likartat formulerade scenarierna som handlar om att läkare låter en vän eller nära släkting gå före i vårdkön. Intressant nog är andelen som anser att beteendet är "aldrig acceptabelt" klart lägre (59 procent) för den privatpraktiserande läkaren än för den offentliganställda läkaren (77 procent). Våra respondenter upplever alltså att delvis andra moraliska riktlinjer bör gälla för läkare som arbetar i privat regi, jämfört med läkare med motsvarande arbete i offentlig regi. Detta resultat stämmer med vad vi tidigare sett i våra pilotstudier. Det här är ett potentiellt kontroversiellt resultat inte minst för diskussionerna kring privatiserad sjukvård. Använder svenska folket andra normer för att bedöma acceptabla beteenden för privata aktörer än för offentligt anställda? Detta resultat är kanske särskilt anmärkningsvärt med tanke på de omfattande offentliga medel som idag finansierar privatsjukvården i Sverige. Vi behöver fler studier för att kunna lära oss mer om huruvida det är distinktionen privat – offentligt som är det viktiga här.

Resultaten ovan visar också att det finns en skillnad mellan acceptansen för olika former av brott mot normen om opartiskhet i offentlig förvaltning. Bauhr & Nasiritousi (2011) pekar på att det finns två former av korruption, som kan kallas *samförståndskorruption* (eng. *greed* eller *collusive corruption*) och *tvingande korruption* (eng. *need* eller *coercive corruption*).

Uppfattningar om *samförståndskorruption* mäts här med hjälp av frågan hur acceptabelt det är att ”en företagare erbjuder en gåva eller tjänst till en offentliganställd tjänsteman i samband med en upphandling”. Den eventuellt mer fördelaktiga behandlingen av företaget sker i dessa fall ofta i *samförstånd* mellan inblandade parter, på bekostnad av det omgivande samhället och skattebetalarna som kollektiv. I viss mån kan exemplet med den offentliganställda som erbjuder en närstående arbete också hänföras till denna kategori.

Tvingande korruption mäts här med hjälp av frågan om hur acceptabelt det är att ”en offentliganställd begär en avgift eller tjänst för att utföra en tjänst som egentligen ingår i hans/hennes arbetsuppgifter”. Om offentliganställda begär extra avgifter, kan enskilda vara tvungna att betala för att få den service de egentligen har laglig rätt till och relationen mellan de två inblandade parterna blir en annan. I tabell 3 ovan finns en signifikant skillnad mellan svenskars acceptans för *samförståndskorruption* jämfört med *tvingande korruption*. Resultaten visar att svenskar ser *samförståndskorruption* som mer acceptabel än *framtvungad korruption*. Åttionio procent svarar att *samförståndskorruption* aldrig är acceptabelt, medan motsvarande siffra för *tvingande korruption* är sjuttiosex procent. Denna skillnad är statistiskt signifikant. Detta resultat är betydelsefullt eftersom *samförståndskorruption* har effekter på det demokratiska systemets funktionssätt och kan dessutom vara svår att komma till rätta med med hjälp av traditionella antikorrupsionsåtgärder Bauhr (2011).

I tabell 4 redovisas resultaten från en regressionsanalys av vilka faktorer som styr svenska folkets acceptans för olika typer av korrupta handlingar.

Ett robust resultat som är värt att särskilt lyfta fram är att det finns en klart högre acceptans för alla typer av korrupta beteenden bland yngre personer än bland äldre. Detta resultatet kan uppfattas som oroande eftersom vi i allmänhet tänker oss att normer och värderingar grundläggs relativt tidigt i livet.

Mot bakgrund av muthärvan i Göteborg är det också intressant att notera att Göteborgseffekten är positiv för alla beteenden men endast signifikant för beteendet att erbjuda en gåva eller tjänst för att vinna en upphandling. Det betyder alltså att, allt annat lika, är boende i Göteborg mer accepterande än andra för beteendet att erbjuda en gåva eller en tjänst för att vinna en upphandling! Resultaten kan indirekt vara ett stöd för idén att det sker en långsam normförskjutning mot ökad acceptans för korruption när medborgares uppfattningar om hur utbredd korruptionen är förändras: när uppfattningen att korruption är vanligt förekommande riskerar det att leda till ökad acceptans för korrupta beteenden (Persson, Rothstein & Teorell 2010; Bauhr & Nasiritousi 2011). Den kausala riktningen kan självklart diskuteras. För att förstå hur beständiga resultaten är och hur pass mycket våra respondenter

är påverkade av mediebevakningen kring muthärvan, som sammanföll med undersökningen, behövs mätningar även vid andra tidpunkter.

Tabell 4 Förklaringsmodell för graden av acceptans för fem korrupta beteenden 2010 (ostandardiserade regressionskoefficienter).

	Erbjuda närstående jobb	Begära en avgift	Låta gå före i kön	Privat låta gå före i kön	Erbjuda gåva eller tjänst
Kvinna	-0.07	-0.01	-0.09	-0.37 ***	-0.09
Ålder 16-85	-0.02 ***	-0.01 ***	-0.01 ***	-0.01 ***	-0.02 ***
Låg utbildning	0.01	0.12 **	-0.09	-0.31 **	0.07
Hög utbildning	-0.25 ***	-0.10 *	0.11	0.06	-0.21 **
Hushållsinkomst > 600 t kr	-0.14 *	-0.08	-0.08	-0.07	-0.03
Offentligt anställd	0.08	0.07	-0.05	-0.16	0.07
Ren landsbygd	-0.05	-0.13 **	-0.08	-0.06	-0.12
Bor i Stockholm eller Malmö	-0.03	-0.06	-0.02	0.10	-0.17
Bor i Göteborg	0.13	0.06	0.11	0.45 *	0.38 **
Läser Göteborgs-Posten	-0.12	-0.08	-0.12	-0.16	-0.30 **
Exponering för TV-nyheter	-0.01	-0.03 *	-0.00	0.05	0.02
Vuxit upp utanför Europa	0.17	0.66 ***	-0.27	-0.82 **	0.19
Jordbrukarhem	0.10	0.39 ***	0.18	-0.19	-0.01
Tjänstemannahem	-0.10	0.01	0.01	0.10	-0.04
Högre tjänstemannahem	-0.08	0.07	0.14	0.35 *	0.06
Företagarhem	-0.08	0.09	0.05	0.14	0.21
Vänster-höger självplacering	0.05	-0.04	0.16	0.87 ***	0.22 *
Mellanmänsklig tillit	-0.22	-0.33 ***	-0.55 ***	-0.48 **	-0.49 ***
Intercept	2.90 ***	1.91 ***	2.12 ***	2.56 ***	2.87 ***
Antal svarande	1 279	1 276	1 279	1 262	1 251
R ²	.12	.08	.04	.09	.13

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2010 års Riks-SOM-undersökning. Alla oberoende variabler har normerats mellan 0 och 1. De fem beroende variablerna varierar mellan 1 och 7. Till gruppen Göteborgs-Posten-läsare räknas alla respondenter som på en öppen fråga om morgontidningsläsning uppgett att de läser GP. * $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Ytterligare intressanta resultat är att kvinnor och lågutbildade upplever att det är mindre acceptabelt att låta en nära vän eller släkting gå före i vårdkön, särskilt om det handlar om privatpraktiserande läkare. Lågutbildade har däremot en något högre acceptans för att offentliganställda begär extra avgifter. Personer som vuxit upp utanför Europa har en högre acceptans för att en offentlig tjänsteman begär en avgift för att utföra en tjänst men klart lägre acceptans för att låta vänner och bekanta gå före i vårdköer.

Den onda spiralen

De resultat som presenteras i detta kapitel är sannolikt de mest omfattande hittills om svenskers uppfattningar om korruption. De har gett oss flera nya insikter om svenska folkets syn på korruptionens utbredning men också om graden av acceptans för olika typer av korrupta beteenden. Resultaten visar att företagare uppfattas som mer korrupta än offentliga tjänstemän, som i sin tur uppfattas som mer korrupta än politiker. Dessutom visar resultaten att svenskar generellt sett anser att det är något mer acceptabelt att en privatpraktiserande läkare låter någon gå före i vårdkön jämfört med en offentliganställd läkare. Detta tyder på att det i Sverige, liksom i många andra länder, finns en skillnad i bedömningen av korruption mellan privat och offentlig sektor.

Men de visar också att svenskar är mer toleranta mot samförståndskorruption jämfört med korruption där den service som medborgare har laglig rätt till villkoras genom att offentliganställda begär ”extra avgifter” (Bauhr & Nasiritousi 2011). Resultaten visar också, allt annat lika, att göteborgare är mer accepterande till samförståndskorruption, det vill säga att företagare erbjuder en gåva eller tjänst till en offentliganställd tjänsteman i samband med upphandling. Göteborgare anser dessutom att offentliga tjänstemän och företagare oftare är inblandade i någon typ av korruption än andra grupper.

Om uppfattningen att korruption är vanligt förekommande börjar breda ut sig bland medborgare kan även icke korrupta länder som Sverige hamna i en ond spiral som är svår att bryta. Regelbundna mätningar av medborgarnas syn på korruption är viktiga övervakningsinstrument (Holmberg 2009; Bergh m fl 2010). Om en växande andel medborgare – rätt eller fel – uppfattar att många andra tycks ägna sig åt korruption kan det bidra till att långsamt förändra normer och föreställningar om vad som är normalt beteende. Detta riskerar i sin tur att öka korruptionen, eftersom det för den enskilda kan komma att uppfattas som kostsamt att inte själv tänja på gränserna och delta i korruption.

Noter

- ¹ Vårt frågeinstrument är frikostigt såtillvida att respondenterna tillåts ett stort utrymme att definiera vad de menar med ”någon typ av korruption”. Det är ett medvetet val. I tidigare forskning har vi med hjälp av öppna frågor om definitioner av korruption kunnat konstatera att svenskar tar utgångspunkt i en välkänd standarddefinition på temat ”otillbörlig användning av offentliga medel för privat vinning” (Bauhr et al. 2010). Denna definition ger dock begränsad förståelse för vad som kan anses vara ”otillbörlig användning” eller inte. Många hämtar egna exempel på missbruk från lokal nivå och pekar på oegentligheter framför allt i samband med kommunala upphandlingar, tillståndsgivning och tillsynsverksamhet.

- ² Det är också värt att notera att andelen respondenter som svarat att de inte har någon uppfattning endast är 5-8 procent, vilket betyder att respondenterna inte hade några problem att ta ställning till våra påståenden.

Referenser

- Annan Kofi (1998). "Report Of The Secretary-General On The Work Of The Organization". United Nations. <http://www.un.org/Docs/SG/Report98/ch2.htm>
- Bauhr Monika (forthcoming). "Need or Greed? Trust, Collective Action and the Effectiveness of Anti-Corruption Policy". *Journal of Comparative Policy Analysis*.
- Bauhr Monika, Naghmeh Nasiritousi, Henrik Oscarsson & Anna Persson (2010). "Perceptions of Corruption in Sweden". QoG Working Paper Series 2010:8.
- Holmberg Sören, Bo Rothstein and Naghmeh Nasiritousi (2009). "Quality of Government: What You Get". *Annual Review of Political Science*. 12 (2009). pp. 135-161.
- IMF (1996). *Partnership for Sustainable Global Growth*. Washington DC: International Monetary Fund.
- Mauro Paolo (1995). "Corruption and Growth". *The Quarterly Journal of Economics*. 110:3. pp. 681-712.
- OECD (2001). *The DAC Guidelines: Poverty Reduction*. Paris: OECD.
- Oscarsson, Henrik (2010). "Mutor och korruption". I Holmberg, Sören & Lenart Weibull. Red. (2010). *Nordiskt ljus. Trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-rapport nr. 50. Göteborgs universitet.
- Person Anna, Bo Rothstein, and Jan Teorell (2010). "The Failure of Anti-Corruption Policies. A Theoretical Mischaracterization of the Problem". QoG Working Paper Series 2010:19. Gothenburg: Quality of Government Institute.
- Rothstein Bo and Jan Teorell (2008). "What is Quality of Government: A Theory of Impartial Government Institutions". *Governance* 21:2. pp. 165-190.
- Sanjeev Gupta, Hamid Davoodi, Erwin Tiongson (2000). "Corruption and the Provision of Health Care and Education Services". IMF Working Paper Series. Washington, DC: International Monetary Fund.
- Transparency International (2010). Corruption Perception Index. http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010

SVENSKARNAS TILLTRO TILL DOMSTOLARNA

YLVA NORÉN BRETZER

För 10 år sedan ställdes frågor i Väst SOM-undersökningen år om västsvenskarnas tilltro till rättsväsendet. I Riks- och Västundersökningarna år 2010 kunde dessa frågor återupprepas, och frågan är vilken tendens man skulle kunna förvänta sig?

Under denna tioårsperiod har rättsväsendets betydelse uppmärksammats på flera sätt. Juridikprofessorn Christian Diesens bok *Likhet inför lagen* redovisade 2005 material som pekade på att rättstillämpningen i Sverige fungerade olika beroende på faktorer som kön, klass eller etnicitet. Han visade även att rättstillämpningen skiljde sig mellan olika delar av landet (Diesen m fl 2005). En rad utredningar som berör rättsväsendet tillsattes, och flera insatser har gjorts till följd av dessa. Några exempel är *Är rättvisan rättvis? En utredning om makt, integration och strukturell diskriminering* (SOU 2006:30) och Förtroendeutredningen *Ökat förtroende för domstolarna* (SOU 2008:106). Även polisutbildningen har setts över, straffnivåerna, de polisiära arbetsmetoderna, samt domstolarnas handläggning av ärenden m m. Under den aktuella perioden har även en tidvis högljudd debatt pågått om datalagring och FRA-frågan (Bansman 2010), som till och med ledde till bildandet av ett nytt parti, *Piratpartiet*. Sammantaget har flera kraftansamlingar gjorts för att förbättra rättsväsendets funktionssätt och legitimitet, samtidigt som FRA-frågan påtagligt ökade svenskarnas skepsis till hur integritet, övervakning och bekämpning av eventuella ”hot” hanteras. Genom att på olika sätt undersöka svenskarnas och västsvenskarnas tilltro till rättsväsendet kan vi här redovisa om det har ägt rum någon förstärkt tilltro till domstolarna under decenniet 2000-2010.

Metodologiska skillnader 2000 och 2010

I min avhandling visade sig faktorn *tilltro till rättsstatens procedurer* spela en viktig roll vid förståelsen av vad som avgör om medborgare har högre eller lägre politiskt förtroende (Norén Bretzer 2005: 154). Kärnan i detta mätinstrument handlar om huruvida medborgarna uppfattar att de lever i en rättsstat, där medborgarna *står lika inför lagen*, eller de uppfattar att det förekommer olika varianter av diskriminering (jfr Putnam 1993; Tyler & Huo 2002).

I SOM-undersökningarna 2010 återanvänds mätinstrumentet i både Riks- och Väst-undersökningarna, med avsikten att få svar på flera slags frågor. För det första, är resultatet från Väst-SOM-undersökningen 2000 stabilt (eller robust) tio år senare? En andra fråga var förstås om vi kan utläsa skillnader mellan den nationella undersökningen och den regionala i Västsverige? En tredje fråga som aktualiserades

var huruvida införandet av svarsalternativet ”Ingen uppfattning” påverkar svarsbenägenheten och resultatet. Syftet är att i denna artikel närmare utreda dessa frågor.

Frågorna utformades redan i undersökningen år 2000 för att kunna fungera som ett förtroendeindex i fortsatta analyser, det vill säga att man för varje svarsperson slår samman vad man har svarat på alla fyra frågor för att kunna indikera om den svarande hyser en högre eller lägre tilltro till det svenska rättsväsendet. För att ytterligare komplicera analysen, och för att minska risken att svarspersoner besvarar frågorna slentrianmässigt, har positiva och negativa frågor ”vänts” åt olika håll i frågeformuleringen. De som får högst ”poäng” på delfråga (a) är de som besvarar påståendet *Svenska domstolar... Utdömer straff som är rimliga för de brott som har begåtts* med ”Helt riktigt påstående” (höglitarna). De som däremot har svarat ”Helt felaktigt påstående” har fått noll ”poäng” i analysen (låglitarna). Delfråga (b) är vänd åt andra hållet, här får de som besvarar påståendet *Svenska domstolar... Utdömer mycket olika straff för samma slags brott* med ”Helt felaktigt påstående” högst ”poäng” (höglitarna), medan de som svarar ”helt riktigt påstående” erhåller noll poäng i analysen (låglitarna).¹

Det är också viktigt att notera att svarsalternativet ”ingen uppfattning” inte fanns med i undersökningen 2000. Svarsalternativet lades till år 2010 i både Riks- och Väst-SOM-undersökningarna, för att reducera potentiellt fiktiva opinioner.

Tabell 1 Tilltro till svenska domstolar (medelvärden, positiva påståenden)

Under-sökning	Fråga: <i>Nedan följer några frågor som rör Din tilltro till det svenska rättsväsendet. Vad anser Du om följande påståenden om svenska domstolar?</i>	medel 0-100 bland svarande ¹	Andel <i>Ingen uppfattning</i>	Totalt antal svarande
Väst-SOM 2000	<i>Svenska domstolar:</i>			
	→ Utdömer straff som är rimliga för de brott som har begåtts	46	<i>Ej tillämpligt</i>	3 366
	→ Utdömer alltid straff på sakliga grunder	54		3 316
Väst-SOM 2010	<i>Svenska domstolar:</i>			
	→ Utdömer straff som är rimliga för de brott som har begåtts	48	20	3 144
	→ Utdömer alltid straff på sakliga grunder	58	31	3 127
Riks-SOM 2010	<i>Svenska domstolar:</i>			
	→ Utdömer straff som är rimliga för de brott som har begåtts	47	21	3 185
	→ Utdömer alltid straff på sakliga grunder	55	34	3 163

Kommentar: Kodning 100 motsvarar svarsalternativet ”Helt riktigt påstående” och kodning 0 motsvarar svarsalternativet ”Helt felaktigt påstående”. →=Dessa frågor analyseras vidare i tabell 3.

¹ I frågeformuläret används en skala 0 till 10, där 0 motsvarar *Helt felaktigt påstående* och 10 motsvarar *Helt riktigt påstående*.

I tabell 1 visas de positiva frågorna som ställdes i de tre undersökningarna, och vi kan konstatera att den tillagda svarkategorin ”ingen uppfattning” samlar mellan 20 och 34 procent av de svarande. Trots detta, är resultaten Väst 2000-Väst 2010 förbluffande stabila, medelvärdet är (46-48) för frågan om svenska domstolar *utdömer straff som är rimliga för de brott som har begåtts*, och (54-58) för frågan om svenska domstolar *utdömer alltid straff på sakliga grunder*. Även vid jämförelse av Riks-Väst 2010 är stabiliteten överraskande hög, (47-48) för den första frågan, och (55-58) för den andra. Vi kan här konstatera att införandet av ”ingen uppfattning” inte nämnvärt har rubbat de övergripande resultaten. Svarspersonerna är mindre nöjda med straffens rimlighet, då medelvärdet understiger 50 och därför närmar sig bedömningen ”helt felaktigt påstående”, medan de svarande i större grad anser att domstolarna är sakliga.

Låt oss gå vidare till de negativt formulerade frågorna, där ytterligare ett svarsalternativ lades till i undersökningarna 2010, nämligen påståendet att *Svenska domstolar... Utdömer hårdare straff till personer som är födda utomlands*.

Tabell 2 Tilltro till svenska domstolar (medelvärden, negativa påståenden)

Under-sökning	Fråga:	medel 0-100 bland svarande ¹	Andel Ingen uppfattning	Totalt antal svarande
Väst-SOM 2000	<i>Nedan följer några frågor som rör Din tilltro till det svenska rättsväsendet. Vad anser Du om följande påståenden om svenska domstolar?</i>			
	<i>Svenska domstolar:</i>			
	Utdömer mycket olika straff för samma slags brott	46	<i>Ej tillämpligt</i>	3 354
→	Utdömer lindrigare straff till personer med hög status	41		3 371
Väst-SOM 2010	<i>Nedan följer några frågor som rör din tilltro till det svenska rättsväsendet. Vad anser du om följande påståenden om svenska domstolar?</i>			
	<i>Svenska domstolar:</i>			
	Utdömer mycket olika straff för samma slags brott	46	34	3 136
	→ Utdömer lindrigare straff till personer med hög status	43	31	3 141
	Utdömer hårdare straff till personer som är födda utomlands	58	33	3 141
Riks-SOM 2010	<i>Nedan följer några frågor som rör din tilltro till det svenska rättsväsendet. Vad anser du om följande påståenden om svenska domstolar?</i>			
	<i>Svenska domstolar:</i>			
	Utdömer mycket olika straff för samma slags brott	45	37	3 173
	→ Utdömer lindrigare straff till personer med hög status	40	34	3 184
	Utdömer hårdare straff till personer som är födda utomlands	56	37	3 187

Kommentar: Kodning 0 motsvarar svarsalternativet ”Helt riktigt påstående” och kodning 100 motsvarar svarsalternativet ”Helt felaktigt påstående”. →=Dessa frågor analyseras vidare i tabell 4.

Även i tabell 2 kan vi notera att överensstämmelsen Väst 2000-Väst 2010 är mycket hög, (46-46) för påståendet att *Svenska domstolar... Utdömer mycket olika straff för samma slags brott*, och för påståendet *Svenska domstolar... Utdömer lindrigare straff till personer med hög status* (43-41). Majoriteten av de svarande anser alltså att dessa påståenden är helt riktiga. Det är färre personer som besvarar de negativt formulerade frågorna med kryss på skalan, eftersom mellan 31 och 37 procent av de svarande har angett "ingen uppfattning".

Påståendet att *Svenska domstolar... Utdömer hårdare straff till personer som är födda utomlands* genererar ett värde på 56, vilket visar att svarspersonerna i huvudsak anser frågan om invandrades diskriminering av det svenska rättsväsendet är ett felaktigt påstående. Den korrekta tolkningen av detta material är i stället att svarspersonerna bedömer att det svenska rättsväsendet snarare diskriminerar på basis av social klass, och att rättstillämpningen mellan domstolar varierar för stort, snarare än att invandrare som grupp skulle vara särskilt diskriminerade.

Påståendenas stabilitet och skillnaden mellan grupper

För att närmare pröva robustheten och nivåskattningarna i de olika undersökningarna, kommer några bakgrundsförklaringar att redovisas till de påståenden som *varierade mest*.² Därför väljer jag att närmare redovisa fördelningar för påståenden

- Svenska domstolar... Utdömer alltid straff på sakliga grunder (*positiv*)
- Svenska domstolar... Utdömer lindrigare straff till personer med hög status (*negativ*)

I tabell 3 och 4 nedan redovisas hur dessa påståenden fördelas efter bakgrundsfaktorerna *kön, utbildning, sysselsättning, politiskt intresse* samt *partisympati*. Ett övergripande resultat från de tre undersökningarna är att nivåerna är slående stabila, både över den uppmätta tioårsperioden (väst-väst) och mellan nivåer år 2010 (riks-väst). När de båda påståenden redovisas uppbrutna efter bakgrundsfaktorer, är stabiliteten hög för kön, utbildning, sysselsättning och politiskt intresse. Endast när påståendena redovisas per partisympati uppstår en större spridning och variation mellan undersökningarna, och partisympatier är också bland de mest rörliga faktorerna av valda nedbrytningar. Slutsatsen av dessa redovisningar är att påståendena (mätinstrumenten) är robusta mellan de olika undersökningarna.

Mellan Riks- och Väst-SOM-undersökningarna 2010 är skillnaderna så pass små att de är försumbara. För utbildning, sysselsättning och politiskt intresse går trenden genomgående "åt förväntat håll", det vill säga att högst utbildade, de med förvärvsarbete och de mer politiskt intresserade genomgående anser att påståendet "*Svenska domstolar... Utdömer alltid straff på sakliga grunder*" är ett helt riktigt påstående (höglitare). För män och kvinnor går mönstret i olika riktning vad gäller Riks- och Väst 2010 avseende detta påstående, men skillnaderna måste anses som alltför små för att kunna dra några slutsatser av detta.

Tabell 3 Tilltro till svenska domstolar (positivt påstående)

	Medel bland svarande		Andel "ingen upplåtning"		Totalt antal svarande		Summa procent		Medel bland svarande		Andel "ingen upplåtning"		Totalt antal svarande		Summa procent	
	Väst-SOM 2000	Väst-SOM 2010	Väst-SOM 2010	Väst-SOM 2010	Väst-SOM 2010	Väst-SOM 2010	Väst-SOM 2010	Väst-SOM 2010	Riks-SOM 2010	Riks-SOM 2010	Riks-SOM 2010	Riks-SOM 2010	Riks-SOM 2010	Riks-SOM 2010	Riks-SOM 2010	Riks-SOM 2010
<i>Undersökning:</i>																
"Svenska domstolar... Utdömer alltid straff på sakliga grunder"																
0=Helt felaktigt påstående 100=Helt riktigt påstående																
<i>Kön</i>																
Kvinnor	53	Ej tillämpligt	1 656	100	36	1 655	100	58	36	1 655	100	39	1 655	100	54	39
Män	54		1 659	100	26	1 462	100	57	26	1 462	100	28	1 508	100	56	28
<i>Utbildning</i>																
Hög	57	"	943	100	22	1 112	100	61	22	1 112	100	25	1 095	100	58	25
Medel	53	"	747	100	33	1 256	100	56	33	1 256	100	35	1 365	100	54	35
Låg	53	"	1 527	100	42	630	100	54	42	630	100	45	660	100	52	45
<i>Syssel-sättning</i>																
Förvärbetande	53	"	1 854	100	26	1 704	100	58	26	1 704	100	29	1 702	100	55	29
Arbetslösers.	x	"	23	x	39	140	100	49	39	140	100	34	162	100	51	34
<i>Politiskt intresse</i>																
Mycket/ganska intresserad	56	"	1 605	100	21	1 754	100	59	21	1 754	100	26	1 787	100	56	26
Inte särskilt/inte alls intresserad	52	"	1 649	100	44	1 339	100	55	44	1 339	100	43	1 341	100	54	43
<i>Partisynpati</i>																
Vänsterpartiet	50	"	465	100	24	132	100	56	24	132	100	25	135	100	54	25
Socialdemokraterna	57	"	917	100	34	699	100	56	34	699	100	36	786	100	55	36
Miljöpartiet	53	"	107	100	30	319	100	55	30	319	100	31	323	100	57	31
Center	54	"	79	100	44	129	100	67	44	129	100	38	145	100	62	38
Folkpartiet	59	"	576	100	27	282	100	61	27	282	100	27	244	100	56	27
Krisdemokraterna	55	"	450	100	25	124	100	57	25	124	100	34	121	100	57	34
Moderaterna	55	"	576	100	28	1 026	100	62	28	1 026	100	32	1 017	100	57	32
Sverigedemokraterna	frågan ej ställd	-	-	-	26	114	100	44	26	114	100	30	128	100	44	30
Annat parti	(38)	"	47	100	40	94	100	43*	40	94	100	43	98	100	40*	43

Kommentar: Parenteser indikerar lågt antal svarande per kategori (30≤50). x=för litet antal svarande för att kunna redovisas. Minsta och högsta värden är fetmarkerade för partisynpati. * =Här ingår de som svarat Feministiskt initiativ, Pirpartiet eller Annat parti.

Tabell 4 Tilltro till svenska domstolar (negativt påstående)

"Svenska domstolar... Utdömer lindrigare straff till personer med hög status" 0=Helt felaktigt påstående 100=Helt riktigt påstående	Undersökning: 2000		Väst-SOM 2010		Riks-SOM 2010	
	Medel bland svarande	Andel "ingen upplåtning"	Medel bland svarande	Andel "ingen upplåtning"	Medel bland svarande	Andel "ingen upplåtning"
	Totalt antal svarande	Summa procent	Totalt antal svarande	Summa procent	Totalt antal svarande	Summa procent
Kön						
Kvinnor	1 682	100	1 674	100	1 662	100
Män	1 688	100	1 467	100	1 522	100
Utbildning						
Hög	945	100	1 112	100	1 099	100
Medel	758	100	1 259	100	1 369	100
Låg	1 567	100	639	100	671	100
Syssel-sättning						
Förvärsarbetande	1 868	100	1 707	100	1 705	100
Arbetslösers.	x	x	140	100	164	100
Politiskt intresse						
Mycket/ganska intresserad	1 630	100	1 759	100	1 799	100
Inte särskilt/inte alls intresserad	1 683	100	1 347	100	1 349	100
Partisympati						
Vänsterpartiet	473	100	133	100	136	100
Socialdemokraterna	930	100	702	100	794	100
Miljöpartiet	107	100	318	100	323	100
Centern	78	100	129	100	147	100
Folkpartiet	118	100	283	100	244	100
Kristdemokraterna	457	100	125	100	122	100
Moderaterna	582	100	1 029	100	1 020	100
Sverigedemokraterna	-	-	116	100	130	100
Annat parti	48	100	97	100	98	100

Kommentar: Parenteser indikerar lågt antal svarande per kategori (30≤50). x=för litet antal svarande för att kunna redovisas. Minsta och högsta värden är fetmarkerade för *partisympati*. *Här ingår de som svarat *Feministiskt initiativ*, *Piratpartiet* eller *Annat parti*.

På motsvarande sätt är det dessa grupper som oftast anser att påståendet ”*Svenska domstolar... Utdömer lindrigare straff till personer med hög status*” är ett helt felaktigt påstående. Även kvinnor tycker något oftare att detta är ett felaktigt påstående, medan män här något oftare håller med, även om skillnaderna är marginella.

Införandet av svarsalternativet ”ingen uppfattning” i undersökningarna 2010 visade sig inte innebära att medelvärden under tioårsperioden rubbades i någon särskild utsträckning. Andelen som svarar ”ingen uppfattning” kan vara uppemot 30-40 procent av de som besvarar respektive delfråga, vilket i och för sig inte är något ovanligt stort internt bortfall, snarast hör det till den ”normala” nivån i denna typ av undersökningar.

Sammantaget kan konstateras att resultaten mellan alla tre undersökningar är mycket stabila, även efter nedbrytningar på redovisade undergrupper. De grupper som uppvisar störst skillnader är sympatisörer med olika partier. De som vanligtast instämmer med positiva påståenden om rättsväsendet sympatiserar med ”etablerade” partier som Centern och Folkpartiet, medan de som minst tenderar att hålla med sympatiserar med SD, Feministiskt initiativ, Piratpartiet eller annat litet parti. Motsvarande gäller de som tenderar att tycka att ett negativt formulerat påstående om rättsväsendet är ”helt felaktigt”. Vi noterar också att skillnaderna i skattningarna mellan att använda svarsalternativet ”ingen uppfattning”, som gjordes 2010, och att inte göra så (vilket gjordes år 2000), inte kan visas ha någon avgörande inverkan på resultaten.

Tilltron till rättsväsendet 2010 jämfört med 2000

De uppmätta medelvärdena från de två undersökningarna 2010 redovisar inte någon större skillnad jämfört med år 2000. Detta är faktiskt ett något förvånande resultat, med tanke på att betydande uppmärksamhet har ägnats under decenniet åt att säkerställa allmänhetens förtroende för domstolarna. Till exempel föreslog Förtroendeutredningen 2008 att domstolarna skulle se över sina mediestrategier, och från och med februari 2010 omorganiserades förvaltningsdomstolarna³ (prop. 2008/09:165), även om denna typ av justeringar knappast ”betalar sig” opinionsmässigt. Från och med januari 2011 gäller även den reformerade grundlagen med ett nyskrivet kapitel om rättsväsendet, vars förarbeten hade presenterats redan drygt ett år tidigare, men allmänheten torde dock inte vara insatt i dessa frågor i sådan grad att det skulle avspeglats i SOM-mätningarna (prop. 2009/10:80). Även om flera insatser har gjorts för att stärka allmänhetens tilltro till rättsväsendet, är en tolkning här att andra frågor, som till exempel FRA-frågan och datalagringsdirektivet har fått en motverkande effekt, så att allmänhetens tilltro till rättsväsendet på ett övergripande plan *inte* har stärkts under den undersökta perioden. Det har heller inte försämrats, vilket vi förstås är tacksamma för, men även fortsatt är det intressant att ställa sig frågor om vilka förklaringar som finns till allmänhetens *subjektiva* tilltro till rättsväsendet, och om eller hur detta skulle kunna stärkas.

Slutsatser

Artikelnas huvudresultat är att svenskarnas tilltro till rättsväsendet under decenniet 2000-2010 inte har ändrats i någon riktning; vare sig till det bättre eller till det sämre. Något förvånande noteras i stället nästan identiska resultat vid de båda tidpunkterna, i tre olika undersökningar. Det frågeinstrument som utformades år 2000 och sjuöskades i Väst-SOM samma år, visade sig tio år senare vara robust och hållbart både i Väst-SOM 2010 och i Riks-SOM 2010. Införandet av svarsalternativet ”ingen uppfattning” rekommenderas inför framtiden, men bedöms efter nedbrytningar inte resultera i några betydande skattningsskillnader jämfört med alternativet som användes år 2000. Undersökningarna visar också att de som hyser lägst förtroende till rättsväsendet oftare sympatiserar med nya småpartier, och de har oftare också en lägre utbildningsnivå och sysselsättningsgrad. Ett annat intressant resultat är att svenskarna i högre grad anser att personer med hög status får lindrigare straff, än att personer som är födda utomlands skulle diskrimineras av det svenska rättsväsendet.

Noter

- ¹ Den fullständiga frågeformuleringen av frågan om tilltro till domstolarna framgår av fråga 76 i SOM-enkäterna som återges i metoddelen längst bak i den här boken.
- ² Av utrymmesskäl måste urvalet av delfrågor begränsas här.
- ³ Länsrätterna bytte namn till förvaltningsrätter, och Regeringsrätten bytte namn till Högsta Förvaltningsdomstolen.

Referenser

- Bansman, Sara (2010). *Bör staten försvara sig mot sina antagonister? Moderaternas och Socialdemokraternas ställningstaganden i FRA-frågan 2005-2009*. Magisteruppsats: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet (Rapport 115).
- Diesen, Christian; Lernestedt, Claes; Lindholm, Torun & Pettersson, Tove (2005). *Likhet inför lagen*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Norén Bretzer, Ylva (2005). *Att förklara politiskt förtroende: Betydelsen av socialt kapital och rättvisa procedurer*. Avhandling vid Statsvetenskapliga institutionen: Göteborgs universitet.
- Prop. 2008/09:165. *En långsiktigt hållbar organisation för de allmänna förvaltningsdomstolarna i första instans*.
- Prop. 2009/10:80. *En reformerad grundlag*.
- Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy Work*. Princeton University Press.
- SOU 2006:30. *Är rättvisan rättvis? En utredning om makt, integration och strukturell diskriminering*.
- SOU 2008:106. *Ökat förtroende för domstolarna – strategier och förslag*. Betänkande av förtroendeutredningen.
- Tyler, Tom R. & Huo, Yuen J. (2002). *Trust in the Law*. Russell Sage Foundation.

KVALITET I OFFENTLIG VERKSAMHET

SUSANNE JOHANSSON OCH SÖREN HOLMBERG

Finansdepartementet efterfrågar det. Statskontoret efterfrågar det. OECD efterfrågar det internationellt. Det är dock inte kvaliteten i offentlig verksamhet *per se* vi tänker på, även om alla självklart efterfrågar det. Det vi åsyftar – och som just nu är högt upp på agendan när det gäller offentlig sektor – är användbara och handfasta mätningar av kvaliteten på offentliga verksamheter. Inte minst efterfrågas mått på hur medborgare bedömer hur olika myndigheter sköter sitt värv. Sedan tidigare finns många olika och ofta dåligt jämförbara mått på hur olika slag av brukare/ användare/”kunder” bedömer skilda offentliga verksamheters tjänster. Många gånger har myndigheter själva tagit fram dessa mått och försökt upprätta avläsbara tidsserier.

Systematiska mätningar av medborgares bedömningar har varit mer sällsynta. Exempel på studier av institutionsförtroende, inkluderande vissa offentliga verksamheter finns dock, till exempel i SOM-undersökningarna sedan 1986 (Johansson och Rönnerstrand 2008, Holmberg och Weibull 2010). Förtroendemätningar är viktiga, men resultaten blir ibland svårtolkade eftersom förtroendebegreppet med nödvändighet är mycket vitt och dessutom ospecificerat. Förtroendeundersökningar ger inte upphov till handfasta mått.

Ett annat exempel på medborgarmätningar gäller hur nöjd alternativt missnöjd eller inte-nöjd människor är med olika former av offentlig service. Sådana undersökningar är relativt vanliga och görs också inom SOM-institutet (Johansson 2010, Nilsson 2010). Ett problem med dem är att de har ett så personligt fokus. Bedömningen gäller om de svarande personligen är nöjda eller ej, och det är dessutom svårt att uttala sig om man inte är brukare.

En tredje slags mätning som man ser ibland bygger på prioriterings- eller budgetfrågor. Medborgare ombeds att säga om man bör satsa mer eller satsa mindre på olika verksamheter, eller får de fördela givna ekonomiska resurser mellan verksamhetsgrenar. Även här finns det exempel på SOM-studier. Ett problem med dylika mätningar är att de kan bli mätmissigt komplicerade och att människors svar inte nödvändigtvis säger någonting om huruvida en befintlig verksamhet uppfattas som bra eller dålig. Frågan gäller en förändring, inte ett nuvarande läge. Man kan vilja satsa mer på en verksamhet som man i dagsläget tycker är dålig, liksom man kan vilja satsa mindre på en verksamhet man tycker är bra, men inte tycker att den behöver förbättras ytterligare.

Ett fjärde exempel på hur kvaliteten på offentlig verksamhet kan mätas på medborgarnivå är att låta människor bedöma hur olika myndigheter sköter sitt arbete.

Det är en mätmetod som används i många sammanhang och vi har tidigare erfarenhet av sådana mätningar inom SOM-institutet. På amerikanska talar man om att mäta *job performance*. Den mest berömda av dylika mätningar är den som gäller hur amerikanska folket bedömer den amerikanske presidentens *job performance*. Här finns en tidsserie som går tillbaka ända till 1950-talet.

Vi har inspirerats av de amerikanska studierna när vi har utformat SOM:s nya mätinstrument för att systematiskt undersöka svenska folkets bedömning av hur olika myndigheter och andra offentliga verksamheter sköter sitt arbete. Forskningsprojektet går under namnet *Kvalitet i offentlig verksamhet (KOV)* och leds av Sören Holmberg (SOM) och Susanne Johansson (fd SOM, numera Statskontoret). Projektet bedrivs i samarbete med Statskontoret och med finansiering därifrån.

Tre nyckeltal

Tanken är att vi skall bygga upp en långsiktig mätserie med en årlig regelbundenhet kring hur olika konkreta nationella myndigheter, och mindre konkreta lokala/regionala offentliga verksamheter, bedöms kvalitetsmässigt av medborgarna. Utrymmesmässigt kan vi inte ta med fler än cirka tio myndigheter/verksamheter per årlig SOM-undersökning. Om vi vill täcka in ett större antal olika myndigheter och verksamheter i våra mätningar – och det vill vi – innebär det att vi framöver då och då måste rotera in nya myndigheter i studierna och låta andra myndigheter ”vila” något eller några år. På så sätt kan vi i studien både bygga upp ett antal tidsserier och få en bred täckning av myndighetssverige.

De enkätfrågor vi valt att använda är mycket enkla och det är alltid en fördel i massundersökningar. Myndighetsfrågan lyder: ”Hur anser Du att följande myndigheter sköter sitt arbete?” Verksamhetsfrågan har följande lydelse: ”Hur tycker Du att den verksamhet fungerar som bedrivs på följande områden i det landsting/region eller kommun där Du bor?” Svartalternativen är sju: fem där man ombeds ge ett omdöme från mycket eller ganska bra, över varken bra eller dåligt till ganska eller mycket dåligt – och två där man antingen kan markera att man ej känner till myndigheten/verksamheten eller att man inte har någon uppfattning.

De två svartalternativen där man kan avstå från att ta ställning är viktiga av två skäl. Dels därför att vi vill minimera antalet övertänkta gissningsvar på bedömningskalan mellan mycket bra till mycket dåligt. Dels därför att människors grad av kännedom om en myndighet eller offentlig verksamhet är en central aspekt vid sidan av hur myndighetens arbete betygssätts.

Amerikanska kampanjforskare talar om *name recognition* som en avgörande faktor. Översatt till vårt sammanhang betyder det att olika myndigheters/verksamheters grad av att vara kända av medborgarna är ett viktigt fenomen att mäta. Vi kommer att göra det genom att beräkna andelen personer som *inte* känner till en myndighet eller *inte* har någon uppfattning om verksamheten och sedan dra den andelen

från 100 procent. På så sätt får vi fram andelen medborgare som har kännedom, åtminstone i den meningen att de besvarat bra/dåligt-frågan och inte kryssat för ”vet ej-alternativen”.¹ Kännedomssiffror kommer att ingå som ett av våra tre centrala nyckeltal.

När det gäller svaren på bra/dåligt-skalan kommer vi att utnyttja dem för att konstruera ytterligare två nyckeltal. Och även här är vi inspirerade av amerikanska kampanjkonsulter. De talar om olika kandidaters, eller för den delen också andra aktörers *favorables* och *unfavorables* eller ibland också om *positives* och *negatives*. Därmed menas vilka företeelser som förknippas positivt eller negativt med en kandidat/aktör, men också i vilken utsträckning en kandidat/aktör uppskattas positivt respektive negativt.

När det gäller myndigheter/offentliga verksamheter är andelen medborgare med en negativ bedömning (=arbetet sköts dåligt) speciellt känslig. Den andelen skall självklart helst vara mycket låg. Andelen medborgare med en positiv bedömning är naturligtvis också viktig, men dock normativt sett något mindre viktig. En myndighet som inte verkar på en ”massmarknad” i direktkontakt med allmänheten kan till exempel inte räkna med höga andelar positiva omdömen. Många medborgare kommer inte att känna till den (=låg kännedom), och bland dem som känner till myndigheten kommer många att göra neutrala bedömningar (=varken bra eller dåligt) av hur arbetet sköts.

Vissa myndigheter kan med andra ord verka utan att synas för de många människorna. Och för sådana myndigheter är andelen positiva omdömen inte ett lika viktigt utvärderingsinstrument som andelen negativa omdömen. Det bör noteras att vi kommer att beräkna andelen positiva respektive andelen negativa bedömningar bland personer med kännedom om en myndighet eller verksamhet. Nyckeltalen nummer två och tre blir alltså andelen medborgare som gör en positiv eller en negativ bedömning av hur arbetet bedrivs av de aktuella myndigheterna/verksamheterna – och det bland personer med kännedom.

En första mätning

För premiärmätningen i SOM-undersökningen 2010 valde vi ut sex nationella myndigheter och fyra regional/lokala verksamheter (se Norén Bretzer och Holmberg 2011). Resultaten i tabell 1 visar hur lite över 3000 SOM-deltagare bedömde att de tio olika myndigheterna/verksamheterna sköter sitt arbete. I tabell 2 redovisas sedan de tre nyckeltalen för var och en av de tio studerade myndigheterna/verksamheterna.

Tabell 1 Bedömning av olika myndigheters och verksamheters arbete år 2010 (procent)

	Mycket bra		Ganska bra		Varken bra eller dåligt		Ganska dåligt		Mycket dåligt		Ingen uppfattning		Känner ej till myndigheten		Summa procent		Antal svarande		Andel bra		Andel dåligt		Bedömningsbalans	
<i>Myndigheter:</i>																								
Polisen	14	50	20	8	3	4	1	100	3 200	64	11	53												
Skatteverket	14	42	26	4	1	12	1	100	3 172	56	5	51												
Välmyndigheten	13	27	24	6	2	24	4	100	3 191	40	8	32												
CSN	6	20	22	8	3	33	8	100	3 180	26	11	15												
Försäkringskassan	4	17	21	24	21	11	2	100	3 212	21	45	-24												
Arbetsförmedlingen	2	11	23	23	17	19	5	100	3 206	13	40	-27												
<i>Verksamheter:</i>																								
Räddningstjänsten	26	38	10	1	0	19	6	100	3 208	64	1	63												
Sjukvården	13	49	18	11	4	4	1	100	3 221	62	15	47												
Grundskolan	8	37	17	10	2	17	9	100	3 202	45	12	33												
Äldreomsorgen	6	29	20	15	5	17	8	100	3 222	35	20	15												

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur anser du att följande myndigheter sköter sitt arbete?' respektive 'Hur tycker du att den verksamhet fungerar som bedrivs på följande områden i det landsting/region eller kommun där du bor?'. Tabellens rangordning baseras på bedömningsbalansen (kolumnen längst till höger).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Tabell 2 Svenska folkets kännedom och positiva eller negativa bedömning av ett antal olika myndigheters och verksamheters arbete (procent)

	Andel kännedom	Andel positiv bedömning	Andel negativ bedömning	Nyckeltal
<i>Myndigheter</i>				
Polisen	95	67	12	95:67/12
Skatteverket	87	64	6	87:64/6
Försäkringskassan	87	24	52	87:24/52
Arbetsförmedlingen	76	17	53	76:17/53
Valmyndigheten	72	56	11	72:56/11
CSN	59	44	19	59:44/19
<i>Verksamheter</i>				
Sjukvården	95	65	16	95:65/16
Räddningstjänsten	75	85	1	75:85/1
Äldreomsorgen	75	47	27	75:47/27
Grundskolan	74	61	16	74:61/16

Kommentar: Se tabell 2 för hur enkätfrågorna är utformade. Kännedom har definierats som andelen svarspersoner som bedömer respektive myndighet/verksamhet utan att kryssa för svarsalternativen "känner ej till myndigheten/verksamheten" eller "ingen uppfattning". Andelen positiv respektive negativ bedömning har beräknats bland svarande med kännedom om respektive myndighet/verksamhet. Nyckeltalet är en sammanfattning av kännedom: positiv bedömning/negativ bedömning. Resultaten kommer från 2010 års nationella SOM-undersökning.

Premiären var lyckad så till vida att mycket få svarspersoner hoppade över frågorna (under 5 procent). De allra flesta bemödade sig om att besvara dem. Andelen personer som angav att de inte kände till de olika myndigheterna/verksamheterna var mycket begränsad, endast mellan 1 till 9 procent. Det är med stor visshet underskattande siffror. Beroende på vad man menar med känna till naturligtvis, men det är känt i opinionsundersökningar att människor inte alltid vill tillstå okunskap. Och dessutom kan vi utgå ifrån att de cirka 40 procent som inte ställde upp i SOM-undersökningen (=bortfallet) är mer okunniga om de flesta av våra myndigheter än de som ställde upp. Hade bortfallet ställt upp hade andelen som uppger att de inte känner till de olika myndigheterna med mycket stor sannolikhet varit högre. Att kombinera resultaten för "känner ej till" med resultaten för "ingen uppfattning", som är ett mycket vanligare svar, är alltså en bra lösning för att få fram ett mer realistiskt mått på graden av kännedom – vårt första nyckeltal.

Resultaten i tabell 2 visar att den första mätningen omfattar två myndigheter/verksamheter med mycket höga kännedomssiffror – Polisen med 95 procents kännedom bland allmänheten och sjukvården med samma höga tal. Därefter återfinns

sju myndigheter/verksamheter med anständiga men inte imponerande kännedomstal. De är Skatteverket och Försäkringskassan med 87 procent, Arbetsförmedlingen med 76 procent, Räddningstjänsten och Äldreomsorgen med 75 procent och valåret 2010 Valmyndigheten med 72 procent.

En myndighet visar sig var klart sämre känd än övriga. Det är Centrala Studiestödsnämnden (CSN) med en kännedomssiffra på halvlåga 59 procent. Men det är kanske inte så anmärkningsvärt med tanke på att CSN inte verkar mot hela allmänheten utan i huvudsak mot ungdom och mot nuvarande och fd högskolestuderande personer. Bland unga under 30 år har CSN en kännedom på 83 procent (Norén Bretzer och Holmberg 2011).

Om vi ser på hur svenska folket bedömde de olika myndigheternas/verksamheternas arbete finner vi en mycket klar vinnare med en hög andel positiva omdömen och nästan inga negativa. Den vinnaren är Räddningstjänsten med 85 procent positiva bedömningar mot endast 1 procent negativa. Andelen personer som uttalar sig om Räddningstjänsten (=graden av kännedom) är 75 procent. Det är bland dessa 75 procent som hela 85 procent är positiv mot endast 1 procent negativa.

Andra myndigheter/verksamheter som också får i huvudsak godkända utvärderingar av svenska folket är Skatteverket med 64 procent positiva bedömningar mot endast 6 procent negativa (=67/6), Valmyndigheten med 56/11, Polisen med 67/12, Sjukvården med 65/16, Grundskolan med 61/16 och lite mer tveksamt CSN med 44/19. I alla dessa fall är andelen negativa omdömen lägre än tjugo procent. Och andelen positiva bedömningar är klart större än de negativa.

Äldreomsorgen är ett exempel på en verksamhet med en anständig men inte imponerande kännedomssiffra (75 procent). Och där en relativt hög andel är negativa (27 procent) samtidigt som det dock är fler som är positiva än negativa. Andelen som bedömer Äldreomsorgens arbete positivt är 47 procent. Ett sammanlagt betyg lutar väl åt godkänt, men på den svaga sidan.² I vår mätning har Äldreomsorgen bara två andra institutioner bakom sig med ännu högre andelar negativa omdömen.

De båda myndigheterna i botten på mätningen – med de klart högsta andelarna negativa bedömningar – är Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. De får 52 respektive 53 procent negativa omdömen mot endast 24 respektive 17 procent positiva. De negativa omdömena överväger klart, tydligast för Arbetsförmedlingen men också för Försäkringskassan. Svenska folkets omdöme kan inte sammanfattas på annat sätt än att båda myndigheternas arbete får betyget *underkänt*.

Myndigheter/offentliga verksamheter skall vara opolitiska

Normen är tydlig. Svenska myndigheter skall kännetecknas av oväld. Opartiskhet skall råda när beslut fattas (Rothstein och Teorell 2008). Och inte minst viktigt – partipolitiken får inte påverka. Partipolitiserade myndigheter är ett absolut anatema i svensk förvaltning.

Myndigheter bör bedriva sin verksamhet så att alla medborgare oavsett ideologisk eller partipolitisk hemvist är tillfreds med arbetet. Om något politiskt läger är mer nöjt än något annat läger finns det anledning att se över verksamheten. Frågan om i vilken utsträckning som skilda myndigheter/offentliga verksamheter bedöms olika av medborgare med divergerande partisympatier är därför central. Vår hypotes och den normativa förväntningen är att de skillnader som eventuellt finns är små. Skulle någon myndighet eller verksamhet uppskattas klart mer, eller klart mindre bland vissa partisympatisörer än bland andra skulle det vara en varningssignal om att den partipolitiska neutraliteten är i fara.

Resultaten av vår partipolitiska test redovisas i tabell 3. Myndighetsverige kan andas ut. Svenska folkets bedömningar av de olika myndigheterna/verksamheterna är i mycket liten grad färgade av partipolitiska överväganden.

Tabell 3 Andel positiva/negativa bedömningar av ett antal myndigheters och verksamheters arbete bland personer med olika partisympati (procent)

	Partisympati								Samtliga
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	
<i>Myndigheter</i>									
Polisen	61/18	71/7	61/15	73/8	69/12	70/12	71/9	58/25	67/12
Skatteverket	61/10	64/5	65/5	64/7	67/3	66/7	67/5	51/15	64/6
Försäkringskassan	14/70	24/53	22/57	28/42	25/50	26/43	27/49	24/51	24/52
Arbetsförmedlingen	19/52	18/49	17/57	20/54	10/58	20/43	16/55	13/59	17/53
Valmyndigheten	58/6	55/10	65/8	63/10	63/10	55/7	58/11	40/13	56/11
CSN	48/14	47/13	41/21	47/24	38/27	51/16	44/19	37/19	44/19
<i>Verksamheter</i>									
Sjukvården	56/20	67/14	60/15	64/13	65/18	73/12	68/14	60/23	65/16
Räddningstjänsten	83/1	85/1	82/3	91/1	86/1	90/0	86/1	79/4	85/1
Äldreomsorgen	3/41	49/24	40/32	49/23	39/28	57/22	49/22	41/35	47/27
Grundskolan	58/20	64/13	63/16	64/19	59/18	65/13	63/15	47/26	61/16
Medeltal Myndigheter	44/28	47/23	45/27	49/24	45/27	48/21	47/25	37/30	45/26
Medeltal Verksamheter	59/21	66/13	61/17	67/56	62/16	71/12	67/13	57/22	65/15

Kommentar: Se tabell 1 och 2 för frågeformuleringar och definitioner av positiva respektive negativa bedömningar. Partisympati bygger på en fråga om bästa parti. Resultaten kommer från den nationella SOM-undersökningen 2010.

Medeltalen för olika partisympatisörers bedömningar är mycket lika. Socialdemokratiska och Moderata sympatisörer har exempelvis nästan identiska resultat. En mindre skillnad som dock kan noteras är att anhängare till två partier tenderar att i de flesta fall avge mer negativa omdömen än övriga partisympatisörer. Det är sympatisörer till Vänsterpartiet och till Sverigedemokraterna. De sympatisörer som tenderar att avge minst andel negativa bedömningar kommer från Kristdemokraterna.

Huvudslutsatsen av vår test är dock att myndighetsSverige klarade den partipolitiska prövningen mycket bra. Svenska folket bedömer inte svensk offentlig förvaltning olika beroende på politisk hemvist. Den partipolitiska neutraliteten finns fortfarande kvar i folks ögon. Det är ett gott betyg.

Mer mätningar behövs

Tio myndigheter/verksamheter mätta i premiären är gott nog som en första test. Fler myndigheter och offentliga verksamheter kommer att studeras framöver. Resultaten 2010 visar på i huvudsak godkända siffror i majoriteten av fall. Räddningstjänsten får bäst betyg av svensk folket medan Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen är de två myndigheter som får sämsta omdömena. Den viktiga partipolitiska prövningen visar att svensk förvaltning inte bedöms olika av medborgare från skilda politiska läger. Myndigheternas partipolitiska neutralitet finns där. Det är ett viktigt besked.

Noter

- ¹ En ytterligare möjlighet att mäta graden av kännedom är att ta hänsyn till hur många svars personer som besvarar bedömningsfrågorna med mittsvaret varken bra eller dåligt, och betrakta dylika svar som en indikator på bristande kännedom. Det skulle ge ett slags maximum estimat av icke-kännedom och därmed också ett minimum estimat av graden av kännedom. Vi väljer dock att inte göra så. Mittsvar kan naturligtvis vara ett tecken på ignorans, men i många fall är det ett ”korrekt” svar. Man har kännedom, men man tycker inte en verksamhet är varken speciellt bra eller speciellt dålig. Man tycker kanske att verksamheten är OK – men inte mer, men heller inte mindre. Man förhåller sig neutral. Man står i mitten. Det är fullt möjligt och legitimt att stå i mitten när det gäller att bedöma olika samhällliga fenomen. Följaktligen bör mätskalor innehålla svarsalternativ som möjliggör för svars personer att deklarerar att de står i mitten, att de inte tillhör något av de motstående lägren. Mellan de positiva och de negativa på våra bedömningsskalor finns de neutrala. Och den bästa klassificeringen är att betrakta dem som insatta, inte som okunniga, även om det naturligtvis är fråga om en glidande skala.

- ² Betygsättningen bör så här första gången tolkas litet försiktigt. Kriterierna för olika tänkbara betygsgrader finns inte fastslagna. Det kan bli en framtida uppgift när vi har tillgång till mätresultat från fler myndigheter/verksamheter. Betyg är ett bra pedagogiskt medel för att förmedla resultaten av KOV-mätningarna.

Referenser

- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2010) Ljusare bild av samhällets institutioner. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet.
- Johansson, Susanne (2010) red. *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*. Göteborg: SOM-institutet.
- Nilsson, Lennart (2010) Välfärd och service på lokal och regional nivå. I Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*. Göteborg: SOM-institutet.
- Norén Bretzer, Ylva och Holmberg, Sören (2011) *Svenskars bedömning av offentliga myndigheters verksamhet*. Göteborg: SOM-institutet.
- Rothstein, Bo och Teorell, Jan (2008) What is Quality of Government. A Theory of Impartial Government Institutions. *Governance* 21:165-190.
- Rönnerstrand, Björn och Johansson, Susanne (2008) *Förtroendet för myndigheter*. Göteborg: SOM-institutet.

DET (O)JÄMLIKA POLITISKA MEDBORGARSKAPET

POLITISK ALIENATION VS POLITISK INTEGRATION

MARIA OSKARSON

Sverige beskrivs ofta som något av demokratins lycksaliga ö – med en jämlik och inkluderande politisk kultur som inte gör skillnader mellan olika grupper av svenskar. På den officiella portalen ”Sweden.se” presenterar Svenska institutet Sverige för omvärlden på en rad olika språk. Där står bland annat att läsa att *”Equality is a cornerstone in Swedish society. Sweden has, in effect, an almost single-class society. The government consists of nearly equal numbers of men and women, and almost everyone in the country is on a first-name basis.”*¹

Detta kapitel fokuserar på jämlikhet i vad som kan kallas ”det subjektiva politiska medborgarskapet”, alltså medborgarnas känsla av delaktighet i demokratin och politiken. Utgångspunkten är att demokrati bygger på att alla lika möjligheter att delta i politiken. Något slags latent eller underliggande politiskt engagemang – intresse, förtroende och känsla av delaktighet – är grundläggande dels för mer manifest politiskt handlande och dels för inhämtning av information i politiska frågor (Verba et al. 1995). Även om de formella möjligheterna att delta är jämlika, tyder systematiska skillnader i latent politiskt engagemang mellan olika grupper på att någonting gör att de reella möjligheterna att delta inte är jämlika. Detta behöver inte nödvändigtvis vara ett problem. Så länge grupper som är politiskt integrerade inte systematiskt skiljer sig i åsikter och sympatier från dem som är politiskt alienerade fungerar det demokratiska systemet ändå. Om däremot de som är engagerade på ett systematiskt sätt skiljer sig från dem som inte är det i termer av intressen, engagemang, åsikter och preferenser riskerar demokratin få en obalans. Representativiteten i demokratin riskerar bli skev om vissa grupper dominerar över andra i opinionsbildningen och bland de politiskt aktiva (Verba, 1995; Esaiasson, 2006; Norris, 1999).

Detta kapitel fokuserar på systematiska skillnader mellan olika grupper i latent politiskt engagemang, eller mer specifikt på kombinationen av politiskt intresse och politiskt förtroende – två väsentliga aspekter av individens relation till den politiska sfären. Kapitlet inleds med en diskussion om olika förhållningssätt till politik baserade på intresse och förtroende – alienation, skepticism, lojalitet och integration. På basis av denna typologi jämförs därefter de båda renodlade kategorierna – alienerade och integrerade – avseende social gruppstillhörighet, konsumtion av politiska nyheter samt ideologisk position och partisympati. På så sätt kan vi ge ett svar avseende jämlikheten i det politiska medborgarskapet – är svensk demokrati hösten 2010 verkligen den jämlika ”Lycksalighetens ö” som ibland görs gällande?

Fyra förhållningssätt till politik

Att vara intresserad av politik är en sak, och att hysa politiskt förtroende är en annan. Att vara intresserad innebär inte automatiskt att man hysar förtroende för det politiska systemet och dess aktörer, lika lite som att det alltid är så att de som inte är intresserade har lågt förtroende. Däremot kan man hävda att hur dessa olika förhållningssätt kombineras är ett tydligt uttryck för individens förhållningssätt till samhällets politiska sfär. Den person som varken är intresserad av politik, eller har något politiskt förtroende, kan sägas stå utanför politiken. Han eller hon söker ingen information om politiska frågor, och skulle hon ändå nås av någon information så litar hon ändå inte på budbäraren. Just kombinationen av lågt intresse och lågt politiskt förtroende kan därmed sägas utgöra något av en riskgrupp för demokratin. Däremot är de som är politiskt intresserade och dessutom hysar förtroende något av demokratins stöttepelare, väl integrerade i den politiska sfären. Politiskt intresse och politiskt förtroende är alltså två olika aspekter av medborgarnas relation till politik som inte nödvändigtvis hänger samman. Om vi kombinerar dem kan vi emellertid urskilja fyra distinkt olika förhållningssätt till politik – alienation, skepticism, lojalitet och integration. I figur 1 presenteras en typologi över dessa olika förhållningssätt till politik, baserade just på kombinationen av politiskt intresse och politiskt förtroende².

Figur 1 En typologi för förhållningssätt till politik

		Politiskt intresse	
		Lågt	Högt
Politiskt Förtroende	Lågt	Alienerade	Skeptiska
	Högt	Lojala	Integrerade

De som varken är politiskt intresserade eller hysar förtroende benämns här ”alienerade”, och ser sig knappast som en del av samhällets ”politiska sfär”. Gruppen som har lågt politiskt intresse men högt förtroende för den politiska sfären kallas här för ”lojala”. Denna grupp kan sägas överlåta politiken till politikerna, och litar på att de sköter sig. De kan alltså sägas vara lojala med det politiska systemet. Gruppen med högt politiskt intresse och lågt förtroende är å andra sidan kritiska medborgare, som

håller god koll på politiken men inte hyser någon tillit. Dessa kallas här ”skeptiska” och kan kanske ses som något av demokratins vakthundar som kan antas slå larm om något missköts. De ”integrerade” avslutningsvis är i någon mening de politiska systembärarna. De är intresserade av politik, och har förtroende för politiker och det politiska systemet. De är den kategori som i högst utsträckning kan förväntas engagera sig politiskt mer långsiktigt och därmed ha mest inflytande. Just hur intresse för politik och politiskt förtroende hänger samman antas alltså spela en stor roll för relationen mellan individen och den politiska sfären. Argumentet här är att just kombinationen av dessa två förhållningssätt till politik säger något väsentligt om hur individen förhåller sig till den politiska sfären som inte fångas in om vi ser till intresse och förtroende separat.

Två klassiska begrepp – politiskt intresse och politiskt förtroende

Eftersom typologin för olika förhållningssätt till politik är konstruerad av två väldigt välkända begrepp inom forskningen kan vi göra vissa antaganden om vad som förklarar hur man förhåller sig till politik utifrån den tidigare forskningen om politiskt intresse respektive politiskt förtroende. Samtidigt är argumentet här att just genom att se till olika kombinationer av intresse och förtroende kan vi bättre fånga in olika kvaliteter i individens förhållningssätt än om vi som i merparten av den tidigare forskningen ser till dessa begrepp separat.

Politiskt intresse kan ses som ett grundläggande sätt att förhålla sig till politik. Det behöver inte nödvändigtvis innebära att man på något sätt är aktiv, men innebär alltid att politik på något sätt väcker ens nyfikenhet och att man är uppmärksam på politiska frågor och förhållanden (van Deth, 1989, (Zaller, 1992 ; van Deth and Elff, 2004). Tidigare forskning har visat att politiskt intresse främst hänger samman med utbildningsnivå och grad av politiskt intresse i uppväxthemmet (socialisation) och att intresset är mycket stabilt över tid (Jennings et al., 2009, Prior, 2010, Prior, 2009, Westholm, 1991). Könsskillnaderna i politiskt intresse har minskat betydligt under de senaste decennierna (Oskarson and Wängnerud, 1995, Oscarsson and Holmberg, 2008).

Det vanligaste sättet som politiskt intresse mäts på i surveyundersökningar är att man helt enkelt frågar hur pass intresserad svarspersonen är av politik i allmänhet, med svarsalternativ från inte alls intresserad till mycket intresserad, vilket också var fallet i SOM 2010. Frågan ställdes innan andra frågor om politik ställs, eftersom de efterföljande frågorna kan komma att påverka svaren om politiskt intresse.³ Svarsalternativen ”inte alls intresserad” och ”inte särskilt intresserad” kategoriseras som lågt intresse medan ”ganska intresserad” och ”mycket intresserad” slås samman till högt intresse.

Att vara intresserad av politik är en väsentlig aspekt av medborgarnas förhållningssätt till politik. Förtroende för det politiska systemet och dess aktörer är en delvis annan

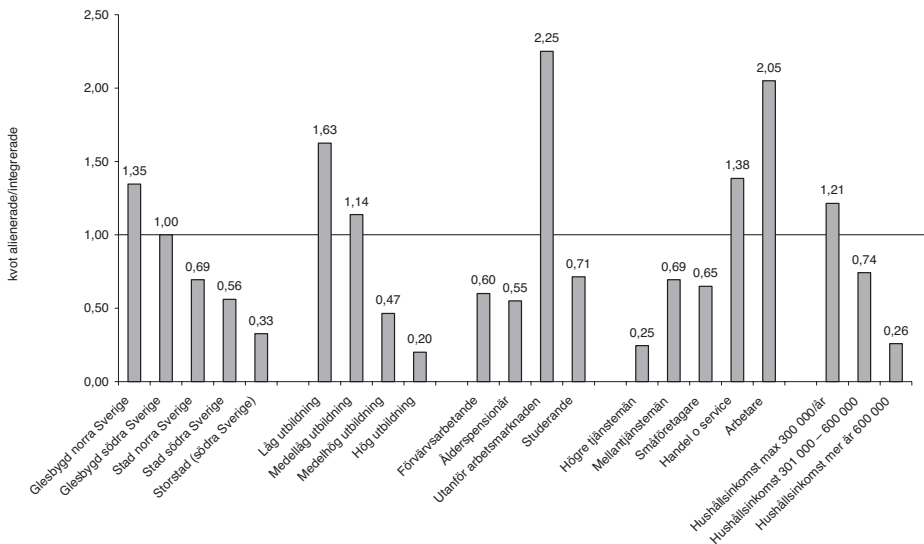
aspekt av individens förhållningssätt till politik. Otaliga studier har under senare år pekat på förtroende som ett socialt kitt i samhället. Om det inte finns förtroende för det politiska systemet riskerar dess legitimitet att ifrågasättas. Politiskt förtroende har i högre utsträckning än politiskt intresse visat sig ha samband den faktiska politiska situationen. För det första har man i allmänhet högre förtroende för dem man sympatiserar politiskt med. För det andra så har det politiska förtroendet visat sig hänga samman med hur man bedömer den ekonomiska utvecklingen och med utvecklingen av välfärdsstaten. Ekonomiska försämringar eller missnöje med välfärdspolitiken har ett samband med ett lägre politiskt förtroende (Listhaug, 1995, Kumlin, 2004).

Politiskt förtroende är ett ganska allomfattande eller vagt begrepp, som kan definieras och mätas på många olika sätt. Ofta gör man skillnad mellan förtroende för det politiska systemet, för de politiska institutionerna och för de politiska aktörerna (Easton, 1975, Norris, 1999). Teoretiskt är detta olika saker, men empiriskt hänger de nära samman. Här väljer vi därför att väga samman dessa tre aspekter till ett index för politiskt förtroende baserat på fyra variabler: förtroende för riksdagen, förtroende för de politiska partierna, nöjd med den svenska demokratin samt förtroende för svenska politiker.⁴ Som lågt förtroende räknas här ett värde på förtroendeindexet som är lägre än medelvärdet, medan värden högre än medelvärdet klassificeras som högt politiskt förtroende.⁵ Genom att kombinera lågt respektive högt politiskt förtroende med lågt respektive högt politiskt intresse och högt intresse konstrueras en variabel för de fyra typerna av förhållningssätt till politik som åskådliggjordes i figur 1. Bland samtliga svarande i 2010 års SOM-undersökning var 26 procent vad som här klassificerats som politiskt alienerade, medan 38 procent var politiskt integrerade. Mellankategorierna lojala och skeptiska utgjorde 17 respektive 19 procent av de svarande.⁶ Den fortsatta analysen fokuserar på att jämföra de mest renodlade kategorierna alienerade respektive integrerade. Vi börjar med att se hur olika sociala grupper fördelar sig på dessa kategorier, för att därefter se till betydelse av förhållningssätt för informationssökning och politiska sympatier.

Alienerad eller integrerad?

Den första empiriska frågan som ska ges svar är om det finns systematiska skillnader mellan olika sociala grupper i hur de förhåller sig till politik. Detta gör vi genom att se till kvoter snarare än procentfördelningar för att bättre ta hänsyn till att grupper är olika stora. Kvoter innebär helt enkelt att vi ser kvoten mellan andelen alienerade och andelen integrerade. En kvot större än 1,0 innebär att andelen alienerade är högre än andelen integrerade, medan en kvot lägre än 1,0 innebär att andelen integrerade är större.⁷ Figur 2 redovisar hur dessa kvoter ser ut för olika sociala grupper, och visar att andelen alienerade och integrerade skiljer sig ganska tydligt och systematiskt mellan olika grupper.

Figur 2 Kvoter mellan andelen alienerade och andelen integrerade i olika sociala grupper

Kommentar: Antalet svarspersoner varierar mellan 2482 (förvärsarbetande) och 287 (småföretagare och jordbrukare).

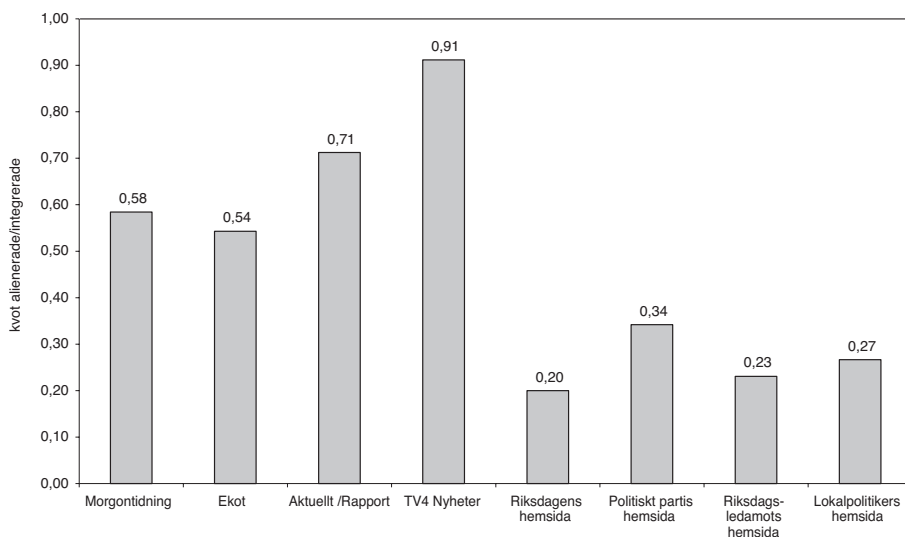
Bland boende i glesbygd, främst i norra Sverige, bland dem med låg eller medellåg utbildning, dem utanför arbetsmarknaden, inom arbetaryrken samt bland låginkomsthushåll är faktiskt andelen politiskt alienerade högre än andelen integrerade vilket återspeglas i att kvoterna är större än 1.0. De mest politiskt integrerade grupperna är storstadsbor, högutbildade, i chefs- och tjänstemannayrken samt de som lever i höginkomsthushåll där andelen alienerade är mycket lägre än andelen integrerade och kvoterna är omkring 0,3. Vi ser med andra ord en tydlig skillnad mellan vad som ofta kallas resursstarka och resurssvaga grupper även när det gäller förhållningssätt till politik. Politisk alienation återfinns framförallt bland dem med svagast ställning i samhället, såsom lågutbildade och utanför arbetsmarknaden. Deras motpol, de politiskt integrerade, återfinns främst bland storstädernas välutbildade tjänstemannaklass.

Skillnader i nyhetsinhämtning

I den inledande diskussionen om politisk alienation framfördes antagandet om att de politiskt alienerade i betydligt lägre grad än integrerade söker information om politik. Det vanligaste och kanske viktigaste sättet att hålla sig informerad om poli-

tiska förhållanden är naturligtvis genom våra medier – nyheter på TV och i radio liksom att läsa morgontidningar. Men i dag är det också allt vanligare att man får sin information genom att söka upp olika hemsidor. I figur 3 redovisas kvoter för nyhetskonsumtion på motsvarande sätt som i figur 2. En kvot under 1.0 innebär alltså att konsumtionen är vanligare bland politiskt integrerade än bland politiskt alienerade.

Figur 3 *Nyhetskonsumtion (minst 5 dagar i veckan) respektive besök politiskt relaterad hemsida någon gång under senaste 12 månader bland politiskt alienerade och integrerade. Kvoter mellan andel integrerade och andel alienerade*

Kommentar: Antalet svarspersoner är 4144 avseende medier och 1474 avseende hemsidor.

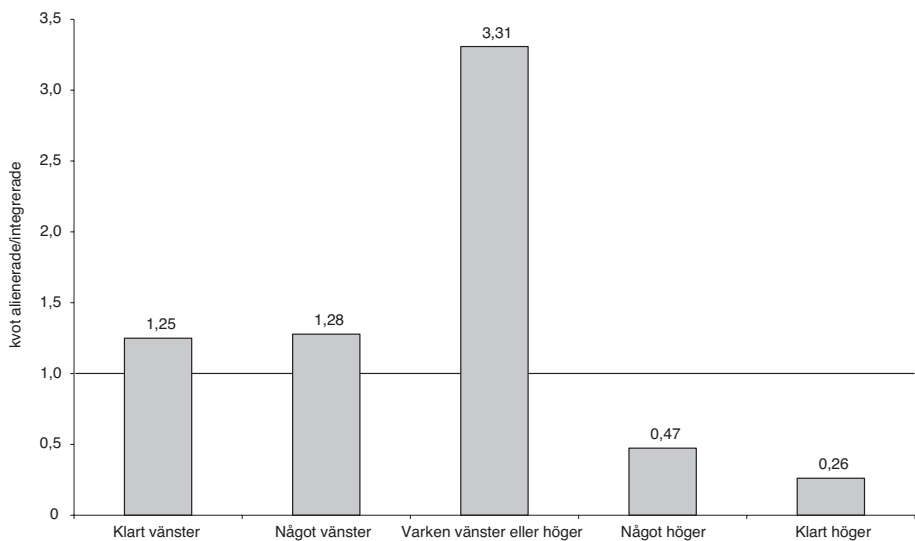
Skillnaderna är tydliga. De politiskt alienerade tar i betydligt lägre utsträckning än de politiskt integrerade regelbundet del av nyhetsflödet varför samtliga kvoter i figur 3 är mindre än 1,0. Med undantag för TV4-nyheterna är skillnaderna tydliga, om än inte så stora. Konsumtion av nyhetsmedier via dagstidningar, radio eller TV är ändå förhållandevis jämligt. Skillnaderna mellan de politiskt alienerade och de integrerade är klart större när det gäller besök på hemsidor som mer renodlat har med politik att göra. SOM-undersökningen 2010 genomfördes ju under ett valår varför informationsinhämtande från politiskt relaterade hemsidor kan antas vara som högst (jämför kapitel 1). Trots detta är skillnaderna tämligen stora beroende

på politiskt förhållningssätt. Andelen bland de politiskt integrerade som besökt riksdagens hemsida under det senaste året är fem gånger högre än bland de politiskt alienerade, tre gånger högre avseende något politiskt parti, nära fyra gånger högre för någon riksdagsledamot respektive lokalpolitiker.

Ideologi och partisympati

De politiskt alienerade och de integrerade skiljer sig också åt när det gäller ideologisk placering och partisympati, vilket illustreras i kapitlets avslutande tabeller nedan. De politiskt alienerade står längre till vänster än de politiskt integrerade, och de politiskt integrerade betydligt mer till höger än de alienerade. Detta hänger samman med att vi i Sverige har starka samband mellan klasstillhörighet och politisk orientering. I figur 4 redovisas kvoter mellan alienerade och integrerade avseende respondenternas egenplacering på en vänster-högerskala.

Figur 4 *Ideologisk egenplacering bland politiskt alienerade och integrerade. Kvoter mellan andel integrerade och andel alienerade*

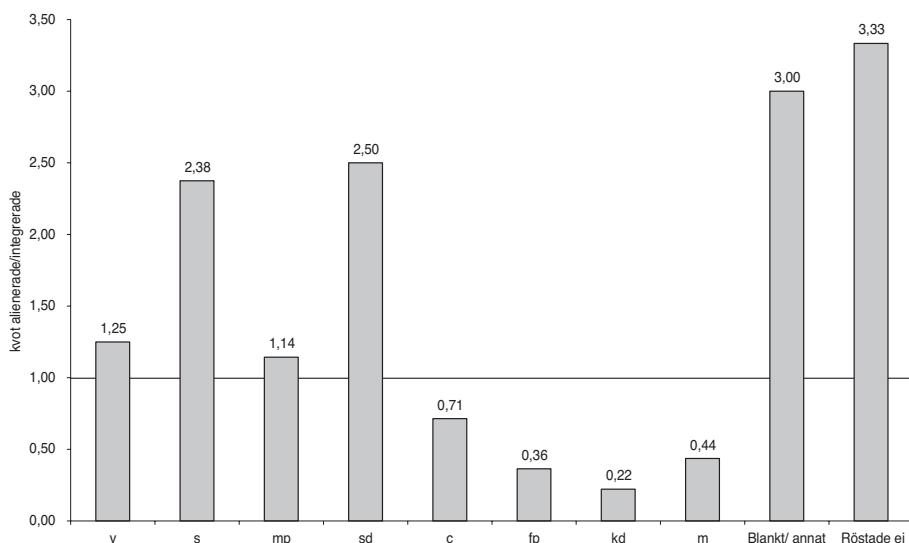

Kommentar: Antalet svarspersoner är 4569.

Det är knappt en fjärdedel så många alienerade som integrerade som står klart till höger ideologiskt, medan framförallt mittenpositionen är klart vanligare bland de alienerade – en kvot på 3,31 innebär att det går drygt tre alienerade svarspersoner på en integrerad bland dem som uppger sig varken stå till vänster eller höger. Vän-

sterpositionerna är något jämnare, men det är trots detta vanligare bland alienerade än bland integrerade att stå till vänster politiskt. Även när det gäller partisympati återfinns tydliga skillnader mellan människor med olika förhållningsätt till politik. I figur 5 presenteras kvoterna när det gäller hur man röstade i riksdagsvalet 2010, vilket anger hur många gånger vanligare det är för alienerade att sympatisera med ett visst parti än för integrerade.

Figur 5 Partival vid riksdagsvalet 2010 bland politiskt alienerade och integrerade. Kvoter mellan andel integrerade och andel alienerade

Kommentar: Antalet svarspersoner är 4160 .

Här återkommer den tydliga vänsterhöger-dimensionen. De politiskt integrerade dominerar tydligt bland allianspartiernas sympatisörer. Bland vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer är andelen alienerade något högre än andelen integrerade, men skillnaderna är små (dessa partier har däribland en relativt sett hög andele skeptiker bland sina sympatisörer). Däremot är de politiskt alienerade klart överrepresenterade bland sympatisörerna till socialdemokraterna och Sverigedemokraterna liksom bland dem som röstade blankt eller helt avstod att rösta i höstens val.

Till en viss del hänger detta mönster samman med att man tenderar ha större politiskt förtroende om man sympatiserar med regeringen. Eftersom alienation inbegriper både lågt politiskt intresse och lågt politiskt förtroende är emellertid inte detta hela förklaringen. Dessutom är ju politiskt förtroende mätt med fyra olika variabler som inte direkt har med regeringens agerande att göra, nämligen förtroende för riksdag-

gen, förtroende för de politiska partierna, nöjd med den svenska demokratin samt förtroende för svenska politiker.

Det (o)jämlika politiska medborgarskapet

De mönster som vi har funnit i denna analys av politiskt intresse och politiskt förtroende visar på en tydlig klyfta mellan olika grupper i förhållningssättet till politik. De som är de mest integrerade i samhällets politiska sfär, och som i högst utsträckning kan antas uppleva sig som en del av den, är högutbildade högre tjänstemän med bra ekonomi. Däremot är det hög sannolikhet för en lågutbildad arbetare med sämre ekonomi att uppleva sig som alienerad från den politiska sfären. Politik kan för denna person tänkas vara något som ”de andra” är engagerade i, men själv är man ingen del av den politiska sfären. Inledningsvis hänvisades till att skillnader i politiskt engagemang mellan olika sociala grupper inte nödvändigtvis behöver innebära bristande representativitet i opinionsbildning och faktiskt förd politik. Så länge de politiska preferenserna inte följer samma gruppskillnader som det politiska engagemanget kan den politiska representationen ändå sägas fungera. Det mönster som framkommit i detta kapitel visar emellertid att det dels finns tydliga skillnader i politiskt förhållningssätt mellan olika sociala grupper, och att olika förhållningssätt också hänger samman med politiska preferenser. De grupper som står svagast i det svenska samhället – lågutbildade, de med låga inkomster och de utanför arbetsmarknaden – är de som i högst utsträckning är politiskt alienerade. Och politiskt alienerade är de som i högst utsträckning avstod att rösta eller röstade blankt. Analyserna i detta kapitel har visat att vi inte enbart har en social skiljelinje avseende politiska preferenser utan också avseende förhållningssätt till politik. De som är mest utsatta i dagens Sverige – lågutbildade, personer i låginkomsthushåll och personer som står utanför den ordinarie arbetsmarknaden – är också de som är minst politiskt integrerade. Det som ibland ses som ett socialt och ekonomiskt utanförskap är i många fall också ett politiskt utanförskap. Det politiska medborgarskapet visar på systematiska olikheter mellan olika grupper som inte riktigt ligger i linje bilden av det jämlika medborgarskapet på Lycksalighetens ö.

Noter

- 1 http://www.sweden.se/eng/Home/Work/Life_in_Sweden/Equality_in_Sweden/
- 2 Liknande typologier för medborgarnas förhållningssätt har presenterats tidigare, t.ex har grupperna fribytare, passiva, partiaktiva och vaneröstare analyserats utifrån utifrån politiskt intresse och partiidentifikation i en rad böcker från det svenska valforskningsprogrammet, se t.ex Oscarsson, H. & Holmberg, S. (2008) *Regeringskifte. Väljarna och valet 2006.*, Stockholm, Norstedts juridik. Anders Ohlsson kombinerade politiskt intresse och hur viktigt man bedömer det vara

att hålla sig informerad om politik till kategorierna utanförstående, åskådare, bevakare och engagerade. Se Ohlsson, A. (1989) *Politiska nyheter till nytta och nöje. En studie om varför vi tar del av nyheter om politik i press, radio och TV.*, Stockholm, Almqvist & Wiksell International. Denna typologi är tidigare analyserad i Oskarson, M. (2007) Social Risk, Policy Dissatisfaction, and Political Alienation: A Comparison of Six European Countries i Svallfors, S. (Ed.) *The Political Sociology of the Welfare State. Institutions, Social Cleavages and Orientations.* Stanford, Stanford University Press.

- 3 Det finns skäl att misstänka att denna fråga kan tolkas som lite av en "honnörsfråga". Att vara intresserad av politik kan uppfattas som något man "borde" vara. Inte minst kan det vara så att inom vissa grupper, exempelvis bland högutbildade, ses detta som en norm. Ett sätt att något komma förbi denna risk är att väga samman svaren på den raka frågan med andra frågor som mer indirekt fångar in individens politiska intresse. SOM-undersökningen 2010 innehöll dock inga frågor av typen hur viktig politik är i ens liv, varför politiskt intresse baseras på den enkla frågan.
- 4 Index för politiskt förtroende baseras på fyra variabler: förtroende för riksdagen (1-5), förtroende för de politiska partierna (1-5), nöjd med den svenska demokratin (1-4) samt förtroende för svenska politiker (1-4). Att de mäter en bakomliggande dimension bekräftas av att de laddar på samma dimension i en faktoranalys, och att Cronbach's alpha är 0,82. Samtliga variabler i indexet standardiserades till att gå mellan 0, mycket lågt förtroende till 10, mycket högt förtroende. Detta additiva indexet standardiserades likaså, och varierar mellan 0 och 10 med ett medelvärde på 5,80. Lågt förtroende lägre än 5,79. Högt förtroende högre än 5,80.
- 5 Gruppen klassificerad som Medelvärdet på indexet bland dem som klassificerats som "lågt politiskt förtroende" är 4,17 (sd 1,43) och bland "högt politiskt förtroende" är medelvärdet 7,14 (sd 0,92).
- 6 Korrelationen mellan de dikotoma variablerna för förtroende och intresse är 0,26.
- 7 Detaljerade tabeller är tillgängliga hos författaren.

Referenser

- Dalton, R. J. (2004) *Democratic Challenges, Democratic Choices. The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies.*, Oxford, Oxford University Press.
- Easton, D. (1975) A Re-Assessment of the Concept of Political Support. *British Journal of Political Science*, 5, 435-457.
- Jennings, K. M., Stoker, L. & Bowers, J. (2009) Politics across Generations: Family Transmission Reexamined. *The Journal of Politics*, 71, 782-799.

- Kumlin, S. (2004) *The Personal and the Political. How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology.*, New York, Palgrave-Macmillan.
- Listhaug, O. (1995) The Dynamics of Trust in Politicians. IN Hans-Dieter Klingemann, D. F. (Ed.) *Citizens and the State.* Oxford, Oxford University Press.
- Norris, P. (Ed.) (1999) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance.* Oxford, Oxford University Press.
- Ohlsson, A. (1989) *Politiska nyheter till nytta och nöje. En studie om varför vi tar del av nyheter om politik i press, radio och TV.*, Stockholm, Almqvist & Wiksell International.
- Oscarsson, H. & Holmberg, S. (2008) *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006.*, Stockholm, Norstedts juridik.
- Oskarson, M. (2007) Social Risk, Policy Dissatisfaction, and Political Alienation: A Comparison of Six European Countries. IN Svallfors, S. (Ed.) *The Political Sociology of the Welfare State. Institutions, Social Cleavages and Orientations.* Stanford, Stanford University Press.
- Oskarson, M. & Wängnerud, L. (1995) *Kvinnor som väljare och valda*, Lund, Studentlitteratur.
- Prior, M. (2009) Why Are Some People More Interested in Politics than Others? Princetown, NJ, Woodrow Wilson School and Department of Politics.
- Prior, M. (2010) You Either Got It or You Don't? The Stability of POLitical Interest over the Life Cycle. *Journal of Politics*, Forthcoming.
- van Deth, J. W. (1989) Interest in Politics. IN Jennings, K. M. & van Deth, J. W. (Eds.) *Continuities in Political Action.* Berlin, Walter de Gruyter & Co.
- van Deth, J. W. & Elff, M. (2004) Politicisation, economic development and political interest in Europe. *European Journal of Electoral Research*, 43, 477-508.
- Verba, S., Schlozman, K. L. & Brady, H. E. (1995) *Voice and equality : civic voluntarism in American politics*, Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- Westholm, A. (1991) *The Political Heritage: Testing Theories of Family Socialization and Generational Change*, Uppsala Universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Zaller, J. (1992) *The Nature and Origins of Mass Opinions*, Cambridge, Cambridge University Press.

PERSONLIGHET OCH IDEOLOGISK VÄNSTER-HÖGERPOSITION

SÖREN HOLMBERG, LENNART WEIBULL
OCH MATTIAS GUNNARSSON

Personlighet går att mäta. Modern psykologi utgår från ett begränsat antal grundläggande mänskliga personlighetsegenskaper. Det är egenskaper som anses varaktiga över tid och består av både tankar (kognitioner) och känslor (emotioner), men också av igenkännbara beteenden. En hög grad av konsensus råder om att vår personlighet bäst beskrivs och sammanfattas i fem övergripande egenskaper. Dessa fem generella personlighetsegenskaper brukar benämnas grad av öppenhet, grad av samvetsgrannhet, grad av utåtriktning, grad av samarbetsvillighet samt grad av emotionell stabilitet. Man talar om fem-faktormodellen eller på engelska *The Big Five Model* (Fahlke och Johansson 2008).

De olika personlighetsegenskaperna utvecklas genom ett komplext samspel mellan ärftliga och miljömässiga faktorer. Stabila anses egenskaperna bli först någon gång i 25 årsåldern. Studier visar att vissa av personlighetsdragen redan kan iakttas och mätas empiriskt hos små barn, och att dessa temperament sedan är bestående genom livet. Forskningen påvisar att några personlighetsdrag troligen har en klar genetisk koppling (Caspi m fl 2005).

Eftersom de olika personlighetsegenskaperna är förhållandevis konstanta över tid kan kunskap om dem användas för att ”förutse” olika beteenden. Psykologiska studier har visat på klara samband mellan de fem personlighetsegenskaperna och exempelvis rökning, alkoholkonsumtion, psykisk ohälsa, och hjärt-kärlsjukdomar (Ozer m fl, Roberts m fl).

Men forskningen har också intresserat sig för sambandet mellan skilda personlighetsdrag och olika samhällsfenomen som politiskt deltagande, politiska åsikter och partival. Undersökningar kring sambandet mellan personlighet och politik är dock än så länge en relativt ny verksamhet och den har hittills mest bedrivits utifrån amerikanskt datamaterial (Hatemi m fl 2011, Mondak m fl 2010, Gerber m fl 2010). Vår tanke är att genomföra en första studie baserad på svenskt material.

Vi fokuserar på frågan om kopplingen mellan personlighet och positionering på den ideologiska vänster-högerakset. Amerikansk forskning har visat att hög grad av öppenhet har ett samband med vänsteråsikter medan höga grader av emotionell stabilitet och samvetsgrannhet, men också delvis hög grad av utåtriktning, har kopplingar till ideologiska ståndpunkter till höger (Gerber m fl 2010). Frågan är om vi hittar ett liknande mönster i Sverige?

Att vi kan genomföra en analys av detta slag på svenska data beror på att SOM-undersökningarna sedan länge inrymmer ett mått på människors subjektiva placering av sig själva på en femgradig vänster-högerskala. Men också på att SOM-institutet sedan 2009 genomför ett forskningsprojekt benämnt Kultur, hälsa och personlighet som systematiskt mäter fem-faktormodellens olika personlighetsegenskaper.¹

Det operationella mått som används i SOM är baserat på ett frågebatteri som utvecklats av Petter Gustavsson på Karolinska institutet (Gustavsson 2003, 2010). Mätinstrumentets uppbyggnad och träffsäkerhet analyseras närmare i Holmberg och Weibull (2010) som bygger på SOM-studien 2009. Mätningen 2010 gav likvärdiga resultat med 2009 och understryker ytterligare den goda överensstämmelsen mellan SOM:s personlighetsmätningar och resultaten från andra liknande personlighetstest (Gunnarsson 2011).

Vi benämner de fem personlighetsegenskaperna grad av *utåtriktning* med polerna hedoni/extravert och anhedoni/introvert personlighet (underskala till utåtriktad), grad av *anspändhet* mellan egenskaperna lugn/stabil respektive ängslig/orolig (underskala till emotionellt stabil), grad av *empati* med antagonism/misstänksamhet respektive välvilja/hjälpsamhet som motpoler (underskala till samarbetsvillig), grad av *målinriktning* med disciplinerad/pålitlig på ena sidan mot mindre planerad/impulsiv å den andra (underskala till samvetsgrann) samt grad av öppenhet med egenskaperna nyfiken/emotionellt inkännande och jordnära/emotionellt krass som kontraster (underskala till öppenhet).

Samband med vänster-högeråsiikt

Det vore naturligtvis smått sensationellt om de fem olika personlighetsegenskaperna uppvisade mycket starka samband med svenska medborgares ideologiska vänster-högerpositioner. Eftersom subjektiv vänster-högerplacering är den allra starkaste faktor vi har när det gäller att förklara hur svenska väljare röstar skulle det i så fall innebära att delvis medfödda personlighetsegenskaper vore en av de viktigaste faktorerna bakom hur svenskar röstar och hur valen går i Sverige (Oscarsson och Holmberg 2008). Men så är det inte. De fem personlighetsegenskaperna har vissa samband med människors vänster-högeråsikter, men sambanden kan knappast karaktäriseras som starka. Tydligast samband uppvisar egenskapen grad av anspändhet med en korrelation på $-.14$ (r). Svagast samband finner vi för graden av empati ($-.02$). Övriga personlighetsegenskaper har korrelationer däremellan.²

Hur sambanden mer exakt ser ut framgår av tabell 1. Där visar vi hur människor med olika grader av de fem personlighetsegenskaperna placerar sig på vänster-högerskalan. Egenskaperna är rangordnade efter hur starka kopplingarna är till svarspersonernas ideologiska positionering. Högst upp återfinner vi graden av anspändhet och längst ned graden av empati.

Tabell 1 Sambandet mellan olika personlighetsegenskaper och ideologisk position på vänster-högerdimensionen (procent)

	Ideologisk åsikt			Summa procent
	Vänster	Varken/eller	Höger	
Anspändhet				
Låg grad	24	21	55	100
Medel	32	26	42	100
Hög grad	36	27	37	100
Utåtriktning				
Låg grad	35	27	38	100
Medel	31	24	45	100
Hög grad	27	26	47	100
Öppenhet				
Låg grad	25	29	46	100
Medel	32	25	43	100
Hög grad	34	23	43	100
Målinriktning				
Låg grad	31	26	43	100
Medel	33	24	43	100
Hög grad	27	29	44	100
Empati				
Låg grad	31	25	44	100
Medel	34	23	43	100
Hög grad	29	28	43	100

Kommentar: Resultaten kommer från den nationella SOM-studien 2010. De fem personlighetsegenskaperna har mätts via ett instrument med 15 frågor konstruerat av Petter Gustavsson på Karolinska Institutet. Svarspersonernas vänster-högerpositioner har fastslagits med hjälp av en självklassificeringsfråga.

Människor med en hög grad av anspändhet (ängslan) tenderar att var mer vänster (36 procent) än höger (24 procent). Och omvänt personer med en låg grad av anspändhet (lugn) är oftare ideologiskt åt höger (55 procent) än åt vänster (37 procent). Övriga personlighetsegenskaper har inte lika tydliga kopplingar till vänster-högerplaceringen men vissa svaga mönster kan iakttas. Människor med en hög grad av utåtriktning (extraverta) har en viss tendens att var ideologiskt åt höger medan människor åt det introverta hållet tenderar att var åsiktsmässigt åt vänster. När det gäller egenskapen öppenhet är mönstret att människor med en högre grad av öppenhet (nyfikenhet) lutar åt vänster medan personer med en låg grad av öppenhet (konventionell) svagt lutar åt höger. Personlighetsegenskaperna grad av empati respektive grad av målmedvetenhet har så svaga kopplingar med vänster-högeråsikterna att sambanden inte är statistiskt signifikanta ens på enkel bivariat nivå.

Tabell 2 Regressionsanalyser med fem personlighetsegenskaper som oberoende variabler och subjektiv vänster-högerposition som beroende variabel (b-värden)

	Bivariat regression			Multivariat regression	
	b-värde	Standardfel	R ²	b-värde	Standardfel
Anspändhet	-.25 ***	.05	.02	-.23 ***	.05
Utåtriktning	+.19 *	.06	.01	+.13	.07
Öppenhet	-.11 *	.05	.00	-.16*	.06
Målinriktning	+.04	.05	.00	-.02	.05
Empati	-.03	.05	.00	-.02	.05

Kommentar: Signifikansnivåer = *<.05, **<.01, ***<.001. R²-värdet för den multivariata OLS-regressionen är .03. Personlighetsvariablerna kan variera mellan 1 och 4. Den beroende variabeln är subjektiv vänster-högerposition med fem värden mellan 1 (vänster) och 5 (höger).

Tabell 3 Multivariat regressionsanalys med fem personlighetsegenskaper som oberoende variabler och subjektiv vänster-högeråsiikt som beroende variabel under kontroll för fyra olika sociala grupptillhörigheter (b-värden)

	b-värde	standardfel
Personlighetsegenskaper		
Anspändhet	-.24 ***	.05
Utåtriktning	+.05	.07
Öppenhet	-.28 ***	.06
Målinriktning	-.01	.06
Empati	-.01	.06
Social tillhörighet		
Yrkesgrupp	+.37 ***	.03
Utbildningsnivå	+.06 *	.03
Ålder	-.05 *	.03
Kön	-.13	.07

Kommentar: Signifikansnivåer = *<.05, **<.01, ***<.001. R²-värdet för den multivariata OLS-regressionen är .13. Personlighetsvariablerna kan variera mellan 1 och 4. Yrkesgrupp har värdena 1 för arbetarhem, 2 för tjänstemannahem, 3 för företagarhus/jordbrukarhus och 4 för högre tjänstemannahem. Utbildningsnivån är kodad mellan 1 (=lågutbildade) och 4 (=högutbildade). Åldersvariabeln omfattar fyra grupper från 1 (yngre) till 4 (äldre). På köns-variabeln är kvinnor klassificerade som 1 och män som 2. Vänster-högervariabeln kan variera mellan 1 (=vänster) och 5 (=höger).

När vi prövar om de olika personlighetsegenskaperna har något oberoende samband med människors vänster-högeråsikter efter det att vi tagit hänsyn till effekterna av övriga personlighetsdrag visar det sig att två egenskaper har sådana oberoende effekter. Det gäller mest tydligt graden av anspändhet, men också graden av öppenhet (se tabell 2). Övriga tre personlighetsegenskaper, inklusive graden av målinriktning som har ett signifikant samband på bivariat nivå, uppvisar inga signifikanta oberoende samband med var svarspersonerna står på den ideologiska vänster-högerekalan.

Vårt huvudresultat så här långt är alltså att mer anspända människor tenderar att vara mer ideologiskt vänster medan mer lugna människor snarare lutar åt höger. På ett motsvarande sätt lutar mer nyfikna personer åt att ha vänsteråsikter medan mer konventionella människor har en tendens att vara ideologiskt åt höger. Men ånyo, vi talar inte om några starka samband. Den sammanlagda förklarade variansen när vi tar med alla våra fem personlighetsegenskaper som förklaringsfaktorer till människors vänster-högeråsikter är endast 3 procent ($R^2=0.026$). De båda signifikanta sambanden kvarstår även sedan vi kontrollerat för inverkan av ett antal kända socioekonomiska faktorer som vi vet brukar ha en koppling till hur människor placerar sig på vänster-högerekalan (Oscarsson och Holmberg 2008). De sociala variabler vi tagit med i kontrollen är kön, ålder, utbildningsnivå och yrkesgrupp. Regressionsresultaten i tabell 3 visar att effektkoefficienterna för graden av anspändhet respektive för graden av öppenhet fortsätter att vara klart signifikanta i den utvidgade prövningen när också de olika sociala variablerna inkluderas i testmodellen.

Bland de sociala variablerna uppvisar ålder, utbildningsnivå och yrkesgruppstillhörighet också självständiga signifikanta samband efter det att övriga variabler kontrollerats, inklusive personlighetsegenskaperna. Yngre människor och personer med arbetaryrken tenderar att vara något mer åt vänster oberoende av personlighetsdrag. På ett motsvarande sätt har äldre personer och människor som tillhör övermedelklassen eller är företagare, en tendens att luta något åt höger ideologiskt – och det oavsett personlighetsegenskaper.

Personlighet spelar roll

Den mest omfattande amerikanska studien när det gäller kopplingen mellan personlighetsdrag och ideologiska vänster-högerattityder får fram resultat som är mycket lika våra (Gerber m fl 2010). Gradens av öppenhet respektive gradens av anspändhet har i USA precis som i Sverige – efter kontroller för liknande sociala variabler – en självständig koppling till var människor tenderar att stå på vänster-högerekalan. Och sambanden ser likadana ut – ju mer öppen desto mer vänster respektive ju mer anspänd desto mer vänster.

I den amerikanska studien är dessutom effekterna av ytterligare två personlighetsegenskaper självständigt signifikanta, vilket de inte är i Sverige även om mönstret på sambanden är desamma. De egenskaperna är gradens av målinriktning (ju mer målinriktad desto mer höger) och gradens av utåtriktning (ju mer extravert desto mer

höger). Att sambanden för dessa båda egenskaper uppnår en signifikant nivå i USA kan till en del bero på att den amerikanska studien rymmer hela 12 400 personer. Den svenska SOM-undersökningen omfattar enbart cirka 1 500 personer. Svaga samband blir lättare statistiskt signifikanta i större undersökningsmaterial. En annan trolig förklaring är att de amerikanska studierna använder ett något annorlunda instrument att mäta personligheten på och att vi därför inte får full överensstämmelse i resultaten.

En personlighetsegenskap uppvisar inget signifikant samband med vänster-högeråsikt, varken i USA eller i Sverige. Den egenskapen är graden av empati.

Likheten i resultaten från USA och Sverige antyder att vi är någonting på spåret. Personlighet tycks spela en roll för ideologiskt-politiska ställningstaganden. Betydelsen är dock inte på något sätt dramatisk. Effekterna är svaga. Men det intressant är att de finns och att de verkar även sedan andra relevanta omständigheter kontrollerats. Människors vänster-högeråsikter är inte bara bestämda av sociologiska och politiska faktorer. Psykologiska delvis medfödda faktorer spelar också en roll. En liten roll, men dock en roll.

Noter

- ¹ Projektet är finansierat av Sten A Olssons forskningsstiftelse och gäller mätningar åren 2009 till 2011.
- ² Korrelationerna är +.08 för graden av utåtriktning (signifikant på .01), +.05 för graden av öppenhet (signifikant på .05), +.02 för graden av målmedvetenhet (ej signifikant). Korrelationen för graden av anspändhet (-.14) är signifikant på .01-nivån. Korrelationen för graden av empati (-.02) är inte signifikant.

Referenser

- Caspi, A., Roberts, B. W., Shiner, R. (2005). Personality development. *Annual Review of Psychology*, 56, 453-484
- Fahlke, Claudia och Johansson, Per Magnus (2008) *Personlighetspsykologi*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Gerber, Alan, Huber, Gregory, Doherty, David, Dowling, Conor and Ha, Shang (2010) Personality and Political Attitudes: Relationships across Issue Domains and Political Culture. *American Political Science Review* 104: 111-133.
- Gunnarsson, Mattias (2011) *Validering av instrumentet för mätning av personlighetsegenskaper i SOM-undersökningen 2010*. Göteborg: SOM-institutet.
- Gustavsson, Petter m fl (2003) Measurement invariance of personality traits from a five-factor model perspective: multi-group confirmatory factor analyses of the HP5 inventory. *Scandinavian Journal of Psychology* 49. 459-467.

- Gustavsson, Petter (2010) *Test av HP5i modeller i SOM-student*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Hatemi, Peter et al (2011) A Genome-Wide Analysis of Liberal and Conservative Political Attitudes. *The Journal of Politics* 73: 227-285.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2010) Människans fem personlighetsegenskaper. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet.
- Mondak, Jeffery, Hibbing, Matthew, Canache, Damarys, Seligson, Mitchell and Anderson, Mary (2010) Personality and Civic Engagement: An Integrative Framework for the Study of Trait Effects on Political Behavior. *American Political Science Review* 104: 85-110.
- Ozer, D, J., javascript:void(0); Benet-Martínez, V. (2006). Personality and the prediction of consequential outcomes. *Annual Review of Psychology*, 57, 401 -421.
- Roberts, B. W., Kuncel, N., Shiner, R., N., Caspi, A., & Goldberg, L. R. (2007). The power of personality: The comparative validity of personality traits, socio-economic status, and cognitive ability for predicting important life outcomes. *Perspectives in Psychological Science*, 2, 313-345.

FRAMGÅNG FÖR SVERIGEDEMOKRATERNA TROTS EN ALLT MER FLYKTINGGENERÖS OPINION

MARIE DEMKER

Svensk flyktingopinion fortsätter att bli allt mer generös. I 2010 års SOM-undersökning anger en lägre andel av befolkningen än någonsin, 42 procent, att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige. På motsvarande sätt är det en högre andel än hittills i SOMs mätserie, 30 procent, som anser det vara ett dåligt förslag att ta emot färre flyktingar.

Genom tidigare undersökningar vet vi att kvinnor är mer generösa än män och yngre mer generösa än äldre (se t ex Demker 2010). Dessa skillnader återfinns också i årets undersökning men är måttliga. Det starkaste sambandet finns istället mellan utbildningsnivå och attityd till flyktingmottagning. Ju högre utbildning desto mer sannolikt är det att ha en generös attityd till flyktingmottagning.

I alla samhällen återfinns traditionellt ett antal grundläggande konflikter eller skiljelinjer. I Sverige är den s k vänster-höger-dimensionen, som bygger på skiljelinjen arbete-kapital, helt dominerande. Men även i Sverige återfinns andra skiljelinjer som stad-land, centrum-periferi och kyrka-stat. Mer än hälften av svenskarna anser att vänster-höger-ideologi, traditioner där man bor eller den lokala identiteten är viktigt när man bestämmer sig för vad man tycker i politiska frågor. En knapp fjärdedel tillmäter sin religiösa eller icke-religiösa övertygelse samma vikt. De som tillmäter lokal identitet eller traditioner stor vikt är överrepresenterade bland dem som vill begränsa antalet flyktingar i Sverige.

Attityden till flyktingmottagning har länge varit en starkt partiskiljande fråga. Dessa skillnader håller emellertid på att jämnas ut. Moderaterna, som alltid varit mest negativa, närmar sig mittenpartierna, och mittenpartierna närmar sig varandra. Å andra sidan blir de allra mest generösa sympatisörerna (MP och V) allt mer generösa och de minst generösa sympatisörerna (SD) skiljer ut sig som en grupp där flyktingmotståndet är nära nog kompakt.

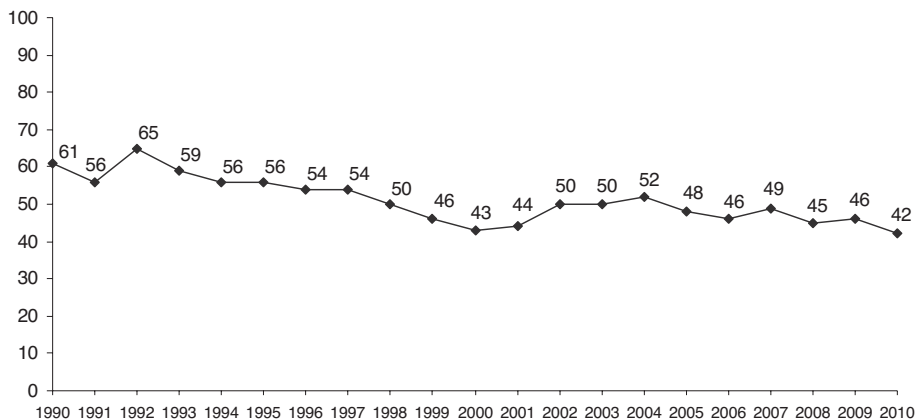
Samtidigt har även de geografiska skillnaderna i flyktingmotstånd jämnats ut. Förklaringen är att under de senaste fem åren har personer i Sydsverige jämförelsevis blivit mer generösa medan läget i de flesta andra delar av landet förändrats mindre eller inte alls.

Attityder till flyktingmottagning

Under valkampanjen 2010 mobiliserade Sverigedemokraterna bland annat på frågan om att stoppa den s k massinvandringen till Sverige. Partiet kom också in i

riksdagen och fick 5,7 procent av rösterna i valet i september 2010. Trots det har motståndet mot flyktinginvandring i Sverige aldrig varit lägre än just hösten 2010. Opinionen är således mest generös hittills samtidigt som Sverigedemokraterna får plats i riksdagen. Detta paradoxala förhållande belyser det komplexa förhållandet mellan attityd i enskilda frågor och politiska partiers framgång och motgång.

Figur 1 Andel som anser att det är ett mycket eller ganska bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige 1990-2010 (procent)

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra förslag. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Förhållandet illustrerar, menar jag, det faktum att Sverigedemokraterna genomförde en bra valkampanj och mobiliserade en grupp väljare för vilka frågan om invandring var politiskt central, men också en grupp väljare som idag närmast är att beskriva som kärnväljare för partiet genom att de röstat på partiet flera val i rad. Detta förhållande innebär dock inte att den svenska opinionen *som helhet* blivit mer negativ till invandring eller flyktingar (Demker 2010). Tvärtom ser vi en samtidig ökad mobilisering av generösa hållningar som totalt sett lett till en förskjutning av opinionen.

Det partiskiljande mönstret avseende attityden till flyktingmottagning har inte ruckats i grunden, men det sker en utjämning mellan mittenpartierna. Sverigedemokraterna utgör en extrempunkt med 93 procent som tycker det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar. Samtidigt blir Miljöpartiets och Vänsterpartiets sympatisörer allt mer generösa.

I tabell 1 har jag jämfört partimönstren från SOM-undersökningarna 2000 och 2010. Bakgrunden är att opinionen år 2000 var näst mest generös med 43 procent som ville ta emot färre flyktingar.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till flyktingmottagning efter partisynpati. Andel som angivit att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar 2000 och 2010 (procent)

Partisynpati	2000	2010	Diff
Vänsterpartiet	37	24	-13
Socialdemokraterna	40	41	+1
Miljöpartiet	33	19	-14
Centerpartiet	41	40	-1
Folkpartiet	25	41	+16
Kristdemokraterna	40	34	-6
Moderata samlingspartiet	55	48	-7
Sverigedemokraterna	--	93	--

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Den största enskilda förändringen återfinns bland Folkpartiets sympatisörer. År 2000 intog Folkpartiets sympatisörer den absolut mest generösa attityden med endast 25 procent som ansåg det vara ett bra förslag att ta emot färre flyktingar. År 2010 intar Folkpartiets sympatisörer istället en medelposition med 41 procent som vill ta emot färre flyktingar, en ökning med 16 procentenheter.

Vänsterpartiets och Miljöpartiets sympatisörer intar år 2010 den mest generösa polen, partiernas flyktingmotstånd har minskat med 13 respektive 14 procentenheter. Såväl kristdemokratiska som moderata sympatisörer har också blivit mer generösa, med sex respektive sju procentenheter. Socialdemokraternas och Centerpartiets sympatisörer har inte ändrat attityd.

Skillnaden mellan de dåvarande riksdagspartierna år 2000 och 2010 har inte ökat. Istället har partiernas sympatisörer bytt plats med varandra. Samtidigt har det skett en utjämning i mitten. År 2000 stod t ex de nuvarande regeringspartierna Folkpartiets och Moderaternas sympatisörer längst ifrån varandra av alla, idag har de grupperna närmast sig varandra från båda håll. Troligen är det delvis en effekt av allianssamarbete och regeringssamverkan, men folkpartiet valde också i samband med valrörelsen 2002 att förändra sin profil inom invandringsområdet. Partiet formulerade då en slogan om att det var att bry sig att ställa krav och ett förslag om språktest för

invandrare lanserades. Det var också 2002 som folkpartiets sympatisörer definitivt lämnade positionen som ett av de mest ”flyktingvänliga” partierna. (Demker 2003)

Flyktingpolitiken utgör idag en profilfråga både för dem som önskar en generösare politik (Miljöpartiets och Vänsterpartiets sympatisörer) och de som önskar ökade restriktioner (Sverigedemokraternas sympatisörer).

Sociala skiljelinjer och attityder till flyktingmottagning

Europeisk politik anses allmän karaktäriseras av fyra grundläggande sociala och politiska skiljelinjer (cleavages). De fyra är skiljelinjerna mellan centrum och periferi, mellan kyrka och stat, mellan land och stad och mellan arbete och kapital (Lipset & Rokkan 1967) Det finns ett antal klassiska kriterier för hur vi känner igen en skiljelinje: En politiskt relevant skiljelinje skall ha en social bas, ha tagit sig uttryck i värdeskillnader mellan olika grupper samt i agerande genom mobilisering, som t ex organisering (i parti, intressegrupp eller någon form av social rörelse) eller politiskt arbete (demonstrationer, kampanjer) (Bartolini & Mair 1990, Denver 2000, Holmberg & Oscarsson 2004).

I Sverige har skiljelinjen mellan arbete och kapital – det som oftast benämns vänster och höger – varit dominerande (Holmberg & Oscarsson 2004:81). I Sverige har övriga skiljelinjer i stor utsträckning hållits tillbaka. Sedan 1988 har den *objektiva* betydelsen av skiljelinjen land-stad för partival minskat, medan betydelsen av skiljelinjen centrum-periferi legat lågt sedan de svenska valforskarna började analysera denna skiljelinje 1968 (Holmberg & Oscarsson 2004:47). I 2010 års SOM-undersökning har vi gjort ett försök att mäta den *subjektiva* betydelsen av de fyra skiljelinjerna. Respondenterna har fått ange hur stor vikt de tillmäter de olika skiljelinjerna när de tar politisk ställning. På sikt kan en jämförelse mellan den objektiva betydelsen av skiljelinjen (t ex klassröstning) och den subjektiva betydelsen ytterligare fördjupa vår förståelse för politisk mobilisering och hur sociala strukturer förklarar politiska hållningar.

Tabell 2 Vilken betydelse har ideologi, religion, tradition och lokal identitet när svenskarna tar politisk ställning? (procent)

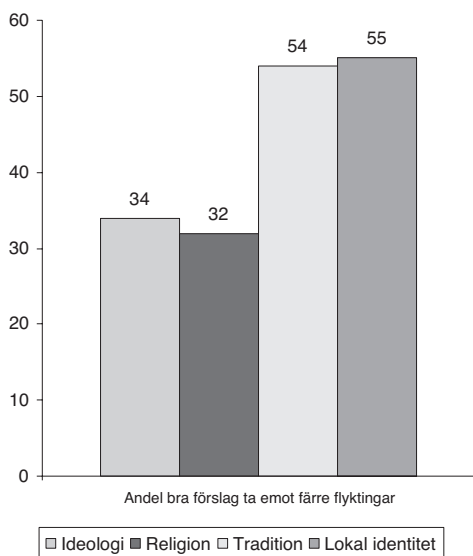
Min ideologiska övertygelse till vänster/höger	65
Min religiösa/icke-religiösa övertygelse	23
Livsstil och traditioner där jag bor	58
Min lokala eller regionala identitet	52

Kommentar: Svarepersonerna fick ange om ideologi, religion, tradition eller lokal identitet var mycket, ganska, inte särskilt eller inte alls viktigt för dem när de tog ställning i politiska frågor. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska viktigt. Endast personer som besvarat hela frågan är medtagna i procentbasen.

Svarspersonerna fick ta ställning till vad som var viktigt när de tog ställning i politiska frågor. Vi har valt att beskriva skiljelinjerna i enlighet med följande: Arbete-kapital = ”Min ideologiska övertygelse till vänster/höger”, Kyrka-stat = ”Min religiösa/ icke-religiösa övertygelse”, Land-stad = ”Livsstil och traditioner där jag bor” samt Centrum-periferi = ”Min lokala eller regionala identitet”.

Som redovisas i tabell 2 är den subjektiva betydelsen av skiljelinjen arbete-kapital (vanligen kallas vänster-höger) störst. Det är 65 procent av svenskarna som tillmäter den ideologiska övertygelsen mycket eller ganska stor betydelse. Kyrka-stat-skiljelinjer har som väntat absolut minst betydelse för svenskarna. Det är också högst andel, 45 procent, som anger religion/icke-religion som ”inte alls viktigt” medan det endast är tio procent som anger vänster-höger-skiljelinjen som ”inte alls viktig”. Skiljelinjen mellan land och stad – alltså närheten till lokal livsstil och tradition – är näst viktigast medan skiljelinjen mellan centrum och periferi – känslan av lokal identitet – kommer på tredje plats.

Figur 2 *Andel som anser det vara ett bra förslag att ta emot färre flyktingar bland dem som anger ideologi, religion, tradition eller lokal identitet som mycket viktig vid politiska ställningstaganden (procent)*

Kommentar: Svarspersonerna fick ange om ideologi, religion, tradition eller lokal identitet var mycket, ganska, inte särskilt eller inte alls viktigt för dem när de tog ställning i politiska frågor. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket viktigt. Avseende flyktingmottagning fick svars-personerna ta ställning till förslaget ”Ta emot färre flyktingar i Sverige” och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat hela frågan är medtagna i procentbasen.¹

Vilken betydelse har då den subjektiva uppfattningen av skiljelinjerna för attityden till flyktingmottagning? Spelar det någon roll för attityden till flyktinginvandring vilken av konflikterna man tycker är viktigast?

I figur 2 framgår att den subjektiva vikten som medborgarna tillmäter de olika politiska konflikterna eller skiljelinjerna har betydelse för attityd till flyktingmottagning. Av dem som ansåg religion/icke-religion eller vänster-höger-ideologi mycket viktigt när de tar politisk ställning är det en klart lägre andel än genomsnittet som är negativa till flyktingmottagning. I grupperna som tillmäter lokal identitet eller livsstil och traditioner där man bor mycket stor vikt är en klart större andel än genomsnittet negativa till flyktingmottagning.

I vilka medborgargrupper är motståndet störst?

Sedan länge vet vi att utbildning och flyktingattityd har starkt samband, ju längre utbildning desto mer generös attityd till att ta emot flyktingar. Men skillnader återfinns också mellan kvinnor och män, mellan äldre och yngre och mellan dem som besöker religiösa möten och inte gör det.

Tabell 3 Svenska folkets inställning till flyktingmottagning efter kön, ålder, bostadsort, utbildning och gudstjänstbesök. Andel som anger att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar 2010 (procent)

Samtliga		42
Kön	Män	47
	Kvinnor	39
Ålder	16-29 år	39
	30-49 år	39
	50-64 år	44
	65-85 år	47
Utbildning	Grundskola	55
	Gymnasium	48
	Eftergymnasial (ej högsk)	38
	Högskola/universitet	27
Bostadsort	Landsbygd	50
	Mindre tätort	44
	Stad/större tätort	41
	Storstadsområde	37
Besökt gudstjänst	Aldrig	44
	Minst en gång per år	38

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat hela frågan är medtagna i procentbasen.

Som framgår av tabell 3 finns också i 2010 års SOM-undersökning de förväntade skillnaderna. Kvinnor är mer generösa än män, yngre mer generösa än äldre, högskoleutbildade mer generösa än de med kortare utbildning, storstadsbor mer generösa än de som bor på landsbygden och de som besöker gudstjänst/religiöst möte då och då är mer generösa än de som inte gör det. I tabell 3 återfinns således inga överraskningar, mönstret ligger relativt fast sedan lång tid.

Något som har förändrats är emellertid de tydliga regionala skillnader som vi i samband med SOM-undersökningen 2005 uppmärksammade. Fortfarande kvarstår det övergripande mönstret att Sydsverige är mer negativa till ta emot flyktingar än regionerna i norra Sverige. Men, skillnaderna har minskat och de regionala variationerna jämnats ut över landet.

Tabell 4 Svenska folkets inställning till flyktingmottagning efter region 2005 och 2010 (procent)

Förslag: Ta emot färre flyktingar

År	2005	2010
<i>Hela landet</i>	48	42
Sydsverige	59	51
Småland med öarna	51	41
Västsverige	51	43
Stockholm	40	35
Östra Mellansverige	53	44
Norra Mellansverige	43	43
Mellersta Norrland	46	40
Övre Norrland	38	40

Kommentar: Svartalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen. Sydsverige = Blekinge och Skåne län, Småland med öarna = Jönköpings, Kronobergs, Kalmar och Gotlands län), Västsverige = Hallands och Västra Götalands län, Stockholm = Stockholms län, Östra mellansverige = Uppsala, Sörmlands, Östergötlands, Örebro och Västmanlands län, Norra mellansverige = Värmlands, Dalarnas och Gävleborgs län, Mellersta Norrland = Västernorrlands och Jämtlands län samt Övre Norrland = Västerbottens och Norrbottens län.

Som framgår av tabell 4 har variationsbredden i den regionala skillnaden minskat på fem år. År 2005 ansåg 59 procent av medborgarna i Sydsverige att det var ett bra förslag att ta emot färre flyktingar mot endast 38 procent i övre Norrland, en skillnad mellan högst och lägst på 21 procentenheter. År 2010 är motsvarande skillnad 16 enheter. Stockholms län är nu den region som är mest generös. I övriga landet – utom Sydsverige – pendlar motståndet mot flyktingmottagning runt

genomsnittet. Sydsverige är fortfarande den region där man är mest negativ men även där har attityden blivit mer generös medan attityden i norra Mellansverige och i övre Norrland inte förändrats

Opinionsbildning och mobilisering kring migrationsfrågor

I den allmänna debatten uppfattas ibland främlingsfientliga och rasistiska partiers framgångar som ett kvitto på ökad främlingsfientlighet, rasism eller invandringsmotstånd i befolkningen. Det är dock en felaktig slutsats. En starkt invandringsfientlig opinion är vare sig ett tillräckligt eller nödvändigt villkor för framgång för invandringsfientliga partier. Sambandet mellan förändrad opinion och partiframgång måste beläggas empiriskt i varje enskilt fall. I de flesta fall är sådana samband komplexa och ömsesidigt förstärkande. Förhållandet mellan opinion och partiframgång kan således lika gärna vara det omvända, alltså att framgångar för invandringsfientliga partier är orsaken till ökad främlingsfientlighet.

I SOM-undersökningen kan medborgarna själva fritt få ange det samhällsproblem som de anser vara det viktigaste just nu. Bland dem som angav invandrapolitik, invandrare eller flyktingfrågor vara det viktigaste samhällsproblemen ansåg 81 procent att det var ett bra förslag att begränsa antalet flyktingar som kommer till Sverige. För en överväldigande majoritet av dem som nämner invandrapolitik, invandrare och flyktingfrågor som högst upp på samhällsagendan är således attityden till flyktingmottagning ytterst restriktiv.

Bland dem som anser att invandrapolitik, invandrare eller flyktingfrågor är det viktigaste samhällsproblemet är 26 procent sympatisörer till Sverigedemokraterna medan 36 procent är sympatisörer till moderaterna. SD är således överrepresenterat fyra gånger i den gruppen jämfört med valresultatet 2010 medan Moderaterna låg strax över valresultatet.

Bland sympatisörer till Sverigedemokraterna anser 44 procent att invandrapolitik, invandrare och flyktingpolitik är det viktigaste samhällsproblemet i Sverige idag. Bland moderata sympatisörer är motsvarande andel 31 procent.²

Främlingsfientliga, invandringskritiska och flyktingfientliga partiers framgångar är en effekt av förmåga till mobilisering och politisering av de invandrings- eller främlingsnegativa attityder som återfinns i nästan alla samtida samhällen. Viktiga faktorer i en sådan mobilisering är partiernas egna resurser, mediernas behandling av partiernas framgångar, övriga partiers agerande och internationella politiska trender. Paradoxen att Sveriges befolkning har den mest generösa attityden till flyktingmottagning någonsin samma år som Sverigedemokraterna kommer in i riksdagen kan således lösas upp genom att fästa uppmärksamheten på *mobiliseringen* av både det faktiska flyktingmotståndet och av de motkrafter vilka ser globalisering och mångkultur som en positiv utmaning inför framtiden.

Noter

- ¹ Gruppen som ansåg sin ideologiska övertygelse vara ”mycket viktig” bestod av 339 personer. Motsvarande antal i religionsgruppen var 90, traditionsgruppen 206 och lokal identitet-gruppen 163.
- ² Bland övriga partisympatisörer är antalet för litet för att göra några beräkningar.

Referenser

- Bartolini, Stefano och Peter Mair (1990) *Identity, Competition and Electoral Availability. The Stabilisation of European Electorates 1885-1985*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Demker, Marie (2003) ”Trendbrott – och polariseringen har ökat” i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Fåfångans marknad*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Demker, Marie (2010) Svenskarna långsiktigt alltmer positiva till invandrare i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Denver, David (2000) *Elections and Voters in Britain*. Palgrave Macmillan, Basingstoke/New York.
- Holmberg, Sören och Henrik Oscarsson (2004) *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Norstedts Juridik, Stockholm.
- Lipset, Seymour Martin och Stein Rokkan (1967) *Party Systems and Voter Alignments*. The Free Press, New York.

FORTSATT POLARISERING I VARGFRÅGAN

LINDA BERG OCH MARIA SOLEVID

Inför det svenska riksdagsvalet 2010 fanns det flera tecken på att åsiktsskillnader mellan stad och landsbygd hade potential att göra comeback som nygammal politisk skiljelinje. Flera av de politiska partierna valde att lansera så kallade landsbygdsprogram. Även på ledarsidor väcktes frågor ifall konflikt mellan stad och land skulle kunna komma att prägla den fortsatta politiska utvecklingen (Tunström 2010). Med hjälp av Riks-SOM undersökningen från 2009 kunde vi förra året konstatera att det fanns potential för att *vargfrågan* skulle kunna bli en katalysator för att förstärka en politisk skiljelinje baserad på åsiktsmotsättningar mellan stad och land och mellan centrum och periferi, och därmed utmana den i Sverige mer dominerande vänster-höger dimensionen (Solevid & Berg 2010).

Våra slutsatser byggde på situationen från hösten 2009. Därefter inträffade ett flertal händelser som gav vargfrågan stort utrymme i media och debatt. Mest uppmärksammat blev beslutet om licensjakt på varg, som genomfördes under januari 2010 (Lindqvist, et al. 2010). Regeringen fick ta emot en mycket stor mängd e-post och brev ifrån upprörda medborgare som opponerade sig mot miljöminister Andreas Carlgrens (C) beslut (SVT:s hemsida 2010-05-02). Samtidigt har personer som vill begränsa vargens utbredning mobiliserat krafter, något som bl a har lett till att anställda på Länsstyrelser som ansvarar för vargfrågor har råkat ut för hot (Sveriges Radios hemsida 2010-05-02). På Internetfora som vargforum.com svallar känslorna höga hos såväl förespråkare som motståndare till vargjakt, och i populärkulturen har t ex Rödluvan och vargen filmatiserats på nytt.

Trots protester och känslosvallningar har licensjakten fortsatt. Tyngdpunkten i motiveringen har dock förskjutits, från att vargstammen lider av inavel till att jakt på varg är tänkt att leda till större acceptans för vargen (och därmed underlätta utplantering av ny varg) hos de mest uttalade vargmotståndarna (Lindqvist, et al. 2010; Sveriges Radios hemsida 2011-03-28). Mot den bakgrunden är det rimligt att förvänta sig att svenskarnas åsikter om varg kan ha förändrats. Den ökade uppmärksamheten borde förstärkt polariseringen i uppfattningar om varg, och en ökad polarisering skulle också kunna vara ett tecken på att vargfrågan har blivit en viktigare politisk skiljelinje. Det är dessa frågor vi avser att pröva på grundval av den nationella SOM-undersökningen 2010. I första avsnittet jämförs svenska folkets åsikter om vilda djurs utbredning 2009 och 2010, för att se om vi kan spåra någon förändring i attityden till varg. I andra delen följer vi upp med en analys av i vilken utsträckning vi kan finna stöd för att vargfrågan passar in på stad-land och centrum-periferidimensionerna. I kapitlets tredje och sista del tar vi upp olika samhällsnivåer

och frågan om vilken beslutsnivå som svenska folket föredrar för beslut om varg, en aktuell fråga inte minst efter att miljökommissionär Janez Potocnik valt att pröva om jakten strider mot EU:s lagstiftning.

Svenska folkets åsikter om olika vilda djurs utbredning

I såväl 2009 som 2010 års nationella SOM-undersökningar ställde vi frågor där respondenterna ombads ta ställning till storleken på älg-, lodjur-, varg-, björn respektive vildsvinsstammen i Sverige. Frågan löd ”Vad anser du om följande djurstammars storlek i Sverige” och svar gavs på en femgradigskala från ”Stammen är alldeles för liten” till ”Stammen är alldeles för stor”. Svartalernativet ”Ingen uppfattning” fanns också med.

I tabell 1 går det att jämföra attityderna gällande storleken på alla dessa fem djurstammar 2009 och 2010 (i samtliga tabeller är det åsikter bland personer som har en uppfattning i frågan som redovisas). För vargens del är åsikterna förvånansvärt stabila med fem procentenheters skillnad mellan de som tycker att vargstammen är för stor och de som tycker att den är för liten vid bägge mätillfällena. De små procentuella skillnader som syns mellan 2009 och 2010 är inte statistiskt signifikanta.¹ Mönstret från förra året kvarstår därmed; att vargen är det vilda djur där svenska folkets åsikter om dess utbredning är som mest splittrade, med omkring en tredjedel som tycker att vargstammen är för liten, lagom respektive för stor.

Tabell 1 Åsikter om svenska djurstammars storlek bland de som har en uppfattning (procent och balansmätt)

Djurstammars storlek	Älg		Lodjur		Varg		Björn		Vildsvin	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
För liten	25	16	46	46	37	35	25	24	6	5
Lagom	55	62	39	42	31	35	40	45	11	14
För stor	20	22	15	12	32	30	35	31	83	81
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	1 162	1 234	1 063	1 119	1 140	1 241	1 100	1 158	1 145	1 235
Balansmätt	+5	-6	+31	+34	+5	+5	-10	-6	-77	-76

Kommentar: Frågeformuleringen lyder: ”Vad anser du om följande djurstammars storlek i Sverige?”. Svartalernativen är ”Stammen är alldeles för liten”, ”Stammen är något för liten”, ”Stammen är lagom”, ”Stammen är något för stor”, ”Stammen är alldeles för stor” samt ”Ingen uppfattning”. Antal svarspersoner med ingen uppfattning är för Älg (siffror för 2009 inom parantes): 23 (25) procent, Lodjur: 29 (31) procent, Varg: 22 (26) procent, Björn: 27 (29) procent, Vildsvin: 22 (26) procent. I tabellen ovan har svartalernativen ”Stammen är alldeles för liten” och ”Stammen är något för liten” slagits ihop till ”För liten”. På samma sätt har svartalernativen ”Stammen är alldeles för stor” och ”Stammen är något för stor” slagits ihop till ”För stor”. Balansmättet är uträknat genom att ta differensen mellan ”För liten” och ”För stor”.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

Precis som förra året har också fortfarande en påfallande stor andel av svenskarna inte någon uppfattning om djurstammarnas storlek, även om denna grupp har minskat något för samtliga djur (mellan två till fyra procentenheter, mest för varg och vildsvin). Andel som svarat ”Ingen uppfattning” 2010 varierar mellan 22 och 29 procent för alla fem djurarter (22 procent för varg och vildsvin). När vi ser till svenska folket som helhet kan vi därmed konstatera att polariseringen kring vargfrågan fortsätter, och varken har ökat eller minskat jämfört med förra året. Att licensjakten på varg skulle kunna tänkas leda till en större acceptans för inplantering av nya vargar kan därmed i alla fall inte återspeglas i en allmän åsiktsförändring hos svenska folket när det gäller synen på vargstammens storlek. Samtidigt gäller Andreas Carlgren förhoppning om ökad acceptans framförallt de mest berörda, såsom boende i varglän och jägare. Låt oss därför gå vidare och undersöka attityder till varg hos olika grupper.

Bakgrundsfaktorer och attityder till vargstammen

Om vi från och med nu enbart koncentrerar oss på de som har åsikter om vargen kan vi i tabell A1 (appendix) konstatera att det inte heller har skett någon större förändring i vilken förklaringskraft som finns av traditionella bakgrundsfaktorer som kön, ålder, utbildning, familjehem och partisympati gällande attityder till vargstammens storlek. Personer från jordbrukarhem, företagarhus, personer med låg utbildning, äldre samt Centrerns och Kristdemokraternas sympatisörer uttrycker i högre grad än andra att vargstammen är för stor. Omvänt är det vanligare att högre tjänstemän, medelhög- och högutbildade, yngre samt sympatisörer till Vänsterpartiet, Folkpartiet och Miljöpartiet svarar att vargstammen är för liten. Största förändringen mellan 2009 och 2010 är att Sverigedemokraternas sympatisörer i stor utsträckning bytt åsikt och till största del tycker att vargstammen är för stor (43 mot tidigare 22 procent). Resultatet att både vargens förespråkare och dess motståndare återfinns över hela det politiska spektrumet står sig dock. Detta är ett resultat som också stämmer med tidigare undersökningar (Sandström & Ericsson 2006). Framförallt är det intressant att frågan om varg skär på tvärs mot vänster-högerdimensionen, eftersom det är en förutsättning för att en ny eller nygammal skiljelinje ska kunna bli aktuell. Med andra ord är det dags att vidare undersöka betydelsen av skiljelinjer för attityder till vargen.

Skiljelinjer och attityd till vargen

Det finns en intressant historik som kan bidra med en förklaring till varför vargfrågan är så starkt polariserad i Sverige jämfört med länder som Spanien, Italien, Rumänien och Polen – trots att de senare har många fler vargar än vad som finns i Sverige. I de flesta europeiska länder har vargjakt, precis som annan jakt, historiskt varit något som adel och rika godsägare ägnade sig åt. I Sverige instiftade däremot redan Magnus Eriksson 1347 att alla invånare inte bara hade rätt att skjuta varg,

utan dessutom var det betraktat som en samhällsplikt som enbart präster och kvinnor som inte ägde någon mark var undantagna från. På 1600- och 1700-talen infördes en belöning om två riksdaler per skjuten vuxen varg (*Management Plan for the Wolf Population in Finland* 2005).

Mot en historisk rätt att skjuta varg och att skydda djur och boskap i områden där vargen finns, ställs de senaste decenniernas ökade fokus på att skydda och bevara vår miljö, och därmed betydelsen av en rik biologisk mångfald. I mångt och mycket handlar denna konflikt om staden och landsbygden, en konflikt som har sina spår i industrialiseringen och urbaniseringen där inflyttningen till städerna och det framväxande industrietablissemangen fick makt och inflytande på den landägande elitens bekostnad. Som en följd av denna politiska skiljelinje växte bonde- eller landsbygdspartier fram i många länder (Lipset & Rokkan 1967). Författaren och journalisten Jan Guillou, som själv sysslar med jakt (men inte på varg), illustrerar i Aftonbladet stad-land dimensionen av vargfrågan på följande sätt: ”*varghatet är lika psykologiskt som politiskt intressant och gåtfullt*” och fortsätter ”*Det glödande hatet handlar om någonting annat än vargar. Det gäller Stockholmsdjävlar, byråkratdjävlar och andra storstadsbor. Vargen har blivit en ställföreträdande symbol för denna motsättning stad/landsbygd. Och det är detta som skrämmt vettet ur centerpolitiker som Andreas Carlgren.*” (Guillou 2011).

Men utöver frågor om stad och land berör vargen också frågor om centrum och periferi, eftersom dess spridning och motståndare inte är jämnt fördelade över den svenska landsbygden utan samlade i specifika geografiska områden. Dessa områden har kanske inte den starka egna subkultur i form av t ex språk eller religion som Lipset och Rokkan menade kännetecknade en skiljelinje mellan centrum och periferi, men här finns trots allt en historik av att naturresurser utnyttjats och uppfattningar att tillräcklig hänsyn inte tas till de egna områdenas särskilda förutsättningar när beslut fattas i Stockholm, eller för den delen i Bryssel. Skapandet av *Norrländska Samlingspartiet* inför valet 2010 kan ses som ett exempel på försök att mobilisera utifrån centrum och periferi, eftersom det inte enbart handlar om landsbygd utan hela området med de fem nordligaste länen och en vilja att skapa en egen storregion med mer självstyre över för området viktiga frågor (Norrländska samlingspartiets hemsida 2011-04-25). I det moderna Sverige har dock politiska skiljelinjer på temat stad och land minskat i betydelse, och skiljelinjen centrum-periferi har trots enstaka försök till partibildningar i Skåne och Norrland inte fått någon större effekt på hur svenskarna har röstat. Urbaniseringen av Sverige har nått så långt att de tre storstads länen i samband med riksdagsvalet 2010 för första gången bedömdes få över hälften av mandaten i riksdagen (Riksdag & Departement 2009-04-14). Istället för frågor om stad och glesbygd dominerar den nationella politiken sedan länge av vänster-högerdimensionen, dvs. frågor som kan hänföras till den politiska skiljelinjen mellan arbete och kapital (Holmberg & Oscarsson 2004).

I många avseenden ställs konflikten mellan stad och land och centrum-periferi på sin spets i samband med vargfrågan där, grovt sett, det nationella intresset om biologisk mångfald krockar med landsbygdsbefolkningens/vissa landsdelars intressen,

i det här fallet specifikt den lokala acceptansen av varg. Vi börjar med att redovisa resultaten från en fråga där respondenterna själva får göra en bedömning av i vilken utsträckning olika skiljelinjer spelar roll när de tar ställning i politiska frågor. Frågan lyder: "När du tar ställning i politiska frågor, hur viktigt är följande för dig?". Fyra olika aspekter anges: "Min ideologiska övertygelse till vänster eller höger", "Min religiösa eller icke-religiösa övertygelse", "Livsstil och traditioner där jag bor" och "Min lokala eller regionala identitet". Svartalternativen var i samtliga fall "Mycket viktigt", "ganska viktigt", "inte särskilt viktigt" och "inte alls viktigt". Svaren på dessa frågor ställs mot vilken uppfattning respondenterna har om vargstammens storlek i tabell 2.

Tabell 2 Skiljelinjer och åsikt om vargstammens storlek (procent och balansmått)

Vargstammens storlek	(a) Vänster/höger-ideologi		(b) Religiositet/Icke-religiositet		(c) Livsstil/tradition där jag bor		(d) Lokal/regional identitet	
	Viktigt	Inte viktigt	Viktigt	Inte viktigt	Viktigt	Inte viktigt	Viktigt	Inte viktigt
För liten	36	35	32	37	32	42	32	40
Lagom	34	37	37	34	34	36	34	36
För stor	30	28	31	29	34	22	34	24
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	767	404	273	888	665	500	604	559
Balansmått	+6	+7	+1	+8	-2	+20	-2	+16

Kommentar: För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1, enbart de som har en uppfattning finns med i tabellen. Frågan om skiljelinjer lyder: "När du tar ställning i politiska frågor, hur viktigt är följande för dig? Min ideologiska övertygelse till vänster eller höger, Min religiösa eller icke-religiösa övertygelse, Livsstil och traditioner där jag bor, Min lokala eller regionala identitet". Svartalternativen var i samtliga fall "Mycket viktigt", "Ganska viktigt", "Inte särskilt viktigt" och "Inte alls viktigt". I tabellen har svartalternativen Mycket och Ganska viktigt slagits ihop liksom Inte särskilt viktigt och Inte alls viktigt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Som framgår av tabell 2 finns i princip ingen skillnad i uppfattningar om vargen mellan grupper av personer som anser att ideologi (a) är viktigt eller inte för sina politiska beslut. Det stämmer väl med våra förväntningar då vi vet att åsikter om vargen inte följer vänster-högerdimensionen i partisympati. För de övriga tre skiljelinjerna är spridningen nästan helt jämn (ca en tredjedel var) i fråga om vargstammen är för liten, lagom eller för stor hos de som svarat att religiositet, livsstil och identitet är viktigt för deras ställningstaganden i politiska frågor. Däremot finns en lite större variation bland de som svarat att respektive faktor *inte* är viktigt, eftersom en något större andel av dessa svarar att vargstammen är för liten (42 procent för

livsstil (c) och 40 procent för identitet (d), jämfört med 32 procent bland de som svarat att livsstil respektive identitet är viktigt). Resultaten pekar mot en tendens till att stad-land och centrum-periferi har betydelse. Men många gånger är det så att vi inte alltid tänker på eller är medvetna om vilka faktorer som har betydelse för våra politiska ställningstaganden, och det är därför lättare att i efterhand analysera om vi kan finna systematiska skillnader mellan olika grupper, något vi nu går vidare med för stad-land respektive centrum-periferidimensionerna.

Stad-landdimensionen: boende och livsstil

Att attityderna går isär beträffande vargstammens storlek är än mer tydligt om vi tar hänsyn till huruvida respondenterna bor i städer eller på landsbygd. Det huvudsakliga resultatet när vi jämför attityder 2009 och 2010 hos olika grupper är att de starkt polariserade uppfattningarna kvarstår nästan identiskt. De små förändringar vi finner i de procentuella jämförelserna är inte statistiskt signifikanta. Om vi trots det tittar på vartåt det lutar är tendensen att andelen personer som bor på ren landsbygd och som tycker att vargstammen är för stor snarare har ökat än minskat (från 44 till 48 procent, ej signifikant)². Motsvarande siffra för personer som bor i någon av våra tre storstäder är 16 procent (15 procent 2009). Inte heller ökningen av andelen storstadsbor som tycker att vargstammen är lagom (från 28 till 37 procent) är signifikant. Dessa åsiktsskillnader mellan stad och land bekräftas också av andra undersökningar, där resultaten över längre tid också pekar på bestående eller ökande skillnader mellan stad och land när det gäller rovdjursattityder (Sandström & Ericsson 2009).

Tabell 3 Stad-landskiljelinjer och åsikt om vargstammens storlek (procent och balansmått)

Vargstammens storlek	Ren landsbygd		Mindre tätort		Stad/större tätort		De tre storstäderna	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
För liten	27	26	33	34	38	36	57	47
Lagom	29	26	31	34	34	37	28	37
För stor	44	48	36	32	28	27	15	16
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	240	208	264	264	504	561	122	178
Balansmått	-17	-22	-3	+2	10	+9	+42	+31

Kommentar: För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1, enbart de som har en uppfattning finns med i tabellen. Bostadsort (stadland) är en konstruerad variabel som kombinerar en frågan "I vilken typ av område bor du" (svarsalternativ från Storstad: centralt till Ren landsbygd) och kommunkod.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

Även om vi tar hänsyn till socialisation, något som i tidigare studier också visat sig ha betydelse för attityder till varg (se Heberlein & Ericsson 2005), visar resultaten samma stabila mönster: över 50 procent tycker att vargstammen är för stor bland personer som idag bor på landsbygden och vars föräldrar också är uppvuxna på landsbygden (se tabell 4).

Tabell 4 Socialisation och åsikt om vargstammens storlek (procent och balansmått)

Vargstammens storlek	Stadsocialisation		Landsbygdssocialisation	
	2009	2010	2009	2010
För liten	45	42	16	17
Lagom	32	41	30	30
För stor	23	17	54	53
Summa procent	100	100	100	100
Antal svar	155	253	251	265
Balansmått	+22	+25	-38	-36

Kommentar: Stad-landsocialisation är en konstruerad variabel som bygger på bostadsort och frågan "Var någonstans har du, din far respektive din mor huvudsakligen vuxit upp?" Svarsalternativen är "Ren landsbygd i Sverige", "Mindre tätort i Sverige", "Stad eller större tätort i Sverige", "Stockholm, Göteborg eller Malmö", "Annat land i Norden", "Annat land i Europa", "Land utanför Europa". Med Stadsocialisation avses personer som idag bor i Stad/Större tätort eller Stockholm/Göteborg/Malmö och där respondenterna själva, deras far och mor är uppvuxna i Stad/Större tätort eller Stockholm/Göteborg/Malmö. Landsbygdssocialisation avses personer som i dag bor på Ren landsbygd och där respondenterna själva, deras far och mor är uppvuxna på Ren landsbygd

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

När vi ställer en rik biologisk mångfald emot de skador och förluster som drabbar djur- och boskapsägare, läggs tonvikten vid hur miljö ställs mot ekonomiska intressen. Men som vi redan förra året tog upp handlar det inte enbart om ekonomi. Att jaga är också en livsstil för ganska många människor, och just att vara jägare är något som tidigare forskning visat sig påverka vargattityder (Ericsson & Heberlein 2003; Ericsson, et al. 2004; Heberlein & Ericsson 2005; Lindqvist 2008; Sjölander-Lindqvist, et al. 2008). Så är även fallet i våra data. Bland personer som är medlem av en jägarorganisation respektive uppger att de har jagat under de senaste 12 månaderna anser en klar majoritet att vargstammen är för stor. Återigen kan vi konstatera att här inte har skett någon minskning utan att åsiktsmönstren är mycket stabila mellan 2009 och 2010. Bland personer som är medlemmar i en jägarorganisation år 2010 tyckte 72 procent att vargstammen var för stor, året innan var det 69 procent. Förändringen är inte statistiskt signifikant, men tydligt är att det i alla fall inte finns något tecken på en mer positiv inställning till varg i den begränsade gruppen jägare.

Tabell 5 Åsikt om vargstammens storlek bland jägare (procent och balansmått)

Vargstammens storlek	För liten	Lagom	För stor	Summa procent	Antal svar	Balansmått
<i>Jägarorganisation 2009</i>						
Ej medlem	39	33	28	100	1003	+11
Medlem	15	16	69	100	75	-54
<i>Jägarorganisation 2010</i>						
Ej medlem	38	35	27	100	1105	+11
Medlem	7	21	72	100	67	-65
<i>Jagat senaste 12 månaderna 2009</i>						
Nej	38	33	29	100	1032	+9
Ja	23	17	60	100	99	-37
<i>Jagat senaste 12 månaderna 2010</i>						
Nej	37	35	28	100	1122	+9
Ja	19	22	59	100	106	-40

Kommentar: För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1, enbart de som har en uppfattning finns med i tabellen. Frågeformuleringen för "Jagat" lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?". Svartalternativen är "Ingen gång", "Någon gång under de senaste 12 månaderna", "Någon gång i halvåret", "Någon gång i kvartalet", "Någon gång i månaden", "Någon gång i veckan" samt "Flera gånger i veckan". Svartalternativen "Någon gång under de senaste 12 månaderna" och oftare är sammanslagna till Ja i tabellen ovan. De som hoppat över delfrågan ingår i "Nej". Frågeformuleringen om organisationsmedlemskap lyder "Är du medlem i någon typ av förening/organisation?". Svartalternativen är "Nej", "Ja" samt "...med någon typ av uppdrag". I tabellen ovan är "Ja" och "...med någon typ av uppdrag" sammanslagna till "Ja".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

Centrum-periferi dimensionen: regionala variationer

Som alla vet är inte vargens utbredning jämn över hela Sverige, utan det finns vissa län som har en avsevärt högre andel vargar än övriga landet. I dessa så kallade varglän (dvs. Dalarnas län, Gävleborgs län, Värmlands län, Västra Götalands län och Örebro län), liksom i de fyra nordligaste länen där andra rovdjur är vanligt förekommande, är det naturligt att konflikten mellan biologisk mångfald och andra intressen kan bli mer påtaglig. Det kan handla om egna personlig erfarenheter av varg, men också att vargfrågan oftare uppmärksammas i lokal och regional media i dessa län. Våra resultat visar också att vara bosatt i län som definieras som varglän respektive rovdjurslän påverkar uppfattningen om vargstammens storlek.

Bland personer boende i varglän respektive rovdjurslän anser nästan hälften av respondenterna att vargstammen är för stor, vilket kan jämföras med att drygt hälften så många delar denna uppfattning bland de som inte bor i varg- eller rovdjurslän.

Återigen är attityderna mycket stabila mellan 2009 och 2010, och förändringarna mellan åren är inte statistiskt signifikanta. Polariseringsen är däremot tydlig, med 40 procent som tycker att vargstammen är för stor i varglän, jämfört med 26 procent bland personer som inte bor i varglän. Gällande rovdjurslän är polariseringen ännu tydligare med 47 procent av boende i dessa län som anser att vargstammen är för stor mot 26 procent bland personer som inte bor i rovdjurslän. Mer djupgående analyser visar också att andelen ”Ingen uppfattning” varierar med i vilket län man bor, även om skillnaden minskat något. Bland boende i varglän är andelen utan uppfattning i frågan 20 procent (21 år 2009), jämfört med 23 procent bland boende i icke-varglän (29 år 2009). Skillnaden mellan boende i rovdjurslän/icke-rovdjurslän är ännu tydligare, andelen ingen uppfattning hamnar där på 11 respektive 24 procent (15 respektive 29 procent år 2009).

Tabell 6 Län och åsikt om vargstammens storlek (procent och balansmätt)

Vargstammens storlek	För liten	Lagom	För stor	Summa procent	Antal svar	Balansmätt
<i>Varglän 2009</i>						
Varglän	29	26	45	100	347	-16
Ej varglän	40	34	26	100	793	+14
<i>Varglän 2010</i>						
Varglän	31	29	40	100	364	-9
Ej varglän	37	37	26	100	877	+11
<i>Rovdjurslän 2009</i>						
Rovdjurslän	24	27	49	100	230	-25
Ej rovdjurslän	40	32	28	100	910	+12
<i>Rovdjurslän 2010</i>						
Rovdjurslän	25	28	47	100	248	-22
Ej rovdjurslän	38	36	26	100	993	+12

Kommentar: För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1, enbart de som har en uppfattning finns med i tabellen. Med varglän avses de län i vilka licensjakt på varg genomfördes i januari 2010, dvs. Dalarnas län, Gävleborgs län, Värmlands län, Västra Götalands län och Örebro län. Viktigt att påpeka är att fältarbetet med Riks-SOM-undersökningen 2009 i huvudsak genomfördes före licensjakten ägde rum och endast ett fåtal enkäter inkom efter varjakten inletts. Med rovdjurslän avses, i enlighet med tidigare studiers definitioner (se Sandström & Ericsson 2009) Norrbottens län, Västerbottens län, Västernorrlands län, Jämtlands län, Dalarnas län och Gävleborgs län.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

Det är intressant att det är ett starkare motstånd i rovdjurslän än i varglän. Rovdjurslän omfattar de sex nordligaste länen medan det i varglänen ingår mer sydliga län. Trots att vargen alltså inte är lika vanligt förekommande i de nordligaste länen hittar vi ändå det starkaste motståndet här (se figur 1 om vargens spridning). Det

skulle kunna stödja en tolkning om att vargfrågan egentligen handlar om mer än vargen i sig, och att den snarast har blivit en symbol för ett missnöje som delvis handlar om skiljelinjer mellan stad-land, men också om centrum periferi.

Om vi kombinerar bostadsort, länstyp och åsikt om vargstammen uppstår intressanta mönster (se tabell 6). Oavsett bostadsort är det en högre andel personer som anser att vargstammen är för stor i varglänen. Bland personer som både bor på ren landsbygd och i ett varglän anser 55 procent att vargstammen är för stor 2010 (58 procent 2009), jämfört med 32 procent av landsbygdsbefolkningen som inte bor i varglän (36 procent 2009). Bland personer som bor i städer är samma siffror 34 procent för varglän och 20 procent för icke-varglän, en skillnad som förstärkts något sedan 2009. Effekten av län är således störst hos boende på landsbygden, det vill säga andelen som tycker att vargstammen är för stor ökar med fler procentenheter bland boende på landsbygden jämfört med bland boende i städer när vi tar hänsyn till län. Samma mönster upprepar sig också om vi tar hänsyn till om man bor i ett rovdjurslän eller inte (tabell visas ej). Sammanfattningsvis är det alltså främst bland landsbygdsbefolkningen som länstyp slår igenom på vargattityder. Det här är intressant för det pekar på en kombinerad betydelse av stad-landdimensionen och centrum-periferidimensionen, och att de förstärker varandra när landsbygd och varglän sammanfaller.

Tabell 7 Åsikter om vargstammens storlek, utifrån län och bostadsort 2009 och 2010 (procent)

Vargstammens storlek	Varglän						Ej varglän					
	Ren landsbygd		Mindre tätort		Stad/större tätort/storstad		Ren landsbygd		Mindre tätort		Stad/större tätort/storstad	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
För liten	16	19	24	28	38	37	34	38	38	30	43	39
Lagom	26	26	22	34	30	29	30	30	36	26	34	41
För stor	58	55	54	38	32	34	36	32	26	44	23	20
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	86	74	96	86	159	196	154	159	168	134	467	543

Kommentar: För frågeformulering, se tabell 1 och tabell 5.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

Ett annat sätt att pröva betydelsen av boende i varglän är att ställa det mot hur starkt människor som bor i respektive länstyp identifierar sig med olika samhällsnivåer. Inte minst är det intressant i ljuset av att just lokal och regional identitet och kultur har uppfattats som viktiga förklaringsfaktorer till attityder till varg i tidigare studier (Lindqvist 2008). I det här fallet har vi använt en klassificering som utgår från frågor

där respondenterna får svara för varje nivå (från kommun till Europa) hur starkt fästa de känner sig vid respektive nivå (på en skala 0-10). Därefter har varje individ blivit klassificerad beroende på hur han eller hon svarat på samtliga nivåer in i någon av följande sex grupper: de som har en generellt svag identifikation oavsett nivå, de som har starkast identifikation med lokala eller regionala nivåer, de som har lika stark identifikation med alla inhemska nivåer (från kommun till Sverige), de som främst har en svensk identifikation, de som främst har en europeisk identifikation och till sist de som identifierar sig lika starkt med alla nivåer (från kommun till Europa) (Berg 2007).

Precis som vi kunde se ovan att effekten av typ av län förstärktes när den kombinerades med bostadsort (stad-land) så kan vi i tabell 8 se att det framförallt är människor med flernivåidentifikation (inhemsk eller alla nivåer) samt svensk identifikation i varglän som tycker att vargstammen är för stor.

Tabell 8 Flernivåidentifikation och åsikt om vargstammens storlek (procent och balansmätt)

Vargstammens storlek	För liten	Lagom	För stor	Summa procent	Antal svar	Balansmätt
Varglän						
Svag identifikation	60	20	20	100	10	+40
Regional/lokal identifikation	29	26	45	100	31	-16
Identifikation alla inhemska nivåer	26	24	51	100	89	-25
Svensk identifikation	27	24	49	100	122	-22
Europeisk identifikation	40	36	24	100	45	+16
Identifikation alla nivåer	17	32	51	100	41	-34
<i>Totalt varglän</i>	<i>29</i>	<i>26</i>	<i>45</i>	<i>100</i>	<i>347</i>	<i>-16</i>
Ej varglän						
Svag identifikation	46	36	18	100	22	+28
Regional/lokal identifikation	44	30	26	100	54	+18
Identifikation alla inhemska nivåer	32	33	35	100	220	-3
Svensk identifikation	43	34	24	100	251	+19
Europeisk identifikation	56	28	16	100	96	+40
Identifikation alla nivåer	35	41	25	100	133	-10
<i>Totalt ej varglän</i>	<i>40</i>	<i>34</i>	<i>26</i>	<i>100</i>	<i>793</i>	<i>+14</i>

Kommentar: För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1, enbart de som har en uppfattning finns med i tabellen. För länsindelning se tabell 5. Identitetskategorierna är baserade på en fråga som lyder "Människor kan vara olika fästa vid olika områden. Hur fäst är du vid:?", med följande nivåer angivna: "den ort/kommundel där du bor", "den kommun där du bor", "det län/den region där du bor", "Sverige", "EU", "Europa". Respondenterna fick för varje nivå ange hur starkt fästa de kände sig på en skala 0-10. Varje individ har sedan blivit klassificerad i någon av följande sex grupper: generellt svag identifikation, starkast identifikation med lokala eller regionala nivåer, lika stark identifikation med alla inhemska nivåer (från kommun till Sverige), främst en svensk identifikation, främst en europeisk identifikation och de som identifierar sig lika starkt med alla nivåer (från kommun till Europa). För mer detaljer om kategoriseringen se (Berg 2007).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009.

I vissa kategorier är det få respondenter (t ex gruppen med svag identifikation) och dessa siffror bör därför tolkas med försiktighet. Det gäller även personer med lokal eller regional identifikation, där det dock finns ett intressant mönster att de tycker att vargstammen är för stor om de bor i ett varglän, men för liten om de bor i en annan typ av län. Det stämmer väl med vad vi kan förvänta oss, och ger en tänkbar förklaring till resultatet i tabell 2, att spridningen i åsikt om vargen var så jämn i gruppen som ansåg att deras lokala och regionala identitet var viktig för deras beslutsfattande. Bland personer med starkast europeisk identifikation dominerar synsättet att vargstammen är för liten, men andelen är lägre bland de som bor i varglän.

Samma mönster, men ännu tydligare, återfinns i analyser av rovdjurslän (visas ej). Eftersom dessa data är hämtade från undersökningen 2009 vore det intressant att i en senare undersökning kunna se ifall detta mönster förstärktes i och med den ökade uppmärksamheten i vargfrågan. Resultatet pekar också att det kan vara värt att undersöka uppfattningar om på vilken samhälls nivå beslut om varg bör fattas.

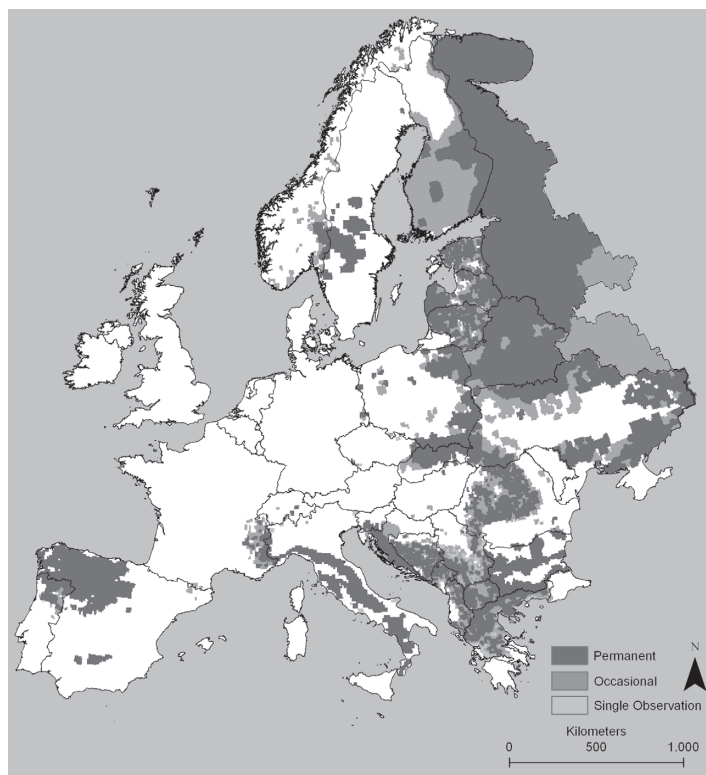
Beslutsnivå för vargfrågor

EU har över tid utvecklats till vad som idag ofta kallas för ett flernivåsystem. Det beror bl a på att vi framförallt under 1990-talet har sett en allt mer stärkt regional (och delvis lokal) representation på plats i Bryssel som försöker påverka EU:s policy och lagstiftningsprocess (Berg & Lindahl 2007), samtidigt som allt fler politikområden kommit att omfattas av beslutsfattande på EU-nivå (Nugent 2010), vilket i sin tur påverkar lokala och regionala nivåer (Nyberg 2010). Miljöfrågor är ett sådant område där EU:s beslutsfattande är mycket aktivt. Visserligen är kompetensen delad med medlemsstaterna, men medlemsstater får bara stifta egna lagar på områden där det inte redan finns EU-lagstiftning, och enbart så länge de inte strider mot annan befintlig EU-lagstiftning. Enligt rådets direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter får jakt på varg enbart förekomma om särskilda villkor är uppfyllda. Att vargfrågan berörs av EU:s lagstiftning beror bl a på att vargen inte är unik för Sverige. Flera andra länder i Europa har varg (se figur 1), ibland t o m fler vargar på färre kvadratmeter och större befolkning än vad vi har (Hemsida för The Wolf Online Information System, 2011-04-25).

Inte bara i Sverige har regeringens beslut om licensjakt väckt kritik. EU:s miljökommissionär Janez Potocnik inledde den 27 januari 2011 ett så kallat överträdelseärende gentemot Sverige.³ Att överträdelseärenden bör tas på allvar visar det finska fallet där dåvarande EG-domstolen i juni 2007 fastslog att Finland inte följde rådets direktiv 92/43/EEG i och med att tillstånd för jakt på varg hade beviljats utan några särskilda villkor för jakten. Finland har därefter ändrat sin lagstiftning genom att förtydliga reglerna om beviljande av tillstånd att jaga varg, samt följt upp och redovisat konsekvenser av jakten. Andreas Carlgren har i sitt svar till kommissionen bl a pekat på att licensjakten var nödvändig för att öka acceptansen för varg, då det långsiktiga

målet är att uppnå en mer livsduglig vargstam genom utsättning av importerade vargar, och att jakten därför inte skulle ses som en enskild del. Han har också uttalat att det är viktigt att vargpolitiken har stöd av de grupper som är mest berörda, och att det är något som bör beslutas om i Sverige (EU-business hemsida, 2011-03-28).

Figur 1 Spridning av varg i Europa

Källa: The Wolf Online Information System.

Frågan om vilken beslutsnivå som svenskarna föredrar för beslut om vargfrågor ställdes 2009 och resultaten visar att det bland de svarande är 17 procent som föredrar kommunnivå, 39 procent som föredrar regionnivå, 42 som föredrar nationell nivå och två procent som föredrar EU-nivå. Eller annorlunda uttryckt, att 56 procent föredrar att beslut fattas lokalt eller regionalt. Om vi tar hänsyn till vilka uppfattningar respondenterna har i frågan om vargstammen bör öka eller minska ser vi en ännu tydligare polarisering där endast 17 procent av dem som tycker att vargstammen är för stor vill att beslut ska fattas på nationell nivå, och över 80 procent i denna grupp

föredrar region- eller kommunnivå. Omvänt vill 59 procent av dem som tycker att vargstammen är för liten att besluten ska fattas nationellt, och här nämns t o m EU som föredragen beslutsnivå av fem procent.

Tabell 9 Storlek på vargstam och åsikt om beslutsnivå varg (procent)

Vargstammens storlek	Beslutsnivå varg				Summa procent	Antal svar
	Kommun	Region	Nationell	EU		
För liten	11	25	59	5	100	379
Lagom	13	39	47	1	100	321
För stor	28	55	17	0	100	327
<i>Totalt</i>	<i>17</i>	<i>39</i>	<i>42</i>	<i>2</i>	<i>100</i>	<i>1027</i>

Kommentar: Frågan om beslutsnivå lyder: "Enligt din åsikt, på vilken politisk nivå bör besluten fattas om svenska djurstammars storlek och utbredning?" med svarsalternativen: "Kommunnivå", "Regionnivå", "Nationell nivå", "EU-nivå" och "Ingen uppfattning". För information om vargstammens storlek se tabell 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009.

Att respondenter som tycker att vargstammen är för stor också till största del vill att beslut ska fattas lokalt eller regionalt står väl i samklang med en tidigare intervjustudie av jägare. De intervjuade hade uppgivit att jakten för dem blev ett sätt att få utlopp för en uppdämd önskan att få delta i besluts- och förvaltningsprocesser rörande vargen, och att beslutet om licensjakt av jägarna sågs som ett exempel på regeringens goda vilja att närma sig lokalbefolkningen (Lindqvist, et al. 2010). Enligt Naturvårdsverkets hemsida hade drygt 18 000 jägare anmält sig till jakten som startade den 2 januari 2010, och avsåg 27 vargar i fem län.

Slutsatser

Resultaten i detta kapitel visar att de starkt polariserade åsikterna om vargstammens storlek kvarstår i princip oförändrade mellan 2009 och 2010, trots frågans ökade uppmärksamhet under året. Därmed ger inte våra data stöd för att vare sig befolkningen som helhet, eller specifika grupper som är mer berörda (t.ex. boende i varglän eller jägare), skulle ha blivit mer positiva under året. Stabiliteten i attityder och den starka polariseringen är tecken på den tes som drivs i detta kapitel, nämligen att vargen inte är en sakfråga som vilken som helst där det logiskt och enkelt går att hitta kompromisser. Snarare pekar våra resultat på att vargen fungerar som en symbol för någonting mer djupgående. Det handlar om makt och intressen, och

däri ligger också vargens potential som katalysator för en förstärkning av nygamla politiska skiljelinjer. Framförallt visar de starkare åsiktsspridningarna när stad-land och centrum-periferidimensionerna kombineras att just en sådan överlappning har en stor potential. Men som vi konstaterade i förra årets kapitel krävs en politisk mobilisering av ett politiskt parti för att ta steget från en åsiktsskiljelinje till en politisk skiljelinje. Ännu har vi inte sett någon lyckas, och Sverige är ett tufft fall med vår starka vänster-högerdimension. En parallell kan här göras till Sverigedemokraterna och invandrarfrågan. SD profilerar sig i frågan som också är väldigt viktig för deras väljare (se Marie Demkers kapitel denna volym). Något liknande skulle förmodligen krävas för att vargfrågan skulle kunna fungera som katalysator (oavsett om det är vargförespråkarna eller vargmotståndarna som mobiliserar). Men det är också viktigt att komma ihåg att vargfrågan troligen inte uppfattas som speciellt viktigt för det stora flertalet väljare. Det krävs fler symbolfrågor för att politiskt exploatera en underliggande åsiktsskiljelinje.

Det här kapitlet har också belyst åsiktsskillnader i uppfattningar om var beslut om varg bör fattas. Åsikter om huruvida beslut ska fattas lokalt/regionalt eller nationellt (eller t o m på EU-nivå) speglar naturligtvis en förhoppning om, och delvis en erfarenhet av, vilken sorts politik som huvudsakligen präglar beslut på respektive nivå. På nationell och EU-nivå har miljöaspekter, biodiversitet och skydd för utrotningshotade arter haft en stark prägning på de beslut som har fattats, åtminstone sedan 1970-talet. Dessa aspekter har ansetts väga tyngre än skydd för boskap och husdjur, och istället har ersättning för djur som dödats eller skadats av varg betalats ut. I kapitlet har vi kunnat påvisa att de personer som tycker att vargstammen är för stor huvudsakligen bor i varg/rovdjurslän, och på landsbygden, och det är dessa grupper som framförallt föredrar ett decentraliserat beslutsfattande i vargfrågor. Det är därmed återigen tydligt att här finns potential i vargfrågan samtidigt som det handlar om så mycket mer än bara varg. I det ljuset blir Andreas Carlgrens agerande och beslutet om licensjakt mer begripligt, inte minst då det dessutom är hans eget partis kärnväljare som tillhör de största vargmotståndarna.

Sammantaget kan vi se hur stad-land och centrum-periferidimensionerna överlappar i vargfrågan, och polariseringen kan dessutom komma att förstärkas av EU:s politik på rovdjursområdet. Det handlar inte enbart om varg eller potential för ett landsbygds-/regionalt parti, utan om grundläggande skiljelinjer, drivkrafter för ökad regionalisering, lokalt och regionalt självbestämmande, och vem som ska ha rätt att bestämma om vilka politiska frågor. Vem är egentligen berörd av vargfrågan? Jägare? Varglänsbor? Landsbygdsbor? Svenska folket som helhet? Europas medborgare? I förlängningen handlar det därmed om demokratins grundläggande frågor.

Noter

- ¹ Inte heller en närmare analys av förändringar mellan 2009 och 2010 bland de som svarat ”alldeles för liten” (17 respektive 14 procent) och ”något för liten” (20 respektive 21 procent) samt ”något för stor” (19 respektive 16 procent) eller ”alldeles för stor” (13 respektive 14 procent) visar på någon signifikant förändring. Stabiliteten består även om andelen ”ingen uppfattning” tas med, men balansmålet mellan ”för” och ”mot” hamnar då på tre procentenheter både 2009 och 2010.
- ² Särskiljer vi dessutom mellan svaren ”något för stor” och ”alldeles för stor” bland landsbygdsboende är ökning störst i den senare gruppen (från 25 till 31 procent), även om ökningen inte är signifikant.
- ³ Den svenska regeringen hade därefter två månader på sig att förklara sig, varefter kommissionen kan välja att skicka ett så kallat motiverat yttrande och efter ytterligare två månader, om inte Sverige och kommission kommit överrens, kan ärendet skickas vidare till EU-domstolen.

Referenser

- Berg, Linda & Lindahl, Rutger (2007) *Svenska kommuners och regioners kanaler till Bryssel: Subnationella nivåers försök att påverka EU:s policy process*. Stockholm: Sieps.
- Berg, Linda (2007) *Multi-level Europeans. The Influence of Territorial Attachments on Political Trust and Welfare Attitudes*. Göteborg: University of Gothenburg.
- Demker, Marie (2011) ”Framgång för Sverigedemokraterna trots en allt mer flyktinggenerös opinion” i Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.
- Ericsson, Göran & Heberlein, Thomas A. (2003) ”Attitudes of hunters, locals, and the general public in Sweden now that the wolves are back”. *Biological Conservation*(111): 149-59.
- Ericsson, Göran, *et al.* (2004) ”Support for hunting as a means of wolf *Canis Lupus* population control in Sweden”. *Wildlife Biology*. 10(4).
- EU-business hemsida (2011-03-28) ”<http://www.eubusiness.com/news-eu/sweden-environment.9bn/?searchterm=sweden%20wolf>”.
- Guillou, Jan (2011) ”Andreas Carlgren ljuger om motivet för vargjakt” *Aftonbladet*, 2011-01-16.
- Heberlein, Thomas A. & Ericsson, Göran (2005) ”Ties to the Countryside: Accounting for Urbanites Attitudes toward Hunting, Wolves, and Wildlife”. *Human Dimensions of Wildlife*. 10(3): 213-27.
- Holmberg, Sören & Oscarsson, Henrik (2004) *Väljare: Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik.

- Lindqvist, Annelie Sjölander (2008) "Identity, science and politics indivisible: The Swedish wolf controversy deconstructed". *Journal of Environmental Policy & Planning*. 10(1): 71-94.
- Lindqvist, Annelie Sjölander, Karlsson, Marianne & Cinque, Serena (2010) *Att jaga varg: En studie av 2010 års licensjakt i Sverige*. Göteborg: CEFOS.
- Lipset, Seymour Martin & Rokkan, Stein (1967) *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.
- Management Plan for the Wolf Population in Finland* (2005). Helsinki: Finish Ministry of Agriculture and Forestry.
- Norrländska samlingspartiets hemsida (2011-04-25) "<http://www.norrlandsksamlingspartiet.se/>".
- Nugent, Neill (2010) *The Government and Politics of the European Union*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Nyberg, Linda (2010) *EU i lokalpolitiken. En undersökning av dagordningar från kommuner, landsting och regioner*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- Riksdag & Departements hemsida (2009-04-14),
- Sandström, Camilla & Ericsson, Göran (2006) "Rovdjursfrågan ingen traditionell höger-vänsterfråga – partier går i otakt med sina anhängare. *FjällMistrarapport* nr. 24".
- Sandström, Camilla & Ericsson, Göran (2009) *Om svenskarnas inställning till rovdjurs- och rovdjurspolitik*. Rapport 2009:1. Umeå: Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för vilt, fisk och miljö.
- Sjölander-Lindqvist, Annelie, Bendz, Anna & Cinque, Serena (2008) "Rör inte mitt får!" I Nilsson, L. & Johansson, S. (red.) *Regionen och fjernivådemokratien*. Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet och Cefos.
- Solevid, Maria & Berg, Linda (2010) "Gärna varg, men inte på min bakgård". I Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-Institutet.
- Sveriges Radios hemsida (2010-05-02) "<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1316&artikel=3658893>".
- Sveriges Radios hemsida (2011-03-28) "<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=406&artikel=4424871>".
- SVT:s hemsida (2010-05-02), "http://svt.se/2.123489/1.1972218/vargkriget?lid=puff_1972231&lpos=lasMer".
- The Wolf Online Information Systems hemsida (2011-04-25) "<http://www.kora.ch/sp-ois/wolf-ois/index.htm>"
- Tunström, Göran (2010) Frihet från staden: ny konflikt mellan stad och land, *Smålandsposten*.

APPENDIX

Tabell A1 Bakgrundsfaktorer och åsikt om vargstammens storlek 2010 (procent och balansmått)

Vargstammens storlek	För liten	Lagom	För stor	Summa procent	Antal svar	Balansmått
Kön						
Kvinna	33	35	31	100	613	+2
Man	37	33	30	100	628	+7
Familjehem						
Arbetarhem	39	33	28	100	476	+9
Jordbrukarhem	11	21	68	100	47	-57
Tjänstemannahem	37	38	25	100	411	+12
Högre tjänstemannahem	32	41	27	100	128	+5
Företagarhem	27	31	42	100	99	-15
Utbildning						
Låg	20	35	45	100	260	-25
Medellåg	36	32	32	100	408	+4
Medelhög	38	37	25	100	235	+13
Hög	43	36	20	100	330	+23
Ålder						
16-29 år	53	30	17	100	191	+36
30-49 år	47	33	20	100	370	+27
50-64 år	33	38	29	100	352	+4
65-85 år	13	36	51	100	328	-38
Partisympati						
V	47	37	16	100	57	+31
S	32	36	32	100	288	0
MP	57	28	15	100	134	+42
C	33	21	46	100	57	-13
FP	40	32	28	100	96	+12
KD	12	48	40	100	50	-28
M	29	40	31	100	399	-2
SD	31	26	43	100	62	-12
PP	71	23	6	100	17	+65
Annat parti	41	27	32	100	22	+9

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010. För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1. Frågan om Familjehem lyder "Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?". Med Familjehem avses i tabellen nuvarande hem. Frågan om utbildning lyder "Vilken skolutbildning har du?" Markera det alternativ du tycker passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genogår för närvarande". Svarsalternativen är från "Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola" till "Examen från forskarutbildning". I tabellen ovan motsvaras Låg utbildning av högst grundskola eller motsvarande, Medellåg utbildning avser högst gymnasium eller folkhögskola, Medelhög utbildning avser eftergymnasial utbildning med ej examen från universitet/högskola och Hög utbildning avser examen från universitet/högskola. Frågan om partisympati lyder "Vilket parti tycker du bäst om i dag?". I tabellen ovan ingår Feministiskt initiativ i kategorin Annat parti på grund av få svarspersoner.

MÄNNISKORS ORO OCH POLITIKENS ANSVAR

MONIKA DJERF-PIERRE OCH LENA WÄNGNERUD

Det är få känslor som är så allmänmänskliga som känslor av oro och rädsla. Edvard Munchs tavla "Skriet" och Pär Lagerkvists dikt "Ångest, ångest är min arvedel" tillhör kulturskatten just för att de ger uttryck för känslor som berör på djupet och delas av många.

Det här kapitlet handlar om människors oro: Vad det är man oroar sig för i Sverige idag och om oron i första hand rör samhället i stort eller den egna situationen. Vi får bekräftat att oro är något allmänmänskligt, andelen som inte alls känner sig oroade är försvinnande liten, men det som är mest intressant är de variationer som återfinns. Ett återkommande resultat är att kvinnor är mer oroliga än män. Detta mönster kvarstår när man tar hänsyn till andra förklaringsfaktorer som ålder, utbildningsnivå och olika indikatorer på socioekonomiska förhållanden. Det är också viktigt att framhålla att oron skiljer sig åt mellan olika problemområden. På samhällsnivå är oron för miljöförstöring betydligt starkare än oron för ekonomiska kriser. När det gäller den egna situationen är svensken i gemen mer orolig för att bli allvarligt sjuk än för att bli arbetslös.

Syftet med detta kapitel är att påbörja en analys av de politiska konsekvenserna av människors oro. Vi är inspirerade av ett växande forskningsfält som handlar om emotioners roll i politiken (Marcus 1991, 2000, 2002; Neuman, Marcus, Grigler & Mackuen 2007; Sautter 2007). Allt fler undersökningar visar att politik inte enbart handlar om rationella överväganden utan också om vad människor känner inför politiska förhållanden – det kan gälla allt från ett utspel om att sänka ersättningen i sjukförsäkringen till valaffischer. Det börjar bli etablerad kunskap att känslor som oro och rädsla gör människor mer uppmärksamma, ökar deras beredskap att söka ny information och att ompröva tidigare ställningstaganden. På så sätt kan "negativa" känslor bidra till att skapa mer alerta demokratiska medborgare (Marcus & Mackuen 1993; Marcus 2000).

I den här undersökningen har vi dock valt en annan ingång till frågan om emotioners roll i politiken. En av de frågor vi ställer gäller vilket ansvar människor tillskriver politikerna för att lösa de samhällsproblem de känner oro inför. Resultaten visar att det finns synnerligen starka förväntningar på att politikerna ska försöka lösa olika samhällsproblem. Dessa förväntningar är dessutom gemensamma över alla partigränser. Alerta medborgare är nog så viktiga i en demokrati men genom vår undersökning synliggör vi förväntningarna på att det även ska finnas alerta politiker. Det tycks vara en grundmurad uppfattning att när samhället ställs inför krissituationer då ska demokratins nyckelaktörer vara redo (se även Hibbing & Theiss-Morse 2002).

Kapitlet börjar med en redovisning av vad som oroar människor i Sverige idag. Därefter beskriver vi vilka bedömningar människor gör av nyhetsmediernas rapportering av olika samhällsproblem. Detta är en viktig pusselbit i analysen av oro som ett samhällsfenomen. Medierna är en av de absolut viktigaste källorna till medborgares information om politiska händelser. Uppfattar människor att viktiga problem överdrivs eller underdrivs i media? Vi avslutar den empiriska analysen med att redovisa bedömningen av politikernas ansvar att lösa olika samhällsproblem. I slutdiskussionen knyter vi an till forskning som betonar ansvarighet och ansvarsutkrävande som centrala demokrativärden.

Vad är oro och hur undersöker man det?

Oro kommer från en känsla av att vara sårbar. I internationell forskning är det vanligt att man gör en åtskillnad mellan faktisk och upplevd sårbarhet (O'Connor & Bord 1997). Det är inte alltid dessa två fenomen sammanfaller. Ett typexempel handlar om oron för att drabbas av brottslighet. Medan unga män är de som faktiskt löper störst risk på detta område, är det kvinnor och äldre personer som uttrycker störst oro (för en översikt över svensk forskning på området, se Sandstig 2010).

Vår undersökning gäller upplevd sårbarhet. En känsla av oro kan ha sin upprinnelse i faktiska erfarenheter men den kan också komma från mediernas rapportering eller från samtal med personer i ens närhet. Vi kommer inte att i det här sammanhanget gå närmre in på varför människor känner oro.¹ Utgångspunkten är att det är rimligt att anta att det i första hand är upplevd sårbarhet som ger upphov till den sorts oro som kan få politiska konsekvenser.

Gränsdragningen mellan känslor som oro och rädsla är inte självklar. Det viktiga i den här undersökningen är dock att sättet att ställa frågor på är konsekvent. Våra frågor handlar dels om vad svarspersonerna upplever som mest oroande inför framtiden: miljöförstöring, organiserad brottslighet, stor arbetslöshet, ekonomisk kris eller globala epidemier. Dessa områden är valda för att de berör många olika sektorer – vi vill ha en bred bild av oro – och för att de på ett tydligt sätt berör en övergripande situation. Samma områden återkommer sedan när vi ber svarspersonerna göra bedömningar av mediernas rapportering och av politikernas ansvar att lösa olika samhällsproblem.

Våra frågor handlar dessutom om vad svarspersonerna – om de ser till sin egen situation – upplever som mest oroande. Här har vi också strävat efter bredd när det gäller olika sektorer samtidigt som det varit viktigt att hitta områden med potential att beröra människor direkt i deras vardag. Frågan om den egna situationen handlar om oron för att sakna pengar vid en oväntad utgift, att inte få tillräckligt stor pension, att bli arbetslös, att bli allvarligt sjuk samt oro för att bli utsatt för brott.

Frågorna är ställda hösten 2010. Det är värt att notera att en av frågorna gäller ”globala epidemier”. Även om frågan gäller epidemier generellt är det sannolikt att de svarande har hanteringen av den så kallade svininfluensan A(H1N1) i färskt minne. I Sverige genomfördes storskaliga vaccinationer under hösten 2009 där över

60 procent av befolkningen vaccinerade sig. Under 2010 började negativa biverkningar av vaccinet som narkolepsi (sömnsjuka) att diskuteras allt mer. Under 2010 började det också stå klart att relativt få svenskar drabbats av svininfluensan och att dödligheten var betydligt lägre än befarat.

Orons variationer

Vi ska börja med att jämföra oron för olika övergripande samhällsproblem och oron för olika problem i den egna situationen. För var och en av frågorna har svarspersonerna kunnat ange om de uppfattar läget som ”mycket oroande”, ”ganska oroande”, ”inte särskilt oroande” eller ”inte alls oroande”. I tabell 1 rangordnas de olika problemområdena från det område där flest anser läget vara mycket oroande till det område där minst andel anser läget vara mycket oroande. Förutom procentandelar redovisar vi ett balansmått som visar andel som svarat mycket eller ganska oroande (sammanslaget) minus den andel som svarat inte särskilt eller inte alls oroande (sammanslaget).

Tabell 1 Svenska folkets oro inför framtiden när det gäller olika övergripande samhällsproblem och för den egna situationen. Procent, balansmått samt total andel oroade (andel ganska eller mycket oroade sammanslaget)

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande	Summa	Antal svar	Balans- mått	Total andel oroade
<i>Övergripande samhällsproblem</i>								
miljöförstöring	49	40	10	1	100	3212	+78	89
organiserad brottslighet	47	36	16	1	100	3210	+66	83
stor arbetslöshet	36	45	18	1	100	3226	+62	81
globala epidemier	21	35	38	6	100	1632	+12	56
ekonomisk kris	20	48	31	1	100	3199	+36	68
<i>Den egna situationen</i>								
att bli allvarligt sjuk	39	31	26	4	100	1665	+40	70
att inte få tillräcklig pension	28	34	31	7	100	1646	+24	62
att bli utsatt för brott	27	31	37	5	100	1656	+16	58
att sakna pengar	20	28	40	12	100	1657	-4	48
att bli arbetslös	19	17	33	31	100	1574	-28	36

Kommentar: Frågan om samhällsproblem var formulerad: ”Om du ser till läget idag, vad anser du själv som mest oroande inför framtiden?” De problem som redovisas (miljöförstöring, organiserad brottslighet, stor arbetslöshet, ekonomiska kriser och globala epidemier) ingick i ett batteri där man även frågade om terrorism, ökade sociala klyftor, religiösa motsättningar och ökad alkoholkonsumtion. Frågan om den egna situationen var formulerad: ”Om du ser till din egen situation, vad upplever du som mest oroande inför framtiden?” Den exakta formuleringen av de olika områdena var ”att sakna pengar vid en oväntad utgift”, ”att inte få en tillräckligt stor pension”, ”att bli arbetslös”, ”att bli allvarligt sjuk” och ”att bli utsatt för brott”. Att antalet svar varierar mellan frågorna beror på att vissa frågor endast ställts i en av SOM-undersökningarnas enkäter (frågan om oro för globala epidemier samt frågorna om oron för den egna situationen).

Frågorna om övergripande samhällsproblem kontra den egna situationen är inte helt jämförbara. Man kan ändå sträcka sig så långt som att säga att svenskarna i gemen inte oroar sig mer för den egna situationen än för samhället i stort. Den andel som upplever att miljöförstöring, nummer ett på listan över övergripande samhällsproblem, är mycket oroande överstiger med råge den andel som upplever det mycket oroande att bli allvarligt sjuk, vilket är nummer ett på listan över oro för den egna situationen (andelarna är 49 mot 39 procent). På så sätt kan man säga att svenskarna utgör en befolkning som bryr sig om samhällsutvecklingen.

Om vi börjar med att titta närmre på oron inför olika övergripande samhällsproblem är det värt att poängtera att för samtliga undersökta problemområden är balansmättet positivt vilket betyder att det är en större andel som upplever läget som mycket eller ganska oroande än som upplever läget som inte särskilt eller inte alls oroande. Den andel som svarar inte alls oroande är som vi konstaterat tidigare försvinnande liten – som mest sex procent (området globala epidemier).

De områden där störst andel anser läget vara mycket oroande är miljöförstöring och organiserad brottslighet (49 respektive 47 procent). Stor arbetslöshet utgör en mellankategori (36 procent svarar mycket oroande) medan de områden med lägst andelar som svarar mycket oroande är globala epidemier och ekonomisk kris (21 respektive 20 procent). Vi har redan diskuterat tajming för vår undersökning när det gäller frågan om globala epidemier men detta resonemang kanske även gäller frågan om ekonomisk kris. Den globala finanskris som började i USA under 2008 hade, åtminstone när det gäller Sverige, nått sin kulmen när våra frågor ställdes hösten 2010. Hur mycket sådana här särskilda händelser som svininfluensan och finanskrisen betyder för svaren är svårt att veta. Men tydligt är att miljö och brottslighet skiljer ut sig som ”hög oro frågor” i Sverige.

När det gäller människors bedömning av den egna situationen är det ett område – oron för att bli allvarligt sjuk – som sticker ut. På detta område är det 39 procent som känner stor oro att drabbas. Därefter följer områdena att inte få en tillräckligt stor pension och att bli utsatt för brott (28 respektive 27 procent svarar mycket oroande). De två områdena att sakna pengar vid en oväntad utgift samt att bli arbetslös är de enda där balansmättet är negativt, vilket betyder att det är en större andel bland befolkningen som upplever läget som inte särskilt eller inte alls oroande än som upplever läget som mycket eller ganska oroande. Lägst andel oroade finns när det gäller arbetslöshet, men även på detta område är det så många som 36 procent som upplever någon form av oro; antingen som mycket oroade (19 procent) eller som ganska oroade (17 procent).

Svenskarna är med andra ord ett oroligt folk. Samtidigt är inte oro något jämntjockt lager som breder ut sig över befolkningen oavsett vad man frågar om. Graden av oro varierar mellan olika problemområden och också mellan om man ser till samhället i stort respektive den egna situationen. Vi kan också konstatera att oron i Sverige i mindre utsträckning gäller rent ekonomiska förhållanden än existentiella frågor som miljöförstöring och sjukdom.

Mönstret av variation återkommer när man delar upp resultaten efter kön, ålder, klass, utbildning, boendeort, uppväxtland och inkomst. I tabell 2 redovisar vi oro för den egna situationen i dessa olika underkategorier.

Tabell 2 Oro för den egna situationen i olika grupper. Procent som är ganska eller mycket oroliga (siffror i fetstil anger maximal skillnad i respektive grupp)

	Sakna pengar	Få tillräckligt stor pension	Bli arbetslös	Utsatt för brott	Bli allvarligt sjuk	
<i>Kön</i>						
kvinnor	53	68	41	65	77	
män	43	10	56	12	31	10
<i>Ålder</i>						
16-29	62	50	62	56	64	
30-49	45	60	41	47	61	
50-64	43	68	38	58	72	
65-85	49	19	66	18	8	54
<i>Klass (nuvarande hem)</i>						
arbetare	62	75	45	62	72	
tjänsteman	38	55	32	54	67	
jordbrukare	49	55	35	64	73	
högre tjänsteman	27	45	26	55	70	
företagare	36	35	49	30	20	25
<i>Utbildning</i>						
låg	60	78	32	69	80	
medellåg	54	65	45	62	70	
medelhög	45	58	39	52	64	
hög	33	27	50	28	26	19
<i>Boendeort</i>						
ren landsbygd	48	62	37	56	70	
mindre tätort	50	67	43	62	75	
stad eller större tätort	48	62	34	60	72	
storstad (Stockholm, Göteborg, Malmö)	44	6	60	7	33	10
<i>Uppväxtland</i>						
Sverige	46	62	35	58	70	
Norden/Europa	56	71	40	52	70	
utanför Europa	66	20	73	11	56	21
<i>Inkomst (kr/mån före skatt)</i>						
låg (mindre än 20 000)	60	69	39	66	76	
medel (20 000-35 000)	42	63	37	52	65	
hög (över 35 000)	15	45	34	35	20	19

Kommentar: Se tabell 1 för frågans formulering. Antalet svarande varierar mellan olika kategorier, men det lägsta antalet svarande i någon kategori är 44. De kategorier som har lägst antal svars-personer är jordbrukare och personer födda utanför Europa.

Vi gjorde tidigare en uppdelning mellan faktisk och upplevd sårbarhet. Poängen då var att säga att dessa två fenomen inte alltid sammanfaller. I tabell 2 blir det dock tydligt att dessa fenomen åtminstone sammanfaller ibland – oron för att bli arbetslös är till exempel mycket hög bland dem under 29 år (62 procent mycket eller ganska oroade) men mycket låg i gruppen 65 år och äldre (8 procent mycket eller ganska oroade). Ett annat liknande exempel gäller oron för att sakna pengar vid en oväntad utgift. Här är det en hög andel (60 procent) som svarar att de är mycket eller ganska oroade bland dem med lägst inkomster medan det är en låg andel (15 procent) som svarar att de är mycket eller ganska oroade bland dem med högst inkomster. Det är värt att notera att oron för att inte få tillräckligt stor pension är hög oavsett ålder. Detta är det område med minst skillnader mellan olika åldersgrupper.

Vi har även gjort mer avancerade statistiska analyser. Ett resultat som framkommer av dessa analyser är att kvinnor, oavsett problemområde, är mer oroade än män. Detta resultat kvarstår när man tar hänsyn till andra förklaringsfaktorer som ålder, utbildningsnivå eller olika indikatorer på socioekonomiska förhållanden. Granskar man resultaten i tabell 2 närmre visar det sig också att könstillhörighet är en av de få indelningsgrunder där resultaten hela tiden pekar åt samma håll – kvinnor mer oroade än män – medan resultaten för exempelvis ålder ibland visar att de yngsta är den mest oroade gruppen (sakna pengar och bli arbetslös) medan de äldsta ibland är den mest oroade gruppen (bli allvarligt sjuk).

Analyserna visar också att klasstillhörighet har betydelse för den oro man känner, även under kontroll för andra faktorer. Mönstret är att ju bättre social situation man har desto mindre oro känner man. När det gäller uppväxtland antyder resultaten i tabell 2 att människor uppväxta utanför Europa på flera områden är mer oroade än människor uppväxta i Sverige. Skillnaderna är särskilt tydliga när det gäller oron för att sakna pengar respektive för att bli arbetslös. Uppväxtland har dock inte någon självständig effekt på oro utan effekten försvinner när man tar hänsyn till andra förklaringsfaktorer. Detta indikerar att den större oro som kan skönjas bland personer som vuxit upp utanför Europa inte har med uppväxtlandet i sig att göra utan snarare beror på att gruppen idag tillhör dem som lever under något sämre socioekonomiska förhållanden.

Ett område att gå vidare med i framtida analyser är hur olika bakgrundsfaktorer samspelar med varandra. Det vi tycker är särskilt intressant är resultatet att kvinnor är mer oroade än män och att detta mönster kvarstår vid kontroller för andra förklaringsfaktorer. I feministiskt inriktad forskning har man framhållit att det finns en socialt skapad oro som kan få negativa konsekvenser för jämställdhet mellan könen. Tanken är att oro kan bidra till att kvinnor hålls tillbaka, inte bara i den privata sfären utan också i det offentliga livet. Det man undersökt då har i första hand varit konsekvenser av kvinnors rädsla för våld och brottslighet (Hollander 2001, 2002; Wendt-Höjer 2002).

Diskussionen om negativa konsekvenser av oro ska ses i ljuset av forskning som problematiserar resultatet att känslor som oro och rädsla gör att människor blir mer

uppmärksamma, mer beredda att söka ny information, och ompröva tidigare politiska ställningstaganden. Nyare forskning visar att detta resultat i huvudsak gäller bland dem med högt politiskt självförtroende. Bland dem med lågt politiskt självförtroende finner man inte samma effekt (Rudolph m.fl. 2000; Valentino m.fl. 2009).

Tabell 3 Oro för övergripande samhällsproblem i olika grupper. Procent mycket oroad (siffror i fetstil anger maximal skillnad i respektive grupp)

	Miljö- förstöring		Ekonomisk kris		Stor arbetslöshet		Organiserad brottslighet		Globala epidemier	
<i>Kön</i>										
kvinnor	56		22		40		50		24	
män	40	16	17	5	30	10	42	8	17	7
<i>Ålder</i>										
16-29	50		20		35		25		16	
30-49	50		18		30		36		15	
50-64	52		20		37		52		23	
65-85	44	8	22	4	42	12	67	42	27	12
<i>Klass (nuvarande hem)</i>										
arbetare	48		23		44		49		26	
tjänsteman	52		24		28		44		17	
jordbrukare	40		15		39		51		21	
högre tjänsteman	52		15		26		42		16	
företagare	44	12	18	9	32	18	52	10	19	9
<i>Utbildning</i>										
låg	44		26		46		63		32	
medellåg	45		20		36		44		19	
medelhög	50		19		35		46		22	
hög	57	13	15	11	28	18	37	26	13	19
<i>Boendeort</i>										
ren landsbygd	45		20		37		52		18	
mindre tätort	45		23		42		48		26	
stad eller större tätort	50		18		33		46		21	
storstad (stockholm, göteborg, malmö)	56	11	19	5	32	10	41	11	18	8
<i>Uppväxtland</i>										
Sverige	49		18		34		46		20	
Norden/Europa	51		25		38		50		21	
utanför Europa	54	5	40	22	52	18	39	11	30	10
<i>Inkomst (kr/mån före skatt)</i>										
låg (mindre än 20 000)	53		25		43		57		26	
medel (20 000-35 000)	51		17		31		46		17	
hög (över 35 000)	50	3	12	13	23	20	39	18	10	16

Kommentar: Se tabell 1 för frågans formulering. Antalet svarande varierar mellan olika kategorier, men det lägsta antalet svarande i någon kategori är 43. De kategorier som har lägst antal svarspersoner är jordbrukare och personer födda utanför Europa.

I tabell 3 redovisar vi resultaten av motsvarande analys när det gäller oro för olika övergripande samhällsproblem. Denna analys stärker de resultat vi redan uppmärksammat: det är genomgående så att kvinnor är mer oroade än män, men socioekonomiska förhållanden och ålder har också betydelse.

Bedömningar av nyhetsmediernas rapportering

Ett sätt att gå vidare med frågan om socialt skapad oro är att analysera nyhetsmediernas rapportering om olika samhällsproblem. Upplevd oro kan dels ha sin grund i egna erfarenheter men också i nyhetsmediernas rapportering eller i samtal med andra människor. Vi har frågat efter människors bedömningar av nyhetsmediernas rapportering om olika samhällsproblem – överdrivs problemen starkt, överdrivs de något, underdrivs de något eller underdrivs de starkt? Svarspersonerna har också kunnat ange om de tycker att rapporteringen är rimlig eller att man inte har någon uppfattning i frågan.

Tabell 4 Svenska folkets bedömningar av nyhetsmediernas rapportering om olika samhällsproblem (procent samt balansmätt)

Rapporteringen om:	Överdrivs starkt	Överdrivs något	Är rimlig	Underdrivs något	Underdrivs starkt	Ingen uppfattning	Summa	Antal svar	Balansmätt
Organiserad brottslighet	1	11	53	19	6	10	100	1618	-13
Miljöförstöring	4	13	49	20	7	7	100	1623	-10
Arbetslöshet	2	13	64	10	4	7	100	1624	+1
Ekonomisk kris	4	22	60	6	1	7	100	1620	+19
Globala epidemier	12	26	46	5	1	10	100	1617	+32

Kommentar: Frågan om nyhetsmediernas rapportering var formulerad: "På det hela taget, vad anser du om nyhetsmediernas rapportering om följande samhällsproblem?" Svarsalternativen var "Problemet överdrivs starkt", "Problemet överdrivs något", "Rimlig rapportering", "Problemet underdrivs något", "Problemet underdrivs starkt" samt "Ingen uppfattning".

Det första som är värt att ta fasta på när det gäller resultaten i tabell 4 är att flertalet bedömer nyhetsmediernas rapportering som rimlig. Detta gäller i allra störst utsträckning rapporteringen kring arbetslöshet där 64 procent anser att rapporteringen är rimlig. Intressant att lägga märke till är dock att när det gäller områdena organiserad brottslighet och miljöförstöring är det en större andel som gör bedömningen att problemen underdrivs än att problemen överdrivs (balansmättet är negativt)

medan det för områdena ekonomisk kris och globala epidemier är precis tvärtom – där är det en större andel som anser att problemen överdrivs än att de underdrivs (balansmålet är positivt).

Även om det är en stor andel som gör bedömningen att nyhetsmediernas rapportering är rimlig så finns det variationer i svaren. Den analys vi valt att gå vidare med i detta avsnitt handlar om kopplingen mellan graden av oro och bedömningen av rapporteringen. I tabell 5 redovisar vi samvariationen mellan graden av oro för olika samhällsproblem och bedömningarna av huruvida nyhetsmedierna underdriver problemen.

Tabell 5 Samvariation mellan graden av oro för olika samhällsproblem och bedömningarna av huruvida nyhetsrapporteringen underdriver problemen (Pearson's r)

Samhällsproblem:	Korrelation	Antal svar
Organiserad brottslighet	+0.217***	1445
Miljöförstöring	+0.391***	1499
Ekonomiska kriser	+0.162***	1482
Stor arbetslöshet	+0.186***	1496
Globala epidemier	+0.255***	1437
Genomsnittlig korrelation	+0.242	

Kommentar: *** Korrelationen är signifikant skild från noll ($p < 0.001$). Frågan om oro för samhällsproblem var formulerad: "Om du ser till läget idag, vad anser du själv som mest oroande inför framtiden?" Svartalternativen var: "Mycket oroande" (4), "Ganska oroande" (3), "Inte särskilt oroande" (2) och "Inte alls oroande" (1). Frågan om medierapporteringen var formulerad: "På det hela taget, vad anser du om nyhetsrapporteringen om följande samhällsproblem?" Svartalternativen var "Problemet överdrivs starkt" (1), "Problemet överdrivs något" (2), "Rimlig rapportering" (3), "Problemet underdrivs något" (4), "Problemet underdrivs starkt" (5), samt "Ingen uppfattning" (ingår ej i analysen). Frågan om bedömningen av nyhetsrapporteringen är konstruerad så att låga värden anger att en person anser att rapporteringen överdrivs, höga värden anger att personen anser att rapporteringen underdrivs. Det betyder att en positiv korrelation innebär att ju mer oroliga människor är för ett problem desto mer anser de att problemet underdrivs i medierna.

Resultaten i tabell 5 bekräftar att det finns en samvariation mellan människors oro för samhällsproblem och bedömningarna av nyhetsmediernas rapportering. De personer som gör bedömningen att nyhetsmedierna underdriver ett visst problem är också de personer som uttrycker störst oro för det aktuella problemområdet.

Nästa steg i analysen av mediernas betydelse är att undersöka om det finns någon koppling till *vilka* nyhetsmedier man tar del av och *i vilken grad* man exponeras för

olika media. Analysen är intressant eftersom nyhetsmediernas betydelse för människors uppfattningar brukar anses vara särskilt stor i frågor där man saknar personlig erfarenhet. De frågor vi ställer gäller både problem där jämförelsevis få svenskar är direkt drabbade eller ser några konsekvenser i sin vardag (som problemområdet organiserad brottslighet) och problem där effekterna är mer påtagliga och många känner till någon som drabbats (som problemområdet arbetslöshet).

I tabell 6 redovisar vi samvariationen mellan nyhetskonsumtion och graden av oro för olika samhällsproblem. Där framkommer att det framför allt är exponering för radio- och TV-nyheter som tycks bidra till hög grad av oro. De som i stor utsträckning tar del av radio- och TV-nyheter är mer oroade för organiserad brottslighet, arbetslöshet och globala epidemier än andra (tabell 6 visar signifikanta resultat där korrelationen är positiv). När det gäller exponering för morgonpress är resultaten signifikanta när det gäller oro för organiserad brottslighet, de som i stor utsträckning tar del av morgonpress är mer oroade än andra, medan det för kvällspress inte finns några signifikanta resultat alls. Typ av problemområde spelar inte någon större roll. Tabell 6 visar att vi får signifikanta resultat på alla områden förutom ekonomiska kriser.

Så här långt tycks huvudresultatet alltså vara att hög grad av medieexponering bidrar till hög grad av oro. Undantaget gäller exponering för morgonpress på nätet där hög grad av exponering bidrar till lägre grad av oro (tabell 6 visar signifikanta resultat där korrelationen är negativ). Samtidigt vet vi att mediekonsumtion påverkas av en rad faktorer som ålder, kön och utbildning vilka i sin tur även påverkar graden av oro. Det krävs därmed fler analyser för att klarlägga huruvida medieexponering verkligen är en "medskapare" av oro eller om man i huvudsak ska söka förklaringar till oro på annat håll. När vi går vidare och gör kontroller för kön, ålder och utbildning förändras en del av de resultat vi tidigare rapporterat om. Vi finner fler fall där hög grad av mediekonsumtion är relaterad till låg grad av oro. Framför allt tycks detta gälla morgonpress: flitiga läsare av morgonpress visar sig vid ytterligare kontroller vara signifikant mindre oroade än andra både för ekonomiska kriser och för globala epidemier. Vidare visar sig flitiga läsare av kvällspress vara mindre oroade än andra för miljöförstöring, men samtidigt mer oroade för stor arbetslöshet. De ytterligare analyser vi gjort visar att radio- och TV-nyheter enbart har en självständig effekt på oron för organiserad brottslighet och på detta område bidrar medieexponeringen till hög grad av oro.

Om vi gör en ännu mer finfördelad analys framkommer ytterligare skillnader. Det mest intressanta resultatet här är att läsning av morgonpress på nätet, kvällspressläsning, lyssnande på nyheter i privat lokalradio samt tittande på nyheter i TV4 hänger samman med en lägre grad av oro för miljöförstöring. Det tycks med andra ord vara så att konsumtion av nyhetsmedier som har ett mer "kommersiellt" innehåll ger minskad oro för miljön. Samtidigt är det svårt att uttala sig om i vilken riktning orsakssambandet går. Vi kan till exempel konstatera att det efter kontroll för andra förklaringsfaktorer finns ett samband mellan kvällspressläsning och oro

för miljöförstöring, men vi vet inte om det är kvällspressens journalistik som har effekt. Det kan lika gärna vara så att de personer som söker sig till kvällspressen är de som i utgångsläget uppvisar lägre grad av oro för miljöförstöring.

Tabell 6 Samvariationen mellan graden av oro för olika samhällsproblem och olika typer av nyhetskonsumtion (bivariat korrelation, Pearson's r)

Samhällsproblem:	Morgonpress (nät eller papper)	Morgonpress på papper	Morgonpress på nätet	Radio- och TV-nyheter (index)	Kvällspress (nät, papper, mobil)
Miljöförstöring	+0.038	+0.063 *	-0.043	+0.029	-0.038
Ekonomiska kriser	-0.048	-0.037	-0.047	+0.027	-0.019
Stor arbetslöshet	+0.004	+0.030	-0.078 **	+0.073 **	+0.004
Organiserad brottslighet	+0.081 **	+0.119 ***	-0.092 ***	+0.207 ***	-0.022
Globala epidemier	-0.026	+0.009	-0.072 **	+0.093 **	-0.003

Kommentar: Antalet svar varierar mellan 1595 och 1702. Signifikanta korrelationer indikeras enligt *** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$. Frågan om oro för samhällsproblem var formulerad: "Om du ser till läget idag, vad anser du själv som mest oroande inför framtiden?" Svarsalternativen var: "Mycket oroande" (4), "Ganska oroande" (3), "Inte särskilt oroande" (2) och "Inte alls oroande" (1). Morgontidningsläsning är läsare av minst en morgontidning på nätet respektive papper 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, eller 7 dagar/vecka. Kvällspressläsning är läsning av minst en kvällstidning på papper, nätet eller i mobilen mätt på en skala från aldrig (0) till 6/7 dagar/vecka. Konsumtion av radio- och TV-nyheter är ett additivt index som mäter det sammanlagda tittandet och lyssnandet på lokalnyheter i P4, Ekonyheterna i radio, radionyheter i privat lokalradio, nyheter i Aktuellt/Rapport, regionala nyheter i SVT, SVT:s morgonnyheter, Nyheterna i TV4, lokala nyheter i TV4 samt Nyhetsmorgon i TV4.

Bedömningar av politikernas ansvar

Redan i inledningen till detta kapitel konstaterade vi att det tycks vara en grundmurad uppfattning att när samhället ställs inför utmaningar då ska demokratins nyckelaktörer vara redo att agera (Hibbing & Theiss-Morse, 2002). När vi ställer våra frågor till den svenska befolkningen använder vi bara ordet "kris" vid ett tillfälle och det är när vi efterfrågar oron för framtida ekonomiska kriser. Men de ord vi använder signalerar ändå en situation som går utöver det vanliga: det handlar till exempel om miljö *förstöring*, *stor arbetslöshet* och *organiserad brottslighet*. När vi frågar svenska folket om deras förväntningar på politiken i dessa allvarliga situationer får vi ett resultat som tyder på en förväntan om att politiker ska vara synliga, kapabla och redo att handla.

Tabell 7 Bedömningar (medelvärde) av svenska politikernas ansvar att försöka lösa olika samhällsproblem (siffror i fetstil anger maximal skillnad i respektive grupp)

	Miljö- förstöring		Ekonomisk kris		Stor arbetslöshet		Organiserad brottslighet		Globala epidemier	
<i>Kön</i>										
kvinnor	4,5		4,4		4,5		4,3		3,6	
män	4,2	0,3	4,3	0,1	4,3	0,2	4,3	0	3,4	0,2
<i>Ålder</i>										
16-29	4,4		4,4		4,5		3,8		3,2	
30-49	4,3		4,3		4,4		4,2		3,3	
50-64	4,4		4,4		4,5		4,4		3,6	
65-85	4,4	0,1	4,4	0,1	4,4	0,1	4,5	0,7	3,8	0,6
<i>Klass (nuvarande hem)</i>										
arbetare	4,4		4,4		4,5		4,2		3,6	
tjänsteman	4,4		4,3		4,5		4,4		3,4	
jordbrukare	4,1		4,2		4,0		4,2		3,3	
högre tjänsteman	4,4		4,3		4,3		4,3		3,3	
företagare	4,2	0,3	4,3	0,2	4,4	0,5	4,5	0,3	3,5	0,3
<i>Utbildning</i>										
låg	4,4		4,4		4,4		4,4		3,9	
medellåg	4,3		4,4		4,5		4,2		3,5	
medelhög	4,4		4,3		4,4		4,3		3,4	
hög	4,4	0,1	4,3	0,1	4,3	0,2	4,3	0,2	3,2	0,7
<i>Boendeort</i>										
ren landsbygd	4,3		4,4		4,3		4,3		3,5	
mindre tätort	4,3		4,4		4,3		4,3		3,6	
stad eller större tätort	4,4		4,4		4,4		4,3		3,4	
storstad (Stockholm, Göteborg, Malmö)	4,4	0,1	4,2	0,2	4,2	0,2	4,2	0,1	3,4	0,2
<i>Uppväxtland</i>										
Sverige	4,4		4,4		4,4		4,3		3,5	
Norden/Europa	4,3		4,3		4,4		4,2		3,1	
utanför Europa	4,3	0,1	4,2	0,2	4,2	0,2	4,3	0,1	3,6	0,5
<i>Inkomst (kr/mån före skatt)</i>										
låg (mindre än 20 000)	4,4		4,4		4,5		4,3		3,6	
medel (20000-35000)	4,3		4,3		4,5		4,3		3,4	
hög (över 35 000)	4,3	0,1	4,2	0,2	4,3	0,2	4,4	0,1	3,1	0,5
<i>Partisympati</i>										
Moderaterna	4,2		4,4		4,3		4,4		3,4	
Folkpartiet	4,4		4,3		4,4		4,3		3,3	
Kristdemokraterna	4,3		4,5		4,5		4,4		3,6	
Centerpartiet	4,4		4,5		4,4		4,4		3,5	
Socialdemokraterna	4,4		4,3		4,4		4,3		3,7	
Miljöpartiet	4,7		4,3		4,5		4,2		3,4	
Vänsterpartiet	4,6		4,5		4,7		4,4		3,4	
Sverigedemokraterna	3,9	0,8	4,2	0,3	4,6	0,4	4,4	0,1	3,3	0,4
<i>Politiskt block(partisympati)</i>										
alliansregeringens partier	4,3		4,4		4,4		4,4		3,4	
oppositionen (v s mp)	4,5	0,2	4,3	0,1	4,5	0,1	4,3	0,1	3,6	0,2

Kommentar: Frågan var formulerad: "Vilket ansvar anser du att politikerna i Sverige har för att försöka lösa följande samhällsproblem?" Svarsalternativen angavs på en skal från (1) "Inget ansvar alls" till (5) "Mycket stort ansvar". Antalet svarande varierar mellan olika kategorier, men det lägsta antalet svarande i någon kategori är 40. De kategorier som har lägst antal svarspersoner är jordbrukare, personer födda utanför Europa och sympatisörer av Sverigedemokraterna.

I tabell 7 redovisar vi bedömningarna av politikernas ansvar att lösa olika samhällsproblem. För att vara mer noggrann gäller frågan ansvar för att *försöka* lösa problem. Förutom kön, ålder, klass, utbildning, boendeort, uppväxtland och inkomst som även funnits med i tidigare analyser har vi här tagit med partisympati. Man hade kunnat tänka sig att bedömningarna av politikernas ansvar skulle vara en ideologiskt skiljande fråga, partier till höger brukar efterfråga mindre politisk inblandning och partier till vänster mer, men resultaten visar att oavsett partisympati förväntar man sig att politikerna ska ta ansvar. Det finns inte heller några betydande skillnader som har med blocktillhörighet att göra. Det är endast när det gäller politikernas ansvar för att åtgärda miljöförstöring som det finns nämnvärda partiskillnader men skillnaden är ändå så pass liten som 0,8 enheter på en skala som går mellan 1 (inget ansvar alls) till 5 (mycket stort ansvar).

De flesta resultat i tabell 7 visar medelvärden som överstiger 4,0 (området globala epidemier ligger dock genomgående något lägre). Trots dessa höga medelvärden finns det skäl att gå vidare med mer avancerade statistiska analyser. Återigen kan vi konstatera att resultaten av dessa analyser visar att könstillhörighet har betydelse även då man tar hänsyn till andra förklaringsfaktorer. Kvinnor har högre förväntningar på politiken än män. Ålder har också effekt på så sätt att äldre har högre förväntningar än yngre.

Övriga indelningsgrunder vid sidan av könstillhörighet och ålder ger inte upphov till lika stabila resultat. Fingranskar man resultaten kan man dock se att ideologi har betydelse för områdena arbetslöshet och miljöförstöring: personer som står till vänster på den ideologiska skalan har högre förväntningar på politikerna än personer som står till höger, även efter kontroller för övriga förklaringsfaktorer. Det sätt som vi ställer frågan om ansvar på är dock helt ny. Här kan man i framtiden behöva gå vidare och fundera på om ett annat sätt att formulera sig skulle ge större utslag mellan exempelvis "hemmalag" och "bortalag" (huruvida man röstat på något av de partier som sitter i regeringen och därmed har det största formella ansvaret).

Ansvarighet och ansvarsutkrävande

Syftet med detta kapitel har varit att påbörja en analys av de politiska konsekvenserna av människors oro. I internationell forskning finns det en intressant diskussion om att "negativa" känslor som oro och rädsla bidrar till att människor blir mer uppmärksamma, mer beredda att söka ny information, och ompröva tidigare ställningstaganden. Man talar om en *affektiv intelligens* (Marcus, Russel Neuman & Mackuen 2000).

I nyare forskning har man dock gått vidare och analyserat effekter i olika grupper och kunnat konstatera att det är viktigt att ta hänsyn till självförtroende. Det är i första hand bland dem med stort politiskt självförtroende som man kan se dessa för demokratin positiva effekter. Politiskt självförtroende skapas inte i ett vakuum utan här finns en dynamik som också handlar om vad olika grupper får ut av det

politiska systemet. För den som inte har tilltro till att ens politiska handlingar eller engagemang ska ge tillbörlig utdelning kan känslor som oro och rädsla tvärtom vara demoraliserande (se Mills & Kleinmann 1988).

Avslutningsvis vill vi knyta an till den forskning som betonar ansvarighet och ansvarsutkrävande som centrala demokrativärden. Den franska statsvetaren Bernard Manin (1997) har beskrivit en metamorfos där dagens representativa demokratier omvandlas från partidemokratier till publikdemokratier. En publikdemokrati karaktäriseras av lägre grad av traditionellt politiskt deltagande. Befolkningen har inte heller samma känslomässiga anknytning till de politiska partierna som i en partidemokrati. Det som dock är mer centralt i en publikdemokrati än i en partidemokrati är ”räkenskaper” – det vill säga väljarnas möjligheter att i efterhand ställa politiker till svars.

Det är uppenbart att när det gäller allvarliga samhällsproblem då efterfrågar befolkningen ett stort mått av politiskt ansvarstagande. Det dilemma vi vill lyfta fram är vad ansvarsutkrävandet ska gälla. Vanligen hänvisar man till de frågor som varit uppe för diskussion i en valrörelse och som väljarna haft en möjlighet att ta ställning till (Naurin 2011). Vår undersökning visar dock att förmågan att hantera kriser, som kanske inte ens den mest insatta politiker kunnat förutse, kan vara minst lika central. Vår gissning är att i väljarnas ögon är det inte en ursäkt att en situation är oväntad. Det finns synnerligen starka förväntningar på att politikerna ska försöka lösa olika problem – även sådana som är övergripande, till och med globala, till sin karaktär. Ansvarsutkrävandet har således fler dimensioner än räkenskaper där löften i en valrörelse utvärderas mot vad som genomförts efter en avslutad mandatperiod.

Not

- ¹ Det finns ett stort forskningsfält om riskuppfattningar som vi inte berör här. Det finns även ett stort forskningsfält som handlar om personlighetstyper och kopplingen till känslor som oro och rädsla.

Referenser

- Hibbing J R, Theiss-Morse E. 2002. *Stealth democracy: Americans' beliefs about how government should work*. NY: Cambridge University Press.
- Hollander J A. 2001. Vulnerability and Dangerousness: The Construction of Gender through Conversation about Violence. *Gender and Society*, Vol. 15 (1): 83-109.
- Hollander, J A. 2002. Resisting Vulnerability: The Social Reconstruction of Gender in Interaction. *Social Problems*, Vol. 49(4): 474-96.
- Manin B. 1997. *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Marcus G E. 1991. Emotions and politics: hot cognitions and the rediscovery of passion. *Social Science Information*, Vol. 30(2):195-232.
- Marcus G E. 2000. Emotions in Politics. *Annual Review of Political Science*, 3:221-50
- Marcus G E. 2002. *The Sentimental Citizen. Emotion in Democratic Politics*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Marcus G E, Mackuen M B. 1993. Anxiety, Enthusiasm, and the Vote: The Emotional Underpinnings of Learning and Involvement During Presidential Campaigns. *The American Political Science Review*, Vol. 87 (3):672-85.
- Marcus G E, Russel Neuman W, Mackuen M. 2000. *Affective Intelligence and Political Judgement*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mills T, Kleinman S. 1988. Emotions, Reflexivity, and Action: An Interactionist Analysis. *Social Forces*. Vol. 66(4):1009-27.
- Naurin E. 2011. *Election Promises, Party Behaviour and Voter Perception*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Rudolph T J, Gangl A, Stevens D. 2000. The Effects of Efficacy and Emotions on Campaign Involvement. *The Journal of Politics*, Vol. 62(4):1189-97.
- Russel Neuman W, Marcus GE, Crigler AN, Mackuen M. 2007. *The Affect Effect. Dynamics of Emotion in Political Thinking and Behavior*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Sandstig G. 2010. *Otrygghetens landskap. En kartläggning av otryggheten i stadsrummet och en analys av bakomliggande orsaker med fokus på mediernas roll*. Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik medier och kommunikation (avhandling).
- Sautter, J A. 2007. *Emotional voter. How empathy drives political behavior*. Saarland: Vdm Verlag. Dr. Mueller E.K.
- Valentino N A, Gregorowicz K, Groenendyk E W. 2009. Efficacy, Emotions and the habit of Participation. *Political Behavior*, 31:307-30.
- Wendt Höjer M. 2002. *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber.

Det politiska landskapet

FÖRTROENDET FÖR KUNGAHUSET OCH MONARKINS STÄLLNING 2010

LENNART NILSSON

År 2010 var ett händelserikt år för kungahuset och den svenska monarkin. Kungen och den kungliga familjen är ständigt föremål för mediernas uppmärksamhet och vid jubileer och speciella tilldragelser ökar intresset. Vid Carl XVI Gustaf trontillträde 1973, kungabröllopet den 19 juni 1976, högtidsdagar och speciella tilldragelser har medierna fyllts av reportage. Kronprinsessan Viktorias förlovning med Daniel Westling 2009 och bröllopet den 19 juni 2010 innebar emellertid att rapporteringen nådde nya nivåer. Hösten 2010 följde närmare hälften av alla i Sverige kronprinsessan Viktorias bröllop i mycket eller ganska stor utsträckning i medierna och det var bara var femte som inte alls följde denna händelse (Weibull 2011).

Också kungens agerande som statschef och privatperson får genomslag i mediernas rapportering. Kungens uttalanden under statsbesöket i Brunei 2003 väckte starka reaktioner medan talet efter tsunamikatastrofen 2005 fick mycket positivt gensvar. I november 2010 publicerades boken *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken* av Sjöberg, Rauscher och Meyer som tilldrog sig stor uppmärksamhet och vållade en intensiv debatt. Det var framförallt två förhållanden som lyftes fram i boken, nämligen kungens livsstil och den kungliga familjens kopplingar till nazismen i Tyskland före och under andra världskriget.

Både kronprinsessans bröllop och publicerandet av den kritiska biografien gör att det är av speciellt intresse att granska svenska folkets inställning till monarkin och förtroendet för kungahuset under 2010. Det sker mot bakgrund av tidigare SOM-undersökningar sedan 1995.¹

Statschefen och författningen

När författningsutredningen 1963 lade fram sitt förslag till ny regeringsform som skulle kodifiera parlamentarismen utbröt en intensiv debatt om kungens ställning i Sverige. Enligt 1809 års regeringsform § 4 ägde konungen "allena styra riket". Den politiska omdaningen 1905-1917 innebar emellertid att parlamentarismens princip skulle tillämpas och denna praxis betraktades som gällande rätt. Kungen var i sitt val av statsråd tvungen att ta hänsyn till partiställningen i riksdagen och det var regeringen som i realiteten avgjorde regeringsärendena (Holmberg och Stjernquist 1980). Statsvetaren Herbert Tingsten kritiserade i skriften *Skall kungamakten stärkas?* (1964) den bristande överensstämmelsen mellan författningsutredningens mål, att

skriva in parlamentarismens princip i grundlagen, och de konkreta förslagen som förstärkte kungens makt i förhållande till vad som under årtionden varit gällande rätt. Tingsten avsåg främst kungens rättigheter enligt förslaget vid regeringsbildningen, särskilt hans rätt att avskeda ministären och enskilda ministrar, hans rätt att motsätta sig regeringens förslag samt hans rätt att vägra en regering att upplösa riksdagen och utlysa nyval.

Det hade inte ingått i författningsutredningens uppgifter att pröva frågan om monarki eller republik, men utredningens förslag ansågs ge möjligheter till en smidig övergång till republik, genom att de befogenheter som kungen tilldelats direkt skulle kunna överföras på en vald president. I boken *Republiken Sverige* presenterade statsvetaren Pär-Erik Back ett förslag till "Grundlag för Republiken Sverige" (Back och Fredriksson 1966). Redan 1955 gav Vilhelm Moberg ut stridsskriften *Därför är jag republikan*. Boken fick på 1960-talet förnyad aktualitet och har kommit ut i flera upplagor.

Från konservativa utgångspunkter kritiserades författningsutredningens förslag just för att det kunde tänkas underlätta övergången till republik och för att det reducerade kungen till en högsta PR-man (Heckscher 1963; Herlitz 1963). I en understreckare i Svenska Dagbladet gav professorn i statsrätt Nils Herlitz uttryck för oro över att författningsutredningens förslag gått för långt:

Men den som allvarligt, osentimentalt och med blick för realiteterna bakom orden tror på en monarkisk ordning, måste säga sig att det inte är någon mening med en kung som inte genom sin ställning får ett djupt – om än maktlöst – engagemang i statslivet, dess bekymmer och problem (Herlitz 1966).

Med Torekovkompromissen 1971 avfördes frågan om republik eller monarki från den politiska dagordningen under lång tid. När statschefen berövats sina maktbefogenheter återstod bara de representativa och ceremoniella uppgifterna. Kompromissen mellan de fyra stora riksdagspartierna under grundlagberedningens arbete gjorde att beslutet om statschefen kunde fattas under bred politisk enighet (Stjernquist 1971). Inte heller införandet av kvinnlig tronföljd 1979 kunde väcka liv i republikfrågan. Ett tidigt beslut om kvinnlig tronföljd torde enligt Stjernquist snarast ha stärkt monarkins ställning.

När det svenska folkstyret blev föremål för en grundlig genomlysning inför det nya millenniet behandlades inte monarkin och i Demokratiutredningens slutbetänkande *En uthållig demokrati. Politik och folkstyrelse på 2000-talet* (SOU 2000:1) och dess många forskarrapporter lyste statschefen med sin frånvaro. I direktiven till Grundlagsutredningen, som skulle göra en samlad översyn av regeringsformen heter det att:

Kommittén bör ges vida ramar för sitt arbete. Den bör i princip vara oförhindrad att ta upp alla frågor som kan anses falla inom ramen för de frågeställningar som de frågeställ-

ningar som kommittén har i uppdrag att se över. Det är dock inte fråga om att genomföra någon total författningsreform. Uppdraget omfattar alltså inte de grundläggande principer för statskicket som slås fast i regeringsformens inledande bestämmelser och inte heller det förhållandet att Sverige är en monarki. (SOU 2008:125)

I Grundlagsutredningens betänkande återfanns följaktligen inget om statschefens ställning. Däremot har Republikanska föreningen våren 2011 beslutat att tillsätta en utredning av ett republikanskt statskick för Sverige och därmed konkretisera ett alternativ till nuvarande statskick. (www.repf.se)

Länge var forskningen om monarkins ställning en renodlat statsrättslig fråga som var förbehållen professorer i statskunskap och juridik. (Statsvetenskaplig Tidskrift 1976:1) Dagens forskning är ämnesmässigt bredare med bidrag från forskare inom flera discipliner. Bland vetenskapliga arbeten under senare år skall särskilt nämnas statsvetaren Cecilia Åses *Monarkins makt. Nationell gemenskap i svensk demokrati* (2009) samt en antologi med medieforskarna Mats Jönsson och Patrik Lundell som redaktörer *Media and Monarchy in Sweden*, (2009)

Svenska folket och monarkin

Vilket folkligt stöd har monarkin? Eftersom regelbundna val inte anordnas för utseende av statschefen i en monarki har vi inga officiella uppgifter om stödet för monarkin. I Norge hölls emellertid en folkomröstning om monarkin vid unionsupplösningen 1905. Kung Oscar II hade officiellt å sina egna och sin släkts vägnar av sagt sig den norska kronan samma dag som Karlstadsöverenskommelsen undertecknades den 26 oktober 1905. Den 18 november samma år anordnades en folkomröstning där det norska folket fick ta ställning till att tillfråga prins Carl av Danmark att låta sig väljas till Norges kung. Resultatet gav ett mycket klart utslag med 79 procent som röstade ja och 21 procent som röstade nej. Valdeltagande uppgick till 75 procent. Det var den danske utrikesministern som hade krävt att en folkomröstning skulle genomföras med hänsyn till ”Prindsen og hans Dynastis Framtid”, till Sverige och till Danmarks och den danska kungafamiliens värdighet. Folkomröstningen anses ha bidragit till att ge monarkin en stark legitimitet i Norge (Jonsrud 1996, Listhaug 1993).²

I avsaknad av val av statschef och folkomröstningar är vi i Sverige hänvisade till vetenskapliga medborgarundersökningar och allmänna opinionsundersökningar för att bilda oss en uppfattning om uppslutningen bakom monarkin. I Sverige aktualiserades i undersökningen 1976 i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft frågan om införandet av republik i Sverige (Petersson 1978). Därefter har frågor om monarkin i Sverige och införandet av republik ingått i SOM-undersökningarna sedan 1995.

I det följande skall svenska folkets inställning till monarkin belysas i tre avseenden.

- * Vilken inställning har svenska folket till att införa republik?
- * Vill svenska folket behålla eller avskaffa monarkin?
- * Hur stort är förtroendet för kungahuset och hur stort är det i förhållande till förtroendet för andra samhällsinstitutioner?

Underlaget för analyserna utgörs av valundersökningen 1976 och de nationella SOM-undersökningarna 1995-2010. I den undersökning som genomfördes 1976, i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft och samma år som kungen gifte sig, ställdes för första gången en fråga om att *införa republik i Sverige*. I de nationella SOM-undersökningarna 2003, 2005 och 2010 fick de svarande ta ställning till samma fråga som i valundersökningen 1976. De exakta frågeformuleringarna och svarsalternativen presenteras i anslutning till redovisningen av resultaten nedan. I SOM undersökningarna infördes 1995 två nya frågor om monarkins ställning, dels en fråga om *hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper (kungahuset) sköter sitt arbete?*, som därefter ingått varje år, dels en fråga om att *införa republik med vald president*, som ingått i de nationella SOM-undersökningarna 1995, 1999 – 2001, 2003 samt 2005 – 2010. I 2003, 2009 och 2010 års undersökningar har också ingått en fråga om att *behålla eller avskaffa monarkin*.

Att vilja avskaffa monarkin säger inget om vad alternativet skall vara. Det har framhållits att frågan om valet mellan monarki eller republik är i det närmaste meningslös, eftersom republikanska statskick kan variera från system med en stark presidentmakt som i Frankrike och USA till system med en statschef med renodlat representativa funktioner som i Schweiz och Tyskland, vilken utses av parlamentet. Så länge inte alternativet till det nuvarande preciseras, är det inte möjligt att ta ställning (Herlitz 1966). Frågan i valundersökningen respektive SOM-undersökningarna har utgått från att valet gäller sättet att utse statschef med de uppgifter som den nuvarande regeringsformen tilldelar statschefen. Det kan emellertid inte uteslutas att mycket uppmärksammade val av president i andra länder främst i USA påverkat ställningstagandet till fråga om införandet av republik som alternativ till monarkin. Frågorna i 2010 års SOM-undersökningar innebär att frågan om statsformen aktualiseras i tre avseenden: för eller emot monarkin utan att alternativ aktualiseras, för eller emot införande av republik med vald president samt förtroendet för kungahuset.

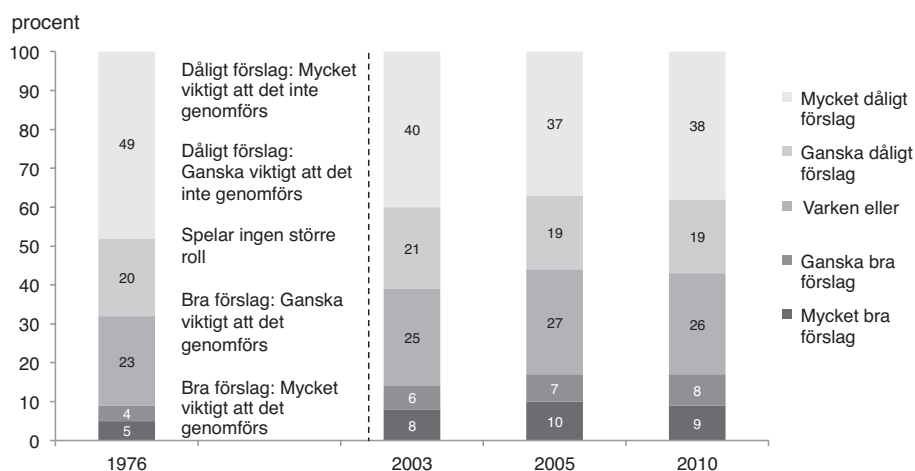
Svagt men något ökande stöd för att införa republik i Sverige

Den undersökning, som genomfördes 1976, i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft, visade att förslaget att *införa republik i Sverige* hade ett mycket begränsat stöd och att monarkin hade en mycket stark förankring bland svenska folket; endast nio procent stödde förslaget och närmare 70 procent

motsatte sig det (Pettersson 1978). Svartalternativen var emellertid förknippade med hur viktigt det var att förslaget genomfördes, dvs. betonade frågans angelägenhetsgrad och inte bara principfrågan, se figur 1. Det kan antas ha reducerat stödet för påståendet till den hårda kärnan av republikaner som både ansåg att det var principiellt riktigt och politiskt angeläget att införa republik.

Vid tre senare tillfällen har frågan om att *införa republik i Sverige* använts i SOM-undersökningarna men med något annorlunda svarsalternativ. När frågan i 2003 års SOM-undersökning avsåg förslaget att *införa republik i Sverige* men utan att frågans angelägenhetsgrad aktualiseras som i 1976 års valundersökning ökade stödet för republik med några procentenheter till 14 procent och motståndet minskade till drygt 60 procent. Två år senare hade stödet för att införa republik ökat ytterligare till 17 procent medan motståndarna minskat till 56 procent och de osäkra ökat något. År 2010 är situationen oförändrad jämfört med läget fem år tidigare.

Figur 1 Svenska folkets inställning till att införa republik i Sverige 1976 (Valundersökningen), samt 2003, 2005 och 2010 (SOM-undersökningarna), (procent)

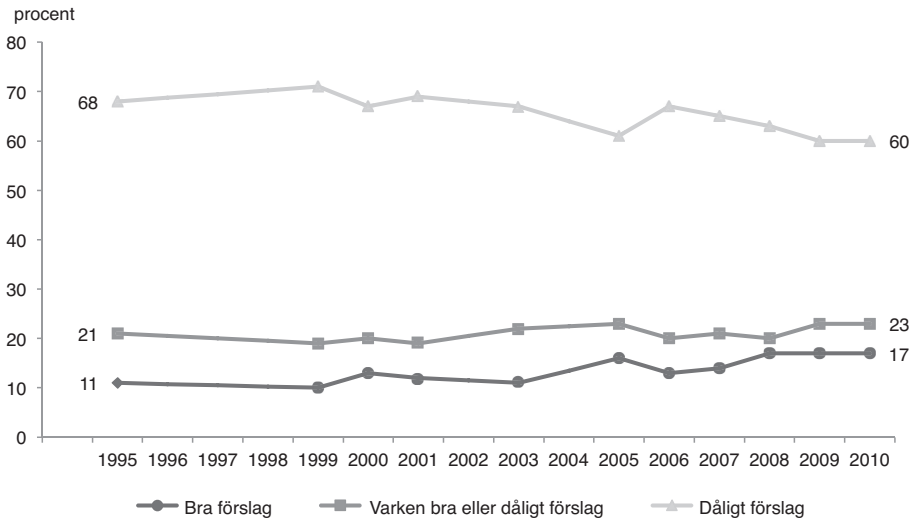

Kommentar: Frågans formulering: 'Införa republik i Sverige'. Svartalternativen respektive år framgår av figuren.

I SOM-undersökningarna 1995, 1999-2001, 2003 och 2005-2010, har frågan avsett att *införa republik med vald president* med samma svarsalternativ som i 2003, 2005 och 2010 års undersökningar om att införa republik i Sverige, dvs. bra – dåligt förslag. Vid periodens början var det cirka 10 procent som stödde förslaget och närmare 70 procent som var emot och drygt 20 procent osäkra. Fenton år senare

hade andelen som ansåg att det var ett dåligt förslag att införa republik med en vald president minskat till 60 procent och andelen som var positiv ökat till 17 procent.

Figur 2 Svenska folkets inställning till att införa republik med vald president 1995-2010 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Införa republik med vald president'. Svartalternativen lyder 'mycket bra förslag', 'ganska bra förslag', 'varken bra eller dåligt förslag', 'ganska dåligt förslag' och 'mycket dåligt förslag'. I figuren redovisas kategorierna mycket och ganska bra respektive mycket och ganska dåligt förslag sammantaget. Procentbasen avser dem som besvarat frågan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995-2010.

Vid en jämförelse mellan svaren på de två frågorna om att införa republik med eller utan tillägget med vald president var det 2003 och 2005 något fler som ställde sig bakom förslaget att införa republik om preciseringen ej fanns med. Omvänt minskade motståndet till att införa republik om vald president ej aktualiserades. Det handlade emellertid om olika urval och det är inte samma personer som tagit ställning till de två olika frågorna. Denna skillnad mellan de två alternativen fanns inte år 2010. Huvudresultatet är detsamma: begränsat stöd för förslaget om republik och klar majoritet för att inte införa republik.

Vid en närmare granskning av svarsfördelningarna vid tre tidpunkter 1995, 2003 och 2009 kan vi vidare konstatera att det sker en förskjutning på respektive sida genom att de som anser att det mycket bra förslag att införa republik med vald president fördubblas medan andelen som tycker att det är ett mycket dåligt förslag kontinuerligt minskat sedan 1995. (Nilsson 2010)

En klar majoritet av svenska folket vill inte ändra statsskicket och avvisar förslaget att införa republik. Inom alla socio ekonomiska grupper är det klart fler som är emot förslaget att *införa republik med vald president*. Det gäller unga och gamla, kvinnor och män, företagare, tjänstemän och arbetare och sympatisörer med alla partier utom vänsterpartiet. Detsamma gäller oavsett typ av utbildning och boende på landsbygd och i städerna.

Kvinnor är något mer negativa till att införa republik med en vald president än män. Uppslutningen bakom monarkin är störst bland äldre. Det föreligger små skillnader i detta avseende mellan olika yrkesgrupper år 2010. Icke-svenska medborgare är i mindre utsträckning för monarkins bibehållande men är också mer tveksamma till val av statschef än svenska medborgare. Det finns med andra ord inget stöd i SOM-undersökningarna för Nalin Pekgul's tes att monarkin är av speciell betydelse för invandrarna. Stödet för republik har genomgående varit högre bland icke svenska medborgare och differensen mellan de som motsätter sig införandet av republik och de som är för är minst inom denna grupp. (Pekgul 2006)

Frågan om att införa republik med vald president är en vänster-högerfråga med sympatisörer till V mest positiva till införandet av republik, närmare 40 procent. Bland MP sympatisörerna är det cirka var fjärde som vill ändra statsskicket och därefter kommer S-sympatisörerna, närmare var femte. Av allianspartiernas sympatisörer har C, KD och M sympatisörerna genomgående varit mest rojalistiska. Cirka en fjärdedel av SD:s sympatisörer vill införa republik.

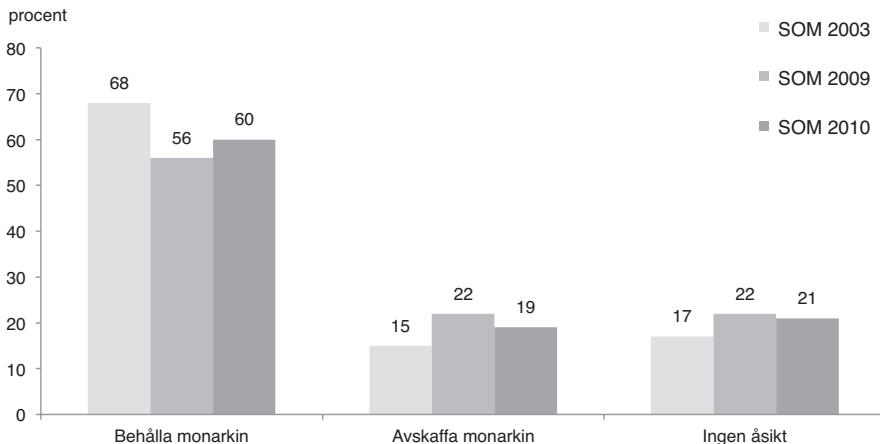
Bröllopsåret 2010 minskar stödet för införandet av republik inom flera grupper främst bland de yngsta och de äldsta samt bland högre tjänstemän. Men bland personer i åldersgruppen 30-39 år, utländska medborgare och vänsterpartister sker förändringar i andra riktningen och stödet ökar. Andelen som vill införa republik är densamma bland dem som svarar tidigt och sent hösten 2010 även om andelen osäkra ökar bland dem som svarar sent, vilket är ett generellt mönster.

Behålla eller avskaffa monarkin

När frågan om att behålla eller avskaffa monarkin första gången ställdes 2003 var resultatet entydigt. Svenska folket ville inte ändra statsskicket. Två tredjedelar ville behålla monarkin medan 15 procent var för att avskaffa den och 17 procent hade ingen åsikt. Unga och gamla, kvinnor och män, personer med enbart folk- eller grundskola såväl som akademiker, boende på landsbygden och i städerna, företagare, tjänstemän och arbetare, moderater och vänsterpartister ville behålla monarkin. (Nilsson 2004)

Även om stödet för monarkin var starkt inom alla grupper fanns det skillnader mellan de olika grupperna. Kvinnor var något mer rojalistiska än män. Uppslutningen bakom monarkin var störst bland äldre och minst bland de under 20 år men de yngsta saknade i större utsträckning åsikt i frågan. De högutbildade ville i något större utsträckning avskaffa monarkin men här var differenserna små.

Figur 3 Svenska folkets inställning till att behålla eller avskaffa monarkin 2003, 2009 och 2010 (procent)

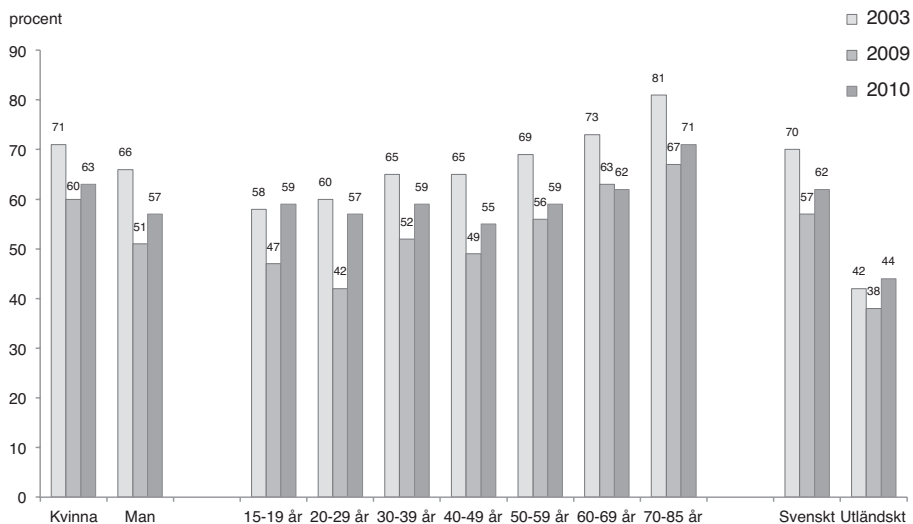
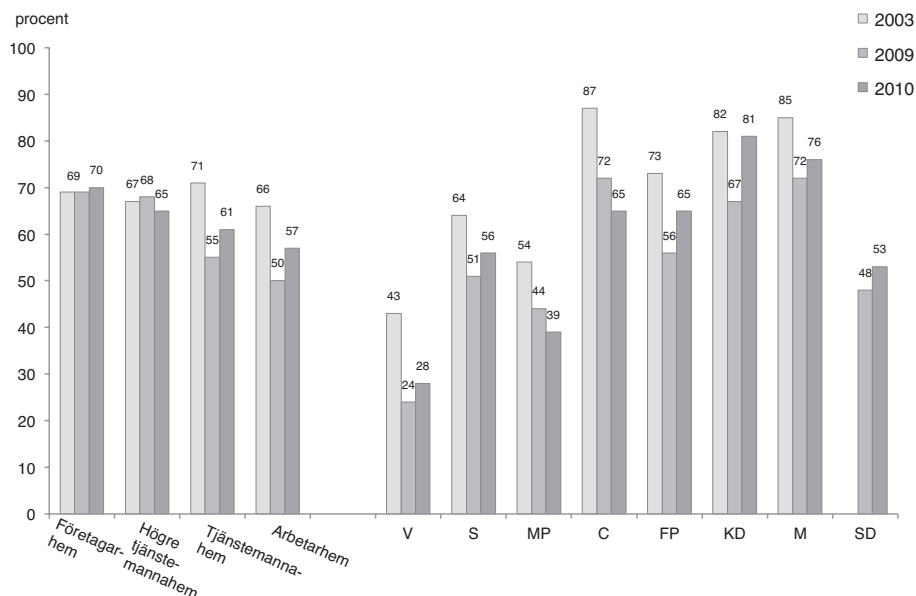
Kommentar: Frågans formulering: 'Tycker Du att Sverige skall behålla eller avskaffa monarkin?' och svarsalternativen framgår av figuren.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2003, 2009 och 2010.

Inom olika yrkesgrupper var rojalisterna starkast företrädde bland jordbrukare och svagast bland arbetare. Storstadsbor ville i något större utsträckning avskaffa monarkin än boende på landsbygden. Icke svenska medborgare ville i klart lägre utsträckning behålla monarkin men samtidigt var det fler än bland svenska medborgare som saknade åsikt.

När det gäller frågan om att behålla monarkin fanns det tydliga skillnader mellan de politiska partiernas sympatisörer. Mest rojalistiska var personer som sympatiserar med C, M och KD följt av FP med endast 15 procent som ville avskaffa monarkin vilket var samma andel som bland S-sympatisörerna, vilket också var genomsnittet bland hela svenska folket. Av MP- och V-sympatisörer var det dryg 30-procent som ville avskaffa monarkin men även bland både V och MP var andelen som vill behålla monarkin större. Huvudmönstret är detsamma som i frågan om införande av republik med vald president.

När samma fråga ställdes sex år senare hade betydande förskjutningar skett. Andelen som ville behålla monarkin hade minskat med tolv procentenheter medan både de som ville avskaffa monarkin och de som inte hade någon åsikt ökade. Skillnaderna mellan grupperna var i huvudsak oförändrade men inom nästan alla grupper minskade andelen som vill behålla monarkin. Det gäller kvinnor och män, unga och gamla, svenska och utländska medborgare samt inom alla partier. Bland SD-sympatisörer var det 2009 mindre än hälften som vill behålla monarkin; endast bland V- och MP-sympatisörer var uppslutningen för monarkin lägre. Bland företagare och högre tjänstemän var andelen som vill behålla monarkin dock lika stor 2009 som 2003.

Figur 4a Svenska folkets inställning till att behålla monarkin samt kön, ålder och medborgarskap (procent)**Figur 4b Svenska folkets inställning till att behålla monarkin samt yrkesgrupp och partipreferens (procent)**

Kommentar: För frågans formulering se kommentar till figur 3.

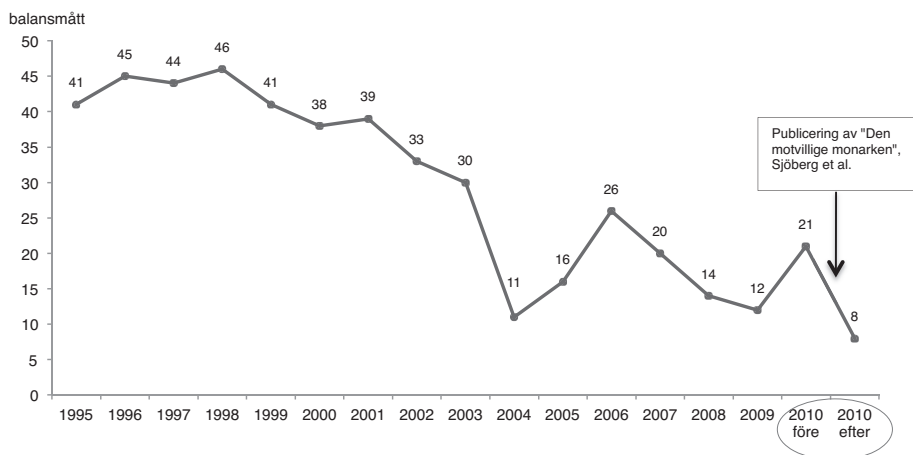
År 2010 ökade på nytt andelen som ville behålla monarkin från totalt 56 procent till 60 procent och denna förändring slår igenom inom praktiskt taget alla grupper; störst är förändringen bland yngre 16-29 år men bland C- och MP-sympatisörer minskar stödet för monarkin.

Efter publicerandet av *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken* minskar emellertid andelen som vill behålla monarkin. Andelen som vill avskaffa monarkin är oförändrad 19 procent under hela perioden men det är andelen utan åsikt som ökar och endast 54 procent uppger att de vill behålla monarkin, vilket är lägre än året innan.³

Förtroendet för kungahuset och monarkins ställning

Förtroendet för kungahuset var under perioden 1995-1998, högt och stabilt. År 1998 var det endast universitet/högskolor som hade högre förtroende. Därefter sjönk förtroende för kungahuset fem år i rad och 2003 låg kungahuset på sjunde plats. I samband med ett statsbesök i sultanatet Brunei i februari år 2004 gjorde kungen vid en presskonferens uttalanden om förhållanden i Brunei, som vållade en mycket intensiv debatt i medierna. Kungens svarade på en journalist fråga om det varit svårigheter att umgås och träffas och förhandla med en ledare som anklagats för att vara ickedemokrat och som styr sitt land med järnhand och kungen framhöll den stora öppenheten i landet och den nära kontakten mellan sultanen och folket. Det föranledde kritik från samtliga partiledare, flera riksdagsledamöter och ledarskribenter. (dn.se/kungen) Från hovet framfördes att underlaget för uttalandet utarbetats av UD. Dessutom riktades kritik mot regeringen för sättet på vilket statsbesöket planerats och genomförts. Statsvetaren Olof Petersson talade om en *konstitutionell kris* (Petersson 2004).

I 2004 års mätning noterades en stark nedgång i förtroendet för kungahuset. Det är svårt att se någon annan förklaring till raset i förtroende under 2004 än kungens uttalande i Brunei och den efterföljande debatten i medierna. Efter kungens mycket uppmärksammade tal efter tsunamikatastrofen i januari 2005 ökade emellertid förtroendet för kungahuset två år i rad. Därefter fortsätter emellertid minskningen i förtroendet och 2009 är förtroendet på samma låga nivå som 2004 efter Bruneituttalandet. Från att ha legat i topp i mitten av 1990-talet bland alla undersökta samhällsinstitutioner ligger kungahuset nu i mitten bland 21 undersökta institutioner. Av de tre maktsymbolerna i det gamla samhället tronen, altaret och svärdet har tronen genomgående haft större förtroende än altaret och svärdet med lägre siffror för Svenska kyrkan och försvaret. Fram till och med 2009 hade kungahuset också större förtroende än de demokratiskt valda institutionerna – riksdagen, regeringen, kommunstyrelserna samt Europaparlamentet – som hela tiden var mera omstridda med lägre förtroende än kungahuset. År 2010 i spåren efter krisen ökar emellertid förtroende markant för Riksdagen och Regeringen som passerar kungahuset. (Holmberg och Weibull 2011)

Figur 5 Svenska folkets förtroende för kungahuset 1995-2010 (balansmätt)

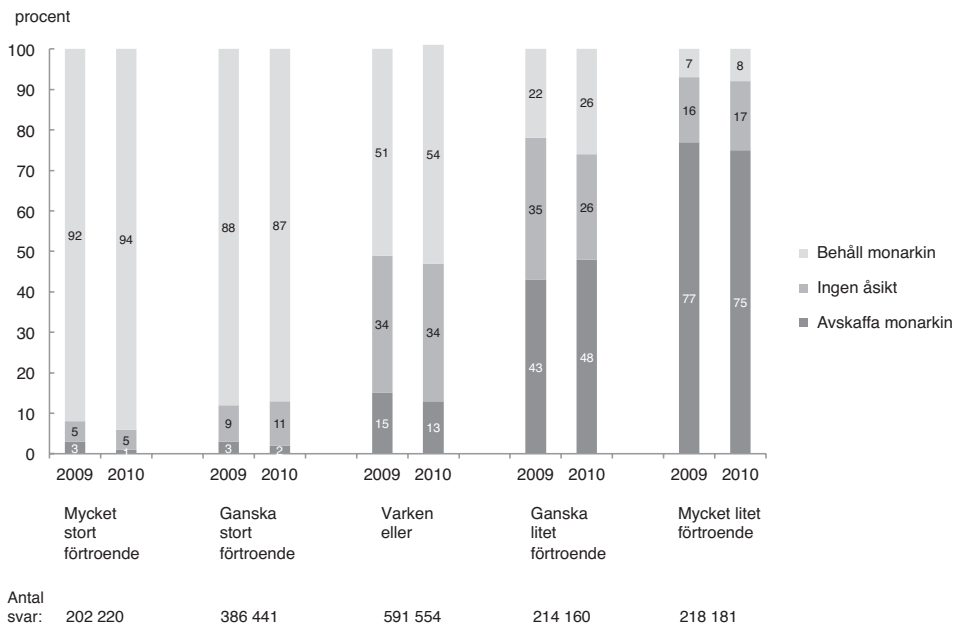
Kommentar: Frågans formulering: 'Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper (kungahuset) sköter sitt arbete?' med svarsalternativen 'mycket stort', 'ganska stort', 'varken stort eller litet', 'ganska litet' och 'mycket litet'. Balansmättet anger andelen som anser sig ha stort minus litet förtroende för kungahuset.

Efter kronprinsessans bröllop ökar förtroendet för kungahuset och för 2010 noteras balansmätt +19. När det gäller förtroendet för kungahuset finns det emellertid stora skillnader före och efter publicerandet av *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*.⁴ Fram till bokens publicering i början av november är brölloppseffekten märkbar med ett balansmätt +21 vilket därefter rasar till den lägsta noteringen hittills +8. Hela den positiva effekten av bröllopet raderas ut.

Minskat förtroende för kungahuset urholkar stödet för monarkin

Vilken betydelse har då förtroendet för kungahuset för synen på monarkin? Bland svenskar som har mycket stort förtroende för kungahuset är det över 90 procent, som vill behålla monarkin. Med sjunkande förtroende minskar andelen som vill behålla monarkin och uppgår till mindre än 10 procent bland dem med mycket litet förtroende. Omvänt ökar andelen som vill avskaffa monarkin från tre procent bland dem med mycket stort förtroende till 75 procent bland svenskar med mycket litet förtroende. Även bland dem med ganska litet förtroende är det fler som vill avskaffa än behålla monarkin. I denna grupp saknar emellertid en tredjedel åsikt. Inställningen till monarkin och förtroendet för kungahuset är två sidor av samma mynt. Sambandet mellan förtroende för kungahuset och införande av republik är emellertid svagare. En uppluckring av förtroende innebär ökad benägenhet att vilja avskaffa monarkin men med fortsatt tveksamhet till införande av republik.

Figur 6 *Inställning till att behålla/avskaffa monarkin och förtroende för kungahuset 2009 och 2010 (procent)*

Kommentar: För frågornas formulering se kommentarer till figurerna 3 och 5.

Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier, EFI har sedan 1996 följt inställningen till det svenska kungahuset och den svenska monarkin. Frågorna och svarsalternativen är annorlunda: *Vad tycker Du om: det svenska kungahuset?* respektive *att Sverige är en monarki?* De svarande har kunnat välja på en sjugradig skala från *Allt igenom dåligt* till *Allt igenom bra* med ett tydligt mittalternativ *Varken bra eller dåligt* och ett *Vet inget alls om detta*. Huvudresultaten är desamma som i SOM-undersökningarna, andelen negativa till både kungahuset och monarkin ökar främst under perioden 2005-2010. (EFI 2010)

Olika opinionsinstitut har vid skilda tidpunkter ställt samma fråga som i SOM-undersökningen om att behålla eller avskaffa monarkin (Sifo 2009 och 2010; jfr också Synovate 2009). Andra metoder för undersökningarnas genomförande och framför allt för redovisning av dem som saknar åsikt gör att det i de flesta fall inte är möjligt att direkt jämföra dessa undersökningar med resultaten från SOM-undersökningarna.

Kritiska riksdagsledamöter och journalister

Kännedom om att det finns en folklig uppslutning bakom monarkin i kombination med att kungen idag har renodlat representativa och ceremoniella uppgifter kan innebära att också personer som i princip är för ett annat sätt att utse statschefen inte velat att frågan aktualiseras, då det skulle kunna innebära att det parti man sympatiserar med skulle förlora röster på att driva förslaget. Resultaten från SOM-undersökningen talar för att en sådan bedömning har varit riktig. Att aktualisera kravet på republik skulle knappast ge några nya röster men man skulle riskera att förlora väljare, och därmed minska sitt inflytande över politiken i andra frågor som man bedömer som viktigare. Detta övervägande är något som präglar de politiska partiernas agerande även de partier som har monarkins avskaffande i sitt partiprogram. Därför var det förvånande att höra socialdemokraternas nyvalde partiordförande förklara att han var för monarkins avskaffande. (SVT Agenda, 2011-04-10)

Riksdagsledamöterna hyser klart lägre förtroende för kungahuset än medborgarna. Inom ramen för forskningsprojektet *Bilder av riksdagen – medborgare och riksdagsledamöter i den representativa demokratin* analyserade statsvetaren Martin Brothén riksdagsledamöternas förtroende för olika samhällsinstitutioner år 2002. Av alla riksdagsledamöter var det 30 procent som hade mycket eller ganska stort förtroende för kungahuset. Endast bland M- och KD-ledamöterna var det över 50 procent som hade stort förtroende, 71 respektive 62 procent. Ledamöterna från C och FP hamnade i en mellangrupp med 37 och 30 procent, medan MP-, S- och V-ledamöterna hade lägst förtroende med 18, 12 respektive 0 procent med mycket eller ganska stort förtroende. Vid en jämförelse mellan rangordningen av medborgarnas och riksdagsledamöternas förtroende för 20 samhällsinstitutioner framgick att svenska folket år 2002 placerade kungahuset på fjärde plats medan riksdagsledamöterna placerade det på artonde plats, trea från slutet. (Brothén 2004)⁵ Varje mandatperiod väcks motioner i riksdagen om införandet av republik och bland riksdagsledamöterna är förtroendet för kungahuset klart lägre än bland allmänheten.

Andra undersökningar visar att journalistkåren också har klart lägre förtroende för kungahuset än svenska folket. Vid journalisters bedömning av förtroendet för olika samhällsinstitutioner år 2000 var balansmättet för kungahuset +4 och fem år senare hade det sjunkit till -33, vilket var det lägsta värdet för alla undersökta institutioner och grupper. Vid en jämförelse med svenska folkets och journalisternas förtroende för olika samhällsinstitutioner var det den mest negativa avvikelser i bedömningen av de två grupperna. (Weibull 2001; Holmberg och Weibull 2006) Även när det gäller inställningen till införandet av republik har inställningen varit radikalt annorlunda bland journalister jämfört med svenska folket. Av journalistundersökningen 2005 (Asp 2006) framgår att bland journalisterna är närmare hälften, 48 procent, för förslaget att *inför republik i Sverige*, en fjärdedel tycker att det är ett dåligt förslag medan drygt en fjärdedel, 27 procent inte har någon åsikt.

Det begränsade förtroendet för kungahuset bland riksdagsledamöter och journalister utgör ett potentiellt hot mot monarkin men så länge stödet för monarkin har varit utbrett bland svenska folket har det inte varit ett problem. Professor Dick Harrison hävdar dock att ingen kung i historien haft lika mycket makt och att mediasamhället och den kommunikationsteknologiska offentligheten bidragit till kungens starka ställning. (Harrison 2006)

Förtroendet för kungahuset och monarkins ställning år 2010 – en vändpunkt?

Monarkin är en avvikelse från den i övrigt gällande demokratiska principen i Sverige. Juristprofessorn Stig Strömholm finner att de viktigaste argumenten för att behålla monarkin är vikten av att det finns ”företrädare för nationen i dess helhet som är neutrala i förhållande till dagspolitiken” och att ”monarkin förkroppsligar kontinuiteten i det svenska samhällsarbete” (Strömholm 2006).

Monarkin förknippas med historia, tradition och kulturarv. Statschefen och den kungliga familjen skall utgöra en symbol för Sverige som stärker den nationella gemenskapen och identiteten. Enligt 1974 års regeringsform har statschefen i dagens parlamentariska demokrati berövats sina maktbefogenheter och det återstår bara representativa och ceremoniella uppgifter. Trots det finns det ett spänningsförhållande mellan demokratins princip som bygger på jämlikhet och oenighet och nationens som betonar hierarki och enighet. Enligt statsvetare Cecilia Åse skapar dagens situation ett antal paradoxer: att ämbetet som statschef ärvs, att en formellt maktlös monark ändå innehar det högsta ämbetet och motsättningen mellan kunglig vanlighet och upphöjdhet. (Åse 2009)

Det ärftliga kungadömet princip är en anakronism i en demokrati som vilar på alla människors lika värde och styrelse av folket, för folket och genom folket. Statskicket är emellertid fast förankrad enligt demokratins praktik genom att beslut om regeringsformen och förändringar av successionsordningen i modern tid efter grundliga utredningar har fattats av riksdagen. Flera av världens äldsta och mest stabila demokratier är monarkier (Berg Eriksen). Statskicket har i de nordiska monarkierna under lång tid haft utbrett stöd bland befolkningen med en mycket stark ställning i Danmark (TNS Gallup, Danmark).

Det nuvarande stödet för monarkin bygger på att statschefen enbart har ceremoniella funktioner men om statschefen skulle göra uttalanden i partipolitiskt kontroversiella frågor skulle kungen komma att betraktas och bedömas som andra politiska aktörer. Kungen skulle möjligen kortsiktigt kunna stärka en åsiktsriktning med sitt förtroendekapital men det skulle snabbt leda till ett ifrågasättande av monarkins ställning. Det markant minskade förtroendet under 2004 efter uttalandena i Brunei måste ses mot denna bakgrund.

Ett sätt att befästa monarkins ställning som diskuterats är att anordna en folkomröstning dvs. med en demokratisk teknik direkt förankra kungadömet hos folket. Det innehåller emellertid det principiella dilemmat att den demokratiska tekniken

skulle användas för att legitimera en avvikelse från demokratins princip. Under ståndsriksdagens tid var kungen med stora maktbefogenheter hänvisad till att vinna de ofrälse ståndens stöd för sitt handlande vid flera avgörande skeden i svensk historia. I dagens opinionssamhälle är statschefen utan reella maktbefogenheter beroende av stöd bland svenska folket för monarkins fortlevnad.

Medierna utgör en viktig infrastruktur för kommunikation mellan medborgare och makthavare men inte bara det utan fyller olika funktioner. ”The media are more than a link between government and politics, and the citizens. They play dual roles: together with other actors, sources and audiences, they create media content; secondly, their output influences both sources and audiences – and media themselves (Asp 2007).

Länge bestod mediernas bevakning av kungahuset av hovreportage utan kritisk granskning även om det i den stora mängden artiklar hela tiden funnits en och annan ledare och kulturartikel som på principiella grunder förespråkade införandet av republik. Detta förhållande bidrog till att göra frågan om monarki eller republik till en icke-fråga i det offentliga Sverige. Under de senaste åren har emellertid på nytt dykt upp debattskrifter i detta ämne som *Ja. Monarkins bästa tid är nu* av PJ Anders Linder, *Nej. Monarkin har aldrig varit farligare än nu* av Per Svensson (2010)⁶ och Göran Häggs *utveckla monarkin* (2010). Republikanska föreningen är mer aktiv än tidigare i debatten och har låtit genomföra opinionsundersökningar som ett led i opinionsbildningen, www.rep.f.se. Utredningen av ett republikanskt statskick för Sverige utgör ett inslag i denna strävan. Däremot för *Royalistiska Föreningen* en anonym tillvaro, www.rojf.se.

Det är mot denna bakgrund som uppmärksamheten kring boken *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken* skall ses. Monarkin bygger på att börd och familj är en bättre princip för att utse statschef än demokratiskt val och i boken granskas kritiskt den kungliga familjens anknytning till den tyska nazismen före och under andra världskriget och kungens livsstil. Att kungens morfar och drottningens far i ett tidigt skede gick in i nazistpartiet var känt sedan tidigare (Svensson 2010). Genom boken fick emellertid dessa förhållanden stor spridning. Det andra mycket uppmärksammade temat i boken är kungens tidigare livsstil med festande tillsammans med en utvald krets vänner och enligt uppgift besök på klubbar, som ägs av kriminellt belastade personer? Är detta en livsstil som svenska folket vill se förknippad med innehavaren av landets högsta ämbete. Rapporteringen om kungafamiljen och monarkin har under senare tid fått en annan karaktär med kritisk granskning av vitt skilda förhållanden. Detta har genererat en fortsättning (Sjöberg m.fl. 2011 och Kino 2011) som i sin tur skapat stor uppmärksamhet i medierna. Situationen har dessutom på nytt öppnat för en principiell debatt om monarki och demokrati som saknar motsvarighet sedan 1960- och 1970-talet.

Enligt SOM-undersökningarna har andelen som vill införa republik med vald president sedan 1995 stegvis ökat men år 2010 är det bara 17 procent som tycker att det är ett bra förslag. Under senare år har andelen som vill behålla monarkin

minskat till drygt 50 procent men fortfarande är det endast 19 procent som vill avskaffa monarkin. Däremot sjunker förtroende för kungahuset långsiktigt trots svängningar till följd av speciella händelser, vilket blev mycket tydligt under 2010. Om denna tendens fortsätter kommer den att få återverkningar för viljan att behålla monarkin och villigheten att införa republik.

Noter

- ¹ Denna artikel bygger på tidigare artiklar av författaren i samma ämne, senast "Monarkins ställning och frågan om införandet av republik" 2010.
- ² I Danmark anordnades i juni 2009 i samband med Europaparlamentsvalet en folkomröstning om införandet av kvinnlig tronföljd. Med närmare 60 procents valdeltagande röstade en klar majoritet, 85 procent, för införandet av kvinnlig tronföljd. (Linder 2010)
- ³ Denna fråga ingår endast i en av undersökningarna vilket gör att antalet svarande efter bokens publicering endast uppgår till 283 personer.
- ⁴ Fram till publicerandet av CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken den 5 november hade 3923 svarat på frågan om förtroende för kungahuset och efter svarade 831 personer.
- ⁵ Fil dr Martin Brothén har välvilligt ställt materialet till förfogande.
- ⁶ Linder och Svensson publicerade sina skrifter i en volym utgiven av Albert Bonniers Förlag.

Referenser

- Asp, K (2006) *Journalistkårens partisympatier*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Asp, K (2007) "Informativeness and Scrutiny. The Role of News Media in Democracy". *Nordicom Review Jubilee Issue 2007*.
- Back, P-E och Fredriksson, G (1966), *Republiken Sverige*. Prisma. Verdandi debatt.
- Berg Eriksen, T (1999) Kan Sverige bli mer demokratiskt? *Dagens Nyheter* 1999-05-27.
- Brothén, M (2004) *Förtroendet för riksdagen 2003, Resultat från forskningsprojektet Bilder av riksdagen medborgare och riksdagsledamöter i den representativa demokratin*, presenterade vid SOM-institutets seminarium tisdagen den 30 mars 2004 samt kompletterande material.
- Dagens Nyheter*, 2004-02-14.
dn.se/kungen

- Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier, EFI (2010) *Svenska folkets attityder till det svenska kungahuset och till att Sverige är en monarki*. Release ur Kajsa 2010.06.16.
- Harrison, D (2006) "Den kungliga paradoxen – Carl XVI Gustaf i ett historiskt perspektiv" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Heckscher, G (1963) *Trygga folkstyret*. Bokförlaget medborgarskolan.
- Herlitz, N (1963) *1969 års regeringsform? Kommentarer till författningsutredningens förslag*. Norstedts.
- Herlitz, N (1966) "Statschefens ställning". *Svenska Dagbladet* 1966-04-07.
- Holmberg, E och Stjernquist, N (1980), *Grundlagarna med tillhörande författningar*. P A Norstedt & Söner förlag.
- Holmberg, S och Weibull, L (2011) Förtroendekapitlet i denna volym.
- Jonsrud, K O (1996) *Monarki og egalitaere verdier – et paradox? En studie av monarkins legitimitet i det norske samfunn*. Hovedoppgave i statsvitenskap. Institutt for sociologi og statsvitenskap. Norsk teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Jönsson, M och Lundell, P red. (2009) *Media and Monarchy in Sweden*. NORDI-COM.
- Kino, Nuri (2011) *Den svenske gudfadern*. Bladh by Bladh.
- Larsson, H (2006) "Kungen för Sverige – ur tiden!" Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Linder, PJA (2010) *Ja. Monarkins bästa tid är nu*. Albert Bonniers Förlag.
- Listhaug, O (1993) Politikk og samfunn. I Alstad, B (red) *Norske meninger 1946-93*. Bind 1. Soreidgrend: Sigma forlag.
- Moberg, V (1955) *Därför är jag republikan*. Stockholm 1995, 1966, 1998 och 2004.
- Nilsson, L (1996) "Svenska folket och monarkin." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Mitt i nittioalet*, SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2000) "Fortsatt starkt stöd för monarkin." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det nya Samhället*. SOM-rapport nr 24. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2004) "Monarki eller republik?" I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Ju mer vi är tillsammans*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2006) "Mot republik" I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Du stora nya värld*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2010) "Monarkins ställning och frågan om införandet av republik". I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Nordiskt ljus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Pekgul, N (2006) "En kung för alla svenskar" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Petersson, O (1978) *Valundersökningar. Rapport 3*. Valundersökning 1976. Teknisk rapport. SCB.

- Petersson, O (2004) "Kungens kompetens måste ifrågasättas", *Dagens Nyheter* 2004-02-17.
- Sjöberg, T, Rauscher, D och Meyer, T (2010) *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*. Lind&Co.
- Sjöberg, T, Rauscher, D och Meyer, T (2011) *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*. Lind&Co. Pocketutgåva med nytt material.
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati. Politik och folkstyrelse på 2000-talet*. Demokratitutredningens slutbetänkande.
- SOU 2008:125, *En reformerad grundlag*. Grundlagsutredningens slutbetänkande.
- Sifo, *Dagens Nyheter*, 2004-02-14.
- Statsvetenskaplig Tidskrift* 1976:1.
- Stjernquist, N (1971) Grundlagberedningskompromiss i statschefsfrågan. *Statsvetenskaplig tidskrift* 1971.
- Strömholm, S (2006) "Argument för monarkin" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Svensson, P (2010), *Nej. Monarkin har aldrig varit farligare än nu*. Albert Bonniers Förlag.
- Sveriges Television, 2011-04-10, *Agenda*.
- Tingsten, H (1964) *Skall kungamakten stärkas? Kritik av författningsförslaget*. Aldus aktuellt.
- TNS Gallup, Danmark.
- Weibull, L (2001) "Förtroende för samhället – både högt och lågt." I *JMG granskaren. Journalist 2000*. Göteborg: Centrum för granskning av journalistik och medier vid Göteborgs universitet.
- Åse, Cecilia (2009) *Monarkins makt. Nationell gemenskap i svensk demokrati*. Ordfront.
- Ögren, M red. (2006) *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- www.repf.se
- www.rojf.se

KONTAKTER MED RIKSDAGEN SKAPAR FÖRTROENDE FÖR RIKSDAGEN

MARTIN BROTHÉN OCH SÖREN HOLMBERG

Kontakter skapar förtroende. En viktig samhällelig sanning? Eller rättare kanske – en viktig samhällelig trossats, inte minst inom politiken. Förhoppningen är att kontakter bygger förtroende och stöd. Men någon oomkullrunkelig sanning är det knappast. Kontakter kan ju också leda till tappat förtroende och minskat stöd.

Statsminister Thorbjörn Fälldin uttryckte tron på ett positivt samband mellan kontakter och förtroende väl när han säger: ”Det som är avgörande för framgången är om man kan komma i ett dialogförhållande med väljarna. Får man den dialogen att fungera då ökar det ömsesidiga förtroendet och det ger slutligen utslag i val.” (Lagercrantz 1998: 335).

Forskningen har visat att Fälldin var rätt ute. Det finns ett positivt samband mellan kontakter och förtroende. Ju mer kontakt desto högre förtroende. Väljare som på olika sätt varit i direkt eller indirekt kontakt med politiker tenderar att ha ett större förtroende för politiker och politiska institutioner (Holmberg 1999, Newton 1999, Möller 2000, Brothén 2010). Därmed inte sagt att det är kontakterna som ensidigt skapar förtroendet. En omvänd process kan också spela in. Förtroende kan leda till ökade kontakter. Men oavsett hur orsakspilarna går är det ett faktum inom politiken att det finns ett positivt samband mellan kontakter och förtroende. Fälldin var på rätt spår.

Men det är också ett faktum att den hitillsvarande forskningen visat att sambandet är förhållandevis svagt. Väljare med politikerkontakter har ett större förtroende för politiker än väljare utan kontakter – men skillnaden i förtroende är oftast modest.

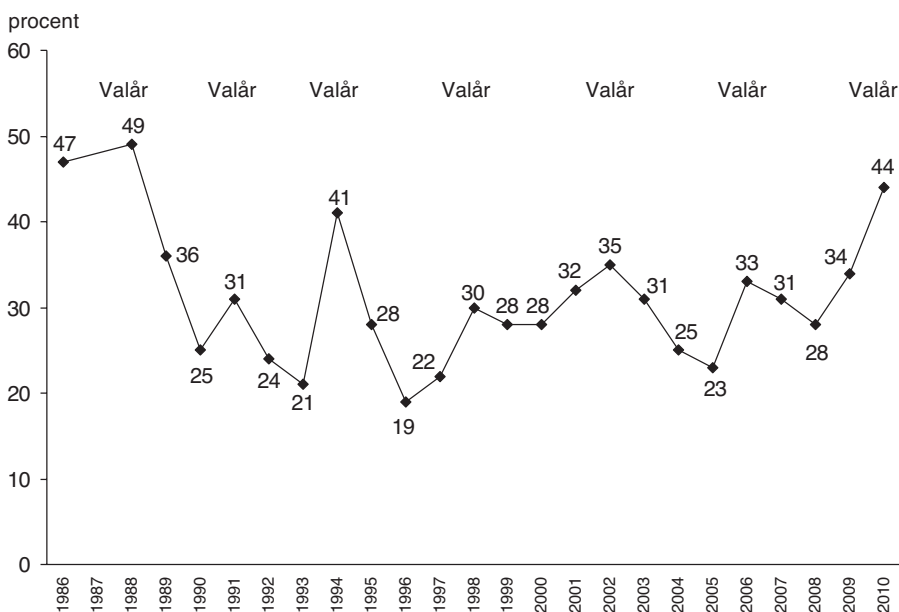
I det följande skall vi utsätta den fälldinska förhoppningen för en ny och delvis utvidgad prövning. Som testvariabel väljer vi förtroendet för riksdagen. Det har sedan 1986 mätts årligen i SOM-undersökningarna. Människors kontakter med riksdagen studeras på flera olika sätt inom SOM-studierna. Tre sådana mätningar är speciellt användbara för vårt syfte. En gäller människors allmänna ospecificerade kontakter med någon riksdagsledamot under det senaste året; en annan besök på riksdagens hemsida och en tredje besök på någon riksdagsledamots hemsida (Bergström 2010).¹

Vår test kommer inte bara att genomföras på individnivå – om graden av kontakter har ett samband med graden av förtroende. Vi kommer också att pröva sambandet över tid. Leder ökade kontakter till ett ökat förtroende? Och omvänt, leder minskade kontakter till ett minskat förtroende? SOM:s årliga mätningar av riksdagsförtroendet och av olika former av väljarkontakter med riksdagen gör sådana tidsserieanalyser möjliga.

Förtroendet för riksdagen

Förtroendet för riksdagen har följt samma förändringsmönster som andra politiska institutioner (se Holmbergs och Weibulls kapitel om institutionsförtroende). En trendmässig nedgång under åren 1986-1996 har följts av en lika tydlig uppgång sedan mitten av 1990-talet². Andelen personer med ett mycket eller ganska stort förtroende för riksdagen är nästan lika stor 2010 som under åren 1986-88; 44 procent jämfört med 47-49 procent. Däremellan var andelen som lägst 19 procent bottenåret 1996 (se Figur 1).

Figur 1 Förtroende för riksdagen (procent)

Kommentar: Resultaten visar andelen svarande som har ett mycket eller ganska stort förtroende för riksdagen. Frågan omfattade också svarsalternativen varken eller respektive mycket eller ganska litet förtroende. Procenten är beräknad bland personer som besvarat förtroendefrågan. Källa är SOM-undersökningarna.

Ett annat mönster som förtroendet för riksdagen också delar med andra politiska institutioner är att tilliten går upp valår för att sedan åter minska igen. Vi har ett tydligt exempel på en positiv valårseffekt (Holmberg 1994). Mest påtagligt syns effekten i samband med valet 1994, men den är klart synlig även vid övriga valtillfällen.

Sammantaget visar förtroendet för riksdagen på mycket stora förändringar under perioden 1986-2010. Förtroendet ökar eller minskar med 10-20 procentenheter

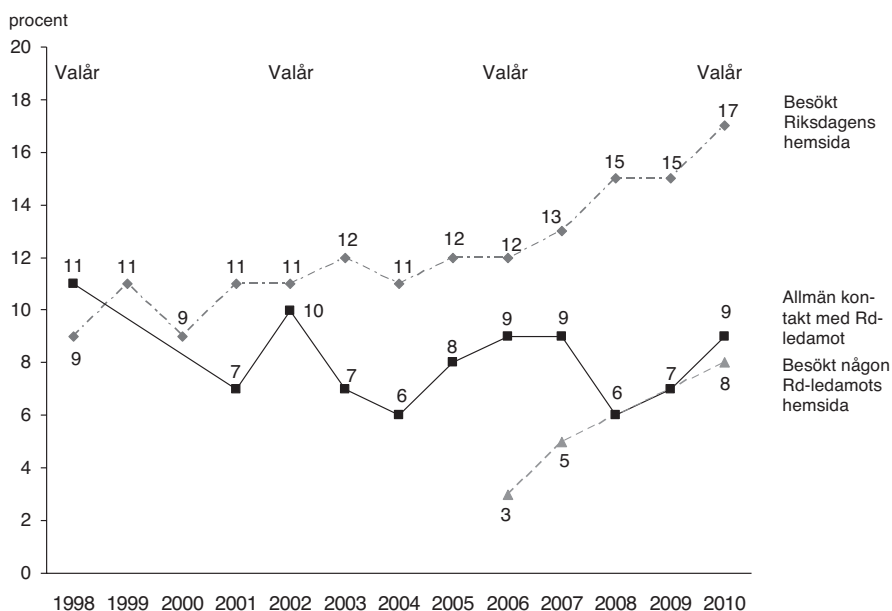
vid flera tillfällen. Någon brist på variation över tid uppvisar inte SOMs riksdagsmätningar. Frågan är nu om medborgarnas kontakter med riksdagen uppvisar ett liknande mönster?

Kontakt med riksdagen – tre olika mått

SOM-undersökningarnas mått på kontakter med riksdagen går endast tillbaka till 1998. För perioden dessförinnan när riksdagen förtroende gick nedåt har vi inte tillgång till några systematiska kontaktmätningar. Vi kan alltså enbart jämförbara riksdagsförtroendets utveckling med hur kontakterna förändrats under åren sedan slutet på 1990-talet.

Resultaten i Figur 2 visar att kontakterna inte förändrats särskilt mycket i omfattning under de år SOM har genomfört sina studier. Men de mönster som finns pekar på något ökande kontakter.

Figur 2 Kontakt med riksdagen (procent)

Kommentar: Frågan för allmänkontakt löd: "Under de senaste 12 månaderna, har Du haft någon form av kontakt med någon riksdagsledamot" med svarsalternativen ja respektive nej. Frågan om besök på hemsidor löd: "Har Du under de senaste 12 månaderna tagit del av följande på Internet? Hemsida för: Riksdagen respektive Någon riksdagsledamot" med fem svarsalternativ från Ingen gång till Någon/ några gånger i veckan. Resultaten visar andel personer som svarat ja på den allmänna kontaktfrågan respektive angivit något besök på en Rd-hemsida under de senaste 12 månaderna. Procenten har beräknats bland *samtliga* svarande i respektive års SOM-undersökning.

Den allmänna frågan om människor har haft någon form av kontakt med en riksdagsledamot under det senaste året har besvarats jakande av mellan som lägst 6 procent 2004 och som högst 11 procent 1998. Valåret 2010 är resultatet 9 procent. Någon ökande trend som kan matcha uppgången i förtroendet för riksdagen kan inte spåras. Dock, under de senaste åren kan en viss uppgång noteras.

Detsamma kan konstateras när det gäller andelen personer som uppger att de varit inne på riksdagens hemsida under det senaste året. Här finner vi också en uppgång som har accelererat under senare år – från 9 procent 1998, över 12 procent 2006 till 17 procent 2010. En kontaktökning kan också iakttas när det gäller besök på enskilda ledamöters hemsidor. Någon dramatisk ökning talar vi dock inte om – från 3 procent 2006 till 8 procent 2010.

Det är naturligtvis inte överraskande att de tre kontaktmåtten uppvisar någorlunda liknande förändringar över tid. De mäter delvis samma fenomen. Människor som uppger att de haft någon form av kontakt med en riksdagsledamot, anger också ofta att de besökt riksdagens hemsida eller någon ledamots hemsida. Korrelationen 2010 mellan svaren på den allmänna kontaktfrågan och uppgifterna om besök på de aktuella hemsidorna är $+0.27$ (riksdagens hemsida) respektive $+0.30$ (någon ledamots hemsida).³

Skapar riksdagskontakter förtroende för riksdagen?

Svaret på rubrikens fråga är nja! Och det av två skäl. Det första är att de samband vi kan iakttä – både över tid och på individnivå – är mycket svaga även om de går i hypotesens riktning. Det andra skälet är att vi inte – givet de svaga sambanden – kan bortse från den högst reella möjligheten att påverkan också kan gå åt andra hållet, från förtroende till kontakt. Människor med ett högt förtroende för riksdagen har en tendens att ta kontakt. Människor med ett lågt förtroende tenderar att inte ta kontakt. Men det är viktigt att slå fast att de svaga samband som finns trots allt har en positiv karaktär. Kontakter och förtroende går hand i hand även om handslaget är slappt.

Individkorrelationen mellan graden av förtroende för riksdagen och allmän kontakt med någon ledamot under det senaste året har varit positiv alla undersökningsår med värden varierande kring ett medeltal på $+0.08$ (r).⁴ Uttryckt mer förstäligt betyder det att personer med kontakter i genomsnitt uppvisar ett riksdagsförtroende som är $+12$ procentenheter större än personer utan kontakter.⁵

Även när det gäller besök på riksdagens hemsida finner vi genomgående positiva korrelationer med graden av förtroende för riksdagen. Genomsnittskorrelationen är $+0.13$ över de olika undersökningsåren.⁶ Inte ett särskilt imponerande samband, men dock klart åt det positiva hållet. Besök på riksdagens hemsida leder potentiellt till ett stärkt förtroende för riksdagen. Ett negativt samband hade varit en allvarlig varningssignal. Det skulle ha tytt på att besök på hemsidan potentiellt kan leda till

ett sänkt förtroende för riksdagen. Men nu är korrelationen *inte* negativ. Den är positiv, om än svagt positiv.

Om vi ser på sambanden över tid och i vilken utsträckning som förtroendet för riksdagen på något sätt samvarierat med omfattningen på de olika riksdagskontakterna är det första som slår en att de förhållandevis dramatiska svängningarna i riksdagsförtroendet inte har någon motsvarighet när det gäller hur kontakterna har förändrats. Kontaktnivåerna har varit jämförelsevis stabila samtidigt som förtroendet för riksdagen gått upp kraftigt under valåren och dessutom förstärkts påtagligt sedan slutet av 1990-talet.

Men om vi undersöker närmare hur samvariationerna sett ut – och bortser från att upp- och nedgångarna varit mycket större för riksdagsförtroendet än för riksdagskontakterna – kan vissa positiva samband upptäckas. I majoriteten av fall där de allmänna kontakterna med någon ledamot ökar eller minskar, ökar respektive minskar också förtroendet för riksdagen. Det inträffar vid sju tillfällen av tio – 2002, 2003, 2004, 2006, 2008, 2009 och 2010. Det motsatta mönstret att riksdagsförtroendet går upp när kontakterna går ned, eller att riksdagsförtroendet minskar när kontakterna ökar finner vi endast två gånger, 2001 och 2005.⁷

En motsvarande samvariationsanalys för besöken på riksdagens hemsida visar på ett svagare samband med endast tre tillfällen med en parallell förändring åt samma håll när det gäller riksdagsförtroendet och hemsidesbesöken. Vid fler tillfällen gick förändringarna åt olika håll (5 fall).⁸

Sammanfattningen av våra empiriska testresultat måste bli krass. Stödet för förhoppningen att kontakter med riksdagen leder till förtroende för riksdagen är mycket svagt – både på individnivå och när det gäller förändringar över tid. Men, och det är ett viktigt men, testresultaten går i hypotesens riktning. Thorbjörn Fälldin hade mer rätt än fel – om än nått och jämt.

Noter

- ¹ Vid ett tillfälle har vi frågat om besök i riksdagshuset. Det var i SOM-studien 2007, se Brothén 2008.
- ² Nedgången i politikerförtroendet började inte åren efter 1986-1988. Den började långt tidigare. Andra mätningar av förtroendet för riksdagsledamöter och partier visar på en nedgång sedan åtminstone slutet av 1960-talet. Se Valundersökningarnas resultat i Oscarsson och Holmberg 2008.
- ³ Korrelationen mellan besök på riksdagens respektive någon ledamots hemsida är +.55 i SOM-undersökningen 2010.
- ⁴ Korrelationen har varit följande sedan första mätningen: 1998 +.04, 1999-2000 inga mätningar, 2001 +.05, 2002 +.09, 2003 +.10, 2004 +.08, 2005 +.09, 2006 +.10, 2007 +.07, 2008 +.07, 2009 +.09, 2010 +.05. Riksdagsförtroendet har mätts utefter en femgradig skala. Kontaktfrågan är tudelad – ja eller nej.

- ⁵ Mätningen gäller skillnaden i andelen som har ett mycket eller ganska stort förtroende för riksdagen bland dem som besvarat förtroendefrågan. I SOM-studien 2010, bland personer med någon kontakt med en riksdagsledamot, har 50 procent ett mycket eller ganska stort förtroende för riksdagen. Motsvarande andel är 43 procent bland personer utan kontakt; en skillnad på +7 procentenheter. Tidigare år har motsvarande skillnad varit: 1998 +8, 2001 +7, 2002 +14, 2003 +14, 2004 +13, 2005 +14, 2006 +14, 2007 +10, 2008 +17, 2009 +18 och alltså 2010 +7.
- ⁶ Korrelationen mellan förtroende för riksdagen och besök på riksdagens hemsida har varit följande sedan första mätningen: 1998 +.06, 1999 +.17, 2000 +.12, 2001 +.15, 2002 +.09, 2003 +.11, 2004 +.15, 2005 +.08, 2006 +.16, 2007 +.14, 2008 +.16, 2009 +.06, 2010 +.18. Även korrelationen mellan riksdagsförtroende och besök på någon ledamots hemsida är positiv: 2006 +.07, 2007 +.07 och 2010 +.11.
- ⁷ Vid ett tillfälle (2007) förändras inte kontakternas omfattning men väl riksdagens förtroende som minskade.
- ⁸ De parallella förändringarna inträffade 2001, 2004 och 2010. Vid fyra tillfällen förändrades antingen riksdagsförtroendet eller hemsidesbesöken samtidigt som den andra mätserien var oföränderlig. Det hände 2000, 2002, 2006 och 2009. Svängningarna gick i otakt åren 1999, 2003, 2005, 2007 och 2008.

Referenser

- Bergström, Annika (2010) Personligt och privat i sociala medier. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet.
- Brothén, Martin (2008) Riksdagens besökare. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet.
- Brothén, Martin (2010) Riksdagsledamöters kontakter med väljare. I Brothén, Martin och Holmberg, Sören (red) *Folkets representanter*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Holmberg, Sören (1994) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören (1999) Down and Down We Go: Political Trust in Sweden. I Norris, Pippa (ed) *Critical Citizens*. Oxford: Oxford University Press.
- Lagercrantz, Arvid (1998) *En bonde blir statsminister. Thorbjörn Fälldin samtalar med Arvid Lagercrantz*. Stockholm: Bonnier.
- Möller, Tommy (2000) *Politikens meningslöshet. Om misstro, cynism och utanförskap*. Stockholm: Liber.
- Newton, Ken (1999) Social and Political Trust in Established Democracies. I Norris, Pippa (ed) *Critical Citizens*. Oxford: Oxford University Press.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (2008) *Regeringskifte*. Stockholm: Norstedts Juridik.

VART TOG KLIMATET VÄGEN?

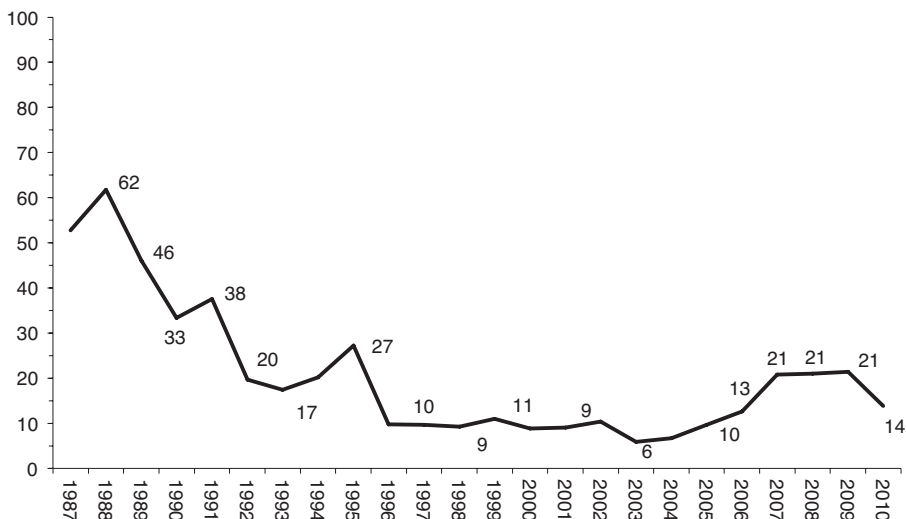
NIKLAS HARRING, JOHAN MARTINSSON OCH
BJÖRN RÖNNERSTRAND

Svenskarnas engagemang i miljöfrågan har varierat kraftigt över tid. Under slutet av 1980-talet var miljön den stora frågan. Tjernobylyckan och säldöden är exempel på händelser som påverkade den allmänna opinionen och även bidrog till miljöpartiets valframgång 1988. Men i den svenska lågkonjunktursens spår i början av 1990-talet tappade miljöfrågan mark och frågor kring ekonomi och sysselsättning slog igenom i den allmänna opinionen. Bennulf och Selin (1993) konstaterade att "[u]nder de ekonomiska krisåren 1991 och 1992 när ekonomi/sysselsättning anges som det viktigaste problemområdet faller uppmärksamheten för miljöfrågorna tillbaka" och Asp (1991) kunde visa att mediernas uppmärksamhet för miljöfrågorna sjönk mellan 1988 och 1991.

När väl den ekonomiska krisen var över och konjunkturen vände uppåt under slutet av 1990-talet kunde en renässans för miljöfrågorna bland allmänheten förväntas – men så blev inte fallet. Istället följde en period under andra hälften av 1990-talet och första hälften av 00-talet där miljöfrågorna förde en tynade tillvaro. Miljöfrågornas återtag dröjde istället till andra hälften av 00-talet, vilket återspeglas i en tydlig uppgång för miljöfrågan både som viktigt samhällsproblem i SOM-undersökningens mätningar år 2006 och 2007 och i bevakningen av miljö- och klimatfrågor i massmedia. Opinionsen låg därefter stabilt fram till mätningen 2010 som nu indikerar att miljön är på väg ner på allmänhetens agenda igen.

Syftet med den här artikeln är att närmare granska den opinionsmässiga cykel som miljöfrågan tycks ha genomgått mellan åren 2006 och 2010. Frågan är på vilket sätt miljöfrågan fått genomslag i olika grupper, men också vilken roll media har spelat när det gäller att åter sätta miljö- och klimatfrågan på den opinionsmässiga agendan. Utgångspunkten är att det kan tänkas finnas skillnader vad gäller hur tidigt eller hur sent olika grupper reagerar när opinionsvinden blåser och i vilken mån olika grupper tar till sig den politiska och mediala uppmärksamhet som klimatfrågan har fått under de senaste åren.

Figur 1 Miljöfrågors vikt bland allmänheten 2005-2010 (procent)

Kommentar: Siffrorna i figuren visar andelen bland samtliga tillfrågade som anger miljö- och klimatfrågor som ett av de viktigaste samhällsproblemen. Vi använder en öppen fråga där upp till tre samhällsproblem får anges. Källa: SOM-undersökningarna 1987-2010.

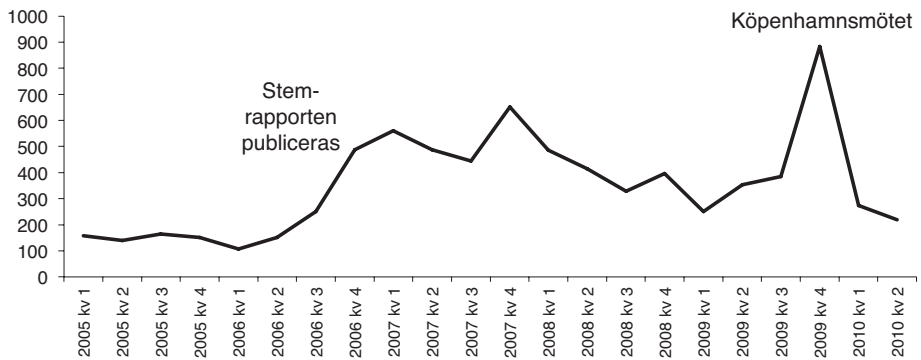
Kapitlet har två delar. För det första kommer vi att undersöka hur massmedias bevakning av miljö- och klimatfrågor utvecklas under tidsperioden 2005-2010 då miljöfrågan genomgår en cykel av upp- och nedgång i allmänna opinionen. För det andra kommer vi att undersöka hur den upp- och nedgång vi kan se i figur 1 ser ut bland olika grupper av människor. Återfinns upp- och nedgången för miljöfrågorna på dagordningen endast bland vissa medborgare, eller följer de flesta samma mönster?

Massmedias miljö- och klimatrapportering

Vi börjar med att ta oss an massmedias miljöbevakning. Under perioden 2005-2010 har även medierapporteringen av miljöfrågor varierat kraftigt. Medierapporteringen i svensk kvälls- och dagspress varierar förhållandevis mycket, både när man jämför mellan enskilda år och mellan kvartal. Det ligger naturligtvis nära till hands att koppla samman ökningen av andelen personer som ser miljön som bland de viktigaste samhällsproblemen, med just ökningen av rapporteringen kring miljö- och klimatfrågor i kvälls- och dagspressen. Att reda ut hur dessa båda faktorer – allmänhetens miljöengagemang och mediernas rapportering om miljöfrågor – hänger samman ligger dock utanför syftet med detta kapitel. Vad vi kan konstatera är att händelser med anknytning till miljö och klimat återspeglas i den tryckta pressens rapportering

samt att det finns ett tydligt samband över tid mellan omfattningen av massmedias miljöbevakning och allmänhetens engagemang för miljöfrågor. Som tidigare har visats av Jagers och Martinsson (2007) så flerfaldigades rapporteringen kring miljö- och klimatfrågor i svensk media i samband med publiceringen av *Sternrapporten*¹ och filmen *En obehövlig sanning*² hösten 2006. En uppdaterad tidsserie över antalet artiklar om miljö- och klimatfrågor i svenska kvälls- och dagstidningar återfinns i figur 2. Under sista kvartalet 2006 och första kvartalet 2007 syns mycket riktigt en tydlig publiceringspuckel kopplad till *Sternrapporten*.

Figur 2 Artiklar om miljö- och klimatfrågor i Sveriges största morgon- och kvällstidningar 2005 till 2010 (antal)

Kommentar: Sökningen har gjorts i Aftonbladet, Expressen, Göteborgs-Posten, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. De sökord som användes var: klimathot, växthusgas, miljöfråga* klimatförändring*, klimatkatastrof*, klimatmöte* och klimatförhandling*. Uppgifterna är hämtade med hjälp av Retriver/Mediearkivet.

En andra tydlig uppgång i mediebevakningen syns mot slutet av år 2009 och kan även den kopplas till en viktig händelse på klimatområdet. Den kraftiga ökningen av antalet artiklar fjärde kvartalet 2009 hänger samman klimatmötet i Köpenhamn i december samma år. Den efterföljande nedgången återspeglar sedan främst en återgång till en mer vardaglig rapportering kring miljö- och klimatfrågor efter klimatmötet.

Granskar vi utvecklingen över tid närmare ser vi dock att miljö- och klimatfrågan tycks ha etablerats på en högre nivå i den svenska kvälls- och dagspressens rapportering än innan klimatförändringsdebatten startade, även efter Köpenhamnsmötet. Om vi utgår från år 2005 som utgångspunkt och basår ser vi att rapporteringen totalt sett var mer än tre gånger så hög som 2005 under 2007 och 2009. I jämförelse med dessa år framstår rapporteringen 2010 visserligen som låg, men ställt i relation till rapporteringen 2005 är det fortfarande fråga om en 70-procentig ökning.

Mediebevakningen och den allmänna opinionen påverkar givetvis varandra (se exempelvis, McCombs & Shaw 1972, Ader 1995, Strömbäck 2000). Medierapporteringen styr vad människor intresserar sig för, och media skriver om det som engagerar människor. I det här sammanhanget analyserar vi dock enbart sambandet mellan dessa två trender utan att göra några anspråk på att kunna förklara utvecklingen av miljöopinionen med hjälp av mediebevakningen. Båda tidsserierna pekar oftast i samma riktning och vi ser exempelvis en klar uppgång för miljöfrågor både i mediebevakning och i allmänna opinionen till år 2007, samt en nedgång mellan 2009 och 2010. Däremot finns ingen motsvarighet bland allmänheten till den skarpa uppgången i mediebevakningen i samband med Köpenhamnsmötet mot slutet av 2009. I båda fallen placerar sig också miljöfrågan högre under 2010 än 2005, före klimatdebattens start. I stort finns alltså en slående samvariation mellan mediebevakningen av miljö- och klimatfrågor och frågans ställning på allmänhetens agenda.

Miljöfrågans viktighet i olika samhällsgrupper

Studier av opinionen i andra länder visar att intresset för klimatfrågan har svalnat även där (Gallup 2010a; 2010b). Det är exempelvis färre amerikaner som anser att vi redan ser negativa effekter av klimatförändringarna år 2010 än vad det var för ett par år sedan. Det finns också skillnader mellan grupper i den amerikanska opinionen. Bland konservativa, som är den grupp som är mest kritisk till huruvida vi ser några negativa effekter av klimatförändringarna idag, är också den grupp där skepticismen har ökat mest (Gallup 2010a).

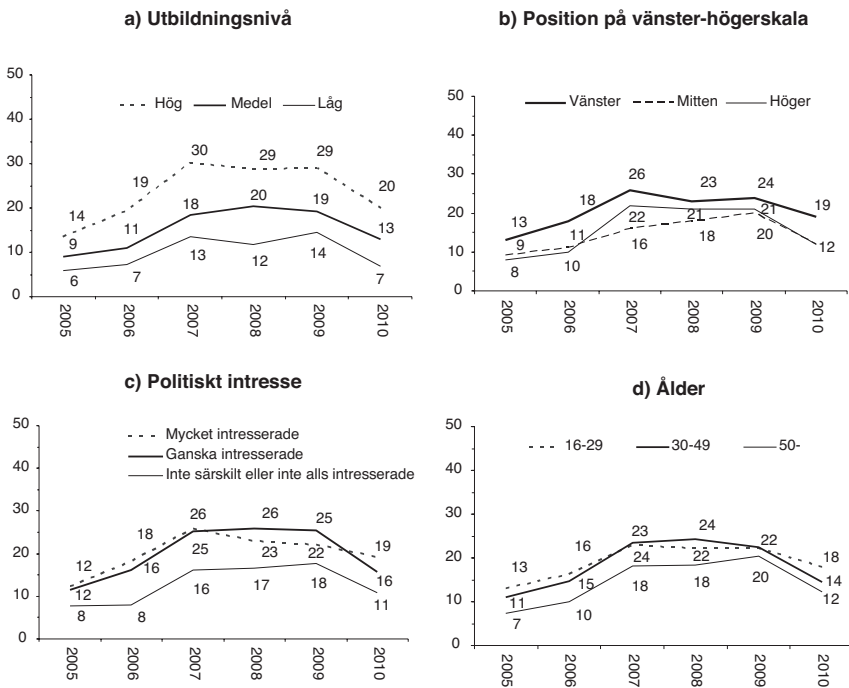
Tidigare analyser baserade på SOM-data visar också att det var främst inom vissa grupper som intresset för miljöfrågan steg mellan 2005 och 2006. Då var det exempelvis bland högutbildade och de mest politiskt intresserade som en tydlig förändring i bedömningen av miljöfrågans viktighet ägde rum (Jagers och Martinsson 2007).

När vi studerar opinionen separat i olika befolkningsgrupper bekräftas ofta resultat från tidigare studier. Utbildningsnivå påverkar t.ex. i vilken mån man uppfattar miljön som ett viktigt samhällsproblem (se Bennulf 1994). Vi har valt att i detta avsnitt avgränsa oss till och fokusera på fyra faktorer som kan påverka i vilken mån och hur människor reagerar på omväldsförändringar och förändringar i mediebevakningen: utbildningsnivå, politiskt intresse, vänster-högerideologi samt ålder.

Detta korta kapitel kan naturligtvis inte täcka in alla tänkbara faktorer som påverkar hur människor reagerar på ny information eller förändringar i mediebevakningen, utan fokuserar på ett mindre antal faktorer vi finner vara av särskilt intresse. Politiskt intresse kan påverka människors reaktioner på många sätt. Inte minst genom att högre intresse medför en högre grad av uppmärksamhet på den samhälleliga och politiska debatten. Människor med lågt intresse är istället mindre benägna att lägga märke till, ta emot, budskap i exempelvis massmedia (Zaller 1992). Utbildningsnivå hänger vanligen ihop med politiskt intresse på så sätt att människor med högre utbildning tenderar att vara mer intresserade av politik. I det

här fallet föreställer vi oss att högre utbildning även kan underlätta för människor att ta in och acceptera den komplexa diskussion som klimatförändringsdebatten innebar. Att lättare kunna sätta sig in i modellerna och sambanden bakom exempelvis klimatförändringar och koldioxidutsläpp bör öka sannolikheten att reagera på debatten genom att tillskriva miljö- och klimatproblem högre prioritet. Ålder kan bidra till förståelse av opinionsutvecklingen genom flera mekanismer. Till exempel kan äldre människors uppfattningar vara stabilare och svårare att förändra än yngres. När det gäller vänster-högerideologi så är denna intressant inte minst i ljuset av den koppling mellan vänsterideologi och miljöengagemang som ofta har iakttagits (se Bennulf 1994; Jagers 2006).

Figur 3 Miljön på allmänhetens agenda 2005 till 2010 i olika grupper, (procent)

Kommentar: Andel av svarspersonerna som anger miljön som det viktigaste eller ett av de tre viktigaste samhällsproblemen i Sverige i dag i olika grupper. *Hög utbildning* innebär personer med högre utbildning, *medelhög utbildning* innebär personer med gymnasieutbildning/folkhögskola och *låg utbildning* innebär personer med grundskola eller motsvarande. *Vänster* och *höger* innebär att svarspersonen anser sig stå klart eller något till vänster respektive höger. *Mitten* innebär att svarspersonen anser sig stå varken till vänster eller till höger. *Mycket intresserade* och *ganska intresserade* innebär att svarspersonen är mycket intresserad respektive ganska intresserad av politik i allmänhet. *Inte särskilt eller inte alls intresserade* innebär att svarspersonen inte är särskilt eller inte alls intresserade av politik. Ålder är indelat i tre kategorier 16-29 år, 30-49 år och 50-år.

Frågan är om upp- och nedgången för miljöengagemanget ser olika ut för människor med olika grad av politiskt intresse, ålder etc. under perioden 2005-2010. Ökar engagemanget tidigare och snabbare i vissa grupper? Finns det några grupper som inte förändras alls under perioden då den breda allmänhetens klimatmedvetenhet väcks? I figur 3 presenteras utvecklingen av miljöfrågans viktighetsbedömning bland människor med olika grad av utbildningsnivå, politiskt intresse, vänster-högerideologi och ålder under perioden 2005-2010.

När man skärskådar opinionsutvecklingen bland hög, medel och lågutbildade framkommer att opinionen inom dessa grupper utvecklades på ett likartat sätt. Mellan år 2005 och 2007 fördubblades andelen högutbildade som angav miljön som ett viktigt samhällsproblem och det samma gäller för medel och lågutbildade. Skillnaden verkar vara att högutbildade personer reagerade något tidigare jämfört med medel- och lågutbildade. Den procentuella ökningen mellan 2005 och 2006 är statistiskt signifikant (95%-konfidensnivå) bland högutbildade, men inte bland lågutbildade. Ökningen mellan 2006 och 2007 är däremot signifikant i alla tre utbildningsgrupperna. När väl nedgången i miljöopinionen äger rum mellan 2009 och 2010 sker den på bred front och inom alla utbildningsgrupper. Gruppen lågutbildade går tillbaka till samma nivå som före klimatdebatten, medan miljön fortfarande ligger kvar på en något högre nivå än 2005 bland hög- och medelutbildade (se figur 3a).

I figur 3b återfinns också miljöopinionens utveckling uppdelat efter position på vänster-högerskalan. Både uppgången och nedgången återfinns bland personer till vänster, i mitten och till höger på den politiska skalan. Några intressanta skillnader är dock värda att notera. Personer i den politiska mittfåran reagerar märkbart senare än övriga grupper när det gäller uppgången i opinionen och verkar generellt sett reagera mindre på klimatfrågans politiska och mediala framgång. Sannolikt återspeglar detta främst att svars personer i den politiska mitten generellt tenderar att hysa något lägre politiskt intresse än andra³. Ökningen mellan åren 2006 och 2007 i den procentandel som anger miljö- eller klimatfrågor som viktiga är dock statistiskt signifikant för alla de tre grupperna. Förändringen mellan 2005 och 2006 är dock enbart signifikant för personer till vänster. Värt att notera är att miljöfrågan generellt verkar appellera till personer till vänster i något högre grad än övriga grupper. Denna skillnad består över tid och tycks även förstärkas något nu när klimatfrågan generellt sett har svalnat i media och i allmänhetens ögon. Detta kan ses i figur 3b genom en mindre nedgång bland personer till vänster än bland övriga.

Vi ser även i figur 3c att den uppgång i miljöopinionen som börjar 2006 först får genomslag bland de mest politiskt intresserade och även bland dem som uppger sig vara ganska politiskt intresserade. Effekten bland personer med måttligt eller lågt politiskt intresse dröjer och följer övriga grupper först år 2007. Nedgången i miljöopinionen blir tydlig i alla grupper oavsett politiskt intresse, men märks tidigast bland personer med mycket stort politiskt intresse.

I de olika åldersgrupper som presenteras i figur 3d ser vi generellt sett tämligen parallella trender. Först kan en uppgång i alla grupper konstateras från 2005 till

2007, för att sedan sjunka igen mellan 2009 och 2010. Alla grupper stannar dock kvar på högre nivå än före uppgången startade. År 2009 hade ålderskillnaderna jämnats ut betydligt, men år 2010 när miljöengagemanget börjat sjunka igen ökar åter skillnaderna mellan åldersgrupper och hamnar på ungefär samma nivå som år 2005.

Sammantaget ser vi att olika samhällsgrupper i stort följer samma utvecklingstrender när miljöfrågorna stiger respektive sjunker på allmänhetens agenda (jämför Page & Shapiro 1992). De flesta grupper tar intryck av samma händelser och reagerar på ett likartat sätt på ny information. Några gruppsskillnader har dock identifierats. Exempelvis reagerade högutbildade och människor med högt politiskt intresse tidigare än andra när klimatdebatten startade. På motsvarande vis kan vi se att människor som placerar sig politiskt i mitten eller har lågt politiskt intresse i lägre utsträckning har följt med den generella upp- och nedgången för miljöfrågan.

Miljöfrågans uppgång och fall?

Vi har här inga ambitioner att förklara den utveckling över tid hos allmänhetens inställning till miljö- och klimatfrågor som vi har observerat eller slå fast vad dessa förändringar mellan olika år beror på. Tvivelsutan och väl så intressant är att miljön som samhällsproblem i allmänhetens ögon har genomgått en slags opinionscykel, med en inledande uppgång följt av en stabilisering och sedan en nedgång i bedömningen av miljön som ett viktigt samhällsproblem. Om vi lutar oss på tidigare forskning, så diskuterar Anthony Downs (1972), i sin klassiska artikel med just miljöfrågan som exempel, att politiska frågor genomgår cykliska processer. Frågan väcks, människors engagemang stiger, frågan hanteras i det politiska systemet och därefter sjunker människors engagemang när andra frågor tävlar om utrymmet på den mediala arenan. När media och medborgare diskuterar svininfluensa, partiledarbyten, revolter i arabvärlden eller andra samhällsfrågor så har de inte utrymme att diskutera klimatförändringar i samma utsträckning som tidigare.

Vidare har det påståtts att det finns ett särskilt förhållande mellan engagemanget för miljöfrågan och människors bedömningar av ekonomin. Teorin bygger på att miljö är en fråga som människor anser att de själva och samhället främst har råd att engagera sig i när ekonomin är god. När ekonomin går dåligt så minskar engagemanget (se exempelvis Bennulf & Selin 1993, Elliot, Regens & Seldon 1995). Vi har under den korta tidsperiod vi studerar – 2005 till 2010 – genomlevt en finansiell kris som av vissa har beskrivits som den värsta sedan depressionen på 30-talet. Huruvida nedgången i miljöopinionen är en effekt av finanskrisen är svårt att fastställa, men vi kan konstatera att den spontana tolkningen är att så inte tycks vara fallet om inte effekten är klart fördröjd. Finanskrisen kan anses ha startat 2008 i samband med den kris på den amerikanska bolånemarknaden som bland annat ledde till att bolåneinstituten Freddie Mac och Fannie Mae fick tas över av den amerikanska staten. SOM-undersökningen 2009 visar dock inte på något efterföljande nedgång, utan denna kommer istället först 2010 då den svenska allmänhetens oro

för finanskrisens följd är över och den stora majoriteten istället ser tämligen ljust på den (kortsiktiga) ekonomiska framtiden.

Det finns en uppsjö av tänkbara förklaringar till utveckling och en annan sådan tolkning är att det engagemang som hade byggts upp sedan 2006 delvis gick ur allmänheten efter Köpenhamnsförhandlingarna. Om konsekvenserna av klimatförändringarna är så pass allvarliga som exempelvis FN:s klimatpanel hävdar så finns det all anledning att tro att klimatfrågan åter kommer att stiga på den politiska agendan förr eller senare.

Noter

- ¹ *Stern Review on the Economics of Climate Change* (2006). En rapport skriven av ekonomen Nicholas Stern på uppdrag av den brittiska regeringen. Rapporten är ett försök att beräkna de ekonomiska kostnaderna av den globala uppvärmningen.
- ² Med originaltiteln *An Inconvenient Truth*. En dokumentärfilm av Davis Guggenheim om, och som en del av, den före amerikanske vice presidenten Al Gores upplysningskampanj om den globala uppvärmningen.
- ³ Både hos svarspersoner som anser sig stå till höger och de som anser sig stå till vänster anser sig 61% vara mycket eller ganska intresserade av politik. Bland svarspersoner som placerar sig till mitten är det endast 38 % som anser sig vara mycket eller ganska intresserade av politik.

Referenser

- Ader, C. R. (1995) "A longitudinal study of Agenda Setting for the issue of Environmental Pollution", *Journalism and Mass Communication Quarterly* 72:2, pp. 300-311.
- Asp, K (1991) *Partiskheten i Sveriges Radios och TV4:s nyhetsprogram under 1991 års valrörelse*. Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Bennulf, M & H, Selin (1993) "Miljö vs ekonomi. Blir vi mindre miljövänliga i kristider?" I S, Holmberg & L, Weibull (red.) *Perspektiv på krisen*. Göteborg: SOM-institutet, rapport 9.
- Bennulf, M (1994) *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Downs, A (1972) "Up and Down with Ecology – The "Issue-Attention Cycle"" *The Public Interest*, 28, 38-50.
- Elliott, E, Regens, J.L & Seldon, B.J (1995) "Exploring Variation in Public Support for Environmental Protection" *Social Science Quarterly*, 76:1, 41-52.
- Gallup 2010a Conservatives' Doubts About Global Warming Grow* 11 mars 2010 www.gallup.com: <http://www.gallup.com/poll/126563/conservatives-doubts-global-warming-grow.aspx> Jones, J.M.

- Gallup 2010b *Australians' Views Shift on Climate Change* 6 augusti 2010 www.gallup.com: <http://www.gallup.com/poll/141782/Australians-Views-Shift-Climate-Change.aspx> Pugliese, A & Lyons, L
- Jagers, S. (2006) "På jakt efter den ekologiska medborgaren", i Holmberg, S. & Weibull, L. (red) *Du stora nya världen*, SOM-rapport nr 39, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Jagers, S. & J. Martinsson (2007) 'Miljöopinionen i hetluften.' i Holmberg, S & Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. SOM-rapport nr 42, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- McCombs, M.E. & Shaw, D.L. (1972) "The Agenda-Setting Function of Mass Media". *Public Opinion Quarterly* 36(1)
- Page, B. I., & R. Y. Shapiro (1992) *The Rational Public: Fifty Years of Trends in Americans' Policy Preferences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stern, N. (2006) *The Economics of Climate Change. The Stern Review*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Strömbäck, J. (2000) *Makt och medier: samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna*. Lund, Studentlitteratur.
- Zaller, J. R. (1992) *The Nature and Origins of Mass Opinion*. New York: Cambridge University Press.

KÄRNKRAFTSOPINIONEN PRE-FUKUSHIMA

SÖREN HOLMBERG

Den japanska jordbävningen i mitten av mars 2011 följt av en tsunami och kärnkraftsolyckan i Fukushima fick en omedelbar och stark inverkan på attityderna till kärnkraften över hela världen, så ock i Sverige. I snabba opinionsmätningar dagarna efter nyheten om de skadade reaktorerna ville 25 procent av svenska folket avveckla kärnkraften snarast enligt Sifo. I en motsvarande mätning från februari 2010 ville endast 8 procent ”avveckla snarast”.¹ Synovate rapporterade samtidigt att 36 procent ville ”avveckla” kärnkraften. I en mätning med samma intervjufråga 2008 ville endast 15 procent avveckla. Båda mätningarna visar på samma tendens – en snabb ökning av motståndet mot kärnkraften.

Om man jämför med inte helt jämförbara mätningar i samband med kärnkraftsolyckorna i Harrisburg 1979 respektive i Tjernobyli 1986 är den omedelbara opinionseffekten 2011 snarare av ungefär av samma storlek som efter Tjernobyliolyckan. Lite varierande beroende på vilka mätningar man ser på var den snabba effekten 1986 en förstärkning av kärnkraftsmotståndet med cirka 10–20 procentenheter i Sverige; enligt Synovatestudien förstärktes avvecklaropinion med +21 procentenheter och enligt Sifo med +17 procentenheter efter Fukushimaolyckan. Harrisburgincidenten förorsakade en mindre opinionsförskjutning. Kärnkraftsmotståndet ökade kortsiktigt under våren 1979 med cirka 5–10 procentenheter (Holmberg 1988, Holmberg och Petersson 1980: 141ff).

Opinionsspåren av Tjernobyliolycka syntes under ungefär två år i den svenska opinionen. Men därefter var effekten borta. Opinionseffekten av Harrisburg-händelsen blev än mer tillfällig. Redan på hösten 1979 var den försvunnen. Och kärnkraftsanhängarna (linje I och II) kunde vinna folkomröstningen 1980 komfortabelt. Om opinionsinverkan av Fukushimakatastrofen blir lika kortvarig kan endast framtiden utvisa.

Pre-Fukushima

Fokus i detta kapitel kommer inte att vara på kärnkraftsopinionen efter olyckan i Japan. Orsaken är enkel. Vi har än så länge inte tillgång till några bra data. SOM-institutet mäter bara opinionen en gång per år under höstarna. Vår senaste mätning var i oktober–november 2010. Nästa mätning blir till hösten 2011. Snabba opinions skeenden kan inte studeras utifrån SOM-data, om de inte inträffar under en höst. Styrkan med SOM-mätningarna är istället att de är långsiktiga och dessutom

mycket analytiskt breda. Opinionsen kan följas över längre tidsperioder och brytas ned i många teoretiskt intressanta undergrupper.

Så fokus i detta kapitel kom att vara på opinionsläget pre-Fukushima. Och det är naturligtvis inte oviktigt att studera hur kärnkraftsopinionen såg ut innan tsunamin slog till. Det är ju siffrorna från 2010 som i framtiden kommer att utnyttjas när vi talar om pre-Fukushima.

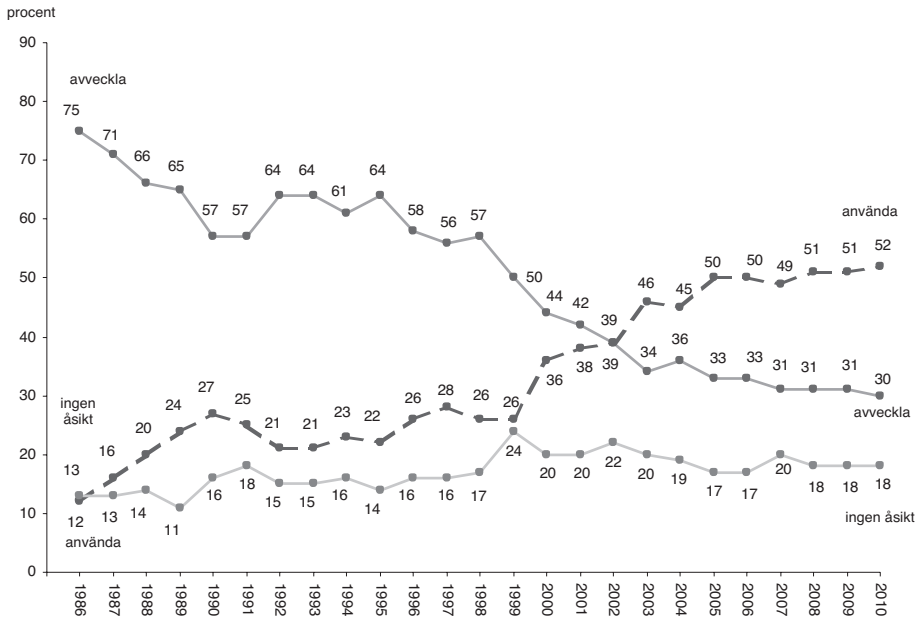
SOMs längsta tidsserie över svenska folkets åsikter om kärnkraften går tillbaka till 1986. Den bygger på en policyorienterad fråga med fem olika svarsalternativ – från att avveckla kärnkraften snarast till att använda kärnkraften och satsa på fler reaktorer i framtiden, inklusive ett explicit ”ingen åsikt”-alternativ. Resultaten i Tabell 1 och i Figur 1 redovisar hur kärnkraftsopinionen förändrats i Sverige under åren 1986-2010.

Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

fråga: ”Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?”

åsikt	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
avveckla kärnkraften snarast	22	19	17	16	15	14	12	12	11	9	10	8	9	9	8
avveckla kärnkraften, men använd de kärnkrafts- reaktorer vi har tills de har tjänat ut	31	32	40	34	29	28	27	22	25	24	23	23	22	22	22
använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler	18	19	21	19	26	29	28	31	30	33	33	31	30	32	32
använd kärnkraften och satsa på fler kärnkrafts- reaktorer i framtiden	6	7	5	7	10	9	11	15	15	17	17	18	21	19	20
ingen bestämd åsikt/ej svar	23	23	17	24	20	20	22	20	19	17	17	20	18	18	18
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1779	1754	1740	1703	1704	1739	1777	1818	1774	1724	1629	3435	3259	4926	1652
andel avveckla	53	51	57	50	44	42	39	34	36	33	33	31	31	31	30
andel använda	24	26	26	26	36	38	39	46	45	50	50	49	51	51	52
övertikt avveckla	+29	+25	+31	+24	+8	+4	±0	-12	-9	-17	-17	-18	-20	-20	-22

Kommentar: Frågeformuleringen år 2000 - 2004 skiljer sig något åt från formuleringen åren 1996-1999. Svarsalternativet ”avveckla kärnkraften senast till år 2010” ändrades 2005 till ”avveckla kärnkraften snarast”.

Figur 1 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt? Opinionsutvecklingen 1986-2010 (procent)

Kommentar: Se tabell 1 för enkätfrågans utformning år 2008. Svartaltnativ 1-2 har definierats som "avveckla" medan svartaltnativ 3-4 klassificerats som "använda". Åren 1986-1997 respektive 1996-1999 användes delvis annorlunda enkätfrågor. I figur 1 används den äldre femdelade enkätfrågan för åren 1986 – 1997 och den nya fyrdelade därefter.

Huvudresultatet är att den avvecklingsopinion som dominerade klart åren efter Tjernobyl, men som i stort sett försvagats år för år sedan dess fortsätter att försvagas 2010 men i en avtagande takt. Användaråsikten – som haft ett opinionsövertag sedan 2003 – är starkare än någonsin 2010, men tillväxten har varit mycket långsam sedan 2005. I studien 2010 anger 52 procent att de vill använda kärnkraften långsiktigt, 32 procent inom befintliga ramar medan 20 procent kan tänka sig fler reaktorer i framtiden. Endast 30 procent uppger att de vill avveckla kärnkraften, 8 procent snarast och 22 procent senare. Andelen personer utan åsikt är 18 procent.

Användarlinjens opinionsövertag blir mindre om man i enkätfrågan istället för att tala om att "förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna" specificerar politiken till att "ersätt(a) de nuvarande reaktorerna med som mest 10 nya reaktorer". Då minskar andelen som väljer det användaralternativet från 32 till 27 procent samtidigt som andelen personer som vill satsa på fler reaktorer i framtiden sjunker från 20 till 17 procent. När frågan på detta sätt preciseras och antalet reaktorer specificeras ökar andelen personer som vill långsiktigt avveckla kärnkraften, men utnyttja de 10 reaktorer

torerna tills de tjänat ut – från 22 procent till 31 procent. Andelen snabbavvecklare (8 procent) påverkas inte av hur frågan utformas.²

Den alternativa mer preciserade enkätfrågan som prövas för första gången i SOM-studien 2010 ger ett jämnare läge mellan användarlinjen och avvecklarlinjen, men med en fortsatt övervikt för användarlinjen på 44 procent mot 39 procent för avvecklingsalternativet. Vad experimentet med den nya mer preciserade enkätfrågan visar är hur känslig kärnkraftsopinionen är för ändrade omständigheter och ny information.³

Den mest offensiva kärnkraftspositionen – att Sverige skall satsa på kärnkraften och eventuellt bygga fler reaktorer än nuvarande 10 – har vunnit ökat opinionsstöd under 2000-talets början, men inte under senare år. Andelen personer som anger att de vill använda kärnkraften och satsa på fler reaktorer i framtiden ökade från 6 procent 1996 till 21 procent 2008. Men har sedan inte fortsatt att öka. Resultaten 2009 och 2010 är 19 respektive 20 procent. Tendensen är densamma i en annan SOM-fråga där vi frågar om hur mycket Sverige bör satsa på olika energikällor under de närmaste 5-10 åren. När det gäller kärnkraften svarade 9 procent ”satsa mer” 1999, och fram till 2008 steg den andelen till 19 procent. Men sedan har ökningen avstannat på nivån 16 procent 2009 och 19 procent 2010 (se vidare Per Hedbergs kapitel).⁴ Utbyggaropinionen förblir med andra ord än så länge en minoritetsåsikt, om än omfattande en förhållandevis stor minoritet på cirka 20 procent.

Kärnkraftsopinionen inom olika sociala och politiska grupper

De sociala och politiska mönster som fanns i kärnkraftsopinionen redan på 1970-talet och i folkomröstningen 1980 återfinns fortfarande i allt väsentligt än idag (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977, Holmberg och Asp 1984) De grupper som tenderade att vara mest negativa respektive mest positiva till kärnkraften för trettio-fyrtio år sedan är fortfarande i huvudsak samma grupper som är mest respektive minst för år 2010.

Resultaten i Tabell 2 redovisar vilken inställning olika sociala och politiska grupper har till kärnkraftens framtid i Sverige enligt SOM-mätningen hösten 2010. Om vi koncentrerar oss på vilka som är mest för en snabbavveckling (avveckla snarast) respektive mest för en utbyggnad (satsa på fler reaktorer) får vi fram följande mönster. Mest för en snabbavveckling är kvinnor, unga, högutbildade och låginkomsttagare, liksom människor ideologiskt klart till vänster och sympatisörer med Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Feministiskt Initiativ. Mest för att bygga ut kärnkraften är män, äldre, ånyo högutbildade, höginkomsttagare, företagare och högre tjänstemän, liksom person längst ut till höger och sympatisörer med Moderaterna, Sverigedemokraterna och Piratpartiet. Man kan lägga märke till att gruppen högutbildade återfinns både bland de mesta avvecklarna och bland de mesta utbyggarna. Kärnkraftsåsikterna är mer polariserade bland högutbildade och andelen utan åsikt är lägre än i de flesta andra grupper.

Tabell 2 Avveckla eller använda kärnkraften långsiktigt efter olika sociala och politiska variabler (procent)

	Avveckla snarast	Avveckla, men använd reaktorerna tills de tjänat ut	Använd och förnya, bygg ej fler	Använd och satsa på fler reaktorer	Ingen åsikt/ ej svar	Summa procent	Antal personer	Övervikt avveckla
<i>kön</i>								
man	5	17	34	30	14	100	771	-42
kvinnor	11	26	30	11	22	100	881	-4
<i>ålder</i>								
16-30	11	26	26	14	23	100	286	-3
31-60	9	23	32	20	16	100	830	-20
61-85	6	19	34	23	18	100	536	-32
<i>utbildning</i>								
grundnivå	6	18	31	17	28	100	352	-24
mellannivå	7	23	34	20	16	100	712	-24
universitet/högskola	12	25	31	22	10	100	559	-16
<i>hushållsinkomst</i>								
mycket låg	12	25	25	13	25	100	250	-1
ganska låg	9	21	35	15	20	100	240	-20
medel	9	25	33	21	12	100	439	-20
ganska hög	9	22	34	22	13	100	347	-25
mycket hög	4	19	37	31	9	100	258	-45
<i>familjeklass</i>								
arbetarhem	9	24	30	15	22	100	638	-12
tjänstemannahem	8	25	36	22	9	100	520	-25
högre tjänstemannahem	8	17	33	33	9	100	161	-41
jordbrukarhem	8	25	30	10	27	100	60	-7
företagarhem	9	13	32	32	14	100	138	-42
<i>bostadsort</i>								
landsbygd	10	23	31	15	21	100	252	-13
tätort	7	20	35	21	17	100	365	-29
stad	8	24	32	20	16	100	725	-20
Stockholm/Göteborg/Malmö	11	22	28	21	18	100	260	-26
<i>vänster-höger dimension</i>								
klart till vänster	23	35	23	7	12	100	167	+28
något till vänster	11	32	29	13	15	100	313	+1
varken vänster eller höger	10	20	29	13	28	100	394	-12
något till höger	3	18	38	27	14	100	459	-44
klart till höger	2	13	38	37	10	100	262	-60
<i>partisympati</i>								
V	25	26	30	9	10	100	69	+12
S	9	27	32	12	20	100	382	-8
MP	19	42	17	4	18	100	165	+40
C	3	29	39	13	16	100	76	-20
FP	5	19	47	24	5	100	119	-47
KD	5	25	40	21	9	100	67	-31
M	2	16	36	31	15	100	530	-49
SD	9	9	23	33	26	100	77	-38
FI	33	33	25	9	0	100	12	+32
PP	16	5	32	37	10	100	19	-48
inget parti	16	15	16	10	43	100	114	+5
<i>oro för: Förändringar i jordens klimat</i>								
mycket oroande	13	31	29	13	14	100	659	+2
ganska oroande	6	20	38	20	16	100	624	-32
inte särskilt oroande	4	11	30	38	17	100	236	-53
inte alls oroande	8	10	13	56	13	100	39	-51
samtliga	8	22	32	20	18	100	1652	-22

Kommentar: Intervjufrågan om kärnkraften redovisas i tabell 1. Resultaten gäller för år 2010. Hushåll med inkomster mellan 0 – 200 000 kr har kategoriserats som mycket låg, mellan 201 000 och 300 000 kr som ganska låg, mellan 301 000 – 500 000 kr som medel, mellan 501 000 – 700 000 kr som ganska hög och mer än 701 000 kr som mycket hög. Uppgiften om familjeklass bygger på en självklassificeringsfråga: "Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?". Människors vänster-högerideologi har mätts med en självklassificeringsfråga. Frågan om oro för klimatförändringar lyder: "Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden" när det gäller "Förändringar i jordens klimat".

När det gäller klimatfrågan är mönstret fortfarande det omvända från vad man kanske kunde förvänta sig utifrån debatten om kärnkraften. Många kärnkraftsförespråkare använder klimatförsämringen som ett argument för att satsa på kärnkraft. Men det är inte människor som är mest oroad för klimatförändringarna som är mest för kärnkraft. Det är precis tvärtom. Mest för en snabbavveckling är personer som är mycket oroad för förändringar i jordens klimat och mest för en kärnkraftsutbyggnad är personer som inte alls är oroad av klimatförändringen. Orsaken är att människor med en stor oro för klimatutvecklingen i första hand vill satsa på förnybar energi och inte på kärnkraft.

Resultaten för de olika partiernas sympatisörer visar att kärnkraftsfrågan fortsatt är klart partiskiljande bland väljarna, men också att ett partis anhängare nu tydligt bytt fot i kärnkraftsfrågan. Det är Centerpartiets anhängare. I mätningen 2010 vill 32 procent av C-sympatisörerna avveckla kärnkraften mot 52 procent som vill använda den. Tidigare har alltid fler centersympatisörer varit för en kärnkraftsavveckling än som varit för att använda kärnkraften.⁵ Men valåret 2010 ansluter sig alltså majoriteten av Centerpartiets sympatisörer till Alliansens politik och till Centerpartiets nya kärnkraftsposition.

Valåret 2010 är det bara tre partiers sympatisörer som uppvisar en opinionsövertikt för att kärnkraften långsikt bör avvecklas. De partierna är Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Feministiskt Initiativ. En övertikt bland Socialdemokraternas sympatisörer följer inte partilinjén. De vill *inte* avveckla kärnkraften. De vill använda den. Härvidlag hyser de samma åsikter som alla Allianspartiernas anhängare, inklusive Centerpartiets. Tydligast övertikt för att använda kärnkraften återfinns bland sympatisörer till Moderaterna och Folkpartiet, men också bland anhängare till Sverigedemokraterna och Piratpartiet.

Sett i ett längre perspektiv har alla partiers sympatisörer blivit klart mer positiva till att kärnkraften skall användas, inte avvecklas. Om vi jämför hur opinionen såg ut inom de olika partierna strax efter Tjernobylyolycka 1986 med hur opinion är 2010 får vi fram följande förändringsbild. Totalt i hela befolkningen minskar stödet för en kärnkraftsavveckling från 75 procent 1986 till 30 procent 2010, en mycket klar nedgång på hela -45 procentenheter.

Tre partiers anhängare följer det allmänna mönster mycket väl. Bland sympatisörer till Socialdemokraterna, Moderaterna och Kristdemokraterna minskar stödet för avvecklingslinjen med -43 till -45 procentenheter. Två partiers sympatisörer uppvisar en mindre snabb nedgång än genomsnittet, men fortfarande en tydlig nedgång. Vänsterpartiets och Miljöpartiets anhängare minskar sitt stöd för avvecklingslinjen från 83 till 51 procent för V-sympatisörer (-32 enheter) och från 85 till 61 procent för MP-anhängare (-24 enheter). De partiers anhängare som förändrat sina kärnkraftsåsikter mest drastiskt är Centerpartiets och Folkpartiets. Centerpartiets anhängare har gått från ett stöd på 89 procent för att avveckla kärnkraften 1986 till endast 32 procent 2010, en förändring på hela -57 procentenheter. Motsvarande förändring bland Folkpartiets sympatisörer är nästan lika stor, -55 procentenheter.

Post-Fukushima?

En slående sammanfattning är att pre-Fukushima 2010 uppvisar ett mycket annorlunda opinionsklimat i kärnkraftsfrågan än post-Tjernobyl 1986. Tjernobyleffekten är borta och stödet för kärnkraften har ökat mycket starkt i alla sociala och politiska grupper. Frågan nu är naturligtvis vad som opinionsmässigt kommer att hända post-Fukushima?

Som i så många andra sammanhang kommer det till stor del att avgöras av hur krishanteringen sköts av kärnkraftsindustrin, myndigheter, partier och media. Men också naturligtvis av hur allvarlig katastrofen visar sig vara när alla får en bättre överblick. Dock en lärdom från Harrisburg och Tjernobyl som inte bör glömmas bort är att kärnkraftkonfliktens två sidor kan förväntas tolka verkligheten så att den passar den egna sidans ståndpunkter. Precis som efter olyckorna 1979 och 1986 kan vi förvänta oss att kärnkraftsmotståndarna fokuserar på vilka skador Fukushima-olycka orsakade och betona farorna medan kärnkraftsanhängarna mer kommer att tona ned och understryka att de flesta säkerhetsanordningarna trots allt höll måttet.

SOM-mätningen 2011 blir spännande.

Noter

- ¹ Intervjufrågan 2010 innehöll fler svarsalternativ än frågan i mars 2011.
- ² Den nya enkätfrågan har samma lydelse som frågan i Tabell 1, men delvis andra svarsalternativ. Resultatet med frågan blev följande i en av SOMs delstudier 2010: Avveckla kärnkraften snarast 8 procent, Avveckla kärnkraften, men använd de 10 kärnkraftsreaktorerna vi har tills de tjänat ut 31 procent, Använd kärnkraften och ersätt de nuvarande reaktorerna med som mest 10 nya reaktorer 27 procent, Använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden 17 procent, ingen uppfattning 17 procent (se vidare Hedberg och Holmberg 2011).
- ³ Känsligheten kan ytterligare illustreras om vi ser på resultaten från en SOM-fråga om kärnkraften som utnyttjar påståendeformatet och som inte preciserar några policyalternativ. Påståendefrågan lyder: ”Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften” med svarsalternativ från mycket bra förslag till mycket dåligt förslag och inget explicit vet ej-alternativ. Frågan har funnits med i SOM-mätningarna sedan 1998 och visat på ett minskat stöd för avvecklingslinjen fram till 2005 för att därefter stabiliseras på en nivå med ett något starkare stöd för en avveckling. Alltså i huvudsak samma mönster som för policyfrågan. Men till skillnad från policyfrågan visar påståendefrågan på en viss övervikt för avvecklingslinjen sedan 2006. Ett inte helt överraskande resultat med tanke på att de ofta är lättare att instämma i påståendefrågor än ta avstånd, och påståendet gäller att långsiktigt avveckla kärnkraften. Men det är ingen tvekan om att även påståendefrågan mäter attityden till kärnkraft. Individkorrelationen mellan policy och påståendefrågan

är .76 i SOM-studien 2009. Påståendefrågan har gett följande resultat med bra förslag/avveckla vs dåligt förslag/använda: 1998 47 vs 29 procent; 1999 44 vs 29; 2000 44 vs 30; 2001 40 vs 31; 2002 40 vs 31; 2003 33 vs 39; 2004 33 vs 38; 2005 33 vs 40; 2006 37 vs 34; 2007 39 vs 32; 2008 40 vs 37; 2009 37 vs 34; 2010 38 vs 31 (se vidare Hedberg och Holmberg 2011).

- ⁴ I den nya enkätfrågan om kärnkraften där antalet reaktorer preciserades svarade 17 procent att de ville använda kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden. I allt väsentligt samma resultat alltså som för de övriga två kärnkraftsfrågorna.
- ⁵ Ett undantag finns. I SOM-undersökningen 2007 var 42 procent av C-sympatisörerna för att avveckla kärnkraften mot 45 procent som ville använda den. Men i alla andra SOM-mätningar sedan 1986 och i valundersökningarna tillbaka till 1976 har en övervikt av centerväljare varit för att avveckla kärnkraften.

Referenser

- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2011). *Åsikter om energi och kärnkraft*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen och Branzén, Karl (1977). *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: LiberFörlag.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent (1984). *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm: LiberFörlag.
- Holmberg, Sören (1988). *Svenska folkets åsikter om kärnkraften och slutförvaringen efter Tjernobyl*. Stockholm: SNK Rapport 30.
- Holmberg, Sören och Petersson, Olof (1980). *Inom felmarginalen*. Stockholm: LiberFörlag 1980.

FÄRRE VILL SATSA MER PÅ VINDKRAFT

PER HEDBERG

El-produktionen från svensk vindkraft har varit förhållandevis blygsam, men har ökat under senare år. För tio år sedan producerades 0,4 TWh av vindkraft, 2009 hade den ökat till 2,5 TWh. Riksdagens har satt upp ett planeringsmål om 10 TWh till 2015. Fram till 2020 är målet att vindkraftens kapacitet ytterligare skall ökas till 30 TWh (Energimyndigheten 2010A och 2010B). Vindkraften har börjat byggas ut men den huvudsakliga utbyggnaden står vi inför de kommande åren.

Vad anser svenska folket om planerna på en utbyggnad av vindkraften? I SOM-undersökningen har vi sedan 1999 ställt en fråga om hur mycket som bör satsas på olika energikällor de närmsta 5-10 åren, bland annat på vindkraften. Av resultaten i tabell 1 framgår att stödet för en ökad satsning på vindkraft minskat med 14 procentenheter under de två senaste åren, från 80 procent 2008 till 66 procent 2010. Eftersom riksdagen *redan* har formulerat tydliga och expansiva målsättningar för svensk vindkraft kanske det är mer rättvisande att slå samman gruppen av svarande som vill satsa mer på vindkraft med gruppen som vill satsa ungefär lika mycket som idag. Även då visar det sig att stödet har minskat men inte lika mycket, från 92 procent 2008 till 88 procent 2010. Ytterligare ett tecken på att vindkraften minskat något i popularitet är att andelen som vill satsa *mindre* än idag är den högsta sedan mätningarna började 1999 och att andelen ökat från 2 procent 2008 till 7 procent 2010.

Att stödet för vindkraften avtagit något de senaste åren står klart. Om orsakerna till detta kan vi bara spekulera, men med en ökad realisering av tidigare planer, med ökad planering, projektering och ansökningar för nya vindkraftverk har vindkraften på ett mer påtagbart vis flyttats från ritborden och ut i geografien. På sina håll har det väckt lokala protester. Möjligtvis är det detta vi ser effekten av i mätningarna. Det bör också påpekas att själva frågeformuleringen har en inneboende automatik för ett minskat stöd ju effektivare och mer omfattande en utbyggnad blir. Ju mer vindkraften *de facto* blir utbyggd och planerna realiserade, desto färre kommer att svara att de vill satsa *mer* på vindkraft.

Man får dock inte glömma att en satsning på vindkraften har ett kraftigt majoritetsstöd i folkopinionen, 88 procent vill satsa mer än vad som görs idag eller lika mycket som görs idag. Av resultaten i tabell 1 framgår att vindkraften fortfarande är en populär energikälla. Svenska folket vill se en ökad satsning på förnybara energikällor som solenergi (81 procent), vindkraft (66 procent) och vågkraft (58 procent). I rangordning därefter följer biobränslen (46 procent), vattenkraft (45 procent) och kärnkraft (19 procent). En ökad satsning på kol och olja har inget stöd i folkopi-

nionen (1-2 procent).¹ När det gäller stödet för en ökad satsning är det emellertid ingen energikälla som sedan 2008 kan uppvisa ett lika stort tapp i opinionen som vindkraften. Men är det en trend som gäller i alla samhällsgrupper eller är det så att vi ser en svagare tillbakagång i vissa grupper jämfört med andra eller är det till och med så att det finns ett ökat stöd för vindkraften i somliga grupper?

Tabell 1 Vilka energikällor bör Sverige satsa på? (procent)

Fråga: ”Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5-10 åren?”

energikällor och undersökningsår	svarsalternativ					summa procent	antal personer
	satsa mer	satsa ungefär som idag	satsa mindre än idag	helt avstå från energikällan	ingen åsikt		
vattenkraft							
1999	41	44	6	1	8	100	1599
2000	39	48	6	1	6	100	1583
2001	40	46	7	1	6	100	1625
2002	44	45	4	1	6	100	1621
2003	44	44	4	1	7	100	1717
2004	47	41	5	1	6	100	1641
2005	47	41	4	1	7	100	1635
2006	48	40	5	1	6	100	1554
2007	49	40	4	2	5	100	1572
2008	47	40	5	1	7	100	1528
2009	47	39	6	0	8	100	1497
2010	45	42	4	1	8	100	1562
vindkraft							
1999	74	14	3	1	8	100	1609
2000	72	17	4	2	5	100	1599
2001	71	16	5	2	6	100	1633
2002	68	19	5	2	6	100	1632
2003	64	22	5	2	7	100	1722
2004	73	16	3	2	6	100	1664
2005	72	17	4	1	6	100	1649
2006	77	13	4	1	5	100	1571
2007	79	12	3	1	5	100	1583
2008	80	12	2	1	5	100	1544
2009	74	15	4	1	6	100	1538
2010	66	20	7	1	6	100	1583
solenergi							
1999	77	11	2	1	9	100	1605
2000	77	14	2	1	6	100	1595
2001	75	14	3	1	7	100	1620
2002	77	14	2	1	6	100	1629
2003	75	15	1	1	8	100	1721
2004	79	12	2	1	6	100	1659
2005	78	13	2	1	6	100	1642
2006	83	10	1	0	6	100	1561

fortsättning nästa sida

Tabell 1 (forts)

energikällor och undersökningsår	svarsalternativ					summa procent	antal personer
	satsa mer	satsa ungefär som idag	satsa mindre än idag	helt avstå från energikällan	ingen åsikt		
solenergi forts.							
2007	--	--	--	--	--	--	--
2008	--	--	--	--	--	--	--
2009	83	9	1	1	6	100	1523
2010	81	10	2	0	7	100	1581
kärnkraft							
1999	9	34	26	20	11	100	1592
2000	11	34	30	19	6	100	1573
2001	11	36	29	18	6	100	1611
2002	12	37	29	16	6	100	1625
2003	16	38	24	15	7	100	1713
2004	14	36	27	16	7	100	1634
2005	18	36	24	15	7	100	1633
2006	18	35	25	15	7	100	1544
2007	17	33	28	15	7	100	1559
2008	19	31	26	16	8	100	1517
2009	16	34	26	16	8	100	1524
2010	19	32	27	14	8	100	1568
biobränslen							
1999	29	27	13	3	28	100	1584
2000	44	28	10	3	15	100	1559
2001	46	29	8	2	15	100	1602
2002	45	32	8	1	14	100	1611
2003	44	29	8	2	17	100	1696
2004	45	30	9	2	14	100	1608
2005	54	25	6	1	14	100	1636
2006	57	23	6	1	13	100	1534
2007	55	25	5	2	13	100	1561
2008	39	27	10	2	21	100	1513
2009	43	31	8	2	16	100	1496
2010	46	28	10	2	14	100	1566
fossil-/naturgas							
1999	21	26	17	5	31	100	1583
2000	30	32	17	4	17	100	1565
2001	31	32	16	4	17	100	1608
2002	32	35	14	3	16	100	1609
2003	30	31	15	4	20	100	1700
2004	30	33	17	4	16	100	1626
2005	33	30	15	4	18	100	1616
2006	28	28	19	6	19	100	1529
2007	--	--	--	--	--	--	--
2008	--	--	--	--	--	--	--
2009	20	28	24	7	21	100	1501
2010	--	--	--	--	--	--	--
kol							
1999	1	9	39	34	17	100	1590
2000	2	10	39	37	12	100	1570
2001	2	11	38	38	12	100	1614
2002	2	13	41	33	11	100	1625

fortsättning nästa sida

Tabell 1 (forts)

energikällor och undersökningsår	svarsalternativ					summa procent	antal personer
	satsa mer	satsa ungefär som idag	satsa mindre än idag	helt avstå från energikällan	ingen åsikt		
kol forts.							
2003	2	10	35	38	15	100	1708
2004	2	10	41	36	11	100	1635
2005	3	9	39	36	13	100	1640
2006	3	7	34	43	13	100	1536
2007	--	--	--	--	--	--	--
2008	--	--	--	--	--	--	--
2009	2	5	33	47	13	100	1514
2010	--	--	--	--	--	--	--
olja							
1999	2	17	48	18	15	100	1585
2000	2	20	52	16	10	100	1568
2001	2	19	51	17	11	100	1620
2002	2	22	50	16	10	100	1627
2003	2	20	47	18	13	100	1706
2004	2	15	53	20	10	100	1636
2005	2	15	54	18	11	100	1646
2006	2	9	53	25	11	100	1537
2007	2	11	58	20	9	100	1557
2008	--	--	--	--	--	--	--
2009	1	8	50	30	11	100	1514
2010	2	9	56	22	11	100	1563
vågkraft							
2006	52	11	3	3	31	100	1538
2007	54	10	2	1	33	100	1569
2008	57	9	1	1	32	100	1525
2009	59	11	2	2	26	100	1516
2010	58	9	3	1	29	100	1573

Kommentar: Resultaten omfattar enbart svarspersoner som kryssat för något svarsalternativ. Andelen personer som hoppar över de olika delfrågorna varierar mellan 4-9 procent genom åren.

När det gäller sambanden mellan inställning till hur mycket vi bör satsa på vindkraft och olika sociala bakgrundsvariabler har de varit svaga eller obefintliga. Under åren har resultaten visat att kvinnor tenderar vara något mer positiva än män, att medelålders personer är mer positiva än yngre och äldre åldersgrupper, liksom högutbildade tenderar att vara mer positiva till en ökad satsning än lågutbildade. Resultaten i tabell 2 visar att dessa svaga samband även kvarstår i 2010 års undersökning. Det vikande stödet för en ökad satsning på vindkraften slår alltså igenom i samtliga grupper. Oberoende av kön, ålder, utbildning och bostadsort minskar stödet för en ökad satsning på vindkraften. Resultaten visar dock att stödet sedan 2008 minskar något mer bland män än kvinnor, mer bland yngre personer jämfört med medelålders och äldre, mer bland lågutbildade jämfört med medel- och högutbildade och mer bland personer boende i mindre tätorter jämfört framförallt med personer boende i de tre storstäderna.²

Tabell 2 Andel positiva till att satsa mer på vindkraft efter social och politisk grupptillhörighet 1999-2010 (procent)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<i>kön</i>												
man	72	71	70	65	63	72	71	76	79	81	72	64
kvinnor	75	73	73	70	65	73	73	79	80	79	76	67
<i>ålder</i>												
15-30	69	75	69	67	62	70	69	70	78	76	73	65
31-60	76	73	77	70	70	79	75	81	83	84	79	71
61-85	72	68	63	62	54	63	68	74	75	76	66	57
<i>utbildning</i>												
grundnivå/obligatorisk	71	71	67	67	59	66	67	74	74	75	67	57
mellannivå	74	73	71	68	64	75	72	76	79	79	71	67
universitet/högskola	74	72	77	68	71	76	76	82	84	85	80	70
<i>bostadsort</i>												
ren landsbygd	80	83	80	72	73	81	77	83	83	83	72	68
mindre tätort	77	72	71	70	62	74	74	77	79	78	72	60
stad, större tätort	70	70	70	67	63	69	72	77	79	80	75	66
de tre storstäderna	74	65	69	65	61	76	64	72	81	81	76	70
<i>partisympati</i>												
V	86	81	85	80	75	82	74	82	88	86	82	84
S	72	72	70	66	62	70	73	78	78	81	76	62
MP	87	84	87	86	77	92	90	89	94	88	79	84
C	80	90	80	79	76	82	82	89	85	93	79	71
FP	84	81	78	70	63	69	72	67	81	77	78	64
KD	72	69	72	70	66	68	68	83	80	77	77	71
M	63	59	62	48	54	65	67	70	78	77	68	62
SD	--	--	--	--	--	--	--	68	68	68	66	51
FI	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	77	58
PP	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	69	68
Övriga	72	86	73	64	67	75	61	72	74	73	78	60
<i>vänster-höger dimension</i>												
klart till vänster	87	81	76	75	79	83	77	84	86	83	82	77
något till vänster	77	79	79	74	69	80	79	85	83	86	80	70
varken eller	72	73	69	65	63	69	70	73	77	79	70	64
något till höger	71	68	69	64	59	71	72	77	80	78	74	66
klart till höger	61	54	63	56	57	63	59	68	75	72	66	57
<i>politiskt intresse</i>												
mycket intresserad	75	68	68	68	70	72	77	80	82	80	75	66
ganska intresserad	76	73	75	67	65	76	74	80	82	83	76	67
inte särskilt intresserad	73	74	70	71	64	71	71	75	78	76	75	66
inte alls intresserad	57	64	61	57	49	66	61	58	69	75	64	55
<i>kärnkraftsåsikt</i>												
avveckla kärnkraften	84	87	84	81	83	86	88	88	91	86	85	81
använd kärnkraften	63	59	64	59	56	67	66	74	76	79	72	60
samtliga	74	72	71	68	64	73	72	77	79	80	74	66

Kommentar: För frågeformulering, se tabell 1. Personer som inte besvarat frågan ingår ej i procentbasen. När det gäller frågan om kärnkraftsåsikt skiljer sig frågeformuleringen år 2000-2004 något åt från formuleringen åren 1996-1999. Svartalternativet "avveckla kärnkraften senast till år 2010" ändrades 2005 till "avveckla kärnkraften snarast".

Politiska faktorer har haft en något starkare koppling till attityderna huruvida Sverige skall satsa mer eller mindre på vindkraft. Sympatisörer till partier med en ”grön” profil har varit mer positiva till en ökad satsning på vindkraft jämfört med sympatisörer till andra partier. Vid 10 av de 12 mättillfällen sedan 1999 har sympatisörer till Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Centerpartiet varit de mest positiva. Undantagen är 1999 då folkpartister var något mer positiva jämfört med centerpartister och i den senaste undersökning 2010 då kristdemokrater var lika positiva som centerpartister. Resultaten i tabell 2 visar också att personer som placerar sig till vänster på den ideologiska vänster-högerskalan varit mer positiva jämfört med personer som placerar sig till höger, liksom politiskt intresserade personer har varit mer positiva jämfört med personer som inte alls är intresserade av politik. Det visar sig också att det genom åren funnits en förhållande stark koppling till kärnkraftsattityd – personer som vill avveckla kärnkraften har varit mer positiva till en ökad satsning på vindkraften jämfört med personer som vill använda kärnkraften. Liksom bland samtliga sociala samhällsgrupper har stödet minskat bland samtliga politiska grupper sedan 2008. Bland de olika partiernas sympatisörer återfinns det största tappet bland sympatisörer till Centerpartiet (-22 procentenheter) och Socialdemokraterna (-19). Tillbakagången är mindre bland sympatisörer till Vänsterpartiet (-2), Miljöpartiet (-4) och Kristdemokraterna (-6). Bland personer som placerar sig klart till vänster är tillbakagången något mindre än bland dem som placerar sig på andra skalsteg på vänster-högerskalan, liksom tillbakagången är mindre bland kärnkraftsmotståndare jämfört med kärnkraftsanhängare.

Svaren på frågan om hur mycket vi skall satsa på olika energislag innehåller dels en komponent av attityd till energislagen, dels en bedömning av redan tillgängliga resurser från energikällan och en bedömning av behovet av ytterligare utbyggnad. Det handlar alltså om att bland annat besvara frågorna om hur mycket vi har, om hur mycket vi behöver och vilken inställning man har till energikällan. En annan faktor i attityden avser vilken bild man har av energikällan. För att undersöka svenska folket verklighetsbild av vindkraften har det i SOM-undersökningarna ställts fem påståendefrågor om några av vindkraftens egenskaper. Om verklighetsbilden är lika positiv som vid tidigare mättillfällen beror sannolikt resultaten i analyserna här ovan på formuleringen av frågan om hur mycket vi skall satsa på vindkraften. Visar det sig däremot att verklighetsbilden av vindkraften blivit mindre positiv kan vi tala om en faktisk förskjutning av opinionen.

I SOM-undersökningarna har det vid fyra tillfällen – 2000, 2003, 2007 och 2010 – ställts fem påståenden om några av vindkraftens egenskaper, tre negativt formulerade och två positivt formulerade. Svartalternativen utgörs av en skala mellan 0 till 10 där 0 står för ”helt felaktigt påstående” och 10 för ”helt riktigt påstående”. I tabell 3 redovisas svaren i tre sammanslagna värden. Skalstegen 0-3 har slagits samman till ”felaktigt”, skalstegen 4-6 har slagits samman till ”varken felaktigt eller riktigt” och skalstegen 7-10 har slagits samman till ”riktigt”. Resultaten från 2010 visar att 45 procent anser att det är felaktigt att vindkraften är bullrig medan 26 procent

Tabell 3 Uppfattning om vindkraft år 2000, 2003, 2007 och 2010 (procent)

Fråga: ”Vad är Din uppfattning om följande påståenden som man ibland hör om vindkraft? Ange för vart och ett av påståendena om det enligt Din mening är felaktigt eller riktigt.”

Påståenden om vindkraft	Felaktigt (0-3)	Varken felaktigt eller riktigt (4-6)	Riktigt (7-10)	Summa procent	Medel- tal	Antal personer	Ingen upp- fattning	Ej svar
vindkraftverk är bullriga								
2000	48 (44)	32 (30)	20 (18)	100	3,9	1572	--	8
2003	47 (43)	34 (31)	19 (18)	100	4,0	1678	--	8
2007	51 (35)	28 (19)	21 (15)	100	3,9	1138	29	4
2010	45 (33)	29 (21)	26 (19)	100	4,3	1199	24	4
el producerad med hjälp av vindkraft blir dyr								
2000	27 (25)	43 (39)	30 (27)	100	5,1	1556	--	9
2003	24 (22)	42 (39)	34 (31)	100	5,3	1671	--	8
2007	32 (18)	34 (20)	34 (20)	100	5,0	966	39	4
2010	31 (19)	28 (18)	41 (26)	100	5,3	1052	33	5
vindkraftverk förfular landskapet								
2000	38 (35)	25 (24)	37 (34)	100	5,0	1593	--	7
2003	35 (33)	24 (22)	42 (40)	100	5,3	1717	--	5
2007	44 (38)	22 (19)	34 (29)	100	4,6	1431	10	4
2010	39 (34)	21 (18)	40 (35)	100	5,2	1432	9	4
vindkraft är miljövänlig								
2000	4 (4)	7 (7)	89 (82)	100	8,6	1593	--	7
2003	5 (4)	11 (10)	85 (80)	100	8,4	1716	--	6
2007	4 (3)	6 (5)	90 (81)	100	8,7	1479	7	4
2010	5 (5)	12 (10)	83 (74)	100	8,2	1355	8	4
vindkraft innebär mycket små risker för människors liv och hälsa								
2000	7 (7)	9 (8)	84 (78)	100	8,3	1590	--	7
2003	7 (7)	14 (13)	79 (74)	100	8,0	1709	--	6
2007	8 (6)	8 (7)	84 (70)	100	8,3	1369	14	4
2010	9 (7)	11 (9)	80 (66)	100	7,9	1089	13	5

Kommentar: Svaren har avgivits med hjälp av en skala från 0 (helt felaktigt påstående) till 10 (helt riktigt påstående). Procentbasen i tabellen utgörs av samtliga personer med en uppfattning i respektive fråga. Procentbasen för siffrorna inom parentes utgörs av samtliga personer, alltså även personer som inte besvarat frågan och personer som hoppat över frågan. Svartalternativet ”ingen uppfattning” ingår i frågan med början 2007, men inte i undersökningarna 2000 och 2003. Procentbasen för svartalternativet ”ingen uppfattning” i tabellen utgörs av samtliga svarande på respektive fråga, alltså exklusive de personer som hoppat över frågan. Antalet personer som besvarade frågan 2007 (inklusive svartalternativet ”ingen uppfattning”) var i frågan om vindkraften är bullrig 1586 personer, i frågan om vindkraften är miljövänlig 1580 personer, i frågan vindkraften är dyr 1578 personer, i frågan om vindkraftens risker 1572 personer och i frågan om vindkraften förfular landskapet 1578 personer.

anser det är riktigt, 41 procent uppfattar den som dyr medan 31 procent inte gör det och en lika stor andel anser påståendet om att vindkraften förfular landskapet vara riktigt (40 procent) som felaktigt (39 procent). En stor majoritet tycker att vindkraften är miljövänlig (83 procent) och att den innebär små risker för människors liv och hälsa (80 procent).

Resultaten utgör ytterligare en indikation på att svenska folket ser med lite mindre blida ögon på vindkraften 2010 jämfört med 2007/2008. Jämfört med 2007 är det 2010 fler som anser att vindkraften är bullrig, fler som anser att vindkraften är dyr, fler som anser att vindkraften förfular landskapet, färre som anser den vara miljövänlig och färre som anser att den innebär små risker för människors liv och hälsa.

Tidigare publicerade resultat från SOM-undersökningarna har visat att trots en negativ bild av vindkraften önskar en majoritet satsa mer på vindkraft (Hedberg, 2008). Från SOM-undersökningen 2007 visar det sig att bland personer som uppfattar vindkraften som bullrig, dyr, att den förfular landskapet, att den inte är miljövänlig eller att den innebär risker för människors liv och hälsa är det trots det mellan 62-77 procent som vill satsa mer på vindkraften. Betydelsen av en ökad satsning på vindkraften vägde alltså tyngre än de negativa egenskaperna hos den. Görs samma analys om för 2010 blir resultaten något annorlunda i den meningen att verklighetsbilden börjar ha större betydelse för bedömningen av hur mycket vi skall satsa på vindkraft de närmaste 5-10 åren. Bland personer som 2007 ansåg vindkraften vara bullrig var det 67 procent som ville satsa mer på vindkraft. Motsvarande siffra 2010 är 45. Bland dem som 2007 ansåg vindkraften vara dyr ville 72 procent satsa mer, motsvarande siffra 2010 är 50 procent och bland dem som 2007 uppfattade att vindkraften förfular landskapet var det 69 procent som ville satsa mer på vindkraft mot 47 procent 2010. Motsvarande skillnader återfinns även bland de få personer som inte anser vindkraften som miljövänlig och att den kan utgöra risker för människors liv och hälsa.³

I och med att utbyggnadsplanerna realiserar har det på olika platser i landet väckt lokal opinion. Och inte minst försvarsmakten har haft synpunkter på vindkrafts-etableringar i närheten av sina flyganläggningar. Frågorna om hur mycket vi skall satsa på vindkraft och frågorna om olika egenskaper hos vindkraften behandlar människors allmänna uppfattning om vindkraft. Men hur ser attityderna ut till en etablering av vindkraft i närheten av den egna bostaden?

Resultaten i tabell 4 ger ytterligare en indikation på att inställningen till vindkraft blivit mindre positiv de senaste 2-3 åren. Andelen som ser *positivt* på en etablering av vindkraft i närheten av den egna bostaden har sjunkit från 46 procent 2007 till 38 procent 2010. Resultaten visar på att det finns en faktor som kan tolkas i termer egoism eller i termer av NIMBY-syndromet (*Not In My Back Yard*). Vid samtliga mätillfällen är det en betydligt större andel bland svenska folket som önskar satsa mer på vindkraft än som är positiva till vindkraft i närheten av den egna bostaden. I SOM-undersökningen 2010 önskade 66 procent satsa mer på vindkraft, medan

endast 38 procent var positiva till en etablering nära bostaden. Skillnaden kan tolkas som en form av NIMBY-effekt och var 2010 28 enheter. NIMBY-effekten har hela tiden sedan 2000 legat stabilt på omkring 30.

Tabell 4 Andel som vill satsa mer på vindkraft, andel som är positiva till etablering av vindkraft och i närheten av den egna bostaden (procent)

Fråga: ”Hur ställer Du Dig till en etablering av vindkraftverk i närheten av Din fasta bostad?”

	2000	2003	2005	2007	2010
satsa mer på vindkraft	72	64	72	79	66
positiv till vindkraft i närheten av den egna bostaden	41	33	43	46	38
skillnad i åsikt mellan satsa mer på vindkraft och etablering av vindkraft i närheten av den egna bostaden	+31	+31	+29	+33	+28

Kommentar: Frågan om etablering av vindkraft i närheten av den egna bostaden löd: ”Hur ställer Du Dig till en etablering av vindkraftverk i närheten av Din fasta bostad?”. Svarsalternativen var ”mycket positiv”, ”ganska positiv”, ”varken positiv eller negativ”, ”ganska negativ” och ”mycket negativ”. I tabellen redovisas andelen positiva, d v s de som svarat mycket positiv eller ganska positiv. Samtliga personer som svarat på respektive fråga ingår i respektive procentbas. För frågeformulering om hur mycket som skall satsas på vindkraft, se tabell 1.

SOM-undersökningen 2005 och 2007 visade att fenomenet att människor är mer positiva till etablering av vindkraft i den egna kommunen än vad de är till etablering i närheten av den egna bostaden är ett allmänt och spritt fenomen i hela befolkningen (Hedberg, 2006 och Hedberg, 2008). De små skillnader som då påvisades var att denna NIMBY-grupp var något överrepresenterad bland äldre liksom bland lågutbildade (Hedberg, 2006). I SOM-undersökningen 2010 kan analysen inte exakt replikeras eftersom frågan om inställning till etablering av vindkraft i den egna kommunen inte längre ställs. Istället används här frågan om hur mycket vi bör satsa på vindkraft.⁴ Tre grupper har urskiljts, för det första en grupp som vill satsa mer eller lika mycket på vindkraft som idag och som är *positiva* till en etablering i närheten av den egna bostaden – en YIMBY-grupp (*Yes In MY Back Yard*), för det andra en grupp som vill satsa mer eller lika mycket på vindkraft som idag och som är *negativa* till en etablering i närheten av den egna bostaden – en NIMBY-grupp, samt en övrig-grupp. Den första gruppen utgör 39 procent, den andra gruppen 24 procent och övriga svarskombinationer 37 procent. Resultaten från 2010 års SOM-

undersökning visar att NIMBY-syndromet är mer förekommande hos män än bland kvinnor, mer bland äldre personer jämfört med yngre och medelålders, mer bland personer boende i tätorter och större städer jämfört med boende på ren landsbygd och i de tre storstäderna, mer förekommande bland sympatisörer till Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna framförallt jämfört med sympatisörer till Vänsterpartiet och Miljöpartiet, samt något mer förekommande bland dem som placerar sig till höger och mitten på vänster-högerskalan jämfört med dem som placerar sig klart till vänster. NIMBY-gruppen är lika stor inom samtliga utbildningsnivåer. YIMBY är ett fenomen som är något vanligare bland kvinnor än bland män, bland medelålders jämfört framförallt med äldre personer, bland högutbildade jämfört med lägre utbildningsnivåer, bland personer boende i de tre storstäderna jämfört med personer boende i andra städer, tätorter eller på ren landsbygd, mer förekommande bland sympatisörer till Vänsterpartiet, Centerpartiet och Miljöpartiet jämfört med sympatisörer till andra partier samt vanligare bland personer som placerar sig själva till vänster på vänster-högerskalan jämfört med dem som placerar sig till höger.

Samtliga indikatorer vi har i SOM-undersökningen 2010 visar att stödet för vindkraften avtagit något de senaste åren. Stödet för en ökad satsning på vindkraft har minskat med 14 procentenheter sedan 2008, och andelen positiva till en etablering av vindkraft i närheten av den egna bostaden har minskat med 8 procentenheter sedan 2007. Dessutom har sedan 2007 andelen som anser att vindkraften medför buller ökat med 5 procentenheter, andelen som anser att vindkraften är dyr ökat med 7 procentenheter, andelen som anser att vindkraften förfular landskapet ökat med 6 procentenheter, andelen som anser att vindkraften är miljövänlig minskat med 7 procentenheter och andelen som anser att vindkraften innebär mycket små risker för människors liv och hälsa minskat med 4 procentenheter. I sammanhanget får dock ej glömmas bort att vindkraften är en mycket populär energikälla som 88 procent av befolkningen vill satsa mer på eller satsa lika mycket på som idag. Med tanke på den omfattande projekteringen för en utbyggnad av vindkraften som redan gjorts och som framförallt kommer att göras de närmaste åren, och därtill de lokala reaktioner som kan väckas vid utbyggnaden är det inte omöjligt att vi sett toppen på vindkraftens opinionsmässiga framgångsvåg. Det kommer kommande SOM-undersökningar kunna besvara.

Noter

- ¹ Frågan om naturgas ställdes inte i 2010 års SOM-undersökning. Resultaten från undersökningen 2009 visar att 20 procent stödde en ökad satsning på naturgas. Om den svenska kärnkraftsopinionen, se Sören Holmbergs kapitel *Kärnkraftsopinionen pre-Fukushima*.
- ² En fylligare redovisning av social och politiska bakgrundsvariabler betydelse för inställningen till en ökad satsning på vindkraften återfinns i tabellsamman-

ställningen Hedberg, Per och Holmberg, Sören. *Svenska folkets åsikter om olika energikällor 1999 - 2010*.

- 3 Korrelationerna mellan frågan om hur mycket vi bör satsa på vindkraft och de olika påstående frågorna var 2007 .12 för påståendet att vindkraften innebär små risker för människors liv och hälsa, .24 för påståendet att vindkraften är bullrig, .26 för påståendet att vindkraften är miljövänlig, .25 för påståendet att vindkraften är dyr, och .33 för påståendet att vindkraften förfular landskapet. Motsvarande värden var 2010 .18, .37, .41, .46 och .42.
- 4 Korrelationen mellan frågorna om hur mycket vi bör satsa på vindkraft och inställning till etablering av vindkraft i närheten av den egna bostaden är .47 (Pearsons r)

Referenser

- Energimyndigheten (2010A). *Energiläget 2010*. Statens Energimyndighet. Eskilstuna.
- Energimyndigheten (2010B). *Energiläget i siffror 2010*. Statens Energimyndighet. Eskilstuna.
- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2011). *Svenska folkets åsikter om energi 1999-2010*. Göteborg: SOM-institutet.
- Hedberg, Per (2008). Vindkraft på frammarsch. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet.
- Hedberg, Per (2006). Svenska folket vill ha mer vindkraft. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören (2011). Kärnkraftsopinionen pre-Fuchushima. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart och Oscarsson, Henrik (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.

VEM ÄR VILLIG ATT BETALA MER FÖR GRÖN EL?

AKSEL SUNDSTRÖM, JOHAN MARTINSSON
OCH LENNART J. LUNDQVIST

Miljövänlig eller ”grön” el är benämningen på el från energikällor som förnyas Mi snabb takt och som inte är ändliga. Denna energi kommer främst från vindkraft, solenergi, vattenkraft eller biobränslen (Energirådgivningen 2010). När svenskar betalar för miljövänlig el åtar sig en producent att producera och leverera den mängd miljövänlig el som dess kunder förbrukar. Sedan maj 2003 finns i Sverige ett system med *elcertifikat* som syftar till att öka produktionen av förnybar el på ett kostnadseffektivt sätt.¹ Certifikatsystemet innebär en ökad kostnad för konsumenterna, men de får i gengäld en bättre miljö (Energimyndigheten 2010).² Att köpa grön el *utöver* detta system är ett frivilligt val som kan liknas vid att köpa vilken produkt som helst (Energirådgivningen 2010).

I detta kapitel är vi intresserade av svenskarnas inställning till att betala mer för denna el. Vi söker svar på fyra övergripande frågor; Hur ser betalningsviljan för grön el ut i Sverige och hur skiljer sig inställningen åt hos olika socio-ekonomiska grupper? Hur väl kan vi utifrån enbart kunskap om grundläggande socio-ekonomiska faktorer förklara och förutsäga betalningsviljan? Hur viktiga är generella miljöattityder för att förklara betalningsviljan för grön el? Återstår någon effekt av grundläggande socio-ekonomiska faktorer om vi tar hänsyn till individers attityder?

I forskningen om människors miljörelaterade beteenden ställs ofta två synsätt mot varandra. Enligt det ena synsättet är individer och hushåll *konsumenter*, som reagerar på ekonomiska signaler och gör rationella val utifrån sina preferenser och ekonomiska resurser. Det andra synsättet utgår från att normer och värderingar också är viktiga drivkrafter för människors beteende. Vi delar ståndpunkten att *olika* handlingsnormer aktiveras beroende på vilken beslutsituation individen befinner sig i och vilka handlingsalternativ som är tillgängliga (se Berglund & Matti 2006: 557; Faiers m.fl. 2007: 4384). Därför tar vi våra teoretiska utgångspunkter i arbeten som söker sammanföra element från olika antaganden om vad som driver människors beteenden, främst Paul C. Sterns (2000) teori om ”environmentally significant behavior”, d.v.s. beteenden som är ägnade att skona eller positivt påverka miljö och naturresurser. Stern postulerar att personliga moraliska normer är ”den huvudsakliga grunden för människors allmänna benägenhet att agera miljövänligt” (Stern 2000: 413). Stern påpekar samtidigt att drivkrafterna bakom miljövänligt beteende är komplexa. Förutom en allmänt miljövänlig attityd påverkas handlandet av betendespecifika normer, t.ex. om hur man bör uppträda i den sociala eller politiska

sfären, och vilka förväntningar andra människor har på individens beteende (se bl.a. Ek & Söderholm 2008).

Tidigare forskning visar på en rad skillnader i energibeteenden som kan föras tillbaka på socioekonomiska och demografiska faktorer (se t.ex. Barr m.fl. 2005; Hedberg & Holmberg 2005). Vi vill därför först reda ut vilka mönster som framträder när dessa faktorer ställs i relation till hushållens villighet att betala mer för grön el. Vi vill även analysera hur mycket miljörelaterade åsikter och attityder tillför som förklaring till betalningsviljan. Utöver detta undersöker vi om politiska attityder, exempelvis orientering på höger-vänsterskalan eller förtroende för politiker och svenska politiska institutioner, har en förklaringskraft. Tidigare studier har hävdat att människor i allmänhet fäster större avseende vid motivationsfaktorer som är förbundna med altruism (Berglund & Matti 2006:567). Detta leder oss att också försöka analysera om sådana sociala förväntningar spelar en roll för betalningsviljan för grön el.

SOM-undersökningarna har vid olika tillfällen undersökt hur villiga svenskarna är att betala mer för grön el.³ Den fråga vi bygger vår analys på lyder: "Om Ditt hushåll redan nu har eller i framtiden får möjlighet att välja sk miljövänlig el (grön el), hur mycket mer tror Du Ditt hushåll är villigt att betala för miljövänlig el?". Frågan avser *frivilliga* system för köp av grön el, alltså villighet att betala för grön el *utöver* det befintliga obligatoriska systemet med kvotplikt. Ett antal översiktstabeller har tidigare publicerats som bygger på dessa data (se Hedberg & Holmberg 2008). Vi gör nu en grundligare undersökning av detta material och inkluderar fler förklaringsfaktorer samt multivariata analyser.

I tabell 1 nedan presenteras svarsfördelningen för frågan om betalningsvilja för grön el. Tabellen visar att det skedde en mindre förändring i opinionsbalansen mellan de två undersökningarna. År 2007 framstår svenskarna som något mer positiva till att betala mer för grön el.⁴ Denna skillnad till trots anser vi att svarsmönstren är så pass lika att vi kan slå ihop de två åren till en gemensam mängd respondenter. I fortsättningen analyserar vi därför dessa två år tillsammans. Detta har fördelen att det ger oss större antal svarspersoner även i grupper som i urvalet annars blir relativt små och svåra att undersöka med någon större säkerhet.

Vi ser att relativt många, omkring var tredje person, inte är villiga att alls betala mer för grön el. Läger vi ihop de som inte har någon uppfattning i frågan med dem som inte är villiga att betala mer täcker detta in drygt hälften av befolkningen. Den andel som i någon mån är villig att betala mer för grön el uppgår sålunda också till omkring halva befolkningen. De flesta av dessa har emellertid en begränsad betalningsvilja. Det vanligaste svaret i gruppen – upp till 200 kronor per år – omräknat i kronor per månad motsvarar inte mycket mer än 15 kronor per månad! Generellt sett tycks därför svenska folkets villighet att betala mer för grön el vara tämligen begränsad.

Tabell 1 Hushållens betalningsvilja för grön el år 2001 och år 2007 (procent)

Årtal	Ej villig	Upp till 200 kr	Upp till 500 kr	Upp till 1000 kr	Ingen upp-fattning	Summa procent	Antal svar
2001	40	19	17	8	17	100	1 555
2007	32	21	19	11	17	100	1 492
Totalt 2001 och 2007	36	20	18	10	17	100	3 047

Kommentar: Frågan om villighet att betala för miljövänlig el lyder "Om ditt hushåll redan nu eller i framtiden får möjlighet att välja s.k. miljövänlig el (grön el), hur mycket mer tror du ditt hushåll är villigt att betala för miljövänlig el?" Svarsalternativen var "inte villigt att betala mer för miljövänlig el än för annan el", "villigt att betala upp till ca 200 kronor mer per år för miljövänlig el", "villigt att betala upp till ca 500 kronor mer per år för miljövänlig el", "villigt att betala upp till ca 1 000 kronor eller mer per år för miljövänlig el" samt "Ingen uppfattning". Procentbasen avser samtliga som svarat på frågorna. Personer mellan 15 och 19 år har dock utelämnats i vår undersökning då dessa vanligen inte står för de avgörande besluten kring hushållens energibesparing.

Källa: SOM-undersökningen 2001 och 2007.

Men hur fördelar sig dessa svar bland olika delar av befolkningen? Finns några särskilda mönster bland socioekonomiska och demografiska grupper? Tabell 2 visar på en rad intressanta mönster: Andelen ovilliga att betala mer är större i åldrarna över 50 år medan viljan att betala mer än 500 kronor extra om året är starkare i åldrarna 20 till 50 år. Några större skillnader mellan ensamstående och samboende eller mellan män och kvinnor återfinns inte. Hushåll med och utan barn uppvisar också ungefär samma betalningsvilja. Bostadsort ger dock ett tydligt utfall. Två femtedelar av de som bor på landsbygd säger sig vara ovilliga att betala mer för grön el, jämfört med en tredjedel bland storstadsborna. Samtidigt uppvisar storstadsborna den största andelen som vill betala så mycket som 1000 kronor mer per år för grön el. Bostadsformen tycks också spela en viss roll. Andelen ovilliga att betala mer är 40 procent bland boende i villa eller radhus, jämfört med 30 procent bland boende i lägenhet. I fråga om utbildning är andelen villiga att betala mer för grön el lägst bland lågutbildade och högst bland dem med hög utbildning. När det gäller inkomstnivå återfinns den största betalningsviljan bland hushåll i de högsta inkomstgrupperna.

Hur långt kan då socioekonomiska egenskaper förutsäga betalningsviljan för grön el? Genom att skapa två extrema typfall baserade på resultaten vill vi åskådliggöra vilken skillnad som kan förväntas mellan grupper som är typiska för "positiva till att betala mer" respektive "negativa till att betala mer". Typfallen är konstruerade med utgångspunkt i resultaten i tabell 2. Emellertid lägger vi inte in alltför många olika socioekonomiska faktorer i analysen samtidigt eftersom andelen av befolkningen som uppfyller alla kriterier då snabbt sjunker och typfallen i takt med detta blir allt mindre relevanta.

Tabell 2 Demografiska faktorer och hushållens betalningsvilja för grön el (procent)

Årtal	Ej villig	Upp till 200 kr	Upp till 500 kr	Upp till 1000 kr	Ingen upp-fattning	Summa procent	Antal svar
<i>Åldersgrupp</i>							
20-29	23	25	24	10	18	100	347
30-49	34	19	20	13	14	100	1 039
50-64	42	17	17	9	14	100	934
65-85	39	21	12	5	23	100	687
<i>Civilstånd</i>							
Ensamstående	34	21	17	7	21	100	805
Samboende/ gift	37	19	19	11	15	100	2 157
<i>Kön</i>							
Kvinna	38	20	18	9	15	100	1 547
Man	35	19	18	10	19	100	1 500
<i>Barn i hushållet</i>							
Nej	36	20	17	8	18	100	1 945
Ja	35	19	20	12	14	100	973
<i>Utbildning</i>							
Låg	43	19	12	4	22	100	742
Medelhög	38	21	17	8	16	100	1 253
Hög	28	19	24	16	13	100	974
<i>Bostadsort</i>							
Ren landsbygd	42	18	16	8	15	100	456
Mindre tätort	38	19	16	9	18	100	679
Stad/ större tätort	35	20	19	9	17	100	1 384
Sthlm, Gbg, Malmö	31	20	19	13	16	100	473
<i>Bostadstyp</i>							
Villa/ radhus	40	18	17	10	15	100	1 757
Lägenhet/ flerbostadshus	30	22	19	9	19	100	1 166
<i>Relativ inkomst</i>							
Låg	40	21	13	5	21	100	691
Ganska låg	35	23	18	7	18	100	678
Medel	35	18	21	9	17	100	652
Ganska hög	36	20	18	16	10	100	369
Hög	32	14	24	19	12	100	427
<i>Samtliga</i>	36	19	18	10	17	100	3 047

Kommentar: Kategorin ensamstående inkluderar även änkor och änkemän. Personer mellan 15 och 19 år har utelämnats i vår undersökning då dessa vanligen inte står för de avgörande besluten kring hushållens energibesparing. Utbildningsnivå har skapats ifrån sju svarsalternativ. Kategorin *Låg* motsvarar svarsalternativet "Folkskola/enhetsskola/grundskola". Kategorin *Hög* motsvarar

svarsalternativen "Studerat vid högskola/universitet" och "Examen från högskola/universitet". Kategorin "Mellan" avser de mellanliggande svarsalternativen. Variabeln *Relativ inkomst* är ett mått baserat på hushållets inkomst där 8 svarsalternativ om hushållets samlade årsinkomst har justerats efter huruvida respondenten är ensamboende eller samboende. Den relativa hushålls-inkomstvariabeln skapades genom att ensamhushålls och sambohushåll rangordnades separat in i fem jämnstora grupper efter sin årsinkomst. Dessa två femgradiga separata inkomstvariabler slogs sedan samman till vårt femgradiga mått på relativ hushållsinkomst. Procentbasen avser samtliga som svarat på frågorna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2001 och 2007.

Vid konstruktionen av de två typfallen nedan har vi eftersträvat att de ska förutsäga betalningsviljan så väl som möjligt med hjälp av de enkla socioekonomiska variabler vi har använt ovan, men ändå inte utgöra alltför små grupper av befolkningen.

Tabell 3 *Betalningsvilja för grön el bland typfall av demografiska och socioekonomiska grupper med hög och låg betalningsvilja för grön el (procent)*

	Typfall 1 "Positiva till att betala mer för grön el"	Typfall 2 "Negativa till att betala mer för grön el"	Samtliga
Inte villig	25	61	43
Upp till 200 kr mer	26	23	24
Upp till 500 kr mer	32	12	21
Upp till 1000 kr mer	17	4	12
Antal svarande	252	242	2 535

Kommentar: Personerna som räknas till Typfall 1, dvs. "Positiva till att betala mer för grön el", är de som bor i lägenhet, är under 50 år, inte tillhör de två understa inkomstgrupperna av fem grupper och inte är lågutbildade. Personerna som räknas till Typfall 2, dvs. "Negativa till att betala mer för grön el" är de som bor i villa, är över 50 år, inte tillhör de två översta inkomstgrupperna av fem grupper, och är lågutbildade. Med "Samtliga" avses svarsfördelningen utan dessa villkor. Gruppen som inte har någon uppfattning i frågan har utelämnats i denna analys.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2001 och 2007.

Tabell 3 visar att varannan bland de positivt inställda är villig att betala 500 kronor eller mer för grön el, jämfört med bara var sjätte bland de negativt inställda. Det förefaller alltså tydligt att socioekonomiska faktorer som boendeform, ålder och hushållsinkomst spelar en betydande roll för betalningsviljan. Att bo i lägenhet, vara ung, ha goda inkomster, och vara välutbildad utmärker de positivt inställda, medan det motsatta präglar den mindre betalningsvilliga gruppen, där drygt 60 procent inte alls vill betala mer för grön el. Utan att vi har tagit med någon form av attityder eller ideologisk position kan alltså betalningsviljan förutsägas rätt väl. I

typgrupp 2 är sannolikheten tämligen låg (16 %) att en slumpmässigt vald person är villig att betala 500 kronor eller mer per år, medan sannolikheten i typgrupp 1 uppgår till nästan 50 procent.

Tidigare forskning visar att det finns goda skäl att tro att generella miljörelaterade värderingar, politiska attityder och normer om social tillit spelar stor roll i att forma betalningsviljan för grön el. Vår tredje frågeställning i detta kapitel innefattar även hur stor kvarstående effekt det finns av socio-ekonomiska faktorer om vi tar in attityder och normer i vår modell. Kanaliseras de socio-ekonomiska faktorerna helt genom människors attityder? Vi går därför nu vidare med en multipel regressionsanalys för att samtidigt pröva effekten av en rad olika förklaringsfaktorer på betalningsviljan för grön el.

I analysen används ett antal frågor kring miljörelaterade attityder för att skapa tre index. Indexet *Oro för miljö och klimat* är baserat på ett frågebatteri som inleds ”Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande för framtiden?”. Vi använder två av batteriets frågor, ”Miljöförstöring” och ”Förändringar i jordens klimat”, och konstruerar utifrån dessa delfrågor ett additivt index, avsett att mäta grad av oro för miljön och klimatet.

Indexet *Hotbild mot miljön* är konstruerat genom en sammanslagning av svaren på frågan ”Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser de att följande miljöproblem är?”, där respondenterna ombeds ta ställning till sju olika miljöproblem.⁵ Av svaren på dessa sju indikatorer har ett additivt index skapats som mäter människors uppfattning om hur hotad miljön är.

Indexet *Miljöorientering* består av tre indikatorer på generella miljöattityder. Här ingår för det första frågan ”Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor?”. För det andra så ingår svaren på den öppna frågan ”Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/ samhällsproblem”, där svarspersonerna kan nämna upp till tre frågor/problem. Om någon miljö- eller klimatrelaterad fråga nämns bedöms respondenten se miljöfrågor som viktiga. För det tredje används en fråga om intervjupersonernas inställning till förslaget att ”Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt”. Indexet konstrueras sedan genom en sammanslagning av dessa tre delar. För att få ett högt värde skall respondenterna vara intresserade av miljöfrågor, tycka att miljöfrågor är ett av de viktigaste samhällsproblemen, samt vara positiva till att satsa på miljöanpassning av samhället.⁶ Samtliga tre index har till slut transformerats att löpa från 0 till 1, där 1 indikerar högst grad av oro, hot, respektive miljöorientering.⁷

I den multivariata analysen inkluderades även en rad kontrollvariabler som vi inte redovisar i tabell 4. Variabler för kön och bostadsort ingår, liksom en rad politiska variabler som förtroende för svenska politiker, olika samhällsinstitutioner, samt förtroende för energiinformation från miljöorganisationer, från statliga myndigheter, eller från elbolagen. Ingen av dessa gav signifikanta effekter. Om respondenten umgås med grannar, är medlem i en förening eller har uppdrag i en förening var variabler som vi menade kunde mäta graden av social integration. Inte heller dessa gav dock någon signifikant effekt och har utelämnats i presentationen av resultaten.

Tabell 4 Vad förklarar villighet att betala för grön el? (OLS, ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Betalningsvilja för grön el
Ålder	-0,421 ***
Sambo	0,159 ***
Har barn	-0,168 ***
Villa	-0,009
Relativ inkomst	0,400 ***
Utbildning – hög	0,144 *
Hotbild mot miljön	0,035
Miljöorientering	0,592 ***
Oro för miljö och klimat	0,819 ***
Vänster-högerideologi	-0,179 **
Politiskt intresse	-0,186 **
Mellanmänniskt förtroende	0,250 **
Diskuterar politik	0,189 **
Umgås med vänner	0,260 **
Konstant	0,282
Antal svarande	1 786
R ² (justerat)	0,235

Kommentar: Den beroende variabeln behandlas här som en intervallskala där ett högt värde betyder hög betalningsvilja. Svarsalternativet "Ingen uppfattning" har här utelämnats i analysen. Gällande de oberoende variabelerna är samtliga antingen dikotoma från början eller så är skalan transformerad till att löpa mellan 0 och 1, där ett högre värde betyder högre ålder, inkomst, grad av miljöattityder, politiskt intresse och förtroende. Ett högt värde på variabeln "Vänster-högerideologi" betyder en lutning åt höger i politiken. Regressionsmodellerna inkluderar även en dummyvariabel för att fånga upp aggregerade skillnader mellan de båda undersökningsåren. Dessa redovisas ej i tabellen, men fullständiga resultat kan erhållas från författarna. *** = $p < 0.01$ ** = $p < 0.05$ * = $p < 0.1$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningarna 2001 samt 2007.

När vi nu genomför en mer utvecklad regressionsanalys där vi även för in en attitydvariabler kan vi dra en rad intressanta slutsatser. För det första är det tydligt att de generella miljöattityderna också är av betydande vikt för betalningsviljan. Individens grad av miljöorientering samt deras oro för miljöförstöring och klimatförändringar ger kraftigt positiva och signifikanta direkta effekter under kontroll för samtliga variabler som inkluderats i modellen. Indexet för hotbild mot miljön ger dock ingen signifikant effekt. Det framgår också att vissa socioekonomiska och demografiska samband fortsatt gör sig gällande i den multivariata modellen. Ålder och förekomst

av barn i hushållet ger ett negativt utslag. Framförallt ser vi att ålder har en kraftig effekt. Om vi jämför en 20-åring med en 85-åring, dvs åldersvariabelns hela längd i våra data, så sjunker betalningsviljan för grön el med hela 0,4 på en skala från 0 till 1. Inkomst har en ungefär lika kraftig effekt. Personer i den högsta inkomstkategorin av fem får enligt modellen ett predicerat värde på betalningsvilja som också är 0,4 enheter högre när de jämförs med personer i den lägsta inkomstkategorin. Att vara samboende samt ha högre utbildning är också faktorer som ger en positiva effekter, dock inte lika kraftiga effekter som för ålder och inkomst. Samboskap och högre utbildning ökar betalningsviljan med ungefär 0,14-0,16 på vår skala från 0 till 1. Vi kan även konstatera att en vänsterposition inom politiken ger en positiv effekt, samtidigt som politiskt intresse är statistiskt signifikant, men i negativ riktning. Att stå ”klart till vänster” jämfört med ”klart till höger” på en femgradig subjektiv ideologisk skala ökar betalningsviljan för grön el med 0,18 under kontroll för andra faktorer. Mellanmänniskt förtroende har en signifikant och positiv effekt, liksom aktiviteter som att ”diskutera politik” samt ”umgås med vänner”.

Betalningsviljan för grön el bland den svenska befolkningen uppvisar en rad intressanta mönster. Socioekonomiska och demografiska grupper skiljer sig tydligt åt vad beträffar betalningsviljan för grön el. I två socioekonomiska typfall synliggjorde vi skillnaden mellan socio-ekonomiska grupper som utmärker sig som positiva respektive negativa till att betala mer för en miljövänlig el. Vi har också tagit analysen ett steg längre genom att undersöka miljörelaterade attityder och faktorer relaterade till social integration som forskningen pekat ut som viktiga för att förstå människors miljöbeteenden. Genom multipel regressionsanalys kan vi se att vissa socioekonomiska mönster fortfarande är viktiga när vi tar hänsyn till individernas attityder och åsikter, men att attitydfaktorerna även tillför betydande förklaringskraft till modellen.

Avslutningsvis vill vi kort diskutera vad man kan säga om hur stort utrymme det finns för ytterligare konsumtion av (dyrare) grön el, som energipolitiken kan förvänta sig laborera med. Tabell 1 visar att mer än en fjärdedel av de tillfrågade är villiga att betala upp till 500 kronor mer per år för grön el. Med utgångspunkt från totala antalet hushåll i den svenska befolkningen ger detta en grupp betalningsvilliga om 1 150 000 hushåll (SCB 2011). Ser vi särskilt på den grupp med socio-ekonomiska egenskaper som särskilt befrämjar betalningsvilja (”typfall 1” i tabell 3), så säger sig så mycket som hälften villiga att betala minst 500 kronor mer per år. Vi kan anta att deras påstådda betalningsvilja i denna typfallsgrupp har störst chans att kunna omsättas i praktiken. Dessutom är det utifrån deras socio-ekonomiska egenskaper möjligt att försöka rikta insatserna så att de underlättar för den påstådda betalningsviljan att också omsättas i praktisk handling. Givetvis kan svaren på denna fråga innehålla en viss självöverskattning liksom en dos av ”politisk korrekthet”. Därför gör vi den konservativa uppskattningen att den här målgruppen omfattar omkring 230 000 hushåll (se vänstra kolumnen i tabell 3). Samtliga dessa hushåll får också

rimligen anses ha ekonomiska möjligheter att faktiskt betala denna ytterligare kostnad för energi eftersom typfallsgruppen innehåller hushåll i de tre översta av fem inkomstgrupper. Här finns en stor grupp människor som genom lämpliga styrmedel, exempelvis riktade informationsinsatser, kan utgöra källan till en framtida utökning av den gröna elen i Sverige.

Noter

- ¹ Detta kvotbaserade system innebär att producenter tilldelas elcertifikat av staten för varje enhet el som produceras med vissa teknologier.
- ² Certifikaten är avsedda att efterfrågas av el-användare som åläggs en kvotplikt, d.v.s. en skyldighet att den 1 april varje år inneha elcertifikat i förhållande till sin förbrukning av el under det föregående kalenderåret. Man har uppskattat certifikatskostnaden för en lägenhetskund till ett par hundra kronor per år och upp till som högst ett par tusenlappar för en villakund med direktverkande el. Den el-användare som inte själv vill hantera kvotplikten, kan låta sin elleverantör göra detta. Elleverantören har då rätt att ta ut kostnaden för att hantera kvotplikten för de el-användare som inte själva hanterar sin kvotplikt. Till en början redovisades certifikatutgifterna och kostnaden för att hantera kvotplikten separat i faktureringen av el (Prop. 2002/03:40, s. 37-38, 101-102), men detta har senare ändrats så att kostnaden är inbakad i elräkningen (Prop. 2005/06:154). Man kan förmoda att en betydande andel av hushållen därför inte har kunskap om att de redan betalar för att grön el ska finnas tillgänglig.
- ³ Mätningarna av den svenska energiopinionen har gjorts av SOM-institutet inom ramen för forskningsprojektet *Energiopinionen i Sverige* som finansieras av Energimyndigheten.
- ⁴ Under perioden mellan de två undersökningarna trädde det nuvarande systemet med elcertifikat trädde ikraft, år 2003, något som eventuellt kan ha påverkat inställningen i denna fråga. Utöver detta så har även generella miljövänliga attityder stärkts något under perioden, vilket exempelvis kan ses genom en ökad andel som anger att miljöfrågor är ett av de viktigaste samhällsproblemen (från 9 till 21 procent).
- ⁵ Dessa är: Utsläpp från industrier, Avgaser från biltrafiken, Oljeutsläpp vid kusterna, Utrotning av djur- och växtarter, Användandet av kemikalier i jordbruket, Uttunnningen av ozonskiktet, samt Hanteringen av kärnkraftens högaktiva avfall
- ⁶ Här delar vi in svaren i två grupper, nämligen de som nämner något miljö- eller klimatrelaterat samhällsproblem och de som inte gör det. För att få höga indexpoäng skall respondenterna vara intresserade av miljöfrågor, tycka att miljöfrågor är ett av de viktigaste samhällsproblemen, samt vara positiva till att satsa på

miljöanpassning av samhället. Vi har valt att låta de tre indikatorerna väga lika tungt. De som nämnt något miljö- eller klimatrelaterat samhällsproblem som viktigast ges värdet 1. De som angett att en satsning på ett miljövänligt samhälle är ett ”mycket bra förslag” har fått värdet 1 i indexkonstruktionen, medan de som angett det som ”ganska bra” fått värdet 0,5 och övriga 0. Slutligen har de svars personer som angett att de är ”mycket” intresserade av miljöfrågor fått värdet 1 i indexkonstruktionen, de som angett att de är ”ganska” intresserade värdet 0,5 och övriga värdet 0.

- ⁷ Indexen ”Hotbild mot miljön” och ”Oro för klimatförändringar och miljöförstöring” uppvisar både höga värden av Cronbach’s alpha, 0.870, respektive 0.735. Detta tyder på att de är sammansatta av delfrågor som har en hög korrelation sinsemellan och är väl lämpade att transformeras till additiva index. Vårt index ”Miljöorientering” har ett något lägre värde för Cronbach’s alpha, 0.481. Detta till trots bedömer vi det ändå vara motiverat att slå samman de tre delfrågorna till ett additivt index, då de alla mäter väsentliga aspekter av individers ideologiska orientering gentemot miljön. I en analys framkommer det dessutom att värdet på Cronbach’s alpha inte skulle bli högre om någon av delfrågorna togs bort.

Referenser

- Barr, S., Gilg, A. & Ford, N. (2005), ”The household energy gap: examining the divide between habitual- and purchase-related conservation behaviours”, *Energy Policy* 33: 1425-1444.
- Berglund, C. & Matti, S. (2006), ”Citizen and Consumer: the Dual role of Individuals in Environmental Policy”, *Environmental Politics* 15(4): 550-571.
- Ek, K. & Söderholm, P. (2008), ”Norms and economic motivation in the Swedish green electricity market”, *Ecological Economics* 68: 169-182.
- Energirådgivningen (2010), ”Grön el: Faktblad”, Eff 13 Grön el, http://www.energiradgivningen.se/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=59
- Energimyndigheten (2010), ”Elcertifikat” <http://www.energimyndigheten.se/foretag/Elcertifikat/>
- Faiers, A., Cook, M. & Neame, C. (2007), ”Towards a contemporary approach for understanding consumer behaviour in the context of domestic energy use”, *Energy Policy* 35: 4381-4390.
- Hedberg, P. & Holmberg, S. (2005), ”Energisparande”, i Holmberg, S. & Weibull, L. (red.), *Lyckan kommer, lyckan går*, SOM-rapport nr 36, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hedberg, P. & Holmberg, S. (2008), *Åsikter om energi och kärnkraft*. Forskningsprojektet Energiopinionen i Sverige. Preliminära resultat från SOM-undersökningen 2007, SOM-institutet, Göteborgs universitet och Energimyndigheten.

- Prop. 2002/03:40 *Elcertifikat för att främja förnybara energikällor*. Stockholm: Näringsdepartementet.
- Prop. 2005/06:154 *Förnybar el med gröna certifikat*. Stockholm: Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet.
- SCB (2011), "Hushållens ekonomi (HEK)", http://www.scb.se/Pages/TableAndChart___146283.aspx
- Stern, P.C. (2000), "Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior", *Journal of Social Issues* 56(3): 407-424.

OPINIONSSTÖDET FÖR EU FORTSÄTTER ATT ÖKA

SÖREN HOLMBERG

Den finansekonomiska krisen som inleddes hösten 2008 och utvidgades till en mer allomfattande ekonomisk nedgång under 2009 påverkade inte den svenska EU-opinionen negativt. Stödet för EU sjönk inte. Enligt SOM-institutets siffror ökade tvärtom opinionsstödet något. En orsak kan vara att krisen startade i USA och uppfattades som i första hand orsakad av USA och inte av EU eller av svenska banker eller av den svenska alliansregeringen. Finanskrisen var ett utifrån inrullande hot. Och sådana brukar stärka nationella instansers opinionsstöd, inklusive i detta fall stödet för EU.

Mönstret var det samma sett till hela EU. Det genomsnittliga opinionsstödet för EU i samtliga 27 medlemsländer ökade 2008 och 2009 i Eurobarometerens mätningar. Den amerikagenererade ekonomiska krisen ledde till en *ökad* uppslutning kring EU i Europa. Vi talar dock inte om några radikala opinionsförstärkningar. Enligt en indikator som bygger på om medborgarna tycker medlemskapet i EU är en bra sak ("good thing") steg det genomsnittliga opinionsstödet med 1 procentenhet från maj 2008 till november 2009. Enligt en annan mätning som frågar om medlemskapet är till nytta för det egna landet ("benefit") ökade stödet med 3 procentenheter. Motsvarade opinionsökningar var +3 respektive +5 procentenheter i Sverige. Även i SOMs studier ökade andelen personer som angav att de i huvudsak var för det svenska EU-medlemskapet från 46 procent hösten 2007 över 48 procent 2008 till 51 procent 2009 (se Figur 1).

Den finansekonomiska kristsunami som sköljde in över Europa och Sverige från USA hösten 2008 försvagade alltså inte opinionsstödet för EU. Den snarare förstärkte stödet, även om effekterna var begränsade.

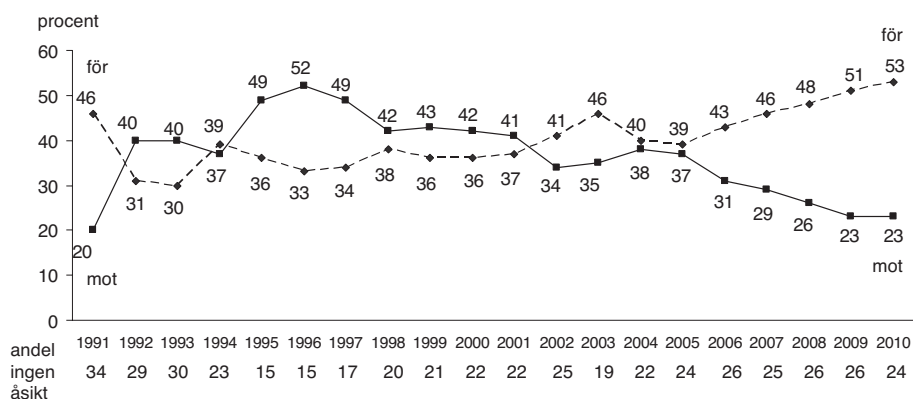
Frågan är vilka effekterna blev av nästa stora ekonomiska kris som drabbade Europa med start under våren 2010. Svaga offentliga finanser och stora budgetunderskott uppdagades förts i Grekland och senare också i andra EU-länder som Irland, Portugal och Spanien. I debatten fick den gemensamma valutapolitiken en del av skulden och euron försvagades. Enligt SOM-mätningarna drabbades dock inte den svenska EU-opinionen negativt. Andelen personer som är för det svenska medlemskapet fortsatte att öka och nådde en ny rekordsiffra hösten 2010. Hela 53 procent – en ökning med +2 procentenheter jämfört med 2009 – uppger att de är för medlemskapet 2010 mot endast 23 procent som är emot och 24 procent utan någon åsikt (se Figur 1). I Eurobarometerens mätningar ökar inte stödet för EU under samma period. Men det minskar inte heller. Det förblir detsamma. Andelen

svenskar som ser EU-medlemskapet som nyttigt för Sverige är 55 procent både i november 2009 och november 2010.¹

Den svenska EU-opinionen påverkades alltså inte negativt av eurokrisen. Ute i övriga EU blev effekten klart annorlunda. Enligt Eurobarometerens genomsnittresultat för alla 27 medlemsländerna sjönk stödet för unionen mycket påtagligt. Mätt utifrån andelen som tycker medlemskapet är nyttigt ("benefit") minskade stödet för EU från 57 procent i november 2009 till 50 procent i november 2010, ett tapp på hela -7 procentenheter. Unionen tappar opinionsstöd i 21 av 27 medlemsländer, mest i Grekland (-18 procentenheter), Spanien (-15) och Portugal (-14); men också i det tidigare så positiva EU-landet Irland (-12 procentenheter). Krisländernas medborgare ger uppenbarligen EU en del av skulden för de ekonomiska bekymren. Denna gång har den ekonomiska krisen inte rullat in från Amerika. Den uppfattas istället bland många som att den rullat in från Bryssel.

Men så alltså inte i Sverige. Vi har inte drabbats av den nya ekonomiska nedgången och stödet för EU minskar inte, det tvärtom ökar. Eurokrisen ute i Europa sänker inte det allmänna stödet för EU i Sverige, till skillnad från vad som händer i de flesta andra EU-länder. EU-opinionen klarar sig helskinnad i Sverige.²

Figur 1 För eller emot det svenska medlemskapet i EU (procent)

Kommentar: Resultaten bygger på SOM-data. Enkätfrågan lyder: "Vilken är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?" med svarsalternativen: "I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU; I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU; Har ingen bestämd åsikt i frågan." Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan.

Det fortsatt ökande stödet för EU märks också när vi ställer medlemsfrågan på sin spets och frågar rakt på om Sverige bör lämna EU eller inte. Andelen svarspersoner som på en sådan tuffare fråga anger att de vill att Sverige går ut ur EU är en

minoritet om 19 procent år 2010, ned från 20 procent 2009. De allra flesta svarar i stället att Sverige *inte* skall lämna unionen, 58 procent 2010, upp från 55 procent 2009.³ En klar och ökande opinionsövertikt finns med andra ord för att Sverige skall förbli medlem i EU.

EU-stöd i olika sociala och politiska grupper

Ett sedan länge välkänt socialt respektive politiskt mönster är fortfarande iakttagbart när det gäller vilka grupper det är som är mest respektive minst positiva till det svenska EU-medlemskapet (för en jämförelse mellan EU:s alla 27 medlemsländer se Holmberg 2011, regionala skillnader inom Sverige studeras i Berg och Lindahl 2011). Resultaten i Tabell 1 visar att det socialt i Sverige alltjämt är män, högt utbildade, högre tjänsteman och storstadsbor som är mest positiva till EU och vill att Sverige förblir medlem av unionen. När det gäller ålder har dock ett gammalt samband försvunnit. De yngsta är inte längre minst positiva till medlemskapet. I SOM-mätningen 2010 är de yngsta tvärtom – och för första gången – den åldersgrupp som är mest för att Sverige förblir medlem i EU. Skillnaderna är inte stora, 62 procent för medlemskapet bland 16 till 29-åringar mot 58 procent bland 65-plussare, men skillnaden finns och den är ny.

När det gäller politiska grupperingar återfinns dock inga förändringar. Starkast stöd för EU-medlemskapet hittar vi bland personer som placerar sig ideologiskt klart till höger (74 procent) och bland sympatisörer till Folkpartiet (77 procent) och Moderaterna (72 procent). Bland personer med positionering klart till vänster är opinionsstödet för det svenska EU-medlemskapet mycket svagare (39 procent), liksom bland anhängare till Vänsterpartiet (34 procent). Allra svagast stöd för att Sverige bör förbli medlem av EU återfinns dock bland sympatisörer med Sverigedemokraterna (24 procent), se vidare Ekman och Linde 2010 och Oscarsson och Holmberg 2010.

Miljöpartiets fotbyte i EU-frågan från att förorda utträde till att acceptera medlemskapet har haft ett majoritetsstöd bland partiets sympatisörer ända från omsvängningen 2008. Och det är ett majoritetsstöd som förstärks ytterligare 2010. MP-sympatisörer är 2010 något mer positiva till ett fortsatt medlemskap än S-sympatisörer, 57 respektive 47 procent.

Om vi i ett längre tidsperspektiv ser på vad som hänt med EU-opinionen i olika sociala och politiska grupper visar det sig att en positiv EU-vind blåst i alla läger (Gilljam och Holmberg 1996). Men förändringen i positiv riktning har varit förhållandevis stor mellan olika grupper. Vissa grupper har förändrat sina EU-åsikter klart mer än andra. Det långa tidsperspektivet innebär att vi går tillbaka till tiden för folkomröstningen 1994 och jämför hur åsikterna om Sveriges medlemskap i EU förändrats fram till hösten 2010. Konkret jämför vi andelen ja-röster 1994 i olika sociala och politiska grupper med andelen som 2010 vill att Sverige förblir medlem av unionen.

Tabell 1 Svenska folkets åsikter om att lämna eller inte lämna EU (procent)*påståendefråga: ”Sverige bör utträda ur EU”*

	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Antal personer	Andel bra minus andel dåligt
samtliga	19	23	58	100	1 545	-39
kvinna	18	27	55	100	811	-37
man	21	19	60	100	734	-39
16 – 29	13	25	62	100	248	-49
30 – 49	18	22	60	100	495	-42
50 – 64	26	21	53	100	419	-27
65 – 85	16	26	58	100	383	-42
lågutbildad	27	33	40	100	308	-13
medellåg	23	25	52	100	500	-29
medelhög	15	21	64	100	319	-49
högutbildad	12	15	73	100	404	-61
arbetarhem	27	31	42	100	595	-15
tjänstemannahem	14	18	68	100	502	-54
högre tj-mannahem	11	11	78	100	158	-67
företagarhem	13	17	70	100	132	-57
jordbrukarhem	22	32	46	100	56	-24
landsbygd	25	29	46	100	232	-21
tätort	22	24	54	100	337	-32
stad	17	20	63	100	695	-46
storstad	14	27	59	100	243	-45
klart vänster	37	23	39	100	160	-2
något vänster	18	27	55	100	301	-37
varken eller	23	37	40	100	368	-17
något höger	13	15	72	100	436	-59
klart höger	14	12	74	100	253	-60
V	46	20	34	100	68	+12
S	22	31	47	100	359	-25
MP	16	27	57	100	157	-41
C	13	17	70	100	71	-57
FP	8	15	77	100	114	-69
KD	22	18	60	100	67	-38
M	11	17	72	100	513	-61
SD	49	27	24	100	71	+25

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-studien 2010. Observera att svaret ”bra förslag” innebär utträde ur EU medan svaret ”dåligt förslag” innebär motstånd mot ett utträde ur EU. Procent har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan.

Analyserat enligt denna modell har ”ja-sidan/Sverige bör förbli EU-medlem” fått ett ökat opinionsstöd med +22 procentenheter sedan folkomröstningen; från 53 procent 1994 till 75 procent 2010.⁴ De sociala grupper som uppvisar en starkare EU-positiv förändring än genomsnittet är främst ungdom (+38), kvinnor (+28) och tjänstemän (+27). Bland äldre (+16), män (+14), storstadsbor (+16) och högre tjänstemän (+12) har den EU-vänliga förändringen varit mindre. Men eftersom män, äldre, storstadsbor och högre tjänstemän sedan gammalt varit mer EU-positiva än kvinnor, ungdom, och landsbygdsbor innebär förändringarna att gruppolariseringen minskat när det gäller inställningen till EU. Gamla skyttegravar är inte lika markerade som för tio-femton år sedan.

Detsamma kan med ännu större emfas sägas om de partipolitiska åsiktsskillnaderna. Nittonhundralets åsiktsklyftor har minskat mycket påtagligt mellan olika väljargrupper. Den partipolitiska polariseringen har blivit klart mindre i EU-frågan. Mest har sympatisörer till partier som förordade ett nej till EU 1994 förändrat sin inställning. Allra tydligast har anhängare till Miljöpartiet ändrat åsikt i EU-positiv riktning. I EU-omröstningen 1994 röstade endast 12 procent av MPs sympatisörer ja. År 2010 – bland MP-sympatisörer med en klar åsikt – anser 78 procent att Sverige bör förbli medlem av unionen; en förskjutning i EU-vänlig riktning på hela +66 procentenheter. Motsvarande opinionsförändring är också mycket stor bland anhängare till Centerpartiet (+40) och Vänsterpartiet (+34). Den ideologisk grupp som förändrats mest i EU-vänlig riktning är människor som uppfattar sig som ”något till vänster” på den subjektiva vänster-höger-skalan. Bland dem har EU-medlemskapet fått stöd av ytterligare +38 procentenheter sedan folkomröstningen.

Åsiktsförändringen i EU-positiv riktning är inte lika drastisk bland partisympatisörer som redan i folkomröstningen hade en tendens att vara övervägande för medlemskapet i EU. Men även bland dem har stödet för EU i de flesta fall förstärkts, men i en mer begränsad omfattning; bland anhängare till Socialdemokraterna med +15 procentenheter och bland folkpartister med +10 enheter. Moderata sympatisörer var 1994 de som var mest för EU och nivån har bibehållits men inte förstärkts (+/- 0). Det innebär att M-sympatisörer 2010 inte är mest för EU bland väljarna. Den förstaplatsen har övertagits av Folkpartiets anhängare med 91 procent för medlemskapet mot 87 procent bland M-sympatisörer.⁵

Den enda grupp som uppvisar ett svagt minskat stöd för EU jämfört med 1994 är människor som identifierar sig som ”klart till höger”. Skillnaden är mycket liten, men den finns där. Bland personer längst ut på högerkanten har stödet för det svenska EU-medlemskapet försvagats från höga 88 procent 1994 till höga 84 procent 2010. Under motsvarande tid har stödet för EU ökat bland människor på yttersta vänsterkanten från låga 30 procent 1994 till halvhöga 51 procent 2010. EU-frågan är fortfarande vänster-högerpolariserad i Sverige. Men klart mindre så idag än vid tiden för folkomröstningen.

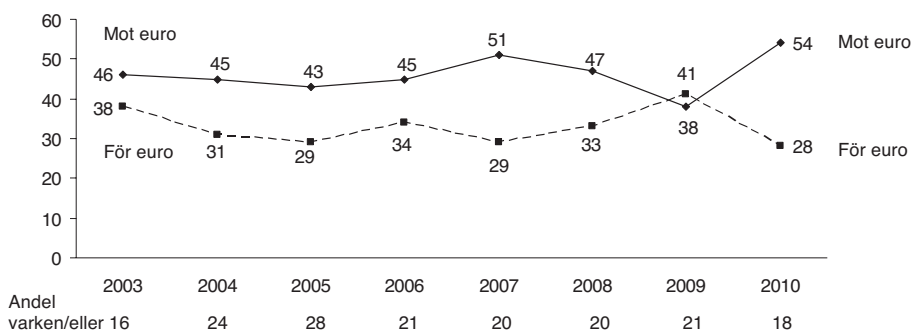
Minskat stöd för euron

EU-dimensionen som politisk konfliktlinje har hittills i Sverige fokuserats på frågan om medlemskapet. Men dimensionen har hela tiden omfattat flera andra frågor. Och nu när opinionen tydligt har börjat luta över till ett klart accepterande av det svenska EU-medlemskapet kommer andra frågor mer fram i diskussionen. Och när det gäller flera av dessa andra EU-frågor har stödet för EU *inte* förstärkts under senare år.

Främst bland dessa andra frågor är naturligtvis ställningstagandet till euron. Folkomröstningen 2003 och det tydliga nej avförde – tillfälligt som det visat sig – frågan från den politiska debatten. Åren efter folkomröstningen uppvisade mycket klara opinionsövervikter för ett nej till euron. Men så plötsligt 2009 under intryck av den ekonomiska krisen svängde opinionen hastigt över till att förordade ett valutabyte.

Vi vet sedan tidigare att den svenska EU-opinionen, inklusive euroåsikterna, har varit känsliga för ekonomiska svängningar. *Homo economicus* var med och röstade in oss i EU 1994 när ekonomin i Sverige var skakig och höll oss utan för valutaunionen 2003 när ekonomin var klart starkare här hemma än i EU. Euron har vi svenskar haft en tendens att stödja när den svenska ekonomin gått dåligt. När den svenska ekonomin gått bättre har stödet för kronan förstärkts och euron tappat. Det är alltså inte så överraskande att SOMs resultat från hösten 2010 – när svensk ekonomi börjar gå mycket bra igen och flera euroländer befinner sig i en ekonomisk kris – visar på en snabb opinionssvängning tillbaka till en klar övervikt mot euron. De exakta siffrorna i Figur 2 visar att motståndet mot euron ökat från 38 till 54 procent mellan 2009 och 2010. Samtidigt har stödet för euron minskat från 41 procent 2009 till endast 28 procent 2010. Svenskar är klart ombytliga och mer än aningens opportunistiska när det gäller euron.

Figur 2 Euro-opinionen i Sverige efter folkomröstningen (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningarna. Procent har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågorna. Åren 2003-2005 var frågan "Sverige bör bli medlem i EMU?" och 2006-2010 "Sverige bör införa euro som valuta?". Svartalternativen har genomgående varit: "mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller åligt förslag, ganska dåligt förslag, mycket dåligt förslag". I figuren har mycket/ganska bra förslag definierats som för euro medan mycket/ganska dåligt förslag klassificerats som mot euro.

Om opinionen i eurofrågan utvecklats negativt för EU har vi i SOM-mätningarna exempel på ytterligare europafrågor där opinionen förändras – om inte i negativ riktning så dock inte heller i positiv riktning. När det gäller frågan om Sveriges deltagande i EUs försvarssamarbete har det allmänt ökande stödet för EU inte satt några spår. En klar opinionsövertikt för att delta återfinns sedan flera år och kvarstår även 2010, om än något försvagad.⁶ Andelen personer som 2010 vill att Sverige skall vara med i EUs försvarssamarbete är 39 procent mot 26 procent som inte vill att Sverige deltar (se Tabell 2).

Tabell 2 Åsikter om ett svenskt deltagande i försvarssamarbete inom EU (procent)

Påståendefråga: ”Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU”

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
bra förslag	43	40	37	45	42	39
varken eller	35	36	39	33	38	35
dåligt förslag	22	24	24	22	20	26
summa procent	100	100	100	100	100	100
övertikt bra minus dåligt förslag	+21	+16	+13	+23	+22	+13

Kommentar: Resultaten kommer från de nationella SOM-undersökningarna.

Ett annat exempel på en EU-fråga som inte har fått ett ökat stöd bland svenska folket är Turkiets medlemskap i EU. Påståendefrågan i SOM lyder: ”Turkiet bör ges medlemskap i EU.” I undersökningen hösten 2010 tycker endast 13 procent det är ett bra förslag. Många fler – dock inte en majoritet – anser att det är ett dåligt förslag (47 procent). En stor grupp svarar varken ett bra eller ett dåligt förslag (40 procent). De tar inte ställning. När vi första gången ställde frågan 2006 var resultaten nästan exakt desamma: bra förslag 12 procent, dåligt förslag 49 procent och varken eller 39 procent. De övervägande negativa åsikterna om Turkiets EU-medlemskap har inte förändrats i Sverige under senare år. Partipolitiskt skiljer sig de olika partiernas väljare inte mycket åt i synen på Turkiets medlemskap. Opinionsövertikten emot återfinns i alla partigrupper; mest tydligt bland anhängare till Sverigedemokraterna (bra 3 procent, dåligt 68 procent), och därefter mest bland sympatisörer till Kristdemokraterna och Moderaterna.

Ett tredje exempel på en fråga där opinionen inte följer med den allmänt positiva EU-vinden gäller inställningen till ett mer integrerat Europa – ett slags Europas förenta stater. På detta område har vi ställt en ny SOM-fråga 2010. Påståendet lyder:

”Sverige bör verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater.” Endast 14 procent tycker det är ett bra förslag. Klart många fler tycker det är ett dåligt förslag (44 procent) eller har ingen åsikt (20 procent) eller svarar varken ett bra eller ett dåligt förslag (22 procent). Om vi räknar bort personer utan explicit åsikt får vi en andel på 18 procent som tycker det vore bra om EU utvecklades till ett Europas förenta stater. Det är nästa exakt samma andel som på en liknande fråga om man är positiv till en europeisk förbundsstat i Valundersökningen i samband med EUP-valet 2009. Då var resultatet 19 procent och hade minskat från 20 procent 2004, 27 procent 1999 och 21 procent 1995 (Oscarsson och Holmberg 2010). Resultatet kan tolkas som att EU, som ett mellanstatligt samarbetsorgan har fått ett ökat stöd i Sverige, men inte tanken på ett ytterligare integrerat EU i form av en förbundsstat. Svenska folkets majoritet vill ha EU, men inte för mycket EU.

Ett fjärde exempel på att svenska folket under senare år – utöver frågan om medlemskapet – inte blivit mer positiva till EU är resultaten från en SOM-fråga som gäller den allmänna inställningen till unionen. Frågan har ställts sedan 2007 och lyder: ”Allmänt sett, vilken är Din inställning till EU?” Svarsfördelningen har varit mycket stabil med mellan 37 till 41 procent som svarat mycket eller ganska positiv, 27-28 procent mycket eller ganska negativ, 25 till 29 procent varken eller och 5 till 7 procent ingen uppfattning. I den första mätningen 2007 var 37 procent allmänt positiva till EU. I mätningarna därefter har andelen positiva hållit sig kring 40 procent 2008, 41 procent 2009 och 40 procent 2010.⁷ Inget ökat stöd med andra ord under de två-tre senaste åren, men heller inget minskat stöd. Den allmänna EU-opinionen har varit stabil men också övervägande positiv under de turbulenta ekonomiska krisåren. Andelen svenskar som har en allmänt negativ syn på EU är klart färre än andelen som har en positiv inställning. Sammanfattningsvis alltså en allmänt positiv övervikt för EU, men inte en ökande positiv övervikt under krisåren.

EU-medlemskapets utfall

Allt som har med EU att göra har alltså inte blivit mer populärt under senare år. Men medlemskapet har definitivt vunnit ökat stöd. Om man vill förstå varför är en tänkbar och mycket naturlig metod att låta svenska folket själva vittna och peka ut vad de anser har blivit bättre respektive eventuellt sämre i Sverige på grund av EU-medlemskapet. De områden som främst och i ökande utsträckning utpekats som områden där förbättringar har skett blir våra huvudmisstänkta bakom den positiva opinionsförskjutningen i EU-favör. Vi låter med andra ord människors subjektiva bedömningar styra analysen. Frågan är vilka utfallsbedömningar som förändrats mest i positiv riktning och vilka som är starkast kopplade till åsikterna om EU-medlemskapet?

SOM-undersökningarna omfattar data som möjliggör studier av detta slag. Vi har årligen sedan slutet av 1990-talet frågat i vad mån EU-medlemskapet inneburit

förbättringar eller försämringar för Sverige inom ett femtontal samhällsområden. Resultaten från undersökningen 2010 och från tidigare mätningar tillbaka till 1997 redovisas i tabellerna 3 och 4.

Tio olika områden bedöms 2010. Betygen är mycket blandade. Fem områden får ett övervägande positivt betyg. De flesta svarande ser förbättringar på grund av EU-medlemskapet. Men fem områden får ett övervägande negativt omdöme. Här ser svenskarna försämringar i högre utsträckning än förbättringar. De områden som får mest förbättringssvar i förhållande till försämringssvar är högre utbildning och forskning (32 procent ser förbättringar mot endast 5 procent som uppfattar försämringar, vilket ger en konsekvensbalans på +27) och möjligheten att påverka utvecklingen inom EU (+22). Andra områden som också hamnar på plussidan är brottbekämpningen (+16), miljön (+14) och ekonomin (+4).

Det område som uppvisar den klart mest negativa konsekvensbalansen är den nationella självständigheten (-39); ett föga överraskande resultat kan man tycka. Att EU-medlemskapet har försvagat Sveriges nationella suveränitet är väl knappast ett kontroversiellt påstående. De övervägande negativa omdömena för övriga fyra områden är dock mindre självklara. Men mer försämringar än förbättringar uppfattas när det gäller invandrare och flyktingar (-16), den sociala tryggheten (-12), prisnivån på livsmedel (-6) och sysselsättningen (-2).

Det mest intressanta är dock inte hur många människor som ser förbättringar respektive försämringar på de olika områdena. Det mest intressanta är hur bedömningarna har förändrats över tid. På vilka områden går betygen upp mest? Vi jämför konsekvensbedömningarna 1997/98 med motsvarande omdömen 2009/10. I slutet av 1990-talet var endast 34 procent av SOMs svarspersoner för EU (1997). I senaste mätningen hösten 2010 var motsvarande andel 53 procent, en uppgång med hela 19 procentenheter. Den analytiska frågan är vilka konsekvensbedömningar som på ett liknande positivt sätt har ökat sedan slutet på 1990-talet? De är speciellt intressanta som potentiella förklaringsfaktorer bakom det klart ökande stödet för medlemskapet i EU. Konsekvensbedömningar som inte blivit särskilt mycket mer positiva eller som tvärtom blivit mer negativa är mindre centrala i sammanhanget.

I en klar majoritet av fallen har konsekvensbedömningarna blivit mer positiva om vi jämför åren 1997/98 med åren 2009/10. Det gäller för elva områden av totalt tretton för vilka vi kan göra tidsjämförelsen.⁸ De båda områden där de negativa omdömena ökat är prisnivån på livsmedel och invandrare och flyktingar. Konsekvensbalansen har försämrats med -16 enheter när det gäller livsmedelspriserna och med -7 enheter för invandrare/flyktingar. På dessa både områden får alltså EU-medlemskapet ett sämre betyg idag än för tio-femton år sedan. EU-medlemskapet har inneburit mer försämringar än förbättringar tycker fler människor 2010 än i slutet av 1990-talet. Vår slutsats är att dessa mer negativa omdömen om EU knappast kan ha bidragit till det ökade stödet för medlemskapet.

Tabell 3 Åsikt om EU-medlemskapets konsekvenser inom olika samhällsområden 2010 (procent och konsekvensbalans)

Fråga: "Vad anser du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden?"

	Stor förbättring	Viss förbättring	Varken förbättring eller försämring	Viss försämring	Stor försämring	Ingen uppfattning	Summa procent	Konsekvensbalans	Antal svar
Högre utbildning/forskning	4	28	31	3	2	32	100	+27	1 548
Möjligheten att påverka utvecklingen i EU	6	32	24	9	7	22	100	+22	1 549
Brottsbekämpningen	2	29	29	10	5	25	100	+16	1 552
Miljön	2	24	41	11	1	21	100	+14	1 553
Ekonomi	2	21	36	14	5	22	100	+4	1 548
Sysselsättningen	1	16	40	14	5	24	100	-2	1 533
Prisnivån på livsmedel	2	19	30	21	6	22	100	-6	1 553
Den sociala tryggheten	1	9	45	16	6	23	100	-12	1 539
Invandrare och flyktingar	1	9	38	15	11	26	100	-16	1 549
Den nationella självständigheten	1	5	28	30	15	21	100	-39	1 554

Kommentar: Samtliga personer som har besvarat intervjufrågorna ingår i procentbasen. Konsekvensbalansen anger andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss förbättring minus andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss försämring inom respektive område.

Tabell 4 Åsikt om EU-medlemskapets konsekvenser inom olika områden 1997-2010 (konsekvensbalans)

Fråga: "Vad anser du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden?"

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Högre utbildning/forskning	-	23	21	22	19	16	-	-	17	18	16	22	-	27
Möjligheten att påverka i EU	11	6	9	4	4	9	-	-	-	-	19	-	27	22
Företagens villkor*	32	20	17	26	9	13	13	-	6	12	-	19	-	-
Den militära säkerheten	10	7	0	6	6	11	6	-	-	-	14	-	16	-
Brottsbekämpningen	-35	-22	-23	-20	-14	-5	-13	-	-8	-2	-	2	16	16
Miljön	-14	-11	-10	-8	-6	-5	2	-	1	3	14	15	14	14
Ekonomi	-20	-19	-8	-4	-15	-16	-9	-	-14	-3	4	-4	-4	4
Jämställdheten	-9	-8	-3	-5	-7	-6	-	-	-	-	5	1	-1	-
Sysselsättningen	-19	-15	-2	7	-3	-4	-6	-	-21	-8	14	5	-3	-2
Prisnivån på livsmedel	10	16	15	12	1	-8	-2	-	25	21	6	-16	-	-6
Jordbruket	-9	-26	-32	-29	-19	-8	-4	-	-17	-10	-	2	-8	-
Alkoholpolitiken	-	-	-	-	-	-	-	-	-16	-10	-11	-10	-	-
Sociala tryggheten	-28	-19	-16	-19	-15	-15	-	-	-	-	-9	-13	-9	-12
Personliga integriteten på Internet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-14
Invandrare och flyktingar	-	-	-9	-12	-18	-22	-	-	-22	-18	-16	-18	-12	-16
Den nationella självständigheten	-49	-48	-46	-49	-44	-41	-	-	-	-	-37	-	-	-39

Kommentar: Samtliga personer som har besvarat intervjufrågorna (c.a 1 520-1 700 genom åren) ingår i procentbasen. Konsekvensbalansen anger andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss förbättring minus andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss försämring inom respektive område. Året 1997 innehöll enkätfrågan inget explicit ingen uppfattning-alternativ. * Företagens konkurrens-möjligheter 1997-2002

Data bearbetade av Frida Vernersdotter, SOM-institutet, Göteborgs universitet, frida.vernersdotter@som.gu.se

Då är det mycket troligare att de för EU mer positiva bedömningsförändringar som inträffat på övriga elva områden spelat en roll för det växande stödet för EU-medlemskapet. Sökljuset riktas främst mot de områden där de positiva bedömningarna ökat mest. Här finner vi främst brottsbekämpningen som gått från en klart övervägande negativ bedömning på -35 1997 till en klart övervägande positiv bedömning 2010 på +16; en förändring i EU-positiv riktning på hela +51 enheter. Tre andra områden som också fått ett klart förstärkt positivt betyg sedan slutet av 1990-talet är miljön (+28 enheter), ekonomin (+24 enheter) och sysselsättningen (+17 enheter). Områden som också bedöms mer EU-positivt idag än för tio-tolv år sedan – men alls inte lika mycket – är jordbruket (+1), högre utbildning och forskning (+4), militära säkerheten (+6) och jämställdheten (+8).

Eftersom vårt antagande är att de konsekvensbedömningar som förändrats mest i EU-positiv riktning är mest centrala som orsaksfaktorer bakom det ökade stödet för i unionsmedlemskapet hamnar brottsbekämpningen, miljön, ekonomin och sysselsättningen i centrum. De är våra huvudmisstänkta.

En sammanfattning av vår analys skulle då kunna vara att medlemskapet i EU blivit mer uppskattat ibland svenska folket därför att många farhågor för att brottsbekämpningen skulle bli annorlunda och sämre i ett EU-anslutet Sverige kommit på skam, därför att rädslan försvunnit för att ekonomin och sysselsättningen skulle drabbas negativt av medlemskapet och därför att kunskapen vuxit om att miljö- och klimatfrågor är globala och bäst hanteras övernationellt inom EU.

Slutsatsen att förändringarna i människors konsekvensbedömningar på just dessa fyra områden påverkat utvecklingen mot ett ökat stöd för medlemskapet i EU stärks av att flera av de aktuella bedömningarna på individnivå är klart kopplade till inställningen till medlemskapet. Sambandet mellan åsikt om medlemskapet och de olika utfallsbetygen är starkast för ekonomibedömningen (plats 1, korrelation på .57), tätt följd av bedömningen av sysselsättningen (plats 2, korrelation på .52). Motsvarande samband är tydliga även för bedömningarna av miljön och brottsbekämpningen, men på en något lägre nivå. För brottsbekämpningen är korrelationen med inställningen till EU-medlemskapet .45 (plats 6) och för miljön .34 (plats 8).

Ekonomi- och sysselsättningsbedömningarna framstår alltså som extra viktiga givet de starka individsambanden mellan bedömning och EU-åsikt. Det är inte en ny sanning, men den återkommer. För eller emot EU-medlemskapet i Sverige är för många en fråga om vad som är bra eller dåligt för ekonomin – Sveriges och den egna.

Men demokratin då?

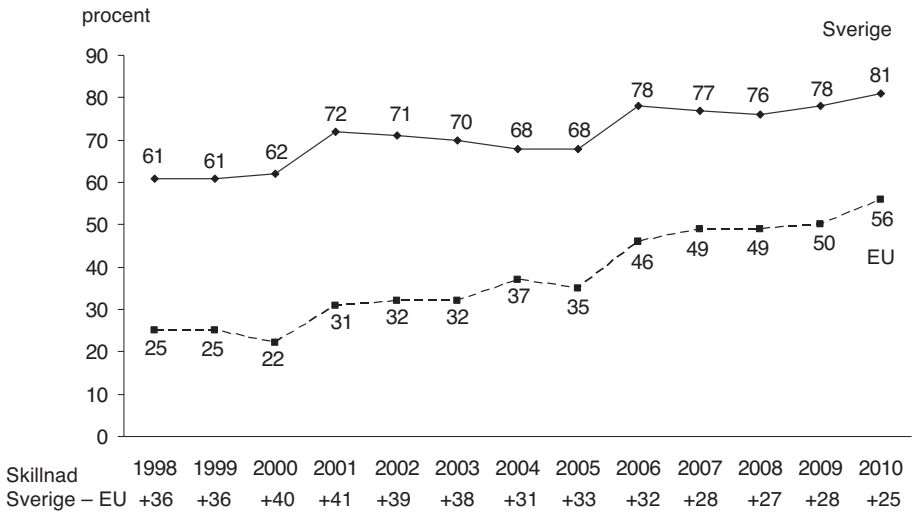
Som framgått är ekonomins utveckling viktig för vad svenska folket tycker om EU-medlemskapet, men ekonomin är inte allenarådande. Andra problematiker som exempelvis miljön och brottsbekämpningen spelar också en roll. Men demokratin då? EUs demokratiunderskott var ett tungt och flitigt använt argument mot EU i samband med folkomröstningen 1994. Har den typen av överväganden försvun-

nit sedan dess? Eller betyder människors bedömningar av EUs demokratiska eller odemokratiska beslutsfattande fortfarande något för inställningen till medlemskapet?

SOM-institutet har sedan slutet av 1990-talet årligen mätt hur svenska folket värderar att demokratin fungerar i bland annat Sverige och i EU. Vi kan alltså analysera vad som hänt med kopplingen mellan bedömningen av EU-demokratin och människors åsikter om EU-medlemskapet. Och vi kan se om synen på demokratin i EU blivit mer eller mindre positiv sedan 1990-talet.

Resultaten i Figur 3 visar mycket tydligt att svenska folkets utvärdering av hur EUs demokrati fungerar har blivit mycket mer positiv sedan första mätningen 1998. Andelen som förklarar sig mycket eller ganska nöjda har ökat från 25 procent 1998 till hela 56 procent 2010.

Figur 3 Nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige respektive i EU (procent)

Kommentar: Resultat från SOM-undersökningen. Frågan lyder: "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: EU/Sverige..." med svarsalternativen mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd". Resultaten visar andelen som svarat mycket/ganska nöjd bland dem som besvarat frågan.

Svenska folkets bedömning av hur den svenska demokratin fungerar har också blivit klart mer positiv under samma period. Andelen mycket eller ganska nöjda har gått upp från 61 procent 1998 till mycket höga 81 procent 2010. Men uppgången för den positiva bedömningen av EU-demokratin har varit större än motsvarande uppgång för den inhemska demokratin. EUs demokrati bedöms fortfarande som mindre tillfredställande än Sveriges demokrati. Men båda demokratierna uppfattas

som bättre idag än på 1990-talet och skillnaden i bedömningen har minskat. I den mån man kan tala om att EU har ett demokratiunderskott så tycker svenska folket att det är ett mindre problem än tidigare.

Den mer positiva bedömningen av EUs demokrati har skett parallellt med att stödet för medlemskapet vuxit. En enkel kausal tolkning att de mer positiva demokrati-bedömningarna ligger bakom det tilltagande stödet för unionen är naturligtvis inte självklar. Många andra faktorer spelar också in, ekonomibedömningar till exempel som vi nyss sett. Men att den förändrade och mer positiva synen på demokratin inom EU haft en viss betydelse är nog en rimlig tolkning. Speciellt som individsambandet mellan demokratibedömningen av EU och åsikterna om medlemskapet är förhållandevis starkt. Korrelationen är hela .53 i SOM-undersökningen 2010. En positiv värdering av hur EUs demokrati fungerar hänger mycket tydligt samman med en positiv inställning till Sveriges medlemskap. Och omvänt en fortsatt negativ syn på hur demokratin fungerar i EU har ett klart samband med en negativ åsikt när det gäller det svenska EU-medlemskapet.

Demokratifrågan spelar fortfarande en roll. Och de mer positiva värderingarna av hur EU fungerar demokratiskt är en av faktorerna bakom det ökade stödet för medlemskapet i Sverige.

EU-opinionen påverkas alltså inte bara av hur ekonomin, brottsbekämpningen och miljön utvecklas. Den påverkas också av hur människors demokratibedömningar förändras. När det gäller stödet till EU är *homo economicus* inte ensam. Hon har sällskap av *homo democraticus*.

Noter

- ¹ Frågan om EU-medlemskapet är ”en god sak” ställdes inte i de 27 medlemsländerna i Eurobarometerens höstmätning 2010.
- ² Men däremot – som vi skall se senare – sänker eurokrisen mycket drastiskt stödet för euron i Sverige; dock alltså inte det allmänna stödet för unionen.
- ³ Påståendefrågan lyder: ”Sverige bör gå ut ur EU” med fem svarsalternativ mycket respektive ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska eller mycket dåligt förslag. Frågan har funnits med i SOM-studierna sedan 2006 med följande resultat: 2006 bra förslag (=utträde) 27 procent, varken eller 24 procent, dåligt förslag (= stanna kvar i EU) 49 procent; 2007 25, 26, 49; 2008 22, 25, 53; 2009 20, 25, 55 och 2010 19, 23, 58.
- ⁴ Procenten har beräknats bland ja+nej-röstare respektive bland personer som svarar att det är ett bra eller ett dåligt förslag att Sverige bör gå ut ur EU. Ett dåligt-förslagssvar har tolkats som lika med att man vill att Sverige skall förbli EU-medlem. Personer som svarat varken eller är inte medtagna i analysen.

- ⁵ Procenten har beräknats bland personer med en åsikt och med uteslutande av varken eller-svar.
- ⁶ Stödet för att Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU har minskat något sedan 2008 från 45 till 39 procent. Under samma period har stödet för det svenska deltagandet i FN:s militära insats i Afghanistan också minskat. Andelen som vill avbryta deltagandet i kriget i Afghanistan har ökat från 24 procent 2007 över 35 procent 2009 till 41 procent 2010. SOMs påståendefrågan lyder: ”Avbryta Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan.” Resultaten sedan första mätningen 2007 har varit: bra förslag 24, -, 35, 41 procent; dåligt förslag 26, -, 27, 25 procent; varken eller 23, -, 21, 18 procent; ingen uppfattning 27, -, 17, 16 procent. År 2008 gjordes ingen mätning.
- ⁷ Resultaten har varit följande i mätningarna 2007, 2008, 2009 och 2010: Positiv 37, 40, 41 och 40 procent; Varken eller 29, 26, 25 och 28 procent; Negativ 28, 28, 27 och 27 procent; Ingen uppfattning 6, 6, 7 och 7 procent.
- ⁸ Vi jämför i första hand resultaten för 1997 med motsvarande resultat 2010. I andra hand – om inga data finns för 1997 respektive 2010 – jämför vi med resultat från 1998 respektive 2009. I ett fall har vi jämfört med resultat från 1999. Det gäller området invandrare och flyktingar.

Referenser

- Berg, Linda och Lindahl, Rutger (2011). Västsvenskarna och omvärlden. I Nilsson, Lennart (red). *Västsvensk demokrati i tid och rum*. Göteborg: SOM-institutet.
- Ekman, Joakim och Linde, Jonas (2010). Den motvillige europén. I Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (red). *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören (1996). *Ett knappt ja till EU*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Holmberg, Sören (2011). EU-kramare: Vilka är dom? I Alvstam, Claes, Jännebring, Birgitta och Naurin, Daniel (red). *I Europamissionens tjänst. Vänbok till Rutger Lindahl*. Göteborg: Centrum för Europaforskning.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (red) (2010). *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

ÖKAT NATO-MOTSTÅND OCH MINSKAT STÖD FÖR DEN SVENSKA INSATSEN I AFGHANISTAN

ULF BJERELD

Torsdagen den 17 mars antog FN:s säkerhetsråd resolution 1973 som innebar att en flygförbudszon upprättades över Libyen och som gav FN:s medlemsstater rätt att med "alla nödvändiga medel" skydda den libyska civilbefolkningen. Demokratirevolterna från Tunisien och Algeriet hade nått även Libyen. Staden Benghazi, där oppositionen tagit över makten, stod inför en stormning av libyska regeringstrupper. Risken för en humanitär katastrof uppfattades av omvärlden som mycket stor.

Resolution 1973 följdes av ett omedelbart militärt ingripande av västmakterna, inledningsvis främst från Frankrike och USA. Även i Sverige välkomnades resolutionen och i riksdagen samlades en bred majoritet – 240 ja mot 18 nej – för att Sverige skulle sända Gripenplan för att övervaka den av FN beslutade flygförbudszone över Libyen. Endast Sverigedemokraterna tog avstånd från beslutet.

I Sverige är det tradition att de politiska partierna eftersträvar en bred enighet kring utrikes- och säkerhetspolitiska frågor. Enighet över partigränserna gör en stats utrikes- och säkerhetspolitik trovärdig genom att den inte blir beroende av tillfälliga majoritetskonstellationer i riksdagen. Men det är ändå noterbart att riksdagen lyckades samla en så bred majoritet i en fråga som gällde sändande av svenska stridsplan till en internationell konflikt för att delta i en insats led av västalliansen Nato.

Enigheten var emellertid inte total, även om vi bortser från Sverigedemokraterna. Främst inom Folkpartiet menade flera framträdande politiker (som t ex Jan Björklund, Carl B Hamilton och Birgitta Ohlsson) att Sverige inte skulle ha nöjt sig med att medverka i upprätthållandet av en flygförbudszon utan också haft befogenhet att bekämpa militära mål på marken. Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet sa emellertid bestämt nej till ett sådant utvidgat mandat.

I samband med debatten om de svenska Gripen-planens mandat restes också frågan om svenskt Nato-medlemskap. Är det verkligen rimligt att Sverige deltar i Nato-ledda operationer som de i Afghanistan och i Libyen utan att också vara medlem av organisationen? Förlorar Sverige inte i onödan inflytande över de operationer man deltar i genom att stå utanför Nato? Främst Folkpartiet och Moderaterna förordar ett svenskt Nato-medlemskap så snart som möjligt, Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet säger bestämt nej till ett svenskt Nato-medlemskap.

Vilka är då de opinionsmässiga förutsättningarna för ett svenskt Nato-medlemskap? I svensk folkopinion har motståndarna till Nato-medlemskap konsekvent varit betydligt fler än anhängarna (Bjereld 2010). Men det skulle förstås kunna vara så att ett nära samarbete med Nato över tid nöter ned opinionsmotståndet och sänker tröskeln till svenskt medlemskap.

Finns det då några spår av minskat motstånd till svenskt Nato-medlemskap i 2010 års SOM-undersökning? Tabell 1 visar svenska folkets inställning till Nato-medlemskap under åren 1994-2010.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap 1994-2010 (procent)

Förslag: Sverige bör söka medlemskap i Nato

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
1994	15	37	48	100	-33
1995	17	37	46	100	-29
1996	21	34	45	100	-24
1997	24	38	38	100	-14
1998	22	35	43	100	-21
1999	19	34	47	100	-28
2000	24	31	45	100	-21
2001	22	29	49	100	-27
2002	23	36	41	100	-18
2003	22	34	44	100	-22
2004	20	33	47	100	-27
2005	22	32	46	100	-24
2006	22	32	46	100	-24
2007	19	37	44	100	-25
2008	24	35	41	100	-17
2009	22	36	42	100	-20
2010	18	35	47	100	-29

Kommentar: Opinionsbalansen visar andelen som tycker att det är ett bra förslag minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Personer som ej besvarat frågan ingår inte i procentbasen.

Resultaten visar att det svenska Nato-motståndet ökat sedan föregående mätning 2009. Andelen som anser att det är ett bra förslag att Sverige söker medlemskap i Nato har 2010 minskat till 18 procent, mot 22 procent 2009 och 24 procent 2008. Andelen som anser att det är ett dåligt förslag att Sverige söker medlemskap i Nato har 2010 ökat till 47 procent, mot 42 procent 2009 och 41 procent 2008. Andelen som anser att det är ett varken bra eller dåligt förslag uppgår till 35 procent, ungefär lika många som tidigare år. Inte sedan 1995 har Nato-motståndet varit lika starkt i Sverige.

Vilka åsiktsskillnader i Nato-frågan återfinns då inom olika befolkningsgrupper? Tabell 2 visar svenska folkets Nato-åsikter 1994-2010 efter kön, ålder och parti-sympati.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap, efter kön, ålder och partisympati 1994-2010 (opinionsbalans)

Förslag: Sverige bör söka medlemskap i Nato

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Samtliga	-33	-29	-24	-14	-21	-28	-21	-27	-18	-22	-27	-24	-24	-25	-17	-20	-29
Kön																	
Man	-30	-22	-20	-13	-18	-25	-18	-18	-12	-16	-21	-18	-17	-22	-14	-14	-24
Kvinna	-35	-33	-28	-16	-24	-36	-24	-35	-26	-29	-32	-28	-30	-29	-21	-25	-34
Ålder																	
15-30	-45	-29	-30	-16	-12	-26	-28	-24	-10	-16	-19	-13	-22	-16	-14	-15	-23
31-60	-32	-32	-26	-15	-27	-30	-26	-35	-26	-27	-33	-29	-31	-28	-26	-26	-33
61-75	-20	-17	-16	-14	-12	-28	-7	-11	-9	-19	-21	-19	-13	-28	-2	-11	-26
Parti- sympati																	
V	-58	-53	-46	-57	-39	-55	-51	-61	-50	-51	-64	-58	-71	-56	-57	-65	-72
S	-36	-39	-38	-30	-33	-40	-41	-36	-32	-35	-40	-38	-37	-37	-35	-34	-46
MP	-61	-42	-50	-43	-52	-50	-36	-52	-54	-36	-55	-58	-57	-54	-50	-52	-50
C	-35	-26	-28	-32	-29	-40	-23	-37	-35	-39	-19	-41	-19	-29	-35	-27	-36
FP	-27	-4	-24	+11	-7	-31	-27	-21	-4	-8	-10	-13	-11	-2	-1	+10	-8
KD	-32	-9	-24	+2	-12	-14	+1	-17	+5	-14	-13	-8	-16	-9	+7	-12	-18
M	-17	+2	+7	+21	+9	+4	+16	+8	+34	+19	+8	+7	+2	0	+16	+4	-8

Kommentar: Se tabell 1. Ju mer negativ opinionsbalans, desto svagare stöd för att Sverige bör söka medlemskap i Nato.**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 1994-2010.

Kvinnor är mer negativt inställda än män till ett svenskt Nato-medlemskap. Åsiktskillnaderna mellan olika åldersgrupper varierar över tid och i 2010 års mätning är åldersgruppen 31-60 år mest negativ till Nato-medlemskap. Nato-motståndet har sedan 2009 ökat hos alla partisympatisörer utom bland Miljöpartisterna. Nato-motståndet är störst bland Vänsterpartister och Miljöpartister, följt av Socialdemokrater och Centerpartister. Därefter följer Kristdemokrater samt Folkpartister och Moderater. Nato-motståndarna är fler än Nato-anhängarna i samtliga partier. Nato-opinionen på väljarnivå följer ganska väl vänster-högerdimensionen. Bland Sverigedemokrater förespråkar 22 procent av sympatisörerna att Sverige går med i Nato, medan 44 procent är emot (-22). I 2009 års mätning ansåg 37 procent av Sverigedemokraterna att Sverige borde gå med i Nato, medan 30 procent ansåg att Sverige inte borde gå med (+7); en relativt tydlig omsvängning till ett ökat Nato-motstånd med andra ord.

Motsvaras då det ökade Nato-motståndet även av ett ökat motstånd mot Sveriges militära deltagande i den FN-stödda – men Nato-ledda – Isaf-styrkan (*International Security Assistance Force*) i Afghanistan? Kritiker hävdar att det svenska uppdraget utökats över tid och att verksamheten alltmer påminner om krigförande i stället för fredsbevarande. De som försvarar Sveriges deltagande hävdar att den militära närvaron i Afghanistan är nödvändig för att värna stabilitet och demokrati i landet. Våren 2010 sköts två svenska soldater till döds i Afghanistan och hösten 2010 enades Alliansregeringen med Socialdemokraterna och Miljöpartiet om att Sveriges militära deltagande i Afghanistan bör vara avslutat senast 2014. I tabell 3 redovisas svenska folkets åsikt om Sveriges deltagande i Isaf-styrkan i Afghanistan.

Tabell 3 Åsikt om Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan, 2007, 2009 och 2010 (procent)

Förslag: Avbryta Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
2007	32	32	35	99	-3
2009	42	26	32	100	+10
2010	49	22	30	101	+19

Kommentar: Se tabell 1. Ju mer positiv opinionsbalans, desto starkare stöd för att Sverige bör avbryta sitt deltagande i Afghanistan. Bland svarsalternativen ingick också "ingen uppfattning". Dessa svar ingår inte i procentberäkningarna.

Motståndet mot Sveriges militära närvaro i Afghanistan har ökat. Andelen som anser att det är ett bra förslag att Sverige avbryter sitt deltagande uppgår 2010 till

49 procent, mot 42 procent 2009 och 32 procent 2007. Andelen som anser att det är ett dåligt förslag att Sverige avbryter sitt deltagande uppgår 2010 till 30 procent, mot 32 procent 2009 och 35 procent 2007. Andelen som anser att det är varken bra eller dåligt förslag har minskat till 22 procent, mot 26 procent 2009 och 32 procent 2007.

Bland partiernas sympatisörer återfinns det starkaste stödet för ett svenskt militärt tillbakadragande bland Vänsterpartister (68 procent), Socialdemokrater (64 procent) och Miljöpartister (60 procent). Därefter följer Moderater (37 procent) och Centerpartister, Folkpartister och Kristdemokrater (samtliga 30 procent). Opinionsen i Afghanistanfrågan följer således vänster-högerdimensionen. Bland Sverigedemokraterna förespråkar 65 procent av sympatisörerna att Sverige lämnar Afghanistan.

Finns det då något samband mellan åsikt i frågorna om svenskt Nato-medlemskap respektive Sveriges deltagande i den militära insatsen i Afghanistan?

Tabell 4 Åsikt om svenskt Nato-medlemskap respektive om Sveriges militära insats i Afghanistan (2010, procent)

		Avbryt Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan		
		Bra förslag	Dåligt förslag	Totalt
Sverige bör söka medlem- skap i Nato	Bra förslag	12	19	31
	Dåligt förslag	51	18	69
	Totalt	63	37	100

Kommentar: I beräkningarna har endast de som uttryckt en åsikt tagits med, vilket innebär att de som svarat "varken eller" samt "ingen uppfattning" inte ingår i procentberäkningarna.

Resultaten visar att av dem som uttrycker en åsikt anser mer än hälften – 51 procent – att Sverige bör avbryta sitt militära deltagande i Afghanistan och *inte* söka medlemskap i Nato. Endast 19 procent anser att Sverige bör söka medlemskap i Nato och *inte* avbryta sitt deltagande i Afghanistan. Tolv procent anser att Sverige bör söka medlemskap i Nato men avbryta sitt militära deltagande i Afghanistan, medan 18 procent anser att Sverige inte bör söka medlemskap i Nato men inte heller avbryta sitt militära deltagande i Afghanistan.

Hur kommer då den svenska Nato-opinionen att utveckla sig i framtiden? Hit-

tills har Nato-anhängarna haft svårt att övertyga Nato-motståndarna om och på vilket sätt ett svenskt Nato-medlemskap skulle främja Sveriges säkerhet eller att ett medlemskap skulle ge Sverige så mycket mer inflytande att det vore värt saken. Nato-motståndarna bygger sin argumentation på att den militära alliansfriheten värnar Sveriges oberoende och ger handlingsfrihet i situationer av krig eller kris i omvärlden. Dessutom framförs argumentet att ett medlemskap skulle innebära att Sverige blev en del av Natos kärnvapenparaply.

Opinioner förändras inte av sig själv. Om inte de partier i Alliansen som mest vill ha ett Nato-medlemskap – Folkpartiet och Moderaterna – mobiliserar och söker politisk strid i syfte att påverka och förändra opinionen blir signalen till väljarna i stället att frågan inte är särskilt viktig. Ur det perspektivet är det svårt att se några dramatiska förändringar av den svenska Nato-opinionen under den närmaste framtiden.

Referenser

Bjereld, Ulf (2010) ”Utrikespolitiken och den svenska valrörelsen” Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

MEDBORGARNAS DEMOKRATIUPPFATTNINGAR

PETER ESAIASSON, MIKAEL GILLJAM
OCH MIKAEL PERSSON

Bör ansvaret för politiken i första hand ligga hos de folkvalda representanterna eller bör den representativa demokratin kompletteras med aktivt medborgerligt deltagande mellan valen? Frågan har diskuterats flitigt inom forskningsfältet politisk teori, men mindre uppmärksamhet har riktats mot vad vanliga människor själva anser. I det här kapitlet presenterar vi en empirisk undersökning av medborgarnas uppfattningar kring hur demokratin bör vara utformad.

Såväl den internationella som den svenska forskningen kring medborgarnas demokratiuppfattningar är knapphändig. Den internationellt mest uppmärksammade forskningen inom fältet är John R. Hibbing och Elizabeth Theiss-Morses bok *Stealth Democracy: Americans' Beliefs about How Government Should Work* från 2002. Hibbing och Theiss-Morse visar att amerikanska medborgare i gemen inte är intresserade av att delta aktivt i demokratin utan istället vill att professionella politiker tar ansvaret för politiken; medborgarna vill att demokratin ska fungera likt ett stridsflygplan som med hjälp av stealth-teknik undgår att synas på radar; demokratin ska fungera effektivt men vara osynlig. En mindre cynisk bild tecknar Shaun Bowler, Todd Donovan och Jeffrey Karp (2007) i sin studie av medborgarnas syn på direktdemokratiska inslag i det politiska systemet. De visar att en majoritet av medborgarna i 14 av de 16 västerländska stater som undersöks är positiva till direktdemokratiska beslutsformer som folkomröstningar. I en svensk studie på samma tema har Henrik Oscarsson visat att en majoritet av de svenska medborgarna är positivt inställda till att det anordnas fler folkomröstningar på så väl nationell som kommunal nivå (Oscarsson 1998).

Mikael Gilljams och Ola Jodals studie "Medborgarnas demokratiuppfattningar", som bygger på frågor ställda i 2001 års SOM-undersökning, är ett försök att mäta medborgarnas samlade demokratiuppfattningar. Mer precist undersökte Gilljam och Jodal medborgarnas stöd för två olika demokratiideal: valdemokrati och deltagardemokrati. *Valdemokrati* innebär att valen är demokratins viktigaste mekanism; medborgarnas uppgift i valdemokratin är att rösta fram partier och politiker; mellan valen är det de folkvalda representanterna som sköter det politiska beslutsfattandet. *Deltagardemokrati* innebär att medborgarna, vid sidan av att välja sina representanter, även är politiskt aktiva genom sådant som namninsamlingar, uppvaktningar, aktioner och demonstrationer; medborgarna skall dessutom vara med och fatta avgörande politiska beslut i folkomröstningar.

Kring millennieskiftet fanns en tydlig trend mot det deltagardemokratiska idealet i den svenska debatten. Bengt Göransson's demokratiutredning (2000) och Britta Lejons demokratiproposition (2002) tog båda ställning för det deltagardemokratiska idealet. I demokratiutredningen beskrevs idealet så här: "Att delta i de gemensamma besluten är snarare en plikt än en rättighet. Helst ska alla delta direkt. [...] Och om inte medborgarna uppskattar politiskt deltagande eller bryr sig om politiken, beror det på att de saknar verkliga möjligheter att påverka, att de delegerat bort sin makt." (SOU 2000:1, s. 22.)

När Gilljam och Jodal 2001 undersökte vad medborgarna ansåg om valdemokrati och deltagardemokrati visade det sig dock inte finnas någon större entusiasm för ett aktivt deltagande i demokratin. En knapp majoritet (56 procent) av dem som uppgav en åsikt föredrog valdemokratin medan 44 procent tog ställning för deltagardemokratin. Men hur har opinionen förändrats sedan dess? Nio år senare har vi på nytt undersökt medborgarnas demokratiuppfattningar och i det här kapitlet redovisar vi hur dessa uppfattningar har förändrats mellan 2001 och 2010.

Kapitlet har dessutom ett andra och mer metodologiskt syfte: Medborgarnas demokratiuppfattningar är som sagt någonting relativt outforskat och kanske inte heller den typ av uppfattningar som människor funderar mest över; den enkätfråga vi använder för att mäta demokratiuppfattningar är dessutom vår egen innovation som inte är testad i andra sammanhang. En invändning mot vårt tillvägagångssätt kan därför vara att enkätfrågan inte mäter något reellt utan att många respondenter istället svarar slumpmässigt och på något som de inte har några genomtänkta åsikter om.

Tidigare forskning inom området demokratiuppfattningar indikerar att medborgare inte har utvecklade preferenser i den här typen av frågor. Henrik Oscarssons drog i sin studie av medborgares demokratiideologier slutsatsen att "[b]risten på tydliga svarsmönster kan helt enkelt bero på att det inte finns några särskilt utvecklade demokratiideologier bland svenska folket" (Oscarsson 1999, 45). Vårt metodologiska syfte med kapitlet är därför att försöka pröva i vilken utsträckning vi mäter något reellt eller om det i stor utsträckning handlar om en metodartefakt i form av så kallade icke-åsikter (jfr Converse 1970).

I 2001 års SOM-undersökning liknar svarsfördelningen på vår fråga en så kallad normalfördelning vilket möjligen indikerar att många svar är slumpmässigt avgivna. En strikt slumpmässig fördelning för en fråga med fyra svarsalternativ är förstås när en fjärdedel av svarspersonerna väljer vart och ett av de fyra svarsalternativen. Men eftersom vi vet att många människor tenderar att inte använda opinionsfrågor "ytteralternativ" – i synnerhet om de svarar på frågor om någonting relativt okänt eller perifert (jfr Schuman och Presser 1981; Gilljam och Granberg 1995) – är en normalfördelning en mer trolig metodartefaktsignal. En viktig fråga inför 2010 års SOM-undersökning var därför om det skett en förändring av opinionsläget. En annan indikator på samma sak är hur stor andel av de svarande som väljer det explicit angivna "vet ej"-alternativet. En hög andel "vet inte"-svar indikerar att medborgarna inte har några genomtänkta uppfattningar.

I 2001 års SOM-undersökning redovisade vi också en serie sambandsanalyser mellan demokratiuppfattningar och olika bakgrundsfaktorer. En tredje metodtest inför 2010 års undersökning var om dessa samband skulle uppvisa samma mönster som 2001. En opinionsförändring, en låg andel ”vet ej”-svar och ett stabilt korrelationsmönster betraktar vi som tre argument för att vi faktiskt mäter det vi avser att mäta med vår enkätfråga.

För att mäta medborgarnas demokratiuppfattningar lät vi svarspersonerna ta ställning till följande fråga: ”Två personer, A och B, har olika uppfattningar om hur den politiska demokratin i samhället fungerar bäst. Håller du med person A eller B?” Svarspersonerna fick därefter läsa ”pratbubblor” från två fingerade personer, en valdemokrat och en deltagardemokrat. Person A (valdemokraten) säger:

”Medborgarna bör främst påverka politiken genom att rösta på partier och politiker. Därför är det viktigt att väljarna, särskilt inför valen, får veta vad partierna står för. Mellan valen är det de folkvalda politikerna som ska sköta beslutsfattandet. Naturligtvis ska politikerna lyssna på medborgarna även mellan valen, men då på hela opinionen och inte enbart på de som ropar högt om problem som berör dem själva.”

Person B (deltagardemokraten) säger:

”Medborgarna ska delta i val och rösta på partier och politiker. Men medborgarna bör vara aktiva även mellan valen. Därför är det bra med många folkomröstningar. Dessutom är det viktigt att olika grupper kontinuerligt för fram sina uppfattningar via namninsamlingar, uppvaktningar, aktioner och demonstrationer.”

Svarspersonerna ombads därefter att ta ställning till vem av de två personerna de håller mest med på en fyrgradig skala.¹

Resultat

I tabell 1 redovisas den procentuella svarsfördelningen för frågan om valdemokrati kontra deltagardemokrati i 2001 respektive 2010 års SOM-undersökningar.

Tabell 1 Medborgarnas demokratiuppfattningar 2001 och 2010 (procent)

	2001	2010
Håller på det hela taget med valdemokraten	18	28
Håller något med bägge men mest med valdemokraten	38	43
Håller något med bägge men mest med deltagardemokraten	30	21
Håller på det hela taget med deltagardemokraten	14	8
Summa procent	100	100
Vet ej / Ingen uppfattning	14	14
Antal respondenter	1627	1543

En första observationen är att andelen ”vet ej”-svar är låg vid båda tillfällena (14 procent). Enligt vårt resonemang stöder det tilltron till att mätinstrumentet verkligen fångar in något reellt i människors sätt att tänka om demokrati.

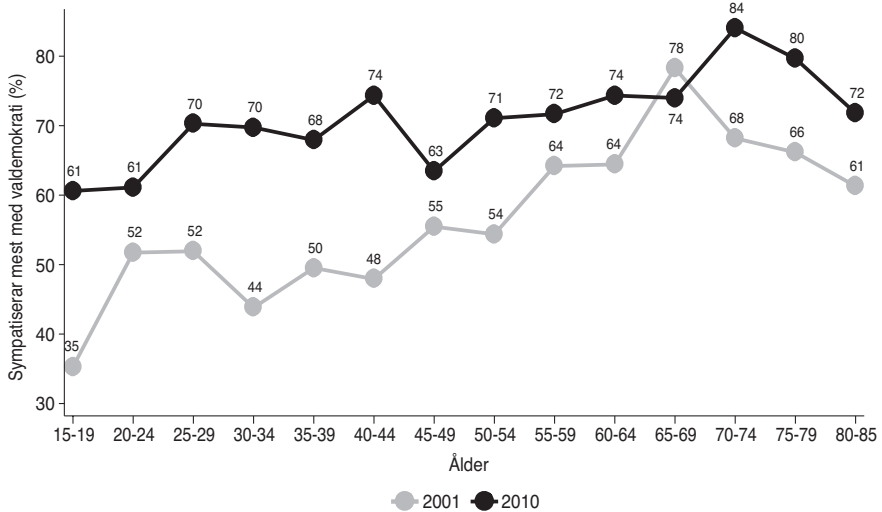
När det gäller stödet för valdemokrati respektive deltagardemokrati har det skett en markant förändring. Det relativa stödet för valdemokratin har ökat kraftigt. En majoritet av de svarande föredrog valdemokrati framför deltagardemokrati redan 2001 (56 procent av de svarande tog ställning för valdemokratin medan 44 procent föredrog deltagardemokratin). Men 2010 har andelen valdemokrater vuxit till hela 71 procent samtidigt som andelen deltagardemokrater sjunkit till 29 procent. Det som 2001 liknade en normalfördelning har 2010 förvandlats till en fördelning med en klar tyngdpunkt till stöd för valdemokratin. Därmed har vi fått en ytterligare indikation på att frågan mäter något substantiellt.

Hur skall då denna tydliga opinionsförändring förklaras? En förklaring som ligger nära till hands är att förtroendet för politiker ökat markant under den aktuella perioden, vilket kan tänkas ha påverkat stödet för valdemokratin. En annan möjlighet är att 2010 men inte 2001 är var ett valår och att stödet för valdemokratin ökar de år som det är val. Studier av hur faktorer som politiskt intresse, förtroende och nöjdhet med demokratin förändras i den elektorala cykeln har visat att val har en sådan mobiliserande effekt (Strömbäck och Johansson 2007). Med endast två mättillfällen kan vi dock inte med bestämdhet avgöra om även medborgarnas demokratiuppfattningar förändras under den elektorala cykeln.

Men även andra faktorer skiljer 2001 och 2010 åt. Året 2001 präglades bland annat av protesterna i samband EU-toppmötet i Göteborg, Attacrörelsen var då som mest populär, och många unga engagerade sig i sociala rörelser mot globaliseringens negativa effekter under parollen ”En annan värld är möjlig”. Det tidiga 2000-talets ”Protestklimat” kan tänkas återspegla sig i det då relativt sett starka stödet för deltagardemokratin.

En annan förklaring till den tydliga förändringen av demokratiuppfattningarna mellan 2001 och 2010 är att det skulle kunna handla om en generationseffekt: Under de nio år som har förflutit mellan mätningarna har omkring en miljon unga medborgare tillkommit i urvalsramen och dessa skulle kunna vara relativt sett mer positiva till valdemokratin. Ett enkelt test av den hypotesen illustreras i figur 1 som visar andelen medborgare som är valdemokrater inom olika åldersgrupper 2001 respektive 2010.

Resultaten visar att stödet för valdemokratin är starkare inom samtliga åldersgrupper 2010 jämfört med 2001 (förutom i gruppen 65-59 år). År 2001 går det dock att se en tydlig generationsskillnad som indikerar en möjlig livscykeffekt: Svarspersonerna blir generellt mer positiva till valdemokrati ju äldre de blir fram till pensionsåldern, men därefter sjunker stödet. Det klart svagaste stödet för valdemokratin fanns 2001 bland de allra yngsta medborgarna.

Figur 1 Medborgarnas demokratiuppfattningar i olika åldersgrupper 2001 och 2010

Ett liknande generationsmönster kan skönjas även 2010, men skillnaden mellan yngre och äldre är mindre tydlig. Mest intressant är dock att de yngsta, som 2001 uppvisade ett relativt svagt stöd för valdemokratin, har blivit äldre och nu är betydligt mer positiva till valdemokratin (de flesta återfinns nu i kategorin 25-29 år). Samtidigt har nya unga medborgare vuxit upp som är betydligt mer positiva till valdemokratin än vad den yngsta åldersgruppen var 2001.

För att studera stabiliteten i sambandsmönstren – vårt tredje metodargument – genomförde vi en serie regressionsanalyser där vi estimerade effekterna av ett antal socioekonomiska och politiska faktorer på medborgarnas demokratiuppfattningar. Eftersom den beroende variabeln är mätt på en ordinalskala är inte traditionell OLS-regression tillräckligt robust och vi använder därför ordinal logistisk regression. Vi presenterar en modell för 2001 och en modell för 2010 där vi har estimerat effekterna av fyra socioekonomiska faktorer vid båda tillfällena: ålder, kön, hushållsinkomst och utbildning. Därefter estimerade vi ytterligare två modeller där vi vid respektive mätillfälle har adderat fem politiska attityder: politiskt intresse, förtroende för politiker, nöjdhet med demokratin, vänster-högerideologi och partisympati. I analyserna innebär höga värden på den beroende variabeln stöd för deltagardemokratin medan låga värden innebär stöd för valdemokratin, vilket i sin tur innebär att positiva koefficienter visar högre stöd för deltagardemokratin medan negativa koefficienter visar högre stöd för valdemokratin. Samtliga oberoende variabler har normerats så att de varierar från 0 till 1. Det innebär att koefficienterna kan utläsas som effekten av en förändring från respektive variabels lägsta till högsta värde. Resultaten presenteras i tabell 2.

Tabell 2 Förklaringar till medborgarnas demokratiuppfattningar 2001 och 2010

	Model 1: Socioekonomiska faktorer 2001	Model 2: Socioekonomiska faktorer och politiska preferenser 2001	Model 3: Socioekonomiska faktorer 2010	Model 4: Socioekonomiska faktorer och politiska preferenser 2010
Ålder	-1.679*** (0.221)	-1.577*** (0.252)	-0.995*** (0.221)	-0.975*** (0.241)
Kön (0=man, 1=kvinna)	-0.219** (0.104)	-0.137 (0.112)	-0.140 (0.107)	-0.107 (0.114)
Hushållsinkomst (hundraatusenkronors-intervaller, 2001: 7 kategorier, 2010: 8 kategorier)	-0.761*** (0.203)	-0.404* (0.226)	-1.298*** (0.203)	-0.914*** (0.220)
Utbildning (tre kategorier)	0.071 (0.128)	0.103 (0.146)	0.050 (0.107)	0.036 (0.121)
Nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige (0=inte alls nöjd – 1=mycket nöjd)		-0.945*** (0.311)		-0.653** (0.306)
Förtroende för svenska politiker (0=mycket lågt – 1= mycket högt)		-0.935*** (0.304)		-0.839*** (0.315)
Politiskt intresse (0=inte alls intresserad – 1=mycket intresserad)		0.533** (0.244)		0.445* (0.241)
Vänster-höger ideologi (0=vänster – 1=höger)		-0.671** (0.311)		-0.230 (0.290)
<i>Partisymptati</i> (referenskategori= Vänsterpartiet)				
Socialdemokraterna		-0.448** (0.190)		-0.599** (0.274)
Centerpartiet		-0.322 (0.298)		-1.041*** (0.393)
Folkpartiet		-0.649** (0.314)		-0.586* (0.355)
Moderaterna		-0.644** (0.281)		-1.154*** (0.331)
Kristdemokraterna		-0.622** (0.274)		-0.764* (0.406)
Miljöpartiet		0.841*** (0.323)		-0.220 (0.298)
Sverigedemokraterna				-0.795* (0.408)
Feministiskt initiativ				0.319 (0.633)
Piratpartiet				-0.246 (0.560)
Cutpoint 1	-2.750*** (0.185)	-3.995*** (0.315)	-2.167*** (0.199)	-3.477*** (0.364)
Cutpoint 2	-0.889*** (0.169)	-2.041*** (0.299)	-0.263 (0.189)	-1.444*** (0.352)
Cutpoint 3	0.689*** (0.171)	-0.316 (0.294)	1.237*** (0.200)	0.131 (0.353)
Antal svarande	1264	1128	1255	1163
Pseudo R ²	0.024	0.056	0.019	0.056

Kommentar: Logistiska regressionskoefficienter, standardfel inom parantes.

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$.

Vi börjar med modell 1 och 3 där effekterna av de socioekonomiska faktorerna är estimerade för respektive mättillfälle. Effekterna på medborgarnas demokratiuppfattningar är påtagligt lika 2001 och 2010. Ålder har en statistiskt signifikant effekt vid båda tillfällena; ju högre ålder desto starkare stöd för valdemokratin; som framgick i figuren är dock ålderseffekten något mindre 2010 än 2001. Män är mer positiva till valdemokratin vid båda tillfällena, men skillnaden är endast statistiskt signifikant 2001. Det finns också ett starkt samband mellan hushållsinkomst och demokratiuppfattningar vid båda tillfällena: ju högre inkomst desto starkare stöd valdemokratin. Däremot finns det ingen statistiskt signifikant effekt av utbildning vare sig 2001 eller 2010.

Vi fortsätter med modell 2 och 4 i tabell 2 och effekterna av de politiska faktorerna på medborgarnas demokratiuppfattningar. Resultaten visar här att stödet för valdemokratin är starkare bland personer som är nöjda med demokratin, som har förtroende för politiker och som är politiskt intresserade. Mönstren är de samma 2010 som 2001 men effekterna är något svagare 2010.

I 2001 års undersökning fanns ett klart signifikant samband mellan position på vänster-högerskalan och demokratipreferens även under kontroll för övriga faktorer: ju mer till höger desto mer starkare stöd för valdemokratin och ju mer till vänster desto starkare stöd för deltagardemokratin. Men nio år senare finns intressant nog ingen sådan vänster-högereffekt, vilket förklaras av att stödet för valdemokratin framförallt har vuxit sig starkare bland människor som står till vänster i politiken.

Tabell 3 Demokratiuppfattningar bland partiernas sympatisörer (procent)

Parti	2001		2010	
	Val-demokrater	Deltagar-demokrater	Val-demokrater	Deltagar-demokrater
Vänsterpartiet	35	65	51	49
Socialdemokraterna	59	41	64	36
Centerpartiet	60	40	80	20
Folkpartiet	66	34	74	26
Moderaterna	69	31	84	16
Kristdemokraterna	61	39	76	24
Miljöpartiet	16	84	58	42
Sverigedemokraterna	-	-	64	36
Feministiskt initiativ	-	-	45	55
Piratpartiet	-	-	43	57
Annat parti	29	71	-	-
Eta ²	.075		.064	

Kommentar: I analyserna har vi slagit samman svarsalternativen 1 och 2 respektive 3 och 4 för frågan om demokratiuppfattningar.

När det till slut gäller partisympatier finns tydliga skillnader i demokratiuppfattningar både 2001 och 2010. När det gäller riksdagspartierna är Miljöpartiets och Vänsterpartiets sympatisörer de relativt sett mest positiva till deltagardemokratin. De ”nya” partierna 2010, Piratpartiet och Feministiskt initiativ, är också relativt sett positiva till deltagardemokratin. Bland övriga partiers sympatisörer, inklusive Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna, finns däremot ett klart stöd för valdemokratin. Demokratiuppfattningarna för samtliga partiers sympatisörer 2001 och 2010 redovisas i tabell 3.

Slutsatser

Våra jämförelser mellan medborgarnas demokratiuppfattningar 2001 och 2010 visar att demokratiopinionen har förändrats tydligt i riktning från deltagardemokrati till valdemokrati. Stödet för valdemokrati har ökat i de flesta åldersgrupper och en generationseffekt som innebär ett ökat stöd för valdemokratin bland de yngsta medborgarna kan delvis förklara den förändringen.

Opinionsförändringen mellan 2001 och 2010 är samtidigt ett argument för att vi mäter något reellt med vår enkätfråga. Med den förändring som uppmättes 2010 känner vi oss mer säkra på att vi mäter det vi vill mäta. Den stora stabiliteten i sambandsmönstren mellan demokratiuppfattningar och olika socioekonomiska och politiska bakgrundsfaktorer gör oss än mer övertygade om att vi verkligen mäter människors demokratiuppfattningar. Ett tredje argument för att vi mäter något reellt är den låga andelen ”vet ej”-svar.

Den substantiella slutsatsen av vår analys är därmed att det verkar finnas ett utbredd stöd bland medborgarna för att demokratins institutioner bör utformas så att medborgarnas inflytande koncentreras till de allmänna valen – åtminstone när de ställs inför frågan om representation och medborgerligt inflytande på ett allmänt och abstrakt sätt.

Not

- ¹ Svarsalternativen är: 1=Håller på det hela taget med person A, 2=Håller något med bägge men mest med person A, 3=Håller något med bägge men mest med person B, 4=Håller på det hela taget med person B. 5=vet ej/ingen uppfattning.

Referenser

- Bowler, Shaun, Donovan, Todd & Karp, Jeffrey 2007. "Enraged or Engaged? Preferences for Direct Citizen Participation in Affluent Democracies". *Political Research Quarterly*, 60:351–77.
- Converse, Philip E. 1970. "Attitudes and Non-Attitudes: Continuation of a Dialogue", I Tufte, Edward R. (ed.) *The Quantitative Analysis of Social Problems*. Reading, Mass.: Addison-Wesley.
- Gilljam, Mikael & Granberg, Donald. 1995. "Intense Minorities and the Pattern of Public Opinion" *International Journal of Public Opinion Research* 7:199-210.
- Gilljam, Mikael & Jodal, Ola 2002. "Medborgarnas demokratiuppfattningar". I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart. *Det våras för politiken*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Hibbing, John, & Elizabeth Theiss-Morse 2002. *Stealth democracy: Americans' Beliefs about How Government Should Work*. New York: Cambridge University Press.
- Oscarsson, Henrik 1999. *Demokratiopinioner*. Demokratiutredningens skriftserie nr 26. SOU 1999:80. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Regeringens proposition 2001/2:80. *Demokrati för det nya seklet*. SOU 2000:1. *En uthållig demokrati. Politik för folkstyrelse på 2000-talet*.
- Schuman, Howard & Presser, Stanley 1981. *Questions and Answers in Attitude Surveys: Experiments on Question Form, Wording, and Context*. New York: Academic Press.
- Strömbäck, Jesper & Johansson, Bengt 2007. "Electoral Cycles and the Mobilizing Effects of Elections: A Longitudinal Study of the Swedish Case". *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 17: 79-99.

VÄLFÄRDSOPINION – VALÅRET 2010

LENNART NILSSON

Välfärden vilar på tre grundpelare: familjen, marknaden och staten. I olika länder kombineras ansvaret mellan de tre sfärerna för att skapa trygghet för medborgarna och tillhandahålla service. (Esping-Andersen 2002) Utmärkande för välfärdsstaten är att det offentliga spelar en central roll för att garantera befolkningens sociala trygghet. I Esping-Andersens klassiska arbete *The Three Worlds of Welfare Capitalism* framhåller han de sociala rättigheternas kapacitet till ”de-commodification”, det vill säga deras förmåga att göra medborgare oberoende av de rena marknadskrafterna (Esping-Andersen 1990). Ökad kvinnlig förvärvsfrekvens, nya samlevnadsformer, demografiska förändringar med minskat barnafödande och en ökande andel äldre innebär nya utmaningar och störst har förändringarna varit i de skandinaviska länderna. Dessa förändringar ställer krav på anpassning av välfärdsprogrammen (Esping-Andersen 2009).

Välfärdsstaten som vi känner den från den industrialiserade världen uppvisar många nationella särdrag. Välfärdsstatens uppbyggnad har skett mot bakgrund av varje lands historia. Klassificeringar av välfärdsstater är legio och har antingen gjorts som idealtyper, karaktäristik av system i länder av principiellt intresse eller grupperingar av länder/regimer baserade på komparativa statistiska analyser. Problemen vid klassificering av länder eller regimer är stora, och främst skall nämnas att bedömningen av system i olika länder omfattar både transfereringar och service/tjänsteproduktion, där de två huvudtyperna innefattar många skilda komponenter. Trots dessa svårigheter är slutresultaten och grupperingen av länder påfallande överensstämmande. Som en ländergrupp/ett typfall har i alla indelningar de nordiska länderna med starka inslag av generell välfärdspolitik urskiljts (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001).

Sedan slutet av 1980-talet har emellertid den svenska välfärdspolitiken präglats av förskjutningar av gränserna mellan de offentliga och privata sfärerna i samhället. Det har gällt den offentliga sektorns storlek, privatiseringar och skatter. Även i de nordiska välfärdsstaterna har regeringar oavsett partifärg genomfört avregleringar och privatiseringar delvis till följd av ökat internationellt beroende eller globalisering men sammansättningen av politiken har varierat. För den socialdemokratiska regeringen var det ett dilemma att under hanteringen av 1990-talskrisen kunna motivera långtgående nedskärningar som ansågs nödvändiga av ekonomiska skäl. För borgerliga politiker, särskilt de moderata har skattesänkningar och en mer begränsad offentlig sektor framstått som önskvärda inslag i politiken. Givet ett starkt stöd för

den svenska välfärdsstaten har på väljararenan välfärdsretoriken varit central i den politiska debatten.

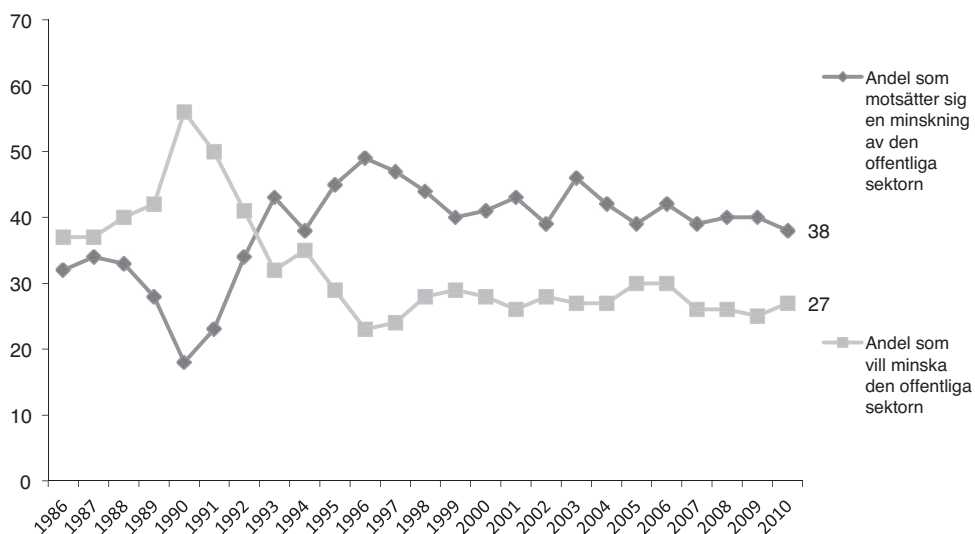
Den ekonomiska krisen som blev tydlig i Sverige under hösten 2008 har fört in ett nytt element som påverkar välfärdspolitiken. Det statsfinansiella läget och förmåga att hantera krisen blev i sig en fråga. Avvägningen mellan det ideologiskt önskvärda och det ekonomiskt nödvändiga utgör ett dilemma vid allt politiskt beslutsfattande men det sätts på sin spets i ekonomiska kristider. Inför valet 2010 kom välfärdspolitiken och konsekvenserna av de under mandatperioden genomförda förändringarna av den svenska välfärdsstaten att bli ett viktigt inslag i valkampen inte minst de två perspektiven på skattefrågan, sänkta skatter som något i sig önskvärt och skatterna i relation till de välfärdspolitiska programmen.

I detta kapitel skall svenska folkets inställning till välfärdspolitiken med tyngdpunkt på de senaste åren belysas i tre avseenden: åsikter om den offentliga sektorns storlek, attityder till privatisering samt syn på skatterna. Underlaget för analyserna utgörs av data från de nationella SOM-undersökningarna 1986-2010 men på vissa punkter kommer också referenser att göras till de regionala och lokala SOM-undersökningarna.

Svenska folket och den offentliga sektorns storlek

Sedan mitten av 1980-talet har stora opinionsförskjutningar ägt rum i synen på den offentliga sektorns gränser. Fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och tudelad med ungefär lika många som ville behålla som ville minska den. I slutet av 1980-talet, då det förelåg ett ekonomiskt överskott för den konsoliderade offentliga sektorn, rasade opinionsstödet. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner som motsatte sig en minskning. Av stor betydelse för den dramatiska opinionsförändringen var utvecklingen i Östeuropa med Berlinmurens fall samt högervågen i de anglosaxiska länderna som kom sent till Sverige. (Hadenius och Nilsson 1991) Därefter vände trenden, och 1993 då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, var det för första gången i SOM-undersökningarna övervikt för andelen personer som motsatte sig en minskning. Under de följande åren ökade åter uppslutningen bakom den offentliga sektorn och 1996 var gapet mellan de som vill bevara en stor offentlig sektor och de som vill minska rekordstort. Med en förbättrad samhällsekonomisk situation minskade gapet stegvis fram till 1999. Därefter har opinionsläget i huvudsak varit stabilt med små svängningar mellan åren. Stödet för den offentliga sektorn har varit klart större än motståndet. År 2007 minskade både andelen som ville minska och andelen som motsatte sig en minskning något medan drygt en tredjedel inte tog ställning.

Figur 1 Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorns storlek i SOM-undersökningarna 1986-2010 (procent)

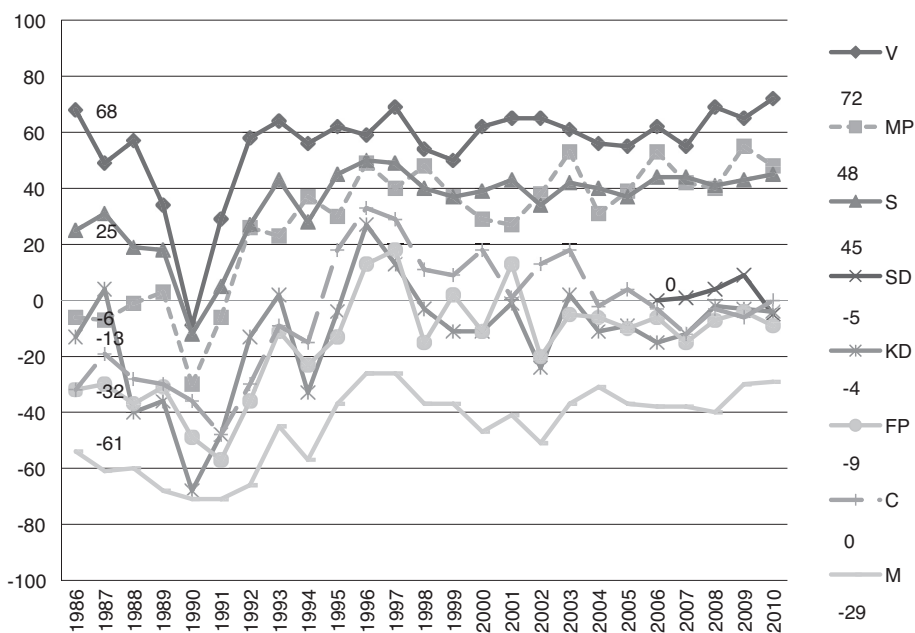
Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2010

Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet sjönk andelen som ville minska den offentliga sektorn markant från den rekordhög nivå 1990. Under den senaste ekonomiska krisen med början 2008 registreras endast mycket små förändringar i inställningen till den offentliga sektorns storlek men det är år 2010 en klar övervikt för dem som inte vill minska den offentliga sektorn.

I denna centrala vänster-högerfråga har också spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande, men varierat över tid. Genomgående har Vänsterpartiets sympatisörer varit mest positiva och Moderata Samlingspartiets mest negativa till den offentliga sektorn. Under perioden 1986-1988 var opinionen i huvudsak stabil också inom de olika partierna. Därefter försköts positionerna inom alla partier markant mot en mer negativ inställning till den offentliga sektorn. Endast bland M-sympatisörer var förskjutningen mer begränsad. År 1990 var opinionsbalansen negativ inom samtliga partier. Det var främst sympatisörer till partier på vänsterkanten som varit mest positiva till den offentliga sektorn som hade närmast sig de traditionellt borgerliga väljarnas negativa positioner.

Figur 2 Svenska folkets inställning till den offentliga sektorn och partisympati 1986-2010 (balansmått)

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmålet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag. Partisympati avser bästa parti generellt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2010

Efter 1990 vände trenden ånyo och opinionen blev mer positiv till den offentliga sektorn, först bland sympatisörer till V och S. Fram till 1996/97 blev samtliga partiers sympatisörer mer negativa till förslaget om minskning av den offentliga sektorn. Bland borgerliga sympatisörer var förändringarna mycket stora. Åren 1996-97 var det bara bland Moderata Samlingspartiets sympatisörer som det fanns en opinionsövertikt för att minska den offentliga sektorn. Därefter försvagades motståndet mot en minskning något. Efter 1999 ökade dock spännvidden på nytt genom att Vänsterpartiets och Moderaternas sympatisörer gick åt vänster respektive åt höger, vilket medförde en ökad polarisering.

Under senare år utkristalliserar ett mönster där Vänsterpartiets sympatisörer fortsatt starkt motsätter sig en minskning av den offentliga sektorn. Även bland MP- och S-sympatisörer finns en markant övertikt för att behålla den offentliga sektorns

storlek och de två partiernas sympatisörer ligger nära varandra i denna fråga. Sedan 1994 har under valåren MP-sympatisörer legat något till vänster om S-sympatisörer. Centerpartiets sympatisörer har sedan 2003 blivit mer positiva till att minska den offentliga sektorn och under senare år bildar C-, FP- och KD-sympatisörer en grupp där andelen som vill skära ner är något större än andelen som vill behålla nuvarande storlek. Moderata Samlingspartiets sympatisörer förespråkar hela tiden klart en minskning av den offentliga sektorn. Sverigedemokraterna placerar sig i denna vänsterhögerfråga i mitten och intar samma position som de borgerliga mittenpartierna.

Opinionen kring privatisering

Fram till början av 1980-talet gällde det inte om, utan i vilken takt och på vilka områden nya och utökade offentliga insatser skulle göras. Därefter stagnerade ekonomin och nedskärningar i den offentliga sektorn med avreglering och privatiseringar genomfördes under 1990-talet på en rad områden. Efter valet 1998 med vänstermajoritet på riksplånet och borgerlig majoritet i de tre storstadsregionerna och i flera kommuner bl.a. Stockholm växte en förnyad ideologisk debatt om välfärdspolitikens inriktning fram. Denna situation har också inneburit skilda ställningstaganden i principiellt viktiga sakfrågor på olika nivåer som aktualiserat gränserna för de offentliga och privata sfärerna i samhället och den kommunala självstyrelsens räckvidd. Under den senaste mandatperioden har alliansregeringen med andra ideologiska utgångspunkter än tidigare S-regeringar på en rad områden genomfört beslut som innebär djupgående förändringar av välfärdsstaten.

Avgörande för en indelning i offentligt eller privat är i vilken utsträckning det offentliga reglerar, finansierar och är ansvarig för produktionen (Lundqvist 2001). Offentlig finansiering och produktion förutsätter reglering men reglering kan också ske av verksamhet som drivs i privat regi med privat finansiering. Privatisering i vid mening innebär att det offentligas inflytande i något eller några av dessa avseenden minskas, men används vanligen som benämning på en minskning av den offentliga finansieringen och/eller produktionen. Det är i denna betydelse som det kommer att användas här, och olika former av privatisering kan illustreras med utgångspunkt från figur 3.

I figuren anges för finansiering och produktion två alternativ, antingen en helt offentlig eller en helt privat lösning, vilket resulterar i fyra möjliga kombinationer. Vid sidan av de två extremfallen helt offentlig verksamhet med både offentlig finansiering och offentlig produktion (I) och helt privat verksamhet med både privat finansiering och privat produktion (IV) finns det två mellanlägen dvs. offentlig produktion och privat finansiering (II) samt privat produktion med offentlig finansiering (III). Utöver de fyra typfallen kan olika blandformer med både offentlig och privat finansiering förekomma, där både offentliga anslag och privata avgifter bidrar till att täcka kostnaderna. På motsvarande sätt kan privata intressen tillsammans med stat/kommun svara för produktionen.

Figur 3 Offentlig – privat verksamhet

		Finansiering	
		Offentlig	Privat
Produktion	Offentlig	I	II
	Privat	III	IV

En rad förändringar i riktning mot privatisering av den organiserade verksamhet som bedrivits av stat, landsting och kommuner har genomförts under senare år. Privatisering används här som ett analytiskt begrepp för att klargöra innebörden av förskjutningar mellan offentligt och privat. Med utgångspunkt från matrisen ovan kan följande huvudtendenser urskiljas:

Utmärkande för utvecklingen har varit att det inte gällt förskjutningar mellan de två extremlägena helt offentligt till helt privat (från I till IV) utan det har varit frågan om förskjutningar mellan andra fält. Vidare förtjänar uppmärksammas att de privatiseringar som hittills genomförts i huvudsak inte medfört en minskad offentlig finansiering. Den tidigare offentliga produktionen har främst överförs till kommersiella företag efter upphandling. Eftersom den offentligt finansierade verksamheten i mycket stor omfattning innebär ansvar för verksamhet inom ett avgränsat geografiskt område har företag gått in på verksamhetsområden och inom geografiska områden som bedömts vara ekonomiskt lönsamma medan det offentliga får ta ansvar för övriga delar. Det innebär att stat, landsting/regionkommun och kommun tilldelas ett restansvar. För att likvärdig service skall kunna upprätthållas med flera, både offentliga och privata utförare, krävs en tydlig reglering och kontroll. I flera fall har emellertid ambitionen under senare år varit att genomföra både privatisering av produktion och avreglering.

När det kommunala skattestoppet upphävdes byggdes incitament in för kommunerna att inte höja skatten. Mot denna bakgrund var den enda praktiska möjligheten till inkomstförstärkningar under lång tid avgiftshöjningar, och denna form av privatisering av tidigare skattefinansierad verksamhet har också utnyttjats i betydande utsträckning i kommuner och landsting. I vissa fall har den kombinerats med ändrad verksamhetsform, framför allt en ombildning av förvaltningsmyndigheter till aktiebolag. Motsvarande utveckling har också funnits inom staten bl.a. med avvecklingen av affärsdrivande verk. På detta område har under den senaste mandatperioden försäljningar av statliga bolag genomförts. På infrastrukturområdet har den nuvarande regeringen valt en modell som innebär funktionsprivatisering dvs. ansvaret för olika funktioner har lagts ut på olika huvudmän. Det skapar andra samordningsproblem än den som gäller vid geografiskt baserad privatisering.

Under tidigare socialdemokratiska regeringar hade strikta gränser dragits upp för i vilken utsträckning privat produktion skulle kunna ske med offentlig finansiering. Inom t.ex. barnomsorg kunde ideella organisationer, och föräldrakooperativ bedriva verksamhet med offentliga medel men inga andra. Sedermera omprövades möjligheten för personal att i kooperativ form bedriva barnomsorg, men ”lex Pyslingen” förhindrade att vinstdrivande företag skulle kunna på entreprenad driva barnomsorg med offentlig finansiering. De borgerliga partierna var redan från början kritiska mot gränsdragningen och avskaffade i regeringsställning tidigt restriktionerna för denna typ av privatisering. Idag har möjligheten öppnats för att kommersiella företag också skall kunna driva akutsjukhus med offentlig finansiering. Bland de rödgröna partierna råder oenighet om i vilken utsträckning vinst skall accepteras när det gäller offentligt finansierade tjänster vilket gör att det saknats ett tydligt alternativ på detta område till alliansregeringens politik.

Inom skolan infördes under den förra ekonomiska krisen på 1990-talets början en skolpeng, som följer eleven vid val av skola som inneburit att ett väsentligt led i resursfördelningen överförs till föräldrarna, även om pengarna ej utbetalas till dem. ”Kundvalsmodellen” med en peng som följer den som nyttjar tjänsten har också genomförts inom andra områden t.ex. barnomsorg och hemtjänst. En ännu mer långgående form av privatisering är att medborgarna får en ”check” eller ”voucher” som berättigar till en viss mängd tjänster, t ex hemtjänst. Den modellen har hittills mest diskuterats i den teoretiska litteraturen.

Friskolesystemet med vinstdrivande företag har utvecklats till ett nyliberalt modellprojekt som infördes under den ekonomiska krisen i Sverige på 1990-talet och som sedan införts av konservativa regeringar i andra länder senast i Storbritannien efter Camerons makttillträde under dagens statsfinansiella kris. Sverige och Finland, där man bibehållit en enhetlig och sammanhållen skola, representerar idag två motpoler i Norden när det gäller skolsystem.

Privatisering har förespråkats som en politisk strategi inom välfärdspolitiken av huvudsakligen två skäl – för att minska kostnaderna och för att erbjuda individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996 och 2002). Statsvetarna Blomqvist och Rothstein konstaterar efter en genomgång av forskningen inom området att själva utformningen av systemen uppvisar stora skillnader och att problemen och möjligheterna påverkas av olika institutionella lösningar. En jämförelse mellan skolan och sjukvården visar att det finns betydande skillnader i detta avseende mellan de två verksamhetsområdena. En bedömning av effekterna kräver därför att förhållandena studeras i de enskilda fallen (Blomqvist och Rothstein 2000) Studier av privatiseringar inom vården visar att balansen mellan kontroll över resursfördelningen och ökad konkurrens och produktivitet med ökat utbud av tjänster är svår att upprätthålla (Blomqvist 2005).

I SOM-undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Över en längre tid är det möjligt att följa opinionsutvecklingen inom tre områden: sjukvård, skola och äldreomsorg. Skola

och äldreomsorg är centrala primärkommunala uppgifter medan sjukvården är den viktigaste landstingskommunala/regionala uppgiften. De svarande har på dessa områden haft att ta ställning till följande förslag:

A. Privatisering i betydelsen övergång till en ökad andel privat produktion (från fält I till III i matrisen ovan):

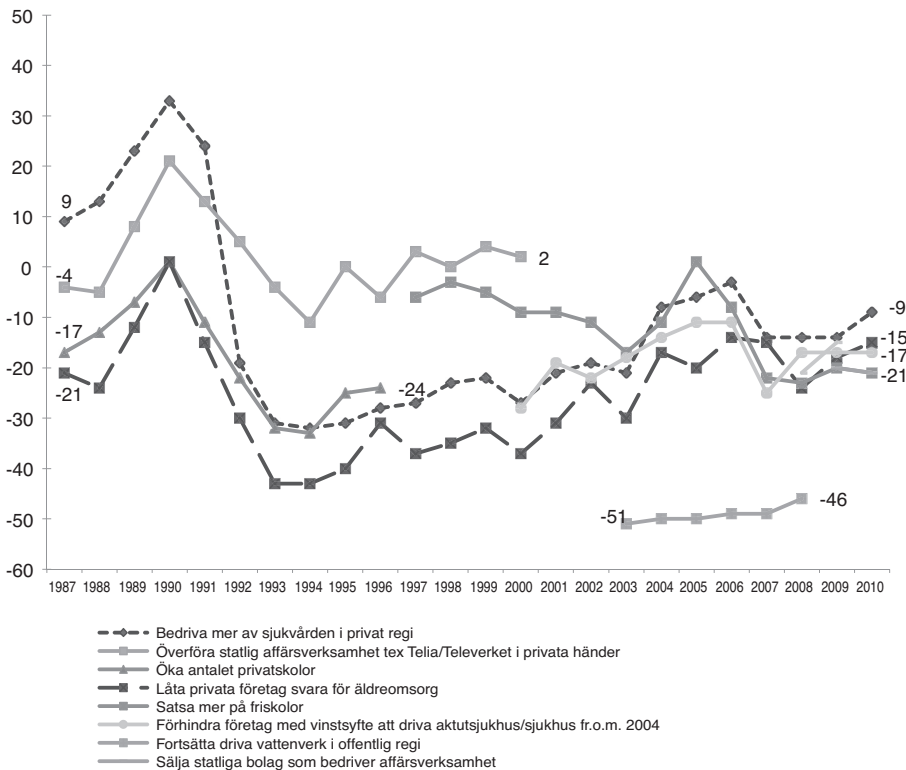
- Bedriva mer av sjukvården i privat regi,
- Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus 2000-2002/sjukhus fr.o.m. 2004,
- Öka antalet privata skolor t.o.m. 1996/satsa mer på friskolor fr.o.m. 1997,
- Låta privata företag svara för äldreomsorg,

B. Försäljning av statlig affärsverksamhet (från fält II till IV):

- Överföra statlig affärsverksamhet, t ex Telia/Televerket i privata händer, 1987-2000,
- Försäljning av statliga bolag som bedriver affärsverksamhet, 2007-2009,
- Fortsätta driva vattenverk i offentlig regi, 2003 och 2008 samt
- Stoppa utförsäljningen av apotek 2009.

Tre av förslagen i grupp A avser en förändring mot ökade privata inslag i produktionen av offentligt finansierade tjänster men inte nödvändigtvis en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell; ett förslag avser att förhindra denna typ av privatisering för akutsjukhus/sjukhus. Utmärkande för förslagen i grupp B är att de avser verksamheter som finansieras av att kunderna som köper tjänster men att produktionen skall överföras från offentliga till privata företag.

Förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet. Motståndet mot privatiseringar minskade 1988-1990. År 1990 fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården, och av statlig affärsverksamhet, medan det var lika många för som emot privatiseringar inom skola och äldreomsorg. Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet minskade opinionsstödet för privata alternativ mycket kraftigt. År 1993/94 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården var förändringen särskilt markant.

Figur 4 Svenska folkets inställning till privatisering av offentlig verksamhet 1987-2010 (balansmätt)

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag, men för "stopplagen" och vattenförsörjning är positiv övervikt lika med negativ till privatisering. Resultaten kommer huvudsakligen från den politikinriktade SOM-undersökningen men några av åren har vissa sakområden ingått i den medieinriktade SOM-undersökningen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1987-2010

Under perioden 1993-1996 minskade motståndet mot privatiseringar inom sjukvård, skola och äldreomsorg något. Därefter har förskjutningarna gått i delvis olika riktning. För sjukvården har trenden i riktning mot minskat privatiseringsmotstånd fortsatt fram till 2006 för att därefter vända med något ökat motstånd 2007-2008. Däremot fanns det en klar övervikt för att förhindra företag med vinstsyfte att driva

akutsjukhus, då denna fråga ingick i undersökningarna 2000-2002. När ”stopplagen” år 2004 fick en annan konstruktion ändrades frågan till att avse ”sjukhus”. (Prop. 2000/01:36 och Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23).¹ Stegvis minskade stödet för stopplagen. Våren 2007 fattade riksdagen beslut om att upphäva ”stopplagen”.² (Prop. 2006/07:52). Samtidigt ökade svenska folkets stöd för en stopplag och under senare år har det varit en klar övervikt för en sådan lagstiftning.

Attityden till privat äldreomsorg blev stegvis mindre negativ. År 1997 uppvisar emellertid ett ”hack” i kurvan som påverkades av mediernas kritiska behandling av fallet Polhemsgården (Nilsson 2000). Även på detta område där svenska folket varit mest kritiskt har motståndet mot privata lösningar långsiktigt blivit mindre men med en fortsatt klar negativ övervikt under senare år.

Från och med 1997 har inställning till offentligt finansierade insatser inom skolan registrerats genom frågan *satsa mer på friskolor* och stödet för friskolorna minskade stegvis till år 2003 men därefter ökade stödet två år i rad för att på nytt bli mera negativt de senaste åren. Inställningen till friskolorna har dock varierat starkt mellan olika delar av landet, främst mellan storstäder och glesbygdskommuner (Carlsson 2006).

I ett globalt perspektiv har debatten om privatisering varit mycket intensiv när det gäller vattenförsörjning (se t.ex. Shiva 2003 och Segerfeldt 2003). I sydeuropeiska länder med små lokala självstyrelsenheter har kommunerna saknat kapacitet att själva svara för den tekniska försörjningen och istället har privata företag haft ansvaret för dessa funktioner – företag som är stora aktörer på den internationella marknaden. I 2003 års undersökning ingick en fråga om att *fortsätta driva vattenverk i offentlig regi*. Ingen fråga inom området har gett ett så starkt utslag, och i ingen fråga har partiernas sympatisörer varit så samstämmiga. Svenska folket var klart motståndare till en privatisering av vattenförsörjningen och det gällde också 2008 när frågan på nytt ställdes.

De samlade effekterna av de stora svängningarna i privatiseringsopinionen är också mycket tydliga om vi ser till partiernas sympatisörer. Under tioårsperioden 1987-1999 i det närmaste halverades åsiktsavståndet mellan Vänsterpartiets och Moderata Samlingspartiets sympatisörer inom de undersökta områdena inom vård, skola och omsorg och det minskade avståndet var resultatet av att både partierna till vänster och till höger förflyttade sig mot mitten. När det gällde sjukvård och äldreomsorg var det främst de borgerliga partiernas sympatisörer som rörde sig mot mitten medan det var V- och S-sympatisörer som förflyttade sig mest när det gällde skolan.

Vid millennieskiftet polariserades opinionen och moderata sympatisörer gick åt höger i samtliga frågor. Omvänt gick V-sympatisörer till vänster. För övriga partier har förändringarna varit mindre enhetliga. När det gäller vård och omsorg är samstämmigheten stor mellan S-, MP- och V-sympatisörer som är motståndare till privatiseringar inom äldreomsorg och sjukvård och stöder stopplagen – förslaget att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus/sjukhus.

Moderata Samlingspartiets sympatisörer är genomgående mest positiva till förslag om privatiseringar inom vård och omsorg och är motståndare till stopplagen. Samtliga borgerliga partiers sympatisörer rörde sig efter millennieskiftet fram till 2006 klart till höger och tydligast var förändring bland C-sympatisörer. (Nilsson 2007) År 2010 är det övervikt bland de borgliga partierna för att bedriva mer av sjukvården i privat regi och starkast bland M-sympatisörer. Motståndet mot stopplagen finns dock bara bland M- och FP-sympatisörer. När det gäller privat äldreomsorg är uppslutningen bland de borgerliga tydlig bland M-sympatisörer medan opinionen är splittrad bland övriga allianspartiers sympatisörer.

När det gäller friskolor ser mönstret delvis annorlunda ut. V-sympatisörer har hela tiden varit starkt emot att satsa mer på friskolor och även inom S har det genomgående funnits en klar övervikt emot. Mp-sympatisörers position har när det gäller inställningen till friskolorna skiftat över tid men sedan 2006 är inställningen till att satsa mer på friskolor klart negativ. Även bland C- och FP-sympatisörer är det en negativ övervikt sedan 2006 medan det 2010 är lika många bland KD- och M-sympatisörer som är för som emot att satsa mer på friskolor. Opinionsstödet för friskolor är förhållandevis svagt vilket också framgår av att *friskola* genomgående är det utan jämförelse oftast nämnda besparingsobjektet om nedskärningar skall göras oavsett typ av kommun och politiskt block.³ Medan stödet för friskolorna är svagt hade förslaget att införa vårdnadsbidrag för barn mellan 1 och 3 år utbrett stöd år 2007, då denna fråga ingick i undersökningen. Balansmättet var för svenska folket +25 och det fanns fler som är för än emot bland samtliga partiers sympatisörer även om det positiva stödet är störst bland de borgerliga. Kristdemokraterna hade drivit frågan och inom partiet fanns en mycket stor uppslutning. I tidigare studier hade också rapporterats en positiv inställning till vårdnadsbidrag men frågan hade inte stått högt på den politiska agendan på grund av bristande uppslutning bland andra borgerliga partier. Riksdagen har därefter fattat beslut om införande av vårdnadsbidrag. (Nilsson 2008a)

Bland Sverigedemokraternas sympatisörer föreligger år 2006-2010 en övervikt emot privatiseringar inom vård, skola och omsorg och Sverigedemokraterna har varit emot avskaffandet av stopplagen. I dessa avseenden står partiets sympatisörer till vänster.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att opinionen i fråga om den offentliga sektorns storlek och förslag till privatiseringar inom vård, skola och omsorg genomgått stora svängningar över tid. Ställningstagandet till förslagen präglas av ideologi och partisympati. Huvudmönstret är att frågorna om offentligt-privat är blockskiljande. I tabell 1 redovisas inställningen år 2010 till sju förslag om privatisering bland partiernas sympatisörer.

Tabell 1 Partisypati och förslag om förändring av den offentliga sektorns gränser 2010 (balansmätt)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-87	-47	-50	20	22	13	35	-11	-9
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	55	31	51	1	-6	10	-7	33	17
Låta privata företag svara för äldreomsorg	-68	-54	-44	13	5	-11	26	-16	-15
Satsa mer på friskolor	-58	-41	-40	-17	-7	0	-1	-34	-21
Sälja statliga bolag som bedriver affärsverksamhet	-61	-57	-50	0	15	6	10	-41	-21
Höja arbetslöshetsersättningen	71	74	52	1	8	6	-4	18	30
Avskaffa entréavgiften till statliga museer	65	49	64	32	24	32	26	27	38
Minsta antal (n)	66	374	161	75	115	57	500	57	1595

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag. *) Antalet svarande understiger 50 personer och särredovisas ej.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

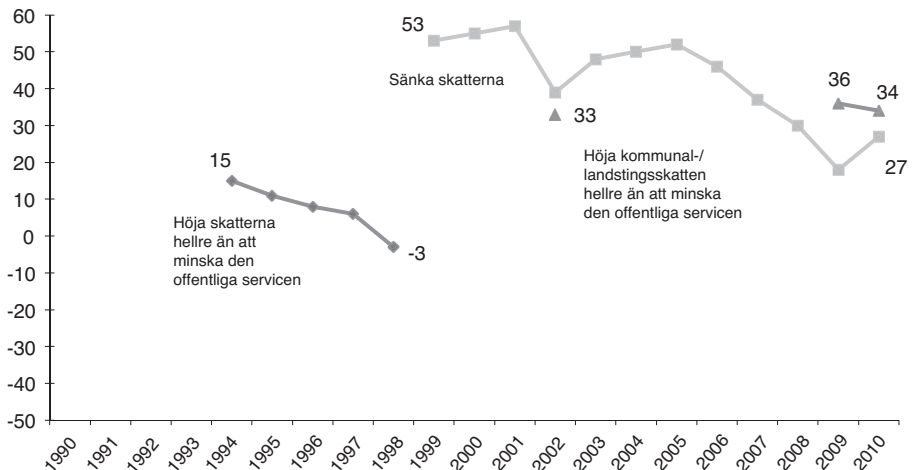
Förutom de fyra frågeområden som det varit möjligt att följa över tid och som kommenterats ovan ingår ytterligare tre nämligen: *Sälja statliga bolag som bedriver affärsverksamhet*, 2007-2010, *Höja arbetslöshetsersättningen* samt *Avskaffa entréavgiften till statliga museer*. I den nationella SOM-undersökningen ställdes frågan *Överföra statlig affärsverksamhet t.ex. Telia/Televerket i privata händer* 1986-2000. Bortsett från privatiseringsvågens höjdpunkt 2000 var det lika många som ville privatisera som inte ville göra det men frågan var klart blockskiljande med MP sympatisörer till vänster. Under senare år har *Försäljning av statliga bolag som bedriver affärsverksamhet* ingått i undersökningarna. År 2010 finns det viss övervikt för detta förslag bland M-, FP och KD-sympatisörer medan balansmättet är 0 för C-sympatisörer. Bland V-, S- och MP-sympatisörer finns en klart kritisk inställning till att sälja affärsdrivande statliga bolag och SD-sympatisörer står till vänster också i denna fråga. När det gäller inställningen till utförsäljningen av apoteken som genomfördes under undersökningsperioden år 2009 fanns en tydlig övervikt för att stoppa utförsäljningen bland de rödgrönas sympatisörer liksom bland C- och SD-sympatisörer. Bland M- och FP-sympatisörer fanns en svag övervikt för regeringens förslag medan opinionen var splittrad med lika många för som emot bland KD:s sympatisörer.

Frågan om att *höja arbetslöshetsersättningen* var en starkt blockskiljande fråga år 2010 där de rödgröna partierna var starkt för medan det var lika många för som emot bland allianspartiernas sympatisörer. SD sympatisörerna intog en mellanställning med en övervikt för en höjning. Oavsett partisympati fanns det stöd för att *avskaffa entréavgifterna för statliga museer*.

Skatter och service

I alla tider och i alla länder har människor klagat över skatter och andra pålagor. Skatterevolter har brutit ut och protestpartier har bildats. Det finns emellertid inget entydigt samband mellan skattenivå och skatteprotest. I välfärdsstater med en utbyggd service och omfattande transfereringar till hushållen är medborgarnas syn på avvägningen mellan betalningen i form av skatter och vad staten ger central (Peters 1991). Svenska folkets inställning till skatterna har kartlagts i ett flertal undersökningar under efterkrigstiden. Svenskarna har visserligen allmänt sett ansett att skatterna är för höga; framför allt gällde det marginalskatterna före den stora skattereformen. Mot slutet av 1960-talet ansåg en majoritet av svenska folket också att skatterna var för höga också i förhållande till förmånerna, medan majoriteten under 1980- och 1990-talen gjorde bedömningen att skatterna var rimliga i relation till förmånerna (Åberg 1993).

Figur 5 Svenska folkets inställning till skatter 1994-2010 (balansmått)

Kommentar: Balansmålet avser andelen som anser att det är ett mycket eller ganska bra förslag minus andelen som anser att det är ett ganska eller mycket dåligt förslag. Andelen som inte tagit ställning till förslagen utgör andelen 'vet ej'.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1994-2010

Valåret 1994, som präglades av budgetunderskott och ökande statsskuld, fanns en övervikt för att *höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen*. Med en förbättrad ekonomisk situation förbyttes emellertid stödet för skattehöjningar hösten 1998 i en svag övervikt för att *inte* höja skatten i relation till offentlig service. Partierna och deras sympatisörer intog i frågan sina traditionella positioner på vänster-högerskalan men under perioden 1994-1997 minskade spännvidden mellan partierna genom att såväl V- och S- som M-sympatisörer förflyttade sig mot mitten. Valåret 1998 fortsatte denna tendens på vänsterkanten medan motståndet mot skattehöjningar skärptes bland de borgerliga partiernas sympatisörer. Vid två senare tillfällen 2002 och 2009 har frågan om en höjning av skatten i förhållande till service ställts men då kopplad till en höjning av kommunal-/landstingsskatten som för det stora flertalet idag är den helt dominerande inkomstskatten. Då har balansmålet varit klart positivt.

Sedan 1998 ställs en fråga om att *sänka skatterna*. Om skatterna inte kopplas till service fanns bland svenska folket en klar övervikt för att sänka skatterna år 1999-2001. Det gällde också inom samtliga partier men spännvidden har också i skattesänkingsfrågan varit stor mellan de olika partiernas sympatisörer. Valåret 2002 med en försämrad ekonomisk situation minskade emellertid viljan att sänka skatterna markant, även om det fortsatt fanns en övervikt för att minska skatterna. Med en förbättrad ekonomi ökade stödet för skattesänkningar under några år. Sedan 2005 har övervikten för en sänkning stegvis minskat. År 2009-2010 var det färre som ville *sänka skatterna* än som ville *höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen*. År 2010 var det en övervikt mot en skattesänkning bland de rödgröna partiernas sympatisörer även om den var svagare bland S-sympatisörerna medan övriga partiers sympatisörer ville se sänkta skatter. Däremot var det en övervikt för en skattehöjning hellre än en minskad service inom alla partier men starkast bland de rödgröna sympatisörerna. SD-sympatisörer delar de rödgrönas syn på den offentliga sektorns gränser och motsätter sig privatiseringar men står de borgerliga närmast i skattefrågorna.

Tabell 2 Partisympati och inställning till skatter 2010 (balansmåt)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Sänka skatterna	-35	-6	-26	48	33	45	59	28	19
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	64	58	66	23	19	25	15	15	37
Minsta antal svar	72	397	155	60	110	49	383	52	1410

Kommentar: Svarspersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i tabellen och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' samt 'Mycket dåligt förslag'. Balansmålet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Den offentliga sektorn, skatterna och privatisering utgör centrala frågor i den politiska debatten och medborgarnas åsikter struktureras i hög grad av ideologi och partisympati. För de politiska partierna har de också varit viktiga frågor på den politiska agendan i beslutande församlingar och i den interna diskussionen inom partierna både nationellt samt i landsting/regioner och kommuner.

Välfärdspolitik opinion och välfärdsretorik

Erfarenheterna från krisen under början av 1990-talet, när det gäller välfärdsopinionen – inställning till offentlig sektor och privatisering samt bedömningen av service – har det varit möjligt att följa genom SOM-undersökningarna. Under krisåren ökade stödet för den offentliga sektorn markant liksom motståndet mot privatiseringar inom samtliga undersökta områden. Detta skedde visserligen från en privatiseringsvågens höjdpunkt efter Berlinmurens fall och nedmonteringen av planekonomierna i Östeuropa men tendensen var tydlig. Under krisåren skedde det en uppslutning bakom välfärdsstaten i dessa avseenden. Det har inte här varit möjligt att här redovisa bedömningar av service men även på detta område skedde förändringar under krisåren. Vid bedömning av offentligt finansierad service sänktes anspråksnivån under krisåren och fler var nöjda med den offentliga servicen trots sänkta servicenivåer inom flera områden. (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001)

Svängningarna har varit mycket mindre dramatiska under den senaste ekonomiska krisen men det finns en tendens i samma riktning som under början av 1990-talet. Under 2008 och 2009 sjönk andelen som vill minska den offentliga sektorn jämfört med 2005/2006 och motståndet mot privatiseringar ökade inom flertalet undersökta områden. Under 1990-talet första hälften fanns en övervikt för att höja skatten hellre än att minska den offentliga servicen och denna syn på skatterna ökar på nytt medan stödet för att sänka skatterna har minskat.

Under den senaste mandatperioden har en enig alliansregering genomfört förändringar av den offentliga sektorns gränser medan oppositionspartierna i flera fall uppvisat oenighet vid behandlingen av förslagen i riksdagen. På väljarplanet är emellertid enigheten bland V-, S- och MP-sympatisörer stor medan det i flera fall funnits en betydande spännvidd bland allianspartiernas sympatisörer. Kristdemokraterna har i alliansregeringen genom att inneha posterna som socialminister och finansmarknadsminister fått företräda regeringen politik när det gäller förändringar på dessa områden, som i flera fall haft svagt opinionsstöd bland svenska folket och i vissa avseenden även bland borgerliga sympatisörer. Frågor om ändrad organisation tilldrar sig i sig emellertid ett begränsat intresse bland väljarna men välfärdsfrågor och skatter finns alltid med på medborgarnas agenda.

I sin studie av svensk skattepolitik framhåller statsvetaren Axel Hadenius att viktiga faktorer när det gäller att analysera beslutsfattandet i skattefrågor vid sidan av aktörernas mål är det kognitiva systemet dvs. den verklighetssyn som bildar utgångspunkten för agerandet liksom den avgränsning av problemet som görs (Hadenius

1981). I dagens medialiserade samhälle är i kampen om väljarna frågornas inramning av mycket stor betydelse. Detta förhållande är högst påtagligt när det gäller välfärdsretoriken. Skattesänkningar och jobbskatteavdrag ger två skilda perspektiv på skattefrågan liksom sänkt skatt och skatt i relation till välfärdsservice. Arbetslinjen representerar en annan syn på sysselsättningsfrågan och ersättningsnivåerna i socialförsäkringssystemen än traditionella problemformuleringar. Långsiktigt är det emellertid en fråga om trovärdighet, då väljarnas erfarenheter möter de politiska budskapen.

I en jämförande studie av nedskärningarna i trygghetssystemen under perioden 1975-1995, som publicerades i den ansedda tidskriften *American Political Science Review*, placerade välfärdsforskarna Korpi och Palme Danmark i gruppen med grundtrygghet med hänsyn till de viktigaste socialförsäkringssystemens institutionella karaktäristiska. Finland, Norge och Sverige tillhörde fortsatt gruppen an nordiska välfärdsstater (Korpi och Palme 2003).

Välfärdsstatens utbyggnad innebar en utbyggnad både av transfereringssystemen, som i Sverige huvudsakligen är en uppgift för staten, och offentligt finansierad tjänsteproduktion/service, som huvudsakligen bedrivs av kommuner och landsting/regioner. Nedskärningarna under 1990-talet avsåg samma huvudområden och påverkade de olika nivåerna inom den offentliga sektorn på skilda sätt. Kommittén *Välfärdsbokslut*, som analyserade välfärdens och socialpolitikens förändringar under 1990-talet, fann att det inte gick att belägga ett systemskifte vare sig när det gäller välfärdstjänsternas eller transfereringarnas område (SOU 2001:79). Tre grupper pekades emellertid ut som välfärdens förlorare under 1990-talet: ungdomar, invandrare och ensamstående mödrar och den ökade arbetslösheten skapade problem som präglade det följande årtiondet (Bergmark och Fritzell 2007). Det ankommer på forskare att mot bakgrund av den ekonomiska krisen och de genomförda förändringarna av välfärdssystemen på nytt göra ett välfärdsbokslut och pröva vilken grupp av välfärdsstater som Sverige idag tillhör.

Noter

- ¹ Inskränkningen i rätten att överlämna driften akutsjukhus till annan upphörde att gälla med utgången av 2002, då de i riksdagen då samverkande partierna inte kunde enas om en förlängning av lagen. Baserat på en överenskommelse mellan regeringen och Vänsterpartiet och Miljöpartiet om vilka villkor som skulle gälla för alternativa driftsformer inom vården ändrades Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), vilket innebar att "Om landsting överlämnar ansvaret för driften av hälso-och sjukvård som ges vid ett sjukhus till annan skall avtalet innehålla villkor om att verksamheten inte får drivas med syfte att skapa vinst åt ägare eller motsvarande intressent." (Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23; Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10)

- ² Därmed upphävs bestämmelserna om att landsting inte kan sluta avtal om verksamheten skall drivas med vinstsyfte, vården skall finansieras uteslutande med vårdavgifter, att landstingen inte får överlämna driften av regionsjukhus/kliniker till annan och kravet på att landstinget skall bedriva hälso- och sjukvård vid minst ett sjukhus i offentlig regi.
- ³ Att friskolan är det oftast nämnda området som man i första hand kan minska på går igen i flera undersökningar. Samma resultat redovisas från undersökningar i Skåne och Västsverige (Persson 1999, Nilsson 2008).

Referenser

- Blomqvist, P (2005), "Privatisering av sjukvård; lösning eller komplikation" I *Socialvetenskaplig tidskrift* 2005:2-3.
- Blomqvist, P & Rothstein, B (2000), *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Agora.
- Carlson, B R (2006) "Friskolor mellan ideologi och erfarenhet" i Nilsson, L (red) *Nya gränser – Västsverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Esping-Andersen, G (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity press.
- Esping-Andersen, G (1996), "After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy." I Esping-Andersen, G, ed. *Welfare States in Transition*. Sage Publications.
- Esping-Andersen, G (2002) "Towards the Good Society, Once Again?" In Esping-Andersen, G m.fl. (2002) *Why we need a New Welfare State*. Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G (2009) *The Incomplete Revolution. Adapting to women's new roles*. Polity.
- Hadenius, A (1981) *Spelet om skatten*. Norstedts.
- Hadenius, S och Nilsson, L (1991) *Ifrågasatt. Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk Informations medicenter.
- Johansson, F, Nilsson, L och Strömberg, L (2001), *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Liber.
- Korpi, W och Palme, J (2003) "New Politics and Class Politics in the Context of Austerity and Globalization: Welfare state Regress in 18 Countries, 1975-95". In *American Political Science Review*, vol. 97, No. 3,
- Lundqvist, Lennart J (2001) "Privatisering – varför och varför inte." I Rothstein, Bo (red) *Politik som organisering. förvaltningspolitikens grundproblem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Nilsson, L (2000), "Opinionstrender och medieeffekter." I Fridolf, M (red), *Vem formar politiken i kommunerna?*. SNS Förlag.
- Nilsson, L (2007) "Trovärdig välfärdspolitik?." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det nya Sverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Nilsson, L (2008), "Välfärd, demokrati och service – Skåne 2006". I Nilsson, L och Antoni, R red. *Medborgarna, regionen och flernivådemokratien*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2010). "Välfärdsolitik och opinion". I Holmberg, S och Weibull, L red. *Nordiskt ljus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L och Strömberg, L (1988) "Offentligt-privat, Svenska Folkets åsikter om privatisering och avreglering." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *SOM-undersökningen 1987*, SOM-rapport nr 3. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Persson, J (1999), *Storstadsregionens kontraster. Kommunundersökningarna i Göteborgsregionen 1996-1998*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Peters, G (1991), *The Politics of Taxation. A Comparative Perspective*. Blackwell.
- Proposition 2000/01:36, *Sjukhus med vinstsyfte*.
- Proposition 2006/07:52, *Driftsformer för sjukhus*.
- Proposition 2006/07:57, *Försäljning av vissa statligt ägda företag*.
- SCB Pressmeddelande, Nr 2009:109.
- Segerfeldt, F (2003) *Vatten till salu. Hur företag och marknad kan lösa världens vattenkris*. Pejling nr 44, Timbro.
- Shiva, V (2003) *Krig om vatten: plundring och profit*. Ordfront.
- Svallfors, S (1996) *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Borea.
- Socialdepartementet*, Promemoria 2004-06-23.
- Socialdepartementet*, Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10.
- SOU 2001:79, *Välfärdsbokslut för 1990-talet*.
- Tarschys, D (1978) *Den offentliga revolutionen*. Kontenta.
- Vogel, J (1970), *Aspirationer, möjligheter och skattemoral*. Stockholm: SOU 1970:25.
- Åberg, R (1993), *Århundradets skattereform? Politik och opinion kring 1991 års skattereform*. Fritzes.

Kultur- och
konsumtions-
landskapet

BIBLIOTEK OCH LÄSANDE MELLAN DIGITALA OCH FYSISKA MEDIA

LARS HÖGLUND OCH EVA WAHLSTRÖM

Biblioteken är en samhällsinstitution som både håller fast vid kärnidén och kontinuerligt förändras när det gäller utformningen av tjänster och i förhållandet till olika medier. En bibliotekarie citeras i en aktuell artikel: ”Vi står för boken men för alla andra medier också” (Skog och Blom, 2011). För att nå fram till barn och ungdomar, som är en viktig användargrupp, krävs att det finns flera vägar till läsande och informationskompetens. Mediebruket är mer varierat: ”Man läser boken, ser filmen och lyssnar på musiken” (ibid.). Internet och sociala media ingår i konceptet lika naturligt som att man anpassar den fysiska miljön till nya förutsättningar. Ökad betoning av mötesplatsfunktionen samtidigt som många nya media tillkommit ger ändrade förutsättningar för servicen. Ett exempel är att e-böcker och andra digitala media ökar samtidigt som behoven att exponera fysiska böcker minskar. En sådan förändringsprocess återfinns i flera länder i västvärlden. Mot den bakgrunden har vi i den senaste SOM-undersökningen ställt frågor om såväl e-böcker som sociala medier och användningen av bibliotekstjänster via Internet. Tillsammans ska svaren ge en bild av den sammansatta mediesituationen i dagens samhälle.

Att ha tillgång till information som är relevant och korrekt är fundamentalt för medborgarna i en demokrati. Det är också en grundförutsättning i ekonomisk teori, både för oss som konsumenter och för utveckling av företag och andra verksamheter. Kanske viktigast av allt är att tidigt nå barn och unga för att stimulera deras läsning och informationskompetens och därmed lägga en grund för den framtida samhällsutvecklingen. Av biblioteksstatistiken framgår att utlåningen av barnböcker numera är mer omfattande än utlån av fack- eller skönlitteratur i de svenska folkbiblioteken. Under senare år har också allt fler bibliotek en kombinerad uppgift som både folk- och skolbibliotek. Nära hälften av alla biblioteksenheter är sådana integrerade bibliotek. Biblioteken kan bidra till barnens läsning, men föräldrar och andra närstående har en viktig roll vid sidan av bibliotek och skola. Vi uppmärksammar detta med data om högläsning för barn längre fram i denna artikel.

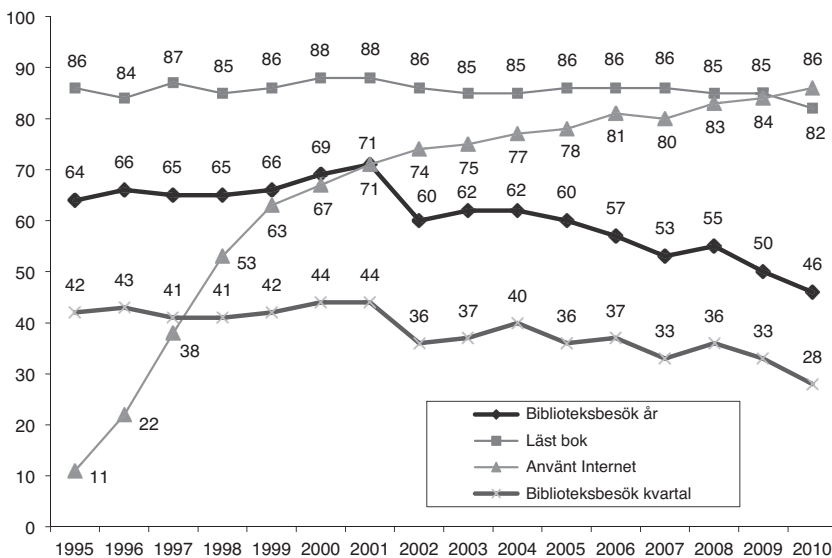
Inställningen till och förtroendet för en rad olika samhällsinstitutioner har mätts under lång tid. Vissa institutioner har många en uppfattning om trots att man inte personligen möter eller berörs av dem direkt. När det gäller biblioteken torde dock de egna erfarenheterna spela en stor roll. Vilka förändringar kan vi då se när det gäller biblioteksbesök? Varför besöker man bibliotek idag? Kan vi se samband mellan biblioteksanvändning och andra samhällsförhållanden? Dessa frågor belyser vi här med aktuella data från SOM-undersökningen.

Biblioteks- och informationsvanor

Biblioteken är ett av flera sätt att få tillgång till litteratur, men de fyller också andra funktioner. Ett tidigt antagande var att Internet skulle kunna medföra minskad biblioteksanvändning. Samtidigt hade biblioteken under Internets tidiga spridningsfas en viktig uppgift att erbjuda tillgång till Internet. Behovet av den uppgiften är idag mindre, då majoriteten nu har tillgång till Internet. Figur 1 visar andelen som besökt bibliotek någon gång per år eller oftare respektive någon gång per kvartal eller oftare mot bakgrund av bokläsning och Internetanvändning någon gång per år eller oftare under perioden 1995-2010.

Här framgår tydligt en nedåtgående tendens för biblioteksbesöken under de senaste 6-7 åren, liksom att adoptionskurvan för Internet redan börjat plana ut efter en expansiv introduktionsfas. När det gäller bokläsning åtminstone någon gång per år verkar detta ganska stabilt över tid. Trots detta kan man då och då notera larmsignaler om minskad läsning, t ex bland yngre män. Å andra sidan har andelen som läser böcker varje vecka ökat under ett antal år innan en mindre nedgång under de senaste fyra åren (Nilsson, 2011).

Figur 1 Biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning 1995-2010. Andel som gjort/ använt åtminstone någon gång under det senaste året, samt biblioteksbesök varje kvartal eller oftare (procent)

Kommentar: Diagrammet bygger på Riks 2 urvalet i SOM-undersökningen. Under de senaste två åren finns även ett tredje urval där biblioteksbesöken ligger något högre, men följer samma trend. Den tydliga nedgången mellan 2001 och 2002 sammanfaller med införandet av lägre bokmoms.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995-2010.

Som framgått är nedgången i biblioteksbesöken tydlig under de senaste åren med en nästan linjär trend från 2002/2003, efter en skift nedåt just i samband med sänkningen av bokmomsen. Stora skillnader finns också mellan olika grupper, t ex när det gäller biblioteksbesök efter utbildning, kön och ålder. Den påtagliga skillnaden mellan män och kvinnor, där kvinnor både läser böcker och använder bibliotek i större utsträckning än män, kvarstår. Någon större skillnad finns dock inte mellan män och kvinnor när det gäller Internetanvändning. Sambandet mellan utbildning och Internetanvändning har successivt försvagats med undantag för dem med grundskola som högsta utbildning vilket förklaras av att det i denna grupp återfinns många från den äldre generationen med kort obligatorisk skolgång. Skillnaden mellan olika åldersgrupper när det gäller ”åtminstone någon Internetanvändning” uppvisar ett liknande mönster (Tabell 1). Att detta förändras när vi ser på mer frekvent Internetanvändning visas längre fram i denna artikel.

Tabell 1 Biblioteksbesök, bokläsning och Internet 2007-2010 (procent)

År	Biblioteksbesök senaste året				Läst bok senaste året				Använt Internet senaste året			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Ålder												
15-29	63	69	66	56	91	89	89	82	99	98	99	99
30-49	59	57	51	52	88	87	87	87	94	98	98	99
50-64	46	49	44	39	85	86	85	83	83	86	88	92
65-85	46	47	45	42	82	80	80	75	38	47	52	53
Kön												
Män	46	50	42	40	80	76	78	75	81	84	87	86
Kvinnor	60	59	58	52	92	92	91	89	79	83	82	85
Utbildning												
Låg	36	32	31	25	70	69	65	62	52	55	52	57
Medellåg	49	51	49	41	86	83	82	79	84	90	90	90
Medelhög	62	67	56	54	92	92	94	93	87	91	93	95
Hög	70	73	64	66	97	96	98	96	95	96	96	98
Nuvarande familjetyp												
Arbetarhem	47	49	46	38	79	77	77	74	74	77	80	82
Jordbrukarhem	40	33	40	26	73	82	70	57	62	77	59	69
Tjänstemannahem	56	60	57	57	92	91	93	92	83	87	91	92
Högre tjänstem/ (akademiker)*	70	69	54	53	98	96	96	96	95	96	93	94
Företagare	41	49	45	46	87	87	89	90	79	86	88	91
Antal svar	3311	1602	1597	1563	3311	3348	3154	3166	3311	1608	2908	3166

*) Kategorin Högre tjänsteman/akademiker ändrades från 2009 till Högre tjänstemannahem.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995-2010.

Det finns anledning, inte minst ur demokratisynpunkt, att uppmärksamma informationsklyftor mellan generationer och andra grupper. Robert D. Putman har visat hur ”sambandsförändringar och generationsskiften hänger samman.” (Putnam, 2001:34). Putnams empiri utgår från det amerikanska samhället, men man kan dra paralleller till det svenska samhället, särskilt när det gäller olika åldersgruppers bruk av ny teknik som t.ex. Internet. Numera har internet som teknologi adopterats i de flesta grupper och bland yngre och medelålders används sociala medier frekvent. Sådana teknologier kan användas i alltfler sammanhang och blir en given utgångspunkt för planering av nya verksamheter, för informationsspridning, marknadsföring och olika media. Samtidigt kan den utvecklingen missgynna de äldsta, som i mindre grad har tillgång till den nya teknologin och vanligen har kortare utbildning.

Biblioteksbesöken visar det senaste året en fortsatt smärre nedgång bland både män och kvinnor, men mer bland lågutbildade och i arbetarhem än bland högre tjänstemän och högutbildade. Årets siffra, 46 procent som åtminstone någon gång per år besöker bibliotek, är den lägsta hittills i denna typ av mätning. Andelen mer regelbundna besökare (kvartal eller oftare) följer en liknande trend och ligger här strax under 30 procent.

Tabell 2 Andel som använder biblioteket resp. läser böcker efter kön, utbildning och studieaktivitet (procent)

Studerande	Nej				Ja			
	Låg		Hög		Låg		Hög	
Utbildning								
Kön	Man	Kv	Man	Kv	Man	Kv	Man	Kv
Procent som besöker bibliotek varje kvartal eller oftare	17	24	34	44	33	52	53	72
Läst bok varje kvartal eller oftare	42	65	74	83	58	70	72	94
Antal svar:								
Biblioteksbesök	795	750	532	694	67	79	27	71
Läst bok	801	756	529	692	67	77	50	99

Kommentar: Ett effektmått som varierar mellan 0 och 1, baserat på genomsnittlig procentskillnad kan beräknas från tabellen ovan.

Effekter på biblioteksbesök: Kön=0,14 Utb=0,15 Studier=0,28 Totalt 2010=0,57
 Effekter på bokläsning: Kön=0,17 Utb=0,22 Studier=0,08 Totalt 2010=0,47

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Den till synes stabila kurvan för bokläsning någon gång per år eller oftare (Figur 1) rymmer motsägelser. Om vi ser till dem som läser böcker ofta, t ex en eller flera gånger per vecka verkar denna grupp först ha ökat från ca 30 procent i mitten av 1990-talet till 43 procent 2005-2006 och därefter åter minskat till 38 procent 2010. Biblioteken har en viktig uppgift som stöd för studier. Det är därför naturligt att frekventa biblioteksanvändare återfinns bland studerande av olika slag. Studieaktivitet, utbildningsnivå och kön förklarar en stor del av biblioteksanvändningen, men också bokläsning. Studieaktivitet höjer dock i första hand biblioteksbesöken, medan utbildningsnivå har större effekt på allmän bokläsning än på biblioteksbesök. Som framgår av tabell 2 är det särskilt bland lågutbildade män man finner få som utnyttjar biblioteket.

Skillnaderna vad gäller bokläsning och biblioteksbesök är således betydande mellan olika grupper. Medan lågutbildade män är en grupp som biblioteken sällan når (här 17 procent) uppger dock något fler av dessa att de läser bok någon gång per kvartal eller oftare (42 procent).

E-böcker och mänskliga möten ökar samtidigt

Trots många förändringar under senare år är det fortfarande boklån som motiverar de flesta biblioteksbesöken (Figur 2 och Tabell 2). Den tendens till minskade biblioteksbesök vi nämnt ovan har också sin motsvarighet i biblioteksstatistiken, främst vad gäller traditionell bokutlåning. Nya media, som olika former av ljudböcker och e-böcker ökar, men från så låg nivå att totalbilden ännu inte ändrats väsentligt, eftersom utlåningen av böcker står för så stora volymer. Antalet utlån av e-böcker har dock fördubblats mellan 2005 och 2009 från ca 135000 till 276000 utlån, vilket innebär att de kommer mycket starkt. Nedgången för traditionella boklån gäller framförallt skönlitteratur för vuxna och facklitteratur, men inte barnböcker, som är den litteraturkategori som dominerar utlånen vid svenska folkbibliotek (figur 2).

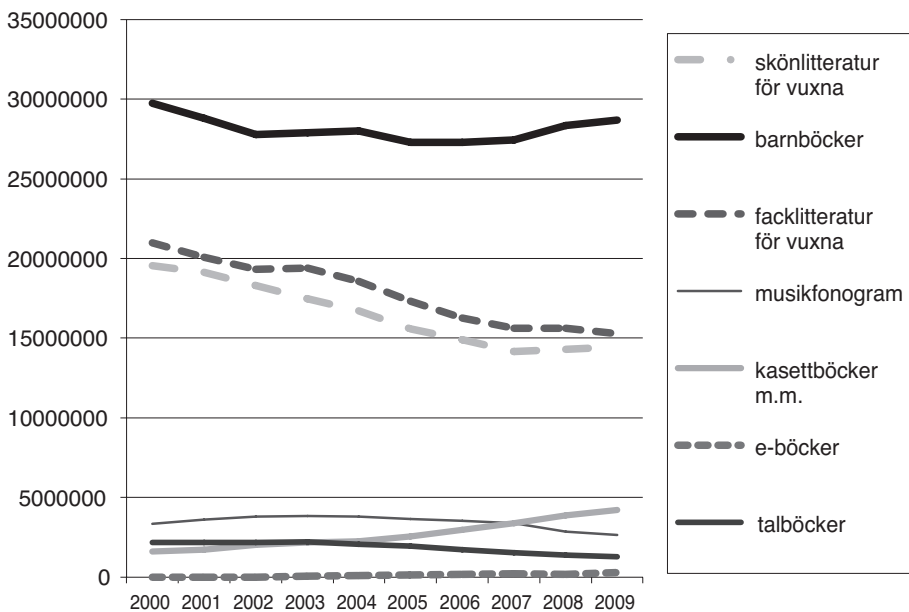
Figur 2, som bygger på biblioteksstatistiken, visar en fortgående minskning av antalet boklån både för fack- och skönlitteratur. Barnlitteraturen ligger högre och mer stabilt. I botten av diagrammet återfinns andra media, där olika former av ljudböcker och e-böcker ökar, men från så låg nivå att totalbilden ännu inte ändras väsentligt, eftersom utlåningen av böcker står för så stora volymer.

Nu är dock bokutlåning endast en av flera tjänster biblioteken erbjuder och vi har därför ställt frågor vilka aktiviteter man gjort vid biblioteksbesöken. Tabell 3 redovisar svaren efter kön och ålder.

Kvinnor utför något oftare än män olika aktiviteter på biblioteket. Undantaget är läsning av tidningar och tidskrifter som något fler bland männen ägnar sig åt. För både män och kvinnor och för olika åldersgrupper är lån av skönlitteratur den vanligaste aktiviteten, men kvinnor ligger här ca 13 procentenheter högre än männen. Förutom lån av fack- och skönlitteratur, som är centralt för alla grupper i tabell 3 har olika åldersgrupper specifika intressen. För yngre är tillgången till arbetsplats

av särskilt stor betydelse, för gruppen 30-49 år är barnböcker viktigt, för de äldre är deltagande i kulturevenemang vanligare än för övriga grupper. Av särskilt intresse är att tillgång till personlig service utnyttjas av samtliga grupper – att fråga bibliotekarie om hjälp hör till de vanligaste aktiviteterna.

Figur 2 Antal utlån i svenska folkbibliotek 2000-2009

Källa: SCB Statistikdatabas

Idag framhålls ofta bibliotekets roll som mötesplats. Drygt en femtedel av de svarande uppger att de ofta träffar vänner och bekanta på biblioteket. Om man i begreppet mötesplats även inkluderar mötet med kultur- och information täcks ett antal olika aktiviteter in, inklusive användning av medier och läsning på plats, vilket inte fångas in i vanlig utlåningsstatistik. I Figur 3 rangordnas och jämförs mäns och kvinnors aktiviteter på biblioteket.

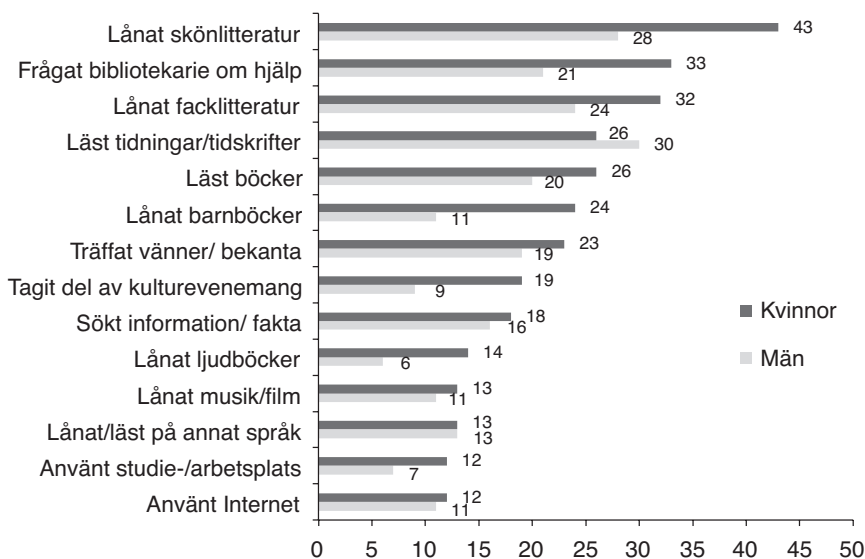
Jämfört med 2009 års undersökning är skillnaderna för olika aktiviteter ganska små, men just när det gäller att träffa vänner och bekanta finns en ökning av andelen som gör detta relativt ofta. För män har denna andel ökat från 15 till 19 procent och för kvinnor från 18 till 23 procent jämfört med föregående år.

Man kan notera att användning av Internet kommer långt ner på listan i Figur 3, vilket kan tolkas som en effekt av att de flesta har tillgång till Internet i bostaden.

Tabell 3 Aktiviteter på biblioteket efter ålder och kön. Andelen som utför respektive aktivitet någon gång per halvår eller oftare (procent)

Aktivitet	Kön		Ålder				Samtliga	Antal svar
	Kvinnor	Män	16-29	30-49	50-64	65-85		
Lånat barnböcker	24	11	8	39	11	6	18	823
Lånat skönlitteratur	41	28	33	33	32	44	35	814
Lånat facklitteratur	32	24	32	31	25	25	28	812
Lånat ljudböcker	14	6	6	13	11	10	11	813
Lånat/läst på annat språk	13	13	27	14	10	6	13	805
Lånat musik/film	13	11	13	17	9	8	12	801
Läst böcker	26	20	31	15	23	30	24	797
Läst tidningar/tidskrifter	26	30	26	19	25	46	28	798
Använt Internet	12	11	24	8	8	12	12	798
Sökt information/ fakta	18	16	30	14	11	19	17	792
Använt studie-/arbetsplats	12	7	26	8	6	5	10	787
Frågat bibliotekarie om hjälp	33	21	38	27	23	27	28	796
Tagit del av kulturevenemang	19	9	9	11	18	20	15	795
Träffat vänner/ bekanta	23	19	25	15	15	33	21	794

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010. Bas: Biblioteksbesökare.

Figur 3 Aktiviteter på biblioteket 2010. Någon gång per halvår eller oftare (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Biblioteket och högläsning för barn

En mycket stor del av alla småbarnsföräldrar läser högt för sina barn. Forskning om högläsning betonar att den har betydelse för barns språkutveckling och läsförmåga. Det finns också studier som visar att läsförmåga hos barn och unga även påverkar andra prestationer som till exempel matematik och förmågan att förstå information (Wade och Moore, 1998; Sheldrick 1999).

På senare år har högläsningens betydelse för barns utveckling uppmärksammats, inte minst i samband med rapporter om en nedgående trend för skolbarnens läsförmågor. Pedagoger, språkforskare och hjärnforskare har utifrån olika perspektiv visat på högläsningens betydelse för barnets utveckling (Höglund & Wahlström 2006). Högläsning förbereder inte barnen bara för uppgiften att läsa själva, utan stimulerar också uppmärksamhet och koncentrationsförmåga. Undersökningar har genom åren kommit fram till resultat som stödjer teorin om att högläsning för barn har betydelse för deras språkutveckling och även intresset för läsning.

I England bedrevs under 1990-talet ett projekt kallat "Bookstart". Genom att dela ut bokpaket till en grupp småbarnsfamiljer avsåg man undersöka huruvida detta skulle bidra till att stimulera barnens språkutveckling. De familjer som ingick i Bookstartgruppen visade sig även också använda sig av biblioteket två gånger så ofta som kontrollgruppen (Wade och Moore, 1996:63-76). Undersökningsgrupperna följdes upp några år senare. "Bookstartsbarnen" uppvisade då bättre resultat inom flera ämnes- och färdighetsområden. De hade inte bara en godare läs- och skrivförmåga utan de hade också djupare kunskaper i matematik (Wade och Moore, 1998:135-145).

Högläsning för barn tycks således ha positiva effekter för barnens intellektuella mognad. Andra effekter av högläsningen som också torde vara minst lika viktiga för barnens utveckling är de mer emotionella aspekterna. Högläsningssituationen mellan barnet och den vuxne handlar om en interaktion och ett ömsesidigt lyssnande samspel. När barn och vuxna genom högläsning tillsammans utforskar språket tycks detta bidra till den känslomässiga utvecklingen såväl som den bidrar till att barnet lättare och snabbare tillägnar sig läs- och skrivförmågan (Teale, 1986:196).

Ålder och kön har stor betydelse för läsvanorna. Att flickor och kvinnor läser mer och oftare än pojkar och män är välkänt och en stabil trend. När det gäller läsning ger kön ett starkare utslag än socioekonomisk status. Johnsson Smaragdi och Jönsson uppmärksammar att litteraturläsning konnoteras med något feminint och att detta kan påverka pojkars läsvanor. Men man får inte bortse från att de socioekonomiska sambanden också är betydelsefulla. Det är framförallt pojkar från familjer med låg socioekonomisk status som aldrig läser. Följdriktigt läser flickor med hög socioekonomisk status mest (Johnsson Smaragdi och Jönsson, 2006:530 ff.).

Läsning för barn är en vanligt förekommande tjänst på biblioteken. Bland småbarnsföräldrar är också högläsning för barnen i hemmet relativt vanligt. En majoritet av såväl män som kvinnor med barn i åldern upp till sex år läser högt för barnen åtminstone någon gång per månad och bland samtliga svarande uppger nära hälften att de gjort det under det senaste året (Tabell 4).

Tabell 4 Läst högt för barn 2010 (procent av samtliga svarande)

	Nej, ingen gång	Ja, någon gång/ år	Ja, någon gång/ halvår	Ja, någon gång/ kvartal	Ja, någon gång/ månad	Ja, någon gång i vecken	Ja, flera gångar i veckan	Samtliga
	52	8	5	5	10	6	14	48
Antal svar	839	12	80	79	158	97	218	1600

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Om vi ser närmare på den regelbundna högläsningen är det bland kvinnor, yngre och medelålders samt högutbildade som högläsningen är särskilt vanlig. Däremot verkar skillnaderna vara mindre mellan olika yrkesgrupper (Tabell 5).

Tabell 5 Läst högt varje vecka. Svarande med egna barn 0-6 år (procent)

	Procent	Antal svar
Alla	49	597
Kön		
Män	42	228
Kvinnor	54	569
Ålder		
16-29	75	(28)
30-49	75	272
50-64	25	188
65-85	20	109
Utbildning		
Låg	22	88
Medellåg	46	171
Medelhög	53	116
Hög	61	215
Nuvarande familjetyp		
Arbetare	50	217
Tjänsteman	49	240
Högre tjänsteman	59	54
Företagare	49	49

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Om man kombinerar kön och utbildning blir skillnaderna mellan olika grupper mer påtagliga. Män med låg eller medellåg utbildning (sammanslaget till "Låg" i tabell 6) är den grupp som mest sällan läser för barnen. Hela 45 procent i den kategorin läser sällan eller aldrig högt för barnen, jämfört med endast 5 procent bland kvinnor med hög eller medelhög utbildning. Man kan också notera att bland dem med låg eller medellåg utbildning är skillnaden mellan män och kvinnor större än bland högutbildade. På grund av internbortfall är antalet svarande här litet, men tendensen är ganska lik tidigare års resultat (Tabell 6). Utbildning har sammantaget mycket större effekt än kön.

Tabell 6 Läst högt för barn 0-6 år efter utbildning och kön (procent)

Utbildning	Låg		Hög	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Läst högt flera ggr/vecka	36	52	75	84
Läst någon gång/ vecka	19	17	22	11
Läst mer sällan eller aldrig	45	31	3	5
Antal svar	53	36	65	88

Kommentar: Bas svarande med barn 0-6 år (Antal svarande: 242). Ett effektmått baserat på genomsnittlig procentskillnad för andelen som läser högt flera gånger per vecka ger för utbildning 0,36 och för kön 0,13. Sammantaget 0,49.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Medan utbildning och kön har stor betydelse för högläsning, har närheten till och tillgång till litteratur också ett tydligt samband med högläsningen. Biblioteksbesök någon gång per kvartal eller oftare är relaterat till högläsning för barn både bland hög- och lågutbildade.

Bibliotekens roll för individ och samhälle

Många tycks eniga om att förmågan att läsa och därmed kunna tillägna sig både samhällsinformation och kultur är en rättvisefråga och därmed också en demokrati-fråga, men läsning kan också ha en rad andra konsekvenser som vi vet ganska lite om. Bibliotekens samhällsroll kan studeras på olika sätt och det finns även flera internationella studier som försökt visa på den ekonomiska betydelsen. Vanligtvis

visar sådana beräkningar en betydande avkastning på insatta medel (Svensk Biblioteksförening, 2007). I den senaste SOM-undersökningen finns en ny fråga om vilket betydelse olika biblioteksfunktioner haft för användarna själva eller för deras familj under det senaste året. Svaren ger en grund för att kunna säga att biblioteken upplevs ha stor betydelse även när specifika funktioner anges. Vi har tidigare noterat att man i allmänna termer upplever biblioteken som viktiga och är beredda att betala skatt för detta (se t ex Höglund och Wahlström 2008). Bibliotekens betydelse för olika gruppers informationsanvändning och individers utveckling är ett område som studeras i flera nordiska projekt för närvarande.

Tabell 7 Bibliotekens betydelse. Andel som upplever att biblioteken har stor betydelse i olika avseenden (procent av biblioteksanvändare)

	Stor betydelse:		
	Kvinna	Man	Antal svar
Inspirerat till läsning av böcker	59	46	716
Gett faktauppgifter och kunskap	55	43	699
Gett råd och vägledning	36	27	695
Underlättat arbete el studier	34	27	697
Varit en plats att träffa andra	12	12	697

Kommentar: Frågan lyder: Vilken betydelse har biblioteket haft för dig/din familj i följande avseenden under de senaste 12 månaderna. (Bas: biblioteksanvändare)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Inte oväntat uppger en något större andel kvinnor än män att biblioteket haft stor betydelse för dem själva eller någon i familjen under det senaste året. Detta gäller särskilt aspekter som rör läsning. Skillnaden mellan män och kvinnor är mindre när det gäller bibliotekets roll för arbete eller studier. Intressant är att det inte tycks råda någon skillnad mellan mäns och kvinnors bedömning när det gäller mötesplatsfunktionen. Lika många män som kvinnor uppger denna vara viktig. Samtidigt är det en aspekt som kommer långt efter de läs- eller studieinriktade funktionerna eller rådgivning i samband med dessa.

Bibliotek, sociala medier och elektroniska läsplattor

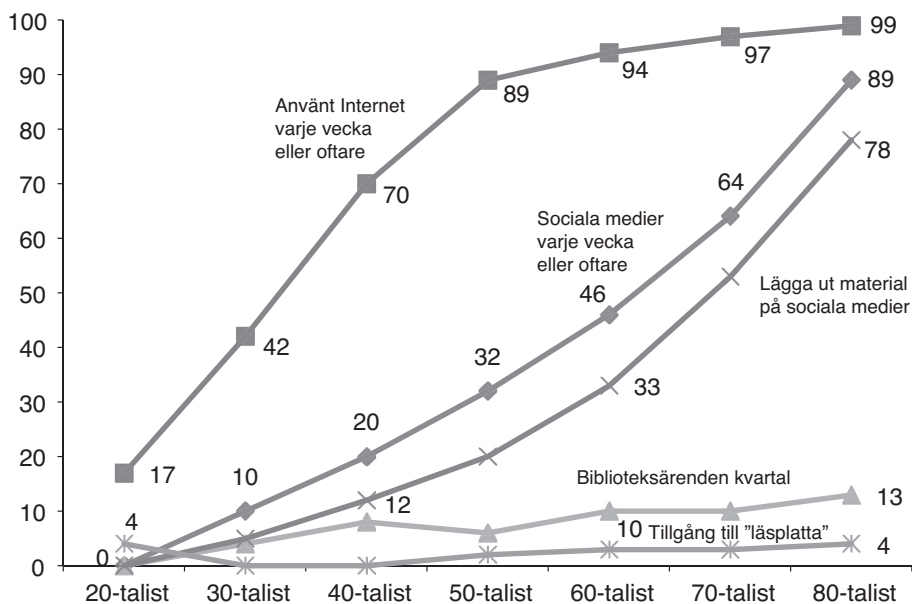
Biblioteken verkar idag på flera digitala arenor. De sociala medierna har på relativt kort tid blivit vanliga med en spridning som gått snabbare än Internetanvändningen gjort. Det är dock stora skillnader mellan olika åldersgrupper. Särskilt bland dem

i åldrarna upp till 30 år är aktiviteten betydande och rör många arenor. Givetvis berörs också biblioteken av detta.

En ny variant av läsplatta, såsom ”ipad”, och den nya typen av mobiltelefoner, så kallade ”smart phones”, innebär också nya sätt att sprida information och mobil internettillgång.

Folkbiblioteken i många kommuner har alltfler e-böcker för utlåning via sådana tekniker och instruktioner på sin hemsida om hur man laddar ner böcker. Som framgår av diagrammet nedan är det ännu bara en mindre del av befolkningen som har tillgång till sådana läsplattor, men i intervjuer med tidiga användare av dessa betonar flera att en uppskattad del av deras användning just rör möjligheten att låna och läsa böcker från biblioteket i elektronisk form. Detta i kombination med ökad användarvänlighet och stor IT-vana bland yngre gör det möjligt att spekulera i att denna informationsväg, som inte kräver fysiska besök, kan komma att få stor spridning. (Figur 4).

Figur 4 *Biblioteksanvändning via Internet, tillgång till elektronisk läsplatta samt användning av Internet och sociala medier i olika generationer efter födelsedecennium (procent)*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Figur 4 visar hur såväl frekvent användning av Internet som sociala medier är starkt åldersberoende. Nära 80 procent av dem som är under 30 år lägger åtminstone i någon mån ut material via sociala medier, medan ytterligare ca 10 procent använder eller tar del av sociala medier varje vecka eller oftare. Denna skillnad mellan åldergrupper är inte alls så tydlig när det gäller att göra biblioteksärenden via nätet eller när det gäller att ha tillgång till "läsplatta".

Sociala medier används numera för en rad olika ändamål. De kan nås via dator, telefon eller läsplattor och har förändrat kommunikationsvägar och informations-spridning på flera sätt. Konsekvenserna av detta är relativt outforskade. Framförallt stimuleras kontakter mellan personer både i befintliga nätverk och med okända på gott och ont. Allt fler verksamheter annonserar att de också finns på till exempel Facebook eller Youtube. Detta gäller också biblioteken.

Bibliotekens service rankas regelmässigt högt i SOM-undersökningarna och brukar ligga i topp när en rad olika typer av offentlig service i kommunerna bedöms av de svarande. På liknande sätt är förtroendet för biblioteken högt och balansmåten mycket höga, eftersom det är mycket få som är uttalat missnöjda. Vi har tidigare konstaterat att det finns ett samband mellan bedömning och användning. När biblioteksbesöken sjunker finns således en risk att också synen på service och/eller förtroende följer med. I figur 5 visas andelen nöjda med servicen för de senaste 12 åren. Kurvan nedanför anger andelen som någorlunda regelbundet besöker bibliotek, någon gång per kvartal eller oftare. Den tidigare ganska stabila kurvan för service har sjunkit under de senaste åren. Att kurvorna följer varandra väl framgår här tydligt. Trots mycket goda betyg har man här möjligen ett problem, eftersom det inte är säkert att tjänster via nätet ger samma utslag i bedömningar av service eller kan motverka minskningen i besök och utlåning tillräckligt snabbt.

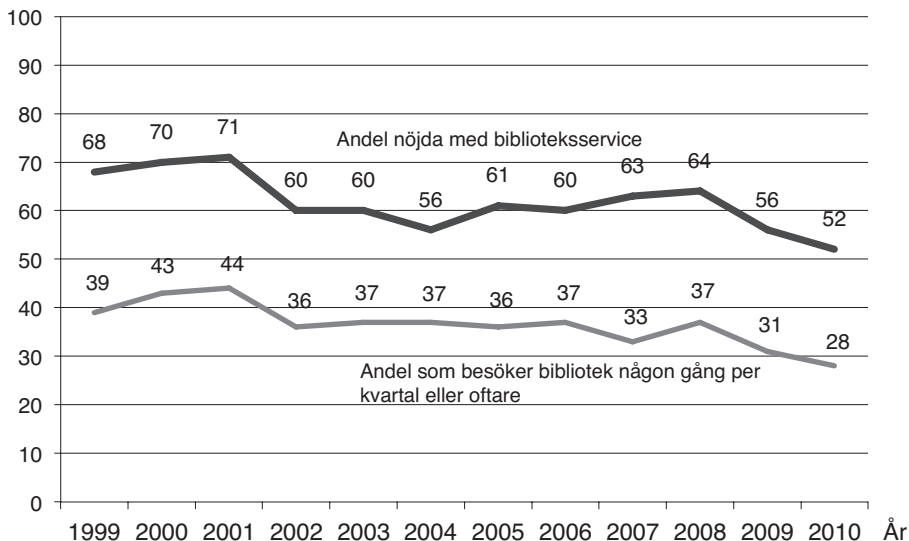
Bibliotek, läsning och de nya informationsvägarna

Vi har tidigare kunnat notera att biblioteken åtnjuter stort förtroende och regelmässigt ligger högt i olika servicebedömningar. Samtidigt är en återkommande fråga hur bibliotek och läsning påverkas av ny informationsteknologi såsom Internet. Existensen av Internet i kombination med dess stora spridning kommer sannolikt att under lång tid att generera nya tillämpningar. Sociala medier och e-böcker som vi känner dem idag är kanske bara tidiga exempel på detta. Samtidigt finner vi att biblioteken trots tidig anpassning till nya möjligheter fortfarande domineras av traditionella media och att detta tycks fungera väl, även om alternativen blivit fler. En aspekt på detta är att innehåll med kvalitet kräver lång tid att ta fram. Nya informationsvägar tycks lättare att ta fram än att drastiskt förändra informationens kvalitet.

Vi har i denna artikel belyst några aspekter av bibliotekens position i spänningsfältet mellan tryckta och digitala medier och den pågående förskjutning som sker mellan dessa. Vi har pekat på e-böckernas snabba expansion, men samtidigt funnit en tendens att bibliotekens roll som mänsklig mötesplats verkar öka. Parallellt med

ett stort intresse för nya informationstekniker i samhället är de faktiska volymerna av utlåning av tryckt material så omfattande att detta kommer att dominera under lång tid, men vi kan också med nuvarande trender peka på möjligheten att se ungefär hur länge.

Figur 5 *Andel som är mycket nöjda eller ganska nöjda med bibliotekens service på den egna orten samt biblioteksbesök kvartal eller oftare (procent)*

Kommentar: Samvariationen mellan kurvorna motsvarar 0,86 (Pearson's r)

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1999-2010.

Den stora utlåningen av barnböcker som vi redovisat, utgör en betydande stimulans till barnen, vilket också många småbarnsföräldrar bidrar till. Att många läser för sina barn är svårt att uppskatta värdet av. Samtidigt nås inte alla barn av detta och vi ser att skillnader i utbildning och sociala förhållanden envist ligger kvar. En intressant aspekt på detta i relation till Internet och sociala medier är att användning av dessa, åtminstone yligt sett, uppvisar mindre skillnader mellan män och kvinnor och mellan låg- och högutbildade än traditionella media. Om detta innebär nya möjligheter också för att nå fler med stimulerande och utvecklande litteratur och information eller möjliggör ett mer aktivt deltagande i samhällsdebatten återstår att se.

Referenser

- Höglund, Lars & Wahlström, Eva (2007) Bibliotek, läsning och förtroende. I Nilsson, Lennart (red) *Det våras för regionen. Västsverige 1998-2005. SOM-rapport nr 40*. SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 269-284.
- Höglund, Lars & Wahlström, Eva (2008) Biblioteken – kontinuitet eller nya trender? I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Skilda världar. SOM-undersökningen 2007, SOM-rapport nr 44*. Göteborgs universitet, s 269-284.
- Johnsson Smaragdi, Ulla & Jönsson, Annelis (2006) Book Reading in Leisure Time: Long – Term Changes in Young Peoples' Book Reading Habit. *Scandinavian Journal of Educational Research* 2006:5 s. 519-540.
- Nilsson, Åsa (2011) *Svenska läsvanor*. Presentation vid konferensen Tema 2011: Läsaren, arrangerad av Regionbibliotek Stockholm 2011-02-03. www.som.gu.se
- Putnam, Robert D (2001) *Den ensamme bowlaren*. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse. Stockholm. SNS Förlag.
- SCB statistikdatabas 2011. www.scb.se.
- Sheldrick-Ross, Catherine (1999): Finding without seeking: what readers say about the role of pleasure-reading as a source of information, i: Wilson, Tom & Allen, David (eds.) *Exploring the Contexts of Information Behaviour*. Taylor Graham.
- Skog, Björn & Blom, Mårten (2011) Barn och böcker. *Biblioteksbladet* 03:2011, s 5-8.
- Svensk Biblioteksförning (2007) *Bibliotekens förtjänst. En forskningsöversikt om den samhällsekonomiska nyttan av bibliotek*.
- Teale, William H., "Home Background and Young Children's Literacy Development", *Emergent Literacy: Writing and Reading*. (1986)
- Wade, Barry & Moore, Maggie(1996) Home Activities: The Advent of Literacy" i *European Early Childhood Education Research Journal* vol. 4:2 s. 63-76.
- Wade, Barry & Moore, Maggie (1998) An Early Start with Books: literacy and mathematical evidence from a longitudinal study. *Educational Review* vol. 50:2, s. 135-145.

FÖRTROENDET FÖR FORSKNINGEN FORTSÄTTER FALLA

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Varje år väntar vi på resultaten med samma stilla förhoppning. Nu borde väl ändå fallet i forskningsförtroendet vara över. SOM-institutet har sedan 2002 systematiskt mätt förtroendet för universitet, forskare och enskilda forskningsområden. Och de flesta av våra indikatorer har hela tiden pekat på goda siffror. Universitet och forskning står på en stark förtroendegrund i Sverige. Dock har de starka siffrorna inte förstärkts över tid utan tendensen är snarare den omvända. Flera av måtten visar på ett långsamt fallande förtroende. Vi talar inte om något fritt fall. Det är inte en lavin som går. En långsamt smältande glaciär är en mer passande bild.

När nu resultaten från SOM-studien hösten 2010 är klara kan vi ännu en gång konstatera att vår fromma förhoppning *inte* slagit in. Fallet i forskningsförtroendet har *inte* upphört. Glaciären fortsätter att långsamt smälta. Alla indikatorer uppvisar inte ett fortsatt minskande förtroende för forskningen. Men många gör det.

I det följande skall vi följa tidsserierna och studera de senaste resultaten för alla de olika förtroendeindikatorerna. Förtroendet för universitet/högskolor är först ut.

Förtroendet för universitet/högskolor

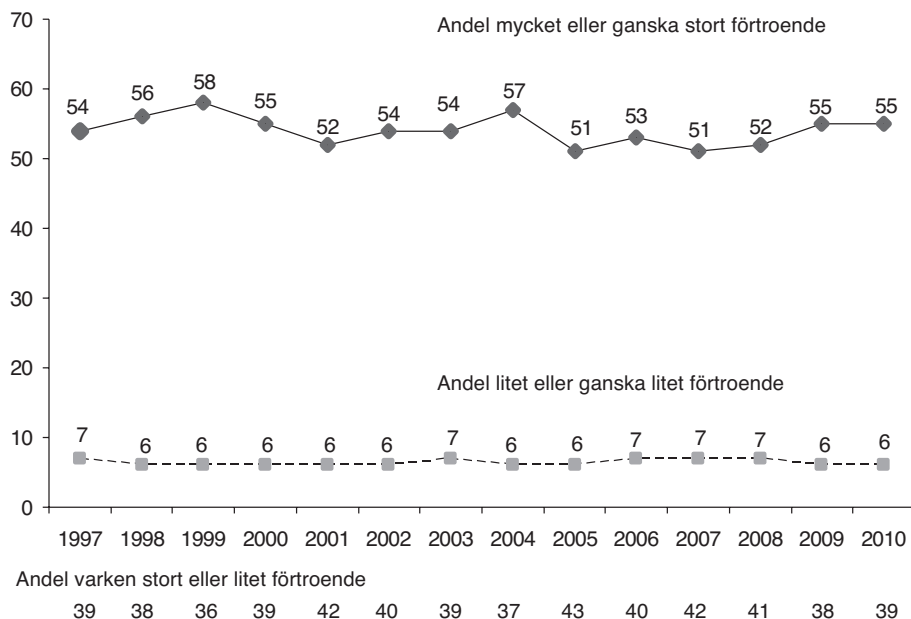
Förtroendet för universitet/högskolor har mätts sedan 1997 i SOM-undersökningarna. Resultaten har alltid varit mycket positiva med ett högt förtroende. Universiteten brukar hamna i toppen av SOMs förtroendelista, oftast på plats två efter sjukvården. Och det var också resultatet 2009, men inte 2010.

I mätningen 2010 anger 55 procent ett mycket eller ganska stort förtroende för universiteten mot 6 procent som svarar att de har ett ganska eller mycket litet förtroende, vilket ger en förtroendebalans på +49 och en fjärde plats på 2010 års förtroendelista; en nedgång med två platser jämfört med 2009, även om förtroendesiffrorna för universiteten är nästan exakt desamma som 2009. Före sig på förtroendelistan för 2010 har universiteten fortfarande sjukvården men nu också polisen och Riksbanken som båda vunnit ökat förtroende jämfört med 2009.

Det faktum att universitetens förtroende inte ökade 2010 kan tolkas som en form av tillbakagång eftersom de flesta andra institutioner (16 av de 21 som mäts i den nationella SOM-undersökningen) kunde glädja sig åt ett ökat förtroende valåret 2010; mest ökade förtroendet för regeringen, därefter för riksdagen. Förutom universiteten var det bara sjukvården, grundskolan, dagspressen och FN som inte

fick se sitt förtroendekapital öka 2010 (se vidare i vårt kapitel om institutionsförtroende). Om man i en värld där allt är relativt, står still när andra går framåt blir effekten att man går bakåt. Så kan universitetens starka men stillastående förtroendesiffror tolkas.

Figur 1 Förtroende för universitet/högskolor 1997–2010 (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Kommentar: Frågan lyder: Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete. Resultaten visar andelen som svarat att deras förtroende för universitet/högskolor är "mycket stort" samt "ganska stort" respektive andelen som svarat att deras förtroende är "mycket litet" samt "ganska litet". Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan vad gäller universitet/högskolor.

Sett över hela mätperioden sedan 1997 är givetvis en förtroendeandel på 55 procent en bra siffra (se figur 1). Universiteten har haft sämre resultat, 51 procent både 2005 och 2007 till exempel. Men universiteten har också haft högre förtroende. År 1999 uppmättes det hittillsvarande rekordet med 58 procent som sa sig ha ett mycket eller ganska stort förtroende. Förtroendet för universitet och högskolor är alltså fortsatt högt 2010 men lägre än när det var som högst för 10-12 år sedan.

Vi ska inte glömma att det finns betydande skillnader mellan olika grupper av människor. Bland de yngsta – 16-19 år – är det nästan två tredjedelar som har stort

förtroende, bland pensionärerna under hälften. Högutbildade har ett klart större förtroende än lågutbildade, människor i storstäder större än människor på landet. Det finns ett tydligt samband mellan att vara politiskt intresserad och att ha förtroende för universitet och högskolor. Bland de olika partierna är det Miljöpartiets sympatisörer som har störst förtroende – mer än dubbelt så stort som bland Sverigedemokraternas sympatisörer. Mönstret i förtroendeskillnaderna har inte nämnvärt förändrats under den period vi har mätt.

En viktig förklaring till skillnaderna är närheten till akademien. Personer som har utbildning därifrån, de som av andra anledningar känner till den, har överlag ett större förtroende. Förtroendet påverkas således av den roll universitet och högskolor spelar (Nilsson och Weibull, 2010). Däremot går det inte att härleda den långsiktiga försvagningen i förtroendet till någon särskild grupp.

Förtroende för forskning

Förtroende för universitet och högskolor behöver inte nödvändigtvis säga någonting om förtroende för forskning. Universitet är i första hand en institution för utbildning. Forskning tillhör också verksamheten men är inte huvuduppgiften. Vill man specifikt komma åt forskningsförtroendet måste man mäta det mer direkt. Och det görs i SOM-undersökningarna i form av mätningar av människors förtroende inom sex preciserade vetenskapsområden.

Utfallet har varit mycket stabilt genom åren. Det är samma forskningsområden som brukar hamna på förtroendetoppen respektive i botten. Högst hamnar medicinsk forskning med 80-85 procent som uttrycker ett mycket eller ganska stort förtroende. Teknisk och naturvetenskaplig forskning kommer därefter med förtroendesiffror på cirka 70 respektive 65 procent. Därefter finner vi samhällsvetenskaplig forskning med resultat kring 50 procent. I botten återfinns utbildningsvetenskap och humaniora med förtroendesiffror på 35-40 procent (se tabell 1).

Ser vi på hur förtroendet förändrats för de olika forskningsområdena visar det sig att det minskat för alla sex sedan de första mätningarna 2002/2003. Nedgången är inte stor – för det mesta endast några få procentenheter – men dock i alla sex fallen en minskning. Mest utför har det gått för förtroendet för medicinsk forskning med -6 procentenheter när det gäller andelen som uppger ett mycket eller ganska stort förtroende.¹ Motsvarande förtroendetapp är -3 enheter för naturvetenskap och humaniora, -2 för teknik och samhällsvetenskap, medan utbildningsvetenskap förlorat minst från en från början låg nivå, -1 enhet. Den långsiktiga trenden står sig. Under de senaste tio åren har svensk forskning långsamt men säkert tappat i förtroende hos allmänheten. Inte mycket, men dock tappat.

Tabell 1 Förtroende för forskning inom olika områden 2002–2010 (procent)

Område	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort/litet	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Medicin								
2002	35	49	9	2	0	5	100	1 721
2003	41	44	8	1	0	6	100	1 754
2004	30	51	9	2	0	8	100	1 701
2005	33	45	11	1	1	9	100	1 661
2006	32	48	10	1	0	9	100	1 580
2007	29	52	11	2	0	6	100	1 607
2008	31	49	9	1	1	9	100	1 534
2009	31	47	10	2	1	9	100	1 544
2010	31	46	10	2	1	10	100	1 582
Teknik								
2002	24	48	16	1	0	11	100	1 709
2003	30	41	14	1	0	14	100	1 741
2004	23	50	14	1	0	12	100	1 689
2005	23	47	14	2	0	14	100	1 645
2006	23	46	16	1	0	14	100	1 560
2007	23	48	15	1	0	13	100	1 589
2008	23	49	14	1	0	13	100	1 523
2009	24	45	16	1	0	14	100	1 528
2010	23	47	13	1	0	16	100	1 582
Naturvetenskap								
2002	18	45	22	1	0	14	100	1 705
2003	25	43	16	1	0	15	100	1 742
2004	18	50	17	1	0	14	100	1 697
2005	20	43	20	1	0	16	100	1 643
2006	19	45	20	1	0	15	100	1 566
2007	19	45	19	1	0	16	100	1 593
2008	20	45	18	1	1	15	100	1 525
2009	20	44	18	2	1	15	100	1 536
2010	20	41	18	1	0	20	100	1 582

forts...

... tabell 1 forts.

Område	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Samhällsvetenskap								
2002	11	37	33	2	1	16	100	1 696
2003	15	37	27	3	1	17	100	1 735
2004	10	41	29	3	0	17	100	1 685
2005	11	33	31	4	1	20	100	1 642
2006	10	39	30	3	1	17	100	1 562
2007	10	36	31	3	1	19	100	1 585
2008	12	38	29	3	1	17	100	1 524
2009	11	38	28	4	1	18	100	1 530
2010	12	35	29	3	1	21	100	1 582
Utbildningsvetenskap								
2004	9	34	26	5	1	25	100	1 691
2005	9	28	28	4	2	29	100	1 641
2006	8	29	29	5	2	27	100	1 560
2007	8	28	28	5	1	30	100	1 590
2008	8	30	26	5	2	29	100	1 525
2009	8	30	27	6	2	27	100	1 536
2010	10	29	24	6	1	30	100	1 582
Humaniora								
2002	9	28	29	4	1	29	100	1 690
2003	13	27	24	3	1	32	100	1 739
2004	8	30	26	4	0	32	100	1 681
2005	8	26	26	3	1	36	100	1 634
2006	8	27	28	3	1	33	100	1 554
2007	8	25	26	4	0	36	100	1 589
2008	9	28	23	3	1	36	100	1 524
2009	8	27	26	4	1	34	100	1 528
2010	10	26	24	3	0	37	100	1 582

Kommentar: Frågan lyder: 'Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs inom Sverige inom följande områden?'. Svartalternativen är 'mycket stort förtroende'; 'ganska stort förtroende'; 'varken stort eller litet förtroende'; 'ganska litet förtroende'; 'mycket litet förtroende' resp. 'ingen uppfattning'. Procentandelarna baseras på de som besvarat respektive delfråga (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet varierar 2010 mellan 2 och 3 procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Om vi ser mer kortsiktigt på vad som hänt senaste året sedan hösten 2009 visar resultaten att förtroendet för medicinsk forskning gått ned 1 enhet, teknik gått upp 1 enhet, naturvetenskap minskat 3 enheter, samhällsvetenskap tappat 2 enheter, medan såväl utbildningsvetenskap som humaniora ökat med 1 enhet vardera. Förändringarna är marginella: tre forskningsfält med förtroendeförstärkningar senaste året och tre med försvagningar. Varken upp- eller nedgångar är statistiskt säkerställda mellan de två åren. Klart är emellertid att det inte går att skönja någon brytpunkt i den långsiktiga försvagningen av forskningsförtroendet. Vi får alltså fortsätta att hoppas på en vändning.

Även synen på de olika forskningsområdena uppvisar stabila skillnader mellan olika grupper. Kvinnor har genomgående större förtroende för de olika områdena än män; skillnaden är minst för naturvetenskap och teknik och störst för humaniora. Högutbildade har överlag relativt större förtroende, särskilt i fråga om naturvetenskap och humaniora, medan skillnaden mellan låg- och högutbildade är minst för medicin. Att det också här finns en närhetsfaktor blir tydligt då vi ser hur olika yrkesgrupper värderar forskningen inom olika områden. Det största förtroendet för utbildningsvetenskap finns inte oväntat bland pedagogiskt verksamma medan samhällsvetare medan jurister ligger högst när det gäller samhällsvetenskap – men också humaniora. Däremot ligger humaniora på absoluta botten bland naturvetare och tekniker. Men även här gäller att den långsiktiga försvagningen inte kan hänföras till förändringar i olika grupperns bedömningar.

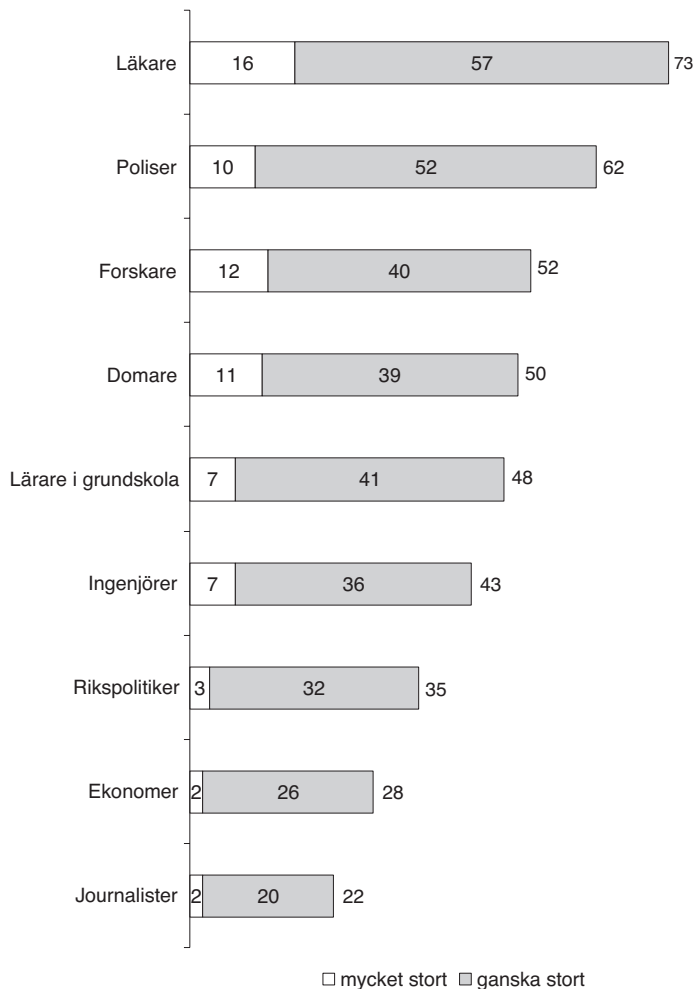
Förtroende för forskare

Inom kommunikationsvetenskapen brukar man tala om ett relativt starkt samband mellan trovärdigheten hos budskap och budbärare. Budskap kan sänka eller höja en budbärarens trovärdighet, liksom att en budbärare kan minska eller öka ett innehålls trovärdighet (Lundberg och Hultén, 1968). Mot den bakgrunden är det inte så överraskande att det inte bara är forskningen som fått vidkännas ett förtroendetapp. Även yrkesgruppen forskare har förlorat i tilltro. Andelen svenskar som angav ett mycket eller ganska stort förtroende för forskare var 67 procent när SOM genomförde den första mätningen 2002. I den senaste studien 2010 är motsvarande andel endast 52 procent – en nedgång på hela 15 procentenheter. I mätningarna dessförinnan åren 2008 och 2007 var resultaten 58 respektive 62 procent. Inte bara en långsiktig nedgång alltså, utan också en tydlig nedgång under senare år.²

Men förtroendet för yrkesgruppen forskare är fortfarande högt om vi jämför med vilket förtroende andra yrkesgrupper har. I den nationella SOM-undersökningen 2010 ställdes en fråga om förtroendet för ett tiotal yrkesgrupper (figur 2). Högst förtroende visade sig läkare ha med 73 procent som uttryckte ett mycket eller ganska stort förtroende. Tvåa kom polisen med 62 procent. Därefter på tredje plats kom forskare med 52 procent, tätt följda av domare och lärare med 50 respektive 48 procent. Sedan följde ingenjörer med 43 procent och rikspolitiker med 34 pro-

cent. I botten hamnade ekonomer med 28 procent och journalister med endast 22 procent. Forskare har tappat i förtroende men är således fortfarande med bland de yrkesgrupper som åtnjuter högst förtroende i Sverige. Som syns är det dessutom stora likheter i rangordningen mellan institutionsförtroende och yrkesförtroende: Sjukvård/läkare, Polisen/poliser och universitet/forskare.

Figur 2 Förtroende för yrkesgrupper 2010 (procent mycket eller ganska stort förtroende)

Kommentar: Procenten har beräknats bland personer som har besvarat förtroendefrågorna som hade sex svarsalternativ: ”mycket eller ganska stort förtroende, varken eller, mycket eller litet förtroende samt ingen uppfattning”.

När vi ser närmare på hur människor bedömer olika yrkesgrupper visar sig två kluster. I det ena återfinns poliser, lärare i grundskolan och domare, i det andra ingenjörer, ekonomer och rikspolitiker – och forskare. Det ger en antydning om att forskaren mer värderas som ett slags social tekniker eller samhällsingenjör än som en omhändertagande grupp med samhällsansvar, om vi nu ska våga oss på en tillspetsad tolkning.

Också i fråga om synen på forskare finns det gruppskillnader i bedömningarna som kan föras tillbaka till närhetsfaktorn. Bland högutbildade har 70 procent stort förtroende, bland lågutbildade endast 33 procent. Yngre har större förtroende än äldre. Däremot finns det inga större skillnader i olika yrkesgruppers bedömningar, liksom inte heller mellan olika partiers sympatisörer, bortsett från att Sverigedemokraterna även här utmärker sig med mycket lågt förtroende (46 procent).

Varför sjunker förtroendet för forskningen?

SOM-institutet är inte den enda organisation som studerat hur förtroende för forskning och forskare utvecklats. I en rapport från Vetenskap & Allmänhet från 2010 visade sig, baserat på en närliggande fråga, en ännu klarare nedgång i förtroendet för forskare (*Slitsamt förvärvat och snabbt fördärvat?* 2011). I rapporten diskuteras vad orsakerna till nedgången kan vara. Det visar sig att de som har stort förtroende oftare hänvisar till forskarnas kunnighet och engagemang men också till att forskning ger viktiga resultat. De som har mindre förtroende pekar på att forskningen är styrd av olika intressen, inte bara av näringsliv och politik utan även av forskarens personliga intresse, och att det fuskas och myglas inom forskningen. Både de med stort och de med litet förtroende hänvisar till medier som sin viktigaste informationskälla om vad som händer inom forskningen.

Det vi har sett i de nationella SOM-undersökningarnas data ligger således väl i linje med vad rapporten från Vetenskap & Allmänhet visar. Inte minst det faktum att människors allmänna föreställning om forskare ligger närmare den om ekonomer och ingenjörer än den om läkare eller domare. Mönstret är inte helt entydigt men bilden av en vetenskaplig teknokrat framträder. En person som visserligen åtnjuter stort förtroende för, men där bedömningen oftare bygger på de resultat som kommer fram än på personens engagemang.

En annan intressant iakttagelse är att försvagningen av förtroende för forskning och forskare inte kommer till uttryck i att misstron ökar utan snarare i att det blir fler som placerar sig i mitten. Det kan också uttryckas i att osäkerheten i bedömningen ökar. Det är rimligt att koppla den förändringen till mediernas rapportering om forskning. En uppföljning av vad medier rapporterar om Göteborgs universitet visar att huvuddelen av forskningsbevakningen måste bedömas som positiv, särskilt den som gäller medicin och naturvetenskap. Å andra sidan finns det anledning att anta att en förhållandevis begränsad kritisk bevakning eller en bevakning som avslöjar negativa sidor hos forskning och forskare kan bidra till att skapa osäkerhet, inte minst som människor i huvudsak är hänvisade till mediernas rapportering.

Att även problem inom forskningen får medieuppmärksamhet är väl känt. En sökning på Google (2011-04-21) med ordet ”forskningsfusk” ger drygt 55 000 träffar. Bland de första tjugo finns aktuella klipp från Dagens Nyheter, Nya Wermlands-Tidningen, Läkartidningen, Affärsvärlden med flera medier. Det går givetvis inte att från detta underlag säga något om bevakningen ökat eller minskat. En gissning är dock att det knappast minskat utan snarare ökat och att det vetenskapliga samhället i ökande utsträckning bevakas som andra samhällsområden.

Samtidigt finns det anledning att tro att det inte är fusk i sig som är den avgörande faktorn utan kanske snarare olika slag av larmrapporter som medierna förmedlar, inte sällan med gott uppsåt och med berörda forskares välsignelse. Problemet med larmrapporter är emellertid att de sällan blir stående oemotsagda. De möter ofta kritik från andra forskare och för läsaren, lyssnaren eller tittaren framträder ett splittrat forskarsamhälle (Larsson, 2005). För den som inte är insatt i forskningens villkor skapas osäkerhet om man verkligen kan lita på forskning och forskare.

Ytterligare ett belägg för att fusk kanske inte är en huvudorsak bakom det minskande forskningsförtroendet är att antalet officiellt anmälda fuskfall är relativt få och att de inte har ökat under senare år. Antalet anmälda oredlighetsärenden till Vetenskapsrådet och Centrala prövningsnämnden var totalt 17 under åren 2004 – 2010 med en variation mellan 1 till 4 per år. Endast ett fall har bedömts som *Grov vetenskaplig oredlighet* (Billig 2011).

Att satsa eller inte satsa på forskning

Oavsett vad det sjunkande förtroendet för forskningen beror på kan det få kännbara konsekvenser. Sedan tidigare vet vi att graden av tillit till forskningen har ett samband med viljan och intresset för att Sverige forskningsfinansieras. Människor med ett lågt förtroende för vetenskap är mindre angelägna om att vi i Sverige finansierar på avancerad forskning jämfört med personer med en stor tilltro till vetenskaplig verksamhet. I SOM-studierna mäter vi hur viktigt svarspersonerna tycker det är att Sverige inom olika vetenskapsfält bedriver forskning på världsbästnivå. Mätningen gäller en slags prioritering. Den ger inte några direkta mått på beredvilligheten att satsa resurser. Men ett rimligt antagande är att intresse för att satsa på forskning också speglar en villighet att satsa skattemedel eller bidrag med pengar via insamlingar.

Sambandet mellan önskan att finansiera forskning och graden av förtroende för forskning är klart positivt och återfinns för alla våra studerade vetenskapsområden. De aktuella korrelationerna håller sig i genomsnitt kring +.20 och visar att ju högre forskningsförtroendet är desto viktigare anser man det är att finansiera forskning på världsbästnivå. Ett högt förtroende för forskning är en förutsättning för att de många människorna skall stödja finansiering på avancerad forskning och var villiga att betala.

Eftersom förtroendet för forskningen långsamt har försvagats i Sverige under 2000-talet är hypotesen – och farhågan – att en konsekvens blivit att också viljan att finansiera forskning minskat. I SOM-undersökningarna har vi sedan 2002 frågat om

vikten av att satsa på spetsforskning inom ett tjugofemtal olika vetenskapsområden. Studien 2010 omfattar nio områden. Alla har ingått i mätningarna tidigare vilket möjliggör analyser av hur olika viktighetsbedömningar har förändrats över tid. I tabell 2 redovisas resultaten i rangordnad form med högprioriterade forskningsfält först och områden som få vill satsa på sist.³

Tabell 2 Uppfattning om prioritering av forskningsområden i Sverige 2002–2010 (procent)

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
Cancer						
2002	78	17	3	0	2	100
2003	81	15	2	0	2	100
2006	79	17	2	0	2	100
2008	79	17	2	0	2	100
2009	73	20	3	0	4	100
2010	74	19	3	0	4	100
Hjärt-/lungsjukdomar						
2007	67	25	4	0	4	100
Miljö						
2002	57	34	5	0	4	100
2003	58	32	6	1	3	100
2004	51	37	6	1	5	100
2005	49	37	6	1	7	100
2006	53	37	7	1	2	100
2007	60	31	4	0	5	100
2008	59	33	5	1	2	100
2009	61	29	4	1	4	100
2010	54	34	5	2	5	100
Energi						
2002	54	35	5	1	5	100
2005	52	33	6	1	8	100
2007	56	34	4	0	6	100
2009	61	30	3	0	5	100
2010	55	32	5	0	7	100

forts...

... tabell 2 forts.

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
Reumatiska sjukdomar						
2004	59	32	4	0	5	100
2008	55	37	5	0	3	100
2010	50	36	7	1	6	100
Klimat						
2007	54	33	7	1	5	100
Teknik						
2003	47	38	8	1	6	100
Allergier						
2005	37	42	11	1	9	100
Genteknik						
2002	27	30	26	9	8	100
2003	35	29	20	9	7	100
2004	24	34	23	8	11	100
2005	20	30	24	12	14	100
2006	23	34	27	8	8	100
2007	21	34	26	7	12	100
2008	20	36	28	7	10	100
2009	21	33	26	8	12	100
2010	23	31	24	9	13	100
Pedagogik						
2002	35	44	12	2	7	100
2005	21	36	23	5	15	100
2007	20	38	24	4	14	100
2009	23	37	22	4	14	100
Hållbart fiske						
2008	29	46	14	3	8	100

forts...

... tabell 2 forts.

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
IT						
2002	28	44	17	2	9	100
2004	28	42	17	2	11	100
2006	21	39	27	4	9	100
2010	26	34	22	5	12	100
Transportteknik						
2002	26	45	20	1	8	100
2005	27	44	16	2	11	100
2008	28	46	18	1	7	100
2010	28	44	16	2	10	100
Nationalekonomi						
2003	26	44	19	3	8	100
2007	18	41	25	3	13	100
2009	19	44	22	3	12	100
2010	23	39	24	3	11	100
Svenska språket						
2005	22	30	27	10	11	100
Globalisering						
2008	20	37	21	6	16	100
Företagsekonomi						
2005	17	40	25	5	13	100
Historia						
2002	10	29	42	11	8	100
2003	13	28	35	13	11	100
2006	9	22	47	13	9	100
2009	10	24	40	14	11	100
2010	11	22	37	15	14	100

forts...

... tabell 2 forts.

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
Rymden						
2004	9	25	40	14	12	100
2006	6	20	43	21	10	100
2007	7	17	39	25	12	100
2008	5	20	43	22	10	100
2009	8	18	39	24	11	100
Statsvetenskap						
2006	9	32	36	9	14	100
Arkeologi						
2004	9	30	39	11	11	100
Filosofi						
2004	8	20	39	16	17	100
2008	5	16	42	21	16	100
Design						
2005	8	20	36	23	13	100
Litteraturvetenskap						
2007	6	20	40	19	15	100
Religiösa seder och bruk						
2008	4	14	34	37	11	100

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?'. Svartalternativen framgår av tabellens redovisning. Procentandelarna baseras på de som besvarat respektive delfråga (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet varierar 2010 mellan 2 och 3 procent.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002–2010.

Det är uppenbart att svenska folket placerar olika medicinska forskningsfält högst upp på prioriteringslistan. Satsningar på cancerforskning viktighetsbedöms som nummer 1, följt av hjärt-/lungsjukdomar på plats 2 och med reumatiska sjukdomar på plats 5. Aktuella områden som satsningar på forskning om miljö, energi

och klimat hamnar också högt upp på platserna 3, 4 och 6. Flera andra uppenbart ”nyttiga” och någorlunda specificerade vetenskapsområden som också placeras högt är forskning om teknik (plats 7), om allergier (plats 8) och om genteknik (plats 9).

Mot slutet av listan hittar vi flera humanistiska forskningsområden som arkeologi, filosofi, och litteraturvetenskap. Men också ett naturvetenskapligt område som rymdforskning. En låg placering mot botten drabbar också ett samhällsvetenskapligt område som statsvetenskap. Nationalekonomi och företagsekonomi hamnar något högre men även de på den undre halvan. Allra sist placeras forskning om olika religiösa seder och bruk.

Det mest intressant är dock vad som har hänt över tid. Vår hypotes att viljan att forskningssatsa har minskat kan prövas på elva olika forskningsfält för vilka vi har mätningar åren 2002-2004 respektive för åren 2009-2010.⁴

I de flesta fall är förändringarna i viktighetsbedömningarna mycket små, en eller annan procentenhet. Men tendensen är mycket tydlig. I en klar majoritet av fallen har andelen personer som vill forskningssatsa minskat. Det gäller för 8 av de 11 områdena. Andelen som svarar att det är mycket viktigt att satsa på världsbestärforskning minskar med 12 procentenheter för pedagogisk forskning, med 9 för genteknik, med 7 för reumatism, med 5 för cancer, med 2 för nationalekonomi och med 1 för IT, historia och rymden.

Tre forskningsfält uppgraderas prioriteringsmässigt. Det är tre mycket aktuella och ”matnyttiga” områden – energi (+5), transportteknik (+4) och miljö (+1). På dessa områden vill svenska folket satsa mer jämfört med vad man ville för tio år sedan.

Hypotesen får alltså stöd. Viljan att forskningssatsa har gått ned. Minskningen är inte dramatisk, endast 3 procentenheter i genomsnitt. Men tendensen är nedåt. Även här smälter glaciären långsamt.

Forskningsförtroendet smälter långsamt som dagens klimathotade glaciärer

Förtroendet för forskning minskar långsamt i Sverige. Detsamma gäller förtroendet för yrkesgruppen forskare. Inte konstigt då att också viljan att satsa på avancerad forskning i Sverige minskar bland de många människorna. Och det är oroande, eftersom forskningen är beroende av allmänhetens stöd. Det är medborgarna som i stor utsträckning betalar forskningen via skatten eller mer direkt via insamlingar.

Frågan är vad som kan göras för att vända utvecklingen och om det överhuvudtaget går. I rapporten *”Slitsamt förvärvat och snabbt fördärvat?”* pekades på några åtgärder som särskilt viktiga, bland annat ökad öppenhet om forskningens villkor, effektiva insatser mot fusk och information om lagar och regler för forskning. Men om vår analys av vad som ligger bakom förtroendetappet är riktig är det nog tyvärr inte mycket som kan göras på kort sikt. Vår tolkning är att forskning och universitet långsamt håller på att förlora sina upphöjda och ogranskade statuspositioner i samhället. Ett ”onaturligt” högt förtroende är på väg att normaliseras. Om det är

vad som håller på att hända är det till en del något positivt. Blind tillit är aldrig bra. Kunskapsbaserat förtroende är vad alla eftersträvar.

Dock när det gäller forskningsfusket är det klart att om det kan kontrolleras bättre och därmed kanske minskas vore det naturligtvis inte bortkastat. Men en viktigare faktor tror vi är de debatter mellan olika oeniga forskare som ofta följer av olika larmrapporter. Oenigheten visar att forskningsresultat inte är huggna i sten och att forskare inte är ofelbara. Forskare blir som andra aktörer i samhället som försöker ”sälja” en idé eller en produkt. Och försäljare åtnjuter sällan ett högt förtroende.

Men oenighet mellan forskare är forskningens livsluft. Den vill vi inte begränsa. Och inte kan eller vill vi heller begränsa allmänhetens kännedom om motsättningar inom forskningen. Snarare vill vi öka människors kunskaper om vad som tilldrar sig på universiteten och inom forskningen. Och därmed är vi tillbaka till vår tolkning som innebär att om medborgarnas kunskaper om forskning ökar kommer det att innebära ett minskat förtroende eftersom förtroendet från början och sedan länge varit ”okunnigt” högt.

Vår något pessimistiska slutsats är alltså att på kort- och medellång sikt kommer förtroendet för forskning och forskare att normaliseras på lägre nivåer än vad de var på i slutet av 1900-talet. Men slutsatsen skall kanske inte kallas pessimistisk. Ett något lägre men mer kunskapsbaserat och insatt forskningsförtroende är kanske inte helt fel? Men det är klart om då samtidigt folkets betalningsvilja tryter kommer det att svida för forskarsamhället. Bäst vore naturligtvis om medborgarna hade ett högt förtroende för forskning, var insatta i vad forskning är och hade en hög betalningsvilja. Det är forskarsamhällets önskedröm. Men det är kanske bara just en dröm, särskilt då forskningsförtroendet minskar, liksom betalningsviljan.

Noter

- ¹ Vi jämför medelsiffran för respektive vetenskapsfält för åren 2002/2003 med medelsiffran för samma områden 2009/2010. När det gäller utbildningsvetenskap görs jämförelsen bakåt med åren 2004/2005.
- ² En sådan tolkning är inte fel. Men alternativ finns. Det visar sig att förtroendet för forskare är mycket variabelt över tid. Och det är inte minst andelen personer som svarar ”ingen uppfattning” som varierar mycket. Andelen som svarat mycket eller ganska stort förtroende respektive ingen uppfattning har varit följande genom åren: 2002 67 procent och 9 procent; 2003 54 och 18; 2004 66 och 9; 2005 46 och 23; 2006 48 och 22; 2007 62 och 7; 2008 58 och 11; 2009 ingen studie; 2010 51 och 24. Det är inte andelen lågt förtroende eller varken eller-alternativet som ökar när forskarförtroendet går ned. Det är andelen ingen uppfattning som går upp. Det hade varit värre om det varit det låga förtroendet som ökat, men det är naturligtvis inte heller bra att osäkerheten om vad forskarna står för vissa år leder till höga andelar vet inte-svar och därmed också lägre andelar förtroen-

desvar. Varför andelen ingen uppfattning var speciellt hög just åren 2003, 2005, 2006 och 2010 har vi inget bra svar på.

- ³ Rangordningen är gjord utifrån andelen personer som uppfattar en satsning på ett forskningsområde som ”mycket viktigt”.
- ⁴ För de forskningsområden där vi har mätningar 2002/2003 respektive 2009/2010 jämförs medeltal. För övriga områden jämförs resultat för längst tillgängliga tidsavstånd.

Referenser

- Billig, Håkan (2011) *Sammanställning av oredlighetsärenden*. E-post till Lennart Weibull 26 april 2011.
- Larsson, Larsåke (2005) *Opinionsmakarna: en studie om PR-konsulter, journalistik och demokrati*. Lund: Studentlitteratur
- Lundberg, Dan och Hultén, Olof (1968) *Individen och massmedia*. Stockholm: EFI, Handelshögskolan.
- Nilsson, Lennart och Weibull, Lennart (2010) Regional utveckling i Västra Götaland – högre utbildning och forskning. I Nilsson, L (red) *En region blir till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Slitsamt förvärvat och snabbt fördärvat?* (2011). Vetenskap&allmänhet. Rapport 2011:1

FYRA PERSPEKTIV PÅ RELIGION I SVERIGE

LENNART WEIBULL OCH JAN STRID

”Vem är den svenske Guden?” Den provocativa frågan ställer författaren Göran Hägg i inledningskapitlet till sin bok *Gud i Sverige* (2010). Det visar sig i Häggs bok att frågan har många svar. Han gör en historisk exposé över kyrka och religion i Sverige och han konkluderar med att det skett en uttunning av religionen särskilt när det gäller Svenska kyrkan. Men Hägg pekar också på att även om Svenska kyrkan har förlorat en del av sin tidigare position är det inte liktydigt med att religion tappat i betydelse. Visserligen fanns det i mitten av 1980-talet en föreställning att religionen var under avveckling, men 1990-talet har med tydlighet visat att så inte har varit fallet. Visserligen har traditionella samfund tappat terräng men samtidigt har nya samfund etablerats och religiositeten förändrat karaktär (t ex Gärde, 1999, Hagevi, 2002b; Furseth & Repstad, 2005).

De förändrade mönstren är inte bara ett svenskt fenomen. Tvärtom har religionens roll blivit en allt viktigare fråga att belysa inom opinionsforskningen. I ett globalt perspektiv har religionen snarast stärkt sin ställning och kommit att prägla politiken i många delar av världen. Det gäller inte bara islam i Mellanöstern och Asien utan även nya så kallade evangelikala grupper i både Asien och Latinamerika (Norris & Inglehart, 2011). I Sverige har också visat sig ett intresse för österländsk region särskilt bland yngre och högutbildade, även om kristendomen är det som värderas mest positivt (Holmberg och Weibull, 2006). I Sverige har de långsiktiga tendenserna analyserats inom ramen för de nationella SOM-undersökningarna har (Hagevi, 2001, 2002a, 2002b, 2007; Strid, 2007).

Att religion på nytt kommit att spela en större roll märks på flera olika sätt. Främmande religioner framträder tydligare i det svenska samhället. I detta spelar inte minst olika invandrargrupper en viktig roll. Det är inte bara islam utan även ortodoxa kristna som bidrar till att nya gudstjänstlokaler byggs. Särskilt islams tillväxt har påverkat den politiska debatten. Sverigedemokraterna har nått riksdagen på en islamkritisk agenda, men även inom andra partier har det ställts frågor om det rimliga i friskolor på religiös grund. Också den religionskritiska kampanj som de senaste åren drivits av Förbundet Humanisterna kan uppfattas som ett uttryck för att religion idag finns på samhällets dagordning. I ett globalt perspektiv är kopplingen mellan politik och religion givetvis ännu mer påtaglig och präglar numera delar av världspolitiken.

Sådana överväganden är bakgrunden till att SOM-institutet redan i slutet av 1980-talet i de årliga undersökningarna började ställa frågor om gudstjänstbesök och bön, senare tillkom även samfundstillhörighet. Tanken med frågorna var att

fånga upp både utåtriktade aktiviteter och personlig religiositet. I en tidigare analys av vilka faktorer som bidrar till människors subjektiva lycka kunde vi visa på ett samband med bön till Gud (Holmberg och Weibull, 2005). Därutöver har det ställt värdefrågor som berört religion och 2010 tillkom även en direkt fråga om Gudstro. I det följande är avsikten att på basis av de ställda frågorna redovisa fyra perspektiv på religion i Sverige – medlemskap i kyrka eller samfund, religiös aktivitet, personlig gudsrelation och religionen som privat projekt – som de framträder i den nationella SOM-undersökningen. Låt oss börja med kyrko- och samfundstillhörighet.

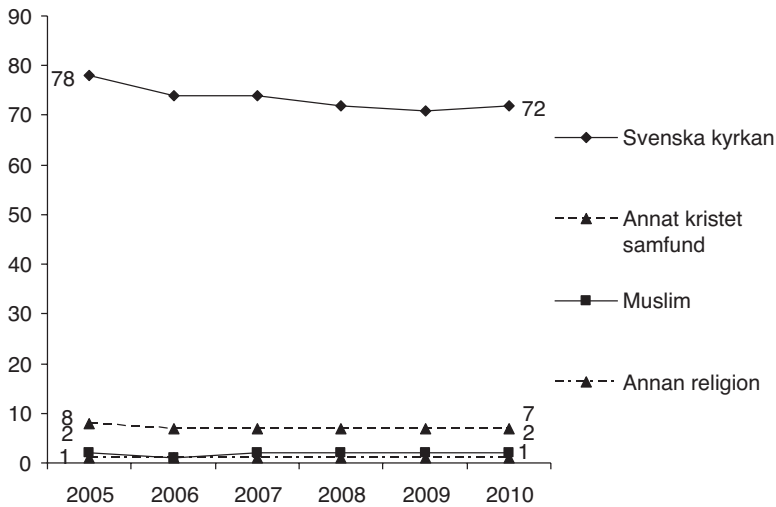
Svenska kyrkan och andra samfund

När den första nationella SOM-undersökningen genomfördes år 1986 hade Svenska kyrkan drygt 7,5 miljoner medlemmar. Det innebar att drygt 91 procent av svenska folket var medlemmar. Visserligen hade anslutningsgraden minskat med knappt fem procentenheter sedan början av 1970-talet men andelen var fortfarande hög. Även gudstjänstbesöken minskade på motsvarande sätt. En SCB-undersökning pekade på en nedgång i regelbundna besökare från 12,9 till 11,9 procent mellan åren 1976 och 1982. Nedgången i medlemstal har fortsatt, inte minst genom Svenska kyrkans förändrade relation till staten, och 2009 var andelen medlemmar 71,3 procent och andelen regelbundna gudstjänstbesökare har nästan halverats sedan 1990 (Svenska kyrkan, 2011).

Av svarspersonerna i den nationella SOM-undersökningen 2010 uppgav 72 procent att de tillhör Svenska kyrkan, 73 procent av kvinnorna och 66 procent av männen. Andelen är som synes i det närmast identisk med den Svenska kyrkan redovisar i sin statistik. I samma undersökning uppger 7 procent att de tillhör annan kristen kyrka eller samfund, 2 procent anger att de är muslimer och 1 procent att de tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk.

Frågan om samfundstillhörighet har ställts något olika enskilda år. I de första mätningarna från 1998 – då det inte frågades bara om medlemskap utan även om aktivitet, t ex uppdrag inom Svenska kyrkan – underskattades andelen medlemmar något lite: SOM-undersökningen redovisade andelen kyrkotillhöriga ca 79 procent medan statistiken pekade på ca 83 procent. Sedan 2005 inkluderar frågan alternativ där man kan ange även andra samfund (figur 1). Frågan om muslimer avser dock inte medlemskap utan endast om svarspersoner betraktar sig som muslim; i fråga om de senare finns det en risk för underskattning eftersom svarsfrekvensen är lägre bland personer med bristande kunskaper i svenska.¹

I förhållande till övriga grupper är Svenska kyrkan givetvis helt dominerande, låt vara att vi kan notera en nedåtgående tendens. Andra kristna samfund ligger under perioden tillsammans relativt stabilt på omkring sju procent. Andelen som uppger att de är muslimer ligger alla på två procent och annan religion på en procent. Att det skulle ha skett någon större ökning av medlemmar i andra samfund eller bekännare till andra religioner som det har framförts i debatten är inget som kan utläsas i dessa siffror.

Figur 1 Medlemmar i olika samfund 2005-2010 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion med alternativen Svenska kyrkan, Annan kristen kyrka/samfund (2005 och 2006 specificerades enskilda samfund), Jag är muslim och Jag tillhör annan religion som varken är kristen eller muslimsk. För varje samfund fanns svarsmöjligheterna Nej, Ja, men har *inte* varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna och Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2005-2010

Svarsutfallet är på inget sätt överraskande. Den trots allt mycket stora medlemsandelen för Svenska kyrkan är givetvis knuten till tidigare regler för medlemskap och nedgången har sin bakgrund i att det idag är lättare att lämna kyrkan. Inom Svenska kyrkan som organisation är även aktiviteten relativt låg. Som indikator kan vi använda andelen röstande i kyrkovalet som år 2010 var 11,9 procent (Svenska kyrkan, 2011; jfr Strid, 2009).

När det gäller att allmänt ge en bild av de olika samfundens karaktär kan vi utgå från typen av medlemmar. I tabell 1 har vi lagt samman svaren på samfundsfrågan för fyra år för att få ett tillräckligt antal personer för en rimlig skattning av deras sammansättning. Det visar sig då att kvinnorna är klart överrepresenterade bland medlemmar i kristna samfund, om än något mindre bland Svenska kyrkans medlemmar, medan männen utgör en majoritet inom övriga samfund. Medan medlemmarna i Svenska kyrkan har en förhållandevis jämn åldersspridning är 80 procent av dem som betecknar sig som muslimer under 50 år och särskilt överrepresenterade i den yngsta åldersgruppen och klart underrepresenterade bland pensionärerna i jämförelse med de kristna samfunden. Utbildningsnivåerna är förhållandevis lika bland medlemmarna inom de fyra typerna av kyrkor/samfund.

Tabell 1 Medlemssammansättningen i olika kyrkor/samfund efter kön, ålder, och utbildning 2007-2010 (procent)

	Kvinna	Man	16-29	30-49	50-64	65+	Låg utb	Medel- låg	Medel- hög	Hög utb	Antal svar
Svenska kyrkan	55	45	15	31	29	25	24	34	20	22	7050
Annat kristet samfund	60	40	15	36	26	23	17	31	20	32	615
Muslim	44	56	29	50	18	3	22	36	19	23	201
Annan religion	49	51	21	43	25	10	28	26	21	25	123

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2007-2010

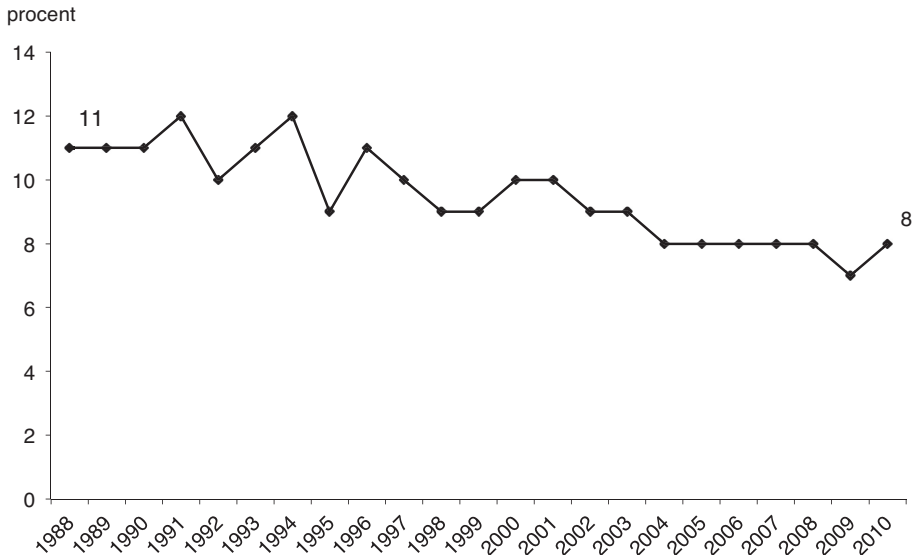
Gudstjänst- och mötesbesök

Medlemskap är givetvis inte det samma som aktiv religionsutövning, särskilt inte i Svenska kyrkan, där kyrkotillhörigheten har andra förklaringar. För att få en uppfattning om graden av religiöst engagemang innehöll frågan om medlemskap även ett alternativ där de tillfrågade att fick uppge om och i så fall hur ofta de varit på gudstjänst eller möte under de senaste 12 månaderna. Det går därför att för varje grupp ange hur stor andel som är aktiva.

Det visade sig att omkring 35 procent av dem som tillhör Svenska kyrkan har varit på gudstjänst eller möte under de senaste tolv månaderna. När det däremot gäller annan kristen kyrka vilket torde vara i huvudsak frikyrkorna inklusive katolska kyrkan och de ortodoxa kyrkorna uppgav drygt 70 procent att de varit på gudstjänst eller möte under det senaste året. Detta torde spegla skillnaden mellan ett aktivt och ett passivt val. Bland dem som uppgav sig vara muslimer var det omkring hälften som varit på gudstjänst eller religiöst möte under det senaste året. Siffrorna för frikyrkor och muslimer är dock något osäkra på grund av få svarande, men de pekar ändå i den förväntade riktningen: aktiviteten är högre i bland dem som tillhör mindre samfund och tros gemenskaper.

Vid sidan av den specifika mötesfrågan har den nationella SOM-undersökningen sedan 1988 även ställt en allmän fråga om gudstjänstbesök. Frågan skiljer inte ut samfundstillhörighet utan ingår i en grupp frågor som avser att belysa kultur- och fritidsaktiviteter samt livsstilar. Den allmänna frågan lyder "Hur ofta har du under de senaste tolv månaderna gjort följande" och det specifika alternativet "Besökt gudstjänst eller religiöst möte". Det visar sig att 2010 uppgav drygt 35 procent av svenskarna att de varit på gudstjänst eller möte under det senaste året – alltså i stort samma andel som framkom i den specifika samfundsfrågan – medan åtta procent varit det minst en gång i månaden och fyra procent minst en gång i veckan.

Figur 2 Andel som besökt Gudstjänst eller religiöst möte minst någon gång per månad 1988-2010 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste tolv månaderna gjort följande” och det specifika alternativet ”Besökt gudstjänst eller religiöst möte”.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1988-2010

Långtidstrenden för andelen gudstjänsts- eller mötesbesökare är nedåtgående (figur 2). Nedgången mätt i andelen besökare minst en gång i månaden är mellan tre och fyra procentenheter för de drygt 20 år som mätningen omfattar. Det är svårt att bedöma om det ska betraktas som mycket eller lite, men för samfunden måste nedgången betraktas som oroande eftersom det här rör sig om en minskning även inom kärnan av aktiva. Samma tendens kan utläsas även bland de minst aktiva: således ökar andelen som anger att de inte varit på någon gudstjänst under det gångna året. Ökningen är dock något mindre än vad minskningen är bland de aktiva, men skillnaden är relativt stor mellan olika åldersgrupper.

En fördjupad analys av åren 2004-2010 visar att bland ungdomar mellan 16 och 19 år är ökningen av andelen som ingen gång under de senaste tolv månaderna besökt gudstjänst eller religiöst möte 13 procentenheter, bland dem mellan 30 och 49 år fem procentenheter, bland dem mellan 50 och 64 år en procentenhet medan det för den äldsta gruppen inte är någon skillnad. Mönstret skiljer sig klart från vad som gäller för den gudstjänst- och mötesaktiva gruppen. Bland dem som går minst en gång i månaden minskade under samma period besöken med en procentenhet för samtliga grupper utom bland de yngsta där den gick ner med tre procentenheter.

Det är således framför allt bland de yngre som nedgången finns, något som ligger i linje med de fallande siffrorna för konfirmerade ungdomar i Svenska kyrkans egen statistik – från cirka 45 000 till 35 000 under samma period (Svenska kyrkan, 2011).

För perioden 2004-2010 går det även att iaktta en liten skillnad i gudstjänstaktivitet mellan män och kvinnor. Den visar att minskningen i gudstjänstbesök de senaste åren är något större bland kvinnor än bland män.

En mer detaljerad redovisning av graden av gudstjänst- och mötesaktivitet i olika grupper 2010 finns i tabell 2. Den visar att gudstjänstbesöken är klart mer frekventa bland kvinnor än bland män samt att de ökar med åldern – från fem procent minst en gång i månaden bland de yngsta till 13 procent bland de äldsta. Gudstjänst- och mötesfrekvensen skiljer sig något mindre mellan de olika utbildningsgrupperna, men de med medellåg utbildning där ungdomar är överrepresenterade ligger lägre och de högutbildade något högre. Andra faktorer av betydelse är typ av område. Bland personer på landsbygden är andelen gudstjänstbesökare minst en gång i månaden elva procent, i jämförelse med sju procent i storstadsområdena.

Tabell 2 Andel som under det senaste året besökt gudstjänst eller religiöst möte efter kön, ålder och utbildning 2010 (procent)

	Kvinnor	Män	16-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Låg utb	Medel- låg	Medel- hög	Hög utb
Ingen gång	59	67	73	66	60	55	64	66	60	58
Någon gång/ året	19	16	15	17	19	18	16	16	18	20
Halvåret	7	6	5	7	7	7	5	7	8	6
Kvartalet	5	5	2	4	6	7	5	5	5	6
Månaden	5	3	3	3	3	7	3	2	3	4
Någon gång i veckan	5	4	4	3	4	6	4	3	4	6
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	1693	1501	522	988	873	811	670	1052	600	797

Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste tolv månaderna gjort följande” och det specifika alternativet ”Besökt gudstjänst eller religiöst möte”. De som har hoppat över delfrågan utgör mellan 2 och 9 procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

En effektanalys av förhållandet mellan de olika faktorerna visar att alla ger signifikanta bidrag till förklaringen av gudstjänst- och mötesbesöken men att åldern har klart störst betydelse. Samtidigt framkommer ett intressant samspel mellan kön och ålder. Bland personer under 50 år finns det i stort ingen skillnad i gudstjänst- och mötesbesök mellan kvinnor och män; bland de yngsta är andelen bland både kvinnor och män fyra procent. Det är först bland pensionärer som skillnaden är stor, där 17 procent bland kvinnor mot endast nio procent bland män är regelbundna gudstjänst- och mötesbesökare. Om vi räknar om siffrorna kan vi konstatera att av dem som besöker gudstjänster eller religiösa möten minst en gång i månaden står kvinnor över 50 år för över 40 procent av besökarna.

Ytterligare en fråga är vad åldersfaktorns stora betydelse säger om den långsiktiga utvecklingen av gudstjänst- och mötesbesök. Vi kunde redan i det föregående se att nedgången under den senaste tioårsperioden framför allt finns bland de yngre. En naturlig följdfråga är i vad mån detta återspeglar värderingar över en livscykel eller om det rör sig om generationsskillnader. I syfte att belysa frågan har vi studerat gudstjänstbesöken i några generationer över den undersökta perioden. Det visar sig att när det gäller förkrigsgenerationen finns en generationseffekt som yttrar sig i att denna generation oftare går i kyrkan oberoende av ålder: de som är födda före 1945 ligger i stort sett på samma frekvens för hela perioden 1988-2010. Bland dem som är födda efter 1965 finns det en svag nedgång under samma period. Nedgången är starkast bland dem som är födda 1977 eller senare.

Det allmänna mönstret är således att gudstjänst- och mötesbesöken upprätthålls av en äldre generation, medan påfyllningen från yngre generationer är mycket liten. Prognosen måste bli att den kurva som visades i figur 1 sannolikt kommer att fortsätta sin nedgående tendens när vi kommer att addera nya mätningar.

Gudstro och bön

Vid sidan av frågorna om religiös aktivitet har den nationella SOM-undersökningen även ställt frågor om gudstro och bön. Frågan om tron på Gud var med för första gången 2010, medan den om bön till Gud ställts sedan 1988 och ingår i samma stora frågesvit som frågan om gudstjänstbesök. Därutöver har det i en fråga om vad människor uppfattar som viktigt i livet – en fråga som ställts sedan 1986 – ingått alternativet ”Frälsning”.²

Frågan om en personlig gudstro är hämtad från den internationella undersökningen *World Value Survey* (WVS; jfr Norris & Inglehart, 2011) har den raka formuleringen: ”Tror du på Gud?” med endast alternativen Ja och Nej. Svartsfördelningen visade sig vara jämn mellan ja och nej. 50 procent svarade att de inte tror på Gud, 45 procent att de gör det medan 5 procent valde att hoppa över frågan eller att sätta kryss i både ja- och nej (tabell 3). Det förhållandevis begränsade internbortfallet pekar på att frågan fungerat bra att svara på.

Tabell 3 Andel som uppger sig tro på Gud uppdelat på kön, ålder och utbildning 2010 (procent)

	Kvinnor	Män	16-29	30-49	50-64	65-85	Låg utb	Medel-låg	Medel-hög	Hög utb	Samtliga
Ja	51	38	27	40	50	54	49	41	44	45	45
Nej	43	57	69	54	45	38	45	54	51	49	50
Ej svar	6	5	4	6	5	8	6	5	5	6	5
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	923	779	267	534	443	458	357	529	323	413	1622

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Svarsutfallet i olika grupper uppvisar ett mönster som liknar det vi kunde observera i fråga om gudstjänstbesök. Andelen som tror på Gud är klart högre bland kvinnor än bland män och högre bland äldre än bland yngre; bland pensionärer är det en dubbelt så stor andel som bland dem under 30 år. Utbildningsfaktorn uppvisar inget entydigt mönster. Vi har även gjort analysen efter vilken typ av område man bor i men ser inte heller där några större skillnader: andelen är högst i städer och större tätorter (47 procent) och minst i storstäderna (41 procent), medan landsbygden intar en mellanställning (44 procent).

En analys med kontroll för de fyra bakgrundsfaktorerna visar att endast ålder och kön har en signifikant förklaringskraft för den uppgivna gudstro. Ålder visar sig ha en klart större förklaringskraft än kön. När det gäller gudstro uppträder inte det samspel mellan ålder och kön som vi kunde observera i fråga om gudstjänstbesök utan andelen kvinnor som tror på Gud är klart större i alla åldersgrupper, samtidigt som gudstro ökar med ålder bland både kvinnor och män: bland unga män är andelen som tror på Gud 20 procent, bland äldre kvinnor 67 procent.

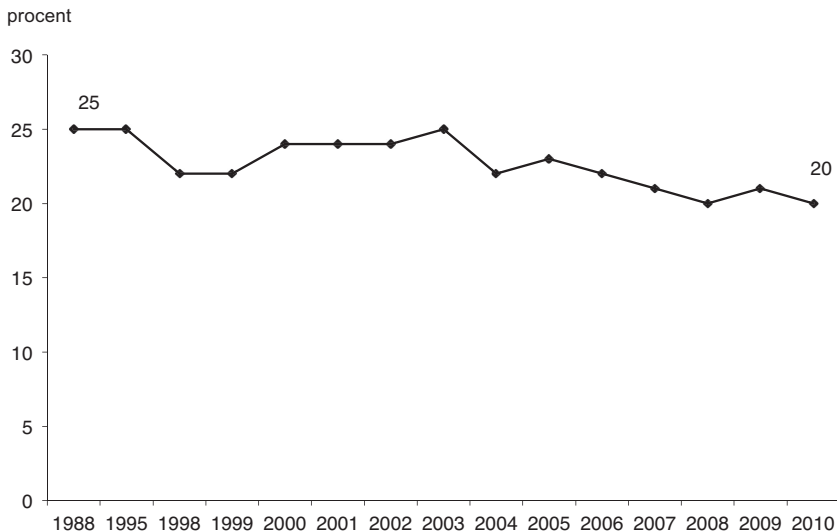
Det finns ett föga överraskande samband mellan gudstro och gudstjänstbesök. Av dem som tror på Gud har 16 procent besökt gudstjänst eller religiöst möte under minst en gång i månaden, att jämföra med knappt en procent bland de icke-troende. Det intressanta i resultatet ligger emellertid snarast i att över 40 procent som uppger att de tror på Gud *inte* varit på gudstjänst eller möte någon gång under året; andelen bland de icke-troende är drygt 80 procent. Troende kvinnor är något frekventare gudstjänstbesökare än troende män och äldre troende är något frekventare än yngre men skillnaderna är inte särskilt stora.

Innebörden är att det finns en mycket stor del av dem som uppger att de tror på Gud som inte har någon kontakt med de traditionella religiösa institutionerna. Att

det till viss del handlar om en privatreligiositet stöds av det faktum att en femtedel av de troende har lågt förtroende för Svenska kyrkan. Visserligen är andelen kyrkokritiska större bland de icke-troende – nästan 40 procent – men andelen bland de troende måste ändå betraktas som stor.³ När det gäller förhållandet mellan tro och kyrka kan vi även konstatera att bland dem som är medlemmar i Svenska kyrkan uppger 52 procent att de tror på Gud, medan andelen icke-troende är 48 procent. Bland dem som inte är kyrkotillhöriga är motsvarande andelar 31 och 69 procent.⁴ I övriga samfund, där medlemskapet är mera av aktiv handling är andelen troende naturligt nog högre. De som uppger att de tillhör ett annat kristet samfund än Svenska kyrkan är andelen troende 91 procent och i den förhållandevis lilla grupp som uppger att de är muslimer är andelen troende 88 procent.

Den andra indikatorn på personlig gudstro är bön till Gud. I den fråga som den nationella SOM-undersökningen sedan 1988 ställt som en del i en större fråga om livsstilar är svarsalternativet formulerat ”Bett till Gud” och avser de senaste tolv månaderna. År 2010 var andelen som bett till Gud åtminstone någon gång i månaden 20 procent och minst någon gång i veckan 15 procent. Det vi kan se är således att bön till Gud är vanligare än gudstjänstbesök men regelbunden bön är inte lika utbredd som tron på Gud. Andelen som inte bett till Gud någon gång under de senaste tolv månaderna är 60 procent, vilket är ungefär på samma nivå som andelen som på motsvarande tidsperiod inte besökt gudstjänst eller religiöst möte.

Figur 3 Andel som bett till Gud minst någon gång i månaden 1988 till 2010 (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1988-2010

Om vi väljer att utgå från andelen som bett till Gud minst en gång i månaden under de senaste tolv månaderna visar sig även här en nedgång som liknar den som iaktogs i fråga om gudstjänstbesöken. År 1988 var andelen 25 procent, år 2010 är den 20 procent (figur 3). Även om vi använder andra indikatorer på frekvens som exempelvis minst en gång i veckan finner vi en motsvarande nedgång.

När det gäller skillnader i bön mellan olika grupper uppträder samma mönster som vi kunde se i fråga om såväl gudstjänst- och mötesbesök som gudstro. Kvinnor ber oftare än män, äldre oftare än yngre medan det i fråga om utbildning inte finns något entydigt mönster (tabell 4). Skillnaden mellan grupperna finns kvar oavsett om vi utgår från bön flera gånger i veckan eller bara någon enstaka gång under året. En jämförelse är också gjord efter vilken typ av område man bor i, men det visar sig här ingen skillnad mellan landsbygd, mindre städer och storstadsområden.

Tabell 4 Andel som uppger sig be till Gud med olika regelbundenhet uppdelat på kön, ålder och utbildning 2010 (procent)

	Kvinnor	Män	16-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Låg utb	Medel- låg	Medel- hög	Hög utb
Ingen gång	52	71	67	63	60	55	61	63	60	58
Någon gång om året	13	9	10	12	10	11	12	10	11	12
Halvåret	4	3	5	3	3	4	3	4	3	3
Kvartalet	5	2	4	4	5	2	2	3	5	5
Månaden	6	3	5	5	5	4	4	5	5	5
Någon gång i veckan	6	3	3	4	5	5	4	4	5	5
Flera ggr i veckan	15	9	6	9	12	19	14	10	11	12
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	2531	2239	780	1492	1297	1201	995	1562	925	1198

Kommentar: Internbortfallet har exkluderats ur analysen. Det ligger på enbart mellan tre och fem procent. De högre absoluta talen i tabellen sammanhänger med att frågan om bön är ställd i alla de tre editionerna av SOM-undersökningen 2010.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1988-2010

När vi studerar den relativa effekten av de enskilda bakgrundsfaktorerna visar sig här på samma sätt som i fråga om gudstro att det av de fyra endast är kön och ålder som ger signifikanta bidrag till att förklara andelen som ber till Gud, men till skillnad från vad vi observerade i fråga om gudstro har kön något större effekt än ålder när det gäller bön. I alla åldersgrupper är andelen som ber till Gud större bland kvinnor än bland män. Den största andelen finns bland äldre kvinnor (32 procent) och den lägsta bland yngre män (7 procent).

Om vi utgår från andelen som ber till Gud minst en gång i månaden är den klart lägre än andelen som betraktar sig som gudstroende. Vi kan samtidigt relatera gudstro till bön och då se att av dem som tror på Gud ber omkring en tredjedel minst en gång i veckan, medan en fjärdedel aldrig ber. Närmare 95 procent av de icke-troende ber aldrig, men det finns ändå drygt 5 procent av de icke-troende som uppger sig be någon eller några gånger om året.

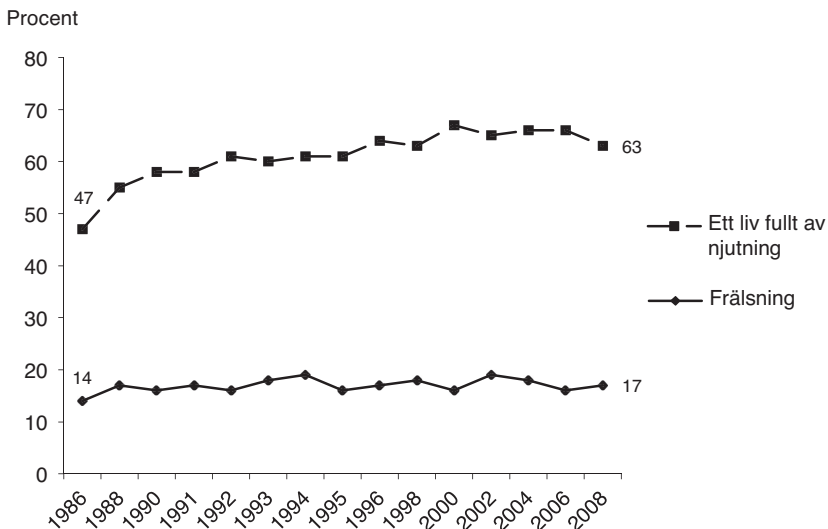
Religionens vikt

Ett fjärde perspektiv på svensk religiositet är hur viktig religionen anses i den enskildes privata liv. Det handlar således om ett mått på den subjektiva känslan. Sådana frågor är ofta svåra att ställa, men den nationella SOM-undersökningen har haft med sådana alternativ som en del av olika värderingsfrågor. Redan i den första undersökningen 1986 ingick ett större värdebatteri med ett stort antal indikatorer på vad som uppfattas som viktigt i livet. Frågan som ursprungligen bygger på en värdeteori formulerad av psykologen Milton Rokeach (1973) har som ett alternativ "Frälsning", (jfr Oscarsson, 2002, 2003). Frågan har ställts vartannat år mellan 1986 och 2008. I figur 4 redovisas andel som angivit frälsning som mycket eller ganska viktigt. Som en jämförelse redovisas andelen av de svarande som anger alternativet "ett liv fullt av njutning" som mycket eller ganska viktigt.

Andelen som anger Frälsning som mycket eller ganska viktigt har samtliga undersökningsår legat på mellan 15 och 20 procent. Procenttalen kan förefalla höga men Frälsning är ändå det värde som kommer bland de lägsta. Viktighetsskalan tenderar att dra upp alla andelar. Om vi istället utgår från andelen som anger ytterpunkten *mycket* viktigt visar sig att sju procent av svarspersonerna uppgav Frälsning som mycket viktigt, att jämföra med bland andra En värld i fred (79 procent) och Ett behagligt liv (59 procent). När det gäller frälsning kan vi inte spåra någon tendens, frälsning är lika viktigt under hela den undersökta perioden.⁵ I figur 3 har svaren på alternativet Ett liv fullt av njutning lagts in som jämförelse, eftersom det är ett av de få värdena där vi kan se en klar uppgång – från 47 procent 1986 till 63 procent 2008.

Studerar vi hur vilken andel i olika grupper som markerat Frälsning som åtminstone ganska viktigt finns vi samma mönster som tidigare analyser. Det är kvinnor och äldre medan ett liv fullt av njutning har motsatt tendens, där framför allt de yngre anser detta som mycket eller ganska viktigt.

Figur 4 Andel som anser att Frälsning respektive Ett liv fullt av njutning är mycket viktigt eller ganska viktigt 1986-2008 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: Hur viktigt tycker du att följande saker är för dig? Frågan har 25 svarsalternativ och svaren ges på femgradig skala mellan Mycket viktigt och Inte alls viktigt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2008

En rimlig invändning mot att använda värdet Frälsning som indikator på religion är att det är alltför specifikt. De senaste åren har det i den nationella SOM-undersökningen lagts in en ny typ av värdefråga. De alternativ som ska bedömas är något konkretare i sina formuleringar än de värden som finns i Rokeach-frågan. Det alternativ som avsåg religion formulerades här som "En religiös tro". En annan förändring var att frågan nu inte gällde vad som var viktigt i livet utan om vikten för människors välbefinnande. Det går givetvis att diskutera vad välbefinnande står för men det får ändå uppfattas som en rimlig konkretisering av vad som är viktigt för ett bra liv. Det ger därför ännu en möjlighet att ringa in hur viktigt en religiös tro anses vara.

Den nya välbefinnandefrågan innehåller totalt 21 alternativ.⁶ Det som svarsalternativen värderade som mest viktigt var En god hälsa (43 procent ansåg det vara Helt avgörande och ytterligare 50 procent som mycket viktigt för välbefinnandet), medan En religiös tro hamnade bland de lägsta (4 procent anger Helt avgörande och 7 procent mycket viktigt). Andra jämförelsepunkter är Ett kärleksförhållande (26 och 44 procent), Inre harmoni (22 och 48 procent), En rik fritid (11 och 47 procent) och Socialt anseende (3 och 25 procent).

På den andra delen av skalan visade sig att en tredjedel av svarspersonerna ansåg att en religiös tro inte är särskilt viktigt för välbefinnandet och drygt 40 procent att det inte alls är viktigt. I tabell 5 redovisas svarsutfallet i olika grupper för alternativet En religiös tro.

Tabell 5 Den upplevda vikten av religiös tro för det personliga välbefinnandet 2010 (procent)

	Kvinnor	Män	16-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Låg utb	Medel- låg	Medel- hög	Hög utb
Helt avgörande	5	3	2	4	4	4	3	2	7	4
Mycket viktigt	8	6	5	6	8	11	9	7	7	7
Ganska viktigt	16	11	8	10	15	21	17	12	14	11
Inte särskilt viktigt	32	33	23	31	38	35	38	34	25	34
Inte alls viktigt	39	47	62	49	35	29	33	45	47	44
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	880	750	262	521	431	416	327	518	315	408

Kommentar: Internbortfallet har exkluderats ur analysen. Det ligger på enbart mellan tre och fem procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Resultaten visar ännu en gång samma mönster som tidigare analyser. För kvinnor är religiös tro något viktigare för välbefinnandet än för män – 13 respektive 9 procent minst mycket viktigt. Likaså återkommer resultatet att religiös tro är viktigare för äldre än för yngre – 15 respektive 7 procent. Däremot uppvisar utbildning ännu en gång inget entydigt samband med hur viktig religiös tro upplevs vara. Detsamma gäller området man bor i – andelen som tillmäter religiös tro minst mycket stor vikt är densamma i storstad som på landsbygd. Både ålder och kön har en signifikant förklaringskraft i fråga om den upplevda betydelsen av religiös tro; effekten visar sig vara större för ålder än för kön. Andelen som lyfter fram vikten av religiös tro ökar med ålder bland både kvinnor och män, men i alla åldersgrupper har kvinnorna en högre andel, särskild bland dem i yngre medelåldern.

Det kan givetvis diskuteras vad frågan om den religiösa tron betydelse för välbefinnandet står för. Om vi relaterar resultatet till frågan om att tro på Gud visar sig inte oväntat att över 95 procent av dem som betonar den stora vikten av religiös tro också tror på Gud. Men det intressanta i resultatet är att även bland dem som

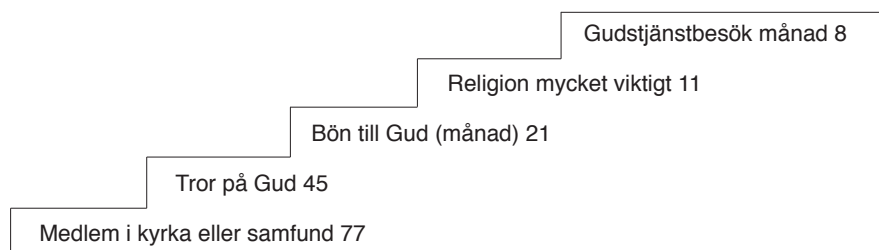
svarar att den religiösa tron är *ganska* viktig är det 90 procent som uppger att de tror på Gud. Även i gruppen som inte anser att religiös tro är särskilt viktig för välbefinnandet är det en majoritet (57 procent) troende. Endast i gruppen Inte alls viktigt är de icke-troende helt dominerande.

Resultatet speglar tydligt olika grader av religiositet, något som också kunde observeras när det gällde bön till Gud. De som betonar en religiös tro som mycket viktig är de som oftare ber till Gud. Andelen som ber flera gånger i veckan är bland dem som lyfter fram vikten av religiös tro är 60 procent; andelen kan jämföras med ett genomsnitt på 10 procent bland övriga som uppger att de tror på Gud. Det vi här att göra med kan karaktäriseras som den religiösa mest aktiva gruppen, vilken domineras av kvinnor och äldre.

Den svenska religionstrappan 2010

Vad kan vi då på grundval av den nationella SOM-undersökningen säga om ”Gud i Sverige”, för att knyta an till Göran Häggs inledande formulering? Genom att redovisa fyra olika perspektiv på det religiösa livet i Sverige som det framträder i SOM-undersökningen har det varit möjligt att belysa olika grader av svensk religiositet. Vi kan observera att det finns betydande skillnader beroende på hur vi definierar religiositet. Det bredaste är medlemskap i något religiöst samfund, där tre fjärdedelar av svenskarna fångas i huvudsak som en följd den stora andelen som tillhör Svenska kyrkan. Det smalaste är regelbundna besök i gudstjänster eller religiösa möten. Däremellan finns gudstro, bön till Gud och upplevelsen av religionens vikt i det egna livet (figur 5).

Figur 5 Den svenska religionstrappan 2010 (procent)

Kommentar: Procenttalen kan skilja på någon enstaka procent i jämförelse med tidigare på grund av avrundningar.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Vi kan beskriva utfallet som den svenska religionstrappan, där människor går olika långt upp, där basen är kyrkotillhörighet eller medlemskap. Knappt hälften av svenskarna uppger sig tro på Gud, en femtedel ber regelbundet till Gud, en dryg tiondel anser religiös vara mycket viktigt i det personliga livet och en knapp tiondel är regelbundna gudstjänst eller mötesbesökare. I stort varje nytt steg uppför trappan rymmer i större eller mindre grad en delmängd av det föregående: en majoritet av dem som är medlemmar i ett samfund, även Svensk kyrkan, består av personer som tror på Gud, av dem tror på Gud ber omkring 40 procent regelbundet och av dem som ber regelbundet anser knappt hälften att religion är mycket viktigt för det personliga välbefinnandet. Det vi ser är att stora grupper faller bort för varje steg. Om vi betraktar de två övre stegen som de mest engagerade religionsutövarna svarar dessa tillsammans för knappt 15 procent av svenskarna.⁷

En rangordning av det redovisade slaget kan alltid diskuteras. Det är viktigt att framhålla att trappan inte är endimensionell. Det inte bara försvinner grupper mellan varje steg, det tillkommer även personer, låt vara att de ofta är förhållandevis få. Det går även att ha invändningar mot enskilda procenttal. Om vi räknar in andelen som uppger att religion är ganska viktigt i deras liv ökar religiöst inriktade från 11 till 27 procent – och om vi accepterar en definition på regelbundna kyrkobesök som minst ett besök i kvartalet stiger andelen besökare från 8 till 13 procent. Det är därför viktigt att lägga för stor vikt vid de enskilda siffrorna utan istället utgå från det generella mönster som framträder. Det kan dessutom ifrågasättas om de redovisade indikatorerna är de enda om vi ska belysa religionen i Sverige. Mycket talar för att religion bör uppfattas vidare än så, men det är en uppgift för kommande analyser.

Den skisserade religionstrappan är således i första hand att förstå som en beskrivning. Den säger inget om vilka mekanismer som ligger bakom. Vi kan visserligen se några generella mönster. Det är tydligt att kvinnor ligger högre än män oavsett vilket steg vi väljer. Den relativt största skillnaden mot männen gäller bön till Gud. De bekräftar vad som visats i många religionssociologiska studier (t ex Gustafsson, 2000). Ett annat återkommande mönster är att äldre på alla trappsteg ligger högre än yngre. Analyserna har visat att kön och ålder båda bidrar till att förklara graden av religiös aktivitet, där ålder ofta har den större förklaringskraften. På de punkter där vi har kunna belysa förändringar över tid pekar resultaten på att åldersfaktorns roll ökar främst genom att den religiösa aktiviteten snabbare går ner bland de yngre. Vad som ligger bakom en sådan förändring går det däremot inte att utläsa.

Noter

- ¹ Den nationella SOM-undersökningen distribueras endast på svenska. Se vidare metodkapitlet i slutet av denna volym.
- ² Frågan ställdes vartannat år 1986-2008 och planeras att ingå i den nationella SOM-undersökningen 2011.

- ³ I sammanhanget kan nämnas att det också finns ett visst samband mellan ideologisk självplacering. Bland dem som placerar sig till vänster är andelen troende 36 procent, bland dem till höger 51 procent. Högsta andelen finns bland dem som varken placerar sig till vänster eller till höger med 53 procent (2010).
- ⁴ I dessa analyser har de som inte har svarat på frågan exkluderats.
- ⁵ Detta hindrar inte att det i olika grupper kan ske förändringar. Exempelvis finns det för åren fram till 2006 att värdet Frälsning ökade något bland personer under 40 år (Hagevi, 2007).
- ⁶ Samtliga alternativ framgår frågeformuläret i bilagan. Välbefinnandefrågan är nr 46 i Riks-SOM 3.
- ⁷ Med en annan definition kan vi konstatera att andelen som varje månad ber till Gud och varje månad besöker Gudstjänst är 16 procent av svenskarna.

Referenser

- Furseth, Inger, Repstad, Pål (2005) *Religionssociologi: en introduktion*. Malmö: Liber, 2005.
- Gustafsson, Göran (2000) *Tro, samfund och samhälle: sociologiska perspektiv*. Örebro: Libris, 2000.
- Gärde, Johan (1999) *Från invandrarkyrka till mångkulturellt samfund: en kyrkosociologisk analys av katolska kyrkan i Sverige från 1970-tal till 1990-tal*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hagevi, Magnus (2001) Sakralisering och sekularisering. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus (2002a) Religiositet i generation X. I Oscarsson, H (red) *Spår i framtiden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus (2002b) Religion över tid och rum. I Nilsson, L (red) *Flernivådemokrati i förändring*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus (2007) De postsekulära generationerna. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2005) Lyckan kommer, lyckan går. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) Du stora nya värld. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hägg, Göran (2010) *Gud i Sverige*. Stockholm: Norstedts.
- Norris, Pippa, Inglehart, Ronald (2011) *Sacred and secular: religion and politics worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Oscarsson, Henrik (2002) Ungdomars värderingar. I Oscarsson, H (red) *Spår i framtiden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik (2003) Våra grundläggande värderingar. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Fåfångans marknad*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Rokeach, Milton (1973) *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
- Strid, Jan (2007) Kyrkan mellan politik och religion. I Nilsson, L (red) *Det våras för regionen*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2007) Kyrkovalet 2009. I Nilsson, L (red) *Det våras för regionen*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Svenska kyrkan (2011) *Statistik över gudstjänster, dop, konfirmander mm*. (<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=645562>)

VÄLBEFINNANDE OCH LIVSTILLFREDSSTÄLLELSE I DAGENS SVERIGE

FILIP FORS OCH BENGT BRÜLDE

Hur lyckliga är vi i Sverige jämfört med andra länder, och hur ska man förklara att rangordningen mellan olika länder ser ut som den gör? Och hur ska man förklara de individuella lyckovariationer som finns i en rik och välfungerande nation som Sverige? För att kunna besvara frågor som dessa måste vi först hitta ett sätt att mäta människors lycka. Först därefter kan vi undersöka vilka samband som finns mellan denna variabel och andra faktorer. Den samhällsvetenskapliga lyckoforskningen (utförd av sociologer, nationalekonomer och statsvetare) har här fokuserat på sambanden mellan makrovariabler och genomsnittslycka på nationell nivå, medan den psykologiska grenen av lyckoforskningen har undersökt sambandet mellan individuell lycka och individvariabler som personlighet, inkomst och nära relationer.

För att mäta människors lycka använder man sig i stort sett uteslutande av olika former av självskattning. Vissa av de mätningar som görs går ganska rakt på sak, och ber helt enkelt människor att skatta hur lyckliga de är med hjälp av en given svars-skala. Två internationella och storskaliga exempel är World Values Survey (WVS) och European Social Survey (ESS). Undersökningar som dessa visar att vi svenskar är relativt lyckliga: i den senaste WVS-mätningen 2006 skattade sig t.ex. hela 96 procent som åtminstone ganska lyckliga, och i ESS-mätningen 2008 skattade hela två tredjedelar (67 procent) sin lycka som 8 eller högre på en elvgradig svarsskala från 0 till 10 (medelvärdet var 7,8).

Man kan dock fråga sig om respondenterna i dessa undersökningar tolkar begreppet ”lycka” på samma sätt, i synnerhet om frågorna är ställda på olika språk. Ett sätt att delvis komma undan denna möjliga felkälla är att inte använda ordet ”lycka” i de frågor man ställer. I stället kan man först definiera lycka i termer av välbefinnande eller livstillfredsställelse, för att sedan fråga människor hur bra de mår eller hur tillfreds de är med sina liv. Detta är också det vanligaste tillvägagångssättet inom lyckoforskningen. Den samhällsvetenskapliga delen av denna forskning brukar t.ex. fokusera på hur tillfreds vi är med våra liv som helhet – detta gäller såväl WVS som ESS, Eurobarometern och SOM-institutets tidigare undersökningar.

I SOM-undersökningen 2010 är det en dryg tredjedel, 36 procent, som betraktar sig själva som mycket nöjda med livet, vilket kan jämföras med de 28 procent som betraktar sig som mycket lyckliga (tabell 1). Inkluderar vi även dem som är ganska lyckliga respektive ganska nöjda med sina liv växer respektive andel till drygt 90 procent i båda fallen. Att andelen ”mycket lyckliga” svenskar är mindre än andelen

”mycket nöjda” har framkommit i flera tidigare SOM-undersökningar (se t.ex. Holmberg och Weibull 2005, Brülde och Nilsson 2010)¹.

Tabell 1 Procentuell fördelning av livstillfredsställelse och lycka i SOM-undersökningen 2010 (procent)

Mycket nöjd	36	Mycket lycklig	28
Ganska nöjd	57	Ganska lycklig	63
Inte särskilt nöjd	6	Inte särskilt lycklig	8
Inte alls nöjd	1	Inte alls lycklig	1
Summa procent	100	Summa procent	100
Antal svarande	4888	Antal svarande	1666

Kommentar: Följande frågor ställdes till intervjupersonerna: ”Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?” och ”På det hela taget, hur lyckligt skulle du säga att du är?”.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Lycka, livstillfredsställelse och välbefinnande

Den som är intresserad av att undersöka hur lyckliga vi är och vad som gör oss lyckliga måste alltså laborera med minst tre centrala begrepp: *livstillfredsställelse* (hur personen själv värderar sitt liv som helhet), *subjektivt välbefinnande* (hur personen mår på det hela taget, hur hon känner sig) och *lycka* (som ofta betraktas som en kombination av livstillfredsställelse och subjektivt välbefinnande; se Brülde 2007). Det ska noteras att begreppet lycka också används för att peka ut andra typer av affektiva tillstånd, som eufori, upprymdhet eller sinnesfrid/inre harmoni (ibid.).

I vilken utsträckning har då lyckoforskningen undersökt subjektivt välbefinnande som fenomen, och hur har man burit sig åt för att mäta denna variabel? Här kan man notera att den samhällsvetenskapliga lyckoforskningen länge har visat ett ganska svalt intresse för vårt välbefinnande: man har i stort sett uteslutande använt sig av livstillfredsställelse som beroende variabel, trots att det finns goda skäl att betrakta välbefinnande som ett mer värdefullt tillstånd (Brülde 2009). Detta kan dock bero på att man inte riktigt har uppfattat skillnaden mellan dessa båda ”former av lycka”, eller kanske på att man har antagit att graden av livstillfredsställelse och graden av välbefinnande tenderar att sammanfalla i praktiken. Det finns emellertid tecken på att denna trend håller på att brytas inom den samhällsvetenskapliga lyckoforskningen. Diener et al. (2009) och Kahneman & Deaton (2010), har under de senaste åren genomfört ett flertal studier som tyder på att sambandet mellan livstillfredsställelse och subjektivt välbefinnande är långt ifrån perfekt. Flera amerikanska studier har dessutom funnit att socioekonomiska faktorer är starkare kopplade till livstillfredsställelsen än till välbefinnandet (Kahneman et al. 2004, 2006). Kahneman & Deaton

(2010) fann t.ex. att sambandet mellan inkomst och välbefinnande försvinner helt vid en årsinkomst över 75 000 dollar men att en sådan brytpunkt inte gick att finna för livstillfredsställelse.

Ett nytt mått på subjektivt välbefinnande i SOM-undersökningen 2010

Trots att man under de senaste åren börjat intressera sig för att mäta och studera det subjektiva välbefinnandet är det anmärkningsvärt att man sällan eller aldrig har försökt mäta graden av subjektivt välbefinnande direkt, genom att låta människor skatta hur de mår (på det hela taget), t. ex. på en tio- eller elvagraderig skala (som i fallet livstillfredsställelse). Man har i stället använt sig av komplexa mått som *affektbalans*, dvs. differensen mellan den ”mängd” av positiva affekter och den ”mängd” av negativa affekter individen har upplevt under den senaste tiden. Det övergripande måttet på positiv affekt (i singularis) räknar man typiskt ut genom att först summera de olika frekvensmåten personen har angett för de olika positiva affekterna (i pluralis), och därefter dividera denna summa med antalet positiva affekter. Men får då fram ett PA-mått mellan 1 och 5 (1 och 7, eller 1 och 9). På samma sätt kan man få fram ett mått på negativ affekt (i singularis). Ett mått på den totala affektbalansen får man fram genom att subtrahera NA-måttet från PA-måttet, dvs. affektbalansen är positiv om PA-måttet är större än NA-måttet (se Brülde 2007). Det är just sådana affektbalansmått som används i ovan nämnda amerikanska studier som funnit skillnader mellan livstillfredsställelse och välbefinnande i relation till exempelvis inkomst.

I stället för att mäta välbefinnande indirekt genom ett affektbalansmått har vi tagit fram ett nytt direkt mått på välbefinnande. Vi frågade respondenterna i SOM-undersökningen hur de har känt sig under de senaste dagarna.² De skattade sitt välbefinnande på en elvagraderig skala där 0 betyder att man har känt sig mycket illa till mods och där 10 betyder att man har känt sig mycket väl till mods.

En första fråga vi vill besvara i detta kapitel är hur människors självskattade välbefinnande förhåller sig till deras självskattade lycka och livstillfredsställelse. Ett annat viktigt syfte är att undersöka om det finns några faktorer som har *olika* effekter på vår livstillfredsställelse respektive vårt välbefinnande. Genom att undersöka dessa båda saker kan vi ge ett viktigt bidrag till diskussionen om vilka mått på lycka som den samhällsvetenskapliga lyckoforskningen bör använda sig av.

Sambanden mellan ”lycka”, livstillfredsställelse och välbefinnande

Det finns naturligtvis starka empiriska samband mellan hur ”lyckliga” vi anser oss vara, hur vi mår och hur nöjda vi är med våra liv. Att våra skattningar av dessa tre saker inte helt sammanfaller med varandra bekräftar emellertid att det rör sig om tre olika begrepp, om än intimt relaterade till varandra. Låt oss först undersöka om svarsfördelningen i den svenska befolkningen skiljer sig med avseende på

livstillfredsställelse, lycka och vår nya välbefinnandefråga. Vi tar här hjälp av den svenska ESS-undersökningen från 2008 eftersom livstillfredsställelse och lycka där mäts på elvagrada skalor. Som tabell 2 visar skattar svenskarna sitt välbefinnande signifikant lägre än både sin livstillfredsställelse och sin allmänna lycka. Medelvärdet på livstillfredsställelse- och lyckofrågorna ligger strax under 8 medan medelvärdet på vår nya välbefinnandefråga ligger på 7. På välbefinnandefrågan lägger sig 13 procent av individerna på den nedre delen av skalan (0-4), jämfört med 5 procent för livstillfredsställelsefrågan och 4 procent för lyckofrågan. På den övre delen av skalan (6-10) är motsvarande siffror 76 procent för välbefinnandet, 91 procent för livstillfredsställelsen och 93 procent för lyckan.

Tabell 2 Medelvärden, standardavvikelse och svarsfördelning för livstillfredsställelse, lycka och subjektivt välbefinnande i European Social Survey 2008 och SOM-undersökningen 2010

Livstillfredsställelse ESS 2008 (n:1830)	Lycka ESS 2008 (n: 1827)	Välbefinnande SOM 2010 (n:1666)
Medelvärde: 7,86	Medelvärde: 7,83	Medelvärde: 7,02
Standardavvikelse: 1,73	Standardavvikelse: 1,60	Standardavvikelse: 2,22
Andel nöjda (6-10): 91 procent	Andel lyckliga (6-10): 92 procent	Andel väl till mods (6-10): 76 procent
Andel missnöjda (0-4): 5 procent	Andel olyckliga (0-4): 4 procent	Andel illa till mods (0-4): 13 procent

Kommentar: Följande frågor ställdes till intervjupersonerna: "Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?", "På det hela taget, hur lycklig skulle du säga att du är?" samt "Om du tänker på de senaste dagarna, hur skulle du säga att du har känt dig?". Skalans ändpunkter för livstillfredsställelse var "Extremt nöjd" respektive "Extremt missnöjd". För lycka var ändpunkterna "Extremt lycklig" respektive "Extremt olycklig". För välbefinnandefrågan var ändpunkterna "Mycket väl till mods" respektive "Mycket illa till mods".

Låt oss nu undersöka sambandet mellan dessa tre lyckomått i SOM-undersökningen 2010. I denna undersökning mäts både livstillfredsställelse och lycka på fyrgradiga verbala skalor, medan välbefinnandet mäts på en elvagrada numerisk skala. Korrelationen mellan livstillfredsställelse och lycka är ganska stark: ($r=+0,67$). Vi ser emellertid att korrelationen mellan människors självskattade välbefinnande och deras livstillfredsställelse respektive lycka är signifikant svagare: $+0,52$ och $+0,56$. Forskare som Diener et al. (2009) har hävdade att lyckofrågan är ett bättre mått på subjektivt välbefinnande än livstillfredsställelsefrågan eftersom ordet "lycklig" är mer känslororienterat än "nöjd". Vi finner dock inget stöd för detta i vår analys av den svenska befolkningen. Sambandet mellan välbefinnande och lycka är inte signifikant starkare än sambandet mellan välbefinnande och livstillfredsställelse.

Det finns åtminstone två tänkbara förklaringar till att sambandet mellan livstillfredsställelse och lycka är starkare än sambandet mellan livstillfredsställelse och välbefinnande. En möjlighet är att det rör sig om metodologisk artefakt, då både livstillfredsställelse och "lycka" mäts på fyrgradiga skalor medan välbefinnandet mäts på en elvgradig skala. Men förklaringen kan också vara att lyckofrågan i likhet med livstillfredsställelsefrågan innehåller en påtaglig kognitiv/utvärderande komponent. När människor bedömer hur lyckliga de är väger de kanske inte bara in hur de känner sig, utan de kanske även gör en värdering av livet som helhet (precis som när de skattar sin livstillfredsställelse).

Hur fördelar sig då svaren på vår välbefinnandefråga för respektive svarskategori i livstillfredsställelse- och lyckofrågorna? I tabell 3 redovisas genomsnittsvärdena på välbefinnandefrågan för varje svarsalternativ på livstillfredsställelsefrågan och lyckofrågan. Som tabellen visar ger en individs livstillfredsställelse och lycka i genomsnitt en mycket god indikation på hur bra hon mår. En person som svarar att hon är mycket nöjd eller mycket lycklig ligger i genomsnitt på drygt 8 i välbefinnande medan de som skattar sig själva som inte alls nöjda eller inte alls lyckliga ligger strax över 2 i välbefinnande.

Tabell 3 Medelvärden för subjektivt välbefinnande i respektive svarskategori för global lycka och livstillfredsställelse 2010 (medelvärden)

Subjektivt Välbefinnande (0-10)	
Mycket lycklig	8,4 (8,3-8,6)
Ganska lycklig	6,8 (6,7-7,0)
Inte särskilt lycklig	3,9 (3,6-4,3)
Inte alls lycklig	2,1 (0,8-3,4)
Subjektivt Välbefinnande (0-10)	
Mycket nöjd	8,2 (8,1-8,3)
Ganska nöjd	6,7 (6,6-6,8)
Inte särskilt nöjd	3,9 (3,5-4,3)
Inte alls nöjd	2,3 (1,0-3,6)

Kommentarer: Konfidensintervall, 95 procent, inom parentes.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Sammantaget verkar svenskarnas välbefinnande följa mönstret för deras livstillfredsställelse och lycka tämligen väl. Men sambanden är trots detta långt ifrån perfekta. Det finns därför inte bara teoretiska utan även empiriska skäl för att betrakta självskattad livstillfredsställelse, lycka och välbefinnande som intimt relaterade men separata mått på lycka.

Olika faktorerers effekter på livstillfredsställelse och välbefinnande

Kapitlets andra huvudsyfte är att undersöka om det finns några faktorer som påverkar vår livstillfredsställelse respektive vårt välbefinnande i olika hög grad.³ Finns det t.ex. faktorer som har signifikanta effekter på den ena beroende variabeln, men inte på den andra? Som vi redan sett finns det amerikanska studier som tyder på att faktorer som inkomst är starkare kopplade till livstillfredsställelsen än till välbefinnandet (affektbalansen). Kan vi finna dessa skillnader även i Sverige, och finns det möjligen ytterligare faktorer som har olika effekt på livstillfredsställelsen respektive välbefinnandet?

I vår empiriska analys väljer vi att inkludera ett stort antal oberoende variabler, kategoriserade som följer: (i) Individegenskaper som kön, ålder, kroppslängd, hälsa och personlighet, (ii) sociala relationer som civilstånd, barn och vänskapsrelationer, (iii) arbete och fritidsaktiviteter samt (vi) yttre livsvillkor som boendesituation, inkomst, klassbakgrund och utbildning. För att jämföra hur dessa oberoende variabler är relaterade till livstillfredsställelse och välbefinnande har vi valt att standardisera livstillfredsställelsefrågan till en 0-10 skala. För var och en av våra två beroende variabler har vi gjort linjära regressionsanalyser i syfte att jämföra genomsnittliga effekter av våra oberoende variabler på våra två olika lyckomått. Det datamaterial som användes var 2010 års SOM-undersökning, och data är därför representativa för den svenska befolkningen. Undersökningen är uppdelad i tre delar, och vår välbefinnande fråga finns endast med i en av delarna (n=1 702) medan livstillfredsställelsefrågan finns med i hela undersökningen (n=5 007). En viss försiktighet bör råda vid tolkningarna av de oberoende variabelernas effekter på våra lyckomått eftersom den kausala riktningen på sambanden i vissa fall är oklara.

Individegenskaper

Vi undersöker först hur kön och ålder relaterar till våra lyckomått. Kendler et al. (2004) har visat att kvinnor oftare upplever negativa känslor som ångslan och oro än män, men vi finner trots detta inte några könsskillnader i vare sig livstillfredsställelse eller välbefinnande. Ålder har däremot viss betydelse. De två mellersta åldersgrupperna (30-64 år) är signifikant mer nöjda med livet än den yngsta åldersgruppen. När det gäller välbefinnande är det endast åldersgruppen 50-64 som uppvisar ett signifikant högre välbefinnande än den yngsta åldersgruppen.

Vi inkluderade även två utseenderelaterade egenskaper i analysen, nämligen kroppslängd och kroppsmasseindex (BMI). Analysen visar att kroppslängd har en signifikant positiv effekt på livstillfredsställelsen för både män och kvinnor men ingen effekt på välbefinnandet. Kraftigt överviktiga (BMI över 35) har en signifikant lägre livstillfredsställelse men inte någon lägre nivå av välbefinnande.

Vi har också undersökt hur ett antal psykologiska faktorer är relaterade till våra båda lyckomått. Enligt tidigare forskning är våra personlighetsdrag och vår självkänsla starkt kopplade till vår lycka. Vår analys inkluderar tre mått på personlighet: dispo-

Tabell 4 *Individegenskaper och lycka 2010. Linjär regressionsanalys (bivariata och multivariata ostandardiserade regressionskoefficienter)*

	Livstillfredsställelse		Välbefinnande	
	Bivariata effekter	Multivariata effekter	Bivariata effekter	Multivariata effekter
Kön (Referenskategori: Man)	+0,049	+0,203*	-0,061	+0,249**
Ålder (Referenskategori: 16-29)				
30-49	+0,194**	+0,127	+0,265	+0,113
50-64	+0,164*	+0,241	+0,578***	+0,346**
65-85	+0,023	+0,427**	+0,177	+0,357
Utseende				
<i>BMI</i> (Referenskategori: normalvikt)				
Undervikt	-0,103	-0,074	-0,284	-0,018
Övervikt	-0,088	-0,020	+0,001	-0,089
Fetma	-0,498***	-0,204	-0,166	+0,085
<i>Kroppslängd</i> (cm)	+0,012**	+0,002	+0,000	-0,002
Personlighet				
Positiv affektivitet	+0,789***	+0,459***	+0,816***	+0,284***
Negativ affektivitet	-0,602***	-0,257***	-0,832***	-0,217***
Impulsivitet	-0,135***	-0,095*	-0,147***	+0,002
Självförtroende (skala 0-10)	+0,440***	0,182***	+0,655***	+0,314***
Hälsa				
<i>Huvudvärk/Yrsel</i> (Referenskategori: mindre än en gång per vecka)				
En eller flera gånger per vecka	-0,950***	0,223	-1,297***	-0,229
Dagligen	-2,114***	-0,262	-2,691***	-0,128
<i>Smärta muskler/leder/bindväv</i> (Referenskategori: mindre än en gång per vecka)				
En eller flera gånger per vecka	-0,411***	-0,013	-0,450***	+0,169
Dagligen	-1,068***	-0,420**	-0,934***	+0,341
<i>Sömnsvårigheter</i> (Referenskategori: mindre än en gång per vecka)				
En eller flera gånger per vecka	-0,799***	-0,108	-1,066***	0,324**
Dagligen	-1,484***	-0,081	-2,074***	-0,195
<i>Oro/nedstämdhet</i> (Referenskategori: mindre än en gång per vecka)				
En eller flera gånger per vecka	-1,737***	-0,636***	-2,442***	-0,753***
Dagligen	-3,382***	-0,632*	-4,363***	-1,312***
<i>Nedsatt fysisk rörlighet</i> (Referenskategori: mindre än en gång per vecka)				
En eller flera gånger per vecka	-0,804***	+0,368	-0,945***	+0,673***
Dagligen	-0,897***	-0,331	-0,897***	+0,651***
Subjektiv allmänhälsa (skala 0-10)	+0,447***	+0,226***	+0,589***	0,355***
Konstant (multipel modell)		4,537		1,651
Förklarad varians		35 procent		52 procent
Antal svar		1170		1174

Kommentarer: Signifikansnivåer: *= $p < 0,10$ **= $p < 0,05$ ***= $p < 0,01$ Signifikanta skillnader i effektstyrka mellan livstillfredsställelse och välbefinnande är inramade. För såväl livstillfredsställelse och välbefinnande går skalan mellan 0-10.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

sitionen att ofta uppleva negativ affekt (negativ affektivitet), dispositionen att ofta uppleva positiv affekt (positiv affektivitet) samt impulsivitet. I tabell 5 ser vi att alla tre faktorerna har signifikanta effekter på våra olika lyckovariabler, men att negativ och positiv affektivitet (som förväntat) har avsevärt större betydelse än impulsivitet. Vi ser också att den negativa affektiviteten har en signifikant starkare effekt på välbefinnandet än på livstillfredsställelsen. Vi undersökte även hur självförtroendet påverkar de två lyckomåtten. Individerna fick här skatta sitt självförtroende på en skala från (0) mycket dåligt till (10) mycket bra. Självförtroendet har en stark effekt på både livstillfredsställelsen och välbefinnandet, men effekten på välbefinnandet är signifikant starkare.

Vi kan också se att samtliga hälsomått uppvisar starka effekter på våra två lyckomått, och att daglig huvudvärk/yrsel samt sömnproblem och ängslan/oro har särskilt starka negativa effekter. Nedsatt fysisk funktionsförmåga har också en negativ effekt, men denna effekt är inte lika stark som för smärtupplevelser, sömnproblem eller psykisk ohälsa. Att ofta känna sig ängslig och orolig har en signifikant starkare effekt på välbefinnandet än på livstillfredsställelsen. Detsamma gäller individens subjektiva allmänhälsa. Flera av de övriga hälsorelaterade måtten följer samma mönster, med något starkare effekter på välbefinnandet, men här är skillnaderna inte statistiskt signifikanta. Överlag tyder analysen således på att vår hälsa har något större betydelse för vårt välbefinnande än för vår livstillfredsställelse.

Sammantaget förklarar modellen med individegenskaper 35 procent av skillnaderna i livstillfredsställelse och 52 procent av skillnaderna i välbefinnande. Skillnaden i förklaringsgrad mellan de två modellerna är statistiskt signifikant. Lyfter vi bort kön, ålder, BMI och kroppslängd från modellen minskar förklaringsgraden med cirka 2 procent för båda modellerna. Lyfter vi bort de hälsorelaterade variablerna minskar förklaringsgraden med 6 procent för livstillfredsställelsen och 11 procent för välbefinnandet. När vi lyfter bort personlighetsdragen och självförtroende från modellen minskar förklaringsgraden med 8 procent för livstillfredsställelsen och 11 procent för välbefinnandet. Detta tyder på att individegenskaper som rör psykologiska dispositioner och hälsa förklarar väsentligt mer av de lyckoskillnader som finns mellan människor än faktorer såsom kön, ålder och utseende.

Sociala relationer

Det brukar ofta påpekas att de sociala relationerna tillhör en av lyckans viktigaste bestämningsfaktorer. I vår analys ser vi att civilstånd har betydelse för båda våra lyckomått (se tabell 5). Att vara sambo eller gift har en positiv effekt på både livstillfredsställelsen och välbefinnandet, men vi ser inga signifikanta skillnader i effektstyrka mellan de två lyckomåtten.

Barn har ingen större betydelse för vare sig livstillfredsställelsen eller välbefinnandet. Dock ser vi en liten men signifikant skillnad mellan våra två lyckomått på denna punkt: människor som har barn i åldern 0-3 år är något mer nöjda med livet än genomsnittet men har inte ett högre välbefinnande.

Tabell 5 Sociala relationer och lycka 2010. Linjär regressionsanalys (bivariata och multivariata ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Livstillfredsställelse		Välbefinnande	
	Bivariata effekter	Multivariata effekter	Bivariata effekter	Multivariata effekter
Civilstånd (Referenskategori: Singel)				
Sambo	0,716***	0,784***	0,488***	0,486***
Gift	0,982***	1,179***	0,839***	0,859***
Änka/Änkling	0,052	0,310	0,052	-0,710
Barn (Referenskategori: ej barn)				
0-3 år	0,413***	0,195*	0,037	-0,073
4-6 år	0,136	0,050	0,361	0,347
7-15 år	0,116	0,031	0,140	0,078
16+	-0,049	-0,128	0,135	0,126
Träffat vänner (Referenskategori: mindre än en gång per månad)				
En gång per månad	0,753***	0,788***	0,892***	0,614***
En gång per vecka	0,837***	0,984***	0,915***	0,842***
Flera gånger per vecka	1,052***	1,423***	1,149***	1,164***
Träffat grannar (Referenskategori: mindre än en gång per månad)				
En gång per månad	0,175**	0,033	0,331**	0,185
En gång per vecka	0,167*	-0,113	0,519***	0,373**
Flera gånger per vecka	0,239**	-0,289**	0,626***	0,255
Använt sociala medier (Referenskategori: mindre än en gång per vecka)				
En gång per vecka	0,022	-0,022	0,252	0,209
Flera gånger per vecka	-0,172	-0,112	-0,274	-0,353*
Dagligen	-0,048	0,021	-0,355**	0,309**
Konstant (multipel modell)		5,889		5,638
Förklarad varians		7,7 procent		6,5 procent
Antal svar		3844		1333

Kommentarer: Signifikansnivåer: * $p < 0,10$ ** $p < 0,05$ *** $p < 0,01$ Signifikanta skillnader i effektstyrka mellan livstillfredsställelse och välbefinnande är inramade. För såväl livstillfredsställelse och välbefinnande går skalan mellan 0-10.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Vilka effekter har då sociala relationer utanför familjesfären på lyckan? Vi finner att individer som ofta träffar vänner och grannar i genomsnitt är lyckligare. Vidare ser vi att den positiva effekten av att ofta träffa vänner är starkare än effekten av att träffa grannar. Effekterna är genomgående något starkare för välbefinnandet men skillnaderna i effektstyrka är inte signifikanta.

För första gången har vi även möjlighet att analysera hur sociala interaktioner via internet påverkar lyckan. Att ofta använda internetbaserade sociala medier såsom MSN och Facebook verkar emellertid inte vara positivt för varken livstillfredsställelsen eller välbefinnandet. Vi ser till och med att dagligt användande av dessa sociala medier har en signifikant negativ effekt på välbefinnandet.

Sammantaget förklarar vår modell med sociala relationer 7,7 procent av skillnaderna i livstillfredsställelse och 6,5 procent av skillnaderna i välbefinnande. Skillnaderna i förklaringsgrad mellan de två modellerna är dock inte signifikant. De sociala relationerna verkar således vara av ungefär samma betydelse för de två lyckotyperna.

Arbete och fritid

Vi har också undersökt hur arbete och fritidsaktiviteter påverkar svenskarnas lycka (se tabell 6). Vi kan först notera att förvärvsarbetet har stor betydelse ur lyckosynpunkt. Tidigare forskning har visat att arbetslöshet har stora negativa lycko effekter, och vår analys av svenskarnas lycka bekräftar detta: arbetslösa har i genomsnitt cirka 1,5 enheter lägre livstillfredsställelse än den förvärvsarbetande delen av befolkningen. Den negativa effekten på välbefinnandet verkar dock vara betydligt mindre, skillnaden är nästan statistiskt signifikant ($p < 0,12$). I övrigt ser vi att den negativa effekten av sjukpensionering ligger i paritet med arbetslöshet, dock utan någon tydlig skillnad mellan våra två lyckomått.

Vi kan också se att pensionärer är något mindre nöjda med livet än den arbetande delen av befolkningen, men deras välbefinnande är inte lägre. Studenter har däremot både ett något lägre välbefinnande och är något mindre nöjda med livet än den arbetande delen av befolkningen.

När vi tittar på arbetstidens betydelse ser vi att både gruppen som arbetar 34-40 timmar samt de som arbetar 41-50 timmar är signifikant mer nöjda med livet än de som arbetar mindre än 34 timmar. Detta samband är dock inte signifikant för välbefinnandet. Sammanfattningsvis tyder vår analys på att förvärvsarbetet, både i termer av att ha ett förvärvsarbete och att arbeta mycket, tenderar att vara något tydligare kopplat till livstillfredsställelsen än till välbefinnandet.

Nästa batteri av oberoende variabler är våra fritidsaktiviteter. Tidigare forskning har visat att människor som har en social och fysiskt aktiv fritid är lyckligare än genomsnittet. Vi valde därför att undersöka hur ett antal "aktiva fritidsaktiviteter" påverkar svenskarnas livstillfredsställelse och välbefinnande. I analysen ser vi att fysisk träning och engagemang i ideella organisationer både har en positiv effekt på livstillfredsställelsen och välbefinnandet. När det gäller fysisk träning är det dock bara frekvent träning, flera gånger per vecka, som har en signifikant effekt på välbefinnandet. Frekventa besök på restaurang/pub/bar samt att lägga ner minst 5 timmar i månaden på att shoppa kläder/hemelektronik/inredning har en svag positiv effekt på livstillfredsställelsen men ingen signifikant effekt på välbefinnandet.

Tabell 6 Arbete, fritid och lycka 2010. Linjär regressionsanalys (bivariata och multivariata ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Livstillfredsställelse		Välbefinnande	
	Bivariata effekter	Multivariata effekter	Bivariata effekter	Multivariata effekter
Arbete				
<i>Sysselsättning (Referenskategori: Förvärvsarbete)</i>				
Arbetslös	-1,468***	-1,264***	-0,867***	-0,779***
Sjukpensionär	-1,745***	-1,146***	-1,492***	-1,372***
Pensionär	-0,139**	-0,102	-0,016	+0,040
Student	-0,304***	-0,351	-0,437**	-0,586**
Övriga	-0,122	+0,111	+0,288	+0,319
<i>Arbetstid (Referenskategori: >34 timmar/vecka)</i>				
35-40 timmar	+0,198***	+0,091	+0,314	+0,234
41-50 timmar	+0,261***	+0,248	+0,177	+0,159
< 50 timmar	+0,055	-0,028	-0,214	-0,044
Fritid				
<i>Fysisk träning (Referenskategori: mindre än en gång per vecka)</i>				
En gång per vecka	+0,544**	+0,388***	+0,209	+0,128
Flera gånger per vecka	+0,627***	+0,547***	+0,595***	+0,544***
<i>Ideellt engagemang (Referenskategori: mindre än en gång per månad)</i>				
En gång per månad	+0,355***	+0,108	+0,363**	+0,216
En eller flera gånger per vecka	+0,297***	-0,043	+0,420**	+0,154
<i>Besökt gudstjänst (Referenskategori: mindre än en gång per månad)</i>				
En gång per månad	+0,055	+0,411	+0,107	-0,004
En eller flera gånger per vecka	+0,397**	+0,127	+0,280	+0,089
<i>Besökt restaurang/bar/pub (Referenskategori: mindre än en gång per månad)</i>				
En gång per månad	+0,208***	-0,032	+0,193	0,129
En eller flera gånger per vecka	+0,188*	+0,178	-0,013	-0,053
<i>Besökt biograf (Referenskategori: mindre än en gång per månad)</i>				
En gång per månad	+0,144	+0,205	+0,136	-0,044
En eller flera gånger per vecka	+0,656**	+1,017	+0,845	+0,631
Shopping (minst 5 timmar per månad)	+0,276**	+0,187	-0,084	-0,020
<i>Skänkt pengar till välgörenhet (Referenskategori: mindre än en gång per kvartal)</i>				
En gång per kvartal	+0,129*	+0,095	+0,166	+0,007
En gång per månad	+0,419***	+0,418***	+0,466***	+0,255*
Konstant (multipel modell)		7,171		6,694
Förklarad varians		7 procent		4,7 procent
Antal svar		1362		1365

Kommentarer: Signifikansnivåer: *= $p < 0,10$ **= $p < 0,05$ ***= $p < 0,01$ Signifikanta skillnader i effektstyrka mellan livstillfredsställelse och välbefinnande är inramade. För såväl livstillfredsställelse och välbefinnande går skalan mellan 0-10.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att vissa av våra fritidsaktiviteter verkar ha positiva lyckoeffekter, även om de oftast är ganska små.

Dunn et al. (2008) fann ett positivt samband mellan att skänka pengar till välgörenhet och lycka. Vi kan se att detta samband bekräftas även i Sverige. Att månadsvis skänka pengar till välgörenhet har en positiv effekt på både livstillfredsställelsen och välbefinnandet.

Förklaringsgraden för modellen med arbete och fritid är något högre för livstillfredsställelsen (7 procent) i jämförelse med välbefinnandet (4,7 procent), men dessa skillnader är inte statistiskt signifikanta.

Yttre livsvillkor

Ett av de mest beforskade sambanden inom lyckoforskningen är sambandet mellan inkomst och lycka. Eftersom vi har problem med små urvalsstorlekar delade vi upp svenskarna i tre inkomstkategorier. Vi finner då att inkomsten har en positiv effekt på både livstillfredsställelsen och välbefinnandet i den svenska befolkningen (se tabell 7). Skillnaden i lycka mellan dem som tjänar 15 000 – 24 999 kr per månad och dem som tjänar över 25 000 är emellertid endast statistiskt signifikant vad gäller livstillfredsställelsen. Sambandet mellan inkomst och livstillfredsställelse är därför tydligare än sambandet mellan inkomst och välbefinnande.

Vad gäller utbildningens betydelse för lyckan kan vi se att personer med högskoleexamen är lyckligare än de som bara har grundskoleexamen, både vad gäller livstillfredsställelse och välbefinnande. De som har en gymnasieexamen är däremot inte lyckligare än de som endast har grundskoleexamen.

Vi valde även att undersöka om klassbakgrund har någon betydelse för våra lyckomått. Individer som kommer från tjänstemannahem har i genomsnitt både en högre livstillfredsställelse och ett högre välbefinnande än individer med arbetarbakgrund. Effekten är emellertid ganska svag.

Spelar det någon roll för lyckan om man bor i en stor eller liten ort? Vår analys visar att bostadsortens storlek saknar betydelse för livstillfredsställelsen, men att individer som bor på landsbygden i genomsnitt har ett högre välbefinnande än de som bor i tätort eller i storstad. Vi ser även att svenskar som bor i radhus eller villa har både högre livstillfredsställelse och högre välbefinnande än de som bor lägenhet.

Sammantaget förklarar vår modell med yttre livsvillkor 5,5 procent av skillnaderna i livstillfredsställelse och 3,9 procent av skillnaderna i välbefinnande. Denna skillnad (mellan 5,5 och 3,9 alltså) är dock inte statistiskt signifikant.

Både välbefinnande och lycka

Våra empiriska analyser visar överlag att de olika oberoende variablerna påverkar vår livstillfredsställelse och vårt välbefinnande på ungefär samma sätt. Den tydligaste likheten finner vi på de sociala relationernas område. Det finns dock ett antal faktorer

som tycks ha olika stor påverkan på livstillfredsställelsen respektive välbefinnandet. I allmänhet verkar hälsan, och då speciellt den psykiska hälsan, vara något starkare kopplad till välbefinnandet än till livstillfredsställelsen, och samma sak verkar gälla för psykologiska faktorer som självförtroende och negativ affektivitet: båda dessa faktorer har en signifikant starkare effekt på välbefinnandet. En möjlig förklaring till dessa skillnader är att psykisk ohälsa samt psykologiska dispositioner har en direkt påverkan på människors välbefinnande, men en något mer indirekt påverkan hur hon värderar sitt eget liv som helhet. Vad gäller nöjdhetsbedömningen finns det ju trots allt ett utrymme för individen att själv bedöma vilken vikt hon ska lägga vid hur hon mår psykiskt, åtminstone i teorin.

Tabell 7 Yttre livsvillkor och lycka 2010. Linjär regressionsanalys (bivariata och multivariata ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Livstillfredsställelse		Välbefinnande	
	Bivariata effekter	Multivariata effekter	Bivariata effekter	Multivariata effekter
<i>Månadsinkomst (Referenskategori: 0-14 999 kr)</i>				
15 000 – 24 999 kr	+0,543 ***	+0,476 ***	+0,421 ***	+0,521 ***
25 000 kr och över	+0,999 ***	+0,883 ***	+0,830 ***	+0,851 ***
<i>Utbildning (Referenskategori: grundskola)</i>				
Gymnasieexamen	+0,021	-0,215	-0,019	-0,257 *
Högskoleexamen	+0,512 ***	-0,009	+0,315 **	-0,093
<i>Boendeområde (Referenskategori: stad, stor tätort)</i>				
Storstad	-0,002	-0,104	+0,050	+0,004
Liten tätort	+0,028	-0,141	+0,058	-0,014
Landsbygd	+0,001	-0,128	+0,442 ***	+0,328 *
<i>Bostad (Referenskategori: lägenhet)</i>				
Radhus/villa	+0,511 ***	+0,375 ***	+0,490 ***	+0,301 **
<i>Klassbakgrund (Referenskategori: arbetarhem)</i>				
Tjänstemannahem	+0,324 ***	+0,368 ***	+0,276 **	+0,255 *
Företagarhem	+0,161	+0,329	+0,269	+0,199
Jordbrukarhem	+0,014	-0,015	+0,167	+0,161
Konstant		6,964		6,354
Förklarad varians		5,5 procent		3,9 procent
Antal svar		1448		1439

Kommentarer: Signifikansnivåer: *= $p < 0,10$ **= $p < 0,05$ ***= $p < 0,01$ Signifikanta skillnader i effektstyrka mellan livstillfredsställelse och välbefinnande är inramade. För såväl livstillfredsställelse och välbefinnande går skalan mellan 0-10.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Enligt Kahneman et al. (2006) ställer vi två frågor till oss själva när vi skattar vår livstillfredsställelse, nämligen ”Hur mår jag?” och ”Hur framgångsrik är jag?”. Livstillfredsställelsebedömningen är enligt detta antagande inte enbart färgad av individens subjektiva välbefinnande, utan även av samhälleliga normer och ideal kring vad som bör ingå i ett framgångsrikt liv. Vi kan därför förvänta oss att olika indikationer på samhällelig framgång är starkare kopplade till livstillfredsställelsen än till välbefinnandet. Vi finner ett visst stöd för denna hypotes. Faktorer som kroppslängd och BMI är t.ex. signifikant relaterade till vår livstillfredsställelse men inte till vårt välbefinnande, och personer som spenderar mycket tid på shopping och arbete är något mer nöjda med sina liv trots att de inte har en signifikant högre välbefinnandenivå än individer som spenderar mindre tid på shopping och arbete. Det finns också tecken på att både inkomst och arbetslöshet är starkare knutna till livstillfredsställelsen än till välbefinnandet. Våra analyser ger således ett visst stöd för antagandet att svenskarna inte bara väger in hur de mår utan också hur ”lyckade” de anser sig vara, när de skattar hur nöjda de är med sina liv.

Noter

- ¹ Man kan notera att svenskarnas livstillfredsställelse skiljer sig åt mellan olika undersökningar. Detta kan delvis bero på att man använder olika svarsskalor: där SOM använder sig av ”inte särskilt nöjd” och ”inte alls nöjd” använder t.ex. Eurobarometern ”ganska missnöjd” och ”mycket missnöjd”. Det finns även skillnader i mätmetod: där SOM-undersökningen genomförs med hjälp av postala enkäter, genomförs EB, ESS och WVS med hjälp av besöksintervjuer (som genomgående tenderar att generera mera positiva svar). Se Brülde och Nilsson 2010.
- ² Vi använde senaste dagarna eftersom människor har notoriskt svårt att minnas hur de känt sig under längre tidsperioder.
- ³ Av utrymmesskäl kan vi inte studera hur olika faktorer påverkan på lyckovariabeln skiljer sig från påverkan på livstillfredsställelsen respektive välbefinnandet. Vi anser dessutom att lyckofrågan är diffus, och att våra direkta mått på livstillfredsställelse och välbefinnande utgör mer precisa mått på lyckans kognitiva respektive affektiva komponenter.

Referenser

- Brülde, Bengt (2007) *Lycka och lidande. Begrepp, metod och förklaring*. Studentlitteratur, Lund.
- Brülde, Bengt (2009) *Lyckans och lidandets etik*. Thales, Stockholm.
- Brülde, Bengt och Nilsson, Åsa (2010) Vad gör oss nöjda med våra liv? I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Nordiskt ljus. Trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet: 307-321.

- Diener, Ed; Kahneman, Daniel; Tov, William och Arora, Raksha (2009) Income's association with judgments of life versus feelings. I Ed Diener, Daniel Kahneman, & John F. Helliwell (red.), *International Differences in Well-Being*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 3–15.
- Dunn, Elizabeth W.; Aknin, Lara B. och Norton, Michael I. (2008) Spending money on others promotes happiness. *Science*, 319: 1687-1688.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2005) Lyckan kommer, lyckan går. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Lyckan kommer, lyckan går*. Rapport nr. 36. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Kahneman, Daniel och Deaton, Angus (2010) High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA*, 107: 16489-16493.
- Kahneman, D.; Krueger, Alan B.; Schkade, David A.; Schwarz, Norbert och Stone, Arthur A. (2004) A survey method for characterizing daily life experience: The day reconstruction method. *Science*, 306: 1776-1780.
- Kahneman, Daniel; Krueger, Alan B.; Schkade, David; Schwarz, Norbert och Stone, Arthur A. (2006) Would you be happier if you were richer? A focusing illusion. *Science*, 312: 1908-1910.
- Kendler Kenneth S.; Kuhn, Jonathan och Prescott, Carol A. (2004) The interrelationship of neuroticism, sex, and stressful life events in the prediction of episodes of major depression. *American Journal of Psychiatry* 161: 631-636.

FÖR HVAD PRIS SOM HELST

JOHN MAGNUS ROOS OCH ULRIKA HOLMBERG

O! gåfves det en trolldom,
Som dränkte all vår nakna verklighet
Så djupt i drömbilds-verldens ocean,
Att ingen brygga nådde från vår jord
Till diktens evigt sommargröna ö,
Som der i blomsterslöjor, solbeglänst,
För hjertat höjde sig till landningsplats,
Med alla barndomsenglar, lekande
Kring blanka källsprång, mellan höga palmer!

Jag skulle genast, *för hvad pris som helst*,
Förbyta mot ett sådant drömmeri
Mitt vakna lif, mitt tomma hjeltenamn,
Min hemska fosterbygd, min tunga spira.

Per Daniel Amadeus Atterbom, 1824, s. 39-40, kursivering tillagd.

Drömmeri och livlig fantasi är egenskaper som visat sig vara karaktäristiska för konsumenter som har ett extremt begär av att shoppa, s.k. *shopaholics* (O'Guinn & Faber, 1989). Shoppingen är kanske för dessa konsumenter som den trolldom kung Astolf vädjar om i Lycksalighetens ö. Dessvärre verkar den shoppade lyckan ha karaktären av ett tillfälligt rus. Precis som vid andra beroenden kan shopping fungera som en verklighetsflykt. Att shoppa ger då en omedelbar njutning, men priset kan bli högt – skuldsättning, försämrad hälsa och familjetrauman (Christenson et al., 1994).

Sedan 1950-talet har den totala konsumtionen i Sverige tredubblats (Sanne 2007) och den svenska klädkonsumtionen har under de senaste två decennierna ökat med 68 procent (SCB 2011). För den ”normala” konsumenten beskrivs shoppingen ofta i positiva termer av njutningsfulla upplevelser. Konsumenten antas ha kontroll över shoppingsituationen och shoppingen kan verka stimulerande och få konsumenten att må bättre (Boedeker, 1997). I skuggan av denna positiva bild finns de människor som i brist på kontroll köper för mycket och som därefter drabbas av starka skuldkänslor (O'Guinn & Faber, 1989).

De som besvarat den nationella SOM-undersökningen under åren 2009 och 2010 har fått ta ställning till hur ofta de köper mer än vad de egentligen har råd till. Bland de 3306 personer som besvarat frågan under de två åren har 32 personer angivit att fenomenet inträffar minst en gång i veckan. Syftet med detta kapitel är att klargöra vilka dessa konsumenter är och hur de skiljer sig från den övriga populationen i Sverige. Vidare vill vi klargöra vad dessa människor köper och hur de egentligen mår. I slutet av kapitlet kommer vi försöka förklara vad det är som driver dessa människor till att köpa mer än vad de egentligen har råd till.

Läsaren bör ha i åtanke att detta är en kvantitativ studie och att frågan ingår i en omfattande enkät (se Åsa Nilssons metodkapitel) som distribuerats till konsumenter runt om i Sverige. I kontrast till tidigare forskning står shoppingberoendet i denna studie i relation till huruvida personen kan hushålla med sina ekonomiska resurser eller inte. Klassificeringsfrågan lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna köpt mer än vad du egentligen hade råd med". Med en sådan klassificering exkluderas mer förmögna människor, även om deras shoppingbeteende resulterar i icke-finansiella negativa konsekvenser. Detta torde innebära att andelen personer som lider av shoppingberoende varje vecka är betydligt fler bland de som besvarat SOM undersökningen år 2009 och 2010 än de 32 personer som här inkluderats. De statistiska test (chi²-test och oberoende t-test) som vi använt tar hänsyn till gruppens ringa storlek då de säkerställer skillnader mellan shoppingberoende och övriga konsumenter. De flesta SOM-analyser görs på en betydligt större grupp än 32 personer. Tidigare forskning om shoppingberoende, å andra sidan, har främst baserats på kvalitativa intervjuer med betydligt färre personer än 32.

Vilka konsumenter köper mer än vad de har råd med?

Vi har jämfört en mängd olika demografiska och socioekonomiska faktorer (se tabell 1) för att undersöka om det föreligger någon skillnad mellan shoppingberoende och övriga konsumenter. På fyra områden är det statistiskt säkerställt ($p < 0,05$) att personer med shoppingberoende skiljer sig från den övriga populationen. För det första är personer med shoppingberoende betydligt yngre än övriga konsumenter (medelvärde 35 år jämfört med 51 år för hela urvalet). Detta resultat motsvarar våra förväntningar utifrån den tidigare forskningen (Schlosser et al., 1994). För det andra har personer med shoppingberoende i mindre utsträckning egna barn. Enligt Friese och Koenig (1993) har personer med shoppingberoende sämre relationer med familjemedlemmar och kärlekspartner än den övriga populationen, vilket skulle kunna förklara att de ofta saknar egna barn. Vi har dock inte kunnat fastställa något samband mellan ensamboende och shoppingberoende.

För det tredje är personer med shoppingberoende oftare arbetslösa än övriga konsumenter och för det fjärde är shoppingberoende ett mer vanligt fenomen i arbetarhem än i tjänstemannahem. Vi känner inte till några sådana samband i den tidigare forskningen. Till en viss del tror vi att det kan förklaras av att personerna

Tabell 1 Demografisk och socioekonomisk status hos shoppingberoende och övriga konsumenter (procent)

	Shoppingberoende	Övriga konsumenter
Kön (kvinnor)	66	54
Ålder (medelvärde)**	34,9	50,5
Svensk medborgare	97	96
Har egna barn *	44	72
Bor ensam	35	29
Arbetslös*	16	5
Bostadsområde		
Ren landsbygd	13	15
Mindre tätort	16	22
Stad eller större tätort	45	47
Storstad (Stockholm, Göteborg, Malmö)	26	16
Utbildning		
Max grundskola eller motsvarande	13	22
Max gymnasium eller motsvarande	42	32
Eftergymnasial utbildning	26	20
Examen från högskola/universitet	19	26
Inkomst (före skatt)		
0 – 14999 kronor per månad	29	34
15000 – 24999 kronor per månad	29	31
25000 – 34 999 kronor per månad	42	23
35000 – 44999 kronor per månad	0	8
45000 kronor eller mer	0	4
Familjeklass: uppväxt		
Arbetarhem	72	54
Jordbrukarhem	6	13
Tjänstemannahem	13	19
Högre tjänstemannahem	9	6
Företagarhem	0	8
Familjeklass: nuvarande*		
Arbetarhem	71	43
Jordbrukarhem	0	3
Tjänstemannahem	19	36
Högre tjänstemannahem	7	10
Företagarhem	3	8
Antal svar	32	3274

Kommentar: Data från den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010. Tabellen anger andel personer (i procent) av totalt antal personer i gruppen som tillhör respektive kategori. Signifikansnivåer: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$. Variabeln ålder har signifikantstests genom oberoende t-test medan de övriga (kategoriska) variablerna har testats genom χ^2 -test.

har en sämre ekonomisk situation än övriga konsumenter och att det snarare är en stram hushållsbudget än ett shoppingberoende som fått dem att uppge att de köper för mer än vad de har råd till minst en gång i veckan. Utifrån en öppen fråga om yrkestillhörighet kan vi också bekräfta att låglöneyrken utan högskoleutbildning (som exempelvis montörer, sekreterare och undersköterskor) är betydligt vanligare hos denna grupp än hos övriga konsumenter. Det som är märkligt och som talar mot logiken om stramare budget är att vi inte kunnat säkerställa några löneskillnader mellan grupperna (se tabell 1).

Det är statistiskt säkerställt ($p < 0,05$) att personligheten (se Holmbergs, Weibulls och Gunnarssons kapitel) skiljer sig mellan dem som köper mer än vad de har råd till och den övriga populationen (tabell 2). De shoppingberoende är mindre målinriktade än övriga konsumenter, vilket innebär att de har en tendens att agera spontant och förhastat, medan övriga konsumenter agerar mer eftertänksamt. Dessa personer uppvisar också lägre grad av öppenhet, vilket innebär att de har svårare att relatera till sitt eget och andras känsloliv. Personer som köper mer än vad de har råd till uppvisar en högre grad av anspändhet, vilket innebär att de känner sig mer ängsliga, stressade och spända än övriga konsumenter. Slutligen är graden av välvilja lägre hos den undersökta gruppen, vilket innebär att dessa konsumenter är mer misstänksamma och cyniska i sina attityder och beteenden än vad övriga konsumenter är. Personer som har en låg grad av välvilja ger ofta igen då de känner sig illa behandlade och kommer ofta med vassa och spydiga kommentarer. Sammantaget ger detta bilden av en instabil person som inte trivs särskilt bra i tillvaron. Detta stämmer väl överens med tidigare forskning som visar att dessa personer är mer neurotiska och mindre stresståliga än den övriga populationen (DeSarbo & Edwards, 1996).

Tabell 2 Personlighetsdrag hos shoppingberoende och övriga konsumenter (medelvärde och standardavvikelse)

	Shoppingberoende		Övriga konsumenter	
	m	sd	m	sd
Målinriktning**	2,21	0,68	2,99	0,64
Öppenhet*	2,81	0,71	3,03	0,60
Utåtriktning	2,04	0,69	1,92	0,48
Anspändhet**	2,39	0,52	2,86	0,65
Empati**	2,20	0,64	2,83	0,66
Antal svar	32		3274	

Kommentar: Data från den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010. Signifikansnivåer: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$. Signifikanstesten var oberoende t-test. Varje personlighetsdrag är medelvärdet av tre frågor som var och en mäts på en fyrgradigskala som varierar från stämmer helt till stämmer inte alls, se Holmberg & Weibull 2010. För målinriktning, öppenhet och empati innebär ett högt värde en hög grad av personlighetsdraget. Beträffande utåtriktning och anspändhet är skalan det omvända vilket innebär att ett lågt värde innebär en hög grad av utåtriktning respektive anspändhet.

Det är statistiskt säkerställt ($p < 0,01$, oberoende t-test) att konsumenterna som upp-
givit att de köper mer än vad de har råd till är mer intresserade av shopping, mode/
kläder och utseende än övriga konsumenter. Av tabell 3 framgår det att personer
med shoppingberoende oftare har ett stort intresse för shopping, mode, kläder och
utseende medan den övriga populationen betydligt oftare har ett litet intresse för dessa
variabler. Enligt Thomson et al. (2005) kan vissa konsumenter gömma sig bakom
märkeskläder i stressfulla situationer. I denna studie har vi dock inte kunnat fastställa
att shoppingberoende skulle värdera märkeskläder högre än övriga konsumenter.¹

Tabell 3 Intressen hos shoppingberoende och övriga konsumenter (procent)

			Shoppingberoende	Övriga konsumenter
Intresse för shopping/gå i affärer**	Inget eller litet	0–2	19	30
	Varken stort eller litet	3–7	36	48
	Stort intresse	8-10	45	22
	Summa procent		100	100
	Antal svarande		31	3207
Intresse för mode/kläder**	Inget eller litet	0–2	9	22
	Varken stort eller litet	3–7	44	54
	Stort intresse	8-10	47	24
	Summa procent		100	100
	Antal svarande		32	3209
Intresse för utseende/ Kroppsvård**	Inget eller litet	0–2	9	15
	Varken stort eller litet	3–7	41	59
	Stort intresse	8-10	50	26
	Summa procent		100	100
	Antal svarande		32	3188

Kommentar: Data från den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010. Signifikansnivå:
** $p < 0,01$. Signifikanstesten var oberoende t-test. Fråga: "Hur intresserad är du i allmänhet av...?"
Skala: från 0 = "inte alls intresserad" till 10 = "mycket intresserad".

Vad köper shopaholics?

Det är statistiskt säkerställt ($p < 0,05$) att konsumenter som köper mer än vad de har
råd till har en högre köpfrekvens av filmer, datorspel, musik, ljudböcker, kläder,
möbler och hemelektronik än övriga konsumenter. Av alla de produktkategorier som
undersökts är det enbart böcker och kravmärkt mat som vi inte kunnat fastställa
skillnader mellan undersökningsgruppen och övriga konsumenter (tabell 4). Förutom
frekvenser inkluderade 2010 års SOM undersökning frågor om faktiska utlägg i

Tabell 4 Köpfrekvenser hos shoppingberoende och övriga konsumenter (procent)

		Shopping- beroende	Övriga konsumenter
DVD-/videofilm*	Max en gång de senaste 12 månaderna	66	73
	En gång i månaden till en gång per halvår	28	21
	Minst en gång i veckan	6	1
	Summa procent	100	100
	Antal svarande	32	3223
Dator-/tv-spel*	Max en gång de senaste 12 månaderna	66	89
	En gång i månaden till en gång per halvår	31	11
	Minst en gång i veckan	3	0
	Summa procent	100	100
	Antal svarande	32	3214
Musik-cd/musikfil*	Max en gång de senaste 12 månaderna	69	73
	En gång i månaden till en gång per halvår	25	26
	Minst en gång i veckan	6	1
	Summa procent	100	100
	Antal svarande	32	3194
Bok	Max en gång de senaste 12 månaderna	50	45
	En gång i månaden till en gång per halvår	44	52
	Minst en gång i veckan	6	3
	Summa procent	100	100
	Antal svarande	32	3202
Ljudbok/talbok*	Max en gång de senaste 12 månaderna	81	91
	En gång i månaden till en gång per halvår	16	9
	Minst en gång i veckan	3	0
	Summa procent	100	100
	Antal svarande	32	3192
Kläder till dig själv*	Max en gång de senaste 12 månaderna	13	17
	En gång i månaden till en gång per halvår	68	79
	Minst en gång i veckan	19	4
	Summa procent	100	100
	Antal svarande	32	3251
Möbler/inredning*	Max en gång de senaste 12 månaderna	35	53
	En gång i månaden till en gång per halvår	59	46
	Minst en gång i veckan	6	1
	Summa procent	100	100
	Antal svarande	32	3211
Hemelektronik*	Max en gång de senaste 12 månaderna	47	66
	En gång i månaden till en gång per halvår	59	34
	Minst en gång i veckan	3	0
	Summa procent	100	100
	Antal svarande	32	3214
Kravmärkt mat/ livsmedel	Max en gång de senaste 12 månaderna	19	27
	En gång i månaden till en gång per halvår	44	37
	Minst en gång i veckan	40	36
	Summa procent	100	100
	Antal svarande	31	3226

Kommentar: Data från den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010. Signifikansnivåer: * $p < 0,05$. Signifikanstesten var χ^2 -test. Fråga: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna köpt något av följande...?" Skala: från 1 = "ingen gång" till 7 = "flera gånger i veckan".

kronor för mat/livsmedel, kläder/skor, hemelektronik och inredning/möbler, samt en fråga om den totala tid som spenderades på att handla kläder, skor, hemelektronik och inredning (även inkluderat internettid). Det är statistiskt säkerställt ($p < 0,05$) att personer i vår undersökningsgrupp spenderar mer tid till att shoppa än övriga konsumenter. Vidare är det säkerställt ($p < 0,05$) att dessa personer spenderar mer pengar på kläder och skor än övriga konsumenter.

Konsumtionen av kläder har varit framträdande även i tidigare forskning. Både män och kvinnor köper mycket kläder och kvinnor köper även mycket skor (O'Guinn & Faber, 1989; Schosser et al., 1994). Däremot har vi inte lyckats fastställa att dessa personer har större faktiska utgifterna rörande de övriga kategorierna; mat/livsmedel, hemelektronik och inredning/möbler.²

Hur mår shopaholics?

För att ta reda på om konsumenter som ofta köper mer än vad de har råd till mår annorlunda än normalpopulationen har de två grupperna jämförts på variablerna allmänt hälsotillstånd, lycka, livstillfredsställelse och självförtroende. Med undantag för självförtroende har människor med shoppingberoende statistiskt säkerställt sämre värden än den övriga populationen (tabell 5). Bland konsumenterna i undersökningsgruppen uppger 34 procent att de känner oro/nedstämdhet varje vecka och 38 procent att de upplever magbesvär minst en gång i veckan, medan andelarna i den övriga populationen är 12 respektive 11 procent. Enligt tidigare forskare är personer med shoppingberoende mer deprimerade och oroliga än den övriga populationen (Christenson et al., 1994; Schlosser et al. 1994; Faber, 2003). Det är emellertid oklart om lägre skattningar av hälsotillståndet, liksom tillfredsställelsen i tillvaron, är en konsekvens eller orsak till shoppingen. Tidigare forskning visar också att personer med shoppingberoende har lägre självförtroende än övriga konsumenter (O'Guinn & Faber, 1989; Faber, 2003). Trots att vi inte kunnat fastställa statistiskt säkerställda skillnader mellan shoppingberoende och övriga konsumenter tyder vårt resultat på att personer med shoppingberoende har ett något lägre självförtroende än övriga konsumenter.

Varför blir man shopaholic?

Vi har sett att personer i undersökningsgruppen skiljer sig från andra konsumenter beträffande socioekonomiska variabler, personlighetsdrag och intressen. För att ge ett mer nyanserat bidrag till diskussionen om shoppingberoende har vi också tagit hänsyn till eventuell samvariation mellan olika förklaringsvariabler. En logistisk regressionsanalys av fenomenet – att köpa mer än vad man egentligen har råd till – presenteras i tabell 6. Då hänsyn tas till samvariationen mellan de olika variablerna så är det enbart tre personlighetsdrag, samt ålder som har ett statistiskt säkerställt ($p < 0,05$) förklaringsvärde på undersökningsvariabeln.³

Tabell 5 Hälsorelaterade variabler hos undersökningsgruppen och övriga (procent, medelvärde)

	Shoppingberoende	Övriga konsumenter
Allmänt hälsotillstånd (medelvärde)*	6,3	7,2
Självförtroende (medelvärde)	6,6	7,2
Lyckliga (procent)*	78	92
Nöjda med livet (procent)*	71	91
Antal svarande	32	3274

Kommentar: Data från den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010. Frågor om allmänt hälsotillstånd och självförtroende: "Hur bra är ditt allmänna hälsotillstånd respektive självförtroende?" Skala: från 0 = "Mycket dåligt" till 10 = "Mycket bra". Frågorna om lycka och nöjdhet: "På det hela taget, hur lycklig skulle du säga att du är" respektive "Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?" Skala: (1) "mycket lycklig/nöjd", (2) "ganska lycklig/nöjd", (3) "inte särskilt lycklig/nöjd", (4) "inte alls lycklig/nöjd". Tabell 5 redovisar andelarna som svarat alternativ 1 och 2 för respektive fråga.

Hög grad av anspändhet kombinerat med låg grad av målinriktning är personlighetsdrag som tidigare forskare använt för att förklara shoppingberoende (Mowen, 1999). Den positiva relationen mellan anspändhet och shoppingberoende antyder att individer som har svårt att kontrollera sitt shoppingbeteende ofta känner sig oroade och stressade i sin vardag. I tidigare studier har man sett att shoppingen kan vara ett sätt att fly från de problem som är den egentliga källan till själva shoppingen, exempelvis brist på uppskattning av sin partner. På så vis ges det aldrig tid för vare sig reflektion eller bearbetning av de underliggande och egentliga problemen (O'Guinn & Faber, 1989). Det verkar rimligt att tro att denna typ av samband kan finnas, åtminstone hos vissa personer, men det är knappast hela sanningen. Vi återkommer till det nedan.

Den negativa relationen mellan målinriktning och shoppingberoende antyder att individer som har svårt att kontrollera sitt shoppingbeteende också uppvisar en avsaknad av organisering och planering i sitt vardagliga liv (Mowen, 1999).

Det har diskuterats huruvida konsumenter som lider av shoppingberoende är materialistiskt lagda eller inte. Det verkar som om de flesta forskarna i dag är överens om att det inte är viljan av att äga produkter som är drivkraften till konsumtionen, utan snarare uppskattning och social interaktion som uppstår i shoppingögonblicket och/eller nära anslutning till köpet. Enligt Faber (2003) upplevs shoppingen som ett medel för att bryta vardagstristessen, vilken kan förklara varför personer som upplever en hög grad av anspändhet i sin vardag oftare råkar ut för shoppingberoende.

Tabell 6 Logistisk regressionsanalys av shoppingberoende efter personlighet och ålder

Koefficient	β	Standard-fel (S.E.)	Wald's chi ²	Frihets-grader (df)	Odds ratio (e^β)
Konstant	2,419	0,899	7,243	1	11,238**
Personlighet					
Målinriktning	-0,905	0,316	8,198	1	0,404**
Anspändhet	-0,734	0,297	6,126	1	0,480*
Empati	-0,728	0,309	5,554	1	0,483*
Ålder	-0,042	0,012	11,699	1	0,958**

Kommentar: Data från den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010. Signifikansnivåer: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$. Likelihood ratio test: Chi^2 64,48, df 4, p 0,000. Hosmer & Lemeshow: 4,27, df 8, p 0,832. Nagelkerke's $R^2 = 0,207$. $n = 2947$. Den sju gradiga svarsskalan till frågan "hur ofta har du under de senaste 12 månaderna köpt mer än vad du egentligen hade råd med" har dikotomiserats ("flera gånger i veckan" samt "någon gång i veckan" = 1; "någon gång i månaden", "någon gång i kvartalet", "någon gång i halvåret", "någon gång de senaste 12 månaderna" samt "ingen gång" = 0).

Enligt Sun, Wu och Youn (2004) kan shoppingberoende förklaras av bristande impuls kontroll, vilket i vårt fall kan förklara den låga graden av målinriktning. Detta torde innebära att dessa människor har ett starkt begär av att äga, åtminstone i det ögonblick då impulsen uppstår. Det är dock utforskat huruvida detta plötsliga begär är materialistiskt grundat eller inte.

Shoppingberoende uppstår ofta i unga år, i samband med flytt hemifrån eller lön från första arbetet. Utvecklandet av låg självaktning, som är karaktäristiskt, uppstår ofta i barndomen som ett svar på bristande kärlek, uppmärksamhet och acceptans. Då personen shoppar, eller visar upp vad som shoppats, förstärks självförtroendet kortsiktigt. Enligt Eccles (2002) är det dock vanligt att shoppingberoende personer döljer sina inköp för omgivningen. Det är vanligt att människor som lider av shoppingberoende för över liknande värderingar till sina barn (Faber, 2003). Som synes sträcker sig shoppingberoendets negativa konsekvenser långt bortom finansiella problem.

Den negativa relationen mellan empati och shoppingberoende som framkommit i denna studie är inte känd sedan tidigare. Istället har tidigare forskare funnit ett samband som går i motsatt riktning, som indikerar att människor som lider av shoppingberoende är mer varma, godhjärtade och sympatiska än övriga konsumenter (Mowen, 1999). Vad denna skillnad beror på vet vi inte, men det kan bero på kulturella skillnader, förändring över tiden eller att vi använt ekonomiska restriktioner ("köpa mer än vad du anser dig har råd med") för att skilja ut människor med shoppingberoende.

En styrka med vår studie är att vi funnit shoppingberoende personer utifrån en representativ befolkningsstudie – den nationella SOM-undersökningen. Tidigare forskare har i sina undersökningar fokuserat på personer som vill dela med sig av sina erfarenheter av shoppingberoende. Med tanke på de metodskillnader som finns mellan vår studie och tidigare forskning är det värt att notera att resultaten uppvisar många likheter. Vi kan med ett undantag bekräfta vad Schlosser et al (1994) funnit: att den typiska konsumenten är en kvinna på drygt 30 år som främst shoppar kläder och skor och som har sämre hälsa än genomsnittspopulationen, framförallt beroende på att hon känner sig mer oroad och deprimerad. Allt utom kön stämmer överens med vår studie. Vi har visserligen också en majoritet kvinnor i gruppen som köper mer än vad de har råd med, men jämfört med övriga konsumenter är skillnaden inte tillräckligt stor för att bli signifikant i vår studie.

Kan shoppingen dränka verkligheten i drömbilds-verldens ocean?

Vår studie bekräftar tidigare internationell forskning och tyder på att köpberoende i Sverige är ett ohållbart konsumtionsbeteende med ekonomiska och hälsorelaterade problem. Det sträcker sig från många onödiga inköp till destruktiva beteenden med allvarliga konsekvenser. För att kunna förstå ett missbruk måste man även förstå begäret till det. Drivkraften kan vara en starkt positiv upplevelse om än kortvarig. I köpberoendes egna berättelser talas ofta om de lyckorus nya varor ger och att de ständigt fantiserar om nästa inköp vars mystik försvinner i det ögonblick det packas upp i hemmet (Eccles, 2002). Kanske är det den ”djupa drömbilds-verldens ocean”, som beskrivs i Lycksalighetens ö, som konsumenterna försöker komma åt, som de försöker köpa, ”för hvad pris som helst”. Men säg den lycka som varar för evigt och precis som för kung Astolf tränger sig skuld känslorna på. Shoppingen för dessa konsumenter verkar inte vara någon långsiktig trolldom som kan skänka någon djupare mening i tillvaron. Den är snarare en kortsiktig ”kick” till det långsiktiga priset av skuldsättning, personlig konkurs, konflikter med familjemedlemmar, skilsmässor, samt mängder av emotionella och fysiska besvär för individen (Faber, 2003). Det finns till och med forskare som hävdar att shoppingen hindrar personerna att ta itu med underliggande och undermedvetna problem som är de egentliga orsakerna till beteendet (O’Guinn och Faber, 1989). Med tanke på att dessa konsumenter mår sämre än den övriga populationen verkar shoppingen inte vara någon hållbar strategi till ett bättre välmående (även om vi inte vet hur de skulle må utan shoppingen). Shoppingen för dessa människor blir ett drömmeri, en kortsiktig flykt från verkligheten. När produkten packas upp i hemmet eller när de burit klädesplagget vid ett tillfälle försvinner magin och de återgår till sina ”vakna lif” och till sina ”tomma hjeltenamn”. De köper yta, bland annat till priset av en djupare insikt till ett bättre liv. Vi tror varken att de är medvetna om vem som sätter priset eller vad de i slutändan får betala.

Till sist vill vi höja ett varningens finger för att beskriva köpberoende utifrån ett individperspektiv där beroendet betraktas som ersättning för en brist; där individen följer ett problem eller dövar en själslig smärta med sina köp. Ett sådant synsätt problematiserar inte de viktigaste dimensionerna som är inblandade i beroende, nämligen genus, kontext, social tillhörighet, och möjligheten till social förändring (Alexander, 2003). I framtida studier av shoppingberoende är det därför viktigt att förstå fenomenet genom att studera interaktionen mellan individ och samhälle.

Noter

- 1 Frågan lyder ”hur värderar du märkeskläder i förhållande till vad det kostar”. Svartalternativen är en fyrgradigskala som varierar från ”inte alls värt priset” till ”mycket väl värt priset”. Ett oberoende t-test visar att det inte finns någon statistiskt säkerställd skillnad mellan shoppingberoende och den övriga populationen.
- 2 Det är först i 2010 års undersökning som de totala utgifterna för konsumtionen har undersökts. I SOM 2010 är det enbart 8 personer som uppgivit att de köper mer än de anser sig ha råd med minst en gång i veckan. Ett sådant litet urval medför att vi får förhålla oss försiktigt till vår data.
- 3 Vi har använt oss av s.k. bakåtriktade analyser där vi startat med samtliga signifikanta variabler som ingår i tabellerna 1, 2 och 3. Kriteriet för att passa in i vår modell har varit bästa Likelihood Ratio (Backward: LR). Vårt statistikprogram (SPSS) har exkluderat en variabel i taget ända tills en modell uppnåtts där samtliga variabler uppvisar en signifikansnivå (p) högre än 0,05.

Referenser

- Alexander, A (2003). Freud's Pharmacy. I: *“High Culture”*. New York: State University of New York Press.
- Atterbom, P D A (1824). *Lycksalighetens ö: Sagospel i fem äfventyr*. Uppsala: Palm-bild & Co.
- Boedeker, M (1997). *Recreational shopping*. Turku: Turku School of Economics.
- Christenson, G A, Faber, R J, de Zwaan, M, Raymond, N, Specker, S, Eckert, M D, Mackenzie, T B, Crosby, R D, Crow, S J, Eckert, E D, Mussel, M P och Mitchell, J (1994). Compulsive buying: descriptive characteristics and psychiatric comorbidity. *Journal of Clinical Psychiatry*, 55, 5-11.
- DeSarbo, W S och Edwards, E A (1996). Typologies of compulsive buying behavior: a constrained clusterwise regression approach. *Journal of consumer psychology*, 5, 231-262.
- Eccles, S (2002). The lived experiences of women as addictive consumers. *Journal of Research for Consumers*, nr 4 (http://www.jrconsumers.com/academic_articles/issue_4)

- Faber, R J (2003). The urge to buy. A uses and gratifications perspective on compulsive buying. I: Ratbesgwar, S, Mick, D G och Huffman, C. *Why of consumption: Contemporary perspectives on consumer motives, goals and desires*. London: Routledge.
- Friese, S och Koenig, H (1993). Shopping for trouble. *Advancing the consumer interest*, 5, 24-29.
- Holmberg, S och Weibull L (2010). Människans fem personlighetsegenskaper. *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Mowen, J C och Spears N (1999). Understanding Compulsive Buying Among College Students: A Hieararchial Approach. *Journal of Consumer Psychology*, 8, 407-430.
- O'Guinn, T C och Faber, R J (1989). Compulsive Buying: A Phenomenological Exploration. *Journal of Consumer Research Inc.*, 2, 147-157.
- Sanne, C (2007). *Keynes barnbarn: en bättre framtid med arbete och välfärd*. [2006:10] Stockholm: Formas.
- Schlosser, S, Black, D W, Repertinger, S och Freet, D (1994). Compulsive Bying: Demography, Phenomenology, and comorbidity in 46 subjects. *General Hospital Psychiatry*, 16, 205-212.
- SCB (2011). Nationalräkenskaper: Tabell BNP kvartal 1993 – 2010:4, Hushållens konsumtion efter ändamål, fasta priser (www.scb.se)
- Sun, T, Wu, G och Youn, S (2004). Psychological antecedents of impulsive and compulsive buying: A hierarchical perspective. *Journal of Consumer Research*, 30, 143-153.
- Thomson, M, MacInnis, D J och Park, W (2005). The ties that bind: Measuring the strenght of consumers' emotional attachments to brands. *Journal of consumer psychology*, 15, 77-91.

ALKOHOLVANOR OCH ALKOHOLOPINION

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

”År 2010 beräknas intäkterna från skatt på alkohol uppgå till 12,4 miljarder kronor, vilket är 2,3 procent mer än 2009. Det är framför allt intäkterna från alkoholskatt på vin som ökar. År 2011 beräknas intäkterna från skatt på alkohol öka med 1,9 procent. År 2012–2014 bedöms intäkterna från skatt på alkohol öka svagt.” Citatet är hämtat från den borgerliga alliansens budgetproposition från hösten 2010 (Prop. 2010/11:1). Alkohol framstår i dessa rader som enbart en fråga om statens intäkter. Men den bilden är inte helt rättvisande. Under propositionens utgiftsområde 9 betonas den restriktiva alkoholpolitikens betydelse för folkhälsan, även om inte alkoholskatten i det sammanhanget berörs utan det mest gäller restriktioner i fråga om alkoholserving. I den ekonomiska vårpropositionen 2011 har det dessutom skett en förändring och där anges regeringens avsikt att höja punktskatten på alkohol (Prop. 2010/11:100).

Det förväntade regeringsförslaget är intressant i ljuset av vad Fredrik Reinfeldt som tillträdande statsminister hösten 2006 uttryckte om att han egentligen önskat en skattesänkning på alkohol, men att han inte uppfattade frågan som aktuell längre. Det man hade kunnat vinna med en skattesänkning, menade han, var inte längre möjligt. Dessutom pekade han på de delade meningarna om alkoholskatt inom den borgerliga alliansen: allianspartierna hade inför budgetpropositionen 2006 ”varken kunnat enas kring eller funnit utrymme för att finansiera en lägre spritskatt” (Dagens Nyheter 2006-10-18).

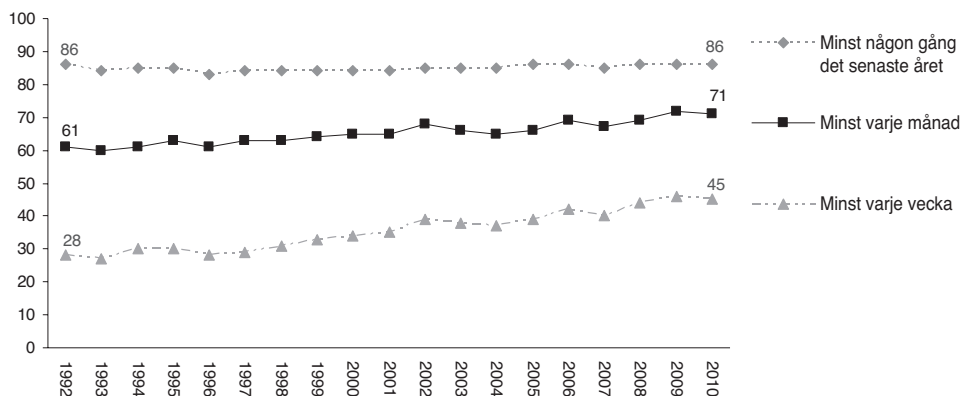
Regeringens förändrade ståndpunkt reflekterar den opinionsförändring som varit tydlig i de senaste årens nationella SOM-undersökningar. Svenska folkets vilja att sänka skatten har kontinuerligt sjunkit från en klar majoritet 2005 till endast en fjärdedel år 2009 (Holmberg och Weibull, 2006, 2008, 2010). Det anmärkningsvärda i den förändrade synen på alkoholskatten är att den sammanfallit med en långsiktigt ökande frekvens i alkoholkonsumtionen.

I det följande är det vår avsikt att uppdatera våra tidigare analyser av allmänhetens syn på alkoholskatt och alkoholrestriktioner och relatera dem till bland annat förändringarna i alkoholvanorna.¹ Med tanke på det förslag på höjd alkoholskatt som framfördes av den Rödgröna oppositionen redan våren 2010 har vi i 2010 års SOM-undersökning lagt till en ny fråga som belyser åsikten om en höjning av alkoholskatten. Innan vi går in på åsiktsfrågorna ska vi dock uppdatera resultaten när det gäller svenska folkets alkoholvanor.

Svenska alkoholvanor

Att svenskar dricker alkohol allt oftare är ett mycket klart mönster i den mätserie som inleddes i och med SOM-undersökningen 1992. Då drack drygt 28 procent alkohol minst någon gång per vecka, 2010 var andelen 45 procent, samma andel som föregående år. När SOM-undersökningen talar om alkoholvana som mått på konsumtionsutvecklingen handlar det om frekvens – *hur ofta* man dricker starksprit, vin eller öl. Måttet säger således inte nödvändigtvis något om konsumtionsvolymen. Det är därför inte möjligt att påstå att mer frekventa vanor betyder att man dricker mera, även om det sannolikt finns ett sådant samband. Valet av frekvensmättet är motiverat av vårt intresse att analysera alkoholvanorna som en del av en viss livsstil eller en kultur, men avsikten är att utveckla även ett volymmått.²

Figur 1 *Andel som dricker alkohol minst varje vecka under de senaste 12 månaderna respektive minst någon gång under de senaste 12 månaderna 1992-2010 (procent)*

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?', där 'Druckit sprit/vin/ starköl' ingår som ett av ett stort antal delfrågor. De 7 svarsalternativen lyder: 'Ingen gång'; 'Någon gång under de senaste 12 månaderna'; 'Någon gång i halvåret'; 'Någon gång i kvartalet'; 'Någon gång i månaden'; 'Någon gång i veckan'; 'Flera gånger i veckan'.

Som vi kan se ger vanemåttet en bild av en närmast kontinuerlig uppgång i andelen som dricker sprit, vin eller starköl minst någon gång i veckan. Detsamma gäller andelen som dricker alkohol minst en gång per månad, medan andelen som inte dricker alkohol – de som aldrig druckit alkohol under de senaste tolv månaderna – ligger konstant på knappt 15 procent (figur 1). Oavsett om vi utgår från vecko- eller månadsdrickande har det inte skett någon förändring mellan 2009 och 2010. Det är svårt att relatera förändringen till mätningar av den faktiska konsumtionen av

alkohol, eftersom olika beräkningar pekar i olika riktning även om det mesta pekar på en svag nedgång (Konsumtionsrapport 2010).

Det som definierats som alkoholvanor är således att man dricker starksprit, vin eller starköl. Sedan 2009 mäts i den nationella SOM-undersökningen även frekvensen för olika typer av alkohol. Den klart vanligaste alkoholdrycken är vin som 30 procent av de svarande uppger att de dricker minst en gång per vecka och drygt hälften minst en gång per månad. Knappt 20 procent dricker starköl minst en gång i veckan, drygt 40 procent minst en gång i månaden. Starkspritsfrekvensen är kring tio procent på veckobasis och 40 procent efter månad. Cider har fortfarande en relativt liten spridning som alkoholdryck och ligger under 15 procent även på månadsbasis.

Vi vet från många analyser att alkoholkonsumtionen skiljer sig åt mellan olika grupper (t ex Lindén-Boström m fl, 2009). Det är särskilt högre tjänstemän och högutbildade som har frekventa alkoholvanor. Det är också vad som visat sig i de nationella SOM-undersökningarna (Weibull m fl, 2010; Holmberg och Weibull, 2010). Det är också vad som nytt bekräftas på grundval av 2010 års mätning. Om vi utgår från konsumtionen minst en gång i veckan visar sig högre tjänstemän dricka alkohol dubbelt så frekvent som arbetare och högutbildade nästan dubbelt så frekvent som lågutbildade. Vi kan även se att storstadsbor dricker alkohol mer frekvent än boende på landsbygden, att män dricker oftare än kvinnor och att personer i övre medelåldern oftare än både yngre och äldre (tabell 1).

Den största andelen som *aldrig* dricker alkohol finner vi bland pensionärer, bland jordbrukare, och bland lågutbildade. Tidigare analyser baserade på SOM-undersökningarna har dock påvisat en ökande frekvens i alkoholvanorna bland äldre (Weibull m fl, 2010; jfr Boström-Lindén m fl, 2009).

Så långt den samlade alkoholkonsumtionen. Tabell 1 anger även olika befolkningsgruppers frekvens för enskilda alkoholdrycker. Det allmänna mönstret med mer frekvent konsumtion bland högre tjänstemän och högutbildade gäller framför allt för vin: över 60 procent av de högre tjänstemännen dricker vin minst en gång i veckan, bland arbetare under 20 procent. Mönstret är inte lika tydligt för starksprit och starköl, där utbildnings- och klasskillnaderna är klart mindre; i fråga om starksprit är frekvensen något högre bland lågutbildade och äldre. När det gäller skillnaden mellan kvinnors och mäns alkoholvanor hänför den sig till starksprit och starköl, där frekvensen är fyra gånger så hög bland män, medan det inte finns någon skillnad i fråga om regelbunden vinkonsumtion. Ett annat demografiskt mönster är att storstadsborna framför allt skiljer sig från boende på landsbygden genom sin betydligt mer frekvent konsumtion av vin och starköl, medan starksprit inte uppvisar någon skillnad mellan stad och land. Att dricka cider är ovanligt i alla grupper med undantag av de yngsta, där det dock ändå är mindre än tio procent som dricker cider minst en gång i veckan.

Tabell 1 Alkoholvanor efter kön, ålder, utbildning, social klass och typ av område 2010 (procent)

	Vin/sprit/starköl			Starksprit			Vin			Starköl			Cider		
	Aldrig	Månad	Vecka	Aldrig	Månad	Vecka	Aldrig	Månad	Vecka	Aldrig	Månad	Vecka	Aldrig	Månad	Vecka
Kvinnor	16	67	39	39	21	5	21	55	30	49	25	8	41	18	5
Män	12	75	51	18	48	19	24	52	30	17	59	30	51	15	4
16-29 år	15	68	33	26	36	9	29	42	15	37	44	16	29	28	8
30-49 år	7	74	45	24	33	8	18	55	27	28	45	18	39	17	3
50-64 år	10	78	54	26	35	14	17	62	41	30	45	22	47	13	3
65-85 år	25	61	41	41	30	13	27	51	31	45	28	15	60	13	5
Låg utbildning	26	56	32	41	31	15	37	39	18	40	37	18	59	15	6
Medellåg utbildning	13	70	42	25	36	12	23	48	25	31	43	18	42	19	4
Medelhög utbildning	9	78	51	29	32	8	19	60	33	34	40	19	39	20	5
Hög utbildning	8	79	55	22	32	10	9	70	45	30	43	18	40	13	3
Arbetarhem	17	63	33	33	30	10	29	42	18	35	40	16	45	18	4
Jordbrukarhem	29	55	25	38	24	9	36	25	7	33	33	9	55	13	4
Tjänstemannahem	7	81	57	24	34	11	14	64	38	30	43	19	41	17	4
Högre tjänstemannahem	7	86	67	18	43	20	9	78	61	32	45	26	43	13	5
Företagarhem	14	74	52	25	38	13	13	64	42	33	40	26	50	10	2
Ren landsbygd	18	65	35	28	34	11	27	44	20	34	39	13	45	17	4
Mindre tätort	15	67	39	31	33	11	24	51	23	32	43	17	42	20	6
Stad eller större tätort	12	73	48	28	31	12	20	55	34	33	39	18	45	15	4
Stockholm, Göteborg, Malmö	10	78	56	27	40	13	17	64	38	35	46	23	45	15	4

Kommentar: Frågan gäller hur ofta man under de senaste tolv månaderna druckit de angivna dryckerna. Månad avser en gång i månaden och vecka minst en gång i veckan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Det går även att se vilka grupper som inte dricker respektive alkoholtyp. Bland de äldsta och lågutbildade är det omkring 40 procent som uppger att de inte druckit starksprit de senare tolv månaderna, bland högre tjänstemän mindre än 20 procent. Andelen som inte druckit vin är högst bland kvinnor och i jordbrukarhem samt bland lågutbildade. Nästan hälften av kvinnorna har inte druckit starköl, bland pensionärerna omkring 40 procent. Även om cider har liten spridning kan det ändå noteras att det framför allt är de yngre, till skillnad från de äldsta, som provat på den någon gång.

Dryckesmönstren förefaller i hög grad varit knutna till olika miljöer. Att regelbundet dricka vin är vanligast i storstaden och bland högutbildade och det finns ingen skillnad i vinkonsumtion mellan kvinnor och män. Också starköl är ett storstadsfenomen och framför allt en dryck bland män, men med en klart lägre andel bland högutbildade. Starksprit uppvisar inga tydliga mönster utom att högre tjänstemän skiljer ut sig något; de dricker mer. Bakom utfallet anas skilda livsstilar. Resultaten understryker tidigare analyser som framhållit den alkoholdryck man väljer ofta är en social markör (Weibull m fl, 2010).

En annan aspekt på alkoholkonsumtionen är vad som brukar kallas *binge drinking*. Binge drinking är inte en fråga om vilken alkohol man dricker utan hur man gör det. Enligt en vanlig definition handlar det om att dricka alkohol med det primära syftet att bli berusad så fort som möjligt (Wikipedia, 2011). Fenomenet är särskilt vanligt bland yngre och anses särskilt farligt eftersom det dels kan leda till kortsiktiga skador på nervsystemet, dels ökar sannolikheten för alkoholism med ökande ålder. I Sverige finns inget motsvande begrepp att fråga om utan vi har i den nationella SOM-undersökningen valt att begränsa oss till att fråga i vad mån man druckit sig berusad, där definitionen således blir en fråga för svarspersonens bedömning.³

Enligt egen subjektiv bedömning uppger sig 44 procent av de svarande i 2010 års SOM-undersökning att de druckit sig berusade minst någon gång under de senaste tolv månaderna. För år 2009 var motsvarande andel 51 procent. Det är svårt att värdera den relativt stora differensen mellan de två åren. Den kan vara en tillfällighet. Begränsar vi oss till dem som uppger att de varit berusade minst en gång i månaden är andelen 2009 17 procent och 2010 15 procent, alltså ingen säkerställd skillnad.

När vi granskar andelen som uppger att de druckit sig berusade minst en gång i månaden inom olika grupper påminner utfallet om det mönster som kännetecknar binge drinking (Kuntsche et al, 2004). Det är män, yngre och personer med utbildning under genomsnittet samt boende i Stockholm, Göteborg och Malmö som uppvisar högre andelar. Den högsta andelen finner vi bland personer mellan 16 och 29 år (42 procent), den lägsta bland pensionärer (3 procent). Bland män är andelen dubbelt så hög som bland kvinnor – 20 respektive 10 procent. I den kritiska gruppen i fråga om binge drinking – yngre män – är det mer än hälften (52 procent) som uppger att de under det senaste året druckit sig berusade minst en gång i månaden – 15 procent minst en gång per vecka. Motsvarande andel bland yngre kvinnor är en dryg tredjedel (36 procent) – 5 procent en gång i veckan eller oftare.

Bland unga som bor i storstadsområden är det däremot ingen större skillnad mellan kvinnor och män, med reservation för att antalet svarspersoner är mycket begränsat.⁴

För att i någon mån validera svarsmönstret kan vi studera dryckesvanor hos ungdomar (16-29 år) som uppger att de dricker sig berusade åtminstone en gång i månaden. Det visar sig då att dessa för samtliga alkoholsorter har dubbelt så hög andel regelbundna användare. Andelen som dricker starksprit minst en gång i veckan är 19 procent i jämförelse med 9 procent bland samtliga ungdomar; för vin är motsvarande andelar 27 och 15 procent och för starköl 32 och 16 procent. När det gäller kvinnor och män bland ungdomarna är det även i denna grupp samma dryckesmönster som bland samtliga: män är klart överrepresenterade på starksprit och starköl, kvinnorna på vin.

Åsikter om alkoholen i samhället

Det visar sig alltså att alkoholvanorna är mycket utbredda i Sverige. Nästan alla dricker någon gång alkohol och inemot hälften gör det minst en gång per vecka. Det ger en grund för att också ha åsikter om alkohol. Inom ramen för de nationella SOM-undersökningarna har det ställts några olika frågor. Det har gällt dels föreställningen om alkohol som samhällsproblem, dels inställningar till olika alkoholpolitiska åtgärder. I det följande ska vi redovisa utfallen på dessa frågor 2010 och relatera dem till alkoholvanorna.

Den indikator som använts för att belysa synen på alkohol som samhällsproblem är en fråga som ingår i ett större antal delfrågor kring samhällsfenomen som kan upplevas som mer eller mindre oroande. Alternativet lyder *Ökad alkoholkonsumtion och skulle värderas på en fyrgradig skala mellan Mycket oroande och Inte alls oroande*. Som alternativet är formulerat går det inte att utläsa om det avser en faktisk eller en tänkt ökning. År 2010 uppgav knappt 20 procent av svarspersonerna att man upplevde ökad alkoholkonsumtion som mycket oroande och ytterligare 35 procent att den var ganska oroande. Den totala andelen som upplever ökad alkoholkonsumtion som minst ganska oroande är 2010 (55 procent) är något lägre än den var vid mätningen 2009 (60 procent), men ligger ändå på i stort sett samma nivå båda åren. Orosbalansen är båda åren på plus – det är fler som är oroade än som inte är det.

Graden av oro inom olika befolkningsgrupper uppvisar närmast det omvända mönstret till vad vi sett i fråga om alkoholkonsumtionen. Åldern visar sig vara en viktig faktor i bedömningen: pensionärer är klart mer oroade än ungdomar – 74 respektive 37 procent. Dessutom är kvinnor mer oroade än män – 51 respektive 45 procent. Följdriktigt från tidigare analyser finns det relativt få oroade bland unga män (25 procent), men också bland unga kvinnor (35 procent).

Utbildning och social familjebakgrund uppvisar mindre samband med hur man upplever ökad alkoholkonsumtion i samhället. Högutbildade är visserligen något mindre oroade, men de skiljer sig marginellt från andra utbildningsgrupper utom de lågutbildade. Mönstret är likartat för högre tjänstemän: de är mindre oroade än övriga, men skillnaderna är, utom i fråga om jordbrukare, ganska små.

Tabell 2 Oro för ökad alkoholkonsumtion i olika grupper 2010 (procent)

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande	Summa procent	Oros-balans	Antal svar
<i>Totalt</i>	19	35	40	6	100	+8	1 645
<i>Kön</i>							
Kvinnor	22	39	34	5	100	+22	884
Män	15	30	47	8	100	-10	761
<i>Ålder</i>							
15 – 29	13	24	49	14	100	-26	262
30 – 49	12	29	50	9	100	-18	520
50 – 64	20	37	39	4	100	+14	431
65 – 85	29	45	24	2	100	+48	432
<i>Utbildning</i>							
Lågutbildad	31	35	30	4	100	+28	335
Medellågutbildad	16	35	42	7	100	+2	518
Medelhögutbildad	21	30	42	7	100	+2	319
Högutbildad	12	37	4	7	100	-1	408
<i>Familjeklass</i>							
Arbetare	24	32	39	5	100	+12	635
Jordbrukare	31	35	29	5	100	+32	55
Tjänstemän	14	37	42	7	100	+2	551
Högre tjänstemän	9	40	43	8	100	-2	147
Företagare	20	33	40	7	100	+6	114
<i>Ideologi</i>							
Klart vänster	25	38	32	5	100	+26	162
Något vänster	21	36	38	5	100	+14	345
Varken eller	21	35	37	7	100	+12	409
Något höger	14	36	44	6	100	±0	481
Klart höger	11	34	47	8	100	-10	212
<i>Starksprivana</i>							
Aldrig	33	35	27	5	100	+36	459
Månad	14	34	45	7	100	-4	353
Vecka	11	39	42	8	100	±0	182
<i>Vin</i>							
Aldrig	32	30	31	7	100	+24	346
Månad	17	35	42	7	100	+4	387
Vecka	11	40	41	8	100	+1	482
<i>Druckit sig berusad</i>							
Aldrig	26	38	32	4	100	+6	905
Månad	7	27	52	14	100	-32	182
Vecka	8	29	51	12	100	-26	51

Kommentar: Frågan avser upplevd oro för ökad alkoholkonsumtion. Ju större orosbalans desto högre oro för ökad alkoholkonsumtion.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Synen på samhällsproblem har vanligen även en ideologisk resonansbotten. Det gäller i hög grad synen på alkohol. Personer som politiskt placerar sig till vänster har en klart högre andel som upplever ökad alkoholkonsumtion som oroande, medan personer till höger uppvisar en klart lägre andel.

Som väntat finns det klart negativa samband mellan graden av alkoholkonsumtion och upplevelsen av oro inför en ökad alkoholkonsumtion. Personer som aldrig dricker starksprit är de mest oroade (68 procent är mycket eller ganska oroade) och de som dricker minst en gång i veckan oroar sig minst (50 procent). Mönstret är detsamma för både vin och starköl. Unga som dricker alkohol regelbundet är mindre oroade.

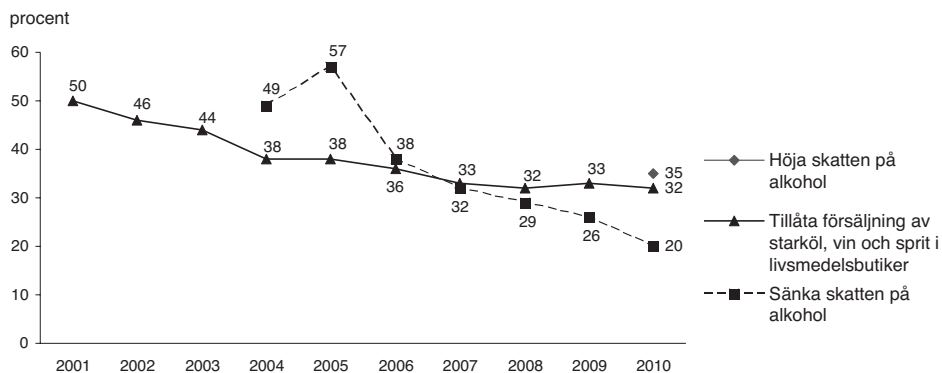
Det kan diskuteras hur resultaten ska tolkas. Visserligen finns det ett samband att de som dricker oftare är mindre oroade, men samtidigt kan andelen 50 procent minst ganska oroade i den grupp som dricker starksprit minst en gång i veckan knappast betraktas som en låg siffra. Det är därför rimligt att dra slutsatsen att det finns en oro för alkohol som samhällsproblem även bland dem som dricker alkohol regelbundet. Något tillspetsat kan påstås att detta speglar den svenska kluvenheten inför alkohol.

Den grupp som är minst oroad är de som oftast har druckit sig berusade, alltså den allvarligaste riskgruppen. Visserligen uppger en tredjedel att de känner en viss oro, men två tredjedelar tycker inte att det är något att oroa sig för. Vi kan också notera att det framför allt är måttlighetsförbrukare som känner oro inför en ökande alkoholkonsumtion.

Det vi kan utläsa av svarsmönstren är att det finns en klara interaktion mellan olika bakgrundsfaktorer när det gäller sambandet med upplevelsen av alkohol som samhällsproblem. En linjär regressionsanalys där vi prövar alkoholkonsumtionens effekter på upplevelsen av ökad alkoholkonsumtion som ett samhällsproblem under kontroll för kön, ålder, utbildning och ideologisk självklassificering bekräftar detta. Den enskilt viktigaste faktorn är ålder men också kön och alkoholvana och ideologi ger signifikanta bidrag, medan utbildning i stort sett saknar betydelse: äldre, kvinnor, lågkonsumenter av alkohol och vänsterinriktade är mest oroade, medan framför allt yngre, män, högkonsumenter av alkohol och personer till höger visserligen ser problem med alkoholen i samhället men gör det i mindre utsträckning än övriga.

Punktskatter på alkohol och ensamrätt för Systembolaget är två klassiska svenska alkoholpolitiska åtgärder. Som vi pekade på i inledningen har de tidvis varit ifrågasatta men har ändå en grundläggande acceptans. Från att det i början på 2000-talet funnits relativt många förespråkare för fri försäljning av sprit, vin och starköl i livsmedelsbutiker och för en sänkning av alkoholskatten har andelarna successivt fallit (Holmberg och Weibull, 2010). År 2010 har andelen som stöder fri försäljning och sänkt alkoholskatt minskat ytterligare och uppvisar de lägsta andelar som vi hittills uppmätt i den nationella SOM-undersökningen (figur 2).

Figur 2 Befolkningens stöd för att sänka alkoholskatten samt att tillåta alkoholförsäljning i livsmedelsbutiker, 2001-2010 (procent)

Kommentar: Resultaten baseras på två frågor, där den första inte ingick i undersökningarna 2001-2003 eller 2005. 1) 'Nedan finns ett antal förslag som har före-kommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?', där 'Sänka skatten på alkohol' ingår som en av flera delfrågor. 2) 'Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?', där 'Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedels-butiker' ingår som en av ett mindre antal delfrågor. Svarskalan lyder i fråga 1) 'Mycket bra förslag'; 'Ganska bra förslag'; 'Varken bra eller dåligt förslag'; 'Ganska dåligt förslag'; 'Mycket dåligt förslag'; fråga 2 har motsvarande svarsalternativ följt av 'Ingen uppfattning'. Det senare gäller även skattefrågan år 2005 som detta år låg med i samma frågebatteri (andelen 'Ingen uppfattning' uppgick till 3 procentenheter). Figuren visar andel som svarat mycket eller ganska dåligt förslag av samtliga som besvarat frågan (dvs. även personer som svarat 'Ingen uppfattning' i fråga 2 ingår i procentbasen).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2001-2010.

Med tanke på det minskade stödet för sänkt alkoholskatt och fler propåer för en skattehöjning ställdes det i 2010 års SOM-undersökning även en fråga om viljan att höja alkoholskatten. Det visar sig att andelen som stöder förslaget att höja alkoholskatten är klart högre än stödet för att sänka den. En tredjedel kan tänka sig att höja skatten på alkohol medan bara en femtedel är för en skattesänkning.

Genom att frågorna ställdes i olika delar av SOM-undersökningen är det inte möjligt att göra en mer detaljerad jämförelse. Däremot kan vi se hur mönstren ser ut i olika grupper.

När vi jämför synen på skattehöjning och skattesänkning finner vi i huvudsak spegelvända mönster. De grupper som i större utsträckning är för sänkning är inte oväntat mindre positiva till höjning. Således är exempelvis kvinnor mer negativa till sänkning och mer positiva till höjning än vad män är.

Tabell 3 Synen på förslagen att sänka respektive höja alkoholskatten i olika grupper 2010 (procent)

	Sänka skatten					Höja skatten					Antal svar
	Bra	Varken eller	Dåligt	Totalt	Balans-mått	Bra	Varken eller	Dåligt	Totalt	Balans-mått	
Kvinnor	16	32	52	100	-36	40	33	27	100	+13	827
Män	24	33	43	100	-19	28	31	41	100	-13	753
<i>Ålder</i>											
15-29 år	27	32	41	100	-14	30	29	41	100	-11	257
30-49 år	20	32	48	100	-28	33	31	36	100	-3	510
50-64 år	17	36	47	100	-30	35	32	33	100	+2	429
65-85 år	19	29	52	100	-33	39	35	26	100	+13	428
<i>Utbildning</i>											
Lågutb	26	33	41	100	-15	37	33	30	100	+7	330
Medellåg	25	32	43	100	-18	32	31	37	100	-5	511
Medelhög	15	33	52	100	-37	30	33	37	100	-7	314
Högutb	13	52	55	100	-39	39	22	29	100	+10	408
<i>Familjeklass</i>											
Arbetare	23	35	42	100	-19	36	32	32	100	+4	628
Jordbrukare	26	23	51	100	-25	42	36	22	100	+20	53
Tjänstemän	18	30	52	100	-34	34	32	34	100	±0	544
Högre tjmän	16	28	56	100	-40	31	25	44	100	-13	146
Företagare	19	37	44	100	-25	31	30	39	100	-8	116
<i>Ideologi</i>											
Klart vänster	16	22	62	100	-46	47	30	23	100	+24	160
Ngt vänster	13	32	55	100	-42	35	35	30	100	+5	340
Varken eller	24	35	41	100	-17	39	33	28	100	+11	405
Ngt höger	20	33	47	100	-27	31	30	39	100	-8	476
Klart höger	31	32	37	100	-6	26	31	43	100	-17	212
<i>Starksprit¹⁾</i>											
Aldrig	11	27	62	100	-51	58	26	16	100	+42	442
Månad	22	34	44	100	-22	34	35	31	100	+3	964
Vecka	37	37	26	100	+11	21	34	45	100	-24	142
<i>Vin</i>											
Aldrig	18	26	56	100	-38	Fanns ej					323
Månad	18	33	49	100	-31	Fanns ej					774
Vecka	24	36	40	100	-16	Fanns ej					482
<i>Berusad</i>											
Sällan/aldrig	18	32	50	100	-32	Fanns ej					1363
Månad	37	32	31	100	+6	Fanns ej					229

Kommentar: ¹⁾ Siffrorna beträffande att höja skatten avser inte enbart starksprit utan starksprit/vin/starköl sammantaget.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Alkoholvanorna skiftar mycket tydligt ut de olika synsätten på alkoholskatten. Bland dem som regelbundet dricker starksprit och bland dem som varit berusade minst en gång i månaden förekommer de enda majoriteterna för att sänka skatten. Vi kan också konstatera att frekvensen i starkspritskonsumtion betyder mer än frekvensen i vinkonsumtion för synen på skattesänkning. Motsvarande jämförelser kan inte göras i fråga om synen på skattehöjning, eftersom detaljfrågorna om alkoholkonsumtion inte fanns med i den delstudie där frågan om skattehöjning ställdes. Däremot kan frågan ställas mot individens samlade alkoholvana – att dricka starksprit, vin eller starköl regelbundet – och utfallet blir det väntade: de som dricker alkohol regelbundet är de som är mest emot förslaget till skattehöjning.

När det gäller förslaget att sänka skatten på alkohol går det också att se hur åsikterna i olika grupper har förändrats över tid. Det visar sig då att stödet för en skattesänkning har minskat i alla grupper. Även bland regelbundna alkoholkonsumenter är stödet för en skattesänkning 2010 mindre än det var 2009.

I det föregående kunde vi konstatera att synen på alkoholproblem påverkades av flera olika faktorer, där ålder var den viktigaste men där även alkoholvanor, ideologi och kön spelade en viktig roll. Vi kan nu göra samma analys i fråga om de två skatteförslagen. Ett rimligt antagande är att alkoholvanor och ideologi ska ha större påverkan på åsikterna eftersom det avser en renodlad politisk fråga (skatt) och berör ett egenintresse (priset på alkohol). I tabell 4 redovisas OLS-regressioner för både åsikten om att höja och åsikten om att sänka skatten. I analysen beträffande skattehöjning indikeras alkoholfaktorn bara av den samlade konsumtionen, medan den när det gäller skattesänkning finns med tre indikatorer: konsumtionsvana för separat starksprit och vin, och sammanlagat starksprit, vin och starköl, där den sista är jämförbar med analysen av synen på skattehöjning.

Analyserna bekräftar antagandet att i synen på alkoholskatten har den ideologiska ståndpunkten störst betydelse. Om vi utgår från modell 4 visar sig detta gälla oavsett om det är fråga om att höja alkoholskatten (tabell 4A) eller sänka alkoholskatten (tabell 4B1), men effekten är något större i det senare fallet. I dessa analyser där den samlade alkoholkonsumtionen används som indikator på alkoholvana visar sig att denna har en tydlig självständig påverkan, liksom även kön och utbildning samt i någon mån ålder.

När det gäller åsikten om skattesänkning har vi även studerat om alkoholfaktorns styrka påverkas av vilken alkoholsort som används som indikator. Vi har tidigare studerat detta och funnit att starkspritsvanan spelar större roll än hur ofta man dricker vin (Holmberg och Weibull, 2009). Det visar sig att det är starksprit (tabell 4B2) har större påverkan för åsikten om alkoholskatt än vad vin (tabell 4B3) har. Möjligen har det sin bakgrund i att det är den mest beskattade alkoholdrycken eller att högkonsumenter här är mer alkoholberoende än vad vinkonsumenter är. En annan intressant iakttagelse är att kön spelar en större roll när vi använder vin som indikator. Förklaringen i att, som vi sett tidigare, att starkspritkonsumtion i sig kraftigt diskriminerar mellan kvinnor och män.

Tabell 4 OLS-regressioner för att förklara åsikter om att höja respektive sänka skatten 2010**A. Höja skatten på alkohol (samlad alkoholkonsumtion som indikator på alkohol)**

	(1)	(2)	(3)	(4)
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Kvinna	-0.42***	-0.41***	-0.38***	-0.25***
Ålder 16-85	-0.01***	-0.01***	-0.01***	-0.01***
Låg utbildning		-0.13	-0.09	0.18**
Hög utbildning		-0.17**	-0.17**	-0.22***
Vänster-höger självlacering 0-1			0.53***	0.45***
Hur ofta under de senaste 12 mån – druckit sprit/vin/starköl				0.25***
Konstant	3.51***	3.53***	3.23***	2.08***
Antal svar	1580	1564	1538	1502
r ²	0.04	0.04	0.06	0.21

Kommentar: Alkoholvariabeln avser sammantagen konsumtion oavsett dryck.

* p < 0.10, ** p < 0.05, *** p < 0.01

B. 1. Sänka skatten på alkohol (samlad alkoholkonsumtion som indikator på alkohol)

	(1)	(2)	(3)	(4)
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Kvinna	0.28***	0.26***	0.25***	0.14**
Ålder 16-85	0.01***	0.01***	0.01***	0.01***
Låg utbildning		-0.28***	-0.36***	-0.47***
Hög utbildning		0.20***	0.23***	0.31***
Vänster-höger självlacering 0-1			-0.69***	-0.61***
Hur ofta under de senaste 12 mån – druckit sprit/vin/starköl				-0.18***
Konstant	3.00***	2.86***	3.23***	3.97***
Antal svar	1624.00	1563.00	1534.00	1513.00
r ²	0.02	0.04	0.07	0.14

Kommentar: Alkoholvariabeln avser sammantagen konsumtion oavsett dryck.

* p < 0.10, ** p < 0.05, *** p < 0.01

B. 2. Sänka skatten på alkohol (starkspritskonsumtion som indikator på alkohol)

	(1)	(2)	(3)	(4)
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Kvinna	0.28***	0.26***	0.25***	0.04
Ålder 16-85	0.01***	0.01***	0.01***	0.01***
Låg utbildning		-0.28***	-0.36***	-0.40***
Hög utbildning		0.20***	0.23***	0.25***
Vänster-höger självplacering 0-1			-0.69***	-0.64***
Hur ofta under de senaste 12 mån – druckit starksprit				-0.17***
Konstant	3.00***	2.86***	3.23***	3.92***
Antal svar	1624	1563	1534	1507
r ²	0.02	0.04	0.07	0.13

Kommentar: Alkoholvariabeln avser starksprit

* p < 0.10, ** p < 0.05, *** p < 0.01

B. 3. Sänka skatten på alkohol (vinkonsumtion som indikator på alkohol)

	(1)	(2)	(3)	(4)
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Kvinna	0.28***	0.26***	0.25***	0.25***
Ålder 16-85	0.01***	0.01***	0.01***	0.01***
Låg utbildning		-0.28***	-0.36***	-0.48***
Hög utbildning		0.20***	0.23***	0.30***
Vänster-höger självplacering 0-1			-0.69***	-0.66***
Hur ofta under de senaste 12 mån – druckit vin				-0.10***
Konstant	3.00***	2.86***	3.23***	3.52***
Antal svar	1624.00	1563.00	1534.00	1509.00
r ²	0.02	0.04	0.07	0.10

Kommentar: Alkoholvariabeln avser vin

* p < 0.10, ** p < 0.05, *** p < 0.01

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Slutsatsen är att synen på alkoholrestriktioner är ett komplext fenomen där många faktorer spelar in. Det är många olika omständigheter som samvarierar och drar åt olika håll. Exempelvis har högutbildade en alkoholvana som i frekvens ligger klart över genomsnittet, samtidigt är det en grupp som inte är negativ till restriktioner. Kvinnor kan ha en relativt frekvent alkoholkonsumtion, men ändå av andra skäl vara starkt för restriktioner. Denna komplexitet i åsikterna om alkohol verkar vara ett utmärkande drag i den svenska alkoholkulturen.

Alkoholopinion mellan politik och alkohol

Vilken är egentligen den svenska alkoholopinionen? Och hur rimmar den med våra alkoholvanor? Historikern Lennart Johansson drar i sin stora studie av svensk alkoholpolitik och alkoholkultur slutsatsen att konsumenterna ”hamnat i centrum och (att) politik handlar idag om att tillfredsställa deras behov” (Johansson, 2008:467). Han ställer det i motsats till den ”disciplinerande och moraliserande diskurs” som rådde från sekelskiftet fram till 1980-talet. Han pekar på att det inte bara skett en minskning av den statliga kontrollen och därmed en ökad alkoholkonsumtion utan att det också utvecklats en europeisering av alkoholvanorna.

Johanssons slutsatser får bara delvis stöd i våra resultat. Det är riktigt att det blivit en mindre reglering av alkoholpolitiken och att alkoholvanan har ökat. Det är också riktigt att det skett en förändring av dryckeskulturen där vin spelar en större roll och särskilt bidragit till ökad alkoholkonsumtion bland kvinnor. Däremot är det ytterst osäkert om svenskarn ”från mitten av 1990-talet blivit allt mer liberala och tillåtande i sin syn på alkohol” (ibid:468). Hans framställning verkar präglas av den alkoholliberala inställningen i början av 2000-talet, medan vi för de senaste åren ser att det snarast finns en tendens till ökat restriktiv opinion i synen på alkohol oavsett vilken indikator vi använder. Visserligen finns en polarisering i synen på alkoholrestriktionerna mellan ett mer alkoholliberalt och en mer alkoholtrestriktivt synsätt i Sverige liksom i andra länder (jfr Ialomiteanu et al, 2010), men restriktionsförespråkarna väger snarast över. Även bland dem som inte ser alkohol som något större samhällsproblem finns det en stor andel som inte vill sänka alkoholskatten. Möjligen är det vi ser långtidseffekten av den ”disciplinerande och moraliserande” synen på alkohol. Ett annat alternativ är att svenskarna själva kan se alkoholproblemen i samhället och dra sina slutsatser. Det sociala medvetandet och ideologin kan för många vara starkare än egenintresset.

Noter

- ¹ Projektet har kunna genomföras tack vare stöd från Systembolaget AB och från Systembolagets råd för alkoholforskning (SRA).
- ² I 2010 års undersökning har vi för första gången även ställt en fråga om omfattningen av individens alkoholkonsumtion. Svarspersonerna har fått ange hur mycket starksprit, vin och starköl/cider de dricker en genomsnittlig vecka. De preliminära siffrorna visar att de personer som dricker alkohol flera gånger per vecka har en konsumtionsvolym som är två till tre gånger större än de som dricker alkohol en gång i veckan. De senare har i sin tur nästan dubbelt så stor konsumtion som de som dricker alkohol någon eller några gånger i månaden. Resultat tyder på att det finns ett klart samband mellan frekvens och volym. Konsumtionsfrågan behöver dock förfinas något innan vi kan gå vidare med en fördjupad analys.
- ³ Motsvarande begrepp finns på bl a danska ("druk") och tyska ("Rauschtrinken") men inte på svenska.
- ⁴ Antalet svarande rör sig endast om ett tjugotal personer i varje grupp. Det kan tillfogas att den högsta andelen unga män som dricker sig berusade minst en gång i månaden finns i mindre tätorter (72 procent; antal svarspersoner=18).

Referenser

- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2007) Den förändrade alkoholopinionen. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg, SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2008) Alkoholvanor och alkoholpolitik. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*. Göteborg, SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2009) Det är skillnad på sprit, vin och starköl. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Svensk höst*. Göteborg, SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2010) Alkoholskattens två sidor. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg, SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Ialomiteanu, Anca, Giesbrecht, Norman, Adlaf, Edward, Irving, Hyacinth, Paglia-Boak, Angela, Rehm, Jürgen (2010) "An Exploratory Approach to Analyzing Alcohol Control Policy Opinions Held by Ontario Adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. Vol 2010:827-841.
- Johansson, Lennart (2008) *Staten, supen och systemet. Svensk alkoholpolitik och alkoholkultur 1855-2005*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag Symposium.

- Lindén-Boström, Margareta, Persson, Carina, Berglund, Mats (2009) Riskfylld alkoholkonsumtion bland äldre – Resultat från en svensk befolkningsundersökning. *Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift*, Vol 26: 399-416
- Konsumtionsrapporten 2010*. Centrum för konsumtionsvetenskap, Handelshögskolan, Göteborgs universitet.
- Kuntsche, Emmanuel, Rehm, Jürgen, Gmel, Gerhard (2004). "Characteristics of binge drinkers in Europe." *Social Science & Medicine* Vol 59: 113–27.
- Proposition 2010/11:1* 2011 års budgetproposition.
- Proposition 2010/11:100* 2011 års ekonomiska vårproposition.
- Weibull, Lennart, Fahlke, Claudia, Nilsson, Åsa (2010) Klass och livsstil i alkoholvanor. I Oskarson, M, Berglund, T, Bengtsson, M (2010) *En fråga om klass*. Stockholm: Liber.
- Wikipedia (2011) *Binge Drinking*. Article in Wikipedia, English version from 2011-05-17 (http://en.wikipedia.org/wiki/Binge_drinking)

Det förändrade medielandskapet

ÖKAD POLARISERING I MORGONTIDNINGSLÄSNINGEN

INGELA WADBRING OCH ULRIKA HEDMAN

Att göra framtidsscenarier är svårt. Mycket svårt. Ofta görs förutsägelser inför lanseringen av olika produkter, dvs innan de ens kommit ut på marknaden och det är alltför många faktorer att ta hänsyn till för att det ska vara möjligt att förutspå hur framtiden kommer att te sig. Ett tydligt exempel är lanseringen av mobiltelefoner, där forskare främst såg dess potential för räddningspersonal, vilket var en mycket rimlig bedömning eftersom man tänkte sig att dess främsta funktion var att användas som just telefon. Att den skulle få den spridning och de användningsområden som den har fått kunde ingen försäga vid dess lansering (se t.ex. Carey & Elton, 2010). Men man kan naturligtvis göra förutsägelser också för produkter som redan finns på marknaden och fundera i termer av hur deras fortsatta liv kommer att gestalta sig. Ekonomer gör ofta det. Det är också vad vi avser att göra i det här kapitlet ifråga om morgonpressen i Sverige.

Enligt amerikanska och australiensiska framtidsskänkare ska den tryckta pressen i Sverige försvinna år 2025 (www.futureexploration.net, 2011). Deras framtidsscenario bygger på en stor mängd faktorer, på både global och nationell nivå: det handlar om allt från produktionskostnader för tryckta tidningar till förändringar i födelsetal. Huruvida framtidsskänkarna har rätt kan vi inte veta förrän år 2025, men det mesta tyder på att de nog inte har det. Deras intention är kanske mer att ge ett underlag för strategiska diskussioner än att få rätt i sina prognoser. Däremot har de pekat ut riktningen tydligt och klart.

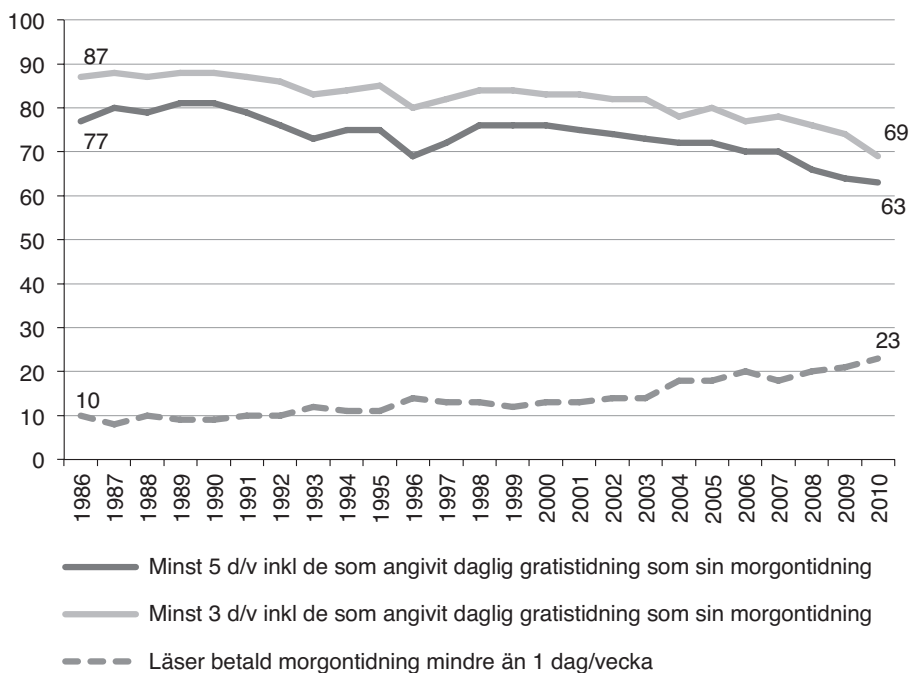
Eftersom vi genom SOM-institutet har tidsserier på människors beteende visavi morgontidningar 25 år bakåt i tiden har vi den historiska backspeglarna med oss när vi ska försöka förutsäga framtiden. Utan backspegel är det väldigt svårt att försöka säga någonting om framtiden, eftersom man måste veta hur utvecklingsmönstren sett ut tidigare.

Låt oss först säga något om det grövsta måttet vi har på morgontidningarna, upplagorna. De tryckta tidningarnas upplagor minskar med några procentenheter årligen, och har så gjort länge. År 2010 var den samlade upplagan knappt 3,5 miljoner betalda tidningsexemplar på vardagarna. Tio år tidigare var den dryga 4 miljoner exemplar och ytterligare tio år tidigare nästan 5 miljoner exemplar. Om man lägger till de dagliga gratistidningarna är nedgången i samlad upplaga mindre. Den första dagliga gratistidningen startade 1995 – samtidigt som internet började spridas så smått – och år 2010 har de dagliga gratistidningarna en samlad upplaga om nästan

en miljon exemplar. Läger man samman samtliga tidningsexemplar på papper blir det därmed cirka 4,5 miljoner exemplar (*TS-tidningen*, löpande). Därtill ska läggas nätupplagorna, som nu finns hos i princip samtliga tidningsföretag. Nätupplagorna mäts inte på ett jämförbart sätt, utan får därför uppskattas på annat sätt än med hjälp av upplagemått. Vi återkommer till det längre fram.

I termer av spridning är upplaga det äldsta men också det trubbigaste måttet. Det är förstås av intresse att veta hur försäljningen ser ut för det enskilda medieföretaget, men ur ett samhällsperspektiv är det snarast hur människor tar del av medier som är intressant. I det här kapitlet ska vi uppehålla oss vid de betalda morgontidningarnas pappers- och nätupplagor. Syftet är att analysera den nedgång vi kunnat se i upplagor och som vi också ser ifråga om läsning. Våra konkreta frågor rör i vilka befolkningsgrupper nedgången kan ses och om nätupplagorna kan kompensera för den nedgång vi ser på papper. Avslutningsvis diskuterar vi vad nedgången kan bero på och vad vi kan förvänta oss av framtiden.

Figur 1 Andel av befolkningen som läser morgontidningar, med olika regelbundenhet, 1986–2010 (procent)

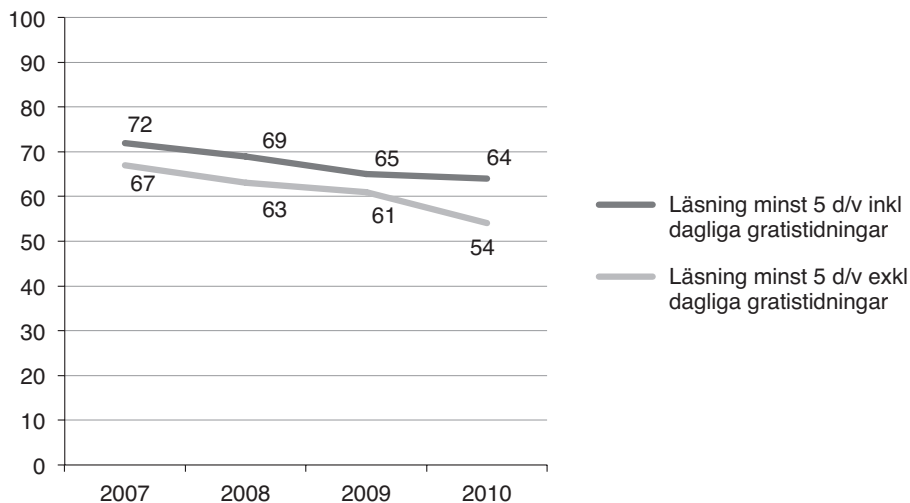
Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2010.

En allmän nedgång som accelererar

Den fråga som svarspersonerna fått besvara ifråga om läsning av sin lokala morgontidning på papper respektive på internet, är en öppen fråga där de anger titeln på den morgontidning de läser samt hur ofta de gör detta. Vissa svarspersoner anger då en daglig gratistidning som sin lokala morgontidning, och vi har i tidigare analyser alltid accepterat det svaret (se tidigare analyser på Dagspresskollegiets hemsida)¹; om människor anser att en gratistidning är deras lokala morgontidning så är det deras uppfattning som gäller. Så inleds också denna analys i figur 1, men därefter går vi över till att enbart redovisa läsning av *betalda* morgontidningar på papper respektive deras motsvarigheter på internet.

Vi kan till att börja med konstatera att en allt mindre andel läser morgontidningen på papper. Den regelbundna läsningen minst 5 dagar i veckan har gått ned 14 procentenheter på 25 år, alltså sedan mätningarna startade 1986. Om vi använder det ”snällare” måttet läsning minst 3 dagar i veckan är nedgången faktiskt ännu mer markant: 18 procentenheter på 25 år. I figur 1 syns också tydligt att nedgången accelererar över tid. Under de 25 år som mätningarna har gjorts har andelen icke-läsare dessutom mer än fördubblats. Idag är det 23 procent av befolkningen som inte tar del av en morgontidning på papper åtminstone varje vecka.

Figur 2 Läsning av morgontidningar minst 5 dagar i veckan om dagliga gratistidningar inkluderas respektive exkluderas, 2007–2010 (procent)

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2007–2010.

Skilnaderna tyder på att vi går mot en tydligare polarisering vad gäller morgontidningsläsningen; en polarisering mellan flitiga läsare (mer än 5 d/v), och icke-läsarna (mindre än 1 d/v).

Som tidigare nämnts så ingår i figur 1 också de som uppgett en daglig gratistidning som sin lokala morgontidning. Om vi istället studerar hur utvecklingen ser ut om samtliga dagliga gratistidningar *inkluderas* respektive *exkluderas* i analysen blir bilden tydligare (figur 2), även om data bara finns från 2007 och framåt eftersom svarsalternativen innan dess inte är jämförbara. Måttet som användes här är läsning minst 5 dagar i veckan. Vare sig vi inkluderar eller exkluderar de dagliga gratistidningarna ser vi stora nedgångar i läsningen av morgontidningar. Men differensen är störst om vi ser till läsningen av enbart de betalda morgontidningarna, på bara fyra år är den 13 procentenheter – mot 8 procentenheter om gratistidningarna inkluderades.

Statistik över hushållens prenumerationer på morgontidningar visar samma tecken på nedgång. 1986 hade 78 procent av de svenska hushållen en prenumererad morgontidning, 2007 var den siffran 67 procent, och 2010 62 procent (Hedman, 2011). Det innebär att samtliga mått – upplaga, prenumeration samt läsning – visar samma tendens: en nedgång. Även räckvidd som bland annat mäts av Mediebarometern går i samma riktning (*Mediebarometern 2010, 2011*).

Vilka är det då som slutat läsa? Och vilka fortsätter? I den fortsatta analysen fokuserar vi först på läsningen av *betalda* morgontidningar på papper, därefter på läsningen av morgontidningarnas nätupplagor.

Ålder viktigaste faktorn

Nedgången i läsning av morgontidningar har alltså accelererat de senaste åren, i snitt nästan 20 procentenheter (tabell 1). På motsvarande sätt har andelen icke-läsare ökat, vilket visar att människor inte börjat läsa mindre frekvent, utan de har slutat att läsa. Samma mönster går igenom oavsett vilken grupp vi analyserar. Nedgången har accelererat framför allt de senaste tio åren, och vi uppehåller oss därför vid den senaste tioårsperioden.

Allra mest har läsningen minskat bland de unga. Att så är fallet är föga förvånande eftersom det är de unga som vuxit upp i ett medielandskap där den betalda morgontidningen inte har samma självklara plats som den har för äldre. Yngre är vana vid ett helt annat medieutbud än äldre, och det har konsekvenser för hur man konsumerar medier (jfr Andersson & Wadbring, 2008). I åldrarna 16² till 29 år har den regelbundna läsningen de senaste tio åren minskat med 36 procentenheter. På precis motsvarande nivå har icke-läsarna ökat. Läger vi in 1986 i jämförelsen var andelen unga regelbundna läsare då 68 procent (Hedman 2011). Även då läste unga i betydligt lägre utsträckning än äldre, men nivån var en helt annan än idag.

Tabell 1 Läsning och ickeläsning av betalda morgontidningar i olika demografiska grupper, 2000 och 2010 (procent)

	Regelbundna läsare			Ickeläsare		
	2000	2010	Diff	2000	2010	Diff
Alla	73	54	-19	15	35	+20
Ålder						
15/16–29 år	55	19	-36	24	62	+38
30–49 år	69	44	-25	18	40	+22
50–64 år	83	64	-19	10	26	+16
65–85 år	86	76	-10	10	20	+10
Utbildning						
Låg	76	63	-13	15	29	+14
Medellåg	71	46	-25	17	41	+24
Medelhög	69	51	-18	18	37	+19
Hög	82	59	-23	8	29	+21
Boende						
Landsbygd	75	54	-21	11	32	+21
Mindre tätort	74	54	-20	14	33	+19
Stad/större tätort	75	57	-18	14	32	+18
Storstad	66	44	-22	24	47	+23

Kommentar: Läsningen av samtliga dagliga gratistidningar är exkluderade ur analysen. Med regelbunden läsning avses läsning minst 5 dagar/vecka. Med ickeläsning avses läsning mindre än 1 dag/vecka.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2000 och 2010.

Nedgången ser lite olika ut beroende på utbildningsnivå, och det finns ett samband mellan ålder och utbildning. Att det är i gruppen med medellåg utbildning som läsningen minskar mest kan förklaras med att denna grupp utgörs av flest unga, som gått i grundskolan och åtminstone påbörjat en gymnasieutbildning men ännu inte hunnit fullfölja en högre utbildning. Motsvarande analys av de lågutbildade visar att de främst utgörs av äldre, där utbildningsnivån också generellt är lägre. Och det är bland dem över 65 år som de mest trogna morgontidningsläsarna finns.

Något förvånande är möjligen att nedgången är lika stor oberoende av var människor bor. Medieforskare och andra har diskuterat hur storstäder ofta skiljer sig från mindre orter vad gäller integration i samhället, där ju medierna är en viktig del (t.ex. Nygren, 2005; Stigendal, 1999; Wadbring, 2005) och har ibland också framhållit betydelsen av att morgontidningarna i storstäderna inte kan vara lokala på samma sätt som en morgontidning i en mindre stad kan vara lokal. Därför har man antagit att nedgången skulle vara större i just storstäderna. Tillgången till gra-

tistidningar, som ju är högre i storstäderna än i mindre orter, borde också kunna påverka nedgången för den betalda pressen (t.ex. Wadbring 2003). Men så är det alltså inte; morgontidningsläsningen minskar i stort sett lika mycket i storstäder som i mindre orter och på landsbygden.

Nästa fråga att gå vidare med är hur den förändrade mediestrukturen tycks påverka läsningen av betalda morgontidningar på papper. Man kan tänka sig att det finns ett konkurrens- och ett komplementförhållande, dvs antingen att ett medium kan ersätta ett annat, eller att den som tar del av nyheter i ett medium gör det också i ett annat eftersom det primärt är nyhetsintresset som styr (jfr Mathias Färdighs och Oscar Westlunds kapitel om kvällspressen i denna bok).

Mediekonsumtionen spelar roll

Det finns medier som konkurrerar med morgontidningen på olika sätt. Det gäller exempelvis morgon-tv som konkurrerar om tiden, eller lokala tv-nyheter som innehållsligt kan konkurrera geografiskt. Men många gånger kan publiken välja till ett medium utan att behöva välja bort något annat, till exempel konkurrerar inte kvällens nationella tv-nyheter med läsningen av morgontidningar, vare sig ifråga om tidpunkt eller innehåll.

Nätet är alltid tillgängligt, och skulle i så motto kunna vara en konkurrent till näst intill allting. Eftersom de flesta medieföretag finns på nätet riskerar de förstås också att bli konkurrenter till sig själva. Och sedan bredbandsutbyggnaden slagit igenom har de allra flesta en snabb uppkoppling (se Sören Holmbergs och Lennart Weibulls introduktionskapitel i denna bok) vilket gör det snabbt och lätt att ta till sig nyheter den vägen.

Frågan är då: tycks andra nyhetsformer konkurrera med läsning av morgontidning? I tabell 2 redovisas läsning av betalda morgontidningar på papper utifrån hur människor tar del av andra nyhetskanaler och -medier.

Jämför vi de regelbundna läsarna med icke-läsarna på detta vis ser vi tydligt hur nyhetskonsumtionen i olika medier hänger samman. Det är bland dem som redan tittar mindre på nyheter på tv, på morgon-tv eller lyssnar mindre på nyheterna på radio som läsningen av den betalda morgontidningen minskar mest. Det är också tydligt att polariseringen ökar, inte bara mellan de mer flitiga morgontidningsläsarna och de som inte läser morgontidningar – vilket vi såg tidigare – utan också mellan vad vi kan beteckna som flitiga nyhetskonsumenter mer generellt sett, alltså oavsett kanal eller teknisk plattform, och de som tar del av nyheter mer sällan. Tidigare studier på samma tema (t.ex. Wadbring 2000) visar samma mönster.

Tabell 2 Läsning och ickeläsning av betalda morgontidningar efter konsumtion av andra medier/nyheter, 2000 och 2010 (procent)

	Regelbundna läsare			Ickeläsare		
	2000	2010	Diff	2000	2010	Diff
Alla	73	54	-19	15	35	+20
Riksnyheter i TV						
Tittar minst 5 d/v	78	66	-12	13	25	+12
Tittar mindre än 5 d/v	64	37	-27	19	48	+29
Lokala nyheter i TV						
Tittar minst 5 d/v	77	67	-10	14	24	+10
Tittar mindre än 5 d/v	70	41	-29	16	45	+29
Morgon-TV						
Tittar minst 5 d/v	69	57	-12	20	35	+15
Tittar mindre än 5 d/v	74	53	-21	15	32	+17
Radionyheter						
Lyssnar minst 5 d/v	83	70	-13	10	22	+12
Lyssnar mindre än 5 d/v	64	43	-21	20	44	+24
Allmän internetanvändning						
Flera gånger i veckan	72	50	-22	15	38	+23
Max 1 gång varje vecka	74	61	-13	16	30	+14

Kommentar: Läsningen av samtliga dagliga gratistidningar är exkluderade ur analysen. Med regelbunden läsning avses läsning minst 5 dagar/vecka. Med ickeläsning avses läsning mindre än 1 dag/vecka.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2000 och 2010.

Detta samband gäller dock *inte* när vi ser till den allmänna internetanvändningen. Bland flitiga internetanvändare (de som använder nätet flera gånger i veckan) minskar läsningen av betalda morgontidningar mer än bland dem som sällan använder internet. Ett av de viktiga skälen till att fundera på att avsluta sin prenumeration är just också att tidningen kan läsas på internet (Hedman, 2009), vilket gör att man kan misstänka att bredbandsgenomslaget haft en negativ inverkan på läsningen av betalda morgontidningar på papper. Man kan misstänka att det framför allt i så fall gäller bland de unga. Det är värt att specialstudera, vilket vi gör härnäst.

Relationen mellan olika slags nyhetskonsumtion

Det finns ett samband mellan konsumtionen av nyheter i olika medieformer och ålder, utifrån vad vi sett ovan om demografi respektive tidningsläsning i relation till

annan nyhetskonsumtion. Vi vet också sedan tidigare att det är de som tar del av nyheter i ett medium som tenderar att göra det i ett annat; de är helt enkelt nyhetsintresserade (t.ex. Wadbring, 2000). Och äldre är generellt mer nyhetsintresserade än yngre (t.ex. Andersson & Wadbring, 2008). I tabell 3 finns en korrelationsmatris för de unga, 16–29 år, respektive de äldre, över pensionsåldern.

Den övre delen av tabellen visar korrelationer av olika nyhetsmedier bland de yngre, och den undre delen bland de äldre. Ett tydligt resultat är att bland de yngre finns ingen signifikant korrelation mellan något annat nyhetsmedium och läsning av betald morgontidning. Inte heller allmän internetanvändning korrelerar – vare sig positivt eller negativt – med någon nyhetsform. Tolkningen måste bli att internetanvändning i allmänhet egentligen inte har någonting med nyhetskonsumtion att göra. Det är andra faktorer som spelar roll. Det finns däremot ett antal andra medieformer som korrelerar med varandra: att lyssna på radionyheter korrelerar med såväl lokala nyheter som riks-nyheter på tv. Tittande på morgon-tv korrelerar också med lokala nyheter och riksnyheter på tv, men däremot inte med radionyheter.

Tabell 3 Korrelationer mellan nyhetskonsumtion i olika kanaler, 2010 (Pearsons r)

	Allmän internetanvändning	Riksnyheter i tv	Lokala nyheter i tv	Morgon-tv	Radio-nyheter	Betald morgontidning	
16–29 år	Allmän internetanvändning	1	,023	,030	,024	-,008	-,022
	Riksnyheter i tv		1	,785**	,481**	,099	,035
	Lokala nyheter i tv			1	,504**	,078**	,043
	Morgon-tv				1	,04642	-,045
	Radionyheter					1	
	Betald morgontidning						1
65–85 år	Allmän internetanvändning	1	-,012	-,059*	,043	-,001	,013
	Riksnyheter i tv		1	,608**	,179**	,180**	,155
	Lokala nyheter i tv			1	,226**	,114**	,090**
	Morgon-tv				1	-,045	,003
	Radionyheter					1	,127**
	Betald morgontidning						1

Kommentar: ** innebär signifikans på 0,01-nivån, * innebär signifikans på 0,05-nivån.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Bland de äldre finns helt andra typer av signifikanta samband ifråga om konsumtion av nyheter. Till att börja med korrelerar läsningen av betald morgontidning med alla slags nyheter i tv samt radionyheter – däremot inte med morgon-tv. Det innebär att bland de äldre som läser morgontidning regelbundet, så tittar de också regelbundet på tv-nyheter och lyssnar på radionyheter. Det skiljer dem från de yngre. Något som däremot förenar generationerna, är att allmän nätanvändning inte korrelerar vare sig positivt eller negativt med någon annan nyhetskonsumtion alls.

Slutsatsen vi kan dra av ovanstående är således att äldre är storkonsumenter av nyheter på ett helt annat sätt än yngre och att läsning av morgontidning hänger intimt samman med annan nyhetskonsumtion. Hur mycket eller lite man använder nätet spelar däremot ingen roll för läsning av morgontidningar, vare sig för äldre eller yngre.

Samtidigt bör nätet på ett annat sätt spela en viktig roll i nyhetskonsumtionen eftersom i princip alla tidningar har en nätupplagor och det dessutom finns många andra nyhetsleverantörer på nätet. Nästa analys fokuserar därför vilket tillskott läsning av tidningar på nätet faktiskt ger.

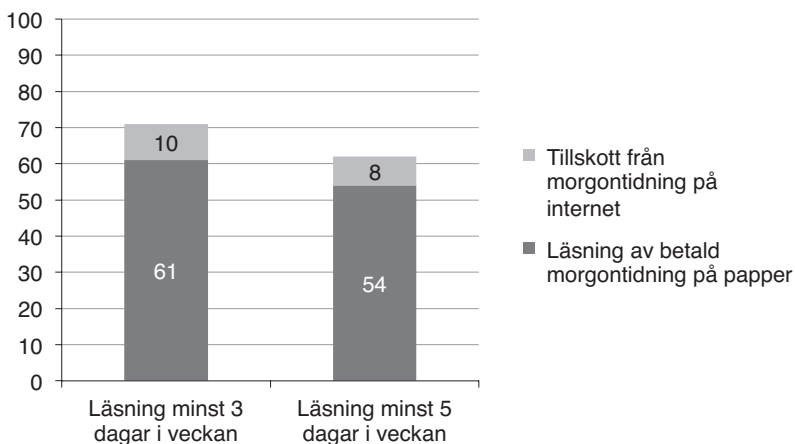
Nätet som tillskott

En ökad internetanvändning borde innebära en ökad konsumtion av nyheter på nätet, vilket skulle åtminstone delvis kunna kompensera bortfallet av läsning på papper. I figur 3 redovisas hur läsningen av betalda morgontidningar på papper – med två olika mått – ser ut samt hur stort tillskottet från nätet är. Nätläsningen är emellertid större än själva tillskottet eftersom man ju kan läsa på både papper och nät, men det som fokuseras här är alltså just tillskottet.

Läsningen av morgontidningen på nätet ger ett tillskott på 8 respektive 10 procentenheter till läsningen av betald morgontidning på papper (minst 5 d/v respektive minst 3 d/v). Tillskottet handlar alltså om personer som inte alls läser en betald morgontidning på papper. Det betyder att var sjunde morgontidningsläsare (13 respektive 14 procent) aldrig bläddrar i papperstidningen, utan väljer enbart nätupplagan.

När mätningarna inleddes 1986 (när det varken fanns nätupplagor eller gratistidningar) låg morgontidningsläsningen på 77 procent, och vid tiden för bredbandets genombrott 2005 (när vi också haft dagliga gratistidningar i tio år) var motsvarande siffra 72 procent (Hedman, 2011). Tillskottet av läsning av morgontidningen på nätet kompenserar med andra ord åtminstone delvis – men inte helt – nedgången i läsning av morgontidningen på papper, eftersom minskningen över tid är större än tillskottet i läsning av morgontidningarna på nätet. Tillskottet från nätet är dessutom olika stort i olika åldersgrupper; betydande i grupperna 16–29 år respektive 30–49 år (19 respektive 12 procentenheter) och i det närmaste marginellt (2 procentenheter) i gruppen ålderspensionärer (figur 4).

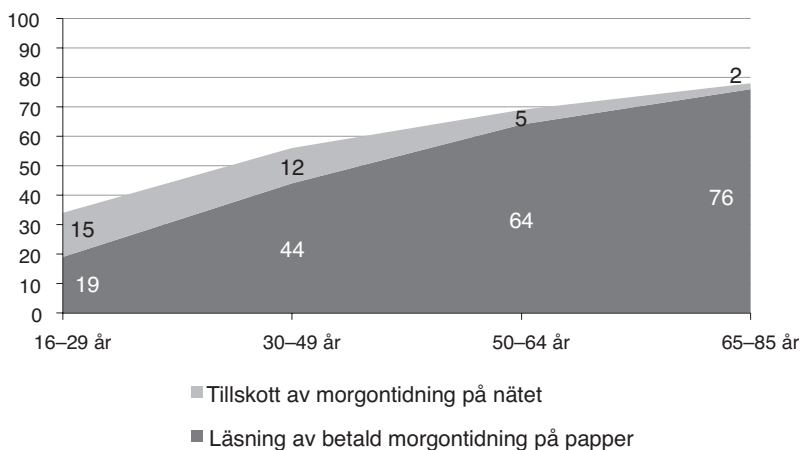
Figur 3 Läsning av betald morgontidning med olika regelbundenhet på papper samt tillskottet av läsning från morgontidning på internet, 2010 (procent)

Kommentar: Läsningen av samtliga dagliga gratistidningar är exkluderade ur analysen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Figur 4 Regelbunden läsning av betalda morgontidningar på papper samt tillskottet från nätet i olika åldrar, 2010 (procent)

Kommentar: Läsningen av samtliga dagliga gratistidningar är exkluderade ur analysen. Med regelbunden läsning avses läsning minst 5 dagar/vecka.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Det är möjligt att fortsätta bygga på tillskottet av olika medier i figur 4 – vilket inte görs här – och om andra nyhetsmedier läggs till, är nyhetskonsumtionen bland unga inte så förskräckande låg som den kan synas här, men mixen är helt annorlunda (se t.ex. Bergström och Wadbring, 2010; Sternvik, 2009). Kvällstidningar på nätet, och då framför allt *aftonbladet.se*, är den största nyhetskällan för unga. Den har blivit deras bas. Det är således inte så att de unga står utanför nyhetsflödet – men det vänder blickarna åt andra håll än vad äldre gör.

Mot en papperslös framtid?

Den slutsats vi kan dra av ovanstående är att den förändrade tidningskonsumtionen tycks handla om åtminstone två saker: en generationsförändring och en förändrad mediekontext. Unga som vuxit upp i ett mer differentierat mediasystem använder också medierna på ett mer differentierat sätt. Förvisso kan det till viss del vara en åldersfråga, men generationsanalyser ger vid handen att de unga kommer att ta med sig det beteende de har idag in i framtiden (t.ex. Andersson och Wadbring, 2008). I viss mån kompenseras den låga morgontidningsläsningen på papper av att man läser sin morgontidning på nätet istället. Ur ett samhällsperspektiv är det positivt om man tycker att tidningsläsning är viktigt, men ur ett företagsperspektiv är det inte fullt lika positivt eftersom det fortfarande är papperstidningen som står för de stora intäkterna; intäkterna från nätupplagorna är fortfarande små. (*Dagspressens ekonomi 2009, 2010*)

Vi ser också en ökad polarisering mellan dem som konsumerar nyheter ofta och på flera olika sätt (morgontidningar, radio- och tv-nyheter, på nätet) och de som tar del av nyheter mer sällan, och där morgontidningsläsningen minskar mest bland de senare. Också detta är en generationsrelaterad problematik, eftersom de yngre är de som konsumerar nyheter i betydligt lägre utsträckning än äldre. Samtidigt är det en kontextuell fråga där vi alla är barn av vår tid; den mediemiljö vi växer upp med fostrar oss till de mediekonsumenter vi blir som vuxna.

Betyder då allt detta att framtidsforskarna har rätt; att den tryckta pressen i Sverige är försvunnen år 2025? Det finns två, delvis motstridiga, tolkningar man kan göra och som i sina extremer leder till helt olika slutsatser.

För det första har tidigare forskning visat att den yngre generationen nyhetskonsumenter kännetecknas av en låg betalningsvilja när det gäller medier såväl som innehåll – nyheter ska vara gratis (Wadbring och Bergström, 2010), vilket innebär att morgontidningarnas pappersupplagor kommer att fortsätta att minska. Tillsammans med de resultat vi sett i detta kapitel om ungas låga konsumtion av betalda papperstidningar ser framtiden för branschen allt annat än ljus ut. Med backspegeln med oss som hjälp för att försöka göra framtida förutsägelser kan vi anta att nedgången kommer att accelerera inom de närmaste åren. Morgontidningen förlorar sin ställning som lokalt självklart medium för en allt större del av befolkningen, och den snabbare nedgång vi kan se under de senaste tio åren kommer rimligen

att fortsätta öka; absolut ingenting talar för att den skulle stanna av eller minska. I takt med att en allt större andel av befolkningen är född i en mediekontext där andra medier än de traditionella är självklara delar i livet, får morgontidningen en allt mindre framträdande roll.

Att en del av dem som inte regelbundet tar del av morgontidningen på papper istället gör det på nätet är förvisso positivt, men det är något annat, ur flera perspektiv. Dels kommer intäkterna för tidningsföretagen i väldigt liten utsträckning därifrån, om man vill anlägga ett företagsperspektiv på utveckling. Om man istället anlägger ett samhällsperspektiv, så ser läsning helt annorlunda ut på papper och nät. Det ena ersätter inte det andra; en papperstidning scannas snarast i sin helhet (och läses delvis) medan en nättidning i huvudsak scannas utifrån sin ”förstasida”, dvs de översta nyheterna på sajten. Den översikt över nyheterna som man får skiljer sig därför radikalt åt (se t.ex. Holsanova, 2010). Detta är den negativa förutsägelsen. Även om dagspressen inte på något sätt är försvunnen år 2025, så är dess betydelse klart reducerad.

Men det finns också en positiv tolkning som är möjlig att göra, med precis samma backspegel med sig i bagaget som nyss. Åtminstone tre faktorer talar för att papperstidningarna kommer att överleva ett bra tag till. Den första faktorn är rutiner, den andra är geografi och den tredje är symbolvärdet.

Våra medievanor över tid är förvånansvärt stabila ifråga om räckvidd en vanlig dag (*Mediebarometern 2010, 2011*), vilket är ett annat sätt att mäta beteende än de vaneuppfattningar om sin egen konsumtion som mäts i SOM-institutets regi. Det innebär att den betalda morgontidningen fortfarande ingår i rutinerna på ett självklart sätt för väldigt många människor. Den hör till frukostbordet på samma självklara sätt som kaffekoppen – nästan oavsett om man tycker att den är bra eller inte. Den ska vara där.

Och trots nätets betydelse i dagens mediasamhälle så är konkurrensen om lokala nyheter liten. Åtminstone delar av det som är oss geografiskt nära är per definition intressant för relativt många, och det är fortfarande bara företag som ger ut lokala morgontidningar som ger oss de lokala nyheterna – på papper och nät. För ett allmänintresse inom det lokala geografiska området är det papperstidningarna som är den viktiga källan. Dessutom har allt fler mediehus valt att inskränka materialet på nätet till förmån för papperstidningens innehåll, vilket gör att nätet inte kan ersätta pappret innehållsmässigt. Men i den mån man bara är vagt intresserad av nyheter så kan naturligtvis nätupplagan fungera utmärkt som informationskälla.

Symbolvärdet är den tredje faktorn som talar för att papperstidningen har en framtid. Att man bör ta del av nyheter som en slags medborgerlig plikt är förvisso en uppfattning som försvagats över tid (se Ingela Wadbrings och Annika Bergströms kapitel om nyheter i denna bok), men samtidigt finns det fortfarande en allmän uppfattning om att det finns en slags medborgerlig plikt – och då har den betalda morgontidningen fortfarande en stark ställning relativt andra medier. Dess symbolvärde ska inte underskattas även om det rimligen minskat över tid.

Så vad ska man dra för sammantagen slutsats då? Ja, vi inte är på väg mot en papperslös framtid precis, vare sig 2025 eller senare. Däremot är vi på väg mot ett samhälle med en annan mix i nyhetskonsumtionen. Den betalda morgontidning på papper får minskad betydelse, men försvinner inte. Den nedgång vi sett de senaste tio åren kommer att accelerera, och det är troligen bara starten på den accelerationskurvan vi har sett de senaste åren.

Det viktigaste skälet till att det är svårt att dra en entydig slutsats, är att det spelar roll vad mediehusen drar för slutsatser och sätter in för strategier. Skulle mediehusen fortsätta som nu utan att förändra sig kommer den negativa utvecklingen att eskalera snabbt. Men det finns inget skäl att tro att så skulle vara fallet, utan mycket mer troligt är att mediehusen kommer att se om sina hus på samma sätt som de gjorde när nätet och mobilen spreds som plattformar. Frågan är hur.

Den riktiga utmaningen handlar om att göra en tidning som är angelägen nog att betala för, oavsett plattform. Kanske har den en helt annan utgivningsfrekvens än idag? Kanske utgivning på nätet på vardagarna och papper på helgerna? Kanske har den flexibla och enkla betalningsformer i sina respektive plattformar? Kanske har den helt eller delvis ett helt annat innehåll? Kanske är exempelvis en orientering i den digitala världen lika viktig som i den lokala? Kanske kan samarbeten mellan eller inom mediekoncerner ge oss genomarbetade magasin inom olika områden att välja till helgen? Kanske. Möjligheterna är många.

Noter

- ¹ Det innebär emellertid inte att alla som läst en daglig gratistidning finns med i figuren, utan enbart de som skrivit in en sådan i den öppna frågan.
- ² År 2000 ingick 15-åringar i urvalet, medan urvalet 2010 innefattar 16-åringar och äldre.

Referenser

- Andersson, Ulrika och Wadbring, Ingela (2008) "Användningen av medier i förändringens tidevarv". I Hvitfelt, Håkan och Nygren, Gunnar (red) *På väg mot medievärlden 2020. Journalistik, teknik, marknad*. Lund: Studentlitteratur
- Bergström, Annika och Wadbring, Ingela (2010) "Nya tidningsformer – konkurrenter eller komplement?" I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet
- Carey, John och Elton Martin C.J. (2010) *When media are new. Understanding the dynamics of new media adoption and use*. Ann Arbor: The University of Michigan press
- Dagspressens ekonomi 2009* (2010) Stockholm: Presstödsnämnden

- Dagspresskollegiet (2011)
www.jmg.gu.se/forskning/pagaende_projekt/dagspresskollegiet/
- Hedman, Ulrika (2009) ”Morgontidningen kostar för mycket”. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet
- Hedman, Ulrika (2011) *Läsvanestudien 1986–2010*. Dagspresskollegiets PM nr 80. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet
- Holsanova, Jana (2010) *Myter och sanningar om läsning*. Stockholm: Språkrådet och Norstedts
- Mediebarometern 2010* (2011) Göteborg: Nordicom
- Nygren, Gunnar (2005) *Skilda medievärldar. Lokal offentlighet och lokala medier i Stockholm*. Stockholm: Symposion
- Sternvik, Josefine (2009) ”Mediebundna nyhetsvanor?” I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet
- Stigendal, Mikael (1999) *Sociala värden i olika sociala världar. Segregation och integration i storstaden*. Lund: Studentlitteratur
- TS-tidningen* (löpande)
- Wadbring, Ingela (2000) ”Etermediernas betydelse”. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Wadbring, Ingela (2003) *En tidning i tiden? Metro och den svenska dagstidningsmarknaden*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Wadbring, Ingela (2005) ”Strukturer och kulturer”. I Bergström, Annika; Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Wadbring, Ingela och Bergström, Annika (2010) ”Mediers värde för olika generationer”. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet
- www.futurexploration.net (2011-04-26)

KVÄLLSPRESS I GAMLA OCH NYA TAPPNINGAR

MATHIAS A. FÄRDIGH OCH OSCAR WESTLUND

Den lösnummersålda kvällstidningen Aftonbladet startades år 1830 av Lars Johan Hierta, och fick ordentlig konkurrens först år 1944 när Albert Bonnier Jr., Ivar Harrie och Carl-Adam Nycop grundade Expressen. Sex år senare hade Expressen lyckats gå om Aftonbladet i upplaga. Under de följande årtiondena njöt de båda kvällspresstidningarna av kontinuerliga upplageökningar, trots utmaningar från nyheter via TV. Sjuttio- och åttiotalet blev skakiga, men under nittiotalet skedde ökningarna igen. I början av nittiotalet diskuterades CD-ROM-skivan som en framtida lösning för distribution och läsning av tidningar. År 1991 lanserades dock ett gränssnitt för world wide web (och åtkomst till Internet), och år 1994 besökte några av Aftonbladets medarbetare en konferens i USA. När de kom tillbaka till Sverige började de ”lägga upp sina tidningsnyheter på en hemsida”. Expressen och flera andra tidningar började också göra så under 1995. Emellertid kan konstateras att år 1996 hade Aftonbladet återtagit sin position som ledande kvällstidning, och de har sedan utvecklat en stark position i både tryckt och digital form. Det brukar diskuteras att Aftonbladets tidiga och innovativa närvaro på webben bidrog till att allt fler också köpte deras papperstidning, i en komplementär relation.

Kring relationen mellan gamla och nya medier kan det i sammanhanget tillkännages två huvudsakliga forskningsansatser. Den första sätter fokus på mediernas funktioner, och tar sin utgångspunkt i att dessa har olika attribut som formar deras nischer där det bästa mediet i en nisch ersätter andra (se t.ex. McCombs, 1972; Dimmick, 2003; Dimmick, Feaster, & Hoplamazian, 2010). Den andra ansatsen sätter fokus på användarna, och visar vanligen på att olika nyhetsmedier har en komplementär relation (se t.ex. Dutta-Bergman, 2004; Nguyen & Western 2006; Flavian & Gurra, 2009). I senare studier av nyhetsanvändning via papper och nät framgår att såväl komplementära som ersättande effekter finns, men att dessa skiljer sig åt bland olika grupper av användare (De Waal & Schoenbach, 2010; Wadbring & Bergström, 2010). Tidigare studier av svensk kvällspress har visat omfattande förändringar i användningsmönster över tid (Färdigh & Westlund, 2010; Westlund & Färdigh, 2010; Westlund & Färdigh, 2011). Detta hänger samman med att kvällspressen i pappersform är lösnummersåld, och det skall sägas att liknande förändringar kan förmodas ske även för morgonpressen, dock med viss fördröjning då dessa papperstidningar är prenumererade.

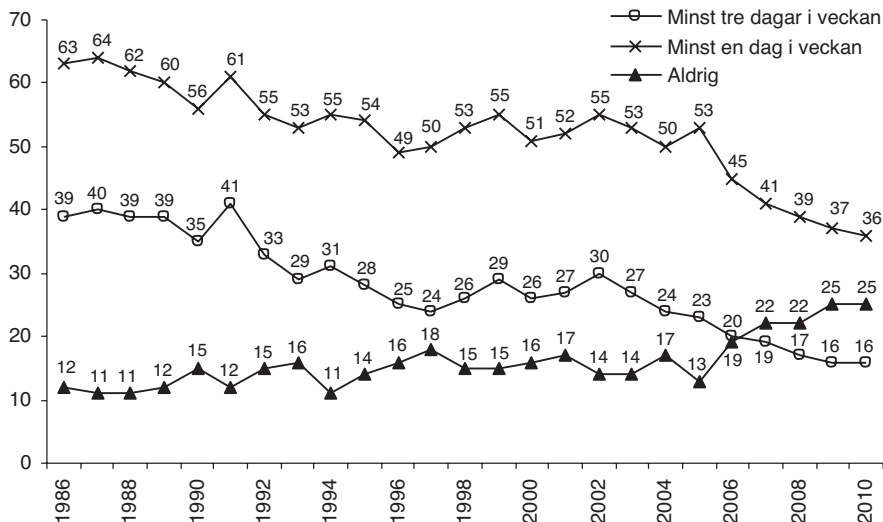
Syftet med denna artikel är att studera förändringar i läs- och användningsmönster för svensk kvällspress i pappers- och digital form över tid. Detta betraktas som viktigt då samtida förändringar påverkar såväl deras ekonomiska förutsättningar som deras funktion i samhället. Inom ramen för syftet kommer tre frågeställningar

att belysas; 1) hur har det regelbundna användandet av kvällspressens tryckta och digitala kanaler förändrats för olika samhällsgrupper över tid?; 2) finns skillnader i utvecklingsmönster mellan Aftonbladet och Expressen?; samt 3) har den samlade kvällspressläsningen ökat eller minskat genom flerkanalpubliceringen? Notera att kriteriet för att räknas som regelbunden tidningsläsare är något lägre för kvällstidningsläsning än för morgontidningsläsning (3 respektive 5 dagar i veckan) och har använts i samtliga SOM-undersökningar.

Läsning av kvällstidningar på papper sjunker år för år...

Under tidsperioden 1945 till 1970 präglades kvällspressens upplageutveckling av kontinuerliga ökningar (Hadenius, Weibull & Wadbring, 2008). Sedan dess har kvällspressupplagan sakta sjunkit. Under den tidsperiod SOM-institutet studerat kvällspressläsning ser vi att andelen läsare var högst under 1991. Sedan denna toppnotering har andelen regelbundna kvällstidningsläsare minskat avsevärt, med en accentuerad nedgång under senare år. Figur 1 visar den nedåtgående utveckling i regelbunden läsning som skett över tid, och som ägt rum under samtliga år mellan 2002 och 2009, och som sedan under 2010 har stagnerat.

Figur 1 Regelbundenhet i kvällstidningsläsning på papper 1986-2010 (procent)

Kommentar: Urvalet år 1986-1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15-75 år. År 1992-1999 av åldrarna 15-80 år, för perioden 2000-2008 av åldrarna 15-85 år och för 2009-2010 av åldrarna 16-85 år. Med regelbundenhet avses läsning minst 3 dagar per vecka.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

Det är framförallt bland sällan-läsarna den största minskningen tar sig uttryck. År 2005 läste 53 procent av svenskarna en kvällstidning i papper minst en dag i veckan, år 2010 var motsvarande siffra 36 procent. I ett längre perspektiv pekar kurvorna i figur 1 neråt samtidigt som kurvorna för icke-användare pekar uppåt. Andelen icke-användare låg länge på en relativt jämn nivå, men år 2006 och 2007 steg andelen med totalt nio procentenheter. Sedan dess har andelen icke-användare ökat ännu mer och befinner sig kring 25 procent under 2009 och 2010.

Även om kvällstidningsläsningen i allmänhet har minskat så skiljer sig utvecklingen mellan olika sociala grupper. Tabell 1 utgör en fördjupande analys av förändringsmönster i svenskarnas regelbundna läsning av kvällspress på papper i olika samhällsgrupper. Vi kan se att den totala nedgången från 1986 till 2010 är 23 procentenheter. Män är i större utsträckning än kvinnor regelbundna läsare, och över tid har det skett en relativt jämn nedgång bland dessa. Om vi ser till ålderskillnader framgår det tydligt att läsning av kvällstidning i pappersform år 1986 var vanligast bland yngre åldersgrupper, men mer begränsad hos de äldre. Detta mönster bestod under en längre tid, men har under senare år utvecklats till det motsatta. Årets resultat visar också att andelen regelbundna kvällstidningsläsare bland 16-29-åringar är 10 procent, jämfört med 20 procent bland 65-85-åringar. Det har skett en liten minskning i regelbunden användning bland de yngre, och en liten ökning bland de äldre.

Vad gäller förändringar hos grupper med olika utbildningsnivå framträder ett stabilt mönster; kvällstidningsläsning är mest utbredd bland de lågutbildade och minskar hos de mer välutbildade grupperna. År 1986 var skillnaderna i kvällspressläsning markanta mellan olika familjeklasser, men för 2010 så har merparten av dessa skillnader utjämnats. Särskilt har läsningen minskat bland egenföretagare och tjänstemän. När vi slutligen ser till användning beroende på civilstånd finns en tendens till ökade skillnader under senare år, eftersom andelen regelbundna läsare bland ensamstående har minskat snabbare, låt vara att denna minskning reducerats något under 2010.

...men användningen av kvällspressnyheter i digital form ökar.

Mitten av nittioalet var en tid då hemdatorn ännu inte hade fått ett genomslag och de som använde Internet fick rulla tummarna åtskilliga varv i väntan på att dåtidens Internetuppkopplingar skulle ladda nyhetssidorna. Kring millennieskiftet började bredband spridas, och nuförtiden är såväl fast- som mobilt bredband väl spritt över Sverige. SOM-institutet började mäta svenskarnas nätnyhetsvanor genom den årliga nationella SOM-undersökningen år 1998. Från detta år, som är att betrakta som en tidig fas i utvecklingen, finns frågor om användning av såväl Aftonbladet som Expressen både i tryckt och i digital form (vilka tillsammans med GT/Kvällsposten utgör svensk kvällspress). I figur 2 jämförs svenskarnas vanor av att läsa Aftonbladet respektive Expressen på Internet med vanorna av att läsa papperstidningen.

Tabell 1 Regelbunden kvällstidningsläsning i olika grupper 1986-2010 (procent)

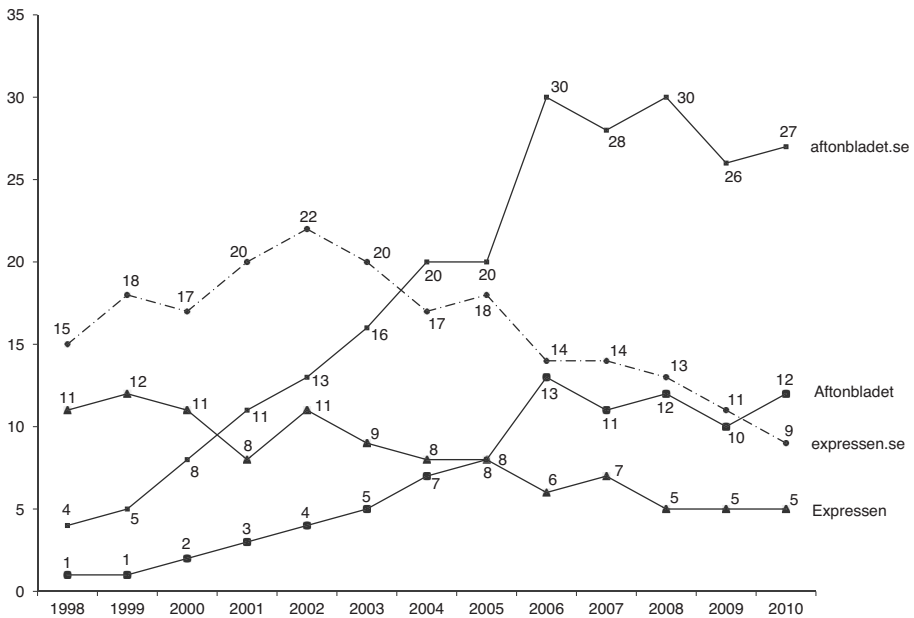
	1986	1987	1988	1986	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Diff* 2000-2010
Totalt	39	40	39	39	35	41	33	29	31	28	25	24	26	29	26	27	30	27	24	23	20	19	17	16	16	10
Kön																										
Man	45	44	42	42	37	45	36	31	34	31	28	27	30	31	29	29	35	29	26	25	22	21	20	17	18	11
Kvinna	33	37	36	35	33	36	30	26	28	26	22	21	22	27	23	24	26	25	23	20	19	17	13	16	13	10
Ålder																										
15-29 år	44	47	46	42	38	48	38	29	34	31	25	24	25	32	30	31	36	29	26	21	18	14	12	10	10	20
30-49 år	40	39	43	41	35	41	34	32	34	30	28	27	25	30	27	28	30	25	23	20	20	17	14	13	10	17
50-64 år	38	44	33	37	36	39	33	29	28	32	25	24	27	31	27	27	31	31	27	27	23	24	19	19	19	8
65-85 år	27	28	23	28	29	30	23	20	25	18	18	17	23	21	19	20	23	22	22	23	20	20	20	22	20	+1
Utbildning																										
Låg	41	-	41	43	40	43	39	30	36	32	27	29	31	34	29	30	32	26	29	29	27	28	25	25	21	8
Medel	42	-	38	39	36	46	33	32	31	31	29	23	27	30	29	30	36	31	26	24	22	20	17	17	15	14
Hög	23	-	32	25	21	29	22	19	22	19	19	14	15	19	19	19	22	18	12	11	10	9	7	8	8	11
Subjektiv klass																										
Arbetare	45	46	46	45	41	44	38	35	38	34	29	31	33	37	32	34	36	32	30	28	27	25	20	20	17	15
Jordbrukare	16	21	16	9	16	29	19	11	7	11	9	12	8	15	16	17	14	15	13	19	14	14	19	17	14	2
Tjänsteman	39	41	38	38	34	42	29	27	30	28	23	18	22	27	24	22	28	24	19	19	17	17	17	13	13	11
Högre tjänstem.	19	25	27	25	17	29	18	11	18	12	14	16	16	16	16	16	18	19	15	12	10	10	5	9	9	7
Egen företagare	43	43	39	44	38	40	36	33	32	28	29	28	28	29	31	30	32	33	29	24	24	17	22	16	18	13
Civilstånd																										
Ensamstående	-	-	-	-	-	-	-	-	27	32	29	24	24	25	30	27	26	29	27	22	22	19	16	13	13	14
Gift/sambo	-	-	-	-	-	-	-	-	30	31	28	25	24	26	29	26	27	31	27	25	23	21	20	18	16	10

Kommentar: Urvalet år 1986-1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15-75 år. År 1992-1999 av åldrarna 15-80 år, för perioden 2000-2008 av åldrarna 15-85 år och för 2009-2010 av åldrarna 16-85 år. Med regelbundenhet avses läsning minst 3 dagar per vecka. * Differensen anger skillnaden mellan 2000 och 2010.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

År 1998 läste 15 procent av svenskarna regelbundet Aftonbladet i pappersform, och 4 procent läste dess nyheter på Internet. Motsvarande siffror 1998 för Expressen var 11 respektive 1 procent. Den utveckling som skett sedan dess har omkullkastat situationen helt. Under denna tidsperiod urskiljer vi två olika faser för Aftonbladet. Den första ägde rum mellan 1998 och 2002, då andelen användare av Aftonbladet i såväl papper som nät kontinuerligt ökade. Det var en period då man kunde tala om att de olika kanalerna stärkte varandra: nättidningen tycktes bidra till en ökad användning av papperstidningen. Man tog en del marknadsandelar från Expressen, som under denna tid fick se sin andel av regelbundna papperstidningsläsare sjunka.

Figur 2 Regelbunden läsning av Aftonbladet respektive Expressen i tryckt och digital form 1998-2010 (procent)

Kommentar: Med regelbunden läsning avses minst 3 dagar i veckan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

År 2003 gick Aftonbladet in i en andra fas, som kännetecknades av att användningen av nättidningen fortsatte att öka samtidigt som läsandet av papperstidningen började minska. År 2004 skedde ett historiskt genombrott genom att andelen regelbundna användare av aftonbladet.se för första gången översteg den för Aftonbladet på papper. Redan år 2007 var andelen nätanvändare dubbelt så stor, och detta utvecklingsmönster har sedan fortsatt att förstärkas. Även för Expressens del har

nättidningen passerat papperstidningen i andel regelbundna läsare, vilket skedde år 2006. Liknande mönster framträder här, genom att gapet i användning av papper respektive nät har accentuerats över tid.

Under åren 2006 till 2010 sker en serie av mindre upp- och nedgångar i användningen av *aftonbladet.se*, och för just 2010 kan vi notera att det fortsatt är en hög andel som regelbundet besöker denna nyhetssajt (27%). Detta resultat ligger i linje med att *aftonbladet.se* fått en motsvarande ökad trafik, sett till unika besökare (i praktiken unika datorer) per vecka mellan hösten 2009 och hösten 2010 (Kiaindex, 2011). Det är likaså viktigt att uppmärksamma att den regelbundna läsningen av *Aftonbladet* på papper under samma period ökat från 10 till 12 procent. Detta resultat kan te sig som märkligt med tanke på att såväl den samlade TS-upplagan och Orvesto räckviddsmätning sjönk något 2010 jämfört med 2009 (TS/Orvesto, 2010). Skillnaderna handlar om de olika metodansatserna: uppskattade vanor respektive registrerad räckvidd. Förklaringen ligger rimligen i att upplaga och räckvidd sjunker vad gäller daglig användning, men att andelen som tar del av *Aftonbladet* åtminstone tre dagar i veckan ökar. En jämförande analys med Nordicoms årliga telefonenkät, vilken mäter användning under gårdagen, visar att: *Aftonbladet* ökade något för både papper (+1%) och nät (+2%), medan *Expressen* gick ökade på nätet (+2%) och visade oförändrade siffror för papper (Nordicom, 2010; Nordicom, 2011).

Utvecklingen av den regelbundna användningen av *Aftonbladets* kanaler får betraktas som fördelaktig, när dess siffror jämförs med *Expressen*. År 2007 uttryckte 7 procent att de regelbundet läste *Expressen* i pappersform, år 2010 har andelen sjunkit till 5 procent. Under samma period har den regelbundna användningen av *Expressens* nyhetssajt minskat från 14 till 9 procent.

Användning av papper och nät i olika grupper

Kvällspressens räckvidd genom papperstidningen har kontinuerligt minskat, samtidigt som den ökat via nättidningen, i synnerhet bland vissa grupper. För att belysa detta presenteras en systematisk jämförelse mellan olika gruppers användning av pappers- och nättidningar för *Aftonbladet* respektive *Expressen* i tabell 2. När det gäller användning bland män och kvinnor ser vi att användningen av *Aftonbladet* i såväl papper som nät generellt sett varit högre bland män under i princip samtliga år, och så är fallet även för 2010. Vad beträffar *Expressen* är läsningen av papperstidningen tämligen jämn bland kvinnor och män, men när det kommer till nättidningsanvändning så var andelen högre bland män (14%) jämfört med kvinnor (10%).

När vi ser till skillnader i användning utifrån ålder kan vi konstatera att det mönster som visat sig i tidigare års mätningar har förstärkts i och med årets undersökning. Resultaten visar att den regelbundna läsningen av papper är särskilt låg bland 16-29- samt 30-49-åringar jämfört med övriga åldersgrupper. När det kommer till nätnyhetsanvändning så går det däremot sakta uppåt med någon procentenhet för både *aftonbladet.se* och *expressen.se* bland 16-49 åringarna.

Tabell 2 Regelbunden läsning av Aftonbladet respektive Expressen på papper och på Internet bland olika grupper 2005-2010 (procent)

	Aftonbladet						Expressen																		
	Papper			Internet			Papper			Internet															
	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'05	'06	'07	'08	'09	'10							
Totalt	16	14	11	12	11	10	20	30	26	26	26	27	7	6	6	5	5	5	8	12	9	10	12		
Kön																									
Man	14	15	13	18	11	11	23	35	29	30	30	31	9	6	6	5	5	6	11	14	10	11	11	14	
Kvinna	18	13	10	8	11	8	18	26	23	23	23	24	6	6	6	4	5	5	6	10	9	9	9	10	
Ålder																									
16-29 år	17	15	14	10	8	6	28	44	44	39	38	40	6	7	6	4	2	4	8	12	13	10	11	12	
30-49 år	16	15	11	14	10	7	28	43	33	36	36	37	6	6	5	5	4	4	12	18	13	16	15	16	
50-64 år	18	15	13	15	13	11	18	25	22	21	24	24	9	7	9	5	6	5	9	11	9	9	10	10	
65-85 år	14	13	8	10	11	11	5	9	6	6	8	11	8	5	4	5	8	8	3	6	3	4	4	9	
Utbildning																									
Låg	19	19	16	17	16	15	12	16	12	13	11	15	9	7	6	5	8	8	7	6	5	6	5	8	
Medellåg	20	17	14	12	12	10	22	36	29	33	30	28	9	7	7	5	7	6	7	13	10	11	11	10	
Medelhög	12	13	11	11	10	8	30	33	32	33	32	36	6	7	5	4	4	4	12	14	11	12	13	18	
Hög	9	6	5	5	5	4	20	37	29	25	30	29	4	4	5	2	3	2	9	17	12	13	12	12	
Familjeklass																									
Arbetare	21	20	18	16	14	11	18	29	25	26	25	25	8	7	8	4	5	5	7	10	8	9	9	10	
Tjänsteman	12	12	7	12	9	8	25	35	29	33	32	33	7	6	4	5	6	4	12	16	10	12	13	14	
Högre tjänstem	8	6	5	6	6	5	25	36	32	28	29	27	6	4	4	3	3	3	11	17	14	17	10	16	
Egen företagare	14	13	10	11	8	7	13	24	19	19	21	26	11	9	6	6	7	9	5	7	7	6	9	15	

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som ickesvenska medborgare i åldrarna 16-85 år. Med regelbunden läsning avses läsning minst 3 dagar per vecka. I 2006 års undersökningsformulär ändrades skalan och 2007 års undersökningsformulär gjordes frågan om helt, vilket troligtvis kan förklara de kraftiga svängningarna dessa år. För åren 2005-2008 inkluderades också 15-åringar i åldersspannet 16-29 år.

Källa: Respektive års nationella SOM-undersökning.

Vad gäller användning efter utbildningsnivå har vi tidigare kunnat se två tämligen tydliga mönster. Det första mönstret handlar om att läsningen av papperstidningen över tid minskar allra mest bland de med högre utbildningsnivå. Det andra mönstret är att användningen av nättidningen ökar mest i denna grupp (om än att de med medelhög utbildning har störst andel användare). Tidigare år har dessa resultat pekat mot att klyftan mellan hög- och lågutbildades fokus på papper och digital kvällspressanvändning växer över tid. En skillnad år 2010 är att de lågutbildades användning av nätyheter ökade relativt mycket, vilket innebär att denna klyfta kan sägas ha minskat något. När det kommer till subjektiv klass finner vi tämligen tydliga resultat för både Aftonbladet och Expressen. Över tid sker relativt jämna minskningar i läsning av papperstidningen, och relativt jämna ökningar i användningen av nättidningen. För båda tidningshusen är nättidningsanvändningen störst bland tjänstemän och högre tjänstemän. Vad gäller papperstidningsläsning har dock Aftonbladet, till skillnad från Expressen, sin största andel läsare hos arbetarklassen (Weibull, 2006).

Få svenskar kombinerar kvällspressens kanaler

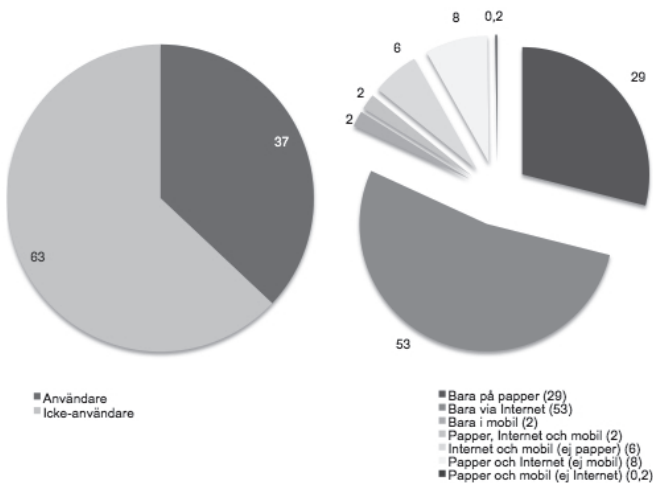
En viktig slutsats i denna artikel, är att nätyheterna inte bara har bidragit med ett kraftigt tillskott till kvällspressens samlade räckvidd, utan också utgör den primära källan till nyheter bland samtliga grupper. För att undersöka huruvida svenskarna regelbundet tar del av nyheter från både pappers- och nätversionerna diskuteras här hur svenskarna kombinerat papper och nät i sin användning av kvällspressen. Ser man till den samlade användningen av kvällspressen så har det skett en ökning över tid. År 2000 var andelen 22 procent för Aftonbladet och 13 procent för Expressen, och för år 2010 var andelen 33 respektive 16 procent. För Aftonbladet har den samlade räckvidden alltså ökat med 13 procentenheter, och för Expressen 1 procentenhet. I sammanhanget skall noteras att år 2010 uppgav 24 procent att de regelbundet tog del av Aftonbladet endast på nätet, medan andelen var 6 procent för papperstidningen. Motsvarande siffror för Expressen var 11 respektive 4 procent. Andelen som använde både papper och nät i princip varit stilla kring 1 procent för Expressen mellan 2000 och 2010. För Aftonbladets del låg andelen kring 5-6 procent under 2001-2006, men har sedan sjunkit och för år 2010 var siffran 3 procent.

Resultaten pekar mot att parallellanvändningen av papper och nät minskar över tid. För att gå på djupet har vi här gjort en samlad analys när det gäller regelbunden användning av all svensk kvällspress (Aftonbladet, Expressen, GT och Kvällsposten) för år 2010, till vilken vi också för in mobilen som nyhetskanal i analysen. Denna fråga fördes in i 2010 års SOM-undersökning då förra årets mätning visade ett genombrott i användning av nyheter i mobilen (Westlund, 2010). Att analysera också mobilen i relation till papper och nät blir allt viktigare med tanke på dess tilltagande betydelse för kvällspressens flerkanalpublicering, och användningen av deras kanaler.

Resultaten från analysen av regelbunden kvällspressanvändning presenteras i figur 3. Från diagrammet på den vänstra sidan framgår att bland samtliga svenskar 16-85 år var det 37 procent som regelbundet tog del av kvällspressen genom åtminstone en kanal. Ser vi till kombinationer av användning bland denna allmänhet så var det 20 procent som endast tog del av nyheter via Internet, 11 procent endast på papper och 1 procent endast i mobilen. Regelbunden användning av kombinationen papper och nät utgjorde 3 procent, kombinationen Internet och mobil 2 procent, medan i princip ingen regelbundet kombinerar endast papper och mobil. Däremot tog 1 procent av svenska allmänheten regelbundet del av kvällspressens samtliga kanaler.

I den högra figuren så görs en analys av kombinationerna i användning bland de 37 procent som är regelbundna användare i någon form. Drygt hälften tar endast del av kvällspressen via Internet, motsvarande siffror för papper och mobil är 29 respektive 2 procent. När det kommer till kombinationer i användning så är det vanligast att kombinera antingen Internet och papper (8%) eller Internet och mobil (6%), men något mindre vanligt att kombinera alla tre kanalerna (2%). I ljuset av dessa resultat kan man dels fastslå att regelbunden kvällspressanvändning i huvudsak präglas av inriktning mot en kanal, dels att när det kommer till kombinationer så är utgången nyhetssajten en bas (tillsammans med antingen papper eller mobil).

Figur 3 Allmänhetens regelbundna användning av kvällspress på papper, på Internet och i mobil år 2010 (procent)

Kommentar: Med regelbunden användning avses minst 3 dagar i veckan. Diagrammet till vänster visar samtliga personer som svarat att de använder respektive inte använder kvällstidningar regelbundet på papper, via Internet och i mobil (n=1653 personer). Diagrammet till höger visar samtliga personer som svarat att de använder kvällstidningar regelbundet på papper, Internet och i mobil (n=617 personer). Kategorin 'Varken på papper, Internet eller i mobil' (62,6 procent) har därmed exkluderats från diagrammet till höger.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Mest användare i en kanal, mest pengar från en annan kanal, och samma innehåll till båda kanalerna...

Resultaten som presenterats i denna artikel bekräftar i huvudsak de långsiktiga förändringsmönster som identifierats i tidigare års studier. Regelbunden läsning av kvällspress i pappersform sjunker något, samtidigt som den ökar något på Internet. Via denna flerkanalspublicering så sker en total ökning över tid, i synnerhet bland människor i åldrarna 16-49 år, och framförallt tack vare aftenbladet.se. Den digitala nyhetsanvändningen befäster härmed sin roll ytterligare hos den svenska befolkningen vad gäller kvällspress. I ljuset av analysen av användarnas beteenden framstår det tydligt att nyhetssajterna på Internet utgör huvudprodukterna för såväl Aftonbladet som Expressen. Med andra ord så utgör Internet basen och papper komplementet för de allra flesta svenskar. Ur ett sådant perspektiv anser vi att resultaten kan tolkas som att kvällstidningarnas nyhetssajter har ersatt den tryckta tidningen. Man kan tala i termer av att det skett en kannibalisering som en följd av flerkanalspubliceringen av nyheter, vilket påverkar kvällspressen såväl ekonomiskt som journalistiskt.

Journalistiken har i princip alltid varit beroende av annonsering, liksom att annonsering i hög grad varit sammanknuten till nyhetsmedier. Det är fortfarande så att papperseditionerna står för merparten av omsättningen och intäkterna för svensk kvällspress. Det skall i sammanhanget noteras att annonsering i ökande grad frigjorts från journalistiken. Detta hänger samman med att konkurrenter så som Google, Yahoo och Facebook har tagit marknadsdelar från svenska nyhetsmedier i den digitala sfären. Det påverkas också av att annonsörer arbetar alltmer med egna kanaler, såsom egna kundtidningar, kundklubbar, hemsidor o.s.v. Inom branschen arbetas med olika försök i att utveckla lönsamma affärsmodeller för digitala medier. På senare tid har det givits hopp om att det faktiskt finns möjligheter att ta betalt för innehåll med framgång. Det visar dels framgångarna hos den lokalt präglade Strömstads tidning, liksom den avsevärt större New York Times. I detta sammanhang skall sägas att aftenbladet.se sedan länge lyckats förhållandevis väl med att ta betalt för såväl unikt journalistiskt innehåll som skraddarsydda tjänster så som viktklubben.

Från ett journalistiskt perspektiv handlar en relevant fråga om vilka artiklar som ska publiceras för respektive kanal. I den internationella forskningen har den normativa föreskrivningen varit att nyhetsmedier inte bör återanvända material från papper till webb, utan istället publicera mer specifikt innehåll. Såväl internationellt (Boczkowski, 2010) som i Sverige sker en anpassning av nyheter till papper och nät. I Sverige har flera dagspressinstitutioner, så som Svenska Dagbladet och Göteborgs-Posten, explicit uttryckt strategier för att "dra isär" innehållet för papper och nät. När det kommer till kvällspressen, så har exempelvis Aftonbladet däremot satsat på att göra allt innehåll för papper tillgängligt också på Internet (Nygren & Roxberg, 2011). Att det är stor överensstämmelse mellan innehåll på papper och på Internet framgår också från en innehållsanalys av rapporteringen i samband med valet under hösten 2010 (Ghersetti, 2011).

I relation till dessa avsändar- och innehållsperspektiv har denna artikel satt ljus på användarna. Analysen har visat att andelen svenskar som regelbundet använder kvällspressen på papper, nät och i mobil är 37 procent. Användningen präglas i första hand av att man endast använder nyhetssajten (53 procent) eller endast papperstidningen (29 procent), medan kombinationerna i användning av olika kanaler var mer begränsad. Vår slutsats är att få användare regelbundet tar del av samma artiklar via papper och nät. När det gäller användningen av kombinationen papper och Internet så har den rentav minskat under senare år. För 2010 är andelen som använder kombinationen Internet och mobil något mindre. Däremot bedömer vi här att utvecklingskurvan pekar uppåt, vilket hänger samman med studier som visat att en orientering mot nätnyheter är starkt kopplat till användning av nyheter i mobilen (Westlund & Bjur, 2011). Dessa frågor avser vi belysa mer ingående i nästa års SOM-undersökning.

Referenser

- Boczkowski, J. P. (2010). *News at work – imitation in an age of information abundance*, University of Chicago Press, Chicago and London.
- De Waal, E., & Schoenbach, K. (2010). News sites' position in the mediascape: Uses, evaluations and media displacement effects over time. *New Media Society, OnlineFirst, February 9, 2010*.
- Dimmick, J. W. (2003). *Media competition and coexistence: The theory of the niche*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Dimmick, J. W., Feaster, J. C., & Hoplamazian, G. J. (2010). News in the interstices: The niches of mobile media in space and time. *New Media Society, OnlineFirst May 18, 2010*.
- Dutta-Bergman, M. (2004). Complementarity in consumption of news types across traditional and new media. *Journal of Broadcasting and Electronic Media, 48*(1), 41–61.
- Flavian, C., & Gurrea, R. (2009). Digital versus traditional newspapers: Influences on perceived substitutability. *International Journal of Market Research, 51*(5), 635–675.
- Färdigh, M. A. & Westlund, O. (2010). "Kvällspress två punkt noll?". I Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) *Nordiskt ljus – Trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Ghersetti, M. (2011). Olika med ändå lika – rapporteringen om riksdagsvalet 2010 i fem stora pappers- och webbtidningar, arbetsrapport nr 65, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Göteborgs universitet.
- Hadenius, S., Weibull, L., & Wadbring, I. (2008). *Massmedier – press, radio och tv i den digitala tidsåldern*, Ekerlids förlag, Falun.
- Kiandex (2011). Data hämtade och bearbetade från <http://www.kiandex.net/> (2011-04-12).

- McCombs, M. (1972). *Mass media in the marketplace*. Journalism Monograph, 24. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Nguyen, A., & Western, M. (2006). The complementary relationship between the Internet and traditional mass media: The case of online news and information. *Information Research: An International Electronic Journal*, 11(3), 1–18.
- Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2009 (2010). Carlsson, U (red) Nordicom Sverige.
- Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2010 (2011). Bearbetning av data från 2010 av Karin Hellingwerf (Personlig korrespondens 2011-04-12).
- Nygren, G. & Roxberg, Z.M. (2011). En himla massa kanaler, Etermedierna, *kommande publicering*.
- TS/Orvesto (2010). Upplage- och räckviddsutveckling 2001-2010, TS och ORVESTO® Konsument. Hämtad 2011-04-12 från: <http://www.ts.se/Pdf/Upplagestatistik/TS-upplage-och-rackviddsutveckling-2010.pdf>
- Westlund, O. (2010). "De mobilt uppkopplade svenskarna", i S Holmberg & L Weibull (Red), *Nordiskt ljus*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Westlund, O. & Bjur, J. (2011). Mobile news life of young, Konferenspaper presenterat vid "Seamlessly Mobile2, en pre-conference arrangerad inom ramen för ICA konferensen i Boston, USA, 25-26 maj 2011.
- Westlund, O. & Färdigh, M.A. (2010). *Press under pressure*, Konferenspaper presenterat vid IX World Media Economics and Management Conference, Bogotá, Colombia, 2-6 juni 2010.
- Westlund, O. & Färdigh, M.A. (2011). *The function of newspapers in times of convergence*, Konferenspaper presenterat vid 61:a ICA konferensen i Boston, USA, 26-30 maj 2011.
- Wadbring, I., & Bergström, A. (2010). The contribution of free dailies and news on the Web: Implications of media structural changes for the Swedish newspaper readership market. *Northern Lights*, 8(1), 139-155.
- Weibull, L. (2006). "Finns det fortfarande en partipress?". I Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) *Du stora nya värld – Trettiofyra kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

PARTIPROPAGANDA I SPALTERNA?

BENGT JOHANSSON

Den svenska dagspressen kopplades tidigt till det politiska systemet. Faktum är att politiken och pressen var två samhällsinstitutioner som båda växte sig starka genom dessa täta band. Partierna ägde tidningar eller hade starka lojalitetsband mellan ägare och parti och relationen mellan politik och press fick därmed flera konsekvenser. Tidningens innehåll blev starkt präglad av den politiska ideologi som det närliggande partiet förfäktade, både ifråga om opinionsmaterial och nyheter. Partierna annonserade i första hand i den egna tidningen och fick ibland både rabatter och gratis annonsering. Eftersom läsarna i stor utsträckning också sympatiserade med tidningens politiska linje var partipressen ett centralt verktyg i det svenska partisystemets etablering. Tidningen stärkte, mobiliserade och bildade opinion i för partiet viktiga frågor.

Men beskrivningen är en historisk tillbakablick. Partipresssystemet, som har sitt ursprung i det danska firebladssystemet, importerades till Sverige under sent 1800-tal, där det framväxande Frisinnade landsföreningen och Allmänna valmansförbundet knöts till liberal och moderat press. Denna utveckling gjorde också att socialdemokratin och även bondeförbundet engagerade sig i tidningsägande för att stärka sin opinionsbildning. De första decennierna på 1900-talet var det svenska partipresssystemet som starkast (Nord 2001, Hadenius m fl. 2008).

Men sedan mitten av 1950-talet har det inte handlat om en stärkt partipress, snarare dess avveckling. Tidningsdöden slog till, där tidningar som inte lyckades bredda läsekretsen försvann. Samtidigt växte en professionaliserad journalistkår fram, där ideal om oberoende istället för partiloyalitet odlades. När sedan presstödet till andratidningar infördes i början av 1970-talet minskade det också behovet av ekonomiskt partistöd (Hadenius & Weibull, 1991). Under andra hälften av 1900-talet ser man också hur banden till det politiska systemet luckras upp allt mer. Tidningsägandet frikopplas då i allt större utsträckning från partierna. Även i partier där pressens varit en partiangelägenhet (socialdemokraterna och centerpartiet) syns detta tydligt. Men även de mer informella banden ändrade karaktär. Det blev allt ovanligare med politiskt aktiva tidningsmän, även bland dem som drev opinion på ledarsidorna (Nord 2001).

Den oberoende journalistiken gjorde att partipolitiska åsikter allt mer försvann från nyhetsidorna, men inte bara där särskiljdes innehållet från partipolitiska hänsyn. Även tidningarnas politiska linje fick beteckningar som oberoende/oavhängig, ibland följt av ideologisk riktning, men ofta utan. På ledarsidorna syntes det också

genom mindre tydliga partipolitisk följsamhet (Nord 2001). Ser man på politisk annonsering under valrörelser försvann också partipressen under senare hälften av 1900-talet. Valannonser från i stort sett alla politiska partier publiceras numera sida vid sida under valrörelsernas slutspurt (Andersson-Odén & Johansson, kommande).

Om ägande och innehåll är två indikatorer på partipress är relationen till läsarna den tredje. Som redan nämnts har det funnits ett partipolitiskt tidningsval. Mäniskor med olika partisympati väljer till viss del tidning efter politisk tendens, i den mån det finns valmöjligheter. Med detta menas inte att tidningsvalet nödvändigtvis skall betraktas som ett politiskt val, utan endast att en viss politisk uppfattning bland läsarna korresponderar mot en politisk orientering hos tidningen. Sambandet kan antingen vara en följd av traditionen eller påverkas av vad läsarna uppfattar vara tidningens linje. Att det finns en sådan anknytning har påvisats i många studier (bl a Westerstahl & Janson 1956; Weibull 1982, 1991, 1994, 2006).

Trenden är tydlig. Vi ser över tid en utveckling mot ett allt större oberoende mellan dagspressen och de politiska partierna. Man skulle därför kunna tro att frågan om dagspressen och dess politiska koppling är något som gäller det förgångna. Men ser man på de senaste valrörelserna finns det fortfarande tecken som tyder på att debatten lever. Inte minst eftersom diskussioner förts om hur pressens ska hantera Sverigedemokraterna, både ifråga om nyhetsvärdering och deras möjligheter att annonsera. Året före valrörelsen 2010 gick exempelvis Aftonbladets ledning (Jan Helin och Lena Mellin) ut och förklarade att de inte tänkte ta in annonser från partiet (Aftonbladet 2009-09-17). Men även andra medieröster hördes om relationen mellan partier och dagspressen. SR Skaraborg gjorde ett inslag där reportern kunde publicera en inspelning där företrädare för Anderkoncernen hävdar att tidningarna stödjer moderaterna med annonsrabatter (SR Skaraborg 2010-05-05). Ser vi till forskningsresultat visar det sig fortfarande att tidningarnas politiska linje har en viss påverkan på hur politiska partier får framträda i nyhetsrapporteringen före valet, även om bilden är mindre tydlig än tidigare (Asp 2007a). Trots alla tecken på en borttynande partipress verkar den med andra ord ändå leva vidare i någon form.

Syftet med detta kapitel är därför att ge en bild av hur den svenska allmänheten ser på relationen mellan en tidnings politiska linje och hur nyheter och annonser presenteras i 2010-talets början. Kort sagt: vilka åsikter har svenskarna egentligen om partipressen?

Vi ska i kapitlet studera två aspekter av allmänhetens uppfattning av relationen mellan partier och dagspressen. Den första är huruvida de svenska dagstidningsläsarna anser att det förekommer politiska åsikter på nyhetsplats i den tidning som man brukar läsa. Den andra aspekten som ska analyseras är allmänhetens åsikter kring politiska annonser i dagspressen.

Politiska nyheter

Inom såväl samhällsdebatt som medieforskning har frågan om nyheternas politiska vinkling varit föremål för diskussioner. Egentligen kan två spår urskiljas. Den ena är

partipresskopplingen, att den linje som tidningen har på ledarplats också återspeglas på nyhetssidorna. I takt med försvagad partipress och en allt mer professionaliserad journalistik har denna form av politisk vinkling ofta ansetts som mindre relevant. Men i offentlig debatt påstås det ibland att tidningar med borgerlig färg också favoriserar borgerlig politik och borgerliga politiker på nyhetsplats. Debatten om hur Mona Sahlin behandlades i valrörelsen 2010 hade tydliga inslag av sådan argumentation (Aftonbladet 2010-09-19).

Det andra spåret är det direkt motsatta. Att journalistkåren lutar åsiktsmässigt åt vänster (och grönt) är välkänt (Asp 2007b). Därmed brukar det också hävdas att journalistiken är vänstervriden, att nyheterna inte har en borgerlig vinkling utan ger uttryck för åsikter som gynnar en vänsterinriktad ideologi. Den som minns det tidiga sjuttioalet kanske påminner sig om debatterna kring Sveriges Radio som stormade då. Särskilt TV2 kritiserades för att vara den ”röda kanalen”, både vad gällde programinnehåll och medarbetare (Thurén 1997, Djerf-Pierre & Weibull 2001). Men frågan om journalistikens vänstervridning brukar dammas av vid jämna mellanrum, inte minst under valrörelser.

I länder där tidningarna uttalat säger sig stödja en kandidat eller parti är partipolitiska vinklingar på nyhetsplats ingen som förvånar (se Hallin & Mancini 2004), men i det svenska mediasystemet provocerar åsikter om eventuell partipolitisk vinkling på nyhetsplats. Det visar inte minst den debatt som fördes i 2010 års valrörelse kring den Allierade journalisten, som på debattsidor och via bloggen drev åsikten att svenska medier systematiskt gynnade Alliansen (<http://denallieradejournalisten.blogspot.com/>).

Forskningen kan knappast sägas ha kunna bekräfta vare sig en höger eller vänstervridning av nyheterna, och slutsatsen i ett nordiskt och svenskt perspektiv är snarast att valrörelsebevakningen är medievridd. I journalistiska ideal finns det uttalad maktkritik som många medieforskare menar tar sig i uttryck som ett anti-etablissemangsperspektiv. Misstro mot etablissemang och skepsis i förhållande till samhällets eliter – inom politik, vetenskap, näringsliv och myndigheter – är ett framträdande drag i dagens journalistik. Den rutinmässiga polariseringen som vi så ofta ser i nyheter, där den vanliga människan ställs mot makthavaren, ska därmed knappast tolkas i partipolitiska termer. Den är snarare ett sätt för journalister att lösa en grundläggande konflikt – hur ska man fånga publiken intresse och dessutom vara en maktkritiker? (Asp 2007a, Djerf-Pierre & Weibull 2001).

Men hur ser tidningarnas läsare på eventuella partipolitiska hänsyn i morgontidningarna? Tror de att urval och presentation är frikopplat från partipolitiken, såsom retoriken från journalistkretsar framför? Eller har kanske allmänheten föreställningen att den opartiska nyhetsjournalistiken är en myt utan förankring i verkligheten? I SOM-enkäten ställdes frågan om de svarande ansåg att den morgontidning de regelbundet läser på något sätt brukar visa sina politiska åsikter på nyhetssidorna. Med andra ord är det partipressaspekten av att gynna ett närstående parti som efterfrågas.

Frågan är inte alldeles lätt att besvara, vilket gör att det interna bortfallet är relativt stort. Av regelbundna morgontidningsläsare uppger 27 procent (tabell 1) av de tillfrågade uppger att de inte har någon åsikt.

Tabell 1 Åsikter om partipolitiskt nyhetsurval/presentation i dagspressen (procent)

I mycket hög grad	4
I ganska hög grad	27
I ganska liten grad	34
Inte alls	7
Ingen åsikt	27
Summa procent	100
Antal svar	1032

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Resultaten visar att partipressen verkar finnas kvar i den svenska allmänhetens föreställningsvärld. De svenska tidningsläsarna anser inte att morgontidningen är opartisk på nyhetsplats. Tvärtom, endast sju procent menar att det inte överhuvudtaget förekommer partipolitiska hänsyn i dagstidningsnyheterna och så många som 31 procent anser att tidningens politiska färg i hög grad avspeglar sig i tidningens journalistik. Även om journalistkåren och tidningsbranschen framhåller vikten av att skilja mellan åsikter och nyheter tycker tydligen inte läsarna detsamma.

Bedömningar av nivåer är alltid svåra utan jämförelser, men helt klart är resultaten anmärkningsvärda. De svenska morgontidningsläsarna gör inte alls som tidningsfolket en åtskillnad mellan "news" och "views". Nyheterna har i många läsares ögon istället en partipolitisk vinkling. Om forskare och andra anser att partipressen mer eller mindre är avsonnad är det en nyhet som inte verkar ha nått den svenska allmänheten. I deras ögon tas det politiska hänsyn i urval och presentation av nyheterna.

Analyseras frågan mot sociodemografiska faktorer såsom utbildning och ålder samt politiskt intresse och vänster-/högerideologisk inställning visar sig ett antal tydliga drag (tabell 2). Helt klart är att ålder och politiskt intresse spelar stor roll. Äldre anser i mycket högre grad än yngre att politiska åsikter syns i nyheterna (44 procent jämfört med 21 procent). På samma sätt anser 52 procent av dem som har ett stort intresse för politik att politiska åsikter lyser igenom på nyhetsplats, medan endast 14 procent av dem som inte intresserar sig för politik har samma åsikt. I linje med detta är de som antingen identifierar sig till vänster eller höger mer benägna att tro på politiska tendenser på nyhetsplats, men åsikten är mer accentuerad bland dem som står ideologiskt till vänster (38 procent).

Tabell 2 *Andel som i hög grad eller mycket hög grad anser att morgontidningen brukar visa sina politiska åsikter på nyhetssidorna (procent)*

	Andel som i hög grad anser det finns en partipolitisk tendens på nyhetsplats	Antal svar
<i>Ålder</i>		
16-29	21	196
30-49	25	411
50-64	30	398
65-85	44	368
<i>Utbildning</i>		
Låg	36	303
Medellåg	28	441
Medelhög	27	249
Hög	35	353
<i>Vänster/högerideologi</i>		
Vänster	38	439
Mitten	24	293
Höger	31	607
<i>Politiskt intresse</i>		
Inte alls	14	188
Lite	18	628
Ganska	37	479
Mycket	52	64

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Hur ska då dessa resultat förstås? Att ålder differentierar åsikter kan tolkas som att det finns en generationseffekt. De äldre har tydligare minnesbilder av att tidningar salufört sig med politisk tendens. De stora skillnaderna mellan politiskt intresserade och ointresserade finner vi ofta även i andra sammanhang när det gäller frågor kring politik och samhälle.

När det gäller utbildning och vänster-högerdimensionen bör de rimligen förstås i relation till varandra eftersom den ideologiska skillnaden framförallt finns i gruppen lågutbildade. Det är i denna grupp som läsare med vänster- och högerideologisk inställning gör olika bedömningar. Bland dem med högre utbildning finns det ingen skillnad mellan höger och vänster.

Eftersom det finns en skillnad mellan läsare med höger- och vänsteråsikter finns misstanken att det svenska partipresssystemet – där många med vänsteråsikter läser en borgerlig tidning – avspeglas i resultaten. Är det så att de som står till vänster ideologiskt oftare menar att den borgerliga tidning de läser gynnar borgerliga partier

än dess borgerliga läsare gör? Detta vore inte orimligt med tanke på den debatt som tidigare referats till gällande den borgerliga pressens sätt att bevaka valrörelsen.¹

Vi kan ställa upp ett antal hypoteser som skulle kunna förklara skillnader mellan läsarna i synen på politisk vinkling på nyhetsplats. Den första (H1) är att de som läser en tidning med beteckningen opolitisk/oberoende/oavhängig i mindre utsträckning tror att politiska åsikter finns på nyhetsplats jämfört med läsare av tidningar som tar uttalat politisk ställning (antingen direkt partipolitiskt eller mer allmänideologiskt). Den andra hypotesen (H2) är att om tidningens färg överensstämmer med läsarens egna politiska åsikter anser man i mindre grad att tidningens linje slår igenom i nyheterna. Den tredje och avslutande hypotesen (H3) är att läsarna i högst grad anser att "views" och "news" inte hålls isär om tidningen har en annan politisk färg jämfört med läsarens egen. Detta bör vara generellt, men starkast om skiljelinjen går över blockgränsen.

I tabell 3 analyseras frågan om partipolitiska hänsyn i nyheterna fördelat på läsning av olika typer av press. Skillnaden mellan läsare av partipress och tidningar som betecknar sig som oavhängiga/oberoende finns, men är inte särskilt stark.

Tabell 3 Åsikten att morgontidningen brukar visa sina politiska åsikter på nyhetssidorna fördelat på läsning av tidningar med olika politisk färg (procent)

Tidningens tendens	Oavhängig/ oberoende	Politisk färg		
		Alla	Borgerlig	Social- demokratisk
I mycket hög grad	5	5	4	8
I ganska hög grad	23	29	28	37
I ganska liten grad	35	36	37	28
Inte alls	9	8	8	6
Ingen åsikt	28	22	23	21
Summa procent	100	100	100	100
Antal svar	155	1072	976	96

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Hypotesen (H1) får därmed visst stöd. Det är vanligare att läsare som har en tidning med beteckningen opolitisk/oberoende/oavhängig inte har någon åsikt och i någon högre grad anser att nyheterna är opartiska. Men skillnaden är kanske mindre än man skulle kunna tro, inte minst med tanke på att den ena gruppen tidningar saluför att de inte har någon politisk tendens överhuvudtaget.

Detaljstuderas resultaten finns en klar skillnad mellan beteckningen opolitisk och oberoende/oavhängig, där läsare av tidningar med beteckningen opolitisk är mer benägna att inte ha någon åsikt i frågan och en tendens att i mindre utsträckning anse att det förekommer politiska åsikter på nyhetsplats. För tidningar som kallar sig oberoende/oavhängiga är inte denna tendens lika stark, vilket kanske beror på att läsarna inte uppfattat att en del tidningar valt att ta bort den politiska tendensen.

Den största skillnaden är dock mellan dem som läser en socialdemokratisk tidning och andra morgontidningsläsare. Läsare av borgerlig press anser oftare att deras tidning skiljer mellan åsikter i nyheter jämfört med läsare av socialdemokratisk press. Bland läsare av socialdemokratiska tidningar anser 45 procent att politiska åsikter slår igenom på nyhetsplats, medan motsvarande siffra för läsare av borgerlig press uppgår till 32 procent och för press som betecknas som oberoende/opolitisk är siffran 28 procent.

Men vad ligger bakom dessa skillnader i synen på partiskhet? För att komma vidare måste vi analysera bedömningen av tidningarna i relation till läsarnas partisyn. Den andra hypotesen (H2) var ju att läsare systematiskt anser att den egna tidningen inte gynnas på nyhetsplats om man själv har samma politiska åsikter som tidningen. Om hypotesen stämmer borde socialdemokrater som läser en socialdemokratisk morgontidning vara mindre benägna att tycka att morgontidningen blandar åsikter och nyheter. På samma sätt borde borgerliga läsare som läser en borgerlig tidning i mindre utsträckning anse att tidningen tar partipolitiska hänsyn på nyhetsplats.

Tabell 4 Åsikten att morgontidningen brukar visa sina politiska åsikter på nyhetssidorna fördelat på läsning av tidningar med olika politisk färg och partisyn (procent)

Läsare	Socialdemokrater		Borgerliga	
	Socialdemokratisk	Annan	Borgerlig	Annan
I mycket hög grad	7	4	4	10
I ganska hög grad	46	28	26	28
I ganska liten grad	26	37	41	37
Inte alls	7	7	8	7
Ingen åsikt	13	24	20	18
Summa procent	100	100	100	100
Antal svar	54	271	511	89

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

I tabell 4 särskiljs läsare som antingen säger sig sympatisera med socialdemokraterna eller något av de borgerliga partierna. Dessa läsare fördelas sedan på om de läser en tidning med den egna partifärgen eller någon annan tidning.

Resultaten ger dock endast begränsat stöd för hypotesen. För borgerliga läsare får hypotesen stöd. De som läser en morgontidning med borgerlig färg anser att tidningen i mindre utsträckning gynnar partilinjen (30 procent) jämfört med läsare av en annan tidning (38 procent). Men hypotesen får inget stöd bland socialdemokratiska läsare. Ser man på socialdemokratiska sympatisörer anser 54 procent att den socialdemokratiska tidning de läser i hög grad gynnar partilinjen på nyhetsplats. Hos s-märkta läsare som tar del av en tidning med annan eller ingen partifärg bedömer endast 32 procent att tidningens politiska tendens syns i nyheterna. Skiljer man ut borgerliga och oberoende/opolitiska/oavhängiga tidningar blir visserligen procenttalet något högre, men inte särskilt mycket.

Man kan fundera på hur skillnaden mellan socialdemokratiska och borgerliga läsare ska tolkas. Finns det kanske en grundläggande skillnad hur man ser på parti-pressen som fenomen? Som redan påpekats har framförallt socialdemokratisk press setts som en partiangelägenhet jämfört med den borgerliga – åtminstone offentligt (Hadenius & Weibull 1991). Pressen var för arbetarrörelsen ett uttalat verktyg för att stärka opinionen. De skillnader som finns mellan läsare med olika politisk inställning speglar kanske också ett sådant synsätt? Att socialdemokratiska läsare därför är mer benägna att tillstå att politiska åsikter syns i nyheterna är kanske till och med önskvärt? Därför håller de i större utsträckning med om påståendet i den ställda frågan.

Men vi ska gå vidare med den fråga som ställdes tidigare mot bakgrund av det svenska presssystemet. En sak är kanske att vänsterväljare är mer benägna att tillstå att den egna tidningen stödjer politiska åsikter på nyhetsplats. Men vad tycker väljare med vänsteråsikter som läser borgerliga tidningar? Anser läsare av borgerlig press med vänstersympatier att tidningens åsikter slår igenom i högre grad än andra?

Tabell 5 Åsikten att morgontidningen brukar visa sina politiska åsikter på nyhetssidorna bland läsare av borgerlig morgonpress fördelat på vänster-högerorientering (procent)

Tidningen visar sina åsikter	Ideologisk självskattning		
	Vänster	Varken eller	Höger
I mycket hög grad	5	2	5
I ganska hög grad	34	27	26
I ganska liten grad	33	34	42
Inte alls	8	7	8
Ingen åsikt	20	30	19
Summa procent	100	100	100
Antal svar	300	191	464

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Om den tredje hypotesen (H3) ska få stöd borde personer till vänster politiskt sett i högre grad anse att den tidning de läser blandar samman åsikter och nyheter. Resultaten (tabell 5) ger hypotesen stöd då 39 procent av de tillfrågade med vänsterideologi anser att den borgerliga tidning de läser i hög grad låter tidningens politiska linje framträda på nyhetsplats. Motsvarande siffra för de som placerar sig i mitten ideologiskt är 29 procent och för dem som står till höger 31 procent. Detaljanalyseras resultaten visar det sig att tendensen är allra starkast bland vänsterorienterade läsare som har en moderat tidning som sin dagliga tidning.

Sammantaget visar resultaten att det finns en koppling mellan läsarnas politiska åsikter och synen på den egna morgontidningens partiskhet. Men resultaten går inte alltid i hypotesernas riktning, vilket framförallt har att göra med det som sagts tidigare. Socialdemokratiska och borgerliga väljare verkar inte riktigt se frågan om åsikter på nyhetsplats på samma sätt.

Ska alla få annonsera?

Vi har nu analyserat partipresskopplingen ifråga om nyheter och politisk tendens. Nästa område att ge sig i kast med är hur allmänheten ser på relationen mellan politisk annonsering och partiloyalitet. Politiska annonser i dagspressen har gamla anor. Redan i förra seklets början fanns det annonser i samband med valrörelserna, men ofta var det svårt att se skillnaden mellan redaktionell text och annonser. Oavsett vilken tidning som undersöks är det till en början nästan bara det egna partiet som annonserar. Men detta förändras kraftigt över tid och sedan ganska länge är det knappast partipolitiska hänsyn som avgör vilka annonser man som läsare ser i sin tidning (Andersson-Odén & Johansson, kommande). Som redan nämnts har också frågan om politisk annonsering skärpts i och med att det inte råder någon samsyn i hur annonser från Sverigedemokraterna och olika partier på yttersta vänster- eller högerkanten ska behandlas. Men hur ser svenskarna på politisk annonsering i dagspressen? I SOM-enkäten ställdes tre frågor som fångar synen på partipress i annonsering och en fjärde som mer handlar om hur pressen bör behandla odemokratiska partier.² Frågan kunde besvaras med ”Instämmer”, ”Instämmer inte” samt ”ingen åsikt”.

Till att börja med ska det konstateras att det interna är bortfallet ännu större än för frågan om partipresskopplingar i nyheterna. Ungefär 40 procent har uppgett att de inte har någon åsikt eller helt enkelt valt att inte besvara frågorna. Frågor om politisk annonsering är med andra ord något som de flesta inte har en åsikt om. För många är det en icke-fråga. Men det bör också påpekas att det rör sig om en fråga som för många troligen uppfattas som komplicerad och svår att besvara. Det gör också att det interna bortfallet ökar.³

Men hur ser då uppfattningarna ut gällande politisk åsiktsreklam i dagspressen? I tabell 6 redovisas resultaten och kan kort sammanfattas med att partipress av detta slag inte har något särskilt starkt stöd hos den svenska allmänheten.

Tabell 6 Allmänhetens åsikter om politisk annonsering i dagspress (procent)

	Instämmer	Instämmer ej	Summa procent	Antal svar
Ta inte in andras annonser	27	73	100	1007
Ge rabatter till det egna partiet	21	79	100	1009
Låt alla annonsera	86	14	100	1109
Stäng ute odemokratiska partier	55	45	100	978

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Kommentar: Andel ingen åsikt för de olika frågorna är: Ta inte in... 37 % , Ge rabatter... 37 % , Låt alla... 30 % , Stäng ute... 38%.

Svaren (tabell 6) visar att så många som 86 procent uppger att alla partier bör få annonsera i en tidning så länge som annonsen inte bryter mot lagen. Det är också endast 27 procent som anser att tidningen ska kunna vägra annonser från partier som inte delar tidningens politiska linje och endast en femtedel som tycker att annonsrabatter till närstående partier är rimligt.

Den sista frågan är en annan dimension i synen på politisk annonsering. Här är inte åsikterna inte lika samstämmiga. En majoritet (55 procent) har visserligen åsikten att dagstidningar inte bör ta in annonser från partier som är odemokratiska, men 45 procent är av den motsatta åsikten. Jan Helins och Lena Mellins utestängande av Sverigedemokraterna med argumentet att de står för odemokratiska värden är enligt resultaten ett beslut som delar det svenska folket.

Men vad avgör då om man bedömer partiannonsering på olika sätt? Vi kan även här ställa upp ett antal hypoteser som borde kunna ge vägledning. Den första (H1) är att yngre människor borde vara mindre benägna att förespråka olika former av partipress. Detta eftersom andra studier visar att yngre generellt sett oftare har post-materialistiska värden dit tolerans av olika slag hör (Andersson m fl 2010). Därmed borde det också innebära att de inte heller vill stänga ute odemokratiska partier från annonsering. En andra hypotes (H2) är att högutbildade är mer benägna att förespråka öppenhet jämfört med lågutbildade. På samma sätt som yngre verkar åsikter om öppenhet ifråga om yttrandefrihet vara mer accentuerade bland dessa grupper (ibid). En tredje hypotes (H3) är att de som har mest att förlora på olika former av partipress är mer negativa än andra. Partisympatisörer utan egen press borde vara mer kritiska än andra och kanske särskilt sympatisörer för Sverigedemokraterna som varit det direkta målet för annonsbojkotter.

Tabell 7 Allmänhetens åsikter om politisk annonsering i dagspress fördelat på ålder, utbildning, politiskt intresse och ideologisk inställning (procent)

Ålder	16-29	30-49	50-64	65-85
Ta inte in andras annonser	48	33	21	12
Ge rabatter till det egna partiet	24	21	20	20
Låt alla annonsera	78	80	88	95
Stäng ute odemokratiska partier	54	57	56	49

Utbildning	Låg	Medellåg	Medelhög	Hög
Ta inte in andras annonser	15	24	32	33
Ge rabatter till det egna partiet	15	20	24	23
Låt alla annonsera	91	89	84	80
Stäng ute odemokratiska partier	53	45	60	61

Egen press	m+fp+c	s+v+mp	sd
Ta inte in andras annonser	28	25	10
Ge rabatter till det egna partiet	23	20	6
Låt alla annonsera	87	87	93
Stäng ute odemokratiska partier	53	58	27

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

I resultaten i tabell 7 hittar vi inget stöd för hypotesen (H1) att yngre i högre grad skulle ifrågasätta olika former av partipresskopplingar i annonseringen eller förespråka censur av odemokratiska partier. Tvärtom, det är bland de äldsta vi hittar de tydligaste ställningstagandena mot att tidningar ska få bojkotta andra partiers annonser, ge rabatter till de egna och 95 procent tycker att en tidning ska ta in alla partiers annonser. Även om inte skillnaderna är stora är det även i denna grupp som tveksamheten att stänga ute odemokratiska partier är mest uttalad. Kan det i likhet med analysen av frågan om partiska nyheter handla om erfarenheter av partipress som slår igenom? Att äldre upplevt och fortfarande upplever partipressen som relevant gör kanske också att de inte är lika benägna att låta partipolitiska hänsyn slå igenom i annonseringen?

Inte heller den andra hypotesen (H2) får stöd. Det är de med låg utbildning som är mest kritiska till partipressen. Över 90 procent i denna grupp anser att alla ska få annonsera, vilket är tio procent högre jämfört med de med högst utbildning. Även skepsisen mot att ge annonsrabatter och kunna vägra politiska motståndare att annonsera är större, och viljan att stänga ute odemokratiska partier är mindre. Går vi till den tredje hypotesen, att sympatisörer till partier utan eller med svag press är

mer kritiska till partipress (H3) finns stöd för hypotesen, men det ska påpekas att det inte är särskilt starkt. Visserligen finns det en tendens till en mer kritisk hållning till olika former utestängande av andra partier och rabatter hos de rödgröna jämfört med de borgerliga. Ifråga om att utestänga odemokratiska partier är dock förhållandet det omvända. Tydligast är dock resultaten för sverigedemokraternas sympatisörer. De är allra mest kritiska till olika former av utestängande, sannolikt eftersom de själva upplever sig drabbade.

Är partipressen död?

I kapitlet har ett antal frågor kring den svenska allmänhetens syn på relationen mellan det politiska systemet och dagspressen analyserats. I fokus har varit begreppet partipress, detta i betydelsen att morgontidningar upplevs ha samma åsikter på nyhetsplats som den politiska beteckningen eller att man på olika sätt stänger ute andra partier från att annonsera.

När slutsatser ska dras av analyserna bör man komma ihåg att 2010 var ett valår och att enkäten besvarades månaderna efter val till riksdag, landsting/regioner och kommuner. Politik låg med andra ord högt upp på svenskarnas dagordning när respondenterna fyllde i sina svar. En valårseffekt kan kanske därmed förklara den något anmärkningsvärda nivån på morgontidningsläsarnas syn på politiska åsikter på nyhetsplats.

I analyserna gjordes ett antal försök att också förklara skillnader i människors bedömningar. Ett antal hypoteser ställdes upp där flera handlade om att se om upplevelser av att känna sig missgynnad kunde förklara skillnader i åsikter. Generellt sett visade resultaten att det fanns sådana tendenser, men sambanden var inte särskilt starka. Den absolut starkaste förklaringskraften i åsiktsskillnader fanns mellan yngre och äldre. Ju äldre de svarande var desto mer ansåg de att partipressen fortfarande fanns, att "views" och "news" blandas samman. Äldre och såg också mer negativt på partipolitiska hänsyn i publicering av annonser. För att klargöra om det handlar om en generations- eller livscykelseffekt krävs givetvis en annan typ av analys. Men det är kanske ändå mycket som talar för att det handlar om en generationseffekt. Ju äldre man är desto större erfarenhet har man av det svenska partipresssystemet och det verkar som att de äldre fortfarande färgas av denna erfarenhet när de bedömer nyheternas partiskhet. Upplevelsen av partipress verkar också påverka synen på annonsering eftersom man blir mer kritisk till olika former av annonsrabatter eller utestängande av oliktänkande ju äldre man blir. Kort sagt: de äldre minns partipressen och tycker inte om den. Yngre generationer har aldrig upplevt partipressen och har inte heller på sig dessa glasögon när de tittar i tidningen. Å andra sidan ger denna brist på partipresserfarenhet en större acceptans för att tidningar får stödja vem de vill. Skulle olika åldersgrupper argumentera mot varandra skulle kanske de yngre hävda att de äldre är alltför misstänksamma. Svaret de skulle få från de äldre

är att de är naiva.

Så vad händer framöver? Om resultaten är en generationseffekt kommer rimligen åsikten att tidningarnas politiska färg även speglas i nyheterna avta i takt med att vi kommer allt längre ifrån en situation där tidningar propagerar för en särskild partipolitisk eller ideologisk linje. Men eftersom mer än en femtedel av de allra yngsta hade åsikten lär det nog ta ett tag innan partipressen i denna skepnad helt och hållet försvunnit från allmänhetens föreställningsvärld. Visst dör partipressen, men kanske långsammare än man skulle kunna tro.

Noter

- ¹ Ser man till opinionsforskning finns det gott om bevis för att människor tenderar att på olika sätt anse att medier systematiskt missgynnar ens egna intressen. Åsikterna blir dessutom starkare ju mer engagerad man är i en fråga (Günther, 1992; Dalton, Beck & Huckfeldt, 1998; Günther, Christen, Liebhart, & Chia, 2001; Johansson 2010).
- ² Håller du med om följande påståenden – Dagstidningar ska kunna vägra att ta in annonser från partier vars politik avviker från tidningens politiska linje
Håller du med om följande påståenden – Det är rimligt att dagstidningar ger rabatter på annonser från partier som står tidningen politiskt nära
Håller du med om följande påståenden – Dagstidningar bör alltid ta in annonser från alla politiska partier så länge annonserna inte bryter mot lagen
Håller du med om följande påståenden – Dagstidningar bör vägra att ta in annonser från partier vars värderingar är odemokratiska
- ³ Vad som också stärker uppfattningen att det rör sig om relativt svåra frågor är att åsiktskonsistensen mellan frågorna i vissa avseenden är problematisk. 12 procent uppger till exempel både att de tycker att tidningar bör få välja bort annonser från partier samtidigt som de uppger att alla partier bör få annonsera om inte annonsen strider mot lagen. När åsikten att alla ska få annonsera jämförs med påståendet att tidningar bör få stänga ute odemokratiska partiers annonser instämmer så många som 41 procent i påståendet. Även om det givetvis även här förekommer att människors åsikter inte är konsistenta, handlar det säkert också om att de svarande uppfattat det som att odemokratiska partiers annonser bryter mot lagen.

Referenser

- Andersson, Å; Andersson, D. & Holmberg, H.(2010): *Öresundsregionens framtid. En ungdomsgenerations värderingar*. Sydsvenska Industri- och Handelskammaren
- Andersson-Odén, T. & Johansson, B. (2011): *Partipropaganda i pressen. Politisk annonsering i svensk dagspress*. (kommande).
- Asp, K. (2007a): *Rättvisa nyhetsmedier*. Göteborgs universitet: JMG.
- Asp, K. (2007b): "Partisimpatier". I Asp, K. (red): *Den svenska journalistkåren*. Göteborgs universitet: JMG.
- Dalton, R. M.; Beck, P. A. & Huckfeldt, R. (1998): "Partisan cues and the media: Information flows in the 1992 presidential election". *American Political Science Review*, 92, 111-126.
- Djerf-Pierre, M. & Weibull, L. (2001): *Spegla, granska, tolka: aktualitetsjournalistik i svensk radio och TV under 1900-talet*. Stockholm: Prisma.
- Gunther, A. C. (1992): "Biased press or biased public? Attitudes toward media coverage of social groups". *Public Opinion Quarterly*, 56, 147-167.
- Gunther, A. C.; Christen, C. T.; Liebhart, J. L. & Chia, S. C-Y. (2001): "Congenial public, contrary press and biased estimates of the climate of opinion". *Public Opinion Quarterly*, 65, 295-320.
- Hadenius, S. & Weibull, L. (1991): *Partipressens död*. Stockholm: Svensk informations mediecenter (SIM).
- Hadenius, S.; Seveborg, SO. & Weibull, L.(1970): *Partipress: socialdemokratisk press och presspolitik 1910-1920*. Stockholm: Rabén & Sjoberg.
- Hadenius, S.; Weibull, L. & Wadbring, I. (2008): *Massmedier*. Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Hallin, D. & Mancini, P. (2004): *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics*. Cambridge University Press.
- Johansson, B. (2010): "Skönmalning eller svartmalning?" I Nilsson, L. *En region blir till*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Nord, L. (2001): *Vår tids ledare. En studie av den svenska dagspressens politiska opinionsbildning*. Stockholm: Carlsson.
- Thurén, T.(1997): *Medier i blåsväder – Den svenska radion och televisionen som samhällsbevarare och samhällskritiker*. Stockholm: Nordstedts förlag.
- Weibull, L. (1982): "Det politiska tidningsvalet". I *Väljare, partiet, massmedia*. Stockholm: Liber.
- Weibull, L. (1991): "Har partipressen försvunnit?" I Holmberg, S. & Weibull, L. (red): *Politiska opinioner*. SOM-institutet: Göteborgs universitet.
- Weibull, L. (1994): "Det politiska tidningsvalet 1993". I Holmberg, S. & Weibull, L. (red): *Vägval*. SOM-institutet: Göteborgs universitet.
- Weibull, L. (2006): "Finns det fortfarande en partipress?" I Holmberg, S. & Weibull, L. (red): *Du stora nya världen*. SOM-institutet: Göteborgs universitet.
- Westerstahl, J. & Janson, CG. (1956): *Politisk press*. Göteborg: Akademiförlaget.

RADION MELLAN GAMMALT OCH NYTT

JAN STRID

Radio är kanske det medium som förändrats mest under de senaste 30 åren. I slutet av 1970-talet fick vi närradio som gav möjlighet för vissa sammanslutningar, främst kyrkorna och det etablerade föreningslivet att i lokalt begränsade områden sända program. År 1993 fick vi privat lokalradio som också skulle sända lokalt men som snabbt inordnades i samordnade och centraliserade nätverk som huvudsakligen sänder musik. Den privata lokalradion finansieras med reklam något som numera är en finansieringsmöjlighet även för närradion. Därefter digitaliserades radion, vilket visserligen inte gällde sändarnätet utan istället ett antal specialkanaler och tilläggstjänster som bygger på att man använder andra ”apparater” än en traditionell radio för lyssnandet (Hadenius, Weibull och Wadbring, 2011). Det är alltså på utbudssidan som de flesta förändringarna ägt rum.

Men på lyssnarsidan har förändringarna gått långsammare. I de årliga analyserna av de nationella SOM-undersökningarna visar sig en betydande stabilitet i lyssnandet, även om det också finns undantag (t ex Strid, 2008, 2009, 2010). En förklaring kan vara att de vanor som tidigare fanns har fått en möjlighet att förstärkas, exempelvis genom ungdomar som tidigare lyssnade till musik i en kanal numera kan lyssna på musik i flera kanaler – och oavbrutet. Den förändring som däremot har ägt rum är det sätt på vilket vi lyssnar vilket har att göra med vad radio är. Om man t ex i sin dator laddar ner inspelade radioprogram för lyssning lyssnar man på radio då? Allt tala för att det på den punkten kan anses råda en viss osäkerhet.

När man i lyssnarundersökningar frågar om radio handlar det som regel om lyssnandet på olika kanaler. Eftersom det finns ett antal kanaler som sänder ut radioprogram har det traditionellt varit lyssnandet på dessa som varit det intressanta. Men via datorn kan man lyssna på ett nästan oändligt antal kanaler, man kan också ladda ner äldre radioprogram och även skapa sina egna program. Sådant fångas sällan upp i tillgängliga undersökningar, vilket i sin tur innebär att radiolyssnandet kan vara högre än när vi utgår från de ”befintliga kanalerna i radio”. Vi har också med lyssnandet via andra ”apparater” men lyssnandet där är inte särskilt omfattande vilket vi återkommer till.

Mot denna bakgrund och oavsett att det finns vissa metodproblem är min avsikt att pröva stabilitetens villkor mot bakgrund av teknikens förändring. Frågan är hur lyssnarnas kanalval hänger samman med vilken apparat man huvudsakligen använder för sitt lyssnande. Kan vi se något mönster i detta? Betyder lyssnandet via den traditionella radioapparaten ett annat kanalval är radiolyssnande via mobilen? Som

förutsättning för analysen görs först en genomgång av svenskarnas radiolyssnande som det framträder i den nationella SOM-undersökningen 2010.

Underlaget är således de frågor om radiolyssnande som varje år ingår i SOM-undersökningens postala enkät med ungefär tretusen två hundra svarande i hela Sverige. Undersökningen tar sikte på människors lyssnarvanor och ingår som en del i en större undersökning som gäller människors medievanor, dvs hur man *brukar* lyssna, titta och läsa. Detta skiljer sig från dem som undersöker räckvidd genom frågor gårdagslyssnande respektive lyssnande senaste veckan.¹ Vaneundersökningarna kan förväntas främst ge en bild av vilken kanal lyssnaren väljer. Vi kan visserligen missa kanaler som man mera tillfälligt råkar lyssna på i t ex varuhus, cafeer eller annan offentlig miljö men eftersom vi är mera intresserade av tendenser över tid torde ”brukarfrågan” kunna fungera.

Det vanemässiga lyssnandet

För att få en bakgrund till vår först fråga om stabilitetens villkor ska vi förs se på hur lyssnandet ser ut 2010. Radiofrågan är ställd på samma sätt alla år och tar alltså sikte på människors lyssnarvanor och inte vad man gör en viss dag. Svartpersonerna fick ta ställning till de olika kanaler vi ställt upp, vilka var de någorlunda riksspridda samt en restkategori (annan privat lokalradio).

Tabell 1 Andel som lyssnar på respektive radiokanal med olika regelbundenhet 2010 (procent)

Kanal	Dagligen	5-6 ggr/v	3-4 ggr/v	1-2 ggr/v	Mer sällan	Aldrig/ Ej svar	Summa procent
P1 i Sveriges Radio	13	3	5	7	26	46	100
P2 i Sveriges Radio	2	1	2	5	28	62	100
P3 i Sveriges Radio	4	3	6	13	34	40	100
P4 i Sveriges Radio	26	7	11	12	21	23	100
Rix FM	6	5	8	11	25	45	100
Mix Megapol	4	4	8	11	25	48	100
Lugna favoriter	2	2	3	6	26	61	100
Rockklassiker	2	2	3	6	21	66	100
Annan privat lokal radio	2	1	2	4	17	74	100
Närradio	2	1	2	4	16	75	100

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Klart flest lyssnare har Sveriges Radios kanal P4 med P1 på andra plats. Nu skall sägas att P4 egentligen inte är en kanal utan 25 regionala kanaler som sänder mellan klockan 06 och 18 vardagar med undantag för några timmar mitt på dagen.

I övrigt sänds allt från Stockholm. Kanalerna P1 och P4 är också de i huvudsak talade kanalerna tillsammans med delar av närradion. I övrigt är såväl de resterande Sveriges Radios kanaler, P2 och P3, som de lokala privata kanalerna musikkanaler men vad som skiljer P2 och P3 från de privata musikkanalerna är att P2 innehåller klassisk musik och P3 är genremässigt bredare i sitt musikutbud än vad de privata musikkanalerna är. Nämnas bör att några lokala privata kanaler inte är utskilda utan hamnar under rubriken Annan. Detta beror på att kanaler byter namn och går upp i varandra men det finns ingen som är kan sägas vara så stor nationellt att det är meningsfullt att särskilja den.

Vi kan också se att de som lyssnar på P1 och P3 är betydligt mer trogna sina kanaler än övriga. Bland dessa är det dagliga lyssnandet är nästan lika högt som lyssnandet under resten av veckan. Detta kommer inte de övriga kanaler ens i närheten av. Här ligger en av förklaringarna till att dagligt lyssnade i vaneundersökningarna ligger lägre än de undersökningar som mäter gårdagslyssnandet.

Om vi jämför dessa siffror med den undersökning som samtidigt görs i Göteborg är siffrorna för Sveriges Radio kanaler lika med något högre siffra för P3 i Göteborg. Även de övriga har ungefär samma siffror i en storstad.

Lyssnarmönster

När vi ser till lyssnandet över tid kan vi se både stabilitet och förändring. Det mest intressanta i tabell 2 är nog utvecklingen för P1. Om man undantar 1994 är det fascinerande att se den stabilitet som präglar lyssnandet på P1. Om vi betänker att lyssnandet på P1 ökar med ökande ålder (tabell 3) så borde lyssnandet minska. Men här finns uppenbart ingen generationseffekt utan en ålderseffekt. När man når viss ålder börjar man lyssna på P1.

Tabell 2 Andel lyssnare på olika radiokanaler minst fem dagar per vecka. Sverige 2010 (procent)

Kanal	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2009	2010
P1	20	15	16	16	16	16	17	16	16	16
P2	6	5	4	4	4	4	4	3	3	3
P3	23	15	13	11	11	11	10	8	8	7
P4	42	39	40	40	39	40	36	37	37	33
Rix FM	6	10	10	10	10	15	15	14	12	11
Mix Megapol	-	5	9	9	7	7	10	8	8	8
Lugna Favoriter	-	-	-	-	4	6	5	5	4	4
Rockklassiker	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Annan	8	6	7	6	7	5	3	4	-	3
Närradio	5	6	5	4	5	4	3	4	3	3
Antal svar	1704	1779	1821	1842	3606	3612	3499	3259	3344	3305

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Vi kan också se den stillsamma nedgången för P2 och den mera dramatiska för P3. P3 var den kanal som fick mest konkurrens då musikkanalerna infördes 1993 och man lade över sporten från P3 till P4 men kräftgången har fortsatt även därefter. När det gäller musikkanalerna är det svårt att hitta några klara mönster. De två stora – Rix FM och Mix Megapol – ligger båda runt 10 procent under större delen av perioden Rix lite över och Megapol lite under. Övriga kanaler som försökt under perioden har antingen lagts ner eller gått upp i andra och inga av dem har nått några större mängder av lyssnare. Under begreppet annan finns ett antal mera lokala och mindre rikstäckande kanaler.

Även närradion förefaller minska när det gäller lyssnandet. En viss förändring har skett, bland annat får närradion numera sända reklam och man har dessutom nyligen fått rätt att synkronisera material från olika orter vilket kan komma att gynna närradion för invandrargrupper.

Om vi jämför utvecklingen enligt SOM-undersökningarna med Mediebarometern som årligen mäter gårdagslyssnandet så visar även Mediebarometern oförändrade siffror för P1 under samma period. När det gäller P3 så har även Mediebarometern en nedgång om än från en högre nivå även P4 har där en nedgång på samma sätt som i SOM. Långsiktiga tendenser för musikkanalerna kan inte ses i någon av undersökningarna men nivåerna är något högre i Mediebarometern (Mediebarometern 2010, 2011).

Om vi ser till de andelar som lyssnar dagligen (tabell 1) så summerar de till 63 procent och då har vi också ett dubbellyssnande vilket innebär att kanske så mycket som halva svenska folket inte lyssnar dagligen på radio. I en äldre studie av radiolyssnandet i Göteborg 1992 – alltså ett par år innan de privata lokalradiostationerna började sända – lyssnade göteborgarna på i genomsnitt 2 radiokanaler per person och endast 8 procent lyssnade inte minst tre gånger per vecka (Strid 1993). År 2010 ligger genomsnittet på 1,5 kanaler. När vi sålunda fått fler kanaler lyssnar vi på färre.

Det kanske för radion mest allvarliga är att andelen som inte lyssnar på någon kanal (minst tre gånger per vecka) också har ökat. Dessutom är detta mest utbrett i de yngre åldrarna vilket gör att främst musikkanalerna har och får problem. I 2009 års SOM-undersökning var det 42 procent av personer mellan 16 och 29 år som inte lyssnade minst tre gånger per vecka. Denna siffra har 2010 ökat till 44 procent och även för övriga åldersgrupper har siffran ökat med ca två procentenheter. Om vi åter jämför med Mediebarometern så ökar det totala lyssnandet fram till mitten av 1990-talet då det nådde 82 procent 1997 men har därefter minskat så att det 2010 ligger på 70 procent. Om vi ser till den yngre gruppen mellan 15 och 24 år så har den gruppen minskat sitt radiolyssnande från 82 procent 1997 till endast 55 procent 2010 (Mediebarometern 2010, 2011).

Vi har inte bara minskat antal kanaler per person sedan 1993 även den tid vi lägger ner på radiolyssnandet har minskat år 1993 lade vi som lyssnat ner 144 minuter medan vi idag lägger ner 126 minuter. Om vi skulle räkna lyssnartiden bland samtliga mellan 9 och 79 år så skulle minskningen bli ännu större. (Mediebarometern 2010).

Radion har i tidigare SOM-undersökningar karaktäriserats som det jämställda mediet (Strid 1993). Men i och med att lyssnandet minskat så har det blivit små skillnader i lyssnandet mellan män och kvinnor (tabell 3). De små skillnader som tidigare märkts har varit att män i högre grad lyssnar på Sveriges Radios kanaler och kvinnor i högre grad på de privata lokalradiokanalerna. Denna skillnad har ökat i årets undersökning. I viss mån hänger det samman med lyssnandet i bilen, män kör mera bil och trafikradion är i huvudsak i P4. Män är också mer intresserade av talade kanaler (P1 och P4) medan musikkalet i P3 torde förklara skillnaden. Att kvinnor är mera intresserade av musikkanalerna sammanhänger med att skillnaden mot männen är större i de yngre åldrarna, unga flickor förefaller mera intresserade av den nyare populärmusiken.

Tabell 3 Andel som lyssnar på respektive kanal minst fem dagar per vecka 2010 (procent)

Kanal	Kvinnor	Män	16-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-85
P1	15	18	2	4	7	12	18	22	29	37
P2	2	3	1	1	0	2	3	3	5	10
P3	6	8	7	12	12	8	6	3	2	3
P4	31	36	5	6	14	23	40	57	56	42
Rix FM	12	9	13	12	17	19	10	4	1	1
Mix Megapol	11	7	16	9	11	13	9	4	0	0
Lugna Favoriter	4	3	3	3	3	3	4	5	1	0
Rockklassiker	3	5	8	6	7	5	4	2	0	0
Annan	3	4	6	4	4	2	3	3	1	2
Närradio	4	3	1	1	1	2	3	7	5	6
Antal svar	1745	1533	186	351	437	569	594	615	414	139

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Den stora skillnaden är emellertid mellan de olika åldersgrupperna. Med ökande ålder ökar lyssnandet på P1, P2 och P4 medan omvändningen gäller för musikkanalerna även om Rix och Lugna Favoriter i viss mån bryter mönstret.

Några utbildningsskillnader finns knappast med ett tydligt undantag. P1 är i hög grad de högt utbildades kanal även om vi kontrollerar för ålder som i hög grad samvarierar med utbildning på så sätt att yngre har högre utbildning än äldre.

Den sammanfattande slutsatsen är att kanalvalet är ytterst stabilt. Om vi bortser från dramatiken i mitten av 1990-talet då P3 kraftigt tappade lyssnare såväl bland de yngsta som bland de äldsta samtidigt man bytte programformat finns det inga stora förändringar. När den privata lokalradion infördes så minskade visserligen P3 i konkurrensen med de nya musikkanalerna. Senare verkar dessa i huvudsak ha tagit lyssnare från varandra och nu får de dela med sig till de nya "apparaterna" som

används för musik. P1 och P4 verkar däremot i mycket liten utsträckning drabbas av konkurrensen.

Totalt sett en långsam nedgång i radiolyssnandet med undantag för P1 och det är svårt att se några generationseffekter så här långt utan det förefaller var ålderseffekter; var man befinner sig i ålderscykeln bestämmer radiolyssnandet. En fördjupad analys av den långsiktiga kanalkonkurrensen görs av Jakob Bjur i hans kapitel om radiogenerationer i denna volym.

Plattform och kanal

Vi inledde radiolyssnandet med att konstatera att radiolyssnande inte var samma sak idag som för 25 år sedan när SOM-undersökningarna började. Idag kan man lyssna på radio i flera olika "apparater" så den nedgång vi sett i radiolyssnandet kanske uppvägs av lyssnandet på andra sätt. För att få en uppfattning ställde vi en fråga som gällde lyssnandet på olika sätt. De tekniker de svarande fick ta ställning till var radioapparat, bilradio, dator, mobiltelefon och Mp3spelare. För varje teknik ställdes frågan hur ofta den användes för radiolyssnande (tabell 4).

Den plattform som dominerar bland radiolyssnare är den traditionella radioapparaten, antingen hushållets radioapparat/er eller radion i bilen. Hälften av befolkningen lyssnar på radio i en traditionell radioapparat minst fem dagar i veckan, omkring 40 procent lyssnar på bilradio. Samtidigt kan vi notera att 30 procent av befolkningen lyssnar i en vanlig radioapparat mindre än en gång per vecka. Andelen sällan-lyssnare är ungefär densamma för bilradio.

Tabell 4 Lyssnande på radio via olika tekniker 2010 (procent)

Kanal	Dagligen	5-6 ggr/v	3-4 ggr/v	1-2 ggr/v	Mer sällan	Aldrig/ Ej svar	Summa procent
Radioapparat	42	8	9	9	15	17	100
Bilradio	26	13	16	14	14	17	100
Dator	3	1	4	7	22	62	100
Mobil	2	1	2	4	14	77	100
Mp3	0	0	1	2	8	89	100

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Vid sidan av de två sedan länge etablerade radioplattformarna finns det nästan inget regelbundet radiolyssnande. Lyssnande via datorn fångar på en vecka upp 15 procent av allmänheten, men ligger på under fem procent när vi ställer kravet på minst fem dagar i veckan. Mobiltelefonen ligger ytterligare något lägre med ett veckolyssnande på tio procent och lyssnande på Mp3-spelare når inte upp till fem procents veckolyssnande.

Att mobilen skulle kunna fungera som en attraktiv plattform för radion har länge framförts i diskussionen om den nya medieframtiden. Det är fortfarande möjligt eftersom det kan ta tid för ett medium att etableras sig i en ny teknik (Jfr Oscar Westlunds artikel om mobilanvändning i denna volym), men det är sannolikt att radion här möter en ny typ av konkurrens, exempelvis av musikkanaler som Spotify. Att de teknikerna kan ha framtiden för sig framgår av att det framför allt är de yngre som lyssnar på dessa plattformar. Å andra sidan når radiolyssnande minst fem dagar i veckan via dator eller mobil även bland de yngsta inte högre än tio procent; också i denna grupp är det vanligare att lyssna i traditionell radioapparat eller bilradio (tabell 5).

Tabell 5 Andel som lyssnat minst fem dagar per vecka via olika apparater efter kön och ålder 2010 (procent)

	Kvinnor	Män	16-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-85	Samtliga.
Radioapparat	47	49	16	25	33	42	53	66	70	55	48
Bilradio	33	43	33	32	46	47	46	39	22	7	38
Dator	4	5	10	6	4	8	4	1	0	0	5
Mobil	4	3	10	6	4	5	2	1	3	0	3
Mp3	1	1	3	2	0	1	1	0	0	0	1
Antal svar	862	791	97	171	214	724	288	317	213	79	1653

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Radioapparaten tillhör annars i första hand den äldre gruppen liksom bilradion om vi undantar de allra äldsta. Det är intressant att se att bilradion har en större räckvidd än den traditionella radioapparaten bland dem som är yngre än 50 år.

Eftersom radioapparaten oftast står i hemmet blir radiolyssnandet den vägen ganska likartad mellan kvinnor och män. Däremot blir det tydligt att det är fler män som kör bil än kvinnor och det torde vara detta som gör skillnaden så stor när det gäller lyssnandet i bilradio. När det gäller personer med olika utbildningsbakgrund kan vi notera att de högutbildade har en högre grad av bilradiolyssnande än andra utbildningsgrupper.

Den fråga vi inledningsvis ställde oss var i vad mån preferensen för en viss plattform för radio är kopplad till vanan att ta del av en viss kanal. I tabell 6 redovisas vilka kanaler man lyssnar på i de olika plattformarna. Tabellen är gjord så att vi avgränsat oss till dem som tar del av radio på respektive plattform minst fem dagar i veckan och studerar vilka kanaler dessa väljer också minst fem dagar i veckan. Genom att ställa dessa höga krav på frekvens blir det möjligt för oss att göra det sannolikt att respektive plattform också används för just dessa kanaler.² En konsekvens av

avgränsningen är att andelarna för hur ofta man lyssnar blir högre än vi sett tidigare. Förklaringen är att vi nu utgår ifrån dem som lyssnar till minst någon radio minst fem gånger i veckan. Det är den publikens kanalval vi kan uttala oss om.

Tabell 6 Plattform och kanal: lyssnande på enskilda kanaler minst fem dagar i veckan bland dem som minst fem dagar i veckan lyssnar på radio via respektive plattform 2010 (procent)

Kanal	Radioapparat	Bilradio	Dator	Mobiltelefon
P1	26	17	30	34
P2	4	2	6	4
P3	7	9	13	12
P4	60	44	33	32
Rix FM	12	20	21	21
Mix Megapol	7	13	13	12
Lugna Favoriter	2	4	4	5
Rockklassiker	4	6	8	7
Närradio	4	3	2	1
Antal svar	797	254	76	56

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010. Kolumnerna summerar inte till 100 procent på grund av dubbellyssnande.

En första iakttagelse är att kanalvalet är oväntat likartat på respektive plattform. P4 är på alla plattformar utom mobilen den mest avlyssnade kanalen. På mobilen ligger P1 högre och även på datorn har P1 en nästa lika stor räckvidd som P4. Vi kan tolka detta som att plattformen och kanalvalet båda påverkas av åldern. Av dem som lyssnar i radioapparat väljer majoriteten P4 och därefter P1 vilket följer av att de flesta lyssnar i radioapparat och att P4 och P1 är de mest avlyssnade kanalerna. När vi går över och tittar på de som lyssnar i bilradion ökar musikkanalerna sin andel, i bilradio lyssnar vi lika gärna på musik som på tal. I datorn tar musiken över och detta drabbar framför allt P4. I mobiltelefonen är det ganska jämt mellan tal och musik beroende på att P1 här är störst medan P4 tappar även här.

Men även om vi på detta sätt kan karaktärisera tal- och musikkkanaler på olika plattformar är mönstret ändå något oväntat. Den som möjligen förväntade sig att de kommersiella nätverken som framför när yngre skulle ligga betydligt högre i de ungas plattformar blir förvånad; visserligen är andelen lyssnare på dessa kanaler högre där än i den traditionella radioapparaten men man når inte upp till Sveriges Radios P1 och P3-kanaler. Bakom detta anas snarast att de som lyssnar på *radiokanaler* genom dator eller mobil är en grupp som prioriterar talkanaler, medan de yngre som lyssnar på detta sätt väljer att lyssna på annat än radio, exempelvis genom att ladda ner musik (spotify) eller genom att lyssna på YouTube eller andra sajter på nätet.

Min slutsats är att de nya teknikerna inte har ändrat den svenska radiopubliken kanalpreferenser. Den som möjligen trodde att nya teknik öppnade nya vägar för de kommersiella nätverken får inget stöd i resultaten från SOM-undersökningen 2010. Istället verkar det snarast vara Sveriges Radio som genom sin talkanal P1 vinner terräng i den nya tekniken, kanske främst sina nyhetssändningar. Även fortsatt råder stabilitet i svenskt radiolyssnande.

Stabilitet trots allt

Vad det är som kan förklara den stabilitet som framför allt präglar P1 men även P4? De kommersiella nätverken tog visserligen andelar från public serviceradion, men bara upp till en viss nivå och nästan bara från P3. De generationsanalyser som gjort, bland de som redovisas av Jakob Bjur i denna volym, pekar dessutom på att det som ofta beskrevs som Sveriges Radios "åldrande kanaler" verkar få påfyllning av nya generationer äldre. Inte heller har de nya plattformarna som tillkommit verkat påverka Sveriges Radio-kanalerna negativt. Visserligen spelar de nya tekniker fortsatt en begränsad roll men de har snarare blivit en ny väg till lyssnarna för särskilt P1.

Det svårt att svara på frågan vad som kan ligga bakom Sveriges Radios starka ställning inom svensk radio. Möjligen är det mycket stora förtroende som Sveriges Radio traditionellt åtnjuter bland svenskarna den viktigaste förklaringen. SR är i de flesta studier det svenska medieföretag som ligger högt i förtroende bland medborgarna (jfr Lennart Weibulls artikel om medieförtroende). Det är svårt för kommersiella nätverk att mäta sig med en sådan konkurrent och det starka varumärket verkar även kunna ge framgångar på andra plattformar än i den traditionella radioapparaten där det ursprungligen etablerades.

Noter

- ¹ Siffrorna i räckviddsundersökningarna brukar totalt sett ge högre siffror än vad vaneundersökningarna ger. I vaneundersökningarna tenderar människor övervärdera de kanaler man brukar lyssna på och undervärdera de kanaler man sporadiskt kommer i kontakt med (Gustafsson och Weibull 1992). I tabell 5 jämförs tre olika undersökningar gällande radiolyssnandet. Vår egen SOM-undersökning som är en postal enkätundersökning till ett urval av svenska befolkningen (Mediebarometern som är en telefonundersökning med ett urval mellan 9 och 79 frågor efter gårdagslyssnande liksom tns-sifo som mäter radiolyssnandet under olika perioder på året i åldersgruppen 9-79 år.)

Följande tabell redovisas utfallet för ett antal radiokanaler i tre olika undersökningar: tns-sifo avser räckvidd siffrorna avser hösten 2010), Mediebarometern bygger på gårdagslyssnande och den nationella SOM-undersökningen år 2010 frågar vad man brukar göra. Samtliga avser ett representativt urval baserat på hela befolkningen.

Kanal	TNS-Sifo	SOM	Mediebarometern
P1 i Sveriges Radio	13	13	12 (16)
P2 i Sveriges Radio	2	2	3 (3)
P3 i Sveriges Radio	11	4	11 (12)
P4 i Sveriges Radio	31	26	30 (32)
Mix Megapol	10	4	7 (7)
Rix FM	12	6	13 (12)

Anm: Mediebarometerns siffror inom parentes gäller svarspersonerna i åldern mellan 15 och 79 år.

TNS-Sifo och Mediebarometern ligger relativt lika. Även om frågetekniken avser både räckvidden en enskild dag, alltså hur stor andel som beräknas ta del av en viss kanal. Att SOM-mätning ligger lägre hänger samman att den avser vanan, här avgränsad till lyssnande minst fem dagar i veckan och andelen tar inte hänsyn till att en viss andel av dem som inte lyssnar regelbundet kommer att göra det en enskild dag. De kanaler där SOM-mätningen ligger nära de två andra mätningarna är sådana där vanelyssnarna utgör en stor andel och där tillskottet av sporadiska lyssnare är begränsat. SOM-data kan också transformeras till räckviddstal (jfr Jakob Bjurs artikel i denna volym och Nilsson, 2004).

- ² Det begränsade antalet personer som regelbundet använder Mp3-spelare för att lyssna på radio har gjort att denna teknik exkluderats ur analysen.

Referenser

- Gustafsson, Karl-Erik & Weibull, Lennart (1992) *Mått på medier*. Lund: Studentlitteratur.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart, Wadbring, Ingela (2011) *Massmedier*. Stockholm: Ekerlids.
- Mediebarometern 2010* (2011). Nordicom-Sverige. Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2004) Vanliga och mer ovanliga dagars medieanvändning. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Severinsson, Ronny, *Den nya medieframtiderna – TV via satellit och kabel*. Avdelningen för Masskommunikation. Göteborg 1987.
- Strid, Jan (1993) Radiolyssnandet i Göteborg 1993. I L. Nilsson *Västsvenskan i fokus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2008) Radio i kris. I Holmberg, S, Weibull, L, (red) *Skilda Världar*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2009) Radiolyssnande – både stabilitet och förändring. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt Ljus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- TNS-Sifo Radioundersökningar*. Rapport I 2011. Stockholm: TNS-Sifo.

RADIO MOT STRÖMMEN

JAKOB BJUR

Medierna förändras, men så ock deras publik. Sedan etermediernas introduktion och skapande av en alltmer samtidig masspublik – radio på 1920-talet och TV på 1950-talet – har en successiv utbudsexpansion, accentuerad av internet, banat vägen för individualiserade medieanvändningsmönster (Bjur, 2009). Utöver utbudsexpansion har spridningen av mobila plattformar som mobiltelefoner, laptops och läsplattor möjliggjort medieanvändning på fler platser och i rörelse samtidigt som internetburna tjänster tillåter start av flöden av text, ljud och bild när vi själva vill (Urry, 2007). Följden har blivit en publik som kan se, höra och läsa i princip vad den vill, när och var den vill och som är förhållandevis fri att drivas av sina egna personliga intressen, preferenser och livsstilar inom ramen för sin mediekonsumtion (Jenkins, 2006).

Det digitala medielandskapet har parallellt med att individualisera massan fört in publiken i en tredje fas – nätverkssamhället (Castells, 1997). Från massa (mass) till individualiserad (individualized) till sammankopplad i nätverk (networked), eller för att vara precis: individualiserad och samtidigt sammankopplad (Bjur, 2011b). De nya tekniska möjligheterna att individualisera medieanvändning – och därmed göra den personlig – har samtidigt tekniskt sammanlänkat publiken – och därmed skapat en ny grund för re-socialisering (Klym & Montpetit, 2008). En publik sammanlänkad i nätverk är en scenförändring som redan idag omstöper mediekonsumtionen. Traditionella medier som radio, tv och tidningar har redan påverkats av medielandskapsförändringen som i förlängningen äger potentialen att radikalt förändra hur medieinnehåll cirkulerar och på vilket sätt medieorganisationer producerar, distribuerar och presenterar medierat innehåll. De framväxande nätverkens signifikans är således snarare än teknisk social och kulturell. Likt organiska lager växer nätverken fram och utvecklas på ett objektsglas av tekniska grundförutsättningar.

Radio får i detta kapitel exemplifiera hur ett traditionellt medium direkt och indirekt påverkas av det digitala medielandskapets framväxt och förändring. Radio som ju sedan länge varit mobilt och som sedan länge har fungerat som ett bakgrundsmedium och en fond för andra aktiviteter – väl lämpat för multitasking – borde vid en första anblick vara väl lämpat att möta framtiden. Ändå har 00-talet inneburit stadigt sjunkande siffror i antalet dagliga lyssnare och antalet minuter publiken i genomsnitt lägger på radiolyssnande (TNS-Sifo, 2000-2010; Mediebarometern, 2000-2010). Det sjunkande radioanvändandet beror dock inte nödvändigtvis på att radio har blivit sämre eller mindre relevant i sig. Alternativen till radio har blivit fler och publiken lägger allt mer tid på nya medieformer som sociala medier, gaming,

streamingtjänster för musik och bild osv. Tiden räcker helt enkelt inte till för allt, och det är allt fler aktörer som finns tillgängliga för att ta del av medietidskakan.

Syftet med detta kapitel är att detaljerat kartlägga de underliggande förskjutningar som pågått i radiolyssnande sedan millennieskiftet. Specifikt fokus är ställt till hur radions livscykel och roll i livet förändras i takt med att generationer radiolyssnare avlöser varandra. Nedan skärskådas även hur sambandet mellan Spotifyanvändning – framförd som en av de nya tjänster som direkt hotar radio (Lithner, 2010) – och radiolyssnande ser ut. Avslutningsvis diskuteras de generella hot och möjligheter en digital medieekologi kan innebära för radio och om ljud verkligen har en framtid.

Radions roll i livet – livsrytmen

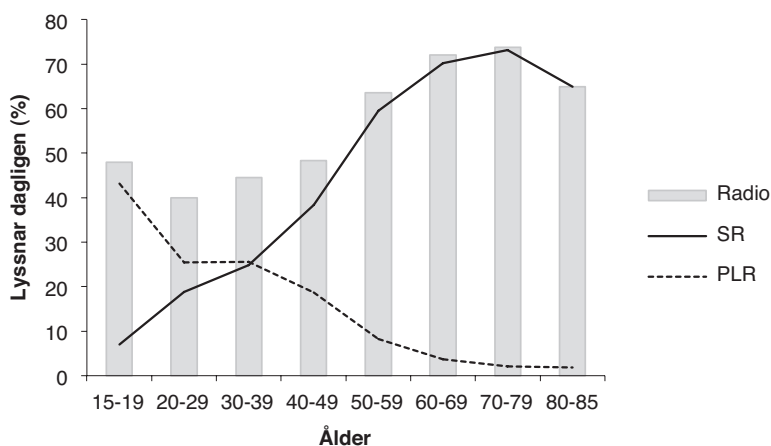
Sedan början av 1990-talet och avregleringen av radioområdet finns det något förenklat två olika typer av radio i Sverige. Den traditionella Public Service radion (Sveriges Radio) med de stora kanalerna P1, P2, P3 och P4 samt ett spektra Privata Lokalradiokanaler (nedan förkortat PLR). Mix Megapol (SBS Radio) och Rix FM (MTG) har över tid konsoliderat sin ställning som de två största privat lokalradionätverken år 2010 (Forsman, 2010). Om man ser till vilka lyssnargrupper som de olika kanalerna attraherar så står det mycket klart att de mer musikcentrerade PLR-kanalerna attraherar unga lyssnare medan Sveriges Radio har sina stora lyssnarskaror bland den äldre delen av publiken. Undantaget som bekräftar regeln är P3 som med en stor andel musik riktar sig till en yngre publik.

Det relativt sett höga lyssnandet på PLR bland unga har traditionellt givit anledning till att föra resonemanget att man så att säga insocialiseras i sitt radiolyssnande via PLR, för att sedan i takt med ökad ålder även inkorporera lyssnande på SR. Yngre lyssnare söker först och främst musik, vilket för denna grupp är ett starkt intresseområde och likaså ett område med hjälp av vilket man kan utforma och uttrycka sin identitet och tillhörighet. Denna relation mellan ungdomskultur och musik är ett väletablerat faktum och har en historia som även föregår ungdomskulturens födelse. I takt med att man blir äldre, börjar arbeta, skaffar bil, och blir alltmer involverad i samhällslivet blir det innehåll Public Service radion erbjuder av högre värde. Men en fråga man bör ställa sig idag är om en dylik insocialisering faktiskt finns, eller snarare om den fortfarande finns?

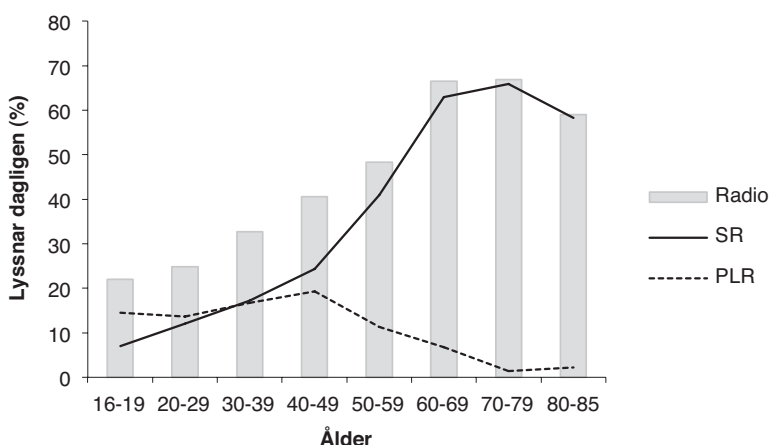
År 2000 framstod inte tanken om en introduktion till radiolyssnande via PLR som en helt orimlig tanke. Medan staplarna (Figur 1) i de två graferna illustrerar hur stor andel av skilda åldersgrupper i befolkningen som lyssnar på radio dagligen år 2000 och 2010, följer linjerna den motsvarande storleken på publiken för SR och PLR. Det dagliga radiolyssnandet ökar med stigande ålder och SR:s publik följer denna ökning närmast linjært. År 2000 är undantaget till denna linjära tillväxt dock de allra yngsta, 15-19 år som med ett stort lyssnande på nästan uteslutande PLR representerar ett lika stort totalt radiolyssnande som 40-49-åringarna. Även gruppen 20-29 år lyssnar mer på PLR än på SR medan nivåerna i lyssning möts

Figur 1 *Daglig användning av radio, PLR och SR i olika åldersgrupper år 2000 och 2010 (andel som uppger sig lyssna dagligen i procent)*

2000

2010

Kommentar: Andel av publiken som uppger att de lyssnar "dagligen" som svar på frågan: "Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?". Svarsalternativen är "dagligen", "5-6 dgr/v", "3-4 dgr/v", "1-2 dgr/v", "Mer sällan", "Aldrig". Måttet representerar en speciell form av daglig räckvidd i och med att den högsta uppgivna frekvensen för en enskild radiokanal inom respektive samling kanaler får representera räckvidden för Radio, SR respektive PLR. Räckviddsmåttet för SR bygger med andra ord på frekvensen i lyssnandet på SR:s enskilda kanaler (P1, P2, P3 och P4) och inte på frågan "Hur ofta brukar du lyssna på SR?". Den kanal som har störst räckvidd definierar räckvidden, även om det är fullt möjligt att man lyssnar på olika kanaler olika dagar och därmed de facto bygger en större räckvidd. Antal svarande (2000) = 3397, (2010) = 3305.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

bland 30-39-åringarna för att sedan vara klart högre för SR bland samtliga äldre åldersgrupper. Radiolyssnandet framstår således år 2000 närmast funktionsuppdelat mellan SR och PLR. De två linjerna formar ett kryss som innebär att PLR år 2000 tog hand om den yngre delen av publiken medan SR tog hand om den äldre delen. Tanken om en interaktion via insocialisering förefaller helt enkelt plausibel. Om man studerar samma förhållande tio år senare är dock inte bilden lika klar, och för den delen heller lika ljus, för radio, PLR och SR.

Den mest uppenbara skillnaden mellan graferna (Figur 1) är att det totala radiolyssnandet fram till idag – år 2010 – har minskat avsevärt. Till följd av att framförallt PLR, men även SR, tappat greppet om den unga publiken följer radiolyssnadets omfattning idag helt ålder. SR:s publikkurva följer precis som förut denna livscykelutveckling, men på en lägre nivå, medan PLR istället för att ha sin största lyssnarskara bland de yngsta har störst publik i åldersgruppen 40-49. Den förut så tydliga uppdelningen av publiken mellan SR och PLR framstår som allt svagare. Tanken om en insocialisering i radiolyssnade via PLR verkar i det närmaste långsökt utifrån den bild av radio vi ser idag då de korsade kurvorna snarast verkar vara på väg att försvinna. Istället för en radio som kunde ge olika generationer olika typer av innehåll tycks radion gå mot en medieform som allt tydligare växer i betydelse alltefter som vi med ökad ålder mognar in i radiolyssnandet. Men är det verkligen så att vi alla en dag kommer att bli radiolyssnare, 1980- och 1990-talister precis som 40- och 50-talister? Ett alternativt sätt att närma sig radions utvecklingen det senaste decenniet är att se den utifrån ett generationsperspektiv (Bjur, 2010).

Generationer av radiolyssnare

Interneterans kära barn har givits många namn: digitala infödingar, de digitalt födda, feed me generation. En samlande tanke bland de upphovsmän som namngivit de nya generationer som fötts in i interneternas utbudsöverflöd är att dessa generationer på något sätt är annorlunda, när andra drömmar och bär på andra förväntningar. Utan att fördjupa diskussionen alltför mycket kan det nämnas att det finns gott om forskning som säger precis det motsatta: att dessa generationer precis som tidigare generationer är heterogena och består av såväl individer som representerar nya förhållningssätt till världen och tillvaron som individer av det högst traditionella virket. Hur som helst så har diskussionen kring det nya medielandskapets omvälvande förändring fått till följd att generationer som fenomen kommit att diskuteras och användas allt mer.

Att använda generationer som analytiskt redskap vid studier av just medieanvändning har visat sig fruktbart. Detta på grund av att medieanvändning är en högst rutinartat beteende som ofta är starkt vanemässigt och därmed trögföränderligt (Weibull, 1983). En stor del av de vanor vi som individer bär med oss genom livet etableras tidigt, och medieforskning har exempelvis pekat på tendensen att tidningsläsningsmönster etablerade kring 25 års ålder starkt indikerar framtida

tidningsläsning (Andersson & Wadbring, 2008; Nilsson et al., 2008). Om man ser radiolyssnandets utveckling under den senaste tioårsperioden utifrån ett generationsperspektiv framkommer en mer detaljerad bild av vad som pågår under ytan hos radiopubliken. Genom att syntetisera och föra samman informationen i de två ovan presenterade graferna kan man nå följande uppställning (Tabell 1) sedd utifrån olika generationers utveckling av sitt radiolyssnande över tid.

Tabell 1 Generationer av lyssnare på radio, SR och PLR år 2000 och 2010 (andel som uppger sig lyssna dagligen i procent)

	Daglig räckvidd år 2000			Daglig räckvidd år 2010			Förändring 2000-2010				
	Ålder år 2000	Radio	SR	PLR	Ålder år 2010	Radio	SR	PLR	Radio	SR	PLR
90-talister		x	x	x	16-19	22	7	15	x	x	x
80-talister	15-19	48	7	43	20-29	25	12	14	-23*	5*	-30*
70-talister	20-29	40	19	26	30-39	33	17	17	-7	-2	-9
60-talister	30-39	45	25	26	40-49	41	24	19	-4	-1	-6
50-talister	40-49	48	38	19	50-59	48	41	11	0	3	-7
40-talister	50-59	64	60	8	60-69	67	63	7	3	3	-2
30-talister	60-69	72	70	4	70-79	67	66	1	-5	-4	-2

Kommentar: För frågekonstruktion, se kommentar till Figur 1. För kontinuiteten skull har här samma åldersgrupper som tidigare behandlats i kapitlet förts in i generationsanalysen. Generationerna avviker därför något från de generationer de sägs spegla i den mening att de är definierade utifrån aktuell ålder vid undersökningstillfället och ej födelseår. Generationerna är ömsesidigt uteslutande men detta innebär att i gruppen 70-talister ingår respondenter födda 1970-1980, 80-talister födda år 1980-1990, osv. Antal svarande (2000) = 3397; (2010) = 3305. *Avser förändring från nivån för den äldre hälften 80-talisterna (2000) i relation till nivån för hela generationen (2010).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

I tabell 1 kan man följa hur olika generationer (födda skilda årtionden) utvecklats sitt lyssnande på radio över tid. Man kan exempelvis se hur tappet av dagens unga lyssnare (16-29 år gamla år 2010) är en kombination av att 80-talisterna i hög grad har övergivit radio (48 till 25 procent) och att 90-talisterna som ny lyssnargrupp lyssnar ännu mindre på radio (22 procent) än 80-talisterna idag (25 procent). Tappet är som man kan se till största delen orsakat av att PLR har förlorat avsevärda lyssnargrupper (-30 procent bland 80-talister) samtidigt som man inte lyckats skapa nya (15 procent av 90-talisternas lyssnar idag dagligen på PLR kontra 43 procent av 80-talisterna när de var i motsvarande ålder år 2000). SR har bland 80-talisterna ökat något (5 procent) – helt i linje med förväntade livscykel förändringen i SR-lyssnande – och

90-talisterna lyssnar idag i liten, men samma (7 procent), utsträckning på SR som 80-talisterna år 2000.

Uppställningen i generationer ger som genomgången ovan av 80- och 90-talister visar mycket information om förändringsmönster i radiolyssnandet. Varje generation kan följas och skärskådas på samma sätt. Medan de två första samlingskolumnerna visar de konkreta dagliga räckviddstalen för radio, SR och PLR år 2000 respektive år 2010 summerar den tredje samlingskolumnen förändringen över tid. Om man fokuserar summeringen av förändring kan man se att det generella radiolyssnandets tillbakagång (kolumnen Radio) förutom litet lyssnade bland 90-talister och starkt sjunkande lyssnande bland 80-talister även är orsakat av minskat lyssnande bland 70-talister, 60-talister och 30-talister. De enda generation som går mot strömmen och ökar är 40-talisterna medan 50-talisterna ligger kvar på samma nivå.

Generationseffekter och livscykelbrott

Sammanfattningsvis är den stora orsaken till radions publika tillbakagång under 00-talet att PLR förlorat greppet om den unga publiken (80- och 90-talister) i kombination med ett generellt fall för både PLR och SR. Att PLR inte längre kan sägas insocialisera unga lyssnare i radio är följaktligen en första form av brott med den radioekologi som rådde vid millennieskiftet. Det faktum att PLR sedan tappat lyssnade i takt med att publiken åldras är dock helt förväntat, medan samma utveckling för SR går utöver det förväntade. Som generationsanalysen ovan illustrerade har precis detta oväntade förhållande för SR inträtt under 00-talet. SR tappat över tid lyssnare bland såväl 60- och 70-talister som bland 30-talister. Om åldrande generationer skulle bete sig som tidigare generationer SR-lyssnare skulle inte förhållande existera, vilket innebär att ett andra brott i radiolyssnandets livscykel följaktligen är skönjbart år 2010.

Om den utveckling som skett sedan millennieskiftet och fram till idag fortsätter enligt samma mönster kommer radion om tio år ytterligare ha försvagat sin ställning bland publiken, då med en allt äldre lyssnarskara över tid accentuerad av stadigt sjunkande räckvidder bland befintliga yngre generationer lyssnare och lägre ingångsnivåer bland tillkommande nya lyssnargenerationer. Frågan som man då ställer sig är om detta radions problem skulle kunna vara knutet till någon specifik faktor som på något sätt skulle kunna hanteras. En dylik faktor som under senare år framförts som en möjlig orsak eller snarare katalysator till radions tillbakagång är Spotify. I det följande skall Spotify provas som plausibel delvis förklaring till radios tillbakagång.

Spotify som tidstjuv och kärnvärdesknäckare

Anledningen till att just Spotify är en relevant förklaringsfaktor är att tjänsten sedan sin lansering i oktober 2008 i Sverige har fått en vid spridning och substantiell

användning. Spotify representerar i sin utformning som leverantör av streamad musik en indirekt konkurrent till radio som allt sedan begynnelsen har byggt stora delar av sitt värde kring att leverera ny såväl som välkänd musik. Spotify har vidare en affärsmodell som delvis bygger på en reklamfinansierad tjänst vilken varvar ”radioreklam” med musik (så kallad freemium) som utgör en direkt konkurrent till den Privata Lokala Radion när det gäller annonseringsintäkter. Det senare förhållandet kan dock förändras om Spotify gör allvar av att inom kort kraftigt kringskära och försämra sin freemium-version (vilket kan driva användare att börja betala för premium-versionen). I det följande skall Spotify som ett exempel på en ny typ av tjänst för streamad musik över nätet provas som plausibel delvis förklaring till radions tillbakagång.

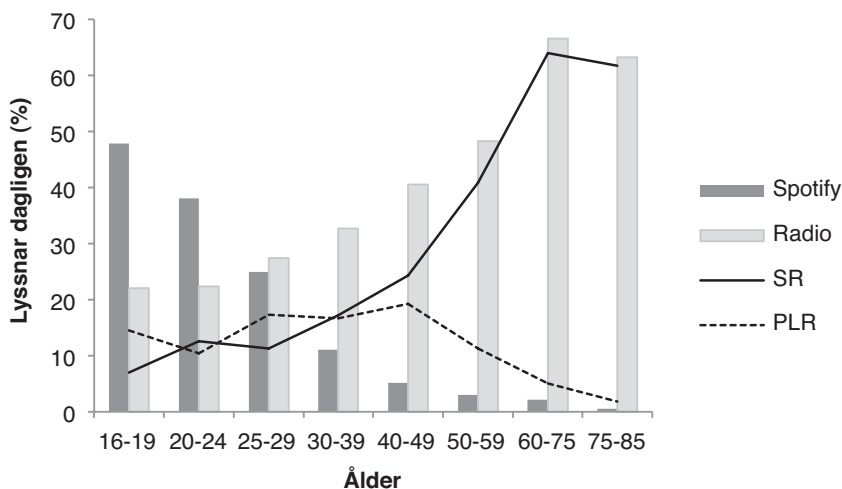
Men hur likt radio är egentligen Spotify? Är det inte frågan om två helt olika saker? Till viss del är det givetvis äpplen och päron. Men den indirekta konkurrensen från andra mediaslag och tjänster är den nya vardag som det digitala medielandskapet bjuder traditionella etablerade aktörer. Varje ny tjänst måste ta mediekonsumenters tid i anspråk och inverkar på detta sätt direkt på andra medier. På detta sätt skulle exempelvis sociala medier idag kunna sägas utgöra ett större hot mot PLR och SR än de någonsin utgjort visavi varandra (avregleringen av radiomarknaden inräknad). När utbudet av tjänster och innehåll tillgängligt via internet exploderat är helt enkelt tidstjuvarna fler och kanske även effektivare (jmf. Bergström samt Strid i denna bok).

Utöver det enkla faktum att nya tjänster tar tid i anspråk så är det dock så att vissa äpplen (radiokanaler) är mer lika vissa päron (Spotify). Om man ser till olika radiokanalernas utbud så är de av skiftande karaktär. En större skiljelinje går dock mellan SR och PLR. SR representerar en större omfattning programradio, vilken i egenskap av avgiftsfinansierad är reklamfri, medan PLR över tid har renodlats till musikburen reklamfinansierad nationell flödesradio. Med MTG:s lansering av ”talk radio” i den nya kanalen Radio 1 i april 2011 bröts för första gången på länge denna trend av renodling och denna etablerade gränslinje. Utifrån de olika kanalernas utbudskaraktär skulle ett rimligt antagande vara att om Spotify verkligen har faktisk åverkan på radiolyssnandet så borde dess effekter vara störst för de kanaler som i hög grad bygger sitt kärnvärde kring just musik – dvs PLR och av Sveriges radios kanaler främst P3. Precis som grafen visar har Spotify också sina mer frekventa användare bland yngre åldersgrupper.

Den dagliga användningen av Spotify är större än för radio bland 16-24 åringarna medan den ligger på mer eller mindre samma nivå för 25-29-åringarna. Bland de allra yngsta använder nära hälften Spotify dagligen medan användningen sedan sjunker närmast linjärt med ökad ålder. I förhållande till radio är således användningen av Spotify diametralt motsatt och dess spridningsmönster är mer likt publikgrupperna för PLR än för SR. Om det nu skulle vara så att Spotify utgjorde en katalysator för radions tillbakagång och då speciellt för PLR så borde man kunna finna en substantiell skillnad i användningen av radio mellan de som använder Spotify ofta i relation

till de som använder det mer sällan eller aldrig. Bland de frekventa användarna av Spotify borde det förväntade radiolyssnandet vara mindre än bland de övriga.

Figur 2 *Daglig användning av Spotify i olika åldersgrupper i relation till totalt radiolyssnade, lyssnade på SR och PLR år 2010 (andel som uppger sig lyssna dagligen i procent)*

Kommentar: För frågekonstruktion radiolyssnade, se kommentar till Figur 1. Frågekonstruktion Spotify: Andel av publiken som på följdfrågan "Och hur ofta har du gjort följande på internet?" svarat att de "dagligen" "Använt musiktjänst (ex. Spotify, Last.fm)". Utifrån liknande räckviddsmätningar (Lithner, 2010) kan Spotify antas utgöra den huvudsakligen tjänsten svaren avser. Antal svarande (Spotify) = 4902; (Radio) = 3305.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Vid kontroll av denna hypotes att Spotify innebär minskad användning av radio med kontroll för ålder visar det sig dock inte finnas några signifikanta skillnader i nyttjande av radio kopplade till Spotifyanvändning. Inte för radio i stort, för SR-lyssnade eller för lyssnade på PLR. År 2010 går det ännu inte i någon enskild åldersgrupp att spåra en tydlig negativ effekt av Spotify radio även om Spotify tillsammans med andra internetburna tjänster givetvis indirekt har inneburit att medietiden tillgänglig för radio över tid blivit allt mer begränsad. Intressant att notera är istället att skillnaderna om än ej signifikanta är allt annat än entydigt pekande i en riktning. Bilden idag är att Spotify snarare än en ersättning kanske utgör ett komplement. Kanske skulle det till och med kunna vara så att Spotify i det stora hela främjar en ny lyssnarkultur som i förlängningen skulle kunna påverka radion positivt.

Ljudets synlighet – Radions framtid

Det digitala medielandskapet har drivit fram en mediekonvergens som gjort att gränserna mellan traditionella medier som tidningar, radio och TV blir allt suddigare och otydligare. För radion, som tidigt var snabb och mobil, har utvecklingen inneburit ett hot i den mening att i takt med att hela omgivningen blivit allt snabbare och mobilare framstår radion idag som förhållandevis långsam och stationär (jmf. Strid i denna bok). Men samtidigt som mediekonvergens på detta sätt innebär hot öppnar det möjligheter till förändring och omdefiniering av vad radio är och vad radio skall vara, i framtiden.

De livscykelbrott och generationseffekter som vi kan se för radio idag är som har antytts vid ett flertal tillfällen i kapitlet del av och en följd av den större transformering av medielandskapet som pågår. Radion är inte ensam om att drabbas av tillbakagång i en tid då antalet internetburna aktiviteter, av vilken Spotify är en, formligen exploderar och tar en allt större del av konsumenters medietid i anspråk. Tidningsindustrin blöder, musik-, film- och förlagsindustrin omstöps i grunden medan TV-industrin av någon anledning verkar överleva även denna teknologiska revolution. Kanske är det bara så enkelt att TV som starkt vardagslivsförankrat och bildbundet medium helt enkelt lämpar sig väl för en tid då vi omger oss med allt fler skärmar av varierande storlek. Tänkvärt inför framtiden är ljudets specifika ställning i det digitala medielandskapet, drivet av text – genom sökning – och förmedlat via bildskärmar. Kanske är det så att radions framtid är tätt kopplat till ljudets synlighet (Bjur, 2011a). Mer om det får vi se, läsa och förhoppningsvis höra, i framtiden.

Referenser

- Andersson, Ulrika & Ingela Wadbring (2008) Användningen av medier i förändringens tidevarv. I Håkan Hvitfelt & Gunnar Nygren (red.) *På väg mot medievärlden 2020* (4:e upplagan), s. 91-108. Lund: Studentlitteratur.
- Bjur, Jakob (2009) *Transforming Audiences – Patterns of individualization in Television Viewing*. Avhandling JMG, Göteborgs universitet.
- Bjur, Jakob (2010) *Radiolyssnadet 2020 – generationer och livscykel*. Prognos framställd som underlag till Sveriges radios Framtidsutredning. Sverges Radio: Stockholm.
- Bjur, Jakob (2011a) *Visuality of Sound – Future of Radio*. Anförande på RadioDays Europe 2011, Köpenhamn 17-18 mars 2011.
- Bjur, Jakob (2011b) *Thickening Behavioural Data – Towards an Increased Meaningfulness of Audience Measurement Data*. Paper presented at COST-IS0906 Transforming Audiences, Transforming Societies conference: New challenges and methodological innovation in European media audience research. Zagreb April 7-9, 2011.
- Castells, Manuel (1996) *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.

- Jenkins, Henry (2006) *Convergence Culture – Where Old and New Media Collide*. Cambridge (MA): MIT Press.
- Forsman, Michael (2010) *Lokal radio i konferens 1975-2010: Utbud, publik och varumärken*. Stiftelsen Etermedierna i Sverige. Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Klym, Natalie & Montpetit, Marie José (2008) *Innovation at the Edge: Social TV and Beyond*. MIT CFP – VCDWG Working Papers. Cambridge: MIT.
- Lithner, Anders (2010) Radio vs. Spotify. Anförande vid Radiopuls 25 maj 2010. Stockholm, Teracom.
- Mediebarometern (2000-2010) *Mediebarometern*. Nordicom, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa; Ohlsson, Jonas & Sternvik, Josefine (2008) ”Pressande tider för den prenumererade morgontidningen”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Skilda världar*. Rapport nr. 44. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Sveriges Radio (2010) Attitydundersökningen, Utförd av TNS-Sifo.
- TNS-Sifo (2000-2010) Kvartalsrapporter av radiolyssnandet i Sverige. TNS-Sifo: Stockholm.
- Urry, John (2007) *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige: tidningsinnehav, tidningsval, läsvanor*. Stockholm: Liber Förlag.

SMÅBARNSFÖRÄLDRARS SYN PÅ TELEVISIONENS BARNKANALER¹

GABRIELLA SANDSTIG

Föräldrarnas attityder till mediernas innehåll och påverkan, snarare än statlig censur eller föräldrarnas egna medievanor, har visat sig vara den mest betydelsefulla faktorn för att motverka att barn utsätts för skadligt medieinnehåll (Warren, 2003). Framförallt handlar det om negativa attityder och att skydda barn från televisionens skadliga effekter som utvecklande av aggressivt beteende till följd av medievåld. Något som forskningen kring medieeffekter ägnade mer än halva det förra seklet åt att fastställa (Lowery and DeFleur, 1995). Nyare forskning har också visat att medierna, även om de inte är den huvudsakliga orsaken, kan påverka barnfetma, brister i barnens sociala och kognitiva utveckling och alla tänkbara aspekter av barns hälsa, detta gällande såväl äldre typer av medier som nyare (Strasburger m.fl., 2009).

Men även om det främst forskats kring mediernas negativa inflytande på barn, har man inom medieforskningen under senare år börjat uppmärksamma också mediernas positiva inverkan på barns utveckling. En anledning till det förnyade intresset och intresset för just småbarn (0-6 år) är att även de minsta till följd av ett förändrat medielandskap med nya medier och större utbud och valfrihet i större utsträckning än tidigare har möjlighet att delta som aktörer (Carlsson, 2010; Livingstone m.fl., 2009; Tuftu m.fl., 2007; von Feilitzen m.fl., 2007). Inom forskningen påtalas relevansen av att föräldrarna inte bara väljer bort sådant medieinnehåll som kan vara skadligt, utan att de främjar barnens förmåga att tolka och även kritiskt granska mediernas budskap (Funk m.fl., 2009). Något som inte minst manifesteras av den vid årsskiftet nybildade myndigheten Statens Medieråd, som i motsats till det gamla Medierådet inte bara ska arbeta med att minska riskerna för skadlig mediepåverkan när det gäller barn och unga, utan dessutom ska stärka barn och unga som medvetna medieanvändare (se även Carlsson, 2006).

I detta kapitel är det småbarnsföräldrarnas åsikter om vilken tv-kanal de tycker har de bästa barnprogrammen som är i fokus. Efter en kort inledande beskrivning av svenskarnas åsikter om den bästa barnkanalen, följer en analys av hur dessa åsikter har förändrats över tid. Kapitlet avslutas med en tvärsnittsanalys av sambandet mellan denna åsikt och småbarnsfamiljens och allmänhetens medievanor respektive allmänna intryck av dessa tv-kanaler 2010.

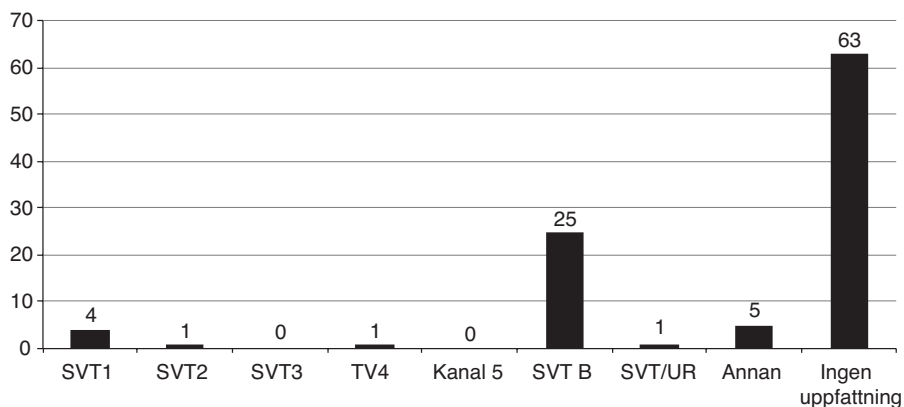
Vilken är den bästa tv-kanalen för barn?

Majoriteten, närmare två tredjedelar av svenskarna har ingen uppfattning om vilken som är den bästa barnkanalen. En fjärdedel av dem som har en åsikt är dock överens

om att SVT B Barnkanalen – som sedan 2002 är SVT:s barnkanal som distribueras gratis i samtliga större distributörens basutbud – har de bästa barnprogrammen. En liten minoritet, ca var tionde svensk anser också att det är någon av SVT:s övriga kanaler (SVT 1, SVT 2 eller SVT/UR) alternativt någon annan kanal än de som omnämnts som har de bästa barnprogrammen (figur 1). Skulle vi bara utgå från dem med uppfattning är det omkring två tredjedelar av svarspersonerna som anger SVT B.

Vi har inte frågat specifikt efter vilka andra tv-kanaler det är tal om, men de barnkanaler som ingår i det svenska tv-utbudet förutom SVT B är de sex betal-tv-kanaler: Disney Channel, Disney XD, Nickelodeon, Playhouse Disney Cartoon Network, Boomerang samt Nick Junior.

Figur 1 Allmänhetens åsikt om vilka tv-kanaler som har de bästa barnprogrammen 2010 (procent)

Kommentar: Frågans formulering: Vilken tv-kanal tycker du har de bästa programmen när det gäller: (Markera endast en kanal per rad.) Andelarna från det första frågealternativet: Barnprogram, redovisas i figuren ovan. Svarsalternativen var i följande ordning från vänster till höger: SVT1; SVT2; TV3; TV4; Kanal 5; SVT B Barnkanalen; SVT/UR Kunskapskanalen; Annan kanal; Ingen uppfattning. Totalt antal svarande=1582.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

En troligt förklaring till SVT B Barnkanalens popularitet är att den som gratiskanal är mer spridd än övriga barnkanaler i det svenska utbudet. SVT:s egna undersökningar visar att penetrationen för SVT B bland de individer som har uppgett att de har småbarn (under 7 år) i hushållet under året 2010 uppgår till 90 procent. Detta kan jämföras med mindre än halva spridningen för Nickelodeon (47 procent) och Disney Channel (38 procent).

Ser vi närmare på skillnader i åsikten om SVT B som den bästa barnkanalen finns det inga signifikanta skillnader mellan kvinnor och män men däremot efter ålder, utbildningsnivå och hushållsinkomst. De yngre (16-29 år) och de som är i åldern då de kan antas ha barn boende hemma (30-49 år) anser i högre utsträckning än äldre att SVT B har de bästa barnprogrammen medan det omvända förhållandet gäller dem som inte har någon uppfattning. Det är också vanligare att ha en uppfattning respektive att anse att SVT B är den bästa barnkanalen ju högre utbildningsnivå eller hushållsinkomst man har. Detta är också samma grupper som generellt har ett stort förtroende för SVT. I stort saknas det signifikanta skillnader efter bedömning av subjektiv klass, om man bor i en storstad eller på landsbygden samt efter ideologisk orientering.

Med andra ord finns det utifrån en granskning av sambanden mellan åsikten om den bästa barnkanalen och demografiska indikatorer två typer av faktorer att undersöka närmare: betydelsen av ålder samt ekonomiskt och kulturellt kapital. Jag kommer i detta kapitel främst att fördjupa mig i betydelsen av ålder.

En tänkbar förklaring till de yngres positiva inställning till SVT B är att deras egen erfarenhet av att ha tittat på barnkanalen under sin egen uppväxt (när dessa program tidigare visades i SVT1) fortfarande kan antas vara aktuell. Utifrån MMS-data för året 2010 går det också att utläsa att det främst är barn i åldrarna 3-6 år, och deras föräldrar som tittar på SVT B. Den positiva inställningen bland 30-49 åringar skulle därför kunna förklaras av att det också främst är denna grupp som också har småbarn i hushållet och tillika tittar på barnkanalen tillsammans med sina småbarn.

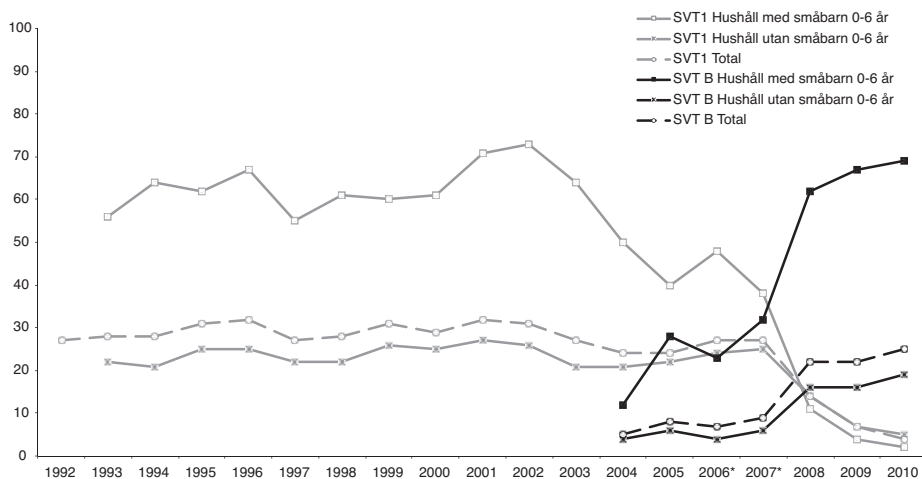
Drygt 80 procent av hushållen är flerpersonershushåll och i en sjättedel (15 procent) av dessa återfinns småbarnsfamiljer (barn i åldern 0-6 år). I dessa småbarnsfamiljehushåll saknar en tredjedel syskon medan drygt två tredjedelar av barnen har ett eller flera syskon (68 procent). Ser vi närmare på hur åsikten om den bästa barnkanalen fördelar sig i hushåll där det finns, respektive saknas småbarn ser det ut enligt följande. Drygt två tredjedelar (69 procent) av småbarnsföräldrarna (eller bland de svarande som bor i hushåll där småbarn bor regelbundet) är överens om att det är SVT B Barnkanalen som har de bästa barnprogrammen 2010. Den övervägande andelen som saknar småbarn i hushållet har ingen uppfattning i frågan, men också en sjättedel av dem som saknar småbarn i hushållet.

Hur har åsikterna förändrats över tid?

Åsikten om den tv-kanal som har de bästa barnprogrammen, har sedan den började att mätas inom ramen för SOM-undersökningarna 1992, varit ganska stabil. Under större delen av 1990-talet och fram till 2002 då SVT B startade delade närmare en tredjedel av allmänheten åsikten om att SVT1 hade de bästa barnprogrammen (figur 2). Efter introduktionen av barnkanalen, fram till och med 2007 sjunker andelen som anser att SVT1 har den bästa barnkanalen med ca fem procentenheter, för att därefter sjunka mer drastiskt ner till knappt fyra procent. Motsvarande ökning

går sedan 2004 att skönja för SVT B som den bästa barnkanalen. Andelen svenskar som anser att SVT B har de bästa barnprogrammen ligger 2010 på motsvarande nivå som vad SVT1 hade före introduktionen av barnkanalen (ca 25 procent).

Figur 2 Småbarnsföräldrarnas åsikt om de tv-kanaler som har de bästa barnprogrammen 1993-2010 (procent)

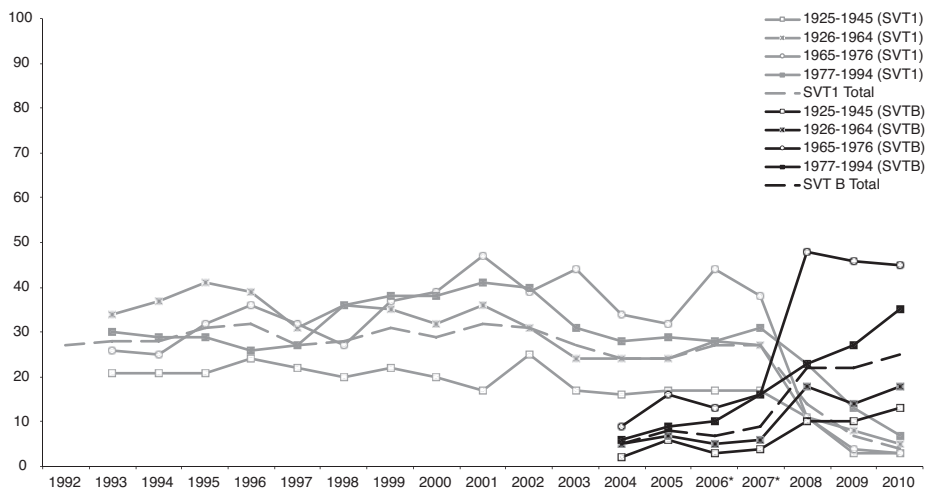
Kommentar: Frågans formulering (se figur 1) har varit i stort sett likadan sedan den först ställdes 1992. Dock har de tillgängliga svarsalternativen sett något annorlunda ut genom åren. SVT B Barnkanalen tillkom först 2004 och *) svarsalternativen på frågan om vilken tv-kanal som man ansåg hade de bästa barnprogrammen skiljde 2006 och 2007 inte på SVT och SVT2.

Källor: De nationella SOM-undersökningarna 1992–2010.

Småbarnsfamiljerna ligger klart högre än familjerna utan barn, men följer fluktuationerna i allmänhetens åsikt om den bästa barn-tv-kanalen. Andelen som anser att SVT1 och vidare SVT B, ligger generellt sett mycket högre (figur 2). För att det ska gå att tala om en livscykeffekt i åsikten om den bästa barn-tv-kanalen bör åsikten generellt sett ligga på en konstant högre nivå över tid. Något också åsikten, med undantag av kanalbytena under mitten av 2000-talet, också har gjort.

Åsikten har också som visats ovan ett samband med ålder, där man tenderar att tycka SVT B har de bästa barnprogrammen om man är ung eller är i en ålder när man förväntas ha småbarn. Men det kan också vara relevant att undersöka sambandet med generationstillhörighet då det också är tänkbart att åsikten om den bästa barn-tv-kanalen är ett resultat av att man ”växt upp” med denna. Om det är tal om generationseffekter ska åsikten om bästa barnkanalen ”följa med” generationens åsikt från det tillfälle när generationen så att säga växte upp med mediet eller kanalen.

Figur 3 Fyra generationers åsikt om de tv-kanaler som har de bästa barnprogrammen 1993-2010 (procent)

Kommentar: Generationstillhörigheten är baserad på frågan om när man är född och är baserad på en indelning i generationer efter Zukin (2006).

Källor: De nationella SOM-undersökningarna 1992–2010.

Som vi kan se finns det klara generationseffekter fram till och med kanalbytet 2004. Bland de två första generationerna (födda 1925-1945 och 1946-1964) som etablerat medievänor utifrån monopoltidens barnprogrammen i en enda tv-kanal går det att skönja en ganska stabil, om än svagt nedåtlutande trend (figur 3). I de två senare generationerna (födda 1965-1976 och 1977-1994) som antingen växt upp med den stora satsningen på pedagogiska barnprogram på 1970-talet eller den nya konkurrensutsatta marknaden, har trenden också varit ganska stabil, om än svagt uppåtgående. Vad vi ser fram till och med kanalbytet är alltså förutom generationseffekter också inslag av samhällseffekter, där så att säga främst de yngre generationerna anpassar sig det förändrade medielandskapet. Det märks inte minst tydligt efter kanalombytet där generationseffekterna är mycket svagare och samhällseffekterna drar ifrån.

Vad bestämmer attityden till SVT B?

Vi vet sedan tidigare studier att det finns ett generellt samband mellan medietityder och medievänor (se Bergström och Weibull, 2008). Åsikten om den bästa barnkanalen har också samband med i vilken utsträckning man regelbundet tittar på motsvarande tv-kanaler. Det finns också ett generellt samband mellan allmänhetens

skattningar av den bästa barnkanalen (bland dem som har en uppfattning), och hur ofta de brukar titta på olika tv-kanaler. De starkaste sambanden finns mellan åsikten om den bästa barnkanalen och tittandet på någon av SVT:s kanaler, särskilt SVT B (Pearsons $r=0,28$) och SVT1 (Pearsons $r=0,24$), medan sambanden mellan åsikten och tittandet på de övriga kanalerna i det svenska utbudet är svagare (Pearsons $r \geq 0,12$). Nedan följer en vidare tvärsnittsanalys av sambandet mellan åsikten om den bästa barnkanalen och själva vanan av att titta på tv samt betydelsen av det allmänna intrycket av SVT B.

Tabell 1 Andel som anser att SVT B har de bästa barnprogrammen efter hur ofta man tittar på tv-kanaler i det svenska utbudet (procent)

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	SVT B Barn- Kanalen	SVT/UR Kunskaps- kanalen
Minst 5dgr/veckan	26	26	31	27	32	82 ¹	36 ¹
1-4 dgr/veckan	28	27	27	27	29	68	31
Mer sällan/aldrig	22	23	18	12	16	17	23

Kommentar: Frågans formulering: Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler? Svartalternativen var i följande ordning, från vänster till höger: Har ej tillgång; Dagligen; 5-6 dgr/veckan; 3-4 dgr/veckan; 1-2 dgr/veckan; Mer sällan; Aldrig. Andelarna i tabellen avser dem som har tillgång till kanalen och de som har uttryckt en åsikt. Antal respondenter som svarat minst 5dgr/veckan; 1-4 dgr/veckan; Mer sällan/aldrig; är i följande ordning: SVT1: 977, 403, 247; SVT2: 875, 438, 315; TV3: 464, 541, 510; TV4: 917, 520, 186; Kanal 5: 390, 516, 608; SVTB: 88, 145, 1337; SVT/UR: 95, 373, 1122. ¹ Observera att antalet respondenter är lågt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

De som minst en gång i veckan eller oftare tittar på SVT B gör föga oväntat en mycket positiv av bedömning av barnprogrammen i SVT B. Av dem som tittar minst fem dagar i veckan, anser drygt 80 procent att SVT B har de bästa barnprogrammen och motsvarande andel bland dem som tittar en till fyra dagar i veckan uppgår till en dryg tredjedel (68 procent) (tabell 1). I övrigt är det små skillnader i åsikten om att SVT B har de bästa barnprogrammen efter vilken tv-kanal man tittar på. En dryg fjärdedel av dem som minst fem gånger i veckan tittar på någon av de resterande kanalerna i det svenska utbudet anser att SVT B är den bästa barnkanalen.

Vanan av att konsumera medier har i flera studier också visat sig ha ett starkt positivt samband med förtroendet för motsvarande medier (jfr Lennart Weibulls kapitel om medieförtroende i denna volym). Nu är förtroendefrågan inte ställd specifikt att gälla förtroendet för SVT B, men det finns ett svagt samband mellan åsikten om den bästa barnkanalen (bland dem som har en uppfattning) och förtroende för SVT (Pearsons $r=0,10$). Det finns också ett generellt samband mellan allmänhetens skattningar av den bästa barnkanalen (bland dem som har en uppfattning), och

deras allmänna intryck av de svenska tv-kanaler, men med undantag för sambandet med intrycket av SVT B (Pearsons $r=0,30$), är sambanden svaga (Pearsons $r>=0,14$).

Bland dem som har en positiv inställning till SVT B är det 70 procent som anser att SVT är den bästa barnkanalen (tabell 2). Men också bland dem som inte anser att de har något positivt eller negativt intryck av SVT B, anser drygt en tredjedel att SVT B har de bästa barnprogrammen. Med undantag för dem som har ett positivt intryck av SVT/UR, är det en dryg fjärdedel bland dem som har ett positivt intryck av resterande kanaler i utbudet som också anser att SVT B är den bästa barnkanalen.

Tabell 2 Hur stor andel som anser att SVT B har de bästa barnprogrammen efter det allmänna intrycket av de svenska tv-kanalerna (procent)

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	SVT B Barn- Kanalen	SVT/UR Kunskaps- kanalen
Positiv	26	27	33	29	32	70	36
Varken eller	31	30	23	24	26	34	36
Negativ	24 ¹	28 ¹	28	23	29	16 ¹	29 ¹
Ingen uppfattning	3	3	14	3	13	4	11

Kommentar. Frågans formulering: Vilket är ditt allmänna intryck av de svenska tv-kanalerna? Svartalternativen var i följande ordning, från vänster till höger: Mycket positivt; Ganska positivt; Varken positivt eller negativt; Ganska negativt; Mycket negativt; Ingen uppfattning. Andelarna i tabellen avser dem som har svarat på frågan. Antal respondenter som svarat Mycket eller ganska positivt; Varken positivt eller negativt; ganska eller mycket negativt; är i följande ordning: SVT1:1191, 259, 68, 127; SVT2: 1070, 335, 88, 152; TV3: 565, 459, 270, 352; TV4:1059, 311, 122, 153; Kanal 5:569, 445, 206, 427; SVTB:410, 254, 38, 944; SVT/UR: 593, 324, 52, 678.¹ Observera att antalet respondenter är lågt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Nedan granskar jag med hjälp av en regressionsanalys den självständiga effekten på åsikten om den bästa barnkanalen efter de indikatorer som visat sig vara mest betydelsefulla: tittandet på SVT B respektive SVT1, ålder, om man har småbarn i hushållet, utbildning och hushållsinkomst. Även om det allmänna intrycket av SVT B uppenbarligen är betydelsefullt för åsikten om den bästa barnkanalen, ligger den för nära åsikten om den bästa barnkanalen för att ingå nedanstående regression.

Utifrån ett tvärsnitt 2010 förklarar modellen som helhet (tabell 3) närmare en sjättedel av allmänhetens åsikt om den bästa barnkanalen. Tv-tittandet på SVT 1 men även SVT B förklarar mest. Däremot är den självständiga effekten av de demografiska faktorerna: att ha småbarn i hushållet, åldern (att vara ung, medelung), utbildning (högre) och hushållsinkomsten (högre) på åsikten om den bästa barnkanalen mycket låg. Resultaten talar för en djupare granskning av hur dessa faktorer kan ha samspelat över tid.

Tabell 3 Effekten av tittande på SVT B respektive SVT1, ålder, hushållskontext, utbildning och hushållsinkomst på åsikten om den bästa barnkanalen 2010 (standardiserad regressionskoefficient, b-värde samt signifikans, p-värde)

	Bivariat effekt (stand. B-värde)	Multivariat effekt (stand. B-värden)
Tittande på SVT B	0,28 ***	0,24 ***
Tittande på SVT1	0,24 ***	0,22 ***
Utbildning, fyrdelad	0,12 ***	0,07
Småbarnshushåll, tvådelad	0,14 ***	0,05
Ålder, fyrdelad	-0,11 ***	-0,04
Hushållsinkomst, tredelad	0,03 ***	-0,03
R2 (%)		0,13
Antal svarspersoner		530

Kommentar. * p< .05; ** p< .01; ***p< .001. Den beroende variabeln, åsikten om den bästa barnkanalen, är i tabellen ovan en omarbetad variabel som bygger på resultaten vars formulering och svarsalternativ framgår av figur 1. Den omarbetade variabeln har fått värde efter vilken utsträckning de som har haft en uppfattning i frågan ansett att respektive tv-kanal har de bästa barnprogrammen enligt följande (ju populärare, desto högre värde): 3=SVT B; 2=SVT1, SVT2, SVT/UR;1=Annan kanal; 0=TV3, TV4, Kanal 5.

SVT viktigare än barnen?

Även om den inledande översikten ger intrycket av att ålder och småbarn i hushållet har ett starkt samband med åsikten om den bästa barnkanalen, är den självständiga effekten av ålder och barn liten, och även om själva vanan i sig, att se på SVT B är betydelsefull är också tv-tittandet på svenska kanaler i allmänhet och SVT1 i synnerhet avgörande.

Den fas i livet som småbarnsföräldrarna befinner sig i förklarar således en del av synen på SVT1 sedermera SVT B som den kanal som har de bästa tv-programmen. Men regressionsanalysen visar att det i nästan lika stor utsträckning är vanan av att se på svensk tv som kan förklara åsikten om SVT B som den bästa barnkanalen. En åsikt som fram till och med början på 2000-talet visat sig vara präglad av den mediegeneration som allmänheten växt upp med, men som visar sig vara på väg att luckras upp till att snarare spegla förändringar i medielandskapet.

Not

- ¹ Ett särskilt tack till Bengt Nordström, SVT publik- & utbudsanalys, för möjligheten att analysera Sveriges Televisions specialfrågor inom den nationella SOM-undersökningen 2010. Ett stort tack går också till projektet *Globaliseringsinitiativet, hälsa och välfärd* finansierat av Nordiska Ministerrådet och projektledaren för delprojekt 4, professor Karin Ringsberg vid Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap för välkommandet och möjligheten att delta i delprojektet med syfte att främja 3-5 åriga nordiska barns hälsosamma livsstil. Delprojektet har förutom inspiration gett mig tillfälle att tillsammans med professor Bengt Johansson, utforska varför det är relevant att undersöka småbarnsföräldrars attityder till medierna.

Referenser

- Bergström, A. och Weibull, L. (2008) "Papper och webb- två sidor av samma mynt?" i *Regionen och flernivådemokratien*. s. 167-174. Göteborg: SOM-institutet.
- Carlsson, U. 2010, *Children and Youth in the Digital Media Culture*. Gothenburg, Nordicom, University of Gothenburg.
- Carlsson, U. (2006). "What is media and information literacy?" *In the Service of Young People? Studies and Reflections on Media in the Digital Age*. s. 307-312. Göteborg: Göteborg University.
- Lowery, S. A. och M. L. DeFleur (1995) *Milestones in Mass Communication Research, 3rd edn*. New York: Longman.
- von Feilitzen, C. och Carlsson, U. (eds.) 2007, *In Service of Young People?* Gothenburg. Nordicom, University of Gothenburg.
- Funk, J.B., Brouwer, J., Curtiss, K. & McBroom, E. (2009) "Parents of Preschoolers: Expert Media Recommendations and Ratings Knowledge, Media-Effects Beliefs, and Monitoring Practices", *Pediatrics*, vol. 123, no. 3, s. 981-988.
- Livingstone, S. och Haddon, L. (2009) *Young People in the European Digital Media Landscape*. Gothenburg: Nordicom, University of Gothenburg.
- Strasburger, V.C., Wilson, B.J. & Jordan, A.B. (2009) *Children, Adolescents, and the Media. 2nd ed*. Thousand Oaks, CA: Sage: 2009.
- Tufte, B. och Ekström, K.M. (eds.) (2007) *Children, Media and Consumption*. Gothenburg. Nordicom, University of Gothenburg.
- Warren, R. (2003) "Parental mediation of preschool children's television viewing", *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, vol. 47, no. 3, s. 394-417.

NYHETER I VÅRA HJÄRTAN

INGELA WADBRING OCH ANNIKA BERGSTRÖM

Det är svårt att föreställa sig ett liv utan nyhetsmedier. De flesta människor skulle känna sig isolerade och utanför samhället om de inte tog del av nyheter om åtminstone de stora världshändelserna. Jordbävningen och tsunamin utanför Japans kust våren 2011 och den därpå följande kärnkraftsolyckan i Fukushima är ett exempel på en händelse som relativt få människor torde ha missat. Och det är inte bara världshändelserna som är av intresse; minst lika viktigt är vad som händer i den lokala närheten. Nedläggningen av ett sjukhus, oegentligheter på ett kommunkontor eller byggandet av en ny motorväg i närområdet är exempel på sådant som man vill känna till. Därtill kommer att nyheter ingår i våra vardagliga rutiner och vanor, vilket gör att vi exempelvis tittar på tv-nyheterna för att klockan är 19.30 eftersom vi brukar göra just det, just då.

Stora händelser – internationella såväl som lokala – kan vi således knappt missa för även om man inte tar del av nyhetsmedier i någon större utsträckning, får vi reda på sådana nyheter från andra människor. Det finns också många människor som följer nyheter i stort likväl som i smått; intet nyhetsprogram är för kort och ingen artikel för liten för att de ska ta del av den. Och däremellan finns förstås en mängd olika typer av nyhetskonsumenter.

Vi vet sedan tidigare ganska mycket om människors *beteende* visavi nyhetsinhämtning (t.ex. Bergström, 2005; Sternvik, 2009), men vi vet betydligt mindre om människors *attityder* till nyheter och nyhetsmedier. Syftet med denna artikel är att studera människors attityder till nyheter, nyhetsinhämtning och nyhetsmedier. Det görs med hjälp av ett frågebatteri med ett antal påståenden av olika karaktär, allmänna likväl som personliga, som svarspersonerna tagit ställning till, på en elvagrading skala som går från *Helt felaktigt* till *Helt riktigt*.

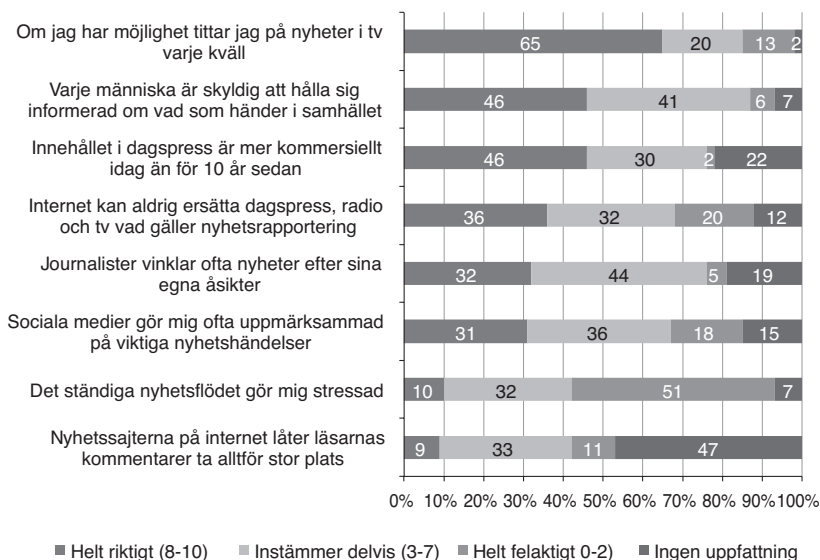
Det kan inte bli för mycket

Svarspersonerna har fått ta ställning till åtta påståenden om nyheter och nyhetsmedier. Det som allra flest instämmer i – två tredjedelar av de svarande – är att de, om de har möjlighet, tittar på nyheter i tv varje kväll. Stabila rutiner och vanor torde vara den huvudsakliga förklaringen till det (jfr Hagen, 1992; Nilsson, 2005; Silverstone 1994), men därtill måste läggas ett generellt stort nyhetsintresse och en vilja att hänga med i nyhetsflödet i befolkningen.

Nästan hälften instämmer också i att varje människa är skyldig att hålla sig informerad om vad som händer i samhället, och det är ett fåtal som tar avstånd

från det. Det tycks således finnas en utbredd uppfattning om att man bör ta del av nyheter som en slags medborgerlig plikt (jfr Putnam, 1996). Motsvarande fråga är ställd vid ett tidigare tillfälle och även om svarsalternativen inte är desamma kan vi ändå dra slutsatsen att stödet var betydligt starkare då än nu. På en fyrgradig skala fyllde 1997 över 90 procent av svarspersonerna i att de instämde helt eller delvis i påståendet (Jansson, 1998).¹

Figur 1 Attityder till nyheter och nyhetsmedier, 2010 (procent)

Kommentar: Frågan som ställdes var "Vilken är din uppfattning om följande påståenden om nyheter och medier". Svarsalternativen fanns på en 11-gradig skala från Helt felaktigt (0) till Helt riktigt (11) samt alternativet ingen uppfattning.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen, 2010.

Nästan hälften av de svarande instämmer i att innehållet i dagspressen är mer kommersiellt idag än för 10 år sedan. Det är också ytterst få som tar avstånd från påståendet, men 20 procent som inte har någon uppfattning i frågan. Begreppet *kommersiell* är luddigt, och kan handla om allt från en finansieringsform till ett konkret innehåll (för en översikt, se Wadbring, 2011) och här är det just innehållet som efterfrågats. Vi kan nog vara ganska säkra på att konnotationen är negativ; innehållet har blivit sämre när det har blivit mer kommersiellt.

Att internet aldrig kan ersätta dagspress, radio och tv vad gäller nyhetsrapportering är det också förhållandevis många som instämmer i; ungefär en tredjedel. Debatten

i branschpressen har under flera års tid annars gått i precis den riktningen – att internet definitivt kommer att ta över, och det ganska snart. Vi har ännu inte sett någon snabb utveckling som tyder på att nätet tar över papperstidningens roll i människors nyhetsvardag, men däremot en långsam utveckling som säkert kan komma att eskalera. Frågan om huruvida internet kan ersätta traditionella medier är ställd vid två tidigare tidpunkter (se Hedman 2002), och även om frågeformuleringen inte är exakt densamma² är det tydligt att det finns en förändring över tid i attityd: 2001 var det 76 procent som instämde helt i påståendet att internet aldrig kan ersätta dagspress, radio och tv, och 89 procent som instämde helt eller delvis. Motsvarande andelar för 2005 var 46 procent (instämmer helt) respektive 84 procent (helt eller delvis). Framför allt är det således de som instämmer helt som minskat, medan en stor andel fortfarande är tveksamma. Och det är de unga som ändrar uppfattning i störst utsträckning – precis som det är de unga som ändrar sitt beteende (Bergström och Wadbring, 2010).

Att journalisterna vinklar nyheter efter sina egna åsikter instämmer ungefär en tredjedel av svarspersonerna i. Relativt många har ingen uppfattning och allra störst andel intar en slags mellanposition; nästan hälften har svarat 3-7 på den 11-gradiga skalan. Journalisterna själva har snarast som ideal att vara granskande (se t.ex. Wiik, 2010), vilket på sitt sätt kan sägas vara att vinkla efter sina egna åsikter. Den objektivitetsnorm som finns i bland annat USA (Schudson, 2001) är inte lika stark och självklar i Sverige.

I begreppet sociala medier ingår bland annat Facebook, Twitter, msn med flera, dvs. olika typer av interaktiva nätverk för enskilda personer och för organisationer. En tredjedel av de tillfrågade instämmer i påståendet att de via sociala medier blivit uppmärksammade på viktiga händelser. Det tyder på att det som i forskningssammanhang brukar kallas opinionsbildare eller fyrhorn (t.ex. Strömbäck, 2000) är betydelsefulla. Det är ju inte de digitala nätverken i sig som uppmärksammar viktiga nyhetshändelser, utan det står enskilda människor, och också organisationer, bakom dessa. Vissa händelser har haft sin upprinnelse i just sociala medier, exempelvis frågan om den så kallade FRA-lagen som i hög grad initierades i bloggösköret för att sedan plockas upp i de traditionella medierna. Men viktigare här är antagligen att man via någon blivit just *uppmärksammad* på att något har hänt. Därefter kan man gå vidare och söka mer information i nyhetsmedier och på andra ställen.

I två av påståendena är andelen instämmande relativt liten: att man blir stressad av det ständiga nyhetsflödet samt att läsarkommentarer tar alltför stort utrymme på nyhetsmediernas sajter. En av tio instämmer i hög grad i båda och ungefär en tredjedel instämmer delvis. Därefter skiljer sig svaren åt: hälften tar direkt avstånd från påståendet att de blir stressade av det ständiga nyhetsflödet, medan nästan en lika stor andel inte har någon uppfattning om huruvida läsarkommentarer tar för stort utrymme eller inte.

Att så stor andel inte har någon uppfattning om läsarkommentarer är föga förvånande, efter relativt många inte tar del av dem (se Bergström, 2009) och därför

knappast kan ha någon uppfattning om huruvida de tar för mycket utrymme eller inte. Läsarmedverkan – varav läsarkommentarer är en viktig form – är emellertid något som tidningarna själva sett som viktigt i sitt utvecklingsarbete (Hedman, 2009), medan såväl journalister som publik är mer ambivalenta (Bergström, 2009; Wahl-Jørgensen et.al., 2010).

Vad gäller den eventuella stressen av det ständiga nyhetsflödet tar alltså hälften avstånd från påståendet att det ständiga nyhetsflödet gör dem stressade. Att vara ständigt uppkopplad via dator och mobil – i den mån man nu är det – tycks således snarare leda till att man känner att man har koll. Och vill man inte vara uppkopplad så behöver man inte. Det finns relativt lite forskning om nyhetsstress. En möjlig tolkning skulle vara att de möjligheter till nyhetskonsumtion – oberoende av tid och rum – som finns idag bidrar till minskad stress. Man behöver helt enkelt inte passa sändningstider.

Sammantaget kan vi konstatera att människor har starka åsikter om nyheter; nyheter är viktiga – både för dem själva att ta del av och att andra tar del av dem. Nästa fråga blir då hur påståendena hänger ihop med varandra.

Bland traditionalister och nytänkare

Vissa typer av beteenden och attityder hänger samman med varandra. Genom att göra en så kallad faktoranalys får vi fram sambanden mellan olika attityder till nyheter och nyhetsmedier och kan därigenom se några olika ”typer” av nyhetskonsumenter. De fyra dimensioner som faller ut i analysen är namnsatta av oss själva baserat på innehållet i de olika påståendena. För de så kallade traditionalisterna har dagspress, radio och tv stor betydelse och nätet tar inte så stor plats i nyhetsvardagen, vare sig läsarkommentarer eller sociala medier (tabell 1).

De så kallade kritikerna ser en ökning av det kommersiella innehållet i dagspress och instämmer i högre grad än andra i att journalister vinklar nyheterna. För den här gruppen är det också viktigt att människor håller sig uppdaterad om händelseutvecklingen i samhället. De som känner sig stressade av nyhetsflödet delar däremot inte uppfattningen om nyhetsanvändning som en plikt, här är sambandet snarare mycket negativt. För nytänkarna utgör sociala nätverk på internet en källa till nyheter och information.

Olika åsikter bland yngre och äldre

Vad gäller nyhetsbeteende vet vi att ålder är en av de viktigaste förklaringsfaktorerna (se Ulrika Hedmans och Ingela Wadbrings kapitel om dagspress i denna bok; jfr också Sternvik, 2009). Hur ser det då ut vad gäller attityder? Är även attityderna gentemot nyheter och nyhetsmedier åldersbetingade? Svaret på den frågan är kort och gott ”ja” (figur 2). Det gäller inte alla påståendena, men det gäller de flesta.

Tabell 1 Sambandet mellan olika attityder till nyheter och nyhetsmedier, 2010 (faktoranalys)

	Traditiona- listerna	Kritikerna	De stressade	Nytänkarna
Internet kan aldrig ersätta dagspress, radio och tv vad gäller nyhetsrapportering	,836	-,017	,072	-,066
Om jag har möjlighet tittar jag på nyheter i tv varje kväll	,661	,004	-,354	,310
Nyhets sajter på internet låter läsarnas kommentarer ta alldeles för stor plats	,577	,353	,359	-,133
Innehållet i dagspress är mer kommersiellt idag än för tio år sedan	,035	,786	-,132	,151
Journalister vinklar ofta nyheter efter egna åsikter	,023	,714	,170	-,163
Varje människa är skyldig att hålla sig informerad om vad som händer i samhället	,280	,445	-,540	,279
Det ständiga nyhetsflödet gör mig stressad	,106	,089	,744	,234
Sociala medier gör mig ofta uppmärksam på viktiga nyhetshändelser	-,012	-,007	,121	,889
Andel förklarad varians	19,5 %	18,2 %	14,6 %	13,7 %

Kommentar: Enligt Kaisers kriterium med varimax-rotering.

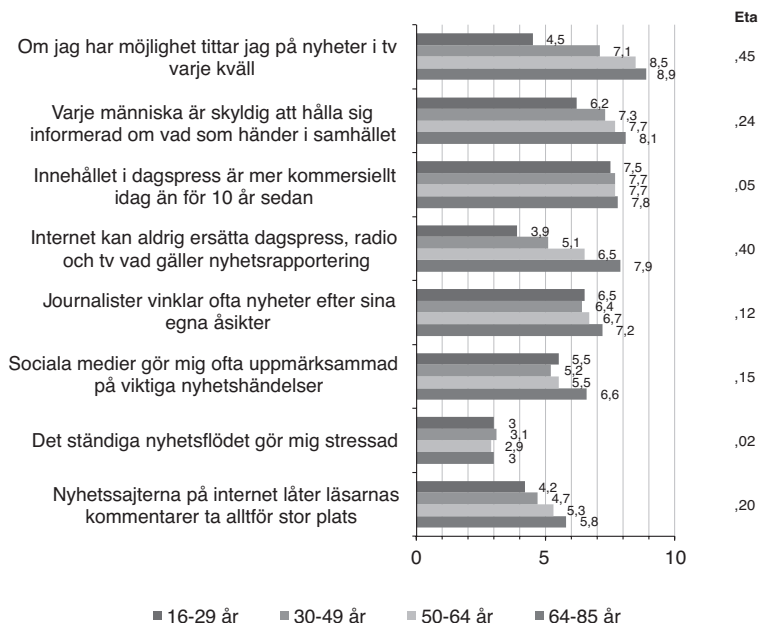
Källa: Den nationella SOM-undersökningen, 2010.

Det är framför allt två av påståendena som skiljer sig stort åt mellan olika åldersgrupper, och där sambanden är starka (eta-värden mellan .40-.45); att man tittar på tv-nyheter varje kväll om det är möjligt samt att internet aldrig kan ersätta traditionella medier vad gäller nyhetsrapportering. Yngre instämmer i betydligt lägre grad än äldre – medelvärde 4,5 för unga jämfört med 8,9 för äldre för tittande på tv-nyheter varje kväll. Vi vet sedan tidigare att beteendet visavi nyheter skiljer sig mellan äldre och yngre, och det är uppenbart att också attityderna gör det. Vi vet också sedan tidigare att det är en generations- snarare än en åldersfråga. Konsekvenserna inför framtiden kommer därför att bli stora, men frågan är hur konsekvenserna kommer att se ut. Kommer unga att låta bli att ta del av nyheter? Det är knappast troligt. Det är nog snarare så att nyhetsbegreppet får en lite annorlunda innebörd och systematiken i nyhetsinhämtningen kommer att se annorlunda ut än idag.

Ett samband som är relativt starkt relaterat till ålder är frågan om plikt; att man har en skyldighet att hålla sig informerad om vad som händer i samhället, som

äldre instämmer mer i än yngre. Men det finns också ett antal påståenden där det knappt finns några ålderskillnader alls. Det gäller de båda påståendena att innehållet i dagspressen är mer kommersiellt idag än för tio år sedan samt att det ständiga nyhetsflödet gör mig stressad. I det första fallet instämmer alla åldersgrupper i stor utsträckning i påståendet medan motsatsen gäller det andra påståendet; där tar merparten avstånd från påståendet.

Figur 2 Attityder till nyheter och nyhetsmedier efter ålder, 2010 (medelvärden och eta)

Kommentar: Figuren bygger på dem som har en uppfattning i frågan. Ju högre medelvärde, desto större instämmandegrad. Samtliga värden är signifikanta på 0,01-nivån utom för påståendena om dagspressens kommersialisering samt att nyhetsflödet är stressande. Eta visar på styrkan i sambandet. Ett värde under ,19 är svagt, ,20-,29 måttligt starka och över ,30 relativt starka.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

En tolkning av de mer eller mindre obefintliga skillnaderna ifråga om de två sist nämnda påståendena skulle kunna vara att ett ständigt nyhetsflöde minskar stressen bland unga, medan äldre – som i mindre utsträckning tar del av det digitala nyhetsflödet – faktiskt inte upplever stressen eftersom flödet inte angår dem. Man har helt enkelt olika perspektiv på nyhetsflödet. Likheter mellan åldersgrupperna beträffande synen på allt mer kommersialiserade tidningsnyheter kan eventuellt

vara en konsekvens av att frågan är mycket allmänt ställd och speglar en allmän samhällsuppfattning.

Dimensionerna i figur 2 korrelerar starkt med ålder. Särskilt tydligt är det för traditionalisterna som i hög grad är äldre, och för nytänkarna som på motsatt sätt är yngre.

Starkt stöd för nyheter

En första slutsats är att nyhetsmedier har en stark ställning i samhället, inte bara genom att vi använder dem i stor utsträckning utan också genom att vi har åsikter om dem. Framför allt de nyhetsförmedlare som funnits länge i vår vardag. När det gäller nyare distributörer, nyheter på nätet i olika former, är det fler som inte har någon åsikt eller som har en ljum inställning till nätets betydelse. Resultaten visar att det tar tid för nyhetsmedier att etablera sig, vilket torde vara en följd av att nyhetsmedier har en fast förankrad plats i vår vardag.

Även om den samlade bilden talar till de traditionella nyhetsförmedlarnas fördel finns det skillnader mellan olika grupper – framför allt yngre och äldre – som tydligt visar på att förändring kan ske. Unga människor, särskilt under 30 år, är i betydligt högre grad positiva till nätet i allmänhet och mindre negativa till exempelvis kommentarer på nyhetssajter. Det är inte särskilt förvånande med tanke på att det är de unga som i störst utsträckning gått över till nätet som nyhetsförmedlare och som generellt sett är mest orienterade mot nätet i sin medievardag.

Internet som ersättare för dagspress, radio och tv blir allt mer tänkbart, men man måste komma ihåg att internet *är* dagspress, radio och tv i allt högre grad, så frågan om ersättning blir långsamt inaktuell. I ett längre tidsperspektiv är det rimligt att anta att dagspress, radio och tv kommer att tappa sin ställning om man ser till distributionen via de traditionella plattformarna. Det är dock rimligt att tänka sig att människor fortsatt kommer att tycka att exempelvis rörliga nyhetsbilder är viktiga, men det är inte självklart att de måste levereras i en fast sändning från en fast distributör vid en fast tid på dygnet. Tv på nätet är en växande bransch där traditionella nyhetsleverantörer mycket väl kan utgöra en av flera aktörer. På samma sätt flyttar texten och ljudet ut i digitala plattformar. Då förtroendet för bland annat public service-nyheter och morgontidningar är stort (se Nordströms och Weibulls kapitel om medieförtroende i denna volym) finns det goda förutsättningar för traditionella nyhetsförmedlare att behålla sin ställning även om delar av publiceringen sker på nätet.

Noter

- 1 Frågan som ställdes var: ”Varje medborgare har en skyldighet att hålla sig informerad om vad som händer i samhället” Svarsskalan var fyrgradig: instämmer helt, instämmer i stort sett, i stort sett motsatt åsikt, helt motsatt åsikt.

- ² Frågan som ställdes 2001 och 2005 var ”Internet kan aldrig ersätta nyheter i tidningar, radio och tv utan endast komplettera” (kursiveringen markerar det som skiljer från 2010 års formulering) och svarsalternativen är inte heller identiska eftersom ”ingen uppfattning” saknades 2001 och 2005. Om man tar bort dem som inte har någon uppfattning i 2010 års undersökning blir det så jämförbart som möjligt, och då är det 76 (2001), 46 (2005) och 41 (2010) procent som instämmer helt i påståendet. Motsvarande för instämmer helt + delvis är 89, 84 respektive 77 procent.

Referenser

- Bergström, Annika (2005) *nyhetsvanor.nu. Nyhetsanvändning på internet 1998 till 2003*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2009) Användare i webbjournalistiken. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika och Wadbring, Ingela (2010) The Contribution of Free Dailies and News on the Web – Implications of Media Structural Changes on the Newspaper Readership Market. I *Northern Lights*, vol 7(1).
- Nilsson, Åsa (2005) Medieanvändning i vardagen. I Bergström, Annika; Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Hagen, Ingunn (1992). *News Viewing Ideals and Everyday Practises: The Ambivalence of Watching Dagsrevyen*. Bergen: University of Bergen.
- Hedman, Lowe (2002) Nättidningen – ett komplement till papperstidningen? I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hedman, Ulrika (2009) *Läsarmedverkan: Lönande logiskt lockbete. Nättidningarnas användarskapade innehåll ur ett redaktionellt ledningsperspektiv*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Jansson, André (1998) Medieanvändning som medborgerlig plikt? I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Opinionssambället*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Putnam, Robert D (1996) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS.
- Schudson, Michael (2001) The Objectivity Norm in American Journalism. I *Journalism*, vol 2(2): 149-170.
- Silverstone, Roger (1994) *Television and everyday life*. London & New York: Routledge.
- Sternvik, Josefine (2009) Mediebundna nyhetsvanor? i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Strömbäck, Jesper (2000) *Makt och medier. En bok om samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna*. Lund: Studentlitteratur

- Wadbring, Ingela (2011; kommande) "Levels of commercialization". In Künzler, Matthias; Puppis, Manuel & Jarren, Otfried (Eds) *Media structures and media performance: Current research and new perspectives*. Zürich.
- Wahl-Jørgensen, Karin; Williams, Andrew och Wardele, Claire (2010) Audience views on user-generated content: exploring the value of news from the bottom up. I *Northern lights*, vol 7:1.
- Wiik, Jenny (2010) *Journalism in transition. The professional identity of Swedish journalists*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.

Kommunikations- landskapet

VALÅR PÅ NÄTET

ANNIKA BERGSTRÖM

Sedan slutet av 1990-talet har förväntningarna på olika internetområden varit stora. Inte minst inom det politiska fältet har tilltron till digitala mediers och distributionskanalers möjligheter varit hög. Sedan mitten av 00-talet har så kallade sociala nätverk vuxit fram på internet, nätverk som Facebook, Twitter, MSN och LinkedIn som är öppna för enskilda personer och organisationer att ansluta till. Även partier och enskilda politiker har i viss mån anammat den möjligheten. I samband med det amerikanska presidentvalet 2008 fick sociala nätverk stor uppmärksamhet när dåvarande kandidaten Barack Obama framgångsrikt använde sig av olika typer av sociala medier. Ibland tillskrivs valsegern lite lättvindigt närvaron i dessa, men i det samlade kampanjarbetet utgjorde de en bland många andra strategiska insatser. Emellertid drev debatten upp förväntningarna något inför det svenska valet 2010.

Den svenska internetpubliken har varit förhållandevis trög inom det politiska området, jämfört med exempelvis den brittiska eller amerikanska. Det finns flera tänkbara förklaringar till detta. En sådan är att det svenska politiska systemet i hög grad är baserat på partier och på partiets kampanjande. Enskilda politiker har traditionellt sett fått förhållandevis lite uppmärksamhet och det är en mindre andel svenskar som utnyttjar möjligheten att personrösta i valen (25 procent, www.val.se). En annan förklaring ligger i det svenska mediasystemet med starka public service-medier och morgontidningar som i valtider står för en stor del av informationen och rapporteringen, debatter mm. Svenskar har stort förtroende för dessa medier (se artikel av Weibull i denna volym) och detta faktum bidrar sannolikt till en mindre benägenhet att söka sig till webben än vad som är fallet i exempelvis USA eller Storbritannien (Bergström 2008).

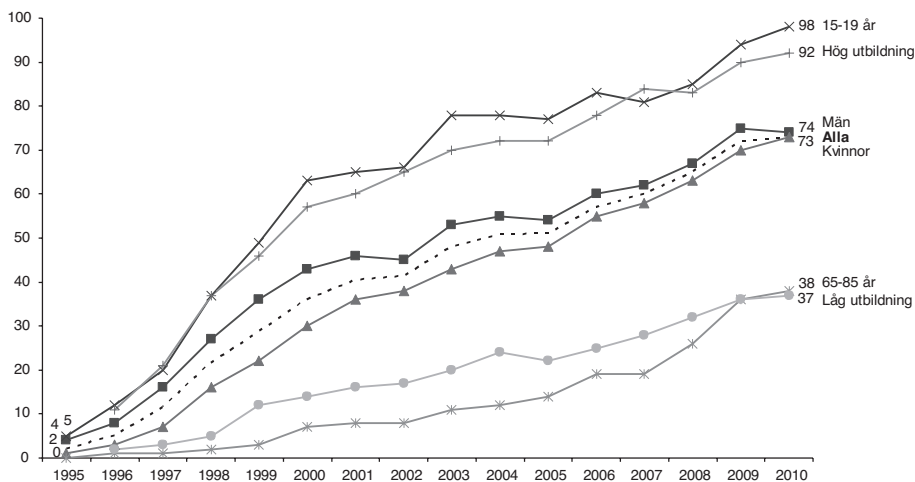
Det här kapitlet syftar till att belysa användningen av några så kallade offentliga webbplatser – däribland politiska partiets och enskilda politikernas – valåret 2010 samt att analysera hur utvecklingen sett ut över tid, sedan valåret 1998. Olika grupper användning av sajterna presenteras och analysen inkluderar såväl traditionell demografi som politiskt intresse och engagemang. Kapitlet inleds med en analys av den mer generella internetutvecklingen i Sverige – användning, användningsområden och mönster i olika befolkningsgrupper – en viktig bas som kontextualiserar användningen av nätet valåret 2010.

Samma användare, bredare användning

Andelen internetanvändare i Sverige är hög sett i ett internationellt perspektiv (www.internetworldstats.com). Sedan mitten av 1990-talet har vi sett en årlig tillväxt – ibland lite större och ibland lite mindre. Jämfört med tidigare års SOM-undersökningar är ökningen mellan 2009 och 2010 förhållandevis liten (figur 1). Omkring tre fjärdedelar av befolkningen i åldrarna 16-85 är regelbundna internetanvändare, dvs. använder nätet flera gånger i veckan. Förra årets undersökning visade på en stark tillväxt bland de yngsta pensionärerna (jfr Bergström 2010), något som mattats av det senaste året. Skillnaderna mellan ung och gammal är fortfarande stora. De yngsta pensionärerna har i allt större utsträckning skaffat sig internetvana, men äldre lägger betydligt mindre tid på nätet än vad unga gör (jfr. Findahl 2011).

Bland personer med hög utbildning är andelen frekventa internetanvändare mer än dubbelt så hög som i grupper av lågutbildade. Utbildning hänger i hög grad samman med ålder och en närmare analys visar på stora skillnader inom olika åldersgrupper. Särskilt tydligt är detta bland personer över 50 år. I gruppen 50-64-åringar är internetanvändningen 52 procent bland lågutbildade jämfört med 93 procent bland högutbildade. I den äldsta gruppen i undersökningen – 65-85 år – är 20 procent bland lågutbildade frekventa internetanvändare jämfört med 73 procent bland högutbildade.

Figur 1 Användning av internet flera gånger i veckan i olika grupper, 1995-2010 (procent)

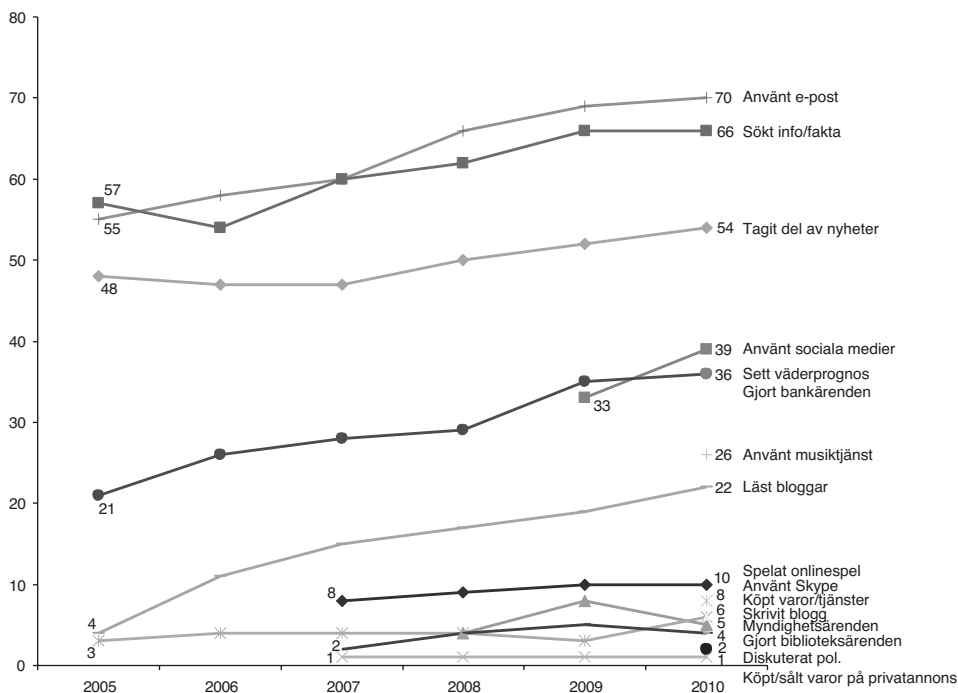
Kommentar: Frågan som ställdes var "Hur ofta använder du internet?". Svarsalternativen fanns på en 7-gradig skala från *Ingen gång* till *Dagligen*. I figur 1 redovisas andelen som svarat *Dagligen* eller *Flera gånger i veckan*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

De könsskillnader som framför allt var signifikanta i slutet av 1990-talet är nu i stort sett borta när det gäller generell användning av nätet. Andelen frekventa internetanvändare är i det närmaste lika stor bland män och kvinnor. Detta mönster återfinns också i internationella studier (Helsper 2010; Van Deursen och van Dijk 2010). Initialt fanns skillnader i mäns och kvinnors tillgång till nätet och även vad gäller användningens utbredning. Dessa har över tid försvunnit medan könsskillnader i användningens inriktning kvarstår (jfr. Helsper 2010).

Våra förehavanden på nätet vidgas kontinuerligt som en följd av utbudets utveckling och publikens mognad. En rad användningsområden läggs till befintliga. Många vardagsverksamheter flyttar ut på nätet och användningsområden från verkliga livet antar ibland andra, fördjupade former online.

Figur 2 Användningsområden för internet, privat användning, 2005-2010 (procent av befolkningen minst någon gång i veckan)

Kommentar: Frågan som ställdes var "Hur ofta har du gjort följande på internet". Svarsalternativen fanns på en 7-gradig skala från *Ingen gång* till *Dagligen*. I figur 2 redovisas andelen som svarat *Dagligen* eller *Flera gånger i veckan*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

För de mest utbredda användningsområdena på nätet – e-post och informations-sökning – är andelen användare förhållandevis stabil över tid (figur 2). Nyhetsanvändningen ökar något. Samtliga dessa används på veckobasis hos mer än hälften av den vuxna svenska befolkningen. Att göra bankärenden på nätet har blivit vanligare under 2000-talets första decennium, men har det senaste året stabiliserats. Andelen onlinespelare är relativt konstant över tid (ca 10 procent) liksom andelen bloggare (ca 5 procent).

Några användningsområden står i tillväxt: andelen som använder sociala medier har ökat från 33 procent 2009 till 39 procent 2010. Bloggläsning är också ett användningsområde som ökat konstant sedan första mätningen 2005. Det är nu drygt en femtedel av befolkningen som läser bloggar minst någon gång varje vecka.

Vissa områden är relativt sett små på nätet, åtminstone i det veckomått som visas i figur 2. Mindre än fem procent av befolkningen köper eller säljer varor via privatannonser på nätet eller diskuterar politik i debattforum. Biblioteksärenden är också ett område som är lite utbrett jämfört med e-post eller nyheter. Det är viktigt att hålla i minnet att undersökningen enbart mäter frekvensen i användningen, inte vilken betydelse den har för enskilda individer. Områden som är lite utbredda kan ha stor betydelse för ett antal människor samtidigt som de är obetydliga för andra. Man bör också vara medveten om att en liten andel veckoanvändare kan innebära exempelvis ett stort antal annonser eller bloggar.

Nytt för SOM-undersökningen 2010 är mätningen av Skype (gratis telefoni via internet) samt väderprognoser och användningen av musiktjänst. En knapp tiondel är veckoanvändare av Skype, en dryg fjärdedel använder musiktjänster på nätet varje vecka och drygt en tredjedel tar del av väderprognoser.

Det är, precis som i tidigare mätningar, viktigt att påpeka att det veckomått som redovisas här gynnar vissa typer av användningsområden och missgynnar andra. Medan exempelvis e-postanvändning, nyheter och sociala medier är sådant som de flesta ägnar sig åt flera gånger i veckan är bankärenden och inköp sådant som sker mer sällan. Om man istället för veckomåttet tittar på hur stor andel som ägnar sig åt olika användningsområden på månadsbasis visar det sig att två tredjedelar använder bank på nätet och en tredjedel köper varor och/eller tjänster. Myndighetsärenden ökar från fyra till arton procent.

Användningsinriktningen på nätet skiljer sig givetvis mellan olika befolkningsgrupper (tabell 1). Mäns och kvinnors internetvardag är generellt sett ganska lika men skiljer sig signifikant på ett par områden. Det är vanligare bland kvinnor att läsa bloggar och använda sociala medier medan män i större utsträckning spelar onlinespel och tittar på väderprognoser.

**Tabell 1 Användningsområden för internet i olika grupper, hösten 2010
(procent minst någon gång varje vecka)**

Användningsområde	Kön			Ålder				Utbildning			
	Alla	Kv	Män	16-29	30-49	50-64	65-85	Låg	ML	MH	Hög
Sökt information/fakta	67	66	68	88	84	68	32	28	71	79	87
Sökt info om hälsa/sjukvård	6	8	4	10	9	5	2	2	6	9	7
Tagit del av nyheter/nyh.tj.	54	51	59	72	72	55	22	24	56	68	70
Sett väderprognos	36	32	40	36	47	41	17	18	35	42	48
Läst bloggar	22	25	18	51	25	16	6	7	26	29	25
Skrivit egen blogg	4	5	3	12	3	3	1	2	6	5	3
Spelat online-spel	10	7	13	25	11	6	2	5	14	11	7
Använt filmtjänst	2	2	2	6	3	2	0	1	3	2	3
Använt musiktjänst	25	24	27	70	31	14	4	8	30	31	31
Använt e-post	69	70	68	86	87	72	35	29	72	8	92
Använt sociala medier	40	43	35	87	54	27	7	16	46	50	46
Diskuterat politik	2	2	3	4	3	2	1	1	2	4	3
Använt Skype	9	6	11	18	9	8	3	4	7	13	12
Köpt varor/tjänster	5	5	6	8	8	5	2	2	5	8	6
Köpt/sålt varor via priv.ann.	2	2	2	2	2	2	1	2	2	3	2
Gjort bankärenden	36	37	39	44	44	37	20	16	37	44	47
Gjort biblioteksärenden	3	3	3	6	3	3	2	1	1	4	6
Gjort ärenden hos myndighet	4	4	4	4	6	5	2	2	3	7	6

Kommentar: Antal svar varierar då de olika alternativen funnits i olika enkäter.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

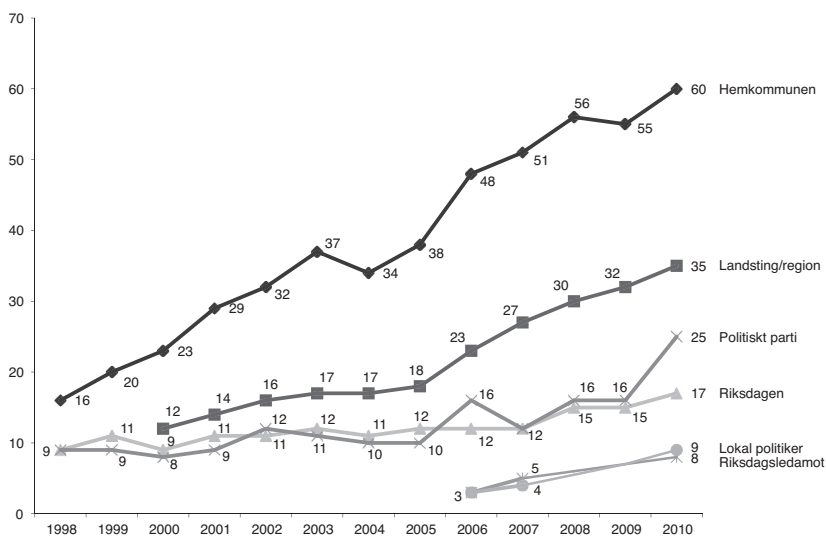
All användning är mest utbredd bland personer under 50 år. Några användningsområden är särskilt utbredda bland unga: läsa och skriva blogg, spela onlinespel, använda musiktjänster, sociala medier och Skype. Dessa områden kan karaktäriseras som mer nöjes- och fritidsbetonade.

Användning av politiskt relaterat innehåll

Nätets kraft i valtider är ett hett diskussionsämne och tilltron till de digitala medierna har ibland varit stor både nationellt och internationellt. Forskning har visat på en ökad användning inom det politiska fältet men också på en förhållandevis motsträvig publik. Personer med större politiskt intresse har fått ytterligare en arena för information och kommunikation och skillnader mellan informationsstarka och informationssvaga tycks bestå (se t.ex. Davis 2005, Norris 2001). Samtidigt uppstår alternativa former för aktivism som lockar framför allt grupper av unga människor (se t.ex. Mesch och Coleman 2007).

Precis som för flera användningsområden på nätet ökar besöken på de offentliga sajter som mätts i SOM-undersökningen 2010. Särskilt tydligt är detta för politiska partiers hemsidor, men även för kommuner och regioner/landsting har skett en viss ökning. Hösten 2010 var det 60 procent av befolkningen som någon gång besökt sin hemkommun på webben, en dryg tredjedel hade besökt landtinget/regionens hemsida och en fjärdedel hade i någon utsträckning besökt politiska partier på nätet. Riksdagen har en mindre besökarskara och mindre än tio procent hade någon gång de senaste 12 månaderna besökt någon politiker på nätet.

Figur 3 Besök på några offentliga webbsajter 1998-2010 (procent av befolkningen)

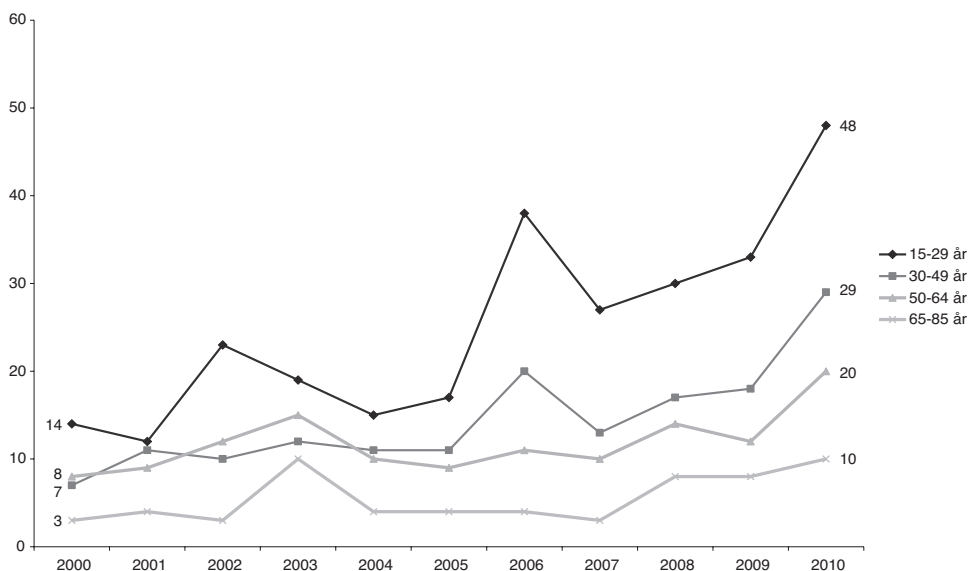
Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

För användningen av politiska partiers sajter har det funnits en så kallad valårseffekt – dvs. att politiska indikatorer ökar under valår (jfr Holmberg 1993) – och denna är extra tydlig i 2010 års undersökning. Det har skett en ökning med nio procentenheter. Denna ökning kan naturligtvis ha flera förklaringar. En sådan är att de politiska partierna i och med 2010 års val har satsat på hemsidor och erbjudit ett annat utbud än tidigare. En annan förklaring är att internetmognaden i befolkningen har ökat och att nya grupper av väljare – de unga – har nätet som en mer självklar informationskälla än vad som varit fallet vid tidigare val. Det visar sig också i 2010 års SOM-undersökning att de flesta politiska indikatorer går upp t o m mer än vad som kan förväntas under ett valår (jfr Holmbergs och Weibulls kapitel om samhällsförtroende) vilket också kan vara en faktor bakom den relativt kraftiga uppgången.

En analys av frekvensen i användningen av några av de undersökta sajterna – partiers, hemkommunens och politikers sajter – visar att de som besöker den här typen av sajter dagligen eller flera gånger i veckan är i det närmaste obefintliga. För kommunerna är det en andel på nio procent som besöker sajterna någon gång i veckan, partier har två procent på veckobasis. 16 procent av befolkningen besöker hemkommunen på nätet någon gång i månaden, fyra procent besöker partier med samma frekvens och riksdagsledamöter har en månatlig besöksandel på en procent, lokalpolitiker på två procent. Det har således inte varit någon rusning till den här typen av hemsidor, inte ens ett valår.

Användningen av olika internetapplikationer skiljer sig när man jämför olika åldersgrupper (jfr Findahl 2010, Internetbarometern 2009). Det är därför intressant att titta på utvecklingen för olika åldersgruppers användning av politiska partiers sajter (figur 4). Det första som är slående är att åldersgrupperna har större spridning år 2010 än vad de hade i 1998 års mätning. De yngsta i undersökningen – de som är 15/16 och upp till 29 år – har i allt större utsträckning vänt sig till partier på nätet. Utvecklingen bland personer mellan 30 och 50 år är på en lägre nivå, men ökningen är förhållandevis stor även i den här gruppen. Det sker förvisso en ökad användning även bland de äldsta i undersökningen, men här är utvecklingstakten betydligt lägre.

Figur 4 Besök på politiska partiers webbsajter 2000-2010 i olika åldersgrupper (procent minst någon gång senaste 12 månaderna)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Den så kallade valårseffekten är här mycket tydlig bland de yngsta medan en sådan effekt är i det närmaste obefintlig bland de äldsta. En tolkning av detta är att partiernas sajter har större betydelse bland unga människor, en grupp som i hög grad har vuxit upp med nätet och använder det mer naturligt som informationskälla än vad äldre gör.

Det finns naturligtvis andra faktorer än ålder som kan tänkas ha betydelse för om man besöker den typen av sajter som efterfrågas i undersökningen. Kön har generellt sett liten betydelse för internetanvändning, men det har visat sig kvinnliga internetanvändare är mindre involverade i politisk kommunikation medan män oftare deltar i politiska diskussioner och debatter på nätet. Utbildning är en annan betydande faktor när det gäller användning av politiskt innehåll på nätet och politiskt intresse och engagemang har, även det, stor betydelse för om användning sker (Davis 2005; Mesch och Coleman 2007; Tancer 2007). I tabell 2 visas hur dessa gruppers användning av de undersökta sajterna ser ut.

Tabell 2 Besök på några offentliga webbsajter 2010 beroende på kön, ålder, utbildningsnivå och politiskt intresse (procent)

	Kön		Ålder				Utbildning				Politiskt intresse	
	Kv	Män	16-29	30-49	50-64	65-85	Låg	ML	MH	Hög	Intresserad av politik	Ej intresserad av politik
Din kommuns hemsida	60	59	60	80	63	31	29	60	72	77	65	53
Ditt landstings hemsida	38	32	38	48	37	16	15	33	42	51	40	29
Riksdagens hemsida	15	21	25	22	17	7	5	15	20	29	26	7
Något politiskt partis hemsida	22	27	48	29	20	10	9	26	31	33	35	13
Riksdagsledamots hemsida	6	9	13	9	7	4	3	8	10	10	12	2
Lokalpolitikers hemsida	8	10	10	12	8	5	5	10	10	11	14	4
Antal svar	881	771	269	518	444	421	352	524	330	417	910	717

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Skillnaderna mellan kvinnors och mäns användning är generellt sett liten. Kvinnor utgör en något större andel av besökarna på landstings/regioners hemsidor medan män är något mer benägna att besöka politiska partier på nätet. Åldersskillnaderna

är, som redan nämnts, stora för samtliga undersökta sajter. Även utbildning visar sig ha betydelse så till vida att användningen ökar med nivån på utbildning. Politiskt intresse har stor betydelse för användningen av samtliga sajter med ett undantag: hemkommunens hemsida. Här är skillnaden beroende på politiskt intresse förhållandevis liten. Detta är ett förväntat resultat då kommunerna via nätet erbjuder ett brett serviceutbud som inte nödvändigtvis har koppling till politik.

En fördjupad analys av olika faktorerers betydelse visar att personer som diskuterat politik mer frekvent i betydligt högre grad än de som inte har diskuterat har besökt politiska partier på nätet. Detta ligger helt i linje med den forskning som finns kring användning av politik på nätet (se t.ex. Livingstone 2007). Men det finns också en nätdimension i användningen av politiska partiers sajter. Dagliga internetanvändare är mer frekventa besökare än de som använder nätet mer sällan. Det finns vidare en politik-nät-faktor som visar sig genom att bland personer som diskuterat politik i debattforum på nätet har tre fjärdedelar också besökt något eller några partiers sajter jämfört med en fjärdedel bland dem som inte diskuterat politik i debattforum.

Det tycks alltså finnas både politiska drivkrafter och drivkrafter hämtade ur internetvana bakom den här användningen. Vi vet från tidigare undersökningar att många av de faktorer som använts för att förklara användningen av offentliga sajter har starka samband med varandra. Utbildningsnivå är starkt relaterad till ålder, politiskt intresse är relaterat till utbildning och internetvana har, som visats ovan, starkt samband med ålder. För att utröna vilken som har störst betydelse görs en så kallad regressionsanalys som tar hänsyn till alla dessa faktorer samtidigt. Den innefattar ålder, utbildningsnivå, politiskt intresse och internetvana (tabell 3).

När hänsyn tas till ålder, utbildning, politiskt intresse och internetvana samtidigt framträder tydligt betydelsen av ålder, politiskt intresse och internetvana. Det är statistiskt säkerställt att bland unga i åldrarna 16-29 år är det sju gånger vanligare att besöka partiers hemsidor än bland pensionärer. Samma mönster finns för personer mellan 30 och 50 år, men där är sambanden något svagare. Det finns också signifikanta samband för politiskt intresse och besök på partiernas sajter även om dessa är något svagare än för ålder. Ju mer politiskt intresserad desto större sannolikhet för användning. Även internetvana har viss betydelse för användningen av partiernas sajter även om inte sambanden är lika starka som för ålder. Utbildningsnivå är däremot underordnad i sammanhanget och har ingen direkt inverkan. Sammantaget är alltså ålder den enskilda faktor som i högst grad påverkar användningen av partiernas sajter.

Tabell 3 Besökt politiska partiers sajter någon gång senaste 12 månaderna i olika grupper (logistisk regression, oddskvoter)

	Oddskvot
16-29 år	7,5***
30-49 år	2,8***
50-64 år	1,5
65-85 år (ref)	1
Låg utbildning	,77
Medellåg	,95
Medelhög	,95
Hög utbildning (ref)	1
Inte alls intresserad av politik	,05***
Inte särskilt intresserad av politik	,10***
Ganska intresserad av politik	,32***
Mycket intresserad av politik (ref)	1
Använder aldrig internet	,19***
Använder internet mer sällan	,14**
Använder internet någon gång i veckan	,40
Använder internet flera gånger i veckan (ref)	1
Nagelkerke R ²	,31
Antal svar	1603

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Nätet förändrar inte det politiska engagemanget

Internetutvecklingen mätt i användning har i stor utsträckning nått ännu en plåtå. Många kurvor har planat ut de senaste ett till två åren. Undantaget utgörs av sociala nätverk som har en ökande andel användare jämfört med 2009. Stabiliteten innebär inte på något vis stagnation, utan bör snarast tolkas som en slags naturlig återhämtning. Vi utnyttjar befintlig potential på nätet utifrån de behov vi har. Med fortsatt utveckling av tjänster kommer sannolikt användningsutvecklingen också att förändras. Just nu tycks drivkrafterna vara mindre än för några år sedan.

Stabiliteten ligger på en hög nivå så till vida att vi i Sverige har många regelbundna användare. Detta skapar förväntningar på vad som kan ske på nätet. 2010 fanns exempelvis förväntningar bland annat inom politiken inför valet. Här har också årets SOM-undersökning visat på ett undantag från de till synes stabila kurvorna. Andelen besökare på politiska partiers hemsidor har ökat signifikant jämfört med föregående år och jämfört med valåren 2002 och 2006. Det är framför allt de unga

som besökt partiernas hemsidor. Resultaten antyder att det sker förändringar i hur och var man söker politisk information. SOM-undersökningen kan emellertid inte ge svar på hur den informationssökningen går till mer i detalj.

Precis som för många andra områden i samhället är det rimligt att även vissa politiska förehavanden flyttar ut på nätet. Men till skillnad från vardagssysslor som exempelvis bankärenden eller nyheter, som många använder oavsett demografi eller intresseinriktning, är politisk användning starkt relaterat till politiskt intresse och engagemang. Oavsett ålder är politiskt intresserade mer frekventa användare av olika politiskt kopplade faciliteter online. Nätet blir följaktligen ytterligare en arena för dem som vill synas, diskutera och informera sig.

I en samlad analys av användningen av partiernas sajter blir det emellertid tydligt att nätet i första hand är de ungas arena. Internet är en stor och viktig informationskälla för allt fler, en utveckling som får antas fortsätta med uppväxande generationer som flyttar ut allt fler vardagsverksamheter online. Nya former, applikationer, tjänster och system kan ta oss i nya riktningar, men det finns anledning att tro att sådant som rör sig inom politikfältet i första hand kommer att locka unga och politiskt intresserade även i framtiden.

Referenser

- Bergström, Annika (2008) *Political Online Forum – For Citizens Already Dedicated?* Paper presenterat vid Politics: Web 2.0 Conference, London, UK, 17-18 april 2008.
- Bergström, Annika (2010) Personligt och privat i sociala medier. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt Ljus*. SOM-rapport nr 50. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet.
- Davis, Richard (2005) *Politics Online. Blogs, Chatrooms and Discussion Groups in American Democracy*. New York och London: Routledge.
- Findahl, Olle (2010) *Svenskarna och internet 2010*. Stockholm: .SE, Stiftelsen för Internetinfrastruktur.
- Findahl, Olle (2011) *Äldre svenskar och Internet*. Stockholm: .SE, Stiftelsen för Internetinfrastruktur.
- Helsper, Ellen Johanna (2010) Gendered Internet Use Across Generations and Life Stages. I *Communication Research* 37(3).
- Holmberg, Sören (1993) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Vägval*. Göteborg, SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Internetbarometern 2009* (2010) Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.
- Livingstone, Sonia (2007) The Challenge of Engaging Youth Online: Contrasting Producers' and Teenagers' Interpretations of Websites. *European Journal of Communication* 22(2), 165-84.

- Mesch, Gustavo S. och Stephen Coleman (2007) 'New media and the new voters: the promise and problems of youth-oriented political content on the web'. I Brian D. Loader (red) *Young citizens in the digital age. Political engagement, young people and new media*. London och New York: Routledge.
- Norris, Pippa (2001) *Digital Divide. Civic Engagement, Information Poverty and the Internet Worldwide*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Tancer, Bill (2007) *Measuring Web 2.0 Consumer Participation*. www.hitwise.com/downloads/reports/Hitwise_US_Measuring_Web_2.0_Consumer_Participation_June_2007.pdf.
- Van Deursen, Alexander J.A.M och van Dijk, Jan A.G.M (2010) Internet Skills and the Digital Divide. I *New Media & Society*
www.internetworldstats.com – Internet World Stats, Usage and population statistics.

GENERATIONER AV MOBILBRUK

GÖRAN BOLIN

Mobiltelefonen är sedan länge det medium som flest personer i Sverige, liksom i många övriga länder, använder i sitt vardagliga liv. Mobiltelefonen kan också sägas vara det medium, som genom sin allstädes närvaro, bidragit till att våra liv kan beskrivas som vad den holländsk-amerikanske medieforskaren Mark Deuze (2011) kallar för ett "medieliv" (media life), dvs. ett liv som inte levs *tillsammans med* medierna, inte heller *genom* medierna, utan snarare *i* medierna. Deuzes tankar om detta medieliv kan förvisso betraktas som ett smart sätt att muta in ett konceptuellt område. Men tankarna är inte nya. De kan till exempel relateras till vad framlidne professor Kjell Nowak (1996) för ett halvtannat decennium sedan reflekterade över i ett kapitel om "Medier som materiell och mental miljö". Här distingerade Nowak mellan socialt *samspel med* mediemiljön (dvs. de sätt på vilket vi interagerar med olika medier, t.ex. genom datorspelande), *samspel genom* mediemiljön (dvs. när vi kommunicerar socialt via medier, och här pekar Nowak särskilt ut telefonen som ett sådant medium), och när vi *samspekar socialt i* mediemiljön. Denna form av *samspel* är också vad som Deuze syftar på, dvs. hur medierna på ett naturligt sätt är integrerade i den miljö inom vilket vi lever våra vardagsliv, och inom vilket vardagligt socialt *samspel* och umgänge sker. Det ska väl bemärkas att Nowak formulerade dessa tankar 1996; i Internets barndom, när e-post var en ny företeelse, när det inte fanns sociala nätverksforum med de sofistikerade gränssnitt som facebook, twitter, MySpace och YouTube erbjuder, och när andelen som hade tillgång till mobiltelefon låg strax under 50 procent.

För den generation som föddes ungefär vid den tidpunkten under 1990-talet framstår den mediemiljö vi lever och *samspekar med*, genom och i, som självklar. Dessa ungdomar sägs utgöra de "digital natives" som tar för givet den digitala miljöns möjligheter (Prensky 2001). Detta till skillnad från oss andra "digitala immigranter" som vuxit upp under andra mediala förhållanden, och för vilka den nya tekniken kan uppfattas med en viss skepticism, eller med en utforskande nyfikenhet. Diskurser kring digitala infödingar (och liknande begrepp som *nätgenerationer*; Tapscott 1998), har en förledande lättillgänglighet över sig, som ibland kan skymma det faktum att det också finns variationer bland personer uppvuxna under liknande mediala eller andra förhållanden. De har också med rätta mötts av en hel del kritik (t.ex. Bennett et al., 2008). Men de bygger alla på ett slags uppfattning om generationstillhörighet. Ty så lär oss den mer kritiskt orienterade teorin om generationer i Karl Mannheims (1928/1954) och andras efterföljd, att de medier som präglar våra uppväxtår – vår "formativa period" för att tala med

Mannheim – är också de medier genom vilkas grammatik vi kommer att läsa alla efterföljande medier (Gumpert & Cathcart 1985). Det betyder dock inte att alla digitala immigranter håller sig borta från den nya tekniken. Däremot betyder det att denna grupp inte har ett naturligt förhållningssätt till den, och att det därför också kommer att utvecklas skilda förhållningssätt inom den. I det följande ska vi – som vanligt – redovisa årets SOM-data kring mobil (telefoni), med ett särskilt fokus på de sätt på vilket skilda generationer förhåller sig vad gäller tillgång och användning. I tidigare analyser har arbetats utifrån tre generationer, konstruerade utifrån deras relation till specifika mediemiljöer under sina formativa år (Bolin 2008; Bolin & Westlund 2009). Dessa är för det första *radiogenerationen*, födda under 1930-talets första hälft och hypotetiskt präglade av radiomediet och de tryckta medierna. För det andra har fokuserats *TV-generationen*, födda under 1950-talet och uppväxta med det nya bildmediet. Den tredje generationen är *Internet-generationen*, födda under 1980-talet och präglade av internetns ankomst under sina formativa år.¹

Tillgång och användning

Svenskarnas tillgång till mobil är stor, och har de senaste åren legat runt 94-95 procent. Så också i 2010 års SOM-undersökning, där det framgår att drygt 93 procent av svenskarna har tillgång till en egen mobil. Man kan således betrakta det som att den svenska mobilmarknaden är mättad, åtminstone vad gäller tillgång till egen mobil. Idag är det dock vanligt att personer har mer än en mobil eller kontantkort (SIM-kort). Hur många detta rör sig om framgår inte av SOM-statistiken, men av en jämförbar regional studie i Stockholm framgår att 19 procent av de svarande hade två eller fler mobiltelefoner eller kontantkort.²

Att man har flera telefoner eller abonnemang/kontantkort har flera orsaker, men vanligast torde vara att man kombinerar ett privat nummer med en tjänstemobil. Om man specialstuderar dem som har tjänstemobil i SOM-undersökningen 2010 kan man konstatera att 38 procent anger att de också har ett abonnemang, och 14 procent kontantkort. Just fördelningen mellan kontantkort, abonnemang och tillgång till tjänstemobil skiljer sig också åt mellan kön och åldrar. Av tabell 1 framgår denna fördelning.

Jämfört med 2009 års SOM-undersökning kan det konstateras att andelen som har kontantkort minskar, främst till förmån till fasta abonnemang. Traditionellt har kontantkort varit mest populärt bland kvinnor, ungdomar och pensionärer, särskilt de allra yngsta som inte har någon egen inkomst samt de äldre pensionärerna. Så är det delvis fortfarande, men skillnaderna är mindre såtillvida att fler av de allra yngsta (16-19 år) och de allra äldsta (60-85 år) skaffat sig abonnemang. Vad gäller tillgång till tjänstemobil är det små skillnader jämfört med 2009. Av naturliga skäl är det främst de i arbetsverksam ålder som har tjänstemobil, varför de allra yngsta och de allra äldsta i högre grad saknar denna förmån.

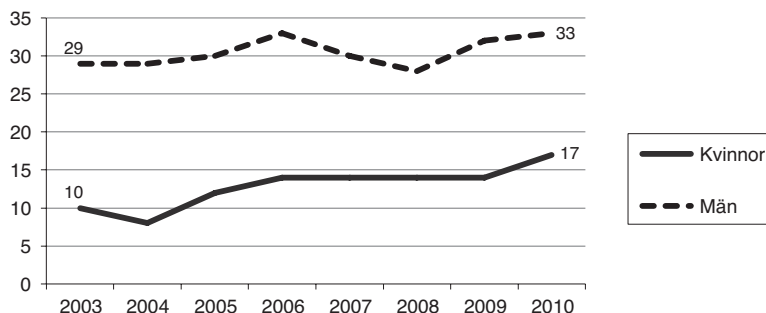
Tabell 1 *Fördelning av olika typer av abonnemang bland mobilinnehavare, fördelat på kön och ålder 2010 med 2009 års siffror i parentes (procent)*

	Kvinna	Man	Ålder								Alla
			15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-85	
Kontantkort	41	31	47(58)	30(40)	24(27)	19(26)	28(29)	33(39)	47(55)	60(68)	36(42)
Abonnemang	55	54	55(47)	60(61)	71(71)	66(60)	57(56)	(47)49	48(41)	45(36)	54(51)
Tjänste	17	33	(1)1	7(9)	20(21)	38(35)	35(40)	40(37)	17(13)	0(0)	25(24)
Antal svar	845	775	92	89	79	208	266	281	426	103	1544

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2009 och 2010

Även när man ser till de två könen minskar båda sin kontantkortsandel med fyra procentenheter. Vad gäller tillgång till fast abonnemang ökar båda könen även här, kvinnorna dock mest, vilket gör att könen i just detta avseende är i stort sett jämlika. Denna jämlikhet gäller dock endast detta område, ty när vi betraktar statistiken för tillgång till tjänstemobil framträder den stora skillnaden könen emellan – precis som tidigare år. Under de år som SOM-undersökningarna mätt tillgång till mobil på ett mer detaljerat sätt har det funnits en tydlig skillnad mellan män och kvinnor vad gäller innehav av tjänstemobil. Som mest har tre gånger så många män som kvinnor haft tillgång till tjänstemobil. Idag har dock gapet krympt på så sätt att hälften så många kvinnor som män har tillgång till en av arbetsgivaren tillhandahållen mobil, vilket framgår av Figur 1 nedan. Ska man se till den hastighet med vilken denna ”utjämning” av könsskillnaderna sker, kommer det dock att dröja många år innan kvinnor har lika stor tillgång till denna löneförmån som män.

Figur 1 *Innehav av tjänstemobil uppdelat på kön 2003-2010 (procent bland mobilinnehavare)*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2003- 2010

Nytt för 2010 års SOM-undersökning är en fråga om innehav av så kallade smartphones, eller pekskärmsmobiler. iPhone och liknande smart-phones har, som bland annat Gerard Goggin (2009) påpekat, inneburit ett överbryggande mellan mobiltelefonen och datorn/lap-topen. Tillsammans med den snabba utvecklingen av bredband (jfr. Colombo & Fortunati 2011), inte minst trådlösa bredbandsnätverk och 3G-teknik, har smartphonesens olika applikationer vunnit terräng, liksom olika läsplattor (tablet computers) av typen iPad. Just kombinationen av 3G och trådlösa nätverk skapar nya beteenden. Flera av dessa beteenden får vi återkomma till i framtida SOM-undersökningar då de inte ingått i 2010 års frågebatteri, men vad gäller smartphones/pekskärmsmobiler kan vi uttala oss redan i år.

Vad gäller tillgång till pekskärmsmobiler kan det konstateras att det – kanske föga förvånande – främst är de unga männen som har tillgång. Av dem som har mobiltelefon är det 20 procent som har en smartphone (17 procent av kvinnorna och 23 procent av männen). Ser man till kön och generation fördelar sig innehavet enligt tabell 2.

Tabell 2 *Innehav av smartphones / pekskärmsmobiler uppdelat på kön och generation (procent)*

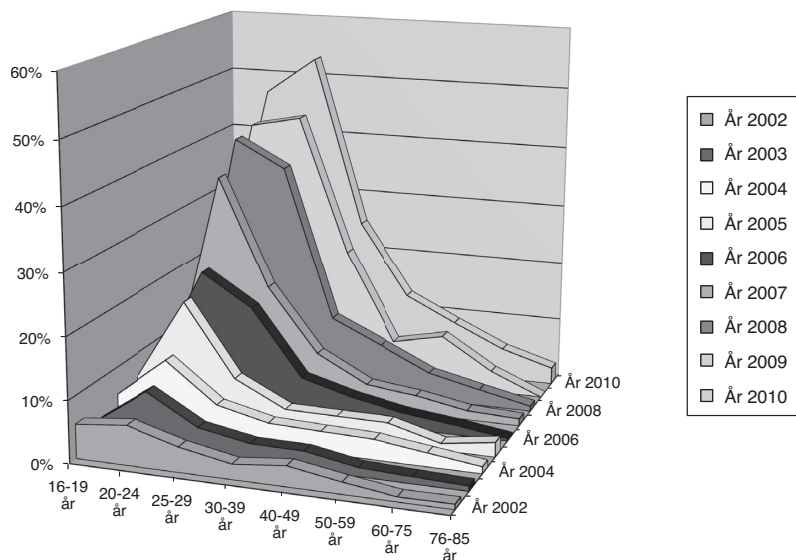
	1980-talister	1950-talister	1930-talister	Total
Kvinna	35	7	4	17
Man	38	24	0	23
Alla	36	16	2	20
Antal svar	111	205	108	1544

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Tillgången till pekskärmsmobiler är alltså större bland männen. Samtidigt kan man konstatera att den skillnaden främst beror på könsmissiga ojämlikheter i tillgång i de två äldre generationerna, framför allt bland 1950-talisterna (den äldsta generationen består av få personer och de fyra procenten motsvaras av fyra personer). Här tycks 1950-talsgenerationen vara uppdelad i två könsmissigt bestämda generationsenheter, vilka intar två skilda förhållningssätt gentemot den nya tekniken.

Fast telefoni under utfasning

Mycket talar för att den fasta telefonin är under avveckling. Ser vi till den trend som varit sedan 2002, finner vi att allt färre ungdomar tycks skaffa fast telefoni när de flyttar hemifrån. Figur 2 redovisar förändringen över tid.

Figur 2 Avsaknad av fast telefoni i olika åldersgrupper 2002-2010 (procent)

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002-2010.

Som tydligt framgår av figur 2 ökar den andel som saknar tillgång till fast telefoni för vart år. Det är, och har länge varit, en stabil trend att ungdomar som flyttar hemifrån inte skaffar fast telefonabonnemang, ett beteende som man också bär med sig när man blir äldre. Därav det vågformade mönstret i användning som illustrerat i figur 2. I årets SOM-mätning är det också första gången en åldersgrupp domineras av personer som inte har tillgång till fast mobil, då 25-29-åringarna nu har passerat denna gräns. Det är en åldersgrupp som börjar närma sig den ålder då familjebildning och barnafödande tar vid, och i generationstermer betyder detta att det snart kommer att börja utvecklas generationer som aldrig kommer att ha någon erfarenhet av den fast telefonins mer kollektiva karaktär. En fast telefon utgör ju en kommunikationskanal till ett hushåll, medan en mobil är personlig. Redan nu kan man göra anekdotiska iakttagelser av ungdomar som aldrig svarar i familjens fasta telefon trots att den ringer, med hänvisning till att samtalet ändå inte är riktat till dem, eftersom de personer som vill nå just dem skulle ringa deras mobiler.

Mobilens funktioner och applikationer

De allt annat överskuggande användningsområdena för mobilen är att ringa och skicka SMS-meddelanden (se också Oscar Westlunds kapitel i denna volym). Särskilt

för de två äldre generationerna, och särskilt om man tittar på användning på daglig basis, som i tabell 3. För den allra äldsta generationen är mobilen och tydligt en mobil *telefon*. Visserligen är det en mindre grupp 1930-talister som använder SMS-funktionen på daglig basis, men övriga funktioner använder man mer sällan eller aldrig. Den enda generation som upparbetat dagliga rutiner för att söka info, engagera sig i sociala nätverksmedier, lyssna på musik och ta del av nyheter, är 1980-talisterna. Det är också i denna generation som tillgången till pekskärmsmobiler är som störst.

Tabell 3 *Daglig användning av olika mobilfunktioner, efter generation 2010 (procent bland mobilinnehavare)*

	Ringa	SMS	MMS	e-post	Sociala medier	Info	Musik	TV/video	Nyheter	Antal svar
1930-talist	33	9	2	1	0	1	0	1	2	91-104
1950-talist	73	40	3	10	1	3	1	1	4	202-204
1980-talist	85	81	5	12	18	14	11	4	12	110
Alla	68	48	5	10	7	5	4	2	5	1493-1527

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Av tabell 3 framgår att den yngsta generationen är den som är mest aktiv vad gäller att utnyttja funktioner och applikationer utöver att samtala och skicka och ta emot sms. Att skilja ut den generationsanvändning som kan kopplas till pekskärmsmobiler låter sig inte göra på grund av att grupperna blir för små. Dock kan man skilja ut användningsmönstren för dem som använder smartphones från övriga mobilinnehavare rent allmänt.

Tabell 4 *Daglig användning av olika mobilfunktioner, uppdelat på pekskärmsmobilinnehavare och övriga mobilinnehavare 2010 (procent)*

	e-post	Sociala medier	Information	Musik	TV/video	Nyheter	Antal svar
Mobil	8	5	6	4	2	5	1203
Pekskärms-mobil	34	25	20	12	4	19	301

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Av tabell 4 framgår tydligt den skillnad i användningsmönster som innehav av en pekskärmsmobil för med sig. Användning av e-post på daglig basis är fyra gånger vanligare bland innehavare av smartphones, och statusuppdatering med mera på sociala nätverksmedier är fem gånger vanligare. Att söka information, ta del av

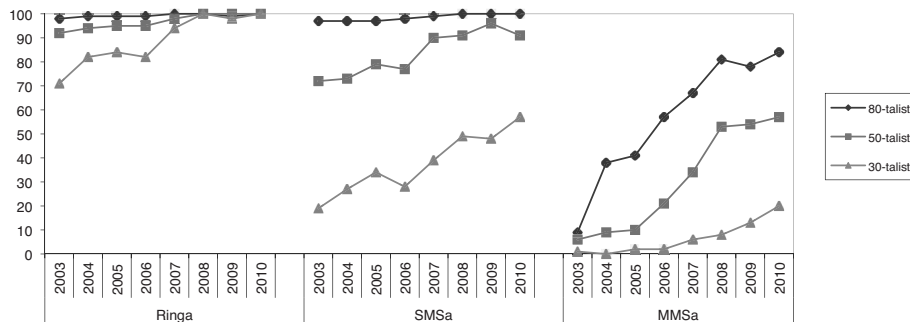
nyheter och lyssna på musik är alla tre till fyra gånger vanligare om man kan utnyttja en pekskärmobil. Att ta del av audiovisuella klipp och rörliga bilder, t.ex. från YouTube (som ingår som standardapplikation på iPhones), är dock inte lika vanligt, och här tycks det vara fråga om en aktivitet som inte görs på daglig basis. Om man i stället betraktar tittande på rörliga bilder på veckobasis finner man 23 procent av smartphoneanvändarna gör detta någon gång i veckan eller oftare, medan motsvarande siffror för innehavare av ”vanliga” mobiler är 6 procent. Att se rörliga bilder på veckobasis är därmed fyra gånger så vanligt om man har en pekskärmobil.

Med tanke på att det är de yngre generationerna – framför allt den allra yngsta – som är de som i störst utsträckning har tillgång till pekskärmobiler kan man dock sluta sig till att det också är de som står för aktiviteterna för mobilens nya användningsområden.

Tre mobilgenerationer

I de senaste årens SOM-rapporter har de tre generationer som stått i fokus i det ovanstående följts vad gäller tre användningsområden: att ringa, att skicka textmeddelanden (SMS) och att skicka bilder (MMS). Tanken har varit att se hur de tre generationerna utvecklar sina förhållningssätt till dessa tre dimensioner av användning. Även i år redovisar vi dessa mönster i figur 3 nedan.

Figur 3 Ringande, SMSande och MMSande 2003-2010 (procent bland mobilinnehavare)

Kommentar: Användning här definierad som användning över huvud taget.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2003-2010.

Som framgår av figur 3 sker det inga dramatiska förändringar i användningen. Även om man fortfarande kan finna anledning att förhålla sig en smula avvaktande till generationstrenden vad gäller dessa tre dimensioner av mobilanvändning är ten-

densen tydlig: de ”digitala infödingarna” i den yngsta generationen anammar de nya funktionerna betydligt snabbare än de två övriga generationerna. Den äldsta generationen utnyttjar också mobilens textningsmöjligheter och funktionen att skicka bilder i betydligt lägre grad. Den enda funktion som anammats av alla är att ringa, vilket också gör att det trots allt fortfarande kan finnas en poäng med att se mobilen som en tingest med ursprung i den fasta telefonin: ett medium för interpersonell, muntlig kommunikation på distans. Visserligen är det i 2010 års mätning en majoritet av den äldsta generationen som utnyttjar textfunktionen (57 procent), men det är knappast troligt att vi kommer att få se några kvalitativa språng i utvecklingen här. De generationsmässiga strukturer som utvecklats inom denna generation skapar en tröghet i användningen, där nya funktioner anammas ytterst försiktigt, och i vissa fall inte alls. Med tanke på resultaten i tabell 3 ovan, förefaller det därför inte troligt att de än nyare funktionerna (e-post, tittande på TV/video eller musikanvändning) kommer att slå igenom på bred front i denna den äldsta generationen. Huruvida man ska betrakta denna generation som digitala immigranter som tampas med de digitala mediernas alltför komplicerade grammatik, eller om de betraktas genom någon annan teoretisk lins är möjligen för tidigt att avgöra. Att det finns generationsmässiga skillnader torde dock stå utom allt tvivel.

Noter

- ¹ Rent tekniskt är generationerna konstruerade av dem födda 1931-1937, 1951-1957 och 1981-1987. Syftet har varit att söka hålla samman en koncentrerad ålderskohort med den baktanken att deras erfarenheter inte ska skilja sig åt alltför mycket (därför har inte hela decennier valts).
- ² Studien ingår i serien Skiftande medielandskap vid Södertörns högskola, och utgörs av en enkät distribuerad till 3.000 personer i södra Stockholms-området. Svarefrekvens år 2010 var 47%, vilket är lägre än för den nationella SOM-undersökningen, men fullt jämförbart med SOM i storstadsområden, där svarefrekvensen generellt sett är lägre (jfr det avslutande metodkapitlet i denna volym).

Referenser

- Bennett, Sue, Karl Maton & Lisa Kervin (2008): “The ‘Digital Natives’ Debate: A Critical Review of the Evidence”, i *British Journal of Educational Technology*, vol. 39(5): 775-786.
- Bolin, Göran (2008): ‘Mobila generationer i skilda världar’, i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red): *Skilda världar*, Göteborg: SOM-institutet, s. 435-444.

- Bolin, Göran & Oscar Westlund (2009): "Mobile Generations. The Role of the Mobile in the Shaping of Swedish Media Generations", i *International Journal of Communication*, vol. 3: 108-124.
- Colombo, Fausto & Leopoldina Fortunati (red) (2011): *Broadband Society and Generational Changes*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Deuze, Mark (2011): "Media life", i *Media, Culture & Society*, vol. 33(1): 137-148.
- Goggin, Gerard (2009): "Adapting the Mobile Phone: The iPhone and its Consumption", i *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, vol. 23(2): 231-244.
- Gumpert, Gary & Richard Cathcart (1985): "Media Grammars, Generations and Media Gaps", i *Critical Studies in Mass Communication*, vol. 2(1): 23-35.
- Nowak, Kjell (1996): "Medier som materiell och mental miljö", i Ulla Carlsson (red): *Medierna i samhället. Igår, idag, imorgon*, Göteborg: Nordicom-Sverige, s. 159-176.
- Prensky, Marc (2001): "Digital Natives, Digital Immigrants", i *On the Horizon*, vol. 9(5): 1-6.
- Tapscott, Don (1998): *Growing Up Digital: The Rise of the Net Generation*, New York: McGraw-Hill.

STÄNDIGT UPPKOPPLAD OCH UPPDATERAD

OSCAR WESTLUND

Olika former av medier har under lång tid utgjort en central del i svenskarnas vardagsliv. Det talas om att vi lever medieliv eftersom vi inte bara använder medier, men rentav lever ett liv i medier, eftersom medierna blivit en självklar del av vardagen (Deuze, 2009; 2011a; 2011b). Detta hänger samman med att alltfler medier har blivit mer personliga och mer portabla. Trådlösa och mobila nätverk för åtkomst till internet har, tillsammans med utveckling och distribution av såväl mobiler som bärbara datorer och medieplattor (t.ex. iPad) möjliggjort för svenskarna att vara ha ständig uppkopplade och nå flöden av innehåll från såväl journalistiska institutioner, som individer via sociala medier. Nuförtiden finns informations- och kommunikationsteknologier (IKT) som präglas av att vara personliga och portabla, och som kan betraktas som formade för människor vars liv präglas av rörelse och individualiserad medieanvändning, s.k. *minitaurized mobilities* (Elliott & Urry, 2010). Mobilen är, per excellens, en form av mobilitet i miniatyr. Dess utveckling kännetecknas av en transformerande från interpersonellt kommunikationsmedium till mångfasetterat mobilt medium. Historiskt har den benämnts som *mobiletelefon* då den framförallt använts just som en telefon (se Göran Bolins kapitel i denna volym). En central utgångspunkt är att mobilen kommit att bli ett mångfasetterat mobilt medium, varför artikeln sätter fokus på analys av sådan användning.

Mobilen som multimedium

I ljuset av sentida förändringar i vårt medielandskap och svenskarnas vardagsliv, kan vi konstatera att mobilen och allehanda tjänster för denna utformats för att bli allestädes närvarande i våra vardagsliv. Numera är det standard att mobiler utrustas med flera gränssnitt för internet, genom såväl mobil sajter som mobila applikationer (West & Mace 2010). Det är också så att alltfler kommit att använda sin mobil för sådana ändamål. Tidigare forskning har visat att det ur ett internationellt perspektiv var mycket begränsad användning av internet och nyheter i mobilen fram till 2007 (Gómez-Barosso et.al., 2010), med undantag för Japan (Nakano & Watanabe, 2009). Emellertid skedde ett genombrott i användning av internet via mobilen under 2008/2009 i flera länder (Horrigan 2009), inklusive Sverige (Westlund, 2010b). Samtidigt skall tilläggas att användningen av internet och nyheter i mobilen är att betrakta som begränsad bland barn och yngre tonåringar (Westlund & Bjur, 2011). Det skall också tilläggas att det bland svenskar fortfarande finns grupper som såväl hungrar efter att vara ständigt uppdaterade och uppkopplade via sin mobil, som

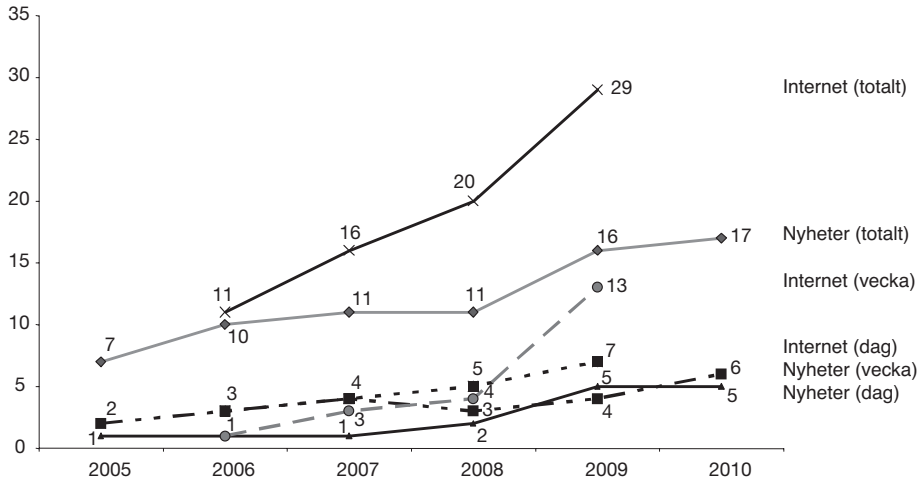
de som föredrar att låta den förbli ett interpersonellt kommunikationsmedium (Westlund, 2011a).

Under tidigare år har vi kunnat skönja att nyheter spelat en central roll vad gäller multimediefunktioner i jämförelse med andra typer av innehåll i mobilen (Bohlin & Westlund, 2008). Fram till 2007 var användningen av internet i mobilen endast något mer utbredd än nyhetsanvändningen i mobilen, men under de senaste åren har det vuxit fram ett ökande gap. Detta skall ses i ljuset av att ett tilltagande utbud av funktioner för mobilen. Det är tydligt att andra typer av innehåll än nyheter kommit att få ökad betydelse, så som mobila söktjänster (Westlund, et al. 2011), men kanske framförallt användning av sociala medier som *Facebook* och *Twitter* (ComScore 2008; Fox et.al., 2009). Samtidigt är det tydligt att nyhetsmedier satsar på utveckling av nyheter för mobilen såväl i Sverige (Westlund, 2011a) som internationellt (Goggin, 2010). Likaså att användningen av nyheter i mobilen har fått internationellt genomslag i länder så som i USA (Rosenstiel et.al, 2011), exempelvis i stunder mellan andra aktiviteter i vardagslivet (Dimmick et.al. 2010). En av svagheter i mycket av den internationella forskningen är emellertid att det vanligen endast görs enskilda tvärsnittsstudier. I detta sammanhang är enkätdata över tid om svenskarnas användning av nyheter och internet i mobilen synnerligen värdefulla.

Sådana riksrepresentativa enkätdata har sedan 2005 årligen samlats in vid SOM-institutet vid Göteborgs universitet. Denna artikel syftar till att närmare studera förändringar över tid vad gäller användning av internet och nyheter med mobilen.¹ Artikeln tar fasta på tidigare års resultat i att nyheter i mobilen kommit att utgöra något endast somliga användare av internet i mobilen ägnar sig åt (Westlund, 2010a), i ljuset av att mobilen kommit att utvecklas till en mikrodata för kommunikation, information och förströelse. Därför har vi i 2010-års SOM-undersökning ställt frågor om användning av sex olika typer av funktioner för kommunikation, information och förströelse. I det följande presenteras den allmänna utvecklingen vad gäller användning av internet och nyheter i mobilen, därefter analyseras användningen av de sex funktionerna utifrån personliga egenskaper och innehav, vilket inkluderar en analys av skillnader mellan polariserade och grupper.

Svenskarnas användning av internet och nyheter i mobilen

Frågan om användning av internet i mobilen ställdes första gången år 2003, ett år då endast 6 procent av allmänheten överhuvudtaget tog del av internet med mobilen, d.v.s. någon gång i månaden eller oftare. År 2006 hade andelen användare av internet i mobilen ökat till 11 procent och de följande två årens noteringar var 16 respektive 20 procent. År 2009 hade andelen stigit till 29 procent vilket gör att det kan betraktas som ett genombrottsår för användning av mobilt internet, i synnerhet när man tar hänsyn till att var femte svensk använde det varje vecka, vilket var en fördubbling från föregående år (Westlund, 2010a).

Figur 1 Allmänhetens användning av internet och nyheter i mobilen 2005-2010 (procent)

Antal svar: antalet svar varierar mellan de olika frågorna och åren. Basen av totalt antal svarande har varierat mellan 1685-1775.

Kommentar: Totalt avser samtliga svenskar i åldern 16-85 år för åren 2009-2010. För åren 2005-2008 undersöktes även 15-åringar. Mobilfrågans formulering är "Hur ofta brukar du använda din mobil till följande" och här redovisas svarsalternativen "internet" och "nyhetstjänster". Betydelsen av dessa svarsalternativ kan komma att ha förändrats över de olika åren med tanken på att de tekniska förutsättningarna för att ta del av internet och nyheter i mobilen har ändrats.

Källa: De nationella SOM undersökningarna 2005-2010

Frågan om mobilt internet ställdes inte hösten 2010. Istället undersöktes användning av mer specifika typer av funktioner och innehåll. En sådan var nyhetsanvändning i mobilen, där en fråga ställdes under åren 2005 till 2010. När frågan ställdes år 2005 var det bara 7 procent av svenska befolkningen som överhuvudtaget använde sin mobil för nyheter (någon gång per månad). Under de följande tre åren skedde små ökningarna i den totala användningen, för att sedan under 2009 öka något kraftigare till 16 procent, vilket innebar ett genombrott även för nyheter i mobilen. För 2010 var tendensen att antalet användare har fortsatt att öka något, men detta syns framförallt i användningsmönstren för olika grupper. Användningen var genomgående omkring hälften så stor bland män som kvinnor i de olika årens mätningar; de lågutbildade och kontantkortsinnehavare använde nyheter i mobilen mindre än övriga. I synnerhet 20-39 åringar tog del av nyheter i mobilen, följt av åldersgruppen 15-19. Ökningen 2009 visade sig delvis bero på att äldre hade börjat ta del av nyheter via mobilen; bland pensionärer däremot har användningen genomgående varit mer begränsad under samtliga år (Westlund, 2010a).

Användning av mobilen som multimedium

I den nationella SOM-undersökningen 2010 har respondenterna tillfrågats om de använder mobilen för sex olika funktioner som nyttjar dess internetuppkoppling. Bland dessa utgör nyheter och informationssökning funktioner för att kunna uppdatera sig och hitta information. Även det som benämns som sociala medier (t.ex. *Facebook* och *Twitter*) involverar möjligheten till uppdatering om information, såväl från etablerade medieinstitutioner som enskilda individer (såväl vänner, kollegor och familj som främmande individer). Sociala medier handlar också i högsta grad om interpersonell kommunikation, vilket får sägas vara den funktion som karaktäriserar e-post, precis som samtal, SMS och MMS. En viktig skillnad handlar om att sociala medier vanligen är kopplat till privatlivet, medan e-post i större grad är kopplat till arbetslivet. Därtill har vi två individualiserade och förströelseorienterade funktioner som är kopplade till möjligheten att sända såväl musik (t.ex. *Spotify*) och TV/video (t.ex. *Youtube*) via internet i mobilen. Det skall i sammanhanget sägas att samtliga av dessa sex funktioner också kännetecknas av en relativt bred användning via internet i datorn. Det ska nämnas att e-post och informationssökning är de aktiviteterna störst andel svenskar tar del av varje vecka via datorn (70 respektive 66 procent), följt av 54 procent för nyheter och 39 procent för sociala medier (Se Annika Bergströms kapitel i denna volym). I en sådan jämförelse är användningen av dessa funktioner i mobilen mer begränsad, samtidigt som just dessa funktioner faktiskt hamnar på en liknande relativ fördelning. Dock skall understrykas att vi kan vänta oss förskjutningar över tid framöver, genom att dator och mobil i ökande grad används komplementärt i vardagslivets olika stunder, men också ersätter varandra för somliga grupper.

I tabell 1 analyseras dessa användningsområden för olika grupper. Tabellen visar dels användning någon gång i veckan och daglig användning, dels den totala användningen (vilken då även inkluderar användning någon gång i månaden). När det gäller användning av nyheter i mobilen kan det konstateras att föregående års mönster känns igen: män, 16-49 åringar och abonnemangsinnehavare fortsätter att använda nyheter i mobilen mer än övriga grupper. Att nyhetsanvändning via mobilen är mer omfattande bland personer med abonnemang än dem som använder kontantkort förklaras av att abonnemangsinnehavare vanligen har mer avancerade mobiler samt är mindre priskänsliga än de som använder kontantkort. Detta hänger också samman med att den som har abonnemanget har möjlighet att betala en fast månadskostnad för att använda nyheter och andra internetrelaterade aktiviteter med sin mobil. De behöver därmed inte uppleva den osäkerhet kring kostnaderna för användning som annars varit typiskt bland dem som betalar löpande för nedladdad trafik (Mitomo, 2007; Westlund 2007; Westlund 2010b). Ytterligare ett mönster som känns igen från tidigare år är att de lågutbildade är de minst regelbundna användarna. Skillnaden accentueras i synnerhet vad gäller den mer regelbundna användningen. Under 2010 förstärks skillnaderna, vilket nu också handlar om att

Tabell 1 Användning av mobil som multimediet 2010 (procent)

	E-post		Informationssökning		Nyheter		Sociala medier		Musiktjänst		TV/video		Antal svar
	Total	Vecka	Total	Vecka	Total	Vecka	Total	Vecka	Total	Vecka	Total	Vecka	
Allmänheten	21	5	20	7	17	6	13	4	8	2	12	4	1653
Kön													
Man	24	5	25	8	23	7	14	4	10	3	15	6	791
Kvinna	17	5	16	6	11	5	12	3	6	2	9	3	862
Ålder													
16-29 år	31	10	35	15	30	12	38	10	11	5	28	10	268
30-49 år	27	6	29	10	25	9	18	5	8	3	15	7	488
50-64 år	20	3	16	5	12	4	5	2	6	2	7	2	461
65-85 år	18	4	6	2	4	1	1	1	1	1	3	1	436
Utbildning													
Låg	8	2	5	2	5	2	4	1	4	1	4	2	370
Medellåg	20	5	22	7	18	7	17	4	9	2	13	4	555
Medelhög	28	8	28	9	23	7	17	4	9	3	16	6	298
Hög	28	6	28	9	22	9	15	4	9	3	15	6	393
Betalform													
Privat	12	3	9	3	7	2	7	2	5	1	5	1	555
kontantkort													
Privat	24	7	26	9	22	7	19	6	10	4	17	6	839
abonnemang													
I tjänsten	37	6	36	12	30	10	14	3	12	4	17	7	379
Innehavare av smartphone													
Ja	61	15	67	27	57	21	47	13	29	10	45	19	302
Nej	11	3	10	3	7	3	6	2	3	1	4	1	1351

Källa: Den nationella SOM undersökningen 2010

Kommentar: Total avser den sammanslagna användningen av månad, vecka och dag.

det blivit ett större gap också mellan dem med medellåg utbildning i jämförelse med dem som har medelhög- eller hög utbildning.

Vi kan också utläsa att drygt var femte svensk emellanåt använder e-post eller söker efter information med sin mobil. Nästan lika många tar då och då del av nyheter via mobilen (17 procent), följt av sociala medier (13 procent) och användning av TV/video (12 procent). Ser vi till den samlade användningen per vecka (inklusive daglig) finner vi att omkring var tionde svensk tog del av nyheter, använde sociala medier eller sökte information. När det gäller användning av e-post så var användningen något högre (16 procent), då en stor andel är dagliga användare, vilket kan jämföras med den lägre siffran vad gäller användning av musiktjänster.

Vad gäller användningsmönstren i olika grupper är det nästan genomgående så att andelen män som använder mobilen för dessa funktioner är dubbelt så stor som bland kvinnor, i synnerhet tydligt är det för den mer frekventa användningen. Ett undantag utgörs emellertid av sociala medier i mobilen, för vilken såväl regelbunden som mindre regelbunden användning är i princip densamma bland såväl kvinnor som män. Unga vuxna är de flitigaste användarna för samtliga funktioner. En närmare granskning visar att det är bland 20-49 åringar vi finner den största andelen dagliga användare av e-post (vilket är särskilt markant bland 20-39 åringarna). I övrigt är tendensen att användningen av dessa funktioner avtar med åldern, vilket snarast är att betrakta som ett resultat av att olika generationer är mer eller mindre benägna att ta till sig innovationer och forma nya medievanor. Det är även kopplat till livsstil, vilket framgår när vi beaktar att 10 procent av 50-64 åringarna använder mobilen för e-post dagligen, medan det bland pensionärerna endast är en procent som gör så dagligen (18 procent åtminstone någon gång). Bland personer med låg utbildning – oftare äldre – finner vi i likhet med tidigare år den minst utbredda användningen. I övrigt pekar resultaten mot att användningen är relativt jämn bland personer med övriga utbildningsnivåer för sociala medier, musiktjänster och TV/video). När det kommer till nyheter, informationssökning och e-post utmärks däremot de med medelhög/hög utbildning av något större användning än de med medellåg utbildning.

Tabellresultaten visar även skillnader beroende på typ av abonnemang och typ av telefon. Användningen är avsevärt mer begränsad bland dem som använder privat kontantkort, jämfört med abonnemangsinnehavarna. Denna skillnad har varit tydlig vid samtliga årliga SOM-mätningar som genomförts sedan 2005, men kan i år sägas ha accentuerats. En rimlig förklaring är att de som vet med sig att de ska nyttja internet i mobilen också skaffar sig ett abonnemang. Detta ska ses i ljuset av att de svenska operatörerna sedan andra halvan av 2008 (med lanseringen av *iPhone* i Sverige) börjat erbjuda alltfler abonnemang med fast kostnad för användning av mobilt internet. En bidragande förklaring är troligen att mobilanvändare vanligen ogillar när det råder osäkerhet om kostnader för mobilt internet, och därmed föredrar abonnemang med fast pris om de avser använda det (Mitomo, 2007; Westlund, 2007). Användningen är generellt något högre bland företagsabbonenter än bland

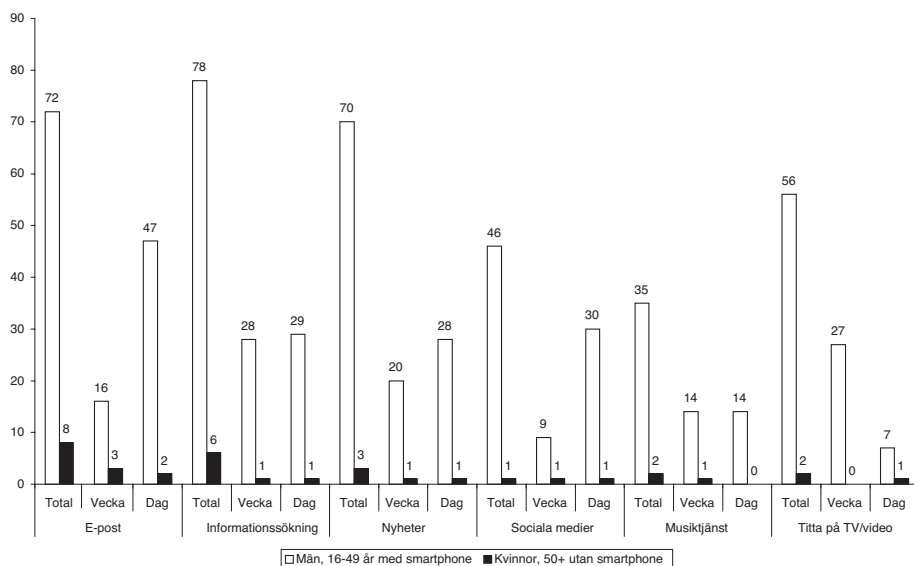
dem med privata abonnemang. Detta gäller i synnerhet för e-post, sannolikt som en följd att den är arbetsrelaterad, men inte för de mera privata sociala medierna. Det skall tilläggas att även informationssökning och nyhetsanvändning är brett utbrett bland företagsabbonenter, men däremot inte på en daglig basis. Det är värt att notera att drygt var fjärde svensk med ett företagsabbonemang använder e-postfunktionen i sin mobil varje dag, d.v.s. även under lördagar och söndagar. Här talar resultaten för att denna grupp är ständigt uppkopplade och att gränserna mellan arbete och privatliv suddas ut.

Under 2010 var det drygt var femte svensk som uppgav att de hade en s.k. smartphone/pekskärmobil.² En jämförelse av hur ovanstående funktioner används bland innehavare och icke-innehavare av pekskärmobiler visar avsevärda skillnader vad gäller såväl total andel användare som regelbundenheten i användningen. Det framgår att e-postanvändningen är särskilt väl utbredd i jämförelse med de övriga funktionerna. Den totala andelen användare av e-post var 61 procent bland innehavare av smartphone och 11 procent bland dem utan, och när vi ser till den dagliga användningen är motsvarande siffror 34 och 3 procent. En slutsats är att skillnaderna mellan dessa grupper accentueras när det kommer till vardaglig användning. I jämförelse med användning av de övriga funktionerna bland smartphone-användare så är e-postanvändningen den med störst andel dagliga användare, följt av sociala medier och informationssökning. Den sistnämnda aktiviteten har den största andelen användare totalt, men präglas av hög grad av veckovis användning. Detta är särskilt tydligt vad gäller att titta på TV/video i mobilen, där hälften av användare gör så varje vecka medan endast var tionde gör det på en daglig basis. Användningen av nyheter var tämligen väl utbredd bland dem med smartphone (totalt 57 procent), med en jämn fördelning mellan veckovisa (21 procent) och dagliga (19 procent) användare.

Det kan konstateras att på det hela taget är det framförallt e-post och informationssökningar som används när det gäller multimediefunktioner för mobilen, följt av nyheter och sociala medier. Skillnaden mellan användare av dessa funktioner är att sociala medier i synnerhet är utbrett bland ungdomar och unga vuxna, medan nyheter används i större omfattning bland medelålders, välutbildade och företagsabbonenter. I övrigt känns föregående års mönster för användning av nyheter och internet i mobilen igen vad gäller hur olika grupper av svenskar använder dessa funktioner. Utifrån dessa mönster är det möjligt att konstruera segment av grupper, för att närmare se hur användningen ter sig. I sådana konstruktioner måste fördelen med snäva grupper vägas mot antalet individer i basen av svarande. Det innebär att fastän SOM-undersökningen är ett mycket robust datamaterial så är det inte möjligt att inkludera alla särskiljande faktorer. I figur 2 jämförs användningen mellan två extremgrupper: män i åldern 16-49 år med en smartphone och kvinnor som är 50-85 år och som inte har en smartphone. De mönster som framträder förstärker i huvudsak de som identifierades i tabell 1. Vi ser att drygt sju av tio män i åldern 16-49 år med en smartphone någon gång emellanåt använder e-post och nyheter, medan nästan åtta av tio använder sin mobil för att söka information. Skillnaderna

i användning består i den relativa fördelningen mellan total andel användare och andel dagliga användare. Informationssökning och användning av TV/video präglas av relativt många sällan-användare, medan e-post och sociala medier kännetecknas av en högre grad av daglig användning.

Figur 2 Användning av mobil som multimedium i två extremgrupper år 2010 (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Antal svar: Antalet svar för gruppen av män 16-49 år med smartphone är 102 och för gruppen av kvinnor 50-85 år utan smartphone är antalet svar 430.

Kommentar: Med tanke på det låga n-värdet för gruppen av tidiga anammare är felmarginalen högre och siffrorna bör inte betraktas som absoluta.

Ständigt uppdaterad och uppkopplad

Mobilen har under senare år transformerats från att vara en telefon som används för interpersonell kommunikation till att bli en personlig och portabel apparat med datoregenskaper. Resultaten som presenterats i denna artikel pekar mot att mobilen som multimedium på allvar fått fotfäste i svenskarnas vardagsliv, i synnerhet bland specifika grupper. Analysen av användning i två extremgrupper pekar på exceptionella skillnader i hur mobilen används för multimediefunktioner. Drygt en tredjedel av svenska män i åldern 15-49 år med en smartphone tar dagligen del av nyheter, sociala medier eller söker information med sin mobil, och drygt hälften av

dem använder e-post varje dag. Med tanke på att andelen smartphones fortsätter att växa snabbt, kan vi förmoda att denna utveckling kommer att accentueras framöver. Från årets SOM-undersökning kan vi konstatera att drygt var femte svensk har en smartphone. Det kan i sammanhanget noteras att analysföretaget Cisco beräknat att den genomsnittliga månatliga användningen av mobil data hos en smartphone användare år 2010 var 79 Mb, vilket var drygt 24 gånger mer än de 3.3 Mb andra mobilanvändare genererade. Jämfört med föregående år så fördubblades andelen Mb som smartphone användarna laddade ner. Till år 2015 beräknas de genomsnittliga hastigheterna för mobilt internet ha ökat tiofaldigt, medan den genomsnittliga nedladdningen beräknas ha ökat 26 gånger. En viktig trend här handlar om att spridningen av smartphones förväntas bli större än för de mer traditionellt utformade mobilerna (Cisco, 2011).

Med en bra mobil kan man idag göra i princip samma saker på internet som via en dator. Genom den snabba tillväxten av mobila applikationer har det dessutom tillkommit åtskilliga andra möjliga användningsområden, exempelvis personaliserade informationstjänster som utnyttjar mobilens kamera och GPS. Eftersom mobilen är såväl personlig som portabel, och dessutom kan användas oavsett tidpunkt och plats, finns stora förutsättningar för nya typer av mönster i medieanvändningen. I ljuset av detta blir det allt viktigare att studera hur svenskars användning av mobiler utvecklas över tid, inte minst i relation till användning av andra medier. Mycket pekar mot att vi i ökande grad blir ständigt uppdaterade och uppkopplade, via mobilen i kombinationer med datorer och medieplattor. Hur detta medieliv utvecklas kommer att belysas i kommande SOM-undersökningar.

Noter

- ¹ Mobilen kan användas som nyhetsmedium på en rad olika sätt: via nyhetssajter, applikationer, RSS podcasts, radio eller genom meddelanden i form av e-post, SMS och MMS. I SOM-undersökningen ombeds respondenterna att ta ställning till om de använder mobilen för att ta del av nyhetstjänster, vilket öppnar för tolkning av samtliga olika distributionstekniker.
- ² Det kan noteras att omkring var tionde person hoppade över att svara på just den frågan, vilket här tolkas som att de inte hade någon sådan (eller visste om de hade det eller inte). Begreppet smartphone kan sägas vara tämligen oprecis med tanke på att Nokia sedan många år i sin marknadsföring har kommunicerat att alla deras mobiler är smartphones. Därför lade vi i frågeformuleringen till ett förtydligande om ”pekskärmobil” i parentes, vilket utgår från det engelska begrepp (touch-screen device) som också ofta används i dessa sammanhang. Med tanke på denna formulering mäter vi sannolikt innehav av mobiler så som *iPhone* och *HTC*, som har stor pekskärm och applikationer utformade speciellt för mobilen (via t.ex. *iOS app store* eller *Android Market*), liksom att de vanligen säljs ihop med abonnemang för fast pris för mobilt internet.

Referenser

- Cisco. (2011). *Cisco visual networking index: global mobile data traffic forecast update, 2010-2015*, White paper February 1, 2011. http://www.cisco.com/en/US/solutions/collateral/ns341/ns525/ns537/ns705/ns827/white_paper_c11-520862.pdf
- ComScore M:Metrics. (2008). Mobile social networking driving growth of the mobile internet in Europe. Available at: <http://www.comscore.com>.
- Deuze, M. (2009). Media industries, work and life, *European Journal of Communication*, 24(4), pp.1-14.
- Deuze, M. (2011a). Media life, *Media Culture & Society*, Vol. 33 (1), pp. 137-148
- Deuze, M. (2011b). Media life, Polity Press (Kommande).
- Dimmick, J., Feaster, J.C. & Hoplamazian, G.J. (2010). News in the interstice: the niches of mobile media in space and time, *New Media & Society*, OnlineFirst.
- Elliott, A. & Urry, J. (2010). *Mobile lives*. London: Routledge.
- Fox, S, Zickuhr, K och Smith, A. (2009). Twitter and status updating, fall 2009, Pew Internet Project, Washington DC.
- Gómez-Barroso, J.L., Compañó, R., Feijóo, C., Bacigalupo, M., Westlund, O., Ramos, S., Jaokar, A., Álvarez, F., De Waele., Mateos-Barrado, G & Concepción García-Jiménez, M. (2010). *Prospects of mobile search*, european commission, JRC scientific and technical reports, Institute for Prospective Technological Studies (IPTS), EUR 24148 EN 2010.
- Goggin, G. (2010). "The intimate turn of mobile news", in G. Meikle & G. Redden (eds) *News online: transformations and continuities*, London, Macmillan.
- Horrigan, J. (2009). *Wireless internet use*. Washington: Pew Internet. Available from <http://pewInternet.org/-/media//Files/Reports/2009/Wireless-Internet-Use.pdf>.
- Mitomo, H. (2007). *Flat rate preference in mobile phone usage – a behavioural economics approach*, Presentation at RIDE-seminar at Chalmers University of Technology, May.
- Nakano, S och Watanabe, Y. (2009). "The virtual doubling of Japanese internet use: 2001-2006", *Soc Indic Res*, 93: pp. 235-238.
- Rosenstiel, T., Mitchell, A., Rainie, L. & Purcell, K. (2011). "Mobile news & paying online", Pew Research Center's Project For Excellence in Journalism and Pew Research Center's *Internet and American Life Project*, in partnership with the Knight Foundation, U.S.
- West, J. & Mace, M. (2010). "Browsing as the killer app: Explaining the rapid success of Apple's iPhone." *Telecommunications Policy*, (article in press).
- Westlund, O. (2008). "From mobile phone to mobile device; news consumption on the go", *Canadian Journal of Communication*, Special issue on: Wireless technologies, mobile practices, Vol 33, pp. 443-463.
- Westlund, O. (2009). "mobil.nyheter.se?", i S Holmberg & L Weibull (Red) *Svensk höst*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Westlund, O. (2010a). "New(s) functions for the mobile", *New Media and Society*, Vol. 12(1), pp. 91-108.
- Westlund, O. (2010b). "De mobilt uppkopplade svenskarna", i S Holmberg & L Weibull (Red), *Nordiskt ljus*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Westlund, O. (2011a). Traditional media creating mobile media, ICA conference in Boston, United States, May 26-30, 2011.
- Westlund, O. (2011b). A mobile media typology: shielders & cravers, "Seamlessly Mobile" ICA Pre-Conference in Boston, United States, May 25-26, 2011.
- Westlund, O & Bjur, J. (2011). Media life of young, "Seamlessly Mobile" ICA Pre-Conference in Boston, United States, May 25-26, 2011.
- Westlund, O. & Bohlin, E. (2008). Explaining mobile internet adoption and use: results from a national survey in Sweden, Paper presented at the 17th Biennial ITS Conference, Montreal, Canada, June 24-27, 2008.
- Westlund, O., Gómez-Barroso., J-L , Compañó, R and Feijóo, C. (2011). "Exploring the logic of mobile search", *Behaviour & Information Technology*, (iFirst).
- Wilson, J. (2006). "3G to Web 2.0? – Can mobile telephony become an architecture of participation?," *Convergence*, Vol. 12 (2), pp 229-242.

SOCIALA MEDIER OCH POLITISKT ENGAGEMANG

NILS GUSTAFSSON OCH LARS HÖGLUND

I mediedebatten har de så kallade sociala medierna fått stort utrymme på senare tid. I rapporteringen om revolutionerna i Nordafrika under våren 2011 har man diskuterat vilken roll sociala medier har haft för att mobilisera befolkningen. Även i Sverige har effekten av sociala medier på samhällsengagemang debatterats, inte minst i samband med riksdagsvalet 2010. Leder det faktum att så många svenskar använder tjänster som Facebook till att de också uttrycker sina politiska åsikter på ett annat sätt? Kan man tala om ett förändrat engagemang? I det här kapitlet ska vi titta lite närmare på vem som använder sociala medier i Sverige idag och hur sociala medier används i människors samhällsengagemang. Ett särskilt fokus ska ägnas skillnader mellan olika generationer (för olika definitioner, se Zukin et al 2006). Även om det är för tidigt att dra några säkra slutsatser om sambandet mellan sociala medier och samhällsengagemang står det klart att de har blivit ett naturligt inslag i särskilt yngres politiska beteende.

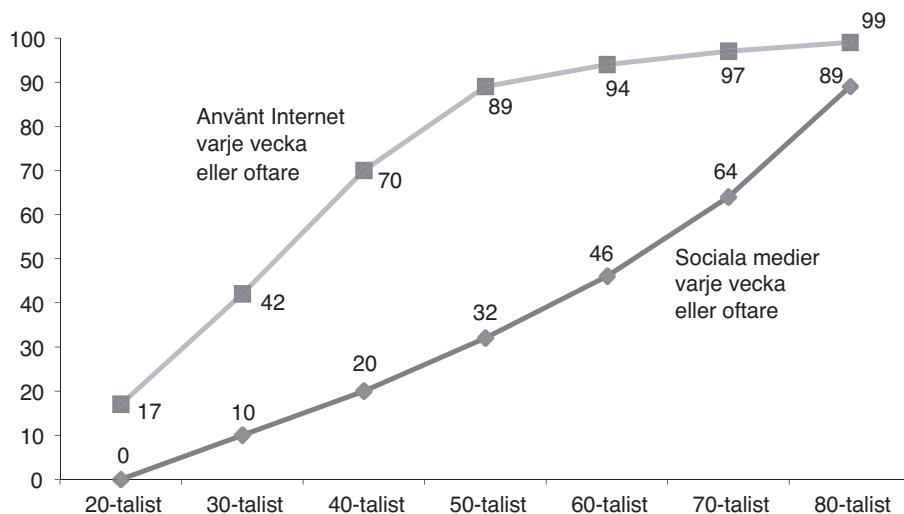
Användningen av sociala medier ökar fortfarande

Med sociala medier avses kommunikationstjänster som på något sätt innehåller en social faktor: man delar med sig av information till kontakter i ett socialt nätverk via en webbaserad tjänst. Medan till exempel en papperstidning eller en radiokanal kommunicerar information som har producerats av få till många konsumenter, präglas sociala medier av möjlighet för ”många-till-många”-kommunikation och att skillnaden mellan producenter och konsumenter av medieinnehåll blir mer otydlig (boyd & Ellison 2007; Beer & Burrows 2007). Medan man å ena sidan kan göra en åtskillnad mellan traditionella massmedier och sociala medier på detta sätt står det å andra sidan också klart att det finns flera likheter mellan dessa kommunikationsformer. Detta komplicerar den bild av Sverige som ett massmediesamhälle som har funnits under lång tid. Med de sociala mediernas hjälp kan enskilda individer med relativt enkla medel nå en under vissa omständigheter mycket stor publik. Samtidigt använder även dagstidningar, tv-kanaler och radiokanaler sociala medier som en integrerad del av sin verksamhet. Även myndigheter och företag använder sociala medier för sin kommunikation. Och i de sociala medierna består en stor del av innehållet av material som producerats av traditionella mediehus, som länkar till tidningsartiklar, tv-klipp, och så vidare. Man kan, med den amerikanske medieforskaren Henry Jenkins ord, tala om en form av mediekonvergens (Jenkins 2006).

Ett exempel på ett socialt medium som är ytterst populärt i Sverige, såväl som i stora delar av världen, är den sociala nätverkssajten Facebook. På Facebook kan användare lägga upp information om sig själva och posta foton, texter, länkar och filmklipp. Det finns en rad möjligheter att kommunicera med andra användare, exempelvis genom chatt och meddelanden. Det finns rika möjligheter att samla grupper av användare med gemensamma intressen. Till de sociala medierna brukar också räknas sajter som mikrobloggningssajten Twitter och videodelningssajten YouTube. De senaste åren har det blivit allt mer vanligt att sociala medier används inte bara genom vanliga datorer, utan också genom mobiltelefoner och läsplattor.

Sociala medier har under de senaste åren fått ett enormt genomslag såväl i Sverige som runt om i världen. 2007, då frågan för första gången ställdes, uppgav endast 11 procent av de svarande i SOM-undersökningen att man använde sociala medier minst en gång i veckan. 2009 hade den siffran stigit till 33 procent. I SOM 2010 steg andelen veckoanvändare ytterligare något, till nära 40 procent. De som använder sociala medier någon gång per år eller oftare uppgick till 60 procent. Sverige ligger i internationella jämförelser på en tättplats när det gäller tillgång till och användning av Internet. 85 procent av dem över 16 år har tillgång till Internet i hemmet (Findahl 2010) och Sverige ligger också högt när det gäller användning av sociala medier (Elliott 2010). Genomslaget, i synnerhet bland unga, är påtagligt.

Figur 1 Andel som använder Internet och sociala medier en eller flera gånger i veckan 2010 efter födelsedecennium (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Figur 1 visar hur användning av såväl Internet som sociala medier är starkt åldersberoende. Nära 90 procent av 80-talisterna, dvs personer under ca 30 år, använder sociala medier varje vecka, vilket kan jämföras med 40-talisternas ännu ganska måttliga 20 procent. Internetanvändningen uppvisar ett annat mönster och omfattar majoriteten i flertalet åldersgrupper utom de allra äldsta, födda på 1920- och 30-talet.

Även om andelen medelålders användare ökade markant mellan 2009 och 2010 års SOM-undersökningar är sociala medier således fortfarande mycket mer vanligt i de yngre åldersklasserna. Medan andelen veckoanvändare är drygt 84 procent i den så kallade internetgenerationen (födda 1977-1994), är det endast 7 procent av dem som är födda före 1945 som är veckoanvändare (Tabell 1).

Tabell 1 Användare av sociala medier 2009-2010 (procent)

	Totalt	Kön		Generation				Utbildning			
		Kvinna	Man	1977-1994	1965-1976	1945-1964	1918-1944	L	ML	MH	H
Veckoanvändare 2010	39	43	35	84	53	25	7	15	46	50	46
Veckoanvändare 2009	33	35	30	82	42	20	5	10	40	42	37

Kommentar: Procent av dem som svarat minst "någon gång i veckan" på frågan "Hur ofta har du gjort följande på internet: Använt sociala medier (ex. *MSN, Facebook, MySpace, Twitter*).” Utbildning: L = låg; ML = medellåg; MH = medelhög; H = hög.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009-2010.

Tabell 2 Aktivitet i sociala medier 2010 (procent)

	Totalt	Kön		Generation				Utbildning			
		Kvinna	Man	1977-1994	1965-1976	1945-1964	1918-1944	L	ML	MH	H
Läser varje vecka, av användare	76	81	70	91	77	61	50	69	81	75	74
Skriver varje vecka, av användare	62	70	52	82	60	44	28	47	69	63	59
Antal svar	797	425	371	311	199	230	57	70	297	182	232

Kommentar: Procent av dem som svarat minst "någon gång/vecka" på frågan "Ungefär hur ofta en genomsnittlig vecka brukar du göra följande i sociala medier (t. ex. *Facebook, MySpace, Twitter*): Läs/följa vad andra skriver respektive Skriva/kommentera andras material."

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Vi vet från andra studier att medievanor som grundläggs i unga år endast långsamt förändras genom livet (se exempelvis Ulrika Hedmans och Ingela Wadbrings artikel om dagstidningsläsning i denna volym). Därför ter det sig rimligt att anta att sociala medier även framöver kommer att vara absolut vanligast hos yngre svenskar, medan äldre förmodligen inte kommer att flockas till sajter som Facebook och Twitter inom de närmaste åren. Ökningen bland medelålders användare är dock viktig att uppmärksamma och bekräftas av andra undersökningar (Findahl 2010).

Vi kan också notera att könsskillnader spelar en roll. Medan 43 procent av kvinnorna använder sociala medier är siffran för männen endast 35 procent. När det gäller att ofta uppdatera sin profil är skillnaden mellan unga män och kvinnor ännu större. Findahl (2010) finner att 37 procent bland unga män (16-25 år) och hela 54 procent bland unga kvinnor gör detta dagligen eller flera gånger i veckan. Kan detta ha att göra med att kvinnor värdesätter relationer mer än män och därför i högre utsträckning vänder sig till sociala medier? Det framgår också att medel- och högutbildade är mer benägna att använda sociala medier än lågutbildade, medan skillnaden är mindre tydlig mellan högre utbildningskategorier. Det bör nämnas att bland de lågutbildade finns många äldre. I gruppen unga lågutbildade (födda 1977-1994) använder samtliga svarande sociala medier medan det i gruppen äldre högutbildade (födda 1918-1945) endast är 27 procent som gör detta.

Det är däremot naturligtvis omöjligt att förutspå vilka specifika tjänster som kommer att användas framöver och hur de kommer att se ut. Men vi kan nog vara relativt säkra på att sociala medier i någon form är här för att stanna.

I 2009 års undersökning (se Bergström 2010) framkom att även användningsmönstret skiljer sig påtagligt mellan äldre och yngre. Yngre användare var på en rad olika punkter mer aktiva än äldre. Detta mönster bekräftas av årets undersökning, både vad gäller att läsa, titta och på andra sätt följa innehållet i de sociala medierna och vad gäller att själv bidra med texter, bilder och annat innehåll. Åldersskillnaderna är dessutom större vad gäller i vilken grad man själv som användare bidrar med innehåll (Tabell 2).

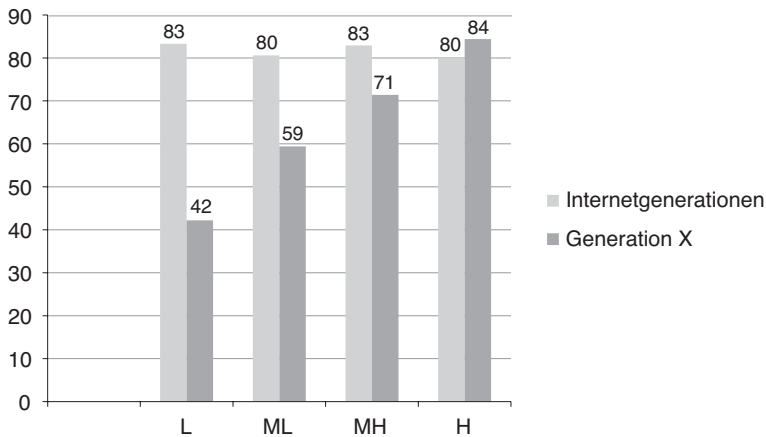
Bland användare av sociala medier födda 1946-1964 är det sålunda 61 procent som åtminstone varje vecka läser innehåll medan över 90 procent av internetgenerationens användare gör detta. Och medan färre än var tredje användare född i rekordårsgenerationen lägger ut material varje vecka är det fyra femtedelar av dem som är födda efter 1977 som gör det. Med andra ord: även om andelen medelålders som använder sociala medier har ökat det sista året betyder inte det att de använder sociala medier lika ofta som yngre.

Överlag finns det flera intressanta skillnader i användningen av sociala medier mellan generationer. Låt oss titta lite närmare på skillnader i användning mellan internetgenerationen och den så kallade generation X (födda 1965-1976).

Om vi först betraktar hela befolkningen ser vi att det inte finns några stora skillnader mellan utbildningsnivå för huruvida man använder sociala medier, utom vad gäller den relativt lilla andelen lågutbildade, som inte använder sociala medier så ofta och dessutom tenderar att vara äldre än befolkningen i genomsnitt.

Vi vet sedan tidigare att hur aktivt man använder sociala medier – hur ofta man skriver och lägger upp material – skiljer sig stort mellan åldersgrupper. Men hur ser det ut om vi jämför de båda yngsta generationerna med avseende på utbildning? Då framträder en mer komplicerad bild: medan det i stort inte finns några större skillnader i benägenheten att lägga upp material mellan grupper med olika lång utbildning i internetgenerationen framgår det klart att det i generation x finns en tydlig koppling mellan utbildning och hur aktiv man är. Personer i generation x, alltså mellan 35 år och närmare 50 med hög utbildning läser och skriver mer frekvent än personer i motsvarande ålder med låg utbildning (Figur 2). Detta samband försvinner dock om vi går upp i åldrarna. Sambanden är således komplicerade när det gäller kön, ålder och utbildning och är inte linjära.

Figur 2 Andel av dem som använder sociala medier som skriver/postar varje vecka efter utbildning 2010 (procent)

Kommentar: Utbildningsnivåerna är låg, medellåg, medelhög samt hög. Internetgenerationen = födda 1977-1994; generation X = födda 1965-1976.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

En del av skillnaden i användarmönster mellan generationerna har säkerligen att göra med det faktum att en stor del av internetgenerationen helt enkelt inte har hunnit utbilda sig färdigt. Därför är det svårt att säga i vilken mån dessa skillnader mellan generationerna kommer att bestå när även de yngsta i internetgenerationen avslutar sin utbildning och kommer ut på arbetsmarknaden. Mönstret tycks dock hålla även om man tittar specifikt på användare i 30-årsåldern och jämför med äldre. En anledning till att utbildning tycks vara kopplat till frekvens i användning kan vara så enkelt som att individer med högre utbildning oftare har arbets- och

livssituationer som tillåter dem att exempelvis logga in på Facebook under arbetstid och kanske till och med använda sociala medier som en del av arbetet. De frågor om användning som ställts har inte tagit hänsyn till om användningen har skett i yrkesutövningen eller i privatlivet.

Användningsmönstret skiljer sig också åt mellan kvinnor och män. På samma sätt som kvinnor är något mer benägna än män att använda sociala medier är också de kvinnliga användarna något mer aktiva än männen. Detta mönster är känt från tidigare studier i andra länder, även om skillnaderna varierar över tid och med hänsyn till olika typer av användande (Steinfeld m fl 2008; Hargittai 2008). Eftersom tidigare undersökningar (se t ex Bergström 2010) inte såg stora skillnader i användande mellan män och kvinnor är detta något som förtjänar uppmärksamhet. Det är viktigt att påpeka att de frågor som ställts tidigare har haft en annan ordalydelse vilket kan ha påverkat hur man har svarat.

För att närmare se på samspelet mellan kön, ålder och utbildning och användning av sociala medier har vi kombinerat dessa (Tabell 3). Här framgår hur effekten av utbildning minskar, men också att skillnaden mellan män och kvinnor minskar bland högutbildade när vi går upp i ålder.

Tabell 3 Andel som läser respektive skriver/lägger ut i sociala medier efter kön, ålder och utbildning 2010 (procent)

Ålder	16-29				30-49				50-75			
	Låg		Hög		Låg		Hög		Låg		Hög	
Utbildning												
Kön	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Läser vecka	80	94	78	92	45	49	58	62	19	28	29	25
Lägger ut vecka	71	87	68	83	27	44	43	52	9	20	18	19
Antal svar	80	85	41	47	96	89	111	169	172	143	120	151

Kommentar: Åldersgruppen 76-85 har utelämnats här på grund av få aktiva i sociala medier. Låg utbildning = låg + medellåg och hög utbildning = medelhög + hög utbildning.

Antal svar endast angivet för läsare. N för "läser": 1356; N för "lägger ut": 1347.

Effekter kan beräknas som genomsnittliga procentskillnader, notera dock att skillnaderna varierar i de olika åldersgrupperna och enbart en sådan beräkning därför inte rekommenderas. För tydlighet har de beräknats här först för hela tabellen:

Läser varje vecka: Kön: 0,07; Utbildning: 0,05 och Ålder: -0,29.

Lägger ut v.vecka: Kön: 0,12; Utbildning: 0,05 och Ålder: -0,30.

Observera att interaktionseffekterna gör att skillnaderna är betydande mellan olika åldersgrupper. För resp åldersgrupp är effekter av kön och utbildning följande för att lägga ut material varje vecka: 16-29 år: Kön=0,15; Utbildning=0,04. För 30-49 år: Kön=0,13; Utbildning 0,14. För 50-75 år: Kön=0,06; Utbildning 0,02. Effekten av kön sjunker således med ålder och effekten av utbildning är endast tydlig i åldersgruppen 30-49 år dvs ungefär motsvarande ålder som kallats generation x. Effekten av kön och utbildning kan således specificeras.

Som framgår av tabell 3 kan vi specificera att det råder stora skillnader mellan åldersgrupperna så att effekten av ålder dominerar. Effekten av kön är mindre och kan dessutom specificeras till att främst gälla i åldrarna under 50 år. Effekten av utbildning kan specificeras till att främst gälla i mellangruppen 30-49 år, medan den är obetydlig både bland unga och äldre.

Sociala medier som politisk kanal

Låt oss så närma oss den inledande frågan om användning av sociala medier för politisk aktivitet och som kanal för samhällsengagemang jämfört med mer traditionella former för politisk aktivitet. 2009 ställdes en fråga om olika användningsområden för sociala medier. Då uppgav en femtedel av dem som använder sociala medier att de hade "anslutit till eller startat kampanjer eller upprop", medan 27 procent av de svarande angav att de hade skrivit om samhällsfrågor (Bergström 2010).

Tabell 4 Gjort följande via sociala medier eller engagerat sig på annat vis 2010 (procent av samtliga svarande på respektive delfråga)

	Nej	Via sociala medier	På annat vis	Antal svar
Skrivit under namninsamlingar/anslutit mig till upprop	71	15	13	1627
Skrivit inlägg/debattartikel	90	7	4	1583
Kontaktat politiker	90	2	8	1594
Deltagit i evenemang/arr av politiskt parti etc	89	3	7	1601
Anslutit mig till politiskt parti/org	93	3	4	1603
Engagerat mig i pol. org/nätverk	93	2	5	1608
Uppmanat vän/bekant att engagera sig/ gå med i politisk organisation/nätverk	90	3	7	1605

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

I SOM-undersökningen 2010 ställdes i stället frågan med utgångspunkt från olika handlingar för att åstadkomma förbättringar eller förhindra försämringar i samhället och om man hade gjort detta genom sociala medier eller på annat vis. På detta sätt kan vi jämföra olika former av deltagande och också se på vilket sätt individer som använder sociala medier för sitt samhällsengagemang och individer som använder andra sätt skiljer sig åt. Istället för att kontrastera olika sätt att använda sociala

medier mot varandra, kontrasteras här olika sätt att utöva politiskt inflytande. De olika handlingarna valdes dels för att de sedan länge är vanliga sätt att mäta politiskt deltagande, dels att de är möjliga att utöva både genom sociala medier och på andra sätt. Därigenom blir det enklare att se skillnaderna mellan de båda formerna av engagemang.

Som framgår av tabell 4 är vissa former av deltagande är mer vanliga än andra. Detta är välkänt genom tidigare studier (se till exempel Amnå 2008). Särskilt att skriva under namninsamlingar har vuxit fram som ett vanligt sätt att uttrycka sin mening i Sverige. Det kräver inte heller en särskilt stor insats i tid eller resurser. Nära en tredjedel har under de senaste 12 månaderna skrivit på en namninsamling eller annat uppdrag. Betydligt mer ovanligt är att engagera sig på mer intensiva sätt, som att exempelvis arbeta eller på annat sätt engagera sig aktivt i en politisk organisation. Mindre än var tionde svarande uppgav att de på detta sätt hade engagerat sig under det gångna året. Att engagera sig politiskt – åtminstone i dessa former – kan alltså knappast sägas vara ett allmänt folknöje.

Om vi betraktar skillnaderna mellan engagemanget i olika kanaler ser vi att vissa handlingar tycks lämpa sig bättre för sociala medier än andra. Det har således blivit vanligare att skriva på namninsamlingar i sociala medier än att göra det på papper. 15 procent av de svarande uppgav att de hade skrivit på en namninsamling genom sociala medier, medan 13 procent uppgav att de hade gjort detta på annat vis. För den regelbundne användaren av en tjänst som Facebook kanske detta inte kommer som en överraskning, eftersom man här ständigt utsätts för uppmaningar att gå med i grupper och stödja olika kampanjer.

Även att skriva debattinlägg i olika former är en uttrycksform där de sociala medierna tycks ha slagit ut insändarsidorna. 7 procent har skrivit gjort ett debattinlägg i sociala medier, medan endast 4 procent har använt den traditionella vägen. Däremot är det fortfarande vanligare att kontakta politiker, delta i möten och andra evenemang arrangerade av politiska organisationer, gå med i politiska organisationer, arbeta i politiska organisationer och rekrytera andra till politiska organisationer på andra sätt. Förhoppningarna om att tillgängligheten som de sociala medierna erbjuder skulle öka kontakterna mellan politiker och medborgare tycks alltså inte ännu ha infriats.

Av tabellen framgår också att det endast är en liten andel av de svarande som uppger att de har engagerat sig. Om vi endast utgår från dessa siffror är det således svårt att hävda att det ökande användandet av sociala medier i Sverige i sig har lett till ett kraftigt ökat politiskt engagemang i befolkningen som helhet. Det ska dock komma ihåg att de handlingar som listats i frågan naturligtvis bara utgör en liten del av de möjliga sätt att engagera sig som finns.

Inom deltagandeforskningen finns det sedan länge påvisade samband mellan benägenheten att uttrycka sig politiskt eller utöva inflytande och olika sociala faktorer, som ålder, utbildning och kön. Generellt kan man säga att högutbildade deltar mer än lågutbildade, och medelålders deltar mer än yngre och äldre, medan betydelsen av kön skiftar med typ av handling (se t ex Amnå 2008 och Bäck m fl 2006).

Tabell 5 Gjort något av följande, via sociala medier på internet eller på annat vis, i avsikt att åstadkomma förbättringar eller förhindra försämringar i samhället 2010 (procent)

	Kön		Generation				Utbildning			Använder sociala medier		
	Totalt	Kvinna	Man	1977-1994	1965-1976	1945-1964	1918-1944	Låg	Medellåg	Höghög	Ja	Nej
Skrivit under namnsamling												
Sociala medier	15	18	13	33	22	11	3	2	16	22	21	28
Annat vis	13	15	12	11	13	17	11	8	13	18	17	14
Skrivit debattartikel												
Sociala medier	7	7	7	12	10	5	2	1	6	10	10	12
Annat vis	4	2	5	3	4	5	2	1	4	4	4	3
Kontaktat politiker												
Sociala medier	2	2	2	2	2	2	1	0	2	3	2	3
Annat vis	8	6	11	4	7	11	9	6	6	11	13	9
Deltagit i evenemang arr av pol org												
Sociala medier	3	4	3	8	3	1	2	1	3	6	4	6
Annat vis	7	6	9	7	9	8	7	4	6	13	9	10
Gått med i pol org												
Sociala medier	3	3	3	7	4	2	1	0	4	5	3	6
Annat vis	4	3	5	6	2	3	3	3	2	7	4	5
Engagerat sig aktivt i politisk organisation												
Sociala medier	2	1	2	4	0	1	1	0	2	2	2	2
Annat vis	5	4	5	3	5	7	4	3	4	7	6	5
Uppmanat bekant att gå med i pol org												
Sociala medier	3	4	2	8	4	1	0	0	4	3	4	5
Annat vis	7	6	8	11	5	6	5	5	6	9	8	8
Antal svar	1653	834	779	344	298	558	413	357	543	296	389	788
												856

Dessa skillnader uppträder också mer eller mindre tydligt i vårt material, som vi kan se av tabell 5. Lågutbildade skiljer sig särskilt mycket från människor med högre utbildning med avseende på benägenhet att delta. Medan endast 2 procent av de lågutbildade har skrivit på en namninsamling i sociala medier, är det över 20 procent av de högutbildade som har gjort detta. För vissa aktiviteter, som att kontakta politiker utanför sociala medier (dvs genom att träffa politikern, skicka brev, ringa etc), spelar utbildning en särskilt stor roll. Ju högre utbildning man har, desto vanligare är det att man kontaktar en politiker. Bland de högutbildade har 13 procent kontaktat en politiker minst en gång under det senaste året, medan det endast är 6 procent av de lågutbildade som har använt denna väg till inflytande. Det är betydligt färre som använder sig av sociala medier för att kontakta politiker, men här avtecknar sig skillnaderna i utbildning inte lika tydligt.

Även med avseende på kön kan vi se stora skillnader mellan typer av handlingar. Kvinnor tycks således vara något mer benägna än män att skriva på namninsamlingar – både i sociala medier (18 procent av kvinnorna, 13 procent av männen) och på andra sätt (15 procent av kvinnorna, 12 procent av männen) – medan män tycks vara något mer benägna att kontakta politiker. 11 procent av männen har kontaktat en politiker på annat vis än genom sociala medier, medan endast 6 procent av kvinnorna har gjort detta. För kontakter via sociala medier finns inga könsskillnader, men andelen som har gjort detta är mycket liten.

Det skulle kunna te sig som en något banal slutsats att människor som använder sociala medier är mer benägna till att också använda sociala medier för sitt samhälls-engagemang – om man inte är användare har man ju inte den möjligheten! Det finns dock på grundval av resultaten möjlighet att dra slutsatser om hur de som använder sig av sociala medier för att utöva inflytande skiljer sig åt från befolkningen i stort och från dem som deltar på traditionella vis.

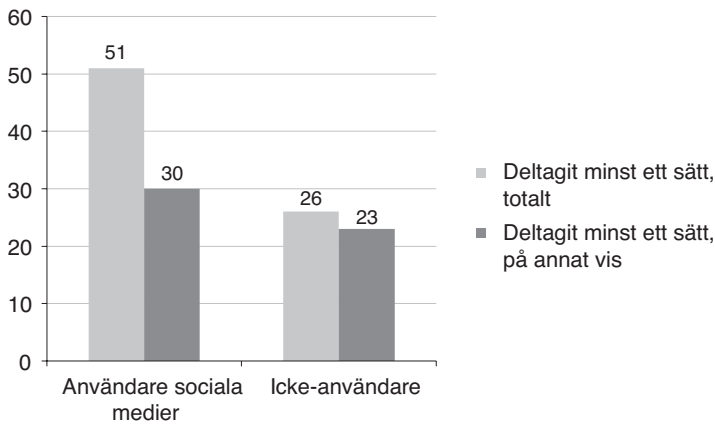
Det ska poängteras att det i enkäten fanns möjlighet att svara att man både hade skrivit under t ex en namninsamling i sociala medier och på annat vis. Det visade sig dock att ytterst få hade utnyttjat den möjligheten. Detta ska förmodligen inte tolkas som att individer som engagerar sig i sociala medier och på traditionella vis är två helt olika grupper av människor, utan snarare uppfattades svarsalternativen som ömsesidigt uteslutande och man kan därför anta att de flesta har svarat vilken form de oftast har använt sig av de senaste 12 månaderna eller vilken form de använde senast. Detta är dock inte en otvetydig slutsats, och det kan därför finnas anledning till att återkomma till frågan om i vilken utsträckning engagerade individer använder flera olika kanaler.

Användare av sociala medier är mer politiskt aktiva

Om vi kontrasterar användare av sociala medier mot icke-användare finner vi att engagemanget genom sociala medier, föga förvånande, är högre. Vad som däremot är intressant är att engagemanget genom andra kanaler också är något högre för

användare. Användning av sociala medier i sig tycks alltså inte dra ner engagemanget. Skillnaderna kan också uttryckas på följande vis: om vi räknar alla dem som har deltagit *på annat vis* än genom sociala medier *på minst ett sätt*, finner vi att 30 procent av användarna har gjort detta, medan endast 23 procent av icke-användarna har engagerat sig. Om vi i stället slår ihop de olika kategorierna och räknar samtliga som deltagit *i någon form*, det vill säga utfört minst en av de möjliga handlingarna *antingen genom sociala medier eller på annat vis*, kan vi se att hela 51 procent av användarna har deltagit, medan endast 26 procent av icke-användarna har gjort detta.

Figur 3 Andel som har deltagit på minst ett sätt 2010 (procent)

Kommentar: Andel som har svarat ja på någon av delfrågorna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Detta innebär att den rimliga slutsatsen måste vara att användare av sociala medier framstår som mer politiskt aktiva än icke-användare när vi summerar de aktiviteter som nämns i frågan och de ges samma vikt. Här måste dock några preciseringar göras. För det första vet vi att sociala medier-användare tenderar att vara yngre än befolkningen som helhet. Vi vet dessutom att särskilt när vi kommer upp i åldrarna tenderar användare av sociala medier generellt att vara mer välutbildade än icke-användare. Eftersom det finns ett samband mellan utbildning och politiskt deltagande kan vi utgå att det är utbildningsnivån som slår igenom här. Därutöver finns naturligtvis den möjligheten att äldre och medelålders som är politiskt intresserade i högre utsträckning vill använda sociala medier än andra i samma åldersgrupp.

Den största skillnaden gäller dock återigen ålder. Den unga så kallade internetgenerationen visar sig vara synnerligen aktiv i de sociala medierna jämfört med äldre generationer också när det gäller politisk aktivitet. Exempelvis har 33 procent av

dem som är födda efter 1977 skrivit under en namnsamling i sociala medier, men endast 11 procent av dem som är födda 1945-1964. Detta är inte märkligt eller förvånande: vi har ju ovan sett att unga människor i mycket högre utsträckning än äldre använder sociala medier. Men internetgenerationen är också mer politiskt aktiv i sociala medier än den genomsnittlige användaren av sociala medier.

För varje typ av politisk handling utförd i sociala medier slår den yngsta generationen såväl äldre medborgare som sociala medier-användare i samtliga ålderskategorier – utom vad gäller att kontakta politiker genom sociala medier, där de inte höjer sig över snittet av användare eller jämfört med generation x. Om vi däremot betraktar deltagande på andra sätt än genom sociala medier, finner vi att internetgenerationen är mindre aktiv än äldre generationer – utom vad gäller två frågor som har med medlemskap i politiska organisationer och nätverk att göra: en högre andel unga har gått med i politiska organisationer och nätverk än äldre *både* genom sociala medier och på andra sätt, och fler unga har försökt rekrytera en bekant till en politisk organisation eller nätverk. Detta är kanske inte så märkligt eftersom äldre politiskt intresserade människor kanske redan har gått med i de politiska organisationer som står dem nära, men det nyanserar möjligen de farhågor som rests för att unga skulle vara mindre benägna att organisera sig politiskt än äldre.

Ett grovt mått på hur ålder, kön, utbildning och sociala medier samspelar när det gäller politiskt engagemang kan vi få om vi som ovan analyserar alla dem som har deltagit *i någon form* – vare sig det är via sociala medier eller på annat sätt (se tabell 6).

Tabell 6 Logistisk regressionsanalys av deltagande i minst en handling respektive deltagande i minst en handling på annat vis 2010

	Deltagande totalt	Deltagande på annat vis
Konstant	-1,349 ****	-2,010 ****
Ålder	-0,005	0,006
Kvinna	-0,037	-0,157
Utbildning ML	0,668 ****	0,598 ***
Utbildning MH	1,148 ****	1,026 ****
Utbildning H	1,079 ****	0,943 ****
Anv sociala medier	0,762 ****	0,248 *
Nagelkerkes R ²	0,130	0,042
Antal svar	1653	1653

Kommentar: Analysmetoden är binominal logistisk regressionsanalys. Värderna är ostandardiserade regressionskoefficienter. Referenskategori för utbildning är lågutbildade.

Signifikansnivåer: ****=0,001, ***=0,01, **=0,05, *=0,1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Vi bortser här från att vår analytiska modell innehåller ett visst mått av så kallad endogeneitet: att förklara deltagande som ett resultat av att använda sociala medier då vissa former av deltagande förutsätter att man använder sociala medier är vanskligt. Om vi gör en så kallad logistisk regressionsanalys med deltagande som beroende variabel och ålder, kön, utbildning och användning av sociala medier som oberoende variabler, finner vi att såväl utbildning som användning av sociala medier är statistiskt signifikanta och i positiv riktning (se tabell 6). Med de förbehåll som nämnts kan vi alltså säga att oddset för att en svensk individ ska utföra minst en politisk handling ökar om han eller hon är välutbildad *och* använder sociala medier. Ålder och kön har inga statistiskt signifikanta effekter på dessa politiska handlingar när man kontrollerar för utbildning och användning av sociala medier.

Om vi däremot begränsar oss till att mäta effekten av att använda sociala medier på deltagandet i andra former, finner vi att sociala medier-användning tappar i förklaringskraft. Effekten är fortfarande i positiv riktning, men måttet på statistisk signifikans är svagare. Utbildning behåller däremot sin starka förklaringskraft på politiskt engagemang.

Vi kan med utgångspunkt från dessa avslutande statistiska analyser inte göra några säkra uttalanden om effekterna av att använda sociala medier på benägenheten att engagera sig politiskt. Vi kan däremot vara relativt förvissade om att utbildning spelar en fortsatt viktig roll för benägenheten att engagera sig politiskt.

De sociala medierna och framtidens politik

Det verkar alltså som att den yngsta vuxna generationen i Sverige inte är avsevärt mindre politiskt aktiv än sina föräldrar och farföräldrar. Däremot är det uppenbart att de yngre tenderar att kanalisera sitt politiska engagemang genom sociala medier i betydligt högre grad än äldre, och detta gäller alltså även äldre användare av sociala medier.

En fråga som ofta diskuteras, men som inte tagits upp hittills i den här texten är hur deltagande i sociala medier skiljer sig åt jämfört med deltagande på mer traditionella sätt. Är det så, som ofta påstås, att deltagande i sociala medier är ett uttryck för lättja – att yngre människor helt enkelt inte orkar engagera sig mer än att trycka på en knapp? Är deltagande genom sociala medier mindre värt, eller mindre betydelsefullt än på andra sätt? I litteraturen har detta fenomen kallats ”klickivism” (se t ex Karpf 2010).

Frågan om de sociala mediernas värde som instrument för deltagande är inte möjlig att pröva här. Det ter sig däremot klart att unga människor väljer att engagera sig politiskt genom de sociala medierna, medan äldre inte gör det. Att deltagande genom sociala medier ofta tillmäts ett mindre värde än deltagande på traditionella sätt kan helt enkelt ha att göra med denna ålders- eller generationsklyfta. De äldre sätter normen, och deltagande i sociala medier betraktas fortfarande som normavvikande. Om den unga generationen framhärdar i sin förkärlek för dessa kanaler upp genom

åldrarna kan detta komma att ändras. Kommer detta att leda till en klyfta vad gäller politiskt inflytande? Kommer våra politiskt förtroendevalda i framtiden att lyssna mer till de ungas lockrop från de sociala medierna än till de äldres insändare? Det är en fråga för fortsatt forskning och en politisk verklighet som svenska opinionsbildare framgent har att förhålla sig till.

Referenser

- Amnå, E. (2008). *Jourhavande medborgare. Samhällsengagemang i en folkrörelsestat*. Lund: Studentlitteratur.
- Beer, D. och Burrows, R. (2007). "Sociology and, of and in Web 2.0: Some Initial Considerations", *Sociological Research Online*, 12(5), <http://www.socresonline.org.uk/12/5/17.html>.
- Bergström, A. (2010). Personligt och privat i sociala medier. I Holmberg, S. Och Weibull, L. (red.) *Nordiskt ljus*. SOM-rapport nr. 50. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bäck, H., Teorell, J. och Westholm, A. (2006). «Medborgarna och deltagandeparadoxen: Att förklara olika former av politiskt deltagande.» i Esaiasson, P. och Westholm, A. (red.) *Deltagandets mekanismer. Det politiska engagemangets orsaker och konsekvenser*. Malmö: Liber.
- boyd, d. och Ellison, N. B. (2007) "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship", *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), article 11.
- Findahl, O. (2010). *Svenskarna och internet 2010*. Gävle: World Internet Institute.
- Elliot, Nate (2010) European Social Technographics® 2010 for Interactive Marketing Professionals.
- Hargittai, E. (2008). "Whose Space? Differences Among Users and Non-Users of Social Network Sites", *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), s. 276-297.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture. Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.
- Karpf, D (2010). "Online Political Mobilization from the Advocacy Group's Perspective: Looking Beyond Clicktivism", *Policy & Internet* 2(4), s. 7-41.
- Steinfeld C., Ellison N. och Lampe, C. (2008). "Social Capital, Self-Esteem, and Use of Online Social Network Sites: A Longitudinal Analysis", *Journal of Applied Developmental Psychology* 29(6), s. 434-445.
- Zukin, C et.al. (2010) *A New Engagement? Political Participation, Civic Life and the Changing American Citizen*. Oxford: Oxford University Press.

VAL AV NYHETSKANAL NÄR KRISER INTRÄFFAR

MARINA GHERSETTI

Nyhetsförmedling handlar om att ge människor den information de behöver och den information de vill ha. Behöver, för att kunna orientera sig i samhället och fatta rätt beslut om viktiga frågor och i känsliga situationer. Vill ha, för att bildas och underhållas. Verkligheten är nämligen både på gott och ont långt mer sammansatt än i *Lycksalighetens ö*, där livet är oföränderligt och nyhetsförmedling därför fullständigt överflödigt. När inget händer vad finns det då för nyheter att berätta?

Allt som händer i vår värld är dock inte lika viktigt eller ens lika intressant att berätta om. Det vet varje journalist och alla som suttit igenom en långrandig historia utan mål och mening, vikt eller relevans. Men så finns det också nyheter som alla snabbt både vill och behöver ta del av, de som berör många och som ibland på ett påtagligt sätt styr vad vi företar oss och hur.

Kriser och katastrofer är händelser som utlöser den typen av informationsbehov hos allmänheten. Detta kapitel handlar om hur människor använder sig av massmedier i sådana situationer.

Medier och kriser

När omständigheter inträffar som kan vålla skador på person eller egendom, är särskilt allvarliga eller kan hota grundläggande samhälleliga funktioner rör det sig ofta om en kris eller katastrof (Nord & Strömbäck 2005, www.krisinformation.se). Många händelser under de senaste åren passar in: Tsunamikatastrofen i Thailand 2004, stormen Gudrun 2005, svininfluensan 2009, den ekonomiska krisen 2009/10, självmordsbombaren i Stockholm 2010 och snökaoset vintern 2010/11, bara för att nämna några som drabbat Sverige och svenskar.

I sådana fall är massmedierna den viktigaste informationskanalen, och det är också dit människor oftast vänder sig för upplysningar och vägledning. I enlighet med svensk lag kan myndigheter i vissa situationer använda radio och tv för att skicka ett så kallat viktigt meddelande till allmänheten (VMA), det vill säga larma om att hot föreligger eller något allvarligt skett (Prop. 2005/06:133). Under decennier var också radion det medium som hade störst publik vid stora nyhetshändelser, men det ändrades 2001 i samband med terrorattackerna i USA då flest svenskar fick information om och följde händelseutvecklingen i tv (Modh 2003).

Sedan dess har stora förändringar skett i det svenska medielandskapet. Den digitala tekniken har medfört nya medier – till exempel digital-tv, smartphones och läsplattor, men också chattar, minibloggar och communities som Facebook, Twitter och Youtube. Vidare har gamla mönster för medieanvändning börjat luckras upp medan

nya etableras. Idag är det till exempel fler hushåll som har internetuppkoppling än tidningsprenumeration (Wadbring & Bergström 2010), och tidningsläsning på papper sjunker i alla åldersgrupper utom bland de allra äldsta (Bergström & Wadbring 2010, Färdigh och Westlund 2010). Samtidigt ökar andelen som tar del av nyheter genom mobiltelefonen (Westlund 2010), radiolyssnandet minskar (Strid 2010) och tv-tittandet blir allt mer individualiserat när den rörliga bilden finns på många olika plattformar (Bjur 2010).

Mycket tyder också på att människor tar del av medier vid andra tidpunkter än tidigare. Många väntar tills de kommer till arbetet och använder datorn där för att läsa senaste nytt, antingen direkt på morgonen eller vid lunchtid (Hadenius m fl 2008). Det är också vanligt att använda mobiltelefonen för snabba uppdateringar medan man står i kö, väntar hos tandläkaren eller sitter på bussen (Dimmick m fl 2010).

Mot denna bakgrund är ett rimligt antagande att människors medievanor också har ändrats i samband med hot och kriser. Det vill säga att radio och tv inte längre självklart är de medier som man först vänder sig till när något allvarligt inträffat.

Begreppen kris och katastrof omfattar mycket skilda typer av händelser som kan komma successivt eller plötsligt, och drabba olika stora grupper, direkt såväl som indirekt (jfr Gheretti & Odén 2010a). Somliga hot är allvarligare och mer akuta, som till exempel ett närliggande gasutsläpp, då det är extra viktigt för människor att få snabb och korrekt information så att de kan skydda sig eller på annat sätt tillvarata sina intressen. Sedan finns det kriser som är akuta men inte inträffar nära, så som en terrorattack i något grannland. Också då behövs snabb information, till exempel om även Sverige är utsatt för hot och om kommunikationerna till det drabbade landet fungerar, men oftast är inga omedelbara åtgärder nödvändiga. Man kan också tänka sig en tredje typ av kriser, de som är allvarliga men långsamma och som går att förutse. Ett måttligt allvarligt miljöproblem eller en annalkande epidemi kan tjäna som exempel. I de fallen måste inte informationen vara lika snabb, men fortfarande korrekt och saklig.

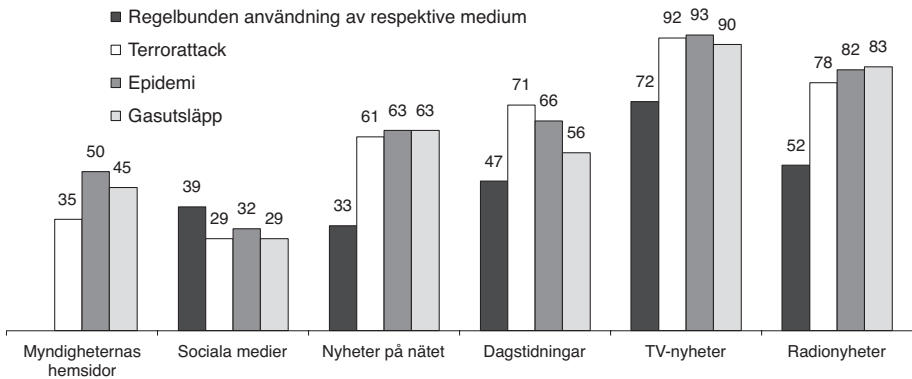
Ett andra antagande är därför att också typen av hot eller kris påverkar vilka medier allmänheten använder för att informera sig. Ju allvarligare och närmare hotet är, desto större sannolikhet för att människor söker sig till snabba och lätt åtkomliga medier.

Information från etermedier i en klass för sig

I SOM-undersökningen 2010 ställdes frågan om vilka nyhetskällor som människor skulle använda i fall av hot och kriser, och i vilken utsträckning. Tre hypotetiska fall angavs: ett giftigt gasutsläpp i den egna kommunen, en allvarlig epidemi som närmade sig från utlandet och en stor terrorattack med många dödsoffer i ett av Sveriges grannländer. De tre fallen valdes med utgångspunkt i faktorer som har att göra med hotets allvar (mycket allvarligt, mindre allvarligt), hastighet (snabbt, långsamt) och närhet (lokalt, nationellt, internationellt).

Medieanvändning i samband med kriser har vidare jämförts med regelbunden medieanvändning, det vill säga vilka medier människor i allmänhet tar del av.

Figur 1 Vilka medier som människor använder regelbundet, och i stor utsträckning i händelse av giftigt gasutsläpp i kommunen, epidemi i landet eller terrorattack i grannlandet, 2010 (procent)

Kommentar: På frågorna kring regelbunden medieanvändning har svarsalternativen rangordnats från "dagligen" eller "6-7 dagar/veckan" till "aldrig" eller "mer sällan". Till regelbunden användning har räknats minst 5-6 dagar/vecka för radio och tv, minst 5 dagar/vecka för tryckta morgontidningar, minst 3 dagar/vecka för tryckta kvällstidningar och nyheter på internet samt minst flera gånger i veckan för sociala medier. Uppgifter saknas om regelbunden användning av myndigheternas hemsidor. I figuren har frågorna om regelbunden användning av tryckta morgontidningar och kvällstidningar räknats samman till kategorin "dagstidningar", liksom att frågor om regelbunden användning av morgon- och kvällstidningar på internet har räknats om till "nyheter på nätet". På frågorna om medieanvändning i samband med kriser har svarsalternativen rangordnats från "i mycket stor utsträckning" till "inte alls". Till stor utsträckning har räknats de som svarat att de använder medierna i mycket eller ganska stor utsträckning. **Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Televisionen är det medium som nästan alla, över 90 procent, skulle vända sig till för information i fall av kris eller hot, oberoende av krisens art. Näst vanligaste mediet är radion med runt 80 procent. Det är tydligt att etermedierna har en särskild ställning när människor snabbt är i behov av information. På en närmast delad tredje plats kommer dagstidningar och nyheter på internet med strax över 60 procent. Det innebär att nyheter på internet har en stor publik när något allvarligt händer, betydligt större än i vanliga fall. Avsevärt färre skulle vända sig till myndigheternas hemsidor, runt 40 procent, eller sociala medier, 30 procent.

Sociala medier är ett ganska ospecificerat begrepp och inkluderar så skilda fora som Facebook, Twitter, familje- och trädgårdsbloggar. Sannolikt används nyhetsbloggar som till exempel Twitter och Youtube i större utsträckning som informationskanal i samband med stora nyhetshändelser – det blev tydligt under vårens händelser i Tunisien, Egypten och Syrien – än communities, wikies och andra typer av sociala medier. Man kan därför inte utesluta att andelen som använder sociala medier i samband med kriser och katastrofer skulle varit högre om frågan i enkäten varit specifikt inriktad mot denna typ av kanaler.

Människor uppger vidare att de skulle använda medierna ungefär lika mycket, oberoende av vilket hot det rör sig om, med undantag för dagstidningar och myndigheternas hemsidor där användningen varierar beroende på typ av kris. Dagstidningarna utnyttjas minst i samband med snabba och akuta katastrofer som gasutsläpp, men däremot mer för katastrofer som inträffar längre bort och inte är direkt hotfulla, som till exempel terrorattacker utomlands.

Användningen av myndigheternas hemsidor hamnar sammantaget överraskande högt, och är särskilt hög i samband med epidemier. Resultatet ska tolkas mot bakgrund av att Sverige 2009 drabbades av svininfluensan, liksom många andra länder. Då epidemin drog in över landet lade ansvariga myndigheter ut uppgifter om smittspridning, antal insjuknade och avlidna, vaccination och biverkningar på Krisinformation.se, en informationsplats på internet. Informationsarbetet var mycket framgångsrik, vilket inte minst avspeglas i att 60 procent av svenskarna vaccinerade sig, fler än i något annat land. Myndigheternas öppenhet och enkla men ihållande budskap om vaccinering anses vara en förklaring till den höga vaccinationsgraden. En bakomliggande och sannolikt lika viktig orsak är det höga förtroende som svenskar generellt har för myndigheterna, och för den information som kommer därifrån (Holmberg & Weibull 2008, Gheretti & Odén 2010a).

Jämfört med hur människor brukar ta del av nyhetsmedier, så skiljer sig mönstret i samband med kriser och hot. Ett första konstaterande är att många tar del av mer nyheter än vanligt. Stora händelser, och då särskilt hotfulla sådana, skapar osäkerhet och oro, och behovet av information växer.

Störst är avvikelserna från genomsnittlig användning för radionyheter och nyheter på internet. Användningen i kris skiljer sig med i snitt 29 procentenheter från regelbunden användning för båda medietyperna. En rimlig förklaring är att radio och internet idag finns i de flesta mobiltelefoner, och därmed i nästan var mans ficka. De är helt enkelt de medier som ligger närmast till hands när man genast behöver information. Men också televisionen är överrepresenterad jämfört med normalanvändning med en genomsnittlig skillnad på 20 procentenheter. Dels utökas numera antalet reguljära sändningar när stora händelser inträffar, dels finns tv-nyheter ständigt tillgängliga och uppdaterade på webben, till exempel på svt.play. Minst överrepresenterade är de tryckta dagstidningarna som halkar efter de snabbare medierna i nyhetsloppet i samband med kriser.

Ett andra konstaterande är att sociala medier avviker helt och hållet från mönstret ovan. Där sjunker användandet i samband med kriser och hot, vilket stärker antagandet att denna typ av medier främst förknippas med annat än nyhetsbloggar (jfr Annika Bergströms kapitel om internet i denna volym).

Kön, ålder och utbildning har betydelse

Vi vet från tidigare forskning att medieanvändning och nyhetskonsumtion styrs av bakomliggande faktorer som har att göra med kön, utbildning, ålder och klasstillhörighet, för att nämna några av de viktigaste (Reimer 1994). Uppväxtvillkor och

social tillhörighet präglar såväl vilka medier man tar del av, hur ofta och med vilka innehållspreferenser, liksom många andra individuella intressen och vanor (Bourdieu 1993). Så tar till exempel unga människor oftare del av nyheter på webben än i papperstidningar (Bergström & Wadbring 2010) och använder sociala medier i högre utsträckning än äldre (Bergström 2010), högutbildade konsumerar mer nyheter och i andra medier än lågutbildade (Hadenius m fl 2008) och äldre tittar på tv i större utsträckning än andra åldersgrupper.

Tabell 1 *Vilka medier som människor använder regelbundet, och i stor utsträckning i händelse av giftigt gasutsläpp i kommunen, epidemi i landet eller terrorattack i grannlandet efter kön, 2010 (procent)*

	Kvinnor	Män	Differens kv-m	Antal svar
TV-NYHETER				
Terrorattack	50	43	+ 7	1553
Epidemi	50	43	+ 7	1548
Gasutsläpp	49	45	+ 4	1391
Regelbunden användning	38	34	+ 4	3272
RADIO-NYHETER				
Terrorattack	42	37	+ 5	1541
Epidemi	44	39	+ 5	1543
Gasutsläpp	44	39	+ 5	1563
Regelbunden användning	26	26	0	3175
NYHETER PÅ NÄTET				
Terrorattack	33	28	+ 5	1437
Epidemi	34	29	+ 5	1434
Gasutsläpp	34	28	+ 6	1452
Regelbunden användning	14	18	- 4	4796
DAGSTIDNINGAR				
Terrorattack	40	31	+ 9	1505
Epidemi	38	28	+ 10	1504
Gasutsläpp	32	24	+ 8	1509
Regelbunden användning	25	22	+ 3	7379
SOCIALA MEDIER				
Terrorattack	18	11	+ 7	1380
Epidemi	20	12	+ 8	1382
Gasutsläpp	17	12	+ 5	1399
Regelbunden användning	24	15	+ 9	4156
MYNDIGHETERNAS HEMSIDOR				
Terrorattack	20	15	+ 5	1380
Epidemi	28	22	+ 6	1408
Gasutsläpp	25	19	+ 6	1425

Kommentar: Se Figur 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Kvinnor och män uppger att de skulle använda medierna på i huvudsak samma sätt i fall av kris eller hot, även om kvinnorna skulle använda alla medier i något högre utsträckning än männen. Störst skillnad mellan könen är det för dagstidningar, tv-nyheter och sociala medier.

Tabell 2 Vilka medier som människor använder regelbundet, och i stor utsträckning i händelse av giftigt gasutsläpp i kommunen, epidemi i landet eller terrorattack i grannlandet efter ålder, 2010 (procent)

	16-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Differens ung- gammal	Antal svar
TV-NYHETER						
Terrorattack	14	29	26	24	- 10	1437
Epidemi	14	30	25	24	- 10	1435
Gasutsläpp	13	28	25	24	- 11	1391
Regelbunden användning	5	19	23	25	- 20	2357
RADIO-NYHETER						
Terrorattack	8	24	24	23	- 15	1211
Epidemi	9	26	24	23	- 14	1274
Gasutsläpp	9	26	16	23	- 14	1563
Regelbunden användning	3	14	18	17	- 14	1660
NYHETER PÅ NÄTET						
Terrorattack	13	25	16	7	+ 6	870
Epidemi	14	26	16	7	+ 7	903
Gasutsläpp	13	26	16	8	+ 5	911
Regelbunden användning	7	14	8	4	+ 3	4796
DAGSTIDNINGAR						
Terrorattack	10	21	20	20	- 10	1069
Epidemi	9	19	18	20	- 11	997
Gasutsläpp	8	14	16	18	- 10	845
Regelbunden användning	4	12	15	16	- 12	7565
SOCIALA MEDIER						
Terrorattack	8	11	7	3	+ 5	401
Epidemi	8	12	8	4	+ 4	442
Gasutsläpp	8	11	7	3	+ 5	401
Regelbunden användning	16	16	6	1	+ 15	1621
MYNDIGHETERNAS HEMSIDOR						
Terrorattack	6	14	10	5	+ 1	482
Epidemi	8	20	15	7	+ 1	709
Gasutsläpp	7	18	13	6	+ 1	634

Kommentar: Se Figur 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Det innebär också att kvinnor i högre utsträckning än män ökar sin medieanvändning just i samband med kriser och katastrofer. Särskilt skulle kvinnorna ta del av nyheter på internet i betydligt högre grad än de vanligtvis gör, och mer än männen som annars är de som använder denna nyhetskanal mest. Likaså skulle kvinnorna i högre grad än männen vända sig till radion för nyheter om kriser inträffar medan den regelbundna användningen är lika mellan könen. Kvinnornas utökade medieanvändning sammanfaller med resultat kring upplevelser av kriser och oro från SOM-undersökningen 2009, då de i högre grad än män uttryckte oro för sig själva och för samhället i samband med svininfluensan (Ghersetti & Odén 2010b). Möjligtvis är det så att kvinnor generellt känner mer oro i samband med hot och kriser och därför har ett större behov av information, vilket i sin tur medför högre medieanvändning.

Ålder är en av de bakgrundsfaktorer som har stor betydelse för vilka medier människor tar del av och hur mycket. Detta blir också tydligt i samband med hot och kriser. Allra mest nyheter i sådana sammanhang konsumerar unga medelålders personer, de mellan 30 och 49 år. Digitala medier – nyheter på internet, sociala medier och myndigheternas hemsidor – används mest av denna åldersgrupp medan de traditionella medierna – press, radio och tv – har flest användare bland äldre personer (se tabell 3).

Unga medelålders är också de som i störst utsträckning ökar sin nyhetskonsumtion när något allvarligt inträffar, något som sannolikt hänger samman med att många i den åldern ansvarar för hemmavarande barn. Störst är ökningen av nyheter på internet och i tv jämfört med hur de i allmänhet använder dessa medier.

Också yngre personer, mellan 16 och 29 år, uppger att de i märkbart större grad tar del av nyheter i händelse av kris eller katastrof. Även här är det framför allt användningen av tv och nyhetsmedier på internet som ökar. Minst förändrade är medievanorna bland pensionärerna, och då i synnerhet när det kommer till tv-nyheter. Det beror på att denna åldersgrupp redan tittar mer än alla andra på tv och att ökningen därför endast blir marginell. Intressant nog kan man notera att pensionärerna, som i vanliga fall knappast alls använder sig av sociala medier, ändå uppger att de i någon mån skulle söka information där i händelse av kris eller katastrof.

Högutbildade personer tar generellt sett mer del av nyheter än lågutbildade, och det gäller även vid kriser och katastrofer. Störst är effekten av utbildning när det kommer till digitala medier där de med hög eller medellåg utbildning är mest frekventa användare. Personer med låg utbildning söker däremot i första hand information om kriser i tv, radio och dagspress, medan personer med medellåg utbildning använder alla medierna lika mycket, utom sociala medier och myndigheternas hemsidor.

Lågutbildade uppger i lägre grad än övriga att de söker information när allvarliga händelser inträffar. Här finns ett tydligt samband med ålder. Bland de med lägst utbildning återfinns gymnasieungdomar och äldre personer med endast grundskola. Det är således de allra yngsta och de allra äldsta som anser sig ha minst behov av extra information vid kriser, men sannolikt av helt olika anledningar. De allra yngsta därför att de helt enkelt inte upplever situationen som personligt hotfull – ”det händer inte mig”. De äldre för att de redan lägger så mycket tid på nyhetskonsumtion.

Tabell 3 Vilka medier som människor använder regelbundet, och i stor utsträckning i händelse av giftigt gasutsläpp i kommunen, epidemi i landet eller terrorattack i grannlandet efter utbildning, 2010 (procent)

	Lågutb	Medellåg	Medelhög	Högutb	Differens låg- högutb	Antal svar
TV-NYHETER						
Terrorattack	19	29	19	25	- 6	1378
Epidemi	19	29	19	25	- 6	1377
Gasutsläpp	17	28	17	24	- 7	1338
Regelbunden användning	19	21	13	18	+ 1	2279
RADIO-NYHETER						
Terrorattack	17	25	15	21	- 4	1159
Epidemi	14	26	16	22	- 8	1221
Gasutsläpp	18	26	16	23	- 5	1252
Regelbunden användning	14	16	9	13	+ 1	1614
NYHETER PÅ NÄTET						
Terrorattack	6	20	15	21	- 15	845
Epidemi	7	20	15	21	- 14	874
Gasutsläpp	7	16	15	22	- 15	884
Regelbunden användning	4	10	8	11	- 7	1559
DAGSTIDNINGAR						
Terrorattack	15	23	15	18	- 3	1027
Epidemi	14	21	13	17	- 3	956
Gasutsläpp	17	19	11	12	+ 5	810
Regelbunden användning	12	14	9	12	0	3548
SOCIALA MEDIER						
Terrorattack	4	11	7	7	- 3	388
Epidemi	4	9	11	8	- 4	430
Gasutsläpp	3	10	8	8	- 5	390
Regelbunden användning	3	15	10	11	- 8	1581
MYNDIGHETERNAS HEMSIDOR						
Terrorattack	4	11	8	11	- 7	465
Epidemi	5	15	12	18	- 13	685
Gasutsläpp	5	13	11	16	- 11	613

Kommentar: Se Figur 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Ålder förklarar sannolikt också varför personer med medellåg utbildning i allmänhet tar störst del av alla medietyperna. Det rör sig om relativt unga personer som har gymnasie- eller folkhögskoleutbildning, alltså många som ännu inte hunnit gå vidare till annan utbildning. För de som sedan fortsätter till fördjupad yrkesutbildning

sjunker medieanvändningen, medan de som går till universitet och högskola ligger kvar på nästan samma höga nivå. Mönstret är detsamma för hur mycket information man tar del av i samband med kriser. Det är personer med medelhög eller hög utbildning som mest ökar sin nyhetskonsumtion när något allvarligt händer.

Mest de gamla medierna

Ett tydligt resultat av undersökningen är att människor uppger sig ha större behov av nyheter och information i samband med kriser och katastrofer, och att den ökade medieanvändningen främst sker i traditionell tv och radio. Tredje vanligaste kanal är nyheter på internet. Antagandet om att det nya medielandskapet också ändrat människors medievanor i samband med kris och katastrofer stämmer således bara delvis. För sociala medier sjunker rent av medieanvändningen när något allvarligt händer medan myndigheternas hemsidor har fått ett genomslag hos många, åtminstone i samband med vissa typer av kriser.

Det andra antagandet, att typen av kris – hur allvarlig den är, hur plötsligt den inträffar och hur nära – styr vilka medier som människor tar del av, visade sig däremot stämma. Generellt gäller att radio och webbmedier, som de flesta idag har tillgång till i sina mobiltelefoner, är de nyhetskanaler som flest uppger att de skulle använda. Med andra ord de snabba, enkla och mest tillgängliga medierna. I andra hand uppges tv och på först därefter dagstidningarna. Men ju snabbare och mer akut en kris är, desto mer efterfrågas aktuella och uppdaterade nyheter. Alltså används dagstidningar och myndigheternas hemsidor för katastrofer som inträffar på avstånd eller utvecklas långsamt medan etermedier och internet är förstahandsval för nyheter om närliggande och plötsliga kriser.

Undersökningen tyder vidare på att graden av oro påverkar användningen av nyhetsmedier. Kvinnor och personer som ofta lever i familjeförhållanden med hemmavarande barn uppger sig ha ett större informationsbehov än övriga. Unga människor är de som har minst behov av nyheter när allvarliga händelser inträffar.

Slutligen står det också klart att bakomliggande faktorer som i vanliga fall påverkar vilka medier man tar del av, och hur ofta, också i hög grad styr medieanvändning i krigssituationer. Goda kunskaper om generella medievanor ger därför också kännedom om vilka kanaler som når ut till allmänheten när ovanliga situationer inträffar.

Referenser

- Bergström, Annika & Wadbring, Ingela (2010): Nya tidningsformer – konkurrenter eller komplement? I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2011): Valår på nätet. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart & Oscarsson, Henrik (red): *Lycksalighetens ö*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Bjur, Jakob (2010): Ljusning för den individuella TV-tittaren. I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bourdieu, Pierre (1993): Kultursociologiska texter. Stockholm: Brutus Östlings Förlag, Symposium.
- Dimmick, John, Feaster, John Christian & Hoplamazian, Gregory J (2010): News in the Interstices: The niches of mobile media in space and time. *New Media & Society*, Vol. 13(23), ss 23-39.
- Färdigh, Mathias & Westlund, Oscar (2010): Kvällspress två punkt noll? I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Ghersetti, Marina & Odén, Tomas A. (2010a): *Pandemin som kom av sig. Om svininfluensan i medier och opinion*. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.
- Ghersetti, Marina & Odén, Tomas A. (2010b): Oro och medieförtroende i svininfluensans tid. I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart & Wadbring, Ingela (2008): *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2008): Höstligt institutionsförtroende. I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Svensk höst. Trettiofyra kapitel om svensk politik, medier och samhälle*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Krisinformation.se (www.krisinformation.se/web/Pages/Page_____24419.aspx, 2011-05-15)
- Modh, Malin (2003): *Intervjuundersökning med anledning av mordet på Anna Lindh, 11 september 2003*. Krisberedskapsmyndigheten, promemoria 2003-09-17.
- Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (2005): *Hot på agendan*. Stockholm: KBM:s temaserie, 2005:7.
- Prop. 2005/06: *Samverkan vid kris – för ett säkrare samhälle*. Stockholm: Försvarsdepartementet.
- Reimer, Bo (1994): *The most common of practices. On mass media use in late modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Strid, Jan (2010): Radiolyssnandet – både stabilt och föränderligt. I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela & Bergström, Annika (2010): Mediers värde för olika generationer. I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Westlund, Oscar (2010): De mobilt uppkopplade svenskarna. I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

MEDIEFÖRTROENDE OCH PUBLIC SERVICE

LENNART WEIBULL

Att Sveriges Radio och Sveriges Television åtnjuter stort förtroende hos den svenska allmänheten är väl känt från många undersökningar. De två public service-företagens kanaler värderas högre än de privata radio- och tv-kanalerna, låt vara att också TV4 placerar sig relativt högt. Svenskarna har också traditionellt stort förtroende för den lokala morgonpressen, medan kvällstidningarna placerar sig lågt (t ex Weibull, 2009 och *MedieAkademiens Förtroendebarmeter* 2010).

Det finns samtidigt skäl att fråga sig vad det egentligen innebär att ha förtroende för en tv-kanal eller en dagstidning. Går det verkligen att göra en bedömning av allt vad som sänds eller skrivs? Svaret är rimligen nej, men ändå visar det sig att människor har en förhållandevis konsistent bedömning av olika medier som mer eller mindre pålitliga. Inom medieforskningen har det genom åren gjorts många studier i syfte att på olika sätt belysa medieförtroendets villkor (t ex Lundberg och Hultén, 1968; Arvidsson, 1981; Elliot, 1997). Resultaten pekar på att medier tenderar att värderas efter sin karaktär. Allmänheten har överlag mindre förtroende för medier som primärt är inriktade på underhållning, medan nyhetsmedier verkar tillmätas ett högre förtroendevärde. Det senare skulle då vara förklaringen till det högre förtroendet för public service-kanalerna.

Samtidigt har mediasystemet förändrats. Samma, eller åtminstone likartat, medieinnehåll distribueras idag i olika former. Sveriges Television kanaler finns både som SVT1, SVT2 med flera och som svt.se, Aftonbladet publiceras inte bara på papper utan även som aftonbladet.se. I tidigare studier av förtroende har det sällan skett någon systematisk prövning av vad det finns för olika syn på medier i olika distributionsformer. I den nationella SOM-undersökningen 2010 ställdes för första gången en fråga där svarspersonerna inte bara fick ta ställning till innehållet i ett antal enskilda medier i sin traditionella form utan även i den digitala.¹ Totalt fick man bedöma innehållet i 18 olika medier, varav åtta i digital form. Till skillnad från tidigare mätningar gällde det endast namngivna medier och inte medietyper som exempelvis "Kvällstidningarna" eller "Nyheter på internet" (jfr Weibull, 2009). De medier som ingick i frågan var i princip de största inom varje mediegrupp, med undantag för morgonpressen.²

Syftet med kapitlet är att ge en bild av svenskarnas medieförtroende 2010 med särskild tonvikt på de två public service-företagen Sveriges Radio och Sveriges Television. Tre frågor står i centrum. Den första gäller det generella förtroendet för medierna respektive hur förtroendet förhåller sig till användningen av mediet. Den

andra avser skillnader som finns mellan olika distributionsformer av samma medium. Den tredje är frågan vad som kan tänkas förklara varför ett medium åtnjuter stort eller litet förtroende.

Svenskt medieförtroende 2010

Det finns olika sätt att beskriva svenskarnas förtroende för olika medier. Om vi utgår det mest generella – svenskarnas medieförtroende uttryckt som en rangordning efter hur stort förtroende enskilda medier åtnjuter – erbjuder utfallet för 2010 knappast några stora överraskningar. I topp placerar sig Sveriges Television och Sveriges Radio där över 70 procent av samtliga svenskar har mycket eller ganska stort förtroende. I botten finns de kommersiella radionätverken Rix FM och Mix Megapol, Expressen digitalt och debattsajten Newsmill.se. För dessa ligger förtroende på omkring 10 procent eller lägre (tabell 1). Den bild som tabellen redovisar är den förtroendebas de enskilda medierna har i den svenska befolkningen; det gäller förtroendet bland samtliga svenskar oavsett om de känner till mediet eller ej.

Vi kan se att andelen med stort förtroende faller ganska snabbt. Det är bara för de två public serviceföretagen och TV4, som mer än hälften av svenskarna uppger stort förtroende. En morgontidning som Dagens Nyheter kommer också relativt högt – 43 procent har mycket eller ganska stort förtroende för DN – men hade frågan gällt den lokala tidningen i det område där svarspersonerna bor hade den sannolikt placerat sig klart högre (Weibull, 2009).³ Samtliga dessa mediers digitala versioner ligger dock lägre. Bilden av det stora förtroendet för de två public serviceföretagen förstärks dock ytterligare av att en så hög andel som 30 procent uppger sig ha *mycket* stort förtroende för dem; det är nästan tre gånger så mycket som för dem som kommer närmast – de digitala public service-plattformarna svt.se och sverigesradio.se.

Vi kan också beskriva medieförtroendet bland svenskarna med ett mått där vi också väger in andelen som uppger sig ha litet förtroende. Det är det så kallade balansmättet, alltså andelen stort förtroende minus andelen litet förtroende. Måttet som kan gå mellan +100 då alla svarande har stort förtroende, och -100 då alla har litet förtroende, redovisas i kolumnen längst till höger i tabell 1.

Det visar sig att åtta av de 18 bedömda medierna har plusvärden på balansmättet, fyra ligger på minus men knappt under noll och sex ligger på -6 eller lägre. På plus-sidan finns public service-bolagen, TV4 och Dagens Nyheter – både i traditionell och i digital form, på minussidan finns kommersiell radio och kvällspressen. Public service-bolagen i sin traditionella form ligger på +70 (SR) och +75 (SVT). Det vi således kan se är att de medier som får höga värden är de som har mycket låga andelar litet förtroende. Det skulle kunna uttryckas så att det som särskilt bidrar till det stora förtroende för public servicemedierna är att de har få kritiker.

Tabell 1 Förtroende för 18 medier 2010 (procent)

	Mycket stort	Ganska stort	Varken eller	Ganska litet	Mycket litet	Ingen uppfattning	Totalt	Balansmätt
Sveriges Television	30	48	14	1,5	1,5	5	100	+75
TV3	2	16	38	16	8	20	100	-6
TV4	10	45	31	5	2	7	100	+48
Kanal 5	2	15	39	13	7	24	100	-3
Sveriges Radio	31	42	13	2	1	11	100	+70
Mix Megapol	1	10	27	11	6	45	100	-6
Rix FM	2	10	26	11	7	44	100	-6
Aftonbladet	3	20	30	19	12	16	100	-8
Expressen	2	14	31	21	13	19	100	-18
Dagens Nyheter	10	33	20	3	2	32	100	+38
Metro	1	13	29	10	6	41	100	-2
Aftonbladet.se	2	15	23	11	8	41	100	-2
Expressen.se	1	10	22	12	8	47	100	-9
Svt.se	13	24	13	2	1	47	100	+34
Dn.se	7	20	15	2	1	55	100	+24
Sverigesradio.se	12	18	12	1	1	56	100	+28
TV4.se	3	17	21	4	2	53	100	+14
Newsmill.se	0	2	10	1	2	85	100	-1

Kommentar: Balansmättet anger andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende utan hänsyn till mellangruppen. Mättet kan gå mellan +100 (alla anger stort förtroende) och -100 (alla anger litet förtroende).

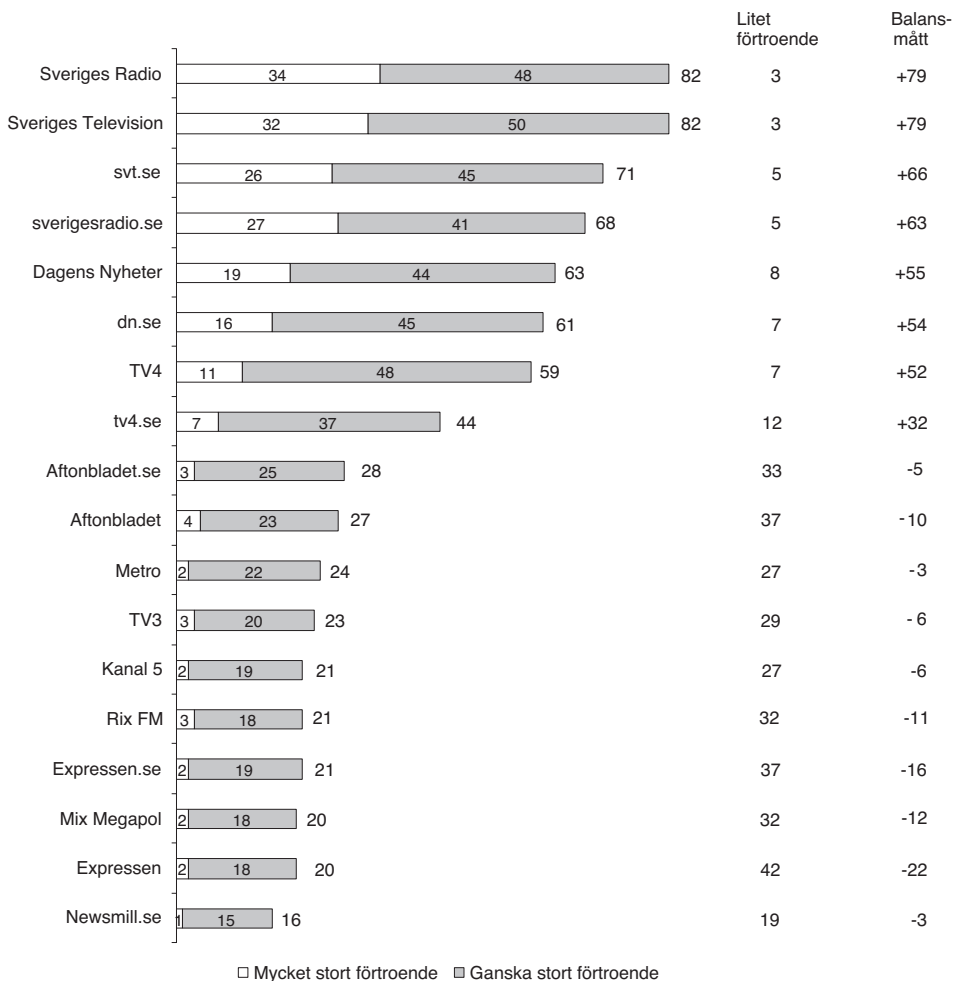
Källa: SOM-undersökningen 2010.

Endast för Sveriges Television och TV 4 är det möjligt att direkt jämföra med resultat från tidigare SOM-undersökningar. Det visar sig då att SVT ökat något från ett snitt på knappt +70 för åren 2000-2008⁴, medan TV4 minskat något. Det förstärker den tendens till ökad skillnad som var synlig även 2008, liksom i Medie-Akademiens förtroendebarameter 2009-2010 (Weibull, 2009; MedieAkademiens förtroendebarameter 2010).

Den redovisade rangordningen utgår ifrån samtliga svenskar, oavsett om de har erfarenhet av respektive medium eller inte. I tabell 1 kan vi också se att det för flera av dem finns relativt stora andelar av svars personer som saknar uppfattning. För tio av de 18 medierna är det över 40 procent som inte uttrycker någon åsikt, troligen därför att de inte har tillräcklig kunskap om mediet. Det är betecknande att det i första hand gäller de digitala versionerna, där vi vet att de har en lika stor spridning bland allmänheten som de traditionella plattformarna (jfr Annika Bergströms kapitel om nätanvändning och Jan Strids kapitel om radio i denna volym). Ett extremfall är debattsajten Newsmill.se, där 85 procent uppger att de saknar uppfattning. Annorlunda uttryckt har medier med stor spridning, exempelvis de

nationella public serviceföretagen och TV4, lättare att få högre förtroendesiffror när vi i analysen utgår från befolkningen som helhet. Mot den bakgrunden är det rimligt att även redovisa förtroendet bland dem som anser sig ha en uppfattning, något som är särskilt viktigt för meningsfulla jämförelser mellan traditionella och digitala plattformar (figur 1).

Figur 1 Förtroende för olika medier 2010 bland dem som har uppfattning (2010)

Kommentar: Rangordningen efter minst ganska stort förtroende. Vid samma procentandel är även hänsyn tagen till balansmättet. Om balansmätt se kommentar till tabell 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Den samlade bilden av förtroendet för innehållet i de olika medierna kommer i vissa avseenden att ändras då vi avgränsar oss till dem som uppger sig ha en uppfattning. Det vi först kan se är att polariseringen ökar något – gapen mellan å ena sidan Sveriges Radio och Sveriges Television (balansmått +79) och å andra sidan Expressen är större bland dem som har uppfattning (-22). Men det finns även vissa omkastningar i rangordningen. Exempelvis kommer nu Dagens Nyheter (+55) att placera sig något högre än TV4 (+52); i bedömningen bland alla svenskar drogs tidningens bedömning ner genom att många inte kände till den.

De stora effekterna av avgränsningen till dem som anser sig ha en uppfattning framträder i fråga om de digitala versionerna. Nu visar det sig att de två public service-företagens två sajter svt.se och sverigesradio.se åtnjuter ett mycket stort förtroende bland dem som har en uppfattning om dem – knappt hälften av svarspersonerna. Det som gör att dessa public servicesajter kommer så högt är att de har förhållande få som är kritiska till deras innehåll; de som känner till dem är överlag positiva.

En annan iakttagelse gäller förhållandet mellan traditionella och digitala distributionsformer. Här visar det sig att public servicemedierna, Dagens Nyheter och TV4 samtliga har högre förtroende för sin traditionella form än för den digitala, låt vara att skillnaden när det gäller Dagens Nyheter är relativt liten, medan kvällstidningarnas nätversioner ligger något högre i förtroende än deras pappersversioner. För både Aftonbladet och Expressen finns det fler kritiker till pappersversionens innehåll än till nätversionens. Skillnaderna är inte stora men riktningen är densamma för båda tidningarna.

Det är svårt att säga vad som ligger bakom de skilda mönstren. En förklaring kan vara faktiska skillnader i innehållet mellan de två versionerna, en annan att de har delvis olika typer av användare. Ett ytterligare perspektiv är att den traditionella formen uppfattas som det egentliga mediet. Den är den traditionella bäraren av varumärket och den digitala formen är mest en förlängning. En sådan förklaring skulle framför allt gälla SR, SVT och TV4. För kvällstidningarna är det svårt att tillämpa samma förklaring, även om nätversionerna idag når fler än tidningarna på papper och kanske är på väg att bli huvudmedier (jfr Mathias Färdighs och Oscar Westlunds kapitel om kvällspress i denna volym). Ser vi närmare på siffrorna i figur 1 blir det tydligt att det är det relativt sett låga förtroendet som drar ned siffrorna för kvällspressen på papper. Mycket talar för att det återspeglar att den kvällspresskritik som ofta förekommit i samhällsdebatten i första hand utgått från pappersversionen.

Dimensioner i bedömningarna

Allmänhetens bedömningar av enskilda medier uppvisar ett förhållandevis högt inbördes samband. Peroner som har förtroende för Sveriges Television har också ett högt förtroende för Sveriges Radio och TV4. Det finns överlag få negativa samband i bedömningarna. De högsta korrelationerna finns mellan public service-företagen men även mellan olika tv-kanaler. En av de få negativa korrelationerna finns mellan

Sveriges Radio och TV3 men den är inte signifikant. Att det finns ett slags grundläggande raster för alla mediebedömningar är knappast anmärkningsvärt. Det är samma mönster som vi ser när det gäller förtroendet för olika samhällsinstitutioner (jfr kapitlet om institutionsförtroendet i denna volym) och visar på det allmänna förtroende som förefaller utmärkande för den svenska allmänheten.

Det hindrar inte att det ändå finns betydande skiljelinjer i allmänhetens förtroendebedömningar. Det framgår inte minst av att korrelationerna mellan public service-kanalerna är höga, oavsett om det är radio eller tv. En faktoranalys av förtroendebedömningarna bland samtliga svarande där även de utan uppfattning har inkluderats faller ut i fyra huvudsakligen medietekniska dimensioner: nätmedier, kvällstidningar, public service inklusive TV4 och de kommersiella tv- och radiokanalerna. Att det finns en klar teknikinriktning i utfallet har sin förklaring i skiftande tillgång till framför allt nätmedierna. Det är därför rimligare att göra dimensionsanalysen endast bland dem som har en uppfattning. En explorativ faktoranalys redovisas i tabell 2.

Tabell 2 Dimensioner i medieförtroende bland personer med uppfattning om respektive medium 2010 (Faktoranalys med faktorladdningar)

	Information	Underhållning	Kvällspress
Sverigesradio.se	.92	.01	.07
Svt.se	.91	-.02	.17
Sveriges Radio	.89	.06	.02
Sveriges Television	.89	.09	.02
Dn.se	.82	.13	.29
Dagens Nyheter	.78	.17	.31
Tv4.se	.65	.40	.41
Tv4	.57	.55	.20
Kanal 5	.04	.88	.21
TV3	.06	.86	.24
Rix FM	.08	.85	.36
Mix Megapol	.08	.82	.39
Metro	.25	.58	.55
Aftonbladet.se	.15	.26	.88
Aftonbladet	.15	.30	.88
Expressen	.23	.38	.83
Expressen.se	.24	.37	.81
Newsmill.se	.45	.37	.41
Förklarad varians	32%	24%	23%

Anm: Lösning enligt Kaisers kriterium. Varimax rotering.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Utfallet av faktoranalysen visar på tre huvuddimensioner. Dessa har benämnts Information, Underhållning och Kvällspress. I den första laddar Sveriges Radio, Sveriges Television och Dagens Nyheter, både i traditionell form och digitalt, högt. Även tv4.se hör tydligt till dimensionen, medan TV4 laddar nästan lika högt på det som kallats underhållningsdimensionen. I den senare är det framför allt Kanal 5 och TV3 samt de två kommersiella radionätverken Mix Megapol och Rix FM som laddar högt, men även Metro kan föras dit. Kvällstidningarna oavsett distributionsform bildar en egen dimension; det kan dessutom inte oväntat utläsas att dessa laddar högre på underhållnings- än på informationsdimensionen. Newsmill.se visar sig inte ladda särskilt högt på någon dimension.

Att bedömningarna faller ut i dessa tre dimensioner är både väntat och oväntat. De två första dimensionerna är i huvudsak de förväntade. Mot bakgrund av tidigare års analyser av medieförtroende kan det konstateras att den klassiska skiljelinjen mellan information och underhållning ligger fast. Det nya är att public serviceföretagens och Dagens Nyheter's digitala utbud också laddar högt på informationsdimensionen. TV4 balanserar fortsatt mellan information och underhållning liksom kanalen gjort i de tidigare mätningarna samtidigt som den rör sig i riktning mot underhållningsdimensionen (Weibull, 2000, 2007, 2009).

Det oväntade i årets utfall ligger i att kvällstidningarna så tydligt bildar en egen faktor. Det är svårt att värdera varför; antingen är det själva kvällstidningsgenren eller också de starka varumärkena som bidrar till att de får en likartad bedömning.

Det kan diskuteras hur de tre dimensionerna ska benämnas. Informationsdimensionen kunde även kallas public service, eftersom Sveriges Radio och Sveriges Television står starkt inom denna. På motsvarande sätt kunde underhållningsdimensionen kunna kallas Privat marknad, eftersom det främst rör sig om kommersiella privatkanaler. Oavsett vilka benämningar som används är det intressanta att det är de medier som laddar högst i informations/public servicedimensionen som åtnjuter störst förtroende, medan de som ligger högt i underhållning/privat marknad ligger lågt. Det bekräftar tidigare iakttagelser att de funktioner som medierna har för användarna har en avgörande betydelse för förtroendebedömningen; förtroende är i första hand relevant i fråga om nyheter och information (Westlund, 2006).

Medieförtroende och medieanvändning

Att alla de som har en uppfattning om respektive medium verkligen använder mediet regelbundet är inte självklart. Uppfattningar om medier behöver inte heller bestämmas av att man följer ett medium regelbundet utan också av vad andra människor säger om det eller vad man uppfattar vara den allmänna opinionen. Det är samtidigt av intresse att belysa sambandet mellan användning och förtroende för att få en bild av användningens betydelse. I tabell 3 redovisas förtroendet för ett urval av de undersökta medierna efter hur ofta mediet används. För Sveriges Radio, Sveriges Television och TV4 anges enskilda kanaler. Tabellen ska således läsas så att bland

dem som tittar på SVT1 minst fem dagar i veckan har 87 procent minst ganska stort förtroende för SVT (balansmätt +86) och bland dem som ser mindre än en dag i veckan är det 60 procent (+49) som har stort förtroende för SVT.

Tabell 3 Förtroende för respektive medium efter hur ofta det används 2010 (procent med minst ganska stort förtroende och balansmätt, bland personer med uppfattning)

	Användning minst 5 dgr/vecka			Användning mindre än 1 dag/vecka			Differens:	
	Procent	Balansmätt	Antal svar	Procent	Balansmätt	Antal svar	I procent	I balansmätt
Sveriges SVT1	87	+86	925	60	+49	155	27	37
Television SVT2	87	+86	828	66	+57	209	21	29
TV3	33	+19	418	7	-46	243	26	65
TV4	67	+64	840	31	+4	89	36	60
Kanal 5	33	+19	335	-	-36	276	24	55
Sveriges P1	93	+92	234	78	+74	860	15	18
Radio P4	88	+87	507	76	+71	492	18	16
Rix FM	45	+34	145	10	-36	408	35	70
Mix Megapol	46	+34	124	9	-35	428	37	69
Aftonbladet ¹	48	+30	157	19	-28	902	29	58
Aftonbladet.se ¹	35	+14	390	19	-28	324	16	42
Expressen ¹	37	+16	98	17	-31	864	20	47
Expressen.se ¹	29	+6	145	17	-26	515	12	32

¹ För kvällspressen både på papper och på nät avses användning *minst tre dagar* per vecka.

Kommentar: Procentsiffrorna avser andelen som har minst ganska stort förtroendet för mediet och balansmättet anger andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende. I fråga om differensen bör noteras att procentdifferensen är 0-100, medan balansmåttsdifferensen kan gå mellan -100 och +100.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Om vi först ser till det förväntade sambandet att de som oftare tar del av ett medium har större förtroende för mediet, är det uppenbart att det gäller för samtliga redovisade medier: de som oftare använder mediet har överlag ett större förtroende för det. Balansmättet för förtroendet ligger bland de flitiga användarna på plus. Samtidigt kan vi se betydande skillnader från ett balansmätt på +92 för Sveriges Radio bland de regelbundna lyssnarna på P1 till ett på bara +6 för Expressen.se bland den sajtens läsare.

Sambanden mellan användning och förtroende varierar mellan olika medier. Om vi använder procentdifferensen som mått på sambandet finner vi de lägsta för

lyssnandet på Sveriges Radios kanaler och förtroende för SR och för de två kvällstidningarnas nätversioner. Annorlunda uttryckt är förtroendet för dessa medier relativt sett mindre påverkat av hur ofta man använder mediet. De största effekterna av användning finns för TV4 och för den kommersiella radions två kanaler, där skillnaden är betydande – omkring 35 procentenheter. Sveriges Television, TV3, Kanal 5 och de två kvällstidningarnas pappersversioner bildar en mellangrupp.

Det finns ett par intressanta iakttagelser att göra. Den första gäller förhållandet mellan de två public serviceföretagen. Det visar sig att Sveriges Radio har ett högre förtroende bland dem som inte lyssnar på SR:s kanaler än vad Sveriges Television har bland dem som inte tittar på SVT:s kanaler. En möjlig tolkning är att förtroendet för SVT är något mera programberoende, medan förtroendet för SR mera gäller institutionen Sveriges Radio, en annan kan vara att det för Sveriges Radio finns mindre av seriös konkurrens att jämföra med än vad det finns i televisionen. Samtidigt är det viktigt att inte överdriva skillnaden. Det är trots allt en relativt liten grupp som inte tittar på SVT:s kanaler, varför den har liten effekt på det samlade förtroendet för Sveriges Television.

En andra iakttagelse gäller skillnaden i förtroende mellan å ena sidan kvällspressens pappersversioner och å andra sidan deras nätversioner. För pappersutgåvorna finns det ett relativt tydligt samband med användningen, medan sambandet är klart lägre när det gäller nätet. Att pappret har ett högre samband med användning är en följd av att de som läser dessa versioner regelbundet har ett klart större förtroende för innehållet än de som regelbundet läser på nätet har för den versionen. Aftonblads-läsarna har visserligen större förtroende för sina tidningar än vad Expressenläsarna har, men mönstret mellan papper och nät är detsamma för båda. När det gäller förtroendet bland dem som inte läser är nivån densamma för båda. Resultatet stöder den tidigare tolkningen att kvällstidningarnas pappers- och nätversioner sannolikt har olika funktioner.

I tidigare analyser av sambanden mellan användning och förtroende antogs det att förtroendet bland dem som sällan tar del av ett visst medium är en indikator på den allmänna opinionen om mediet (Weibull, 2007). Om vi anlägger ett sådant perspektiv på resultaten som redovisas i tabell 2 blir det ännu en gång uppenbart vilken stark ställning public service-kanalerna har. De ligger helt i en klass för sig: mellan 60 och 80 procent som inte tar del av dem regelbundet hyser ändå ett stort förtroende för dem.

Förtroende i olika grupper

Förtroendet är givetvis inte bara en effekt av användning utan varierar även mellan olika grupper. I tabell 4 finns en översikt av medieförtroendet med hänsyn till kön, ålder och utbildning samt politiskt intresse och vänster-högeråsikt. Underlaget är de som har en uppfattning om respektive medium. Det finns en del intressanta tendenser i de olika gruppernas bedömningar.

Tabell 4 Förtroende för olika medier i olika grupper 2010 (procent av dem med uppfattning)

	SVT	Svt.se	TV3	TV4	TV4.se	Kanal 5	SR	Sr.se	Mix	Megapol	Rix FM	Aftonbladet	Ab.se	Expressen	Expr.se	Metro	Dagens Nyheter	Dn.se
Kvinnor	82	68	26	62	44	24	82	67	25	26	26	27	28	22	23	28	67	64
Män	83	73	20	56	44	20	82	69	13	15	15	27	28	18	19	21	59	58
15 – 29	81	70	26	61	49	25	75	66	27	30	30	29	27	56	22	35	67	62
30 – 49	84	74	18	61	45	19	82	71	19	20	20	27	28	19	19	22	67	63
50 – 64	81	70	21	53	40	19	83	69	17	17	17	25	27	20	21	19	59	56
65 – 85	83	60	30	62	38	27	86	62	11	8	8	28	34	18	28	24	58	55
Lågutb	78	50	31	58	33	29	79	54	19	22	22	34	35	24	25	25	46	37
Medellåg	81	67	26	62	45	25	76	61	23	26	26	34	31	27	24	29	57	51
Medelhög	81	77	17	58	51	17	83	77	18	19	19	25	30	19	22	26	65	66
Högutb	90	77	15	57	42	14	91	75	15	14	14	13	19	10	13	17	76	75
Mkt pol intr	88	79	12	50	42	13	87	79	11	13	13	24	25	16	20	20	68	67
Gnsk pol intr	89	75	20	50	43	20	87	76	18	18	18	24	26	18	18	25	68	68
Inte sk pol intr	77	62	27	60	46	25	76	59	22	25	25	31	31	24	24	26	57	51
Inte alls	59	51	41	64	41	37	64	42	32	29	29	39	35	32	30	31	42	41
Klart vänster	91	75	16	55	38	15	86	75	13	16	16	37	36	20	22	22	63	62
Ngt vänster	90	75	20	60	47	20	88	77	20	21	21	32	35	20	22	25	62	62
Varken eller	72	61	27	51	42	23	71	3	19	22	22	26	25	20	21	26	49	50
Ngt höger	83	73	22	62	44	22	84	72	21	22	22	24	27	22	21	26	73	64
Klart höger	81	70	26	61	48	25	84	67	18	19	19	16	17	18	17	22	64	67

Kommentar: Antalet svar ligger vanligen på 100-300 personer per grupp. Procent inom parentes bygger dock på under 50 svars personer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Skillnader mellan kvinnors och mäns förtroendebedömningar är relativt små. Tendensen är att kvinnor värderar de privata radio- och tv-kanalerna något högre än vad män gör medan det för public servicekanalerna inte finns någon större skillnad. Åldersskillnader i bedömningarna framträder främst i fråga om de kommersiella radionätverken och Metro som yngre har störst förtroende för. Detsamma gäller förtroendet för Expressen på papper och Dagens Nyheter både på papper och på nät. En tendens i omvänd riktning finns i fråga om Sveriges Radio, där de äldsta har klar störst förtroende. I fråga om Sveriges Television finns inte några åldersskillnader, utom för svt.se där yngre har större förtroende än äldre.

Att åldersskillnaderna är små även i fråga om de digitala medierna kan förefalla anmärkningsvärt med tanke på vad studier visat om de äldres mindre användning av internet. Förklaringen ligger dock i att denna analys gäller de som har uppfattning och som troligen också har egen erfarenhet av nätet. Om vi skulle utgå från samtliga blir bilden en helt annan. Då ligger förtroendet för de olika digitala medierna klart lägst i den äldsta gruppen med andelar på mellan 5 och 10 procent.

Utbildningsbakgrund är den sociala bakgrundsfaktor som ger tydligast utslag. Överlag gäller att public servicemedierna åtnjuter större förtroende bland högutbildade. Skillnaden är störst i fråga om de digitala versionerna, där lågutbildade ligger betydligt lägre än högutbildade. I linje med detta har högutbildade överlag lägre förtroende för de privata radio- och tv-kanalerna med undantag för TV4 där det inte finns någon större åldersskillnad i förtroendebedömningen. Högutbildade har även lägre förtroende för kvällspressen, både för pappers- och nätversioner, och Metro medan det gäller omvänt förhållande för Dagens Nyheter – både papper och nät. Om vi knyter an till den tidigare dimensionsanalysen är det tydligt att högutbildade har störst förtroende för de medier som laddar högst på informationsdimensionen, medan de ligger lägst i fråga om underhållningsdimensionens medier.

I tabell 4 finns medieförtroendet redovisat även efter två politiska indikatorer. När det gäller politiskt intresse har det överlag ett samband med public-servicemedierna och Dagens Nyheter, medan de privata radio- och tv-kanalerna och kvällstidningarna åtnjuter ett relativt större förtroende bland personer med lågt politiskt intresse – för TV3, Kanal 5, Mix Megapol och Rix FM är förtroendet nära tre gånger så stort bland dem med lågt politiskt intresse som bland dem med högt. När det gäller människors ideologiska orientering finns en svag tendens att personer som anger att de står till vänster har ett något större förtroende för public servicemedierna, medan de som placerar sig till höger inte har lika lågt förtroende för de privata medierna. Mönstret är något tydligare för tv-kanalerna än för radio och tidningar.

Slutsatsen är att public servicemedierna åtnjuter större förtroende bland politiskt intresserade och högutbildade. Mönstret antyder att de uppfattas som viktiga samhällsinstitutioner. En sådan tolkning är i linje med den tidigare iakttagelsen att public service också har en stark ställning bland de människor som inte regelbundet tar del av dem.

Vad förklarar förtroendet för public service?

Bakom skillnaderna i förtroendet för olika medier ligger olika normer och förväntningar. Det har tidigare visat sig att förtroende framför allt är knutet till värdering av nyheter och fakta. I detta ryms två perspektiv. Det ena är att nyheter och fakta överlag bedöms som viktigare än underhållning och fiktion (jfr Hill m fl, 2007), det andra är att nyheter och fakta är lättare att värdera i termer av kvalitet. Public service-medierna får rimligen den positiva värderingen just genom sin ställning som starka nyhetsmedier men också genom sin styrka när det gäller samhällsprogram, där en viktig faktor är att man inte är aktörer på den privata mediemarknaden. Public servicemediernas innehållsprofil bidrar till att de bedöms som viktiga samhällsinstitutioner (jfr Asp, 2010). Synsättet är ett uttryck för den demokratiskt korporativistiska medietradition som ansetts utmärka särskilt Sverige, där starka public servicemedier är en viktig egenskap hos mediasystemet (Hallin och Mancini, 2004).

Men det är knappast hela förklaringen, särskilt som public servicemedierna under senaste året snarast fått ett ökat förtroende hos svenska folket. En faktor är att den ökade konkurrensen tvingat public serviceföretagen till kvalitetsförbättringar i programskapandet, programutformning, programläggning och teknisk utveckling med nya plattformar och ökad tillgänglighet av SVTs tjänster och program (svt.se och SVT Play, Play Rapport och nya kanaler som Barnkanalen, Kunskapskanalen och SVT24). Konkurrensen har också lett till att tittarna fått mer tv och kunnat jämföra. Idag är kraven större på såväl de konkurrerande programbolagen som på SVT. Det räcker idag inte att bara erbjuda mer tv. Här har möjligen Sveriges Televisions konkurrenter stagnerat i tittarnas ögon, vilket möjligen leder till att SVT hamnar i ljusare dager. De ”nya” kanalerna är inte längre lika nya och nyskapande utan har kommit in i medelåldern och kämpar liksom SVT att hitta de nya programidéerna och de nya programformaten. Den tilltagande tröttheten/irritationen av tv-reklamen innebär sannolikt att reklamfrihet kan bli en av SVT:s konkurrensfördelar. Inom radion har de kommersiella nätverken haft resursproblem. De har valt musiknischen utan några större programsatsningar, vilket gör att Sveriges Radio med sitt fullserviceutbud påverkats i liten utsträckning.

Den positiva bedömningen för SVT de senaste åren har uppkommit trots att företags kanaler fått en relativt mindre andel av det totala tv-tittandet. Men den totala tittarandelen säger inte allt. När vi ser till de enskilda programmen visar sig att de allra största tittarskarorna fortfarande samlas kring SVTs program. Under året 2010 kom 96 av de 100 mest sedda programmen från SVT (MMS, 2011). Det gör att SVT fortsatt är en viktig samlingspunkt för många andra programtyper än nyheter som exempelvis Melodifestivalen, stora idrottsevenemang och prinsessbröllop (jfr inledningskapitlet i denna volym). Inom radioverksamheten har Sveriges Radio trots den ökade konkurrensen i stort sett behållit sin publik i fråga om nyheter och samhälle (jfr Jakob Bjurs och Jan Strids kapitel om radio i denna volym).

Att både SVT och SR kan bli nationella samlingspunkter vid större händelser är givetvis också en följd av public servicemediernas institutionella karaktär. Den relativt sett stora ökningen i förtroendet 2010 kan därför även ha påverkats av den generella förtroendeökningen för flera viktiga samhällsinstitutioner (jfr kapitlet om samhällsförtroende i denna volym). Den ökningen är i så fall mer än följd av ändringar i samhällsklimatet än av deras verksamhet.

Den samlade slutsatsen är att förtroende för ett enskilt medium bestäms av den funktion mediet fyller för användaren (Elliot, 1997; Westlund, 2006). Public servicekanalerna i radio och tv är de dominerande när det gäller nyheter och information, men de samlar också människor vid viktiga händelser. Deras institutionella karaktär bidrar till att de värderas högt bland dem som inte använder dem regelbundet, men som sannolikt använder dem när det gäller något samhällsviktigt. När det gäller de underhållningsinriktade medierna finns inte något motsvarande institutionellt grundförtroende, utan här bestäms förtroendet främst av vad man får ut av dem: de som följer dem regelbundet har då naturligt nog ett högre förtroende än de som inte gör det samtidigt som förtroende inte är någon avgörande faktor bakom publikframgång för underhållningsmedier (Wadbring och Weibull, 2005).

Noter

- ¹ Frågan ställdes inom ramen för ett mindre SOM-projekt finansierat av Sveriges Radio, Sveriges Television och SOM-institutet. Frågan skiljer sig något från tidigare frågor om medieförtroende ställda i de nationella SOM-undersökningarna genom den avser enbart enskilda medier och inte medietyper (jfr Weibull, 2009). Det gör att det inte går att göra jämförelser över tid utom för Sveriges Television och TV4.
- ² Det ingick endast en morgontidning, Dagens Nyheter, som bedömdes vara mer allmänt känd. Det i tidigare SOM-undersökningar använda alternativet ”Den lokala morgontidningen på din ort” bedömdes i sammanhanget mindre lämpligt eftersom det i övrigt frågades om varumärken eller egennamn. Eftersom lokala morgontidningar normalt åtnjuter ett mycket högt förtroende innebär avgränsningen till enbart Dagens Nyheter att föreliggande analys underskattar förtroendet för morgonpressen som medium (Jfr Weibull, 2009).
- ³ Storstadsmorgontidningar brukat dessutom vanligen ha en mindre grad av förankring i sina utgivningsområden än vad landsortstidningar har inom sina (Weibull, 2011).
- ⁴ År 2007 ställdes inga frågor om medieförtroende i den nationella SOM-undersökningen.

Referenser

- Arvidsson, Peter (1981) *Tror vi på våra massmedier?* Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Stockholm.
- Asp, Kent (2010) *Mångfald och kvalitet i Sveriges Television*. Utvärdering av tillståndsperioden 2007-2009. Stockholm: Granskningsnämnden för radio och tv.
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Hallin, Daniel, Mancini, Paolo (2004) *Comparing Media Systems: Three models of media and politics*. New York: Cambridge University Press.
- Hill, Annette, Nilsson, Åsa, Weibull, Lennart (2007) Public and Popular: British and Swedish Audience Trends in Factual and Reality Television. I *Cultural Trends* Vol 16, Nr 1 2007.
- Lundberg, Dan, Hultén, Olof (1968) *Individen och massmedia*. Stockholm: EFI vid Handelshögskolan i Stockholm.
- MedieAkademiens förtroendebarameter 2010 (2010) Göteborg: Medieakademin (http://www.medieakademin.welcom.se/fortroendebarameter_2010.pdf)
- MMS (2011) *Årsrapport 2010*. http://www.mms.se/_dokument/rapporter/ar/%C3%85rsrapport%202010.pdf
- Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart (2005) Medieförtroende – en framgångsfaktor? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2000) Förtroendet för massmedier. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya samhället*. Göteborg: SOM-institutet: Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2007) Medieförtroende och medieanvändning. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet: Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2009) Medieförtroendets villkor. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet: Göteborgs universitet.
- Westlund, Oscar (2006) Medieförtroendets betydelse. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet: Göteborgs universitet.

Metodredovisning

DEN NATIONELLA SOM-UNDERSÖKNINGEN 2010

ÅSA NILSSON OCH FRIDA VERNERSDOTTER

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje höst sedan 1986 en nationell frågeundersökning – *Riks-SOM* – i syfte att kartlägga den svenska allmänhetens vanor och attityder på temat samhälle, politik och medier (SOM står för Samhälle Opinion Medier).¹ Data samlas in via postala enkäter, och varje undersökning genomförs under så identiska förutsättningar som möjligt för att resultaten från de olika åren ska vara jämförbara.

SOM-institutet grundades av tre forskningsorganisationer vid Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Statsvetenskapliga institutionen samt Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS). En rad forskningsprojekt medverkar i Riks-SOM-undersökningen – flertalet med förankring i någon av dessa tre institutioner. Men även externa parter deltar, via särskilda forskningsprojekt; år 2010 gäller det exempelvis Havsmiljöinstitutet, Statskontoret, Svensk scenkonst, Svenska institutet för europapolitisk forskning (SIEPS) och Vetenskap & Allmänhet (VA).

Resultaten från Riks-SOM-undersökningarna redovisas i årliga publikationer där de medverkande forskarna presenterar analyser baserade på de senaste resultaten men också, så långt det är möjligt, belyser mer långsiktiga opinions- och medietrender. Datainsamlingen genomförs av ett fristående undersökningsföretag efter upphandling; fältarbetet görs i nära samarbete med SOM-institutet, som kontinuerligt utvärderar genomförandet. I föreliggande kapitel redovisas genomförandet av *Riks-SOM-undersökningen 2010*, den 25e i ordningen. Det handlar om studiens uppläggning, fältarbetets olika moment samt resultatens representativitet.

Undersökningens uppläggning

Riks-SOM-undersökningen genomförs i form av en postenkät som går ut till ett systematiskt sannolikhetsurval² av Sveriges befolkning. Urvalsramen är sedan 2009 års undersökning befolkningens 16–85-åringar. Utländska medborgare ingår i urvalet sedan 1992 (samt i undersökningarna 1986 och 1989).

Omfattningen av undersökningen har ökat successivt sedan 1986, både vad gäller antalet frågor och antalet svarspersoner. 1998 utökades Riks-SOM-undersökningen med en edition, vilket i praktiken innebar två parallella riksrepresentativa delundersökningar med ett urval av vardera 3 000 personer. 2009 utökades undersökningen med ytterligare en edition och har sedan dess ett urval om totalt 9 000 personer.

Tabell 1 Riks-SOM-undersökningens uppläggnin 1986–2010

År	Urvalsmetod	Antal formulär	Total urvalsstorlek	Medborgarskap	Åldrar
	Systematiskt sannolikhetsurval				
1986		1	2 500	Både sv. & utl.	15–75 år
1987–1988	”	”	”	Endast sv.	”
1989	”	”	”	Både sv. & utl.	”
1990–1991	”	”	”	Endast sv.	”
1992–1995	”	”	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1996	”	”	2 841 ¹	”	”
1997	”	”	2 800	”	”
1998	”	2	5 600	”	16–80 år ²
1999	”	”	”	”	15–80 år
2000–2005	”	”	6 000	”	15–85 år
2006	”	”	6 050 ³	”	”
2007–2008	”	”	6 000	”	”
2009	”	3	9 000	”	16–85 år
2010	”	”	”	”	”

Kommentar: ¹Gruppen 15-åringar var av misstag inte inkluderade i det ursprungliga urvalet utan tillfördes i efterhand undersökningens första urval om 2 800 personer. ²Gruppen 15-åringar var av misstag inte inkluderade i urvalet. ³Det ursprungliga urvalet om 6 000 personer utökades med 50 personer ur spärregistret *NIX adressat*, felaktigt exkluderade ur det ursprungliga urvalet (se vidare Nilsson 2007).

Datainsamlingen för de tre Riks-SOM-editionerna 2010 genomfördes parallellt under identiska förutsättningar. Ungefär en femtedel av frågorna (variablerna) i undersökningen ingick i samtliga tre formulär och kan därmed analyseras med tredubbla urvalsstorleken som grund; ett stort antal ingick därutöver i två av de tre formulären. Det rör sig dels om SOM-undersökningens grundfrågor om politik och medier samt en stor mängd livsstils- och bakgrundsfrågor, dels om frågor som syftar till att belysa frågeställningar som fordrar ett större urval av svars personer för statistiskt säkerställda analyser.

Formulären för de tre editionerna (se bilaga i slutet av denna volym) skiljer sig innehållsmässigt något åt. Tyngdpunkten i *Riks-1* ligger på politik och samhälle; i *Riks-2* på medier och kultur; i *Riks-3* på livsstil och hälsa. Dispositionen av innehållet i formulären framgår av tabell 2. Samtliga tre enkäter omfattar 20 sidor frågor.

De enskilda frågorna utarbetas av de deltagande forskningsprojekten i samarbete med SOM-institutet. Huvuddelen av frågorna har fasta svarsalternativ med rutor för respondenten att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att skriva ett tal i en ruta; ytterligare några frågor är helt öppna men kräver endast ett kort svar (de rör bland annat vilken/vilka morgontidningar man läser, vilka samhällsproblem

man tycker är viktigast i Sverige i dag och vilket yrke man har/har haft). Svaren på de öppna frågorna kodas av en grupp kodare³ på SOM-institutet efter fördefinierade kodscheman med uttömmande och ömsesidigt uteslutande kategorier försedda med en unik numerisk kod.⁴

Tabell 2 Innehållsöversikt för frågeformulären i Riks-SOM 2010

Riks-1		Riks-2		Riks-3	
1–8	Nyheter & medier	1–8	Nyheter & medier	1–7	Nyheter & internet
9–29	Politik, samhälle & demokrati	9–23	Politik, samhälle & demokrati	8–19	Politik, samhälle & demokrati
30–32	Radio & tv	24–31	Radio & tv	20–24	Medier & nyhetsrapportering
33–39	Samhälle & service	32–41	Internet & andra medier	25–28	Sjukvård & offentlig service
40–44	Sveriges förhållande till omvärlden	42–48	Tidningar, böcker & bibliotek	29–31	Kultur & böcker
45–50	Miljö	49–56	Aktiviteter, intressen & värderingar	32–34	Valet 2010
51–56	Energi	57–60	Valet 2010	35–49	Fritid & aktiviteter
57–58	Kunskap & samhälle	61–70	Arbetsliv	50–53	Konsumtion
59–65	Aktiviteter, intressen & värderingar	71–88	Bakgrund	54–59	Hälsa
66–75	Arbetsliv			60–68	Arbetsliv
76–93	Bakgrund			69–86	Bakgrund

Kommentar: Frågeformulären för Riks-1, Riks-2 respektive Riks-3 återfinns i bilaga i slutet av denna volym.

Att fylla i enkätens samtliga frågor tar uppskattningsvis en och en halv timme. De synpunkter som framförs av respondenterna (på sista formulärsidan där särskilt utrymme ges, eller på andra vägar) indikerar dock stora variationer i ifyllandetid.

Fältarbetet

Fältarbetet för Riks-SOM 2010 följer i huvudsak uppläggningsen av tidigare års undersökningar. Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes under hösten 2010. Arbetet inleddes i mitten av september med att enkäten skickades ut tillsammans med ett kortare följbrev⁵, en informationsbroschyr om SOM-institutets verksamhet samt en penna. I själva verket var det så att fältarbetet inleddes redan en vecka tidigare genom att ett aviseringskort skickades ut till alla respondenter. Enkäten nådde ut onsdagen den 29 september. Under resterande del av fältperioden genomfördes successivt en serie påminnelseinsatser postalt och per telefon – sammanlagt sex insatser (tackkortet räknat). Den 15 februari avslutades fältarbetet i formell mening. Men redan vid novembers utgång hade 90 procent av de som

slutligen skulle komma att medverka skickat tillbaka sin enkät. Av tablå 1 framgår i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.⁶

Tablå 1 Fältarbetets moment i Riks-SOM 2010

17 sept 2010	Utskick av aviseringsvykort
24 sept	Utskick av enkät, följebrev ¹ , informationsbroschyr, svarskuvert och penna (B-post). Försändelsen nådde ut till respondenterna onsdagen den 29 sept
4 okt	Utskick av tack-/påminnelsevykort
11 okt	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten
21 okt–1 nov	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten (med utskick av ny enkät till de som saknar och postal bekräftelse till övriga som sagt att de ämnar delta)...
alt. 26 okt	...postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer
alt. 2 nov	...postal påminnelse till personer som ej kunnat nås per telefon
16–22 nov	Telefonpåminnelse motsvarande 21 okt–1 nov inklusive motsvarande postala komplement
7–13 dec	Telefonpåminnelse motsvarande 21 okt–1 nov inklusive motsvarande postala komplement
29 dec	Extra postal påminnelse till de som i någon av de föregående telefoninsatserna sagt sig beredda att medverka men inte skickat in
4 jan 2011	Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt ”bortfallsenkät” – med frågan om varför man inte önskar/kan delta – till samtliga som inte hörts av under fältarbetets gång
15 feb	Fältarbetet avslutades

Kommentar: ¹Det första missivet editioneras genom att det innehåller några särskilda rader till gruppen 16–19-åringar respektive 65–85-åringar, med budskapet att vissa frågor kan vara svåra att besvara när man är ung respektive har lämnat arbetslivet.

Den första enkätförsändelsen skickades ut fredagen den 24 september – med B-post, det vill säga med (planerad) utdelning onsdagen den 29 september.⁷ Torsdagen dagen därpå kom 76 ifyllda enkäter tillbaka. Efter helgen uppgick inflödet till 14 procent av det totala antalet utskickade enkäter; resultatet med hela veckans inflöde inräknat uppgick till en dryg fjärdedel, 26 procent. Detta motsvarar inkomna svar från nästan hälften, 45 procent, av de som skulle komma att besvara enkäten innan fältarbetet avslutades. Vid oktober månads utgång hade 77 procent av det slutgiltiga

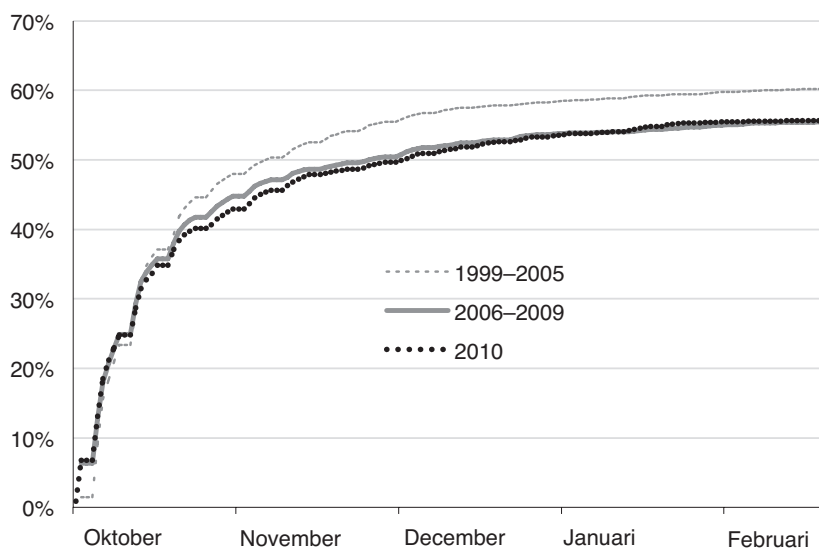
antalet ifyllda enkäter kommit in; vid novembers utgång 90 procent, och vid årsskiftet 97 procent. Därefter fortsatte inflödet svagt men stadigt ända in i februari 2011, motsvarande de sista 3 procentenheterna.

Den första månaden höll inflödet jämna steg med genomsnittet för de senaste fyra årens undersökningar (figur 1). I november var inflödet svagare relativt tidigare år, för att sedan återhämta sig mot slutet av fältperioden. I januari 2011 inkom ovanligt många enkäter (se figur 2) vilket gjorde att 2010 års resultat blev bättre än båda de två senaste årens undersökningar.

De första dagarnas ojämna inflöde mellan åren (figur 1) bottnar framför allt i vilken veckodag enkäten når ut i förhållande till helgens postfria dagar. Sedan 2006 har dock enkäten nått ut på en onsdag varmed resultaten är fullt jämförbara. Även längre in i fältarbetet kan de postala och telefonbaserade påminnelseinsatserna ligga lite olika i tid och därmed påverka hur nivåerna förhåller sig till varandra.

Vid fältarbetets slut den 15 februari motsvarade inflödesresultatet för 2010 genomsnittet för åren 2006–2010, men var 4,6 procentenheter sämre än genomsnittet för 1999–2005. I förhållande till 2009 års undersökning var resultatet 0,9 procentenheter bättre.

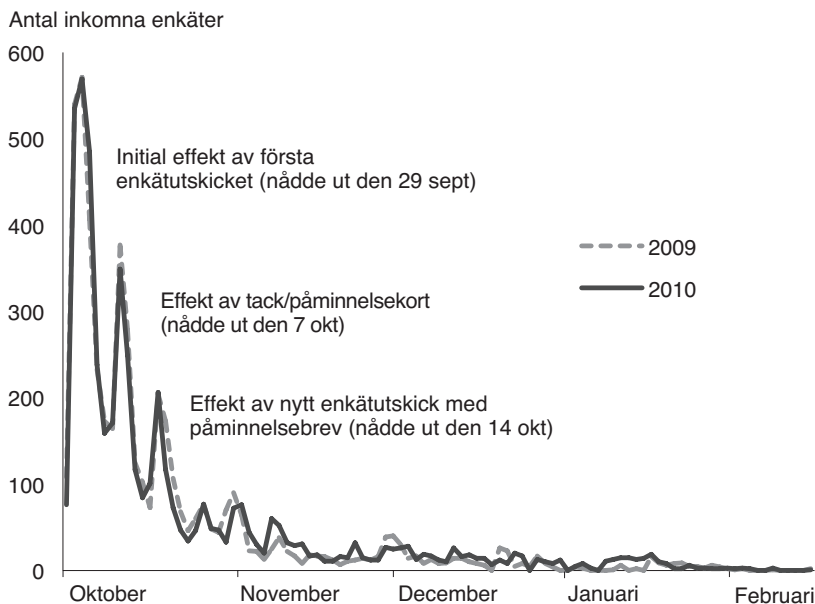
Figur 1 *Dagligt inflöde av enkäter i Riks-SOM 2010 relativt ett genomsnitt för 1999–2005 respektive 2006–2009 års undersökningar (kumulativ procent av bruttourvalet)*

Kommentar: Inflödet redovisas med utgångspunkt i 2010 års fältperiod i relation till jämförbara fältveckor för övriga års undersökningar.

Inflödet av ifyllda enkätformulär under fältperioden kommer i vågor, tydligt i fas med utskick och påminnelseåtgärder. Vågbildseffekten är ett mycket stabilt fenomen som uppträder i varje undersökning, och 2010 är inget undantag (figur 2). Veckoslutets dagar och helgdagar, det vill säga alla dagar utan postutdelning, är exkluderade från tidsaxeln i figuren.

Figur 2 Dagligt inflöde av enkäter i Riks-SOM 2010 (antal)

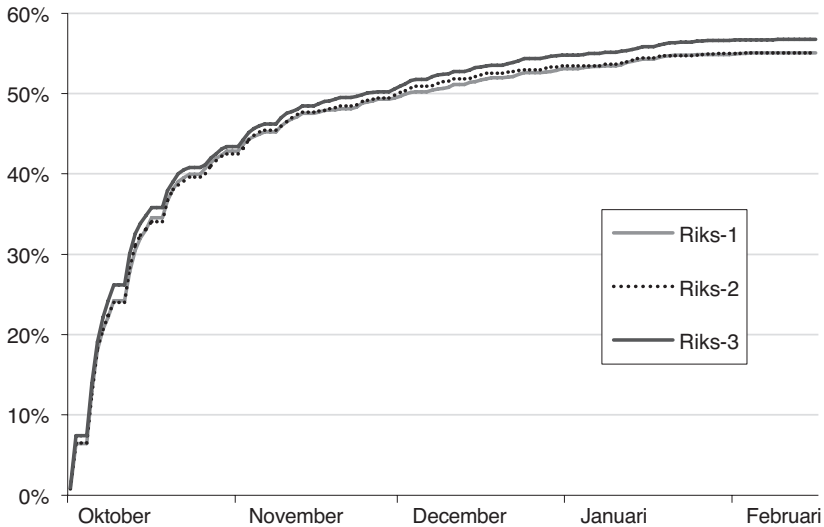

Kommentar: Veckoslutets dagar och helgdagar, det vill säga alla dagar utan postutdelning, är exkluderade från tidsaxeln.

När fältarbetet avslutades den 15 februari var bruttosvarsfrekvensen (dvs. andelen inkomna enkäter av det totala antalet utskickade) för de tre editionerna av undersökningen 55,6 procent. Inflödet för respektive delundersökning följer i huvudsak samma mönster under fältperioden, med den skillnaden att resultatet för Riks-3 genomgående är bättre än de två andra delundersökningarna (figur 3). Vid fältarbetets slut hade det inkommit 51 respektive 50 enkäter fler i Riks-3 än i Riks-1 och i Riks-2, motsvarande +1,7 procentenheter sett till bruttoresultatet. Tidigare år har den mer medie- och kulturinriktade Riks-2 varit den mest framgångsrika enkäten, men 2010 är resultatet för första gången sedan 1998 jämt mellan Riks-2 och den mer politikinriktade Riks-1. Anledningen till den relativa nedgången för Riks-2 kan vara ett resultat av en ämnesmässigt tämligen homogen enkät, medan

den relativa uppgången för Riks-1 möjligen kan tolkas som en valårseffekt – ett år då det politiska intresset var större än normalt (se Sören Holmberg, Lennart Weibull och Henrik Oscarssons inledningskapitel i denna bok). Denna effekt observerades inte 2006, men är synlig under valåret 2010.

Figur 3 *Dagligt inflöde av enkäter i Riks-1, Riks-2 respektive Riks-3 2010 (kumulativ procent av bruttourvalet)*

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet definierar man normalt bort avlidna, långtidssjukskrivna, icke-svensktalande, personer som flyttat från orten eller av liknande skäl inte bedöms ingå i populationen. Dessa räknas bort som så kallat naturligt bortfall (för en fullständig definition, se kommentar till tabell 3). Därmed erhåller man undersökningens nettourval, vilket normalt ligger till grund för redovisningar av undersökningars svarsfrekvens. För samhällsvetenskapliga postenkäter i Sverige har svarsfrekvensen tidigare brukat ligga på mellan 60 och 70 procent, men under senare år har det blivit allt svårare att nå dessa nivåer. SOM-undersökningarna har generellt uppvisat ett mycket gott resultat för den här typen av längre enkäter, med en genomsnittlig svarsfrekvens för alla de genomförda undersökningarna 1986–2009 på 66 procent (tabell 3). Från och med 2000-talet har nivån emellertid sjunkit. Om genomsnittet fram till och med 1999 var 68 procent, var resultatet för undersökningarna under 2000-talets första decennium 63 procent. 2008 års undersökning var den första med ett resultat under 60 procent, vilket även gällde 2009. Årets undersökning nådde

dock åter 60 procent. Den genomsnittliga svarsfrekvensen för undersökningarna 1986–2010 förblir därmed 66 procent.

Tabell 3 Svarsfrekvens i Riks-SOM-undersökningarna 1986–2010 (antal och procent)

	Antal svarande	Bruttoresultat: Svarsfrekvens av hela urvalet (procent)	Nettoresultat: Svarsfrekvens med hänsyn till naturligt bortfall (procent)	Undersökningsföretag ansvarigt för fältarbetet
1986	1 624	65	68	SCB
1987	1 672	67	70	SOM-institutet
1988	1 643	66	69	SCB
1989	1 578	63	66	IMU-Testologen
1990	1 582	63	66	IMU-Testologen
1991	1 573	63	67	IMU-Testologen
1992	1 889	67	71	Sifo
1993	1 857	66	70	Sifo
1994	1 704	61	67	Gallup
1995	1 777	63	65	Temo
1996	1 779	63	69	Gallup
1997	1 754	63	69	Gallup
1998	3 561	64	68	Sifo
1999	3 503	63	67	Kinnmark
2000	3 546	59	63	Kinnmark
2001	3 638	61	67	Kinnmark
2002	3 609	60	65	Kinnmark
2003	3 675	61	66	Kinnmark
2004	3 612	60	65	Kinnmark
2005	3 499	58	63	Kinnmark
2006	3 336	55	60	ScandInfo
2007	3 435	57	63	Kinnmark
2008	3 259	54	58	Kinnmark
2009	4 926	55	59	PFM Research
2010	5 007	56	60	Kinnmark

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas: adress okänd, avflyttad; bortrest på längre tid; studier/militärtjänstgöring på annan ort; boende/studier/arbete utomlands; sjuk, institutionsvård, förståndshandikapp; avliden; ej svensktalande.

Av det ursprungliga urvalet på totalt 9 000 personer (bruttourvalet) var det 5 007 personer som besvarade och skickade in formuläret i 2010 års undersökning. Sammanlagt 707 personer, motsvarande 7,9 procent, har räknats bort som naturligt

bortfall (enligt ovan). Denna andel tenderar att variera något från år till år beroende på hur många i urvalet som väljer att höra av sig med denna typ av information, liksom hur registreringen sköts av fältföretaget samt i samband med telefonpåminnelserna. Sedan 2001 års undersökning har andelen naturligt bortfall varierat mellan 7,0 och 9,9 procent. Andelen i 2010 års undersökning varierar något mellan delundersökningarna – Riks-1: 7,9 procent; Riks-2: 8,1 procent; Riks-3: 7,6 procent.

Tabell 4 Svarande och bortfall i Riks-SOM-undersökningen 2010

	Riks-1	Riks-2	Riks-3	Totalt
Ursprungligt urval (brutto)	3 000	3 000	3 000	9 000
Bortdefinierade (naturligt bortfall)	238	242	227	707
Nettourval	2 762	2 758	2 773	8 293
Ej anträffade	737	725	709	2 171
Antal svarsvägrare	373	380	362	1 115
Antal svarande	1 652	1 653	1 702	5 007
Svarsfrekvens: brutto	55,0%	55,0%	56,7%	55,6%
Svarsfrekvens: netto	59,8%	60,0%	61,4%	60,4%

Det naturliga bortfallet lyfter bruttosvarsfrekvensen på 55,6 procent för hela undersökningen till nettoresultatet 60,4 procent (tabell 4). I och med skillnaden i antalet bortdefinierade mellan delundersökningarna återspeglas skillnaden i inflöde dem emellan även i nettoresultatet: Riks-1 har en nettosvarsfrekvens på 59,8, Riks-2 på 60,0 och Riks-3 på 61,4 procent.

Naturligt bortfall: orsaker att inte *kunna* delta

Informationen om det naturliga bortfallet har tillsammans med andra orsaker till att inte medverka i undersökningen inhämtats på flera sätt: via telefonpåminnelserna, direkt från respondenter eller anhöriga som hört av sig under fältarbetets gång samt via den bifogade ”bortfallsenkäten” i sista påminnelsen med frågan om varför man inte önskar eller kan delta i undersökningen – med svar från totalt 130 personer.

I det naturliga bortfallet är det särskilt tre typer som dominerar: långtidssjuka/handikappade, bortresta/utlandsboende samt de som ej kunnat nås på sin adress – vilka sammantaget utgör 86 procent av bortfallet (tabell 5). En mindre grupp utgör de icke svensktalande på 13 procent. Därtill har 1 procent registrerats som avlidna. Detta övergripande mönster är detsamma för de tre delundersökningarna, men det ska noteras att andelen som definierats som sjuka/handikappade – den kategori som

kanske mest lämnar utrymme för en subjektiv bedömning – är som störst i Riks-2, som i 2010 års undersökning har haft ovanligt låg svarsfrekvens, och ovanligt stor andel naturligt bortfall. Det är också anmärkningsvärt i förhållandet till Riks-1 som tidigare år har redovisat störst andel naturligt bortfall och lägst svarsfrekvens.

Tabell 5 *Typer av naturligt bortfall i Riks-SOM-undersökningen 2010 (procent)*

	Riks-1	Riks-2	Riks-3	Riks-SOM 2010	Riks-SOM 2009
Långtidssjuk/handikappad	28	33	26	29	33
Adress okänd/flyttat	30	26	33	29	30
Bor utomlands/bortrest på längre tid	27	29	29	28	19
Ej svensktalande	14	12	12	13	16
Avliden	1	0	2	1	2
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal personer	238	242	227	707	629

Mot bakgrund av att undersökningen, av naturliga och resursskäl, definierar bort långtidssjuka/handikappade och de som själva eller via ombud meddelat att de inte kan svenska tillräckligt bra för att besvara enkäten, finns det anledning att betona att undersökningens resultat i första hand speglar en frisk svensktalande befolkning. Relaterat till språkkunskap kan konstateras att andelen med enbart utländskt medborgarskap är mindre i Riks-SOM 2010 än i befolkningen som helhet: 3,8 mot 7,0 procent.⁸ Andelen är minst i Riks-2, 3,5 procent, något större i Riks-3, 3,7 procent, och störst i Riks-1, 4,0 procent. Detta är en ökning gentemot 2009 års undersökning där endast 3,1 procent hade utländskt medborgarskap.

Svarsvägran: orsaker att inte *vilja* delta

Utöver kunskap om det naturliga bortfallet har specificerade anledningar till att inte *vilja* delta kunnat sammanställas för totalt 713 personers (tabell 6). I linje med tidigare års erfarenheter är tidsbrist ett mycket vanligt argument; i 2010 års undersökning är det drygt en tredjedel av personerna med en känd orsak till svarsvägran som anger detta som enda skäl till att avstå. Med undantag för 2009 (då undersökningen genomfördes av ett annat fältföretag) är mönstret för svarsvägran 2010 mycket likt det från tidigare år.

Att avstå på mer principiell grund har varierat från år till år; andelen 2010 är 21 procent. Att frågorna däremot skulle vara för svåra, oro/misstro beträffande

anonymitetsförhållandet eller det faktum att det inte utgår någon ersättning för att medverka, är ingetdera en särskilt frekvent grund för svarsvägran.

Att de tre formulären har något olika innehållsfokus tycks inte nämnvärt påverka de skäl som anförs till att inte vilja delta; mönstret är över lag mycket likt i de tre delundersökningarna. Det är något vanligare att man av princip inte vill delta i den mer politikbetonade Riks-1 än de andra delundersökningarna, medan man i den ämnesmässigt mer heterogena Riks-3 avstår från att svara på grund av att frågorna är för många eller ointressanta i något högre grad än i de andra delundersökningarna. Skälet att frågorna är för svåra anges av ungefär lika stor andel i vardera delundersökning (och detsamma gäller för tidigare års undersökningar). Det ska i sammanhanget betonas att resultaten gäller hur vanliga skälen är *i förhållande till varandra*. I och med att antalen kända skäl till vägran är större för Riks-1 och Riks-2, är *antalet* personer som nämnt skälet, i de fall andelen är densamma, större i Riks-1 och Riks-2 jämfört med Riks-3.

Tabell 6 Specificerade skäl till att inte vilja delta i Riks-SOM 2010 samt jämförelse med 2007–2009 (procent)

	Riks-1	Riks-2	Riks-3	Riks-SOM 2010	Riks-SOM 2009	Riks-SOM 2008	Riks-SOM 2007
Har inte tid	38	39	38	38	34	50	37
För många frågor	9	11	14	11	34	11	14
Vill av princip inte delta	24	20	18	21	11	11	22
Frågorna är ointressanta	13	15	16	15	9	12	13
Litar ej på anonymiteten	3	2	2	2	2	2	3
Vill ej delta utan ersättning	4	3	3	3	2	2	2
Frågorna är för svåra	3	4	4	4	1	6	3
Annat skäl	0	1	1	1	5	0	0
Blandade skäl	4	6	4	5	2	6	6
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	246	244	223	713	1 332	614	710

Kommentar: Informationen är inhämtad via telefonpåminnelserna, via den "bortfallsenkät" som bifogas sista påminnelsen samt från kontakter med respondenter som hört av sig under fältarbetets gång.

Svarsfrekvensen i olika grupper

Vilka som svarar och vilka som faller bort i en frågeundersökning har betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övrigas, blir studiens resultat mindre giltiga för populationen som helhet. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor. Av tabell 7 framgår hur svarsbenägenheten i Riks-SOM varierar i olika grupper över tid.

I likhet med erfarenheterna från tidigare års SOM-undersökningar svarar kvinnor som grupp i större utsträckning än män, ett mönster som förstärkts under senare år (tabell 7). Här finns dock en viss variation mellan delundersökningarna. Störst är skillnaden i Riks-3 där svarsfrekvensen bland kvinnor är 8 procentenheter högre än bland män.

Den generellt förbättrade svarsbenägenheten relativt de två senaste årens undersökningar gäller inte alla delar av befolkningen. I de yngre åldersgrupperna fortsätter svarsfrekvensen att sjunka 2010, med undantag för de allra yngsta, som tagit igen två procentenheter sedan 2009. Samtidigt ökar svarsfrekvensen i samtliga äldre grupper, vilket gör att mönstret vi känner sedan tidigare – att äldre svarar i större utsträckning än yngre – bara har förstärkts (tabell 7). Den största skillnaden gentemot tidigare år finner vi i åldersgruppen 70–79-åringar där svarsfrekvensen är 81 procent – 8 procentenheter högre än 2009. Skiljelinjen mellan att svara i mindre respektive större utsträckning än genomsnittet återfinns fortfarande i 50-årsåldern, där den har legat sedan slutet av 1990-talet. Svarsfrekvensen bland urvalets allra äldsta, 80–85-åringarna, klarar genomsnittets resultat för tidigare års undersökningar med god marginal (gruppen har däremot en stor andel naturligt bortfall, 22 procent). Den minst svarsbenägna gruppen är (sedan 2007) 20–29-åringar, med en svarsfrekvens på 42 procent. Sämst resultat sett till de tre delundersökningarna var för sig finner vi hos 25–29-åringarna i Riks-2, som svarat till 38 procent, och bäst hos 70–79-åringarna i Riks-3 som svarat till 83 procent.

Den sämre svarsfrekvensen hos unga grupper är särskilt tydlig bland unga män. Hos män i åldrarna 20–29 år är svarsfrekvensen 36 procent, att jämföra med 48 procent hos kvinnor i motsvarande åldersgrupp. Hos äldre spelar kön mindre roll för svarsbenägenheten, vilket innebär att åldersvariationen i svarsandelar totalt sett är som störst hos männen (tabell 8). I gruppen 80–85-åringar har 82 procent av männen besvarat enkäten, att jämföra med 35 procent i gruppen 25–29-åringar. Bland kvinnor är det bästa resultatet 81 procent svarsandel hos 70–79-åringarna mot det sämsta på 47 procent hos 20–24-åringarna. Detta mönster är särskilt starkt i Riks-1 där det skiljer 52 procentenheter⁹ mellan den största och minsta svarsandelen hos män i olika åldersgrupper, mot 32 procentenheter bland kvinnor. Minst åldersvariation finns i Riks-2 där procentdifferensen mellan den största och minsta svarsandelen är 40 procentenheter bland kvinnor och 47 bland män.

Tabell 7 Svartsandelen (netto) i olika grupper, Riks-SOM-undersökningen 1995–2010 (procent)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Riks-1	Riks-2	Riks-3	
Samtliga	65	69	69	68	67	63	67	65	66	65	63	60	63	58	59	60	60	60	61	
Köen																				
Kvinnor	66	68	70	69	68	65	68	69	68	67	65	64	66	62	61	64	63	63	65	
Män	65	67	68	69	66	61	66	62	64	63	61	57	60	55	56	57	56	57	57	
Ålder																				
15–19 år ¹	66	71	72	75	67	57	56	61	60	55	56	49	53	46	48	50	49	52	47	
16–19 år																				
20–24 år	64	66	67	63	55	60	57	61	57	55	53	43	49	41	43	42	40	42	43	
25–29 år	60	74	55	64	58	55	59	60	63	57	54	50	51	44	44	42	42	38	47	
30–39 år	67	60	62	64	63	57	62	57	60	59	57	54	54	51	50	48	48	47	50	
40–49 år	62	68	70	73	66	60	67	64	63	61	58	59	59	54	55	58	59	58	59	
50–59 år	67	67	71	73	70	67	76	69	71	69	69	67	68	65	66	67	69	68	64	
60–69 år						74	76	76	79	78	73	73	78	75	74	76	75	73	80	
70–79 år						74	74	71	75	79	75	71	75	76	73	81	77	82	83	
80–85 år						58	67	66	62	65	64	67	71	65	70	76	80	75	75	
60–75 år ²	69	71	76	73	75	75														
76–80 år ²	63	72	78	58	69	68														
Region																				
Stockholm	64	63	64	63	60	58	64	60	61	61	57	56	56	53	57	55	58	53	56	
Östra Mellansverige	65	68	67	71	63	64	68	64	66	65	66	63	68	60	58	60	57	61	63	
Småland med öar	69	71	74	70	70	68	73	68	66	70	67	62	62	61	62	66	69	64	66	
Sydsverige	67	64	70	75	70	65	62	69	67	64	61	58	62	55	58	57	58	56	58	
Västsverige	63	69	70	69	68	61	66	65	69	67	62	60	66	60	60	62	59	63	64	
Norra Mellansverige	65	75	67	69	69	66	69	67	69	61	64	62	61	63	58	63	62	65	62	
Mellersta Norrland	68	70	74	72	71	64	73	69	63	69	67	60	63	57	59	63	62	62	65	
Övre Norrland	67	69	72	69	72	61	72	67	68	71	64	64	63	65	61	65	64	65	66	

Kommentar: Resultaten baseras på registerdata. ¹15-åringarna ingår inte i Riks-SOM fr.o.m. 2009 (liksom inte heller 1998) varmed resultatet inte är helt jämförbara beträffande yngsta åldersgruppen. ²Gruppen 81–85-åringar inkluderades i och med Riks-SOM 2000, varmed åldersindelningen i svartsandelsanalyserna av personer över 60 år ändrades.

Tabell 8 Svandsandelen (netto) i olika grupper, Riks-SOM-undersökningen 2010 (procent)

	Riks-SOM tot		Riks-1		Riks-2		Riks-3		Minsta antal personer
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	
16–19 år	54	45	46	50	59	46	57	38	81
20–24 år	47	36	46	33	44	41	50	34	110
25–29 år	50	35	52	33	40	36	57	35	93
30–39 år	54	42	53	43	56	38	54	47	213
40–49 år	61	56	61	57	60	55	63	55	227
50–59 år	71	63	74	64	72	64	68	61	205
60–69 år	77	75	77	73	74	73	80	80	186
70–79 år	81	80	78	76	80	83	85	81	117
80–85 år	72	82	76	85	69	82	73	78	34
Antal personer ¹	146–753	121–729	41–257	34–249	54–240	50–234	51–256	37–253	

Kommentar: Resultaten baseras på registerdata. ¹Minsta antalet avser genomgående gruppen 80–85 år.

I 2010 års undersökning skiljer sig svarsbenägenheten åt något mer än tidigare mellan olika geografiska regioner. Boende i Stockholmsregionen uppvisar precis som tidigare år den minsta svandsandelen, 55 procent. Som störst är svarsbenägenheten i Småland, 66 procent (tabell 7). Inom varje delundersökning varierar svandsandelen med 10–12 procentenheter. Om vi ser till övriga storstadsområden kan konstateras att Sydsverige ligger under genomsnittet oavsett delundersökning, medan Västsverige ligger på eller över. Västsvenskar brukar generellt svara i något större utsträckning än skåningar, möjligen till följd av att undersökningens genomförs av Göteborgs universitet. Stockholm och Sydsverige bryter mot den generella tendensen med ett sämre resultat 2010 än 2009.¹⁰

Undersökningens representativitet i relation till befolkningen

SOM-undersökningens urval av personer utgör ett slags Sverige i miniatyr. Naturligt bortfall och svarsvägran riskerar att leda till avvikelser från representativiteten. Hur väl avspeglar då Riks-SOM-undersökningen 2010 befolkningen, och vilka skillnader kan urskiljas mellan sammansättningen i det dragna urvalet och de respondenter som slutligen svarat? Via tabell A1a–A4 i appendix kan respondenternas sammansättning beträffande kön, ålder, region respektive fackföreningsmedlemskap (se ovan) jämföras med sammansättningen i såväl det dragna urvalet som den svenska befolkningen.

Av uppställningarna framgår att de svarande tämligen väl avspeglar den svenska befolkningen i dessa avseenden. Några avvikelser förtjänar dock att kommenteras.

Könsfördelningen (tabell A1a–b) bland 16–85-åringar är mycket balanserad i Sverige år 2010: 50–50. Bland de svarande i Riks-SOM-undersökningen 2010 är emellertid fördelningen 53–47 med en övervikt av kvinnor. Skillnaden mellan könen är som mest markant i Riks-3, 54–46. Den överrepresentation av kvinnor som finns i undersökningen bottnar i kvinnors generell något större svarsbenägenhet, vilket inte är något nytt för 2010 (jfr tabell 7).

Ålderssammansättningen (tabell A2a–b) i Riks-SOM-undersökningens dragna urval är precis som könsfördelningen mycket representativ för den svenska befolkningen. Totalt sett skiljer det sig inte mer än en procentenhet mellan Sveriges befolkning och det dragna urvalet, oavsett delundersökning. Men genom att yngre svarar i mindre utsträckning än äldre (jfr tabell 7), uppkommer en viss snedfördelning i undersökningen med en totalt sett 7 procentenheter mindre andel 16–29-åringar relativt befolkningen. Den skevaste fördelningen hittar vi i den mest svarsbenägna åldersgruppen, 50–75-åringar, som är överrepresenterade med 8 procentenheter gentemot förhållandet i hela Sverige. Huvudmönstret med en övervikt av befolkningens äldre är detsamma i samtliga delundersökningar och välbekant sedan de senaste årens undersökningar. Det ska sägas att den yngsta åldersgruppen här är något underrepresenterad redan i nettourvalet till följd av ett relativt större naturligt bortfall, vilket i första hand handlar om att personen inte nås på sin adress eller långvarigt boende/resa utomlands.

Ser vi till den geografiska fördelningen (tabell A3a–b), ger Riks-SOM 2010 en mycket god bild av den geografiska spridningen i Sveriges befolkning. Stockholmare brukar vara något underrepresenterade i SOM-undersökningarna, vilket också är fallet i 2010 års undersökning, med två procentenhets avvikelse relativt befolkningen, till följd av den något svagare svarsbenägenheten (jfr tabell 7). Avvikelserna för landets olika regioner i övrigt är inte större än en procentenhet.

Vad gäller fackföreningsmedlemskap (tabell A4) liknar mönstret i Riks-SOM det för befolkningen som helhet, om än med en viss underrepresentation av LO-anslutna i SOM-materialet till förmån för SACO-anslutna. Mönstret är detsamma i samtliga delundersökningar. Det ska emellertid sägas att jämförelsen haltar något i och med skillnader i mätmetoder.

Jämförelserna mellan svarspersonernas och befolkningens socioekonomiska sammansättning visar att Riks-SOM-undersökningens respondenter sammantaget speglar Sveriges befolkning väl. Den största skevheten som kan observeras gäller ålderssammansättningen, med en viss överrepresentation av äldre i undersökningen.

Datainsamlingstidens betydelse för representativiteten

Vid uppläggningsen av fältarbetet för en enkätstudie måste svarsfrekvens och svars-kvalitet alltid vägas mot tillgängliga resurser i tid och pengar. En undersökning helt

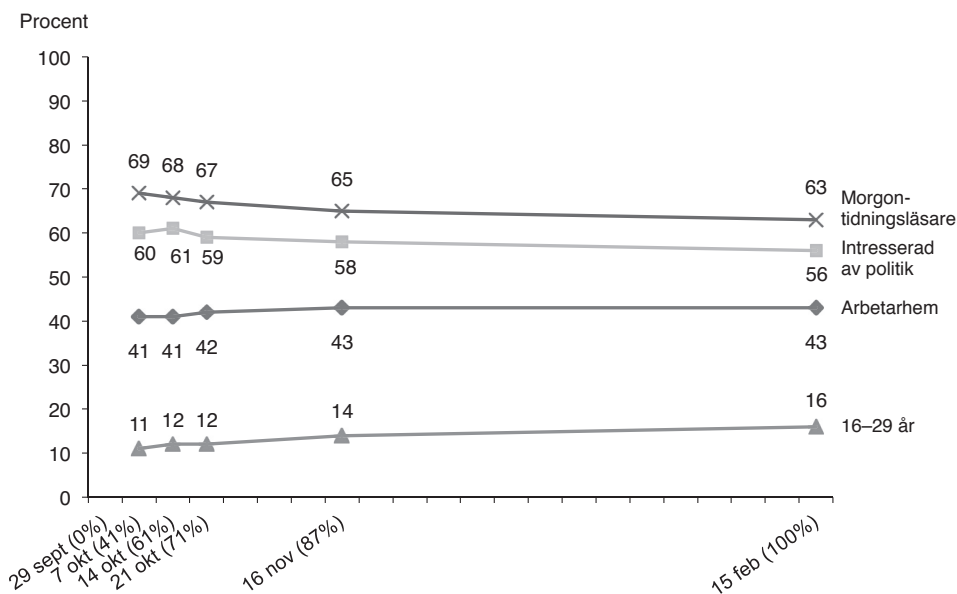
utan påminnelser är naturligtvis billigare och mindre tidskrävande. Men erfarenheten säger oss att svarsfrekvensen med en sådan strategi blir väsentligt lägre än om man inkluderar ett antal påminnelser. Därtill är vissa grupper mindre benägna att delta utan påminnelser än andra; underlaget blir alltså inte enbart *mindre* med en kortare fältperiod utan dessutom *skevare* sett till befolkningen som helhet. Förhållandet kan illustreras genom analyser av respondentgruppens sammansättning vid olika tidpunkter under fältarbetets gång.

I Riks-SOM-undersökningen 2010 hade 41 procent av de personer som skulle komma att besvara enkäten skickat tillbaka den ifylld senast dagen då första påminnelsen (kortet) nådde ut (7 oktober). Skulle vi nöjt oss med detta initiala inflöde hade skevheten i ålder varit större jämfört med slutresultatet. Gruppen 16–29-åringar representeras efter sex dagars inflöde med 11 procent i enkätunderlaget – att jämföra med 16 procent när samtliga enkäter räknats in, och med befolkningens 23 procent. Även svarsgruppens sammansättning rörande socioekonomiska egenskaper i termer av subjektiv klassposition tenderar att påverkas något av fältarbetets längd, med en något mindre andel som definierar sitt hem som arbetarhem i det initiala svarsunderlaget jämfört med senare. I 2010 års undersökning var skillnaden emellertid liten: i det initiala svarsunderlaget var det 41 procent som definierade sig som boende i arbetarhem; vid fältarbetets slut var andelen 43 procent. Det senare mönstret har varierat något i styrka i de senaste undersökningarna (se tabell A5 i appendix).

Men det är åldersfördelningen som tydligast påverkas av fältarbetets längd i en omfattande postal enkät som SOM-undersökningen. Skevheter i detta avseende riskerar att påverka resultaten av frågor där åldersfaktorn är starkt relaterad till svaren. Exempelvis kan konstateras hur morgontidningsläsning och politiskt intresse överskattas vid ett "förtida" fältstopp till följd av överrepresentationen av äldre i de tidigt inkomna svaren. Nu är alternativet inte nödvändigtvis att helt avstå från påminnelser eller att strypa inflödet redan efter fem dagar. Skulle vi exempelvis sätta punkt i mitten av november – efter tre påminnelseinsatser: ett tack-/påminnelsekort, ett nytt enkätutskick samt en telefonuppföljning – då 87 procent av de som skulle komma att medverka hade skickat in sin enkät, blir skevheten i åldershänseende mindre (figur 4). Detsamma gäller morgontidningsläsning och politiskt intresse. Skevheterna i svarsgruppens sammansättning minskar ju längre fältarbetet löper och därmed ökar resultatens giltighet för hela befolkningen. Det finns alltså goda skäl att genom fler påminnelseinsatser söka öka svarsfrekvensen i postala enkätundersökningar.

Såväl ifråga om politiskt intresse som morgontidningsläsning är det omöjligt att få fram en verkligt sann uppgift för befolkningen som helhet. Däremot talar tidigare analyser för att andelen intresserade/läsare är väsentligt mindre i de grupper som inte deltar i undersökningen (Nilsson 2009). Nu utgör ju svarsvägrarna lika lite som svarsgruppen en fullgod kopia av den svenska befolkningen, men det är mycket rimligt att anta att SOM-undersökningen överskattar detta slags intresse och beteende, liksom andra slags uttryck för samhällsengagemang.

Figur 4 Andelen regelbundna morgontidningsläsare, intresserade av politik, boende i arbetarhem respektive 16–29-åringar efter fältarbetets längd (svarsfrekvens) i Riks-SOM 2010 (procent)

Kommentar: Regelbundna morgontidningsläsare avser de som läser en papperstidning minst 5 dagar i veckan. Andelen intresserade av politik avser de som svarat att de är mycket eller ganska intresserade. Boende i arbetarhem baseras på frågan om hur man skulle beskriva sitt nuvarande hem med svarsalternativen "arbetarhem", "jordbrukarhem", "tjänstemannahem", "högre tjänstemannahem" och "företagarhem". Se tabell A5 i appendix för en översikt över resultaten från motsvarande analys av Riks-SOM-undersökningarna 2003–2009.

Telefonpåminnelsernas betydelse

SOM-undersökningen har alltsedan första undersökningen 1986 i fältarbetet inkluderat någon typ av telefonpåminnelse (se t. ex. Björkqvist 1989, s. 4). Erfarenheten har varit att dessa påminnelser lyfter inflödet en bit in i fältarbetet när det annars riskerar att dala. Påminnelserna bidrar samtidigt till att få kännedom om olika typer av naturligt bortfall, liksom om orsaker bakom svarsvägran.

Det är svårt att mer exakt värdera inflödesnyttan av telefonpåminnelserna i och med att de enkäter som skickas tillbaka längre in i fältarbetet inte självklart kan kopplas till en specifik insats utan kan vara resultatet av tidigare insatser eller kombinationer av insatser; systematiska metodtester med kontrollgrupper har aldrig genomförts. Därtill har tidpunkten för telefoninsatserna, liksom omfattningen av dem, varierat över tid. Men dokumentationen kring fältarbetets olika insatser har

förbättrats och systematiserats under senare år, och nedan följer en analys av nyttan av telefonpåminnelserna i 2010 års undersökning i relation till motsvarande resultat för undersökningarna 2007–2009. Nytt för 2010 är möjligheten att utvärdera även den andra och tredje telefoninsatsen vilket görs avslutningsvis.

Fältarbetet för SOM-undersökningen omfattar, sedan 1994, tre insatser med telefonpåminnelser.¹¹ I SOM-undersökningen 2010 inleddes den första insatsen tre veckor efter det att enkäten nått ut, den 21 oktober, och pågick 12 dagar i sträck, dvs. till och med den 1 november. Respondenten hade då redan erhållit ett tack-/påminnelsekort samt en försändelse med en helt ny enkät (se tablå 1 ovan).

Vid starten för första telefonpåminnelseinsatsen saknades svar från totalt 5 189 respondenter (borträknat det vid tidpunkten kända naturliga bortfallet om 170 personer, samt de som lämnat besked att de inte önskade delta, 78 personer). För 4 052 av dessa personer, det vill säga 78 procent, kunde ett telefonnummer erhållas. Mobilnummer inkluderades i den mån ett fast abonnemang saknades men endast i dessa fall. Samtliga dessa personer söktes av fältföretaget. Andelen man lyckades få kontakt med 2010, 75 procent, var i nivå med resultatet 2009 – men däremot lite sämre jämfört med föregående år, särskilt 2007 (81 procent)¹² (tabell 9).

Ett viktigt resultat av telefonpåminnelserna är en väsentligt förbättrad kännedom om det naturliga bortfallet: i samband med den första telefoninsatsen registrerades totalt 243 personer som långvarigt sjuka/handikappade, avflyttade, långvarigt bortresta, ej svensktalande etc. Antalet motsvarar 8,6 procent av dem man lyckades nå, en tämligen stabil nivå över de jämförbara åren (andelen har varierat mellan 7,6 och 9,5 procent). Antalet registreringar innebar således ett väsentligt tillskott till de 170 personer som det fanns kännedom om redan då telefoninsatsen inleddes. I relation till tidigare års undersökningar motsvarar antalet 2,8 procent av det totala urvalet, vilket är en ökning sedan 2008 (2,2 procent), men på jämförbar nivå med 2007 (2,9 procent).

Därutöver resulterade telefonkontaktarna i att totalt 1 904 respondenter sade sig villiga att delta i undersökningen. Antalet motsvarar 74 procent av dem man haft kontakt med (exklusive de som registrerats som naturligt bortfall). Bortsett från det mycket avvikande året 2009 är andelen även lite större jämfört med 2007 och 2008 (då samma fältföretag anlitas).

Men nu är det inte nödvändigtvis så att det besked som telefonintervjuaren registrerar och vad den intervjuade verkligen avser att göra är samma sak. Det handlar helt enkelt om ”kvaliteten” i de ja-svar som redovisas – har man lyckats övertyga respondenten om vikten av att delta i undersökningen? Som framgår av tabellens redovisning var det en dryg tredjedel, 34 procent, av de som förklarat sig villiga att delta som också gjorde det inom de närmste veckorna. Resultatet 2010 var nästan detsamma oavsett om man önskat en ny enkät eller inte, 33 mot 35 procent.

Totalt sett var de erhållna positiva beskeden något bättre svarsindikatorer jämfört med tidigare år. Men det är framför allt mot bakgrund av den samtidigt större

andelen positiva besked som resultatet innebar en högre svarsfrekvens hos samtliga kontaktade jämfört med tidigare år: 28 procent (det naturliga bortfallet borträknat) – att jämföra med mellan 16 och 26 procent de tre tidigare åren.

Det visar sig också att svarsfrekvensen hos de kontaktade därmed var nästan tre gånger högre jämfört med både gruppen som inte nåtts och den utan känt telefonnummer (10 respektive 9 procent). Bilden bör dock nyanseras något mot bakgrund av att det i de ej nådda grupperna riskerar att dölja sig okänt naturligt bortfall i form av avflyttade etc. Detta är likväl det hittills mest positiva kvittot på (den första) telefoninsatsens effekt på svarsfrekvensen sett till de fyra år som analyserna har gjorts.

Väljer vi att vidga effektperspektivet till att omfatta även de enkätsvar som dröjde lite längre, var det nästan hälften, 47 procent, av de som sagt sig villiga att delta i första telefonpåminnelseinsatsen som skickade tillbaka sin enkät innan fältarbetet avbröts efter årsskiftet. Motsvarande andel för samtliga man varit i kontakt med var 39 procent. Men då ska betonas att en del fått ytterligare påstötningar per telefon alternativt postalt. Motsvarande svarsfrekvens bland dem man inte lyckades kontakta, dvs. i första telefoninsatsen, var 20 procent, och 18 procent i gruppen utan känt telefonnummer. Vissa av dessa kunde dock nås via någon av de följande telefoninsatserna.

Av resultaten redovisade i tabell 9 kan också konstateras att en majoritet av de respondenter som svarat att de redan skickat in enkäten också hade gjort eller annars kom att göra det; svarsandelen i denna grupp är 59 procent i det kortare tidsperspektivet, 60 procent i det längre. Andelen har dock sjunkit relativt 2007 och 2008, vilket indikerar att det har blivit vanligare att ta till detta svar som ett sätt att avsluta telefonsamtalet. Orsaken bakom de annars försenade enkätsvaren är svårt att fastställa; möjliga förklaringar är försenade postförsändelser; att svaret i telefon ges mot bakgrund av dåligt samvete som sedan motiverar respondenten att skicka in enkäten; samt någon typ av misstag i enkätregistreringen – rimligen handlar det totalt sett om en kombination av dessa faktorer.

2010 års undersökning medgav även möjligheten att utvärdera resultatet av de två nästkommande telefoninsatserna. Inte oväntat var svarsfrekvensen hos dem man kontaktat i dessa insatser lägre jämfört med resultatet från den första insatsen. Hos dem som sade sig villiga att delta var andelen som också svarade under de närmaste veckorna 21 procent i den andra insatsen och 27 procent i den tredje – dvs. att jämföra med resultatet 34 procent från den första insatsen. Men om svarsfrekvensen är lägre hos dem kontaktade i de senare telefoninsatserna är samtidigt resultatet i relation till dem man av olika orsaker *inte* haft kontakt med desto bättre – den överstiger inte 5 procent i någondera grupp/insats.

Tabell 9 Resultat av första telefonpåminneinsatsen i Riks-SOM 2010 inkl. jämförelse med resultaten 2007–2009 (antal respektive procent)

	2010	2009	2008	2007
Undersökningens totala urval	9 000	9 000	6 000	6 000
Totalt antal respondenter som ej hörts från vid insatsens inledning	5 189	4 850	3 398	3 307
Totalt antal sökta respondenter i insatsen ¹	4 052	4 160	2 356	2 412
Fel telefonnummer	299	280	149	139
Ej kontakt	934	1 013	496	440
Kontakt	2 819	2 867	1 711	1 833
<i>Andel kontaktade respondenter av sökta med korrekt tfnr</i>	75%	74%	78%	81%
Resultat av respondentkontakt (dvs. 2010 totalt 2 819 pers.):				
Naturligt bortfall	243	253	130	174
"Har redan skickat in"	178	132	60	89
Svarsvägran	494	1 208	382	453
Svarsvilliga ²	1 904	1 274	1 139	1 117
<i>Andel svarsvilliga av kontaktade respondenter exkl. naturligt bortfall</i>	74%	49%	72%	67%
Svarsfrekvens (netto ³) vid andra telefonpåminneinsatsens inledning ⁴ , efter resultatet från första insatsen:				
"Har redan skickat in"	59%	56%	67%	72%
Svarsvägran	0%	0%	0%	0%
Svarsvilliga	34%	30%	31%	33%
...som önskat ny enkät	33%	21%	26%	31%
...övriga	35%	33%	34%	34%
Samtliga kontaktade	28%	16%	20%	26%
Sökta men ej kontakt (ej kontakt/fel telefonnummer) ⁵	10%	26%	10%	12%
Ej sökta (dvs. utan känt tfnr) ^{5,6}	9%	8%	11%	9%

Kommentar: 2009–2010 är det totala urvalet respondenter i undersökningen större än tidigare år, 9 000 mot 6 000 personer. Första omgången telefonpåminnelser genomfördes år 2010 21 oktober–1 november.

¹ 2009 ingick mobilnummer i den mån respondenten saknade fast telefon; 2007–2008 inkluderades sådana nummer först i samband med en utökad nummersökning inför andra telefoninsatsen.

² Av dessa önskade 707 respondenter, eller 37 procent, att få sig tillsänt ett nytt formulär.

³ Naturligt bortfall exkluderat.

⁴ 2010: 16 nov; 2009: 10 nov; 2008: 11 nov; 2007: den 13 nov.

⁵ De grupper som ej kunde nås per telefon erhöi i stället en ytterligare postal påminnelse som skickades ut dagen efter telefoninsatsens sista dag.

⁶ Denna grupp exkluderade före 2009 av dataregisteringskäl de personer som kunde ges ett känt telefonnummer i och med den kompletterande telefonsökning inklusive mobilnummer som gjordes inför den andra påminnelseinsatsen; jfr not 1.

Tabell 10 Resultatet från samtliga tre telefoninsatser var för sig, Riks-SOM 2010 (svarsfrekvensen i procent av nettourvalet)

	1:a insatsen ¹		2:a insatsen ²		3:e insatsen ³	
	Procent	Antal personer	Procent	Antal personer	Procent	Antal personer
"Har redan skickat in"	59	174	33	75	43	72
Svarsvägran	0	494	1	265	1	163
Svarsvilliga	34	1 379	21	911	27	442
...som önskat ny enkät	33	522	25	265	23	136
...övriga	35	857	20	646	29	306
Samtliga kontaktade	28	2 047	18	1 251	22	677
Sökta men ej kontakt (ej kontakt/fel telefonnr) ⁴	10	986	1	532	5	675
Ej sökta (dvs. utan känt tfnnr) ⁴	9	945	5	898	3	879

Kommentar: Resultaten gäller genomgående svarsandelen baserat på inkomna svar från det att respektive telefoninsats inleddes till dess att nästkommande insats inleddes. Antalet dagar som omfattas av den analyserade perioden knutna till respektive insats varierar något: 26, 21 respektive 28 dagar.

¹ Resultaten avser svar inkomna under perioden 22 september (dagen efter det att den första telefoninsatsen inleddes)–16 november (dagen då andra telefoninsatsen inleddes); jfr tabell 9.

² Resultaten avser svar inkomna under perioden 17 november (dagen efter det att den andra telefoninsatsen inleddes)–7 december (dagen då tredje och sista telefoninsatsen inleddes).

³ Resultaten avser svar inkomna under perioden 8 december (dagen efter det att den tredje telefoninsatsen inleddes)–4 januari 2011 (dagen då den sista postala påminnelsen nådde ut).

⁴ De grupper som ej kunde nås per telefon erhöll i stället en ytterligare postal påminnelse som skickades ut dagen efter telefoninsatsens sista dag.

Sammantaget visar de senaste årens analyser av telefonpåminnelsernas effekt att de, generellt, bidrar till att höja SOM-undersökningens svarsfrekvens. Det avvikande resultatet för 2009, då svarsfrekvensen bland de kontaktade var lägre än för gruppen man inte lyckades nå, illustrerar samtidigt att en telefonkontakt inte bara är en värdefull möjlighet att kunna övertyga en respondent att delta i undersökningen – utan även en risk att framkalla ett "nej", med en därmed förlorad möjlighet att övertyga genom ytterligare påminnelser längre fram i fältarbetet.

Skillnader i svarsmönster mellan de tre editionerna av Riks-SOM

Erfarenheter av tidigare års jämförelser mellan svarsutfallen i Riks-SOM-undersökningen har visat på generellt mycket lika svarsmönster. I större utsträckning har kunnat påvisas hur olika frågeformuleringar, svarsskalor liksom insamlingsmetoder

påverkar resultaten (se t.ex. Lennart Nilssons kapitel i denna bok). Vissa år har det emellertid uppträtt ett svagt mönster i det att det mer politikfokuserade Riks-1-formuläret genererat svar som i högre grad ger uttryck för politiskt intresse och samhällsengagemang. Men dessa skillnader är normalt mycket små, och i 2010 års undersökning är det obefintligt. Som framgår av det urval av ”standardfrågor” i SOM-undersökningen som redovisas i tabell 11 är resultaten också på andra områden mycket lika i de tre delundersökningarna.

Tabell 11 Jämförelser svarmönster i Riks-1, Riks-2 och Riks-3 2010 (procent)

	Riks-1	Riks-2	Riks-3	Riks-SOM totalt
Intresserad av politik (mycket/ganska)	56	57	55	56
Politiskt till höger ¹	45	43	43	44
Politiskt till vänster ¹	30	33	31	31
Bra förslag: 'Minska den offentliga sektorn' ²	29	27	29	28
Bra förslag: 'Ta emot färre flyktingar i Sverige' ²	43	42	42	42
Bra förslag: 'Satsa på ett miljövänligt samhälle' ²	80	84	86	83
Stort förtroende för sjukvården ³	68	68	68	68
Stort förtroende för polisen ³	60	62	61	61
Stort förtroende för de politiska partierna ³	25	27	23	25
Lyssnar på Ekonyheterna ⁴	28	29	26	27
Lyssnar på lokalnyheter i radions P4 ⁴	33	35	35	34
Tittar på nyheterna i SVT:s Aktuellt/Rapport ⁴	54	55	53	54
Läser morgontidning på papper ⁴	64	61	64	63
Läser morgontidning på internet ⁴	17	15	14	15
Använder internet minst varje vecka ⁵	81	76	80	79
Läser bok minst varje vecka ⁵	-	38	41	40
Går på bio minst en gång i kvartalet ⁵	26	24	29	27
Går på teater minst en gång i kvartalet ⁵	10	8	10	9
Spelar på tips/trav/lotteri etc. minst en gång i kvartalet ⁵	46	42	44	45
Mycket nöjd med livet	33	35	35	35
Mycket gott hälsotillstånd ⁶	36	32	26	32

Kommentar: ¹Andelen som svarat 'klart till' eller 'något till' vänster respektive höger av dem som besvarat frågan. ²Andelen som svarat 'mycket' eller 'ganska bra förslag' av dem som besvarat respektive fråga i ett större frågebatteri om vilken åsikt man har om olika förslag som har förekommit i den politiska debatten. ³Andelen som svarat 'mycket' eller 'ganska stort förtroende' av dem som besvarat frågan. ⁴Avser konsumtion minst 5 dagar/vecka. ⁵Svaren avser aktivitet under de senaste 12 månaderna. ⁶Avser dem som på en skala från 0–10 svarat med värde 9–10 (0 motsvarar 'mycket dåligt' och 10 'mycket gott').

TVå avvikelser från den generella bilden ska dock kommenteras. Den första gäller att andelen som tycker att det är ett bra förslag att satsa på ett miljövänligt samhälle är något mindre i Riks-1 än i de två andra formulären, som en följd av att fler personer i Riks-1 har undvikit att ta ställning till förslaget genom att placera sig på mittenalternativet ”varken bra eller dåligt förslag”¹³. Den andra avvikelsen rör internetvanor, där Riks-2 uppvisar en mindre andel internetanvändare än Riks-1 och Riks-3. Detta beror på att det interna svarsbortfallet, som det här finns goda skäl att *generellt* tolka som icke-användning eller annars mindre frekvent användning, är större i Riks-2 än i de andra undersökningarna. Om man i stället definierar bort internbortfallet försvinner formulärskillnaden. Det större internbortfallet i Riks-2 kan relateras till att frågan om internetanvändning ligger längre bak i detta formulär samt inleder ett väsentligt mer omfattande frågebatteri än i de andra formulären¹⁴. Dessutom rör många andra frågor i Riks-2 internetanvändning vilket kan leda till att respondenten upplever sig redan ha svarat på frågan när frågebatteriet inleds. I detta fall tycks alltså det interna bortfallet ha flera orsaker.

Bortsett från dessa och andra mindre avvikelser är skillnaderna i utfallet på frågor som ingår i fler än ett frågeformulär över lag små.

Sammanfattning

Föreliggande dokumentation av Riks-SOM-undersökningen 2010 visar att enkätunderlaget som erhållits från totalt 5 007 personer under hösten 2010 speglar Sveriges vuxna befolkning väl. Undersökningen har en viss överrepresentation av befolkningens äldre. Men den i övrigt goda representativiteten bland de svarande i förhållande till urvalsramen i kombination med den relativt höga svarsfrekvensen på 60 procent innebär att Riks-SOM-undersökningens datamaterial utgör en mycket god grund för beskrivningar och analyser av aktuella vanor och attityder hos Sveriges befolkning.

Noter

- ¹ Parallellt med Riks-SOM-undersökningen genomför SOM-institutet en motsvarande enkätundersökning på årlig basis i Västra Götalandsregionen: *Väst-SOM*.
- ² Den urvalsteknik som tillämpas av det statliga personadressregistret SPAR, ur vilket SOM-undersökningens urval av respondenter dras.
- ³ 2010 års undersökningar kodades av Tobias Elmkvist, Jonas Hägglund, Nicki Khorram-Manesh och Ylva Mattsson-Wallinder tillsammans med kodningsansvarig Frida Vernersdotter.
- ⁴ Kodscheman finns tillgängliga i kodböckerna på www.som.gu.se.

- 5 Sedan 2006 års undersökning editioneras det första missivet genom att det innehåller några särskilda rader till personer under 20 år respektive över 64 år, med budskapet att vissa frågor kan vara svåra att besvara när man är ung respektive har lämnat arbetslivet.
- 6 Fältarbetet i SOM-undersökningen 2010 genomfördes i samarbete med undersökningsföretaget *Kinnmark Information*. Arbetet var upplagt så att Kinnmark ombesörjde urvalsdragning, upptryckning och utskick av formulär och påminnelser, telefonpåminnelser, scanning av formulärsvaren samt datauppläggning. SOM-institutet har stått för innehållet i allt material som skickats ut, genomfört kodningen av öppna svar samt kvalitetssäkring och iordningsställande av den slutgiltiga datafilen.
- 7 Som ett extra incitament att fylla i enkäten utlovades i följebrevet att man genom att fylla i enkäten och skicka tillbaka den så att den var undersökningsföretaget till handa senast den 6 oktober deltog i en utlottning av någon av SOM-institutets publikationer; 25 böcker lottades ut till vardera delundersökning. Erfarenheten från metodtester i samband 2003 års SOM-undersökningar visar att detta inte tycks förbättra inflödet när man tar hela fältarbetet i beaktande men däremot innebär att respondenten skickar tillbaka enkäten snabbare än annars (Nilsson 2004). Utlottningen är samtidigt ett sätt att visa på hur resultaten från SOM-institutets undersökningar publiceras i offentliga skrifter, och att ge publikationerna extra spridning i befolkningen.
- 8 Andelen för befolkningen är beräknad på basis av SCB:s befolkningsdata (www.scb.se/databaser) 16–84 år, samma åldersintervall gäller den redovisade andelen utländska medborgare i SOM-undersökningen.
- 9 Den högsta svarsandelen finns i gruppen 80–85-åringar som utgörs av 75 personer i Riks-1.
- 10 Relaterat till analysen av samspelet mellan kön och ålder i avsnittet ovan kan noteras att det inte finns någon generell förstärkningseffekt i det att svarsfrekvensen i Stockholmsområdet är lägre hos unga män.
- 11 I 1994 års undersökning omfattade den sista insatsen enbart de som i någon av de tidigare insatserna bett att få tillsänt sig ett nytt formulär; i 2003 års undersökning omfattade den sista insatsen de som i någon av de två tidigare insatserna sagt att de skulle medverka, oavsett om de önskade ett nytt formulär eller ej. I 2001 års undersökning inkluderades en fjärde telefonpåminnelse omfattande respondenterna i den ena delundersökningen (Riks-1) för att minska avståndet i svarsprocent relativt den andra; insatsen begränsades till de som i någon av de tidigare telefoninsatserna sagt att de skulle medverka.

- ¹² 2007 och 2008 inkluderades mobilnummer först i samband med andra telefoninsatsen.
- ¹³ Denna formulärskillnad är bestående även under kontroll för kön, en kontroll motiverad av att kvinnor generellt är både mer miljöintresserade och mer svarsbenägna än män, särskilt i Riks-3.
- ¹⁴ 16 item i Riks-2, 10 item i de andra formulären.

Referenser

- Björkqvist, Karin (1989) *SOM-undersökningen 1988 – Metod, Frågeformulär, Kodbok*. SOM-rapport nr. 3. Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2004) ”Den nationella SOM-undersökningen 2003”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Ju mer vi är tillsammans*. Rapport nr. 34. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2007) ”Den nationella SOM-undersökningen 2006”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Det nya Sverige*. Rapport nr. 41. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2009) ”Den nationella SOM-undersökningen 2008”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Svensk höst*. Bok nr. 46. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa (2010). Metoddokumentation i Bengtsson, Mattias; Berglund, Tomas; Oskarson, Maria (red.) *En fråga om klass* (prel. titel). SOM-institutet, Göteborgs universitet.

APPENDIX

Tabell A1a Könsfördelning bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2010 (procent)

	Befolkningsunderlag	Kvinnor	Män	Summa
	Befolkningen (16–85 år)	50	50	100
Riks-SOM	Bruttourval	49	51	100
1–3	Nettourval	50	50	100
	Svarande totalt	53	47	100
<i>Riks-1</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>50</i>	<i>50</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>51</i>	<i>49</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>53</i>	<i>47</i>	<i>100</i>
<i>Riks-2</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>51</i>	<i>49</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>50</i>	<i>50</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>52</i>	<i>48</i>	<i>100</i>
<i>Riks-3</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>51</i>	<i>49</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>51</i>	<i>49</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>54</i>	<i>46</i>	<i>100</i>

Kommentar: Data om befolkningen, avgränsade till åldersintervallet 16–85 år, är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser); data om respektive urval är hämtade från registerdata; data om svarande från respondentens egen uppgift (registerdata i de fall uppgift saknas).

Tabell A1b Könsfördelning bland svarande i Riks-SOM-undersökningen 1986–2010 (procent)

År	Befolkningsunderlag	Kvinnor	Män	Summa
1986	Riks-SOM	49	51	100
1987	Riks-SOM	51	49	100
1988	Riks-SOM	53	47	100
1989	Riks-SOM	52	48	100
1990	Riks-SOM	49	51	100
1991	Riks-SOM	48	52	100
1992	Riks-SOM	48	52	100
1993	Riks-SOM	50	50	100
1994	Riks-SOM	51	49	100
1995	Riks-SOM	50	50	100
1996	Riks-SOM	54	46	100
1997	Riks-SOM	51	49	100
1998	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	51	49	100
1999	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	50	50	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2000	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	51	49	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	49	51	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	54	46	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	50	50	100
	<i>Riks-2</i>	50	50	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100
2009	Riks-SOM 1–3	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
	<i>Riks-3</i>	55	45	100
2010	Riks-SOM 1–3	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
	<i>Riks-3</i>	54	46	100

Kommentar: Resultaten baseras på respondentens egen uppgift, kompletterat med registerdata i de fall uppgift saknas.

Tabell A2a Åldersgruppernas fördelning bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2010 (procent)

Befolknings- underlag		16–29 år	30–49 år	50–75 år	76–85 år	Summa
	Befolkning	23	33	37	7	100
Riks-SOM 1–3	Bruttourval	23	34	36	7	100
	Nettourval	22	34	37	7	100
	Svarande	16	31	45	8	100
<i>Riks-1</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>24</i>	<i>34</i>	<i>36</i>	<i>6</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>23</i>	<i>35</i>	<i>36</i>	<i>6</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>16</i>	<i>31</i>	<i>45</i>	<i>8</i>	<i>100</i>
<i>Riks-2</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>23</i>	<i>33</i>	<i>36</i>	<i>8</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>22</i>	<i>34</i>	<i>37</i>	<i>7</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>16</i>	<i>30</i>	<i>45</i>	<i>9</i>	<i>100</i>
<i>Riks-3</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>23</i>	<i>34</i>	<i>36</i>	<i>7</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>21</i>	<i>35</i>	<i>37</i>	<i>7</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>16</i>	<i>31</i>	<i>45</i>	<i>8</i>	<i>100</i>

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser); data om respektive urval är hämtade från registerdata; data om svarande från respondentens egen uppgift (registerdata om uppgift saknas).

Tabell A2b Åldersgruppernas fördelning bland svarande 1986–2010 (procent)

År	Befolkningsunderlag	16 ¹ –29 år	30–49 år	50–75 år	76–80 år	76–85 år	Summa
1986	Riks-SOM	30	34	36			100
1987	Riks-SOM	26	37	37			100
1988	Riks-SOM	27	36	37			100
1989	Riks-SOM	26	39	35			100
1990	Riks-SOM	26	37	37			100
1991	Riks-SOM	26	37	37			100
1992	Riks-SOM	25	37	34	4		100
1993	Riks-SOM	25	37	34	4		100
1994	Riks-SOM	24	35	37	4		100
1995	Riks-SOM	24	36	36	4		100
1996	Riks-SOM	24	35	37	4		100
1997	Riks-SOM	22	35	38	5		100
1998	Riks-SOM 1 & 2	22	36	38	4		100
	<i>Riks-1</i>	22	36	38	4		100
	<i>Riks-2</i>	22	35	39	4		100
1999	Riks-SOM 1 & 2	21	34	40	5		100
	<i>Riks-1</i>	22	34	39	5		100
	<i>Riks-2</i>	21	35	40	4		100
2000	Riks-SOM 1 & 2	21	32	40		7	100
	<i>Riks-1</i>	20	32	41		7	100
	<i>Riks-2</i>	21	32	40		7	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	19	33	41		7	100
	<i>Riks-1</i>	19	32	42		7	100
	<i>Riks-2</i>	18	34	40		8	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	20	33	40		7	100
	<i>Riks-1</i>	21	34	39		6	100
	<i>Riks-2</i>	19	32	42		7	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	21	32	40		7	100
	<i>Riks-1</i>	19	32	41		8	100
	<i>Riks-2</i>	22	32	40		6	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	19	32	41		8	100
	<i>Riks-1</i>	18	34	40		8	100
	<i>Riks-2</i>	21	30	42		7	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	19	33	41		7	100
	<i>Riks-1</i>	18	33	42		7	100
	<i>Riks-2</i>	20	32	41		7	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	18	32	43		7	100
	<i>Riks-1</i>	18	33	42		7	100
	<i>Riks-2</i>	18	31	44		7	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	18	31	43		8	100
	<i>Riks-1</i>	17	32	43		8	100
	<i>Riks-2</i>	20	30	42		8	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	17	31	45		7	100
	<i>Riks-1</i>	16	31	46		7	100
	<i>Riks-2</i>	18	31	44		7	100
2009	Riks-SOM 1–3	16	31	44		9	100
	<i>Riks-1</i>	16	33	43		8	100
	<i>Riks-2</i>	17	29	46		8	100
	<i>Riks-3</i>	16	31	45		8	100
2010	Riks-SOM 1–3	16	31	45		8	100
	<i>Riks-1</i>	16	31	45		8	100
	<i>Riks-2</i>	16	30	45		9	100
	<i>Riks-3</i>	16	31	45		8	100

Kommentar: 1992 utvidgades åldersintervallet uppåt till 80 år, 2000 till 85 år. Resultaten baseras på respondentens egen uppgift, kompletterat med registerdata i de fall uppgift saknas. ¹Före 2009, bortsett från 1998, var nedre åldersgränsen i undersökningen 15 år.

Tabell A3a Fördelning på region bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2010 (procent)

År	Befolknings- underlag	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsverige	Västsverige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland	Summa procent
	Befolkning	21	17	9	15	20	9	4	5	100
Riks-SOM 1-3	Bruttourval	21	17	9	15	19	9	4	6	100
	Nettourval	21	17	9	15	19	9	4	6	100
	Svarande	19	17	10	14	20	9	5	6	100
<i>Riks-1</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>21</i>	<i>17</i>	<i>8</i>	<i>15</i>	<i>20</i>	<i>9</i>	<i>4</i>	<i>6</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>21</i>	<i>17</i>	<i>9</i>	<i>14</i>	<i>20</i>	<i>9</i>	<i>4</i>	<i>6</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>20</i>	<i>16</i>	<i>10</i>	<i>14</i>	<i>20</i>	<i>9</i>	<i>4</i>	<i>7</i>	<i>100</i>
<i>Riks-2</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>21</i>	<i>17</i>	<i>9</i>	<i>15</i>	<i>19</i>	<i>9</i>	<i>5</i>	<i>5</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>21</i>	<i>17</i>	<i>9</i>	<i>15</i>	<i>19</i>	<i>9</i>	<i>5</i>	<i>5</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>18</i>	<i>17</i>	<i>10</i>	<i>14</i>	<i>20</i>	<i>10</i>	<i>4</i>	<i>6</i>	<i>100</i>
<i>Riks-3</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>21</i>	<i>17</i>	<i>9</i>	<i>15</i>	<i>19</i>	<i>9</i>	<i>4</i>	<i>6</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>21</i>	<i>18</i>	<i>8</i>	<i>15</i>	<i>19</i>	<i>10</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>19</i>	<i>18</i>	<i>9</i>	<i>14</i>	<i>20</i>	<i>10</i>	<i>4</i>	<i>6</i>	<i>100</i>

Kommentar: Data om befolkningen, avgränsade till åldersintervallet 16–85 år, är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser). Data om urval samt svarande bygger på registerdata.

Tabell A3b Fördelning på region bland svarande 1991–2010 (procent)

År	Befolknings- underlag	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsvrige	Västsvrige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland	Summa procent
1991	Riks-SOM 1 & 2	18	17	9	13	20	11	5	7	100
1992	Riks-SOM 1 & 2	20	16	10	14	19	11	4	6	100
1993	Riks-SOM 1 & 2	17	17	10	14	22	10	4	6	100
1994	Riks-SOM 1 & 2	18	17	11	14	20	10	5	5	100
1995	Riks-SOM 1 & 2	19	16	9	14	21	11	5	5	100
1996	Riks-SOM 1 & 2	18	16	10	14	21	10	4	7	100
1997	Riks-SOM 1 & 2	18	16	9	15	21	10	4	7	100
1998	Riks-SOM 1 & 2	18	17	9	15	20	10	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	17	10	14	20	10	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	18	17	8	15	21	10	4	7	100
1999	Riks-SOM 1 & 2	18	16	9	16	20	10	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	17	17	9	16	21	9	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	20	16	9	15	19	10	5	6	100
2000	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	15	19	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	18	10	14	20	10	5	5	100
	<i>Riks-2</i>	19	17	10	16	19	9	4	6	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	18	18	9	13	20	11	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	17	18	9	14	20	11	6	5	100
	<i>Riks-2</i>	18	18	9	13	20	11	5	6	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	15	19	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	16	9	16	19	10	4	7	100
	<i>Riks-2</i>	18	19	10	15	18	10	5	5	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	19	16	9	14	22	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	16	9	15	23	9	4	6	100
	<i>Riks-2</i>	19	16	9	14	22	10	4	6	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	14	20	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	17	10	14	21	8	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	19	17	10	14	21	9	4	6	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	18	19	10	13	21	9	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	17	11	13	21	9	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	18	19	10	13	21	9	4	6	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	19	18	9	14	21	9	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	18	9	14	21	9	4	6	100
	<i>Riks-2</i>	19	17	9	15	21	9	4	6	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	19	19	9	13	20	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	19	8	13	20	9	5	7	100
	<i>Riks-2</i>	19	19	9	13	21	9	4	6	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	13	21	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	20	16	11	12	20	10	4	7	100
	<i>Riks-2</i>	18	17	8	15	21	11	4	6	100
2009	Riks-SOM 1–3	20	17	9	13	21	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	20	17	10	14	19	10	4	6	100
	<i>Riks-2</i>	21	16	9	14	21	10	4	5	100
	<i>Riks-3</i>	20	16	9	14	22	9	4	6	100
2010	Riks-SOM 1–3	19	17	10	14	20	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	20	16	10	14	20	9	4	7	100
	<i>Riks-2</i>	18	17	10	14	20	10	4	6	100
	<i>Riks-3</i>	19	18	9	14	20	10	4	6	100

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser). Data om urval samt svarande bygger på registerdata.

Tabell A4 Fackföreningsmedlemskap bland svarande 1986–2010 samt 2010 hos svenska befolkningen (procent)

År	Befolkningsunderlag	LO	TCO	SACO	Summa
1986	Riks-SOM	59	33	8	100
1987	Riks-SOM	59	33	8	100
1988	Riks-SOM	55	33	12	100
1989	Riks-SOM	56	34	10	100
1990	Riks-SOM	56	32	13	101
1991	Riks-SOM	56	32	12	100
1992	Riks-SOM	53	33	13	99
1993	Riks-SOM	56	32	12	100
1994	Riks-SOM	56	31	13	100
1995	Riks-SOM	56	32	12	100
1996	Riks-SOM	54	29	17	100
1997	Riks-SOM	53	34	13	100
1998	Riks-SOM	55	32	13	100
	<i>Riks-1</i>	52	34	14	100
	<i>Riks-2</i>	58	31	12	101
1999	Riks-SOM 1 & 2	54	32	15	101
	<i>Riks-1</i>	53	33	14	100
	<i>Riks-2</i>	54	30	15	99
2000	Riks-SOM 1 & 2	54	32	15	101
	<i>Riks-1</i>	53	32	15	100
	<i>Riks-2</i>	54	31	15	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	52	31	17	100
	<i>Riks-1</i>	49	35	16	100
	<i>Riks-2</i>	55	28	17	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	50	34	16	100
	<i>Riks-1</i>	51	33	16	100
	<i>Riks-2</i>	50	34	16	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	48	37	15	100
	<i>Riks-1</i>	47	38	15	100
	<i>Riks-2</i>	48	36	16	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	48	37	15	100
	<i>Riks-1</i>	49	36	15	100
	<i>Riks-2</i>	48	37	15	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	47	37	16	100
	<i>Riks-1</i>	46	38	16	100
	<i>Riks-2</i>	48	35	17	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	45	39	16	100
	<i>Riks-1</i>	42	40	18	100
	<i>Riks-2</i>	46	39	15	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	45	36	19	100
	<i>Riks-1</i>	45	36	19	100
	<i>Riks-2</i>	45	35	20	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	44	38	18	100
	<i>Riks-1</i>	45	37	18	100
	<i>Riks-2</i>	44	38	18	100
2009	Riks-SOM 1–3	43	39	18	100
	<i>Riks-1</i>	44	38	18	100
	<i>Riks-2</i>	43	40	17	100
	<i>Riks-3</i>	43	38	19	100
2010	Befolkningen (15–74 år)	44	37	19	100
	Riks-SOM 1–3	42	36	22	100
	<i>Riks-1</i>	40	36	23	100
	<i>Riks-2</i>	43	36	21	100
	<i>Riks-3</i>	42	38	20	100

Kommentar: Data om befolkningen 2009 är hämtade från SCB:s Arbetskraftsundersökningar 2009 (2009-03-16; tabell 11 "Fast och tidsbegränsat anställda fördelade efter kön och facklig organisation."); www.scb.se) och avser anställda i åldrarna 15–74 år; SOM-data avser samtliga i undersökningen (2009: 16–85 år) (en avgränsning till åldersintervallet 16–74 år innebär som mest en procentenhets skillnad).

Tabell A5 Andelen 16–29-åringar, LO-medlemmar, regelbundna morgontidningsläsare respektive intresserade av politik: en jämförelse mellan respondentunderlaget erhållet vid tidpunkten då första påminnelsen når ut och undersökningens slutgiltiga respondentunderlag, Riks-SOM 2003–2010 (procent)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
16 ¹ –29 år	16 / 21	14 / 19	15 / 19	13 / 18	12 / 19	13 / 17	12 / 16	11 / 16
LO-medlemmar	43 / 48	45 / 48	46 / 47	44 / 44	41 / 45	42 / 44	42 / 43	43 / 42
Subjektiv klass: bor i arbetarhem							42 / 45	41 / 43
Politiskt intresserade	56 / 52	54 / 50	52 / 49	58 / 54	58 / 52	57 / 52	57 / 52	60 / 56
Regelbundna morgontidningsläsare	79 / 73	74 / 72	76 / 72	74 / 70	75 / 70	70 / 66	69 / 64	69 / 63

Andel respondenter som svarat vid tidpunkten för första påminnelsen av det slutgiltiga antalet respondenter i undersökningen	37	39	40	42	42	40	41	41

Kommentar: Jämförelsetalen i tabellen redovisas enligt principen P / S, där P motsvarar andelen bland de respondenter som svarat vid tidpunkten då första påminnelsen når ut, och S motsvarar andelen i undersökningens slutgiltiga respondentunderlag. Det första påminnelsekortet når ut cirka en vecka efter första enkätförsändelsen.

¹Före 2009 var nedre åldersgränsen i undersökningen 15 år.

FÖRFATTARNA

Monika Bauhr, fil dr, är verksam vid statsvetenskapliga institutionen och Quality of Government Institute, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på internationella organisationer, bistånd, korruption, hållbar utveckling och klimatpolitik.

Linda Berg, fil dr, verksam som forskare och lärare vid Centrum för Europaforskning (CERGU) och statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning handlar om identitet, politiska skiljelinjer och välfärdsattityder i Europa.

Annika Bergström, docent, är verksam som forskare och lärare vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning fokuserar på nya mediers publik med särskilt fokus på deltagande på nätet; i sociala medier, i journalistiken och i politiken.

Ulf Bjereld, professor, verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar om internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt konflikterna i Mellanöstern.

Jakob Bjur, fil dr, verksam som forskare och lärare vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Han forskar om förändringar i medieanvändning i relation till ny medieteknologi, som gästforskare vid Sveriges Television (SVT), tidigare vid Sveriges Radio (SR).

Göran Bolin, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid institutionen för kultur och kommunikation, Södertörns högskola. Hans forskning är inriktad på mediers roll i sociala och kulturella förändringsprocesser framför allt gällande rörliga bildmedier och mobiltelefoni.

Martin Brothén, fil dr i statsvetenskap, är kanslichef vid riksdagens utrikesutskott och har studerat förtroendet för riksdagen samt arbetat med riksdagsundersökningarna mellan 1994 och 2006. Under 2010 publicerades antologin "Folkets representanter. En bok om riksdagsledamöter och politik representation i Sverige" där han och Sören Holmberg är redaktörer.

Bengt Brülde, docent och universitetslektor i praktisk filosofi vid Göteborgs universitet, och universitetslektor i filosofi vid Högskolan Väst. Hans forskning är inriktad på lycka och lidande, livskvalitet, livets mening, hälsa och sjukdom, affärsetik samt global rättvisa.

Marie Demker, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på internationell och komparativ politik, särskilt politiska partier, medier, ideologier och opinionsbildning.

Monika Djerf-Pierre är professor i Medie- och kommunikationsvetenskap vid JMG, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på journalistik, mediehistoria, politisk kommunikation, medieorganisationsforskning och genus.

Peter Esaiasson, är professor i statsvetenskap och medlem i ledningsgruppen för MOD (Multidisciplinär forskning om Opinion och Demokrati) vid Göteborgs universitet

Filip Fors, doktorand vid Sociologiska institutionen, Umeå universitet. Hans forskning är inriktad på hur sociala villkor och individegenskaper påverkar människors livstillfredsställelse och välbefinnande.

Mathias A. Färdigh, fil mag, doktorand vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation samt verksam vid Quality of Government Institute, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediernas betydelse för hur politiska institutioner fungerar.

Marina Ghersetti, fil dr, verksam som forskare och lärare vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är framför allt inriktad mot medier och kriskommunikation samt nyhetsvärdering.

Mikael Gilljam är professor i statsvetenskap och medlem i ledningsgruppen för MOD (Multidisciplinär forskning om Opinion och Demokrati) vid Göteborgs universitet.

Mattias Gunnarsson, doktorand vid Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på psykologiska riskfaktorer relaterade till droganvändning hos ungdomar och unga vuxna.

Nils Gustafsson, pol mag, doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet. Hans avhandlingsprojekt undersöker samband mellan sociala medier och politiskt deltagande.

Niklas Harring, pol mag, doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på miljöattityder och miljöopinioner ur ett komparativt perspektiv.

Per Hedberg, fil kand, verksam vid Svenska valforskningsprogrammet, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på valdeltagande och på opinionsbildningen kring energifrågor.

Ulrika Hedman, fil mag, verksam vid SOM-institutet och knuten till Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.

Sören Holmberg, professor emeritus vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är en av ledarna för Valforskningsprogrammet och Quality of Government Institute och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende, representativ demokrati och samhällsliga styrsystem.

Ulrika Holmberg, universitetslektor vid företagsekonomiska institutionen och föreståndare för Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK) vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Hon ansvarar för CFK:s årliga utgåva av Konsumtionsrapporten och forskar om konsumenters relationer till företag de möter i sin vardag.

Lars Höglund, professor, verksam vid institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap, Göteborgs universitet och Högskolan i Borås. Hans forskningsområden behandlar informationsbeteende och biblioteks- och informationstjänster i ett organisations- och samhällsperspektiv.

Bengt Johansson professor, verksam vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på politisk kommunikation och med särskilt fokus på politisk reklam, lokal opinionsbildning och politiska skandaler.

Susanne Johansson, fil dr i offentlig förvaltning. Verksam som utredare vid Statskontoret.

Lennart J. Lundqvist, professor emeritus, verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar om miljöpolitik och miljöförvaltning.

Johan Martinsson, fil dr, verksam vid statsvetenskapliga institutionen och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och på människors åsikter om miljöfrågor och miljöpolitik.

Lennart Nilsson, docent i offentlig förvaltning, Centrum för forskning om offentlig sektor, Göteborgs universitet. Han forskar kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Åsa Nilsson, fil kand, verksam vid SOM-institutet och undersökningsledare för Riks-SOM-undersökningen samt doktorand vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.

Ylva Norén Bretzer, lektor och forskare vid Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet. Hennes forskning handlar om den offentliga sektorns funktion och politikens genomförande i flernivå-demokratien, samt allmänhetens förtroende för politik och dess olika sakområden.

Henrik Oscarsson, professor, lärare och forskare vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet; föreståndare för SOM-institutet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och opinionsbildning.

Maria Oskarson, docent, lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen. Hennes forskning är inriktad på sociala och politiska skiljelinjer i samhället.

Mikael Persson är doktorand vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad mot politiskt beteende och politisk socialisation.

John Magnus Roos, fil dr i psykologi, in-house forskare vid Ergonomidesign, samt affilierad forskare vid Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK) vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Han forskar kring konsumenters upplevelser av produkter, tjänster och varumärken.

Bo Rothstein, professor, är statsvetare vid Göteborgs universitet och ledare för Quality of Government Institute. Forskar om politiska institutioner, välfärdspolitik och korruption. Han har bland annat publicerat böckerna "Den socialdemokratiska staten", "Vad bör staten göra", "Välfärdsstatens nya ansikte" och "Vägar till välstånd".

Björn Rönnerstrand, fil mag, doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen och vid forskarskolan Miljö och Hälsa, Göteborgs universitet. Hans forskning är främst inriktad mot hälsopolitik.

Gabriella Sandstig, fil dr, verksam som forskare och lärare vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet samt postdoktor vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet och Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap. Hennes forskning är i huvudsak inriktad på medieeffekter.

Maria Solevid, fil dr, är verksam som forskare och lärare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning handlar i huvudsak om politiska skiljelinjer och politiskt deltagande.

Jan Strid, universitetslektor vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om tidningar, radio och kyrkoval.

Aksel Sundström, fil mag, verksam som biträdande forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han arbetar för närvarande inom ett forskningsprojekt som studerar institutioner för hållbar fiskeförvaltning i Afrika söder om Sahara.

Ingela Wadbring, professor vid Institutionen för informationsteknologi och medier vid Mittuniversitetet, Sundsvall. Hon driver bland annat forskningsprogrammet Dagspresskollegiet och forskar kring medieanvändning, medietveckling samt om mediernas kommersialisering.

Eva Wahlström, fil mag, verksam som universitetsadjunkt vid Högskolan i Borås. Hon disputerade i litteraturvetenskap våren 2011 på avhandlingen *Fria flickor före Pippi: Ester Blenda Nordström och Karin Michaelis – Astrid Lindgrens föregångare*.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation samt prorektor vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediehistoria, mediestruktur och medieanvändning.

Frida Vernersdotter, pol kand, verksam vid SOM-institutet som biträdande undersökningsledare för Riks-SOM-undersökningen.

Oscar Westlund, fil mag, doktorand och verksam vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på organisering och användning av digitala medier, i synnerhet vad gäller mobilen som multimediet.

Lena Wängnerud, professor, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på representativ demokrati ur ett genusperspektiv.

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se
Hemsida: www.som.gu.se

Beställningar av publikationer kan göras på bokbestallning@som.gu.se. Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: www.som.gu.se.

Om Du vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Lycksalighetens* ö följer här e-postadresser.

Namn	E-postadress
Monika Bauhr	monika.bauhr@pol.gu.se
Linda Berg	linda.berg@pol.gu.se
Annika Bergström	annika.bergstrom@jmg.gu.se
Ulf Bjereld	ulf.bjereld@pol.gu.se
Jakob Bjur	jakob.bjur@jmg.gu.se
Göran Bolin	goran.bolin@sh.se
Martin Brothén	martin.brothen@riksdagen.se
Bengt Brülde	bengt.brylde@phil.gu.se
Marie Demker	marie.demker@pol.gu.se
Monika Djerf Pierre	monika.djerf-pierre@jmg.gu.se
Peter Esaiasson	peter.esaiasson@pol.gu.se
Filip Fors	filip.fors@soc.umu.se
Mathias A. Färdigh	mathias.fardigh@jmg.gu.se
Marina Ghersetti	marina.ghersetti@jmg.gu.se
Mikael Gilljam	mikael.gilljam@pol.gu.se
Mattias Gunnarsson	mattias.gunnarsson@psy.gu.se
Nils Gustafsson	nils.gustafsson@svet.lu.se
Niklas Harring	niklas.harring@pol.gu.se
Per Hedberg	per.hedberg@pol.gu.se
Ulrika Hedman	ulrika.hedman@jmg.gu.se
Sören Holmberg	soren.holmberg@pol.gu.se
Ulrika Holmberg	ulrika.holmberg@handels.gu.se
Lars Höglund	lars.hoglund@hb.se
Bengt Johansson	bengt.johansson@jmg.gu.se
Susanne Johansson	susanne.johansson@statskontoret.se

Lennart J. Lundqvist	lennart.lundqvist@pol.gu.se
Johan Martinsson	johan.martinsson@pol.gu.se
Lennart Nilsson	lennart.nilsson@cefos.gu.se
Åsa Nilsson	asa.nilsson@jmg.gu.se
Ylva Norén Bretzer	ylva.noren-bretzer@spa.gu.se
Henrik Oscarsson	henrik.oscarsson@pol.gu.se
Maria Oskarson	maria.oskarson@pol.gu.se
Mikael Persson	mikael.persson@pol.gu.se
John Magnus Roos	magnus.roos@psy.gu.se
Bo Rothstein	bo.rothstein@pol.gu.se
Björn Rönnerstrand	bjorn.ronnerstrand@pol.gu.se
Gabriella Sandstig	gabriella.sandstig@jmg.gu.se
Maria Solevid	maria.solevid@pol.gu.se
Jan Strid	jan.strid@jmg.gu.se
Aksel Sundström	aksel.sundstrom@pol.gu.se
Ingela Wadbring	ingela.wadbring@jmg.gu.se
Eva Wahlström	eva.wahlstrom@hb.se
Lennart Weibull	lennart.weibull@jmg.gu.se
Frida Vernersdotter	frida.vernersdotter@som.gu.se
Oscar Westlund	oscar.westlund@jmg.gu.se
Lena Wängnerud	lena.wangnerud@pol.gu.se

Bilagor

Till dig som ingår i 2010
års SOM-undersökning

Vem gör Samhälle Opinion Medier 2010?

Samhälle Opinion Medier görs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM är en oberoende forskningsorganisation som sedan 1986 gör årliga enkätundersökningar för att belysa opinioner och levnadsförhållanden för att förstå svensk samhällsutveckling.

SOM-institutet grundades av tre institutioner vid Göteborgs universitet. *Statsvetenskapliga institutionen* är Sveriges främsta forskningsinstitution när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning och demokrati och har sedan 1950-talet genomfört studier om valjare och val.

Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) är tongivande inom svensk forskning om medier och journalistik och har i över 30 år undersökt hur vi i Sverige använder medier.

Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS) bedriver forskning om demokrati och effektivitet med särskild inriktning på kommuner och landsting/regioner.

I forskningens tjänst

Utöver SOM-undersökningarnas självklara fokus på politisk opinion, medieanvändning och syn på samhälle och service, innehåller enkäterna ett stort antal frågor om kultur, fritidsvanor, hälsa, miljö, internationella frågor, riskbedömningar, demokrati och värderingar. Många av dessa frågor ställs i nära samverkan med universitetsforskare runt om i Sverige. Ett nyare tema i undersökningen rör förhållandet mellan kultur och hälsa. Här samverkar forskare i psykologi och medicin med samhällsvetare för att undersöka hur hälsan påverkas av vår omgivning.

Med ett kvartsekel i forskningens tjänst har SOM-institutet samlat en unik mängd information om hur vanor och åsikter förändras över tid. SOM-institutets analyser har kommit att få stor uppmärksamhet i samhällsdebatten. Bland de resultat som har särskilt uppmärksamats under senare år märks till exempel mätningarna av medborgarnas förtroende för olika samhällsinstitutioner och massmedier.

För SOM-institutet är det självklart att våra analyser finns tillgängliga för alla intresserade. Därför lägger vi upp alla analyser och publikationer på vår hemsida.

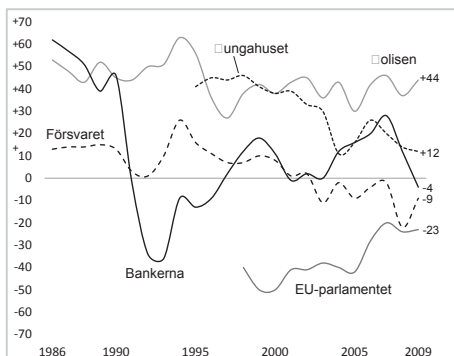
- Vilket förtroende har vi i Sverige för olika samhällsinstitutioner?
- Vilken roll spelar tidningar, radio, tv och internet i våra liv?
- Vilket samhällsengagemang finns i Sverige?
- Hur värderar svenskarna sin hälsa?
- Vad gör svenskarna på sin fritid?

.....
Detta är exempel på frågor som Samhälle Opinion Medier 2010 försöker att besvara. Undersökningen görs gemensamt av tre forskningsenheter vid Göteborgs universitet.

OPINIONER TRENDER ANALYSER – ett oberoende undersökningsinstitut i forskningens tjänst

Förtroende för samhällsinstitutioner 1986–2009

Förändringen i förtroende för svenska samhällsinstitutioner angett i ett balansmätt som varierar mellan +100, som innebär att alla svarspersoner anger stort förtroende och -100, som innebär att alla svarspersoner anger litet förtroende.

Några av de forskare som deltar i årets undersökning:

Fil. dr. Annika Bergström: *Internet*

Professor Ulf Bjereld: *Omvärlden*

Professor Göran Bolin: *Mobiltelefoni*

Professor Monika Djerf-Pierre: *Kriser och förtroende*

Fil. dr. Marina Ghersetti: *Kriser och medier*

Professor Peter Esaiasson: *Demokrati*

Doktorand Filip Fors: *Lycka*

Doktorand Nils Gustafsson: *Sociala medier*

Doktorand Per Hedberg: *Energi*

Professor Sören Holmberg: *Demokrati*

Ekon. dr. Ulrika Holmberg: *Konsumtion*

Professor Lars Höglund: *Bibliotek*

Docent Sverker C. Jagers: *Miljö*

Docent Lennart Nilsson: *Kommunal service*

Doktorand Åsa Nilsson: *Medier och kultur*

Fil. dr. Ylva Norén Bretzer: *Rättsväsendet*

Professor Henrik Oscarsson: *Demokrati*

Professor Bo Rothstein: *Civila samhällen*

Fil. dr. Eva-Lotta Sundblad: *Havsmiljö*

Docent Ingela Wadbring: *Dagspress*

Professor Lennart Weibull: *Medier och kultur*

Professor Lena Wägerud: *Kriser och förtroende*

Ett Sverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 9 000 personer i Sverige. Det är alltså sluppen som gjort att just du kommit med i undersökningen. Urvalet har gjorts via befolkningsregistret. Tillammans ska de utvalda personerna ge en god bild av befolkningen i Sverige.

För att få rättvisande resultat i undersökningen är det viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Eftersom undersökningen är mycket viktig för svensk forskning hoppas vi att du vill medverka, men det är givetvis du själv som avgör om du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Medier samarbetar ett stort antal forskare inom ramen för olika forskningsprojekt. Det innebär att frågorna spänner över ett mycket stort antal områden. Vi har försökt göra formuläret omväxlande, men antalet frågor kan ändå verka stort. De flesta frågorna kan dock besvaras enkelt med ett kryss i tillämplig ruta.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår aldrig. Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt.

Årets SOM-undersökning genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB som svarar för utskick och insamling av frågeformulär.

Varje år publicerar SOM-institutet minst två böcker. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel är de under 2010 utgivna böckerna *Nordiskt ljus* (red.: Sören Holmberg & Lennart Weibull) och *En region blir till* (red.: Lennart Nilsson). Böckerna kan beställas från SOM-institutet (kontaktuppgifter hittar du på nästa sida).

Besök gärna vår hemsida!

SOM-institutet: www.som.gu.se

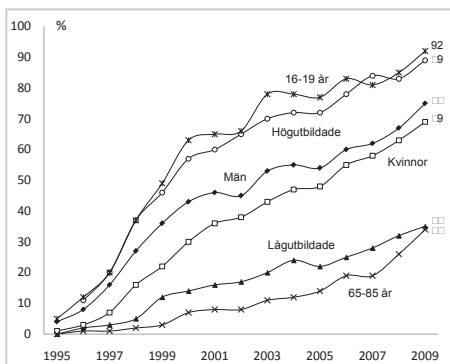
Statsvetenskapliga institutionen: www.pol.gu.se

Institutionen för journalistik, medier och kommunikation: www.jmg.gu.se

Centrum för forskning om offentlig sektor: www.cefos.gu.se

Internetanvändning 1995–2009

Internetanvändning i Sverige anggett i procent av befolkningen som uppgett att de använt internet flera gånger i veckan de senaste 12 månaderna.

Ansvariga för den nationella SOM-undersökningen är professorerna **Sören Holmberg** och **Lennart Weibull**. Sören Holmberg är forskare vid Statsvetenskapliga institutionen med inriktning på politiska val och representativ demokrati. Lennart Weibull är forskare vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) med inriktning på medieutveckling, särskilt dagstidningar. Tillsammans med undersökningsledare **Åsa Nilsson** arbetar de för närvarande med ett projekt om kultur och hälsa.

Professor Sören Holmberg

Professor Lennart Weibull

Undersökningsledare
Åsa Nilsson

Vi svarar gärna på frågor!

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna. Telefon: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften).

Om du har frågor angående enkätens innehåll är du välkommen att höra av dig till:

Åsa Nilsson (undersökningsledare), tel: 031-786 12 39,
e-post: asa.nilsson@som.gu.se

Frida Vernersdotter (bitr. undersökningsledare), tel: 031-786 49 96,
e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan också nå oss per brev enligt adressen nedan.

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031-786 12 17
Fax: 031-786 47 80 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2010

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här: Kryssa ej så här:

Använd helst kulspetspenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

FORMULÄRETS INNEHÅLL

- 1–8 Nyheter & medier
- 9–29 Politik, samhälle & demokrati
- 30–32 Radio & tv
- 33–39 Samhälle & service
- 40–44 Sveriges förhållande till omvärlden
- 45–50 Miljö
- 51–56 Energi
- 57–58 Kunskap & samhälle
- 59–65 Aktiviteter, intressen & värderingar
- 66–75 Arbetsliv
- 76–93 Bakgrund

NYHETER & MEDIER

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5–6 ggr/ vecka	3–4 ggr/ vecka	1–2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dgr/ vecka	6 dgr/ vecka	5 dgr/ vecka	4 dgr/ vecka	3 dgr/ vecka	2 dgr/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på papper

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dgr/ vecka	6 dgr/ vecka	5 dgr/ vecka	4 dgr/ vecka	3 dgr/ vecka	2 dgr/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på internet

Fråga 4 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja Nej

Fråga 5 Brukar du läsa eller titta i någon av gratistidningarna Metro, City, Extra Östergötland eller 18 minuter?

Minst 5 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 6 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
GT eller Kvällsposten					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

→ *Gå till fråga 8.*

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier (ex. <i>MSN, Facebook, MySpace, Twitter</i>)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av nyheter/nyhetstjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit egen blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik i debattforum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort bankärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort ärenden hos myndighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt musiktjänst (ex. <i>Spotify, Last.fm</i>)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8 I vilken utsträckning har du tagit del av följande i medierna under år 2010?

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I liten utsträckning	Inte alls
Fotbolls-VM	☐	☐	☐	☐
Melodifestivalen	☐	☐	☐	☐
Kronprinsessan Victorias bröllop	☐	☐	☐	☐
Valrörelsen 2010	☐	☐	☐	☐
Opinionsundersökningar om politik och samhälle	☐	☐	☐	☐

POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI

Fråga 9 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

**Fråga 10 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag?
Ange högst tre frågor/samhällsproblem.**

.....

Fråga 11 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Ange också hur stort förtroende du har för följande institutioner:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Säkerhetspolisen (Säpo)	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Allmänt sett, hur stort förtroende har du för svenska politiker?

Mycket stort
förtroende

Ganska stort
förtroende

Ganska litet
förtroende

Mycket litet
förtroende

Fråga 15 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Klart till
vänster

Något till
vänster

Varken till vänster
eller till höger

Något till
höger

Klart till
höger

Fråga 16 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

Vänsterpartiet

Moderaterna

Feministiskt initiativ

Socialdemokraterna

Kristdemokraterna

Piratpartiet

Centerpartiet

Miljöpartiet

Annat parti:

Folkpartiet

Sverigedemokraterna

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

Ja, mycket övertygad

Ja, något övertygad

Nej

Fråga 17 Hur tycker du att regeringen sköter sin uppgift?

Mycket
bra

Ganska
bra

Varken bra
eller dåligt

Ganska
dåligt

Mycket
dåligt

Fråga 18 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Höja arbetslöshetsersättningen (a-kassan)	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 19 Under de senaste 12 månaderna, har du haft någon form av kontakt med någon riksdagsledamot?

Ja

Nej

Fråga 20 Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar							Gillar starkt	
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverigedemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Feministiskt initiativ	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Piratpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om du skulle använda samma skala också för några partiledare, var skulle du placera:

	Personen är okänd för mig	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar							Gillar starkt	
		-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Maud Olofsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fredrik Reinfeldt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lars Ohly	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jan Björklund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mona Sahlin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Peter Eriksson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maria Wetterstrand	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Hagglund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jimmie Åkesson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gudrun Schyman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rick Falkvinge	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Återinföra den allmänna värnplikten	☐	☐	☐	☐	☐
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	☐	☐	☐	☐	☐
Höja skatten på alkohol	☐	☐	☐	☐	☐
Sälja statliga bolag som bedriver affärsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐
Införa republik med vald president	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 I dag diskuteras den geografiska indelningen av Sverige när det gäller ansvar för bland annat hälso-/sjukvård och regional utveckling. Anser du att den region/det län där du bor bör vara:

Större än nu	Samma som nu	Mindre än nu	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐

Fråga 23 Har du under de senaste 12 månaderna varit inne på någon av följande hemsidor på internet?

Hemsidan för:	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon/några gånger i veckan
Din kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Ditt landsting/din region	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Något politiskt parti	☐	☐	☐	☐	☐
Någon riksdagsledamot	☐	☐	☐	☐	☐
Någon lokalpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 Röstade du i valen 2010 och i så fall på vilket parti? Sätt ett kryss i vardera kolumn.

	Riksdagsvalet	Landstings-/regionvalet	Kommunvalet
<i>Nej:</i>			
Var inte röstberättigad	☐	☐	☐
Röstade ej	☐	☐	☐
<i>Ja, jag röstade på:</i>			
Vänsterpartiet	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐
Centerpartiet	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐
Sverigedemokraterna	☐	☐	☐
Feministiskt initiativ	☐	☐	☐
Piratpartiet	☐	☐	☐
Annat parti (ange vilket):	☐	☐	☐
Röstade blankt	☐	☐	☐

Fråga 25 Utnyttjade du möjligheten att personrösta genom att sätta kryss för någon kandidat på valsedeln i:

	Ja	Nej	Röstade blankt/röstade ej/ej röstberättigad
Riksdagsvalet	☐	☐	☐
Landstings-/regionvalet	☐	☐	☐
Kommunvalet	☐	☐	☐

Fråga 26 Två personer, A och B, har olika uppfattningar om hur den politiska demokratin i samhället fungerar bäst. Håller du med person A eller person B?

A

Medborgarna bör främst påverka politiken genom att rösta på partier och politiker. Därför är det viktigt att väljarna, särskilt inför valen, får veta vad partierna står för. Mellan valen är det de folkvalda politikerna som ska sköta beslutsfattandet. Naturligtvis ska politikerna lyssna på medborgarna även mellan valen, men då på hela opinionen och inte enbart på de som ropar högt om problem som berör dem själva.

Håller på det hela taget med person A

Håller något med bägge men mest med person A

Medborgarna ska delta i val och rösta på partier och politiker. Men medborgarna bör vara aktiva även mellan valen. Därför är det bra med många folkomröstningar. Dessutom är det viktigt att olika grupper kontinuerligt för fram sina uppfattningar via namninsamlingar, uppvisningar, aktioner och demonstrationer.

B

Håller något med bägge men mest med person B

Håller på det hela taget med person B

Ingen uppfattning

Fråga 27 I vilken utsträckning uppfattar du att medborgarna försöker påverka politiken mellan valen genom sådant som folkomröstningar, namninsamlingar, uppaktningar, aktioner och demonstrationer?

I mycket stor utsträckning

I ganska stor utsträckning

I ganska liten utsträckning

I mycket liten utsträckning

Fråga 28 När du tar ställning i politiska frågor, hur viktigt är följande för dig?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Min ideologiska övertygelse till vänster eller höger	☐	☐	☐	☐
Min religiösa eller icke-religiösa övertygelse	☐	☐	☐	☐
Livsstil och traditioner där jag bor	☐	☐	☐	☐
Min lokala eller regionala identitet	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 Om du ser till läget i dag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Ökat antal flyktingar	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
Förändringar i jordens klimat	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐
Naturkatastrofer	☐	☐	☐	☐
Försvagad demokrati	☐	☐	☐	☐
Ökade sociala klyftor	☐	☐	☐	☐
Försämrad havsmiljö	☐	☐	☐	☐

RADIO & TV

Fråga 30 Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5–6 dgr/ vecka	3–4 dgr/ vecka	1–2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rockklassiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	<i>Har ej tillgång</i>	Dagligen	5–6 dgr/ vecka	3–4 dgr/ vecka	1–2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1/SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 Hur ofta brukar du titta på följande typer av tv-program?

	Flera gånger i veckan	Någon gång i veckan	Mer sällan	Aldrig
Nyhetsprogram	☐	☐	☐	☐
Samhällsprogram	☐	☐	☐	☐
Sportprogram	☐	☐	☐	☐
Kulturprogram	☐	☐	☐	☐
Underhållningsprogram	☐	☐	☐	☐
Långfilmer	☐	☐	☐	☐
Drama/serier	☐	☐	☐	☐
Dokusåpor/reality-tv	☐	☐	☐	☐
Djur- och naturprogram	☐	☐	☐	☐

SAMHÄLLE & SERVICE**Fråga 33 Hur anser du att följande myndigheter sköter sitt arbete?**

	<i>Känner ej till myndigheten</i>	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skatteverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Centrala studiestödsnämnden (CSN)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Valmyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 Hur tycker du att den verksamhet fungerar som bedrivs på följande områden i det landsting/region eller kommun där du bor?

	<i>Känner ej till verksamheten</i>	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Räddningstjänsten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Hur tycker du på det hela taget att den offentliga servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det landsting/den region där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ingenjörer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Domare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 Nedan följer några frågor som rör din tilltro till det svenska rättsväsendet. Vad anser du om följande påståenden om svenska domstolar?

	Helt felaktigt påstående										Helt riktigt påstående										Ingen uppfattning		
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
<i>Svenska domstolar...</i>																							
Utdömer straff som är rimliga för de brott som begåtts	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer mycket olika straff för samma slags brott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer alltid straff på sakliga grunder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer lindrigare straff till personer med hög status	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer hårdare straff till personer som är födda utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 Enligt din uppfattning, i vilken utsträckning kan följande handlingar vara acceptabla?

	Aldrig acceptabelt							Alltid acceptabelt							Ingen uppfattning
	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	
En offentliganställd erbjuder en närstående jobb trots att personen saknar de rätta kvalifikationerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En offentliganställd begär en avgift för att utföra en tjänst som egentligen ingår i hans/hennes arbetsuppgifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En offentliganställd läkare låter en vän eller nära släkting gå före i vårdkö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En privatpraktiserande läkare låter en vän eller nära släkting gå före i vårdkö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En företagare erbjuder en gåva eller tjänst till en offentliganställd tjänsteman i samband med en upphandling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 Enligt din bedömning, i ungefär vilken utsträckning är följande yrkesgrupper i Sverige inblandade i någon typ av korruption?

	Inte alls							I mycket stor utsträckning		
	↓						↓			
	1	2	3	4	5	6	7		Ingen uppfattning	
Politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Offentliga tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Företagare	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SVERIGES FÖRHÅLLANDE TILL OMVÄRLDEN

Fråga 40 Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
- I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
- Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 41 Vad anser du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden?

	Stor förbättring	Viss förbättring	Varken förbättring eller försämring	Viss försämring	Stor försämring	Ingen uppfattning
Miljön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den sociala tryggheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prisnivån på livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den nationella självständigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möjligheten att påverka utvecklingen i EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Brottsbekämpningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högre utbildning/forskning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Invandrare och flyktingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?

Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 Hur ställer du dig till följande förslag som gäller utrikes- och säkerhetspolitik?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska försvarsutgifterna	☐	☐	☐	☐	☐
Minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör söka medlemskap i NATO	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör införa euro som valuta	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör utträda ur EU	☐	☐	☐	☐	☐
Turkiet bör ges medlemskap i EU	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 44 Och vilken är din åsikt när det gäller följande förslag i utrikesdebatten?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
De nordiska länderna bör gå samman och bilda en förbundsstat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avbryta Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan	☐	☐	☐	☐	☐	☐

MILJÖ

Fråga 45 Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Hur ofta gör du personligen nedanstående saker av miljöskäl?

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	
Sorterar hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐	
Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	
Handlar närproducerad mat	☐	☐	☐	☐	☐	
Väljer att gå, cykla eller åka kollektivt i stället för att ta bilen	☐	☐	☐	☐	☐	<i>Har ingen bil</i> ☐

Fråga 47 Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser du att följande miljöproblem är?

	Mycket litet hot					Mycket stort hot				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Utsläpp från industrier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avgaser från biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Oljeutsläpp vid kusterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Användandet av kemikalier i jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uttunningen av ozonskiktet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hantering av kärnkraftens högaktiva avfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klimatförändringar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 Det har diskuterats hur man kan motverka globala klimatförändringar genom att minska koldioxidutsläppen. Enligt din uppfattning, hur viktigt anser du att det är att begränsa omfattningen av följande utsläppskällor?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Flygtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐
Lastbilstransporterna	☐	☐	☐	☐	☐
Privatbilismen	☐	☐	☐	☐	☐
Industrins energianvändning	☐	☐	☐	☐	☐
Hushållens energianvändning	☐	☐	☐	☐	☐
Köttproduktionen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 49 Hur allvarliga hot mot havsmiljön i Sverige anser du att följande är?

	Mycket allvarligt hot	Ganska allvarligt hot	Inte särskilt allvarligt hot	Inte alls allvarligt hot	Ingen upp- fattning
Övergödning i jordbruk och skogsbruk	☐	☐	☐	☐	☐
Giftiga båtbottnfärger	☐	☐	☐	☐	☐
Giftutsläpp från industrin	☐	☐	☐	☐	☐
Utfiskning	☐	☐	☐	☐	☐
Läkemedelsrester i avloppsvattnet	☐	☐	☐	☐	☐
Algblomning	☐	☐	☐	☐	☐
Spridning av främmande växt- och djurarter	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraftverk i havet/havsbandet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 50 Vad anser du om följande djurstammars storlek i Sverige i dag?

	Stammen är alldeles för liten	Stammen är något för liten	Stammen är lagom	Stammen är något för stor	Stammen är alldeles för stor	Ingen uppfattning
Älg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lodjur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Björn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vildsvin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Säl	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ål	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Torsk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ENERGI**Fråga 51 Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige? Markera endast ett av svarsalternativen.**

- Avveckla kärnkraften snarast
- Avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut
- Använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler
- Använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden
- Har ingen bestämd uppfattning i frågan

Fråga 52 Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5–10 åren?

	Satsa mer än i dag	Satsa ungefär som i dag	Satsa mindre än i dag	Helt avstå från energikällan	Ingen åsikt
Vattenkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Solenergi	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Biobränslen	☐	☐	☐	☐	☐
Olja	☐	☐	☐	☐	☐
Vågkraft	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 53 Hur stort förtroende har du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Miljöorganisationer	☐	☐	☐	☐
Kärnkraftsindustrin	☐	☐	☐	☐
Regeringen	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐
Statliga myndigheter på energiområdet	☐	☐	☐	☐
Elbolagen	☐	☐	☐	☐

Fråga 54 Och hur stort förtroende har du för följande offentliga myndigheter när det gäller information om energi?

	Känner inte till myndigheten	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Energimyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraftsinspektionen (SKI)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturvårdsverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 55 Vilken är din uppfattning om följande påståenden som man ibland hör om vindkraft? Ange för var och ett av påståendena om det enligt din uppfattning är felaktigt eller riktigt.

	<div style="display: flex; justify-content: space-between; align-items: center;"> <div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 5px; text-align: center;">Helt felaktigt påstående</div> <div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 5px; text-align: center;">Helt riktigt påstående</div> </div>										Ingen uppfattning	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Vindkraftverk är bullriga	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft är miljövänlig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
El producerad med hjälp av vindkraft blir dyr	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft innebär mycket små risker för människors liv och hälsa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraftverk förfular landskapet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 56 Hur ställer du dig till en etablering av vindkraftverk i närheten av:

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Har ingen fritidsbostad
Din fasta bostad	☐	☐	☐	☐	☐	
Din fritidsbostad	☐	☐	☐	☐	☐	☐

KUNSKAP & SAMHÄLLE

Fråga 57 Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs i Sverige inom följande områden?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Medicin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teknik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Humaniora	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utbildningsvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Energi	☐	☐	☐	☐	☐
Cancer	☐	☐	☐	☐	☐
Transportteknik	☐	☐	☐	☐	☐
Miljö	☐	☐	☐	☐	☐
Nationalekonomi	☐	☐	☐	☐	☐
Genteknik	☐	☐	☐	☐	☐
IT	☐	☐	☐	☐	☐
Historia	☐	☐	☐	☐	☐
Reumatiska sjukdomar	☐	☐	☐	☐	☐

AKTIVITETER, INTRESSEN & VÄRDERINGAR

Fråga 59 Är du medlem i någon typ av förening/organisation?

	Nej	Ja	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐
Hembygdsförening	☐	☐	☐
Invandrarförening	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Organisation för jägare	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation		☐	☐

Fråga 60 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Fråga 61 Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?

	Nej	Ja, men jag har <u>inte</u> varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Annan kristen kyrka/samfund	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐

Fråga 62 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (styrketräning, aerobics etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat/idkat friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigarr/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på klassisk konsert, opera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt flyg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt tåg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat dator-/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit på tjänsteresa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fiskat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jagat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst skönlitteratur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst facklitteratur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till hjälpporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 63 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Det går inte att lita på människor i allmänhet Det går att lita på människor i allmänhet

↓ ↓

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Om du skulle använda samma skala, i vilken utsträckning anser du att det går att lita på människor i det område där du bor?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 64 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Mycket dåligt Mycket gott

↓ ↓

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 65 Hur lång är du och hur mycket väger du?

Längd (i cm): Vikt (i kg): Vill avstå från att svara

ARBETSLIV

Fråga 66 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?

☐ Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/
genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat:

Fråga 67 Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

- (yrke/sysselsättning)
- Har aldrig yrkesarbetat → Gå till fråga 72.

Fråga 68 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 69 Arbetar/arbetade du i statlig, kommunal, landstings-/regional eller privat tjänst?

Statlig	Kommunal	Landstings-/regional	Privat	Ideell organisation/stiftelse
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 70 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 71 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?

1–19 timmar	20–34 timmar	35–40 timmar	41–50 timmar	51 timmar eller mer
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 72 Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?

- Nej
- Ja → **Hur länge sammantaget?**
- Upp till en vecka
 - Mellan 1 vecka och 1 månad
 - 1–3 månader
 - 3–12 månader

Fråga 73 Är du medlem i någon fackförening?

Ja, förbund inom:

- LO (Landsorganisationen), v.g. ange vilket förbund:
- TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Saco (Sveriges akademikers centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Annan facklig organisation, v.g. ange vilket förbund:
- Nej

Är du medlem i någon arbetsgivarorganisation?

- Nej Ja:

Fråga 74 Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?

- Ja
- Nej, men har varit medlem tidigare
- Nej, har aldrig varit medlem
- Vet inte

Fråga 75 Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?

- Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande
- I huvudsak i den kommun där jag bor
- I huvudsak i annan kommun än där jag bor

Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/skolan?

Antal kilometer: Antal minuter:

TILL SIST NÅGRA AVSLUTANDE FRÅGOR OM DIG SJÄLV

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. Vi behöver därför dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 76 Är du kvinna eller man?

- Kvinna Man

Fråga 77 Vilket år är du född?

Årtal:

Fråga 78 Är du svensk medborgare?

- Svensk medborgare
 Medborgare i annat land
 Både svensk medborgare och medborgare i annat land

Fråga 79 Vilket är ditt civilstånd?

- Ensamstående Sambo Gift/partnerskap Änka/änkling

Fråga 80 Har du egna barn?

- Ja Nej

Fråga 81 Hur ser ditt hushåll ut?

- Jag bor ensam → *Gå till fråga 82.*
- Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →
En vuxen	☐	Ja	☐	Nej
Flera vuxna	☐		☐	
Ett eller flera barn	☐		☐	

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0–3 år 4–6 år 7–15 år 16 år eller äldre

Fråga 82 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

a) Ditt nuvarande hem:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

b) Det hem du växte upp i:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

Fråga 83 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 84 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

- Har alltid bott här
- Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort
- Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort
- Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- Inflyttad, har bott här 4–10 år
- Inflyttad, har bott här 1–3 år
- Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 85 I vilken typ av område bor du?

- Storstad: centralt
- Storstad: ytterområde/förort
- Stad eller större tätort: centralt
- Stad eller större tätort: ytterområde
- Mindre tätort
- Ren landsbygd

Fråga 86 Hur bor du för närvarande?

- I villa/radhus
- I lägenhet/flerbostadshus
- Annat boende

Fråga 87 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Äger bostaden (även bostadsrätt)
- Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**
- Nej Ja, jag hyr i andra hand

Fråga 88 Har du/ditt hushåll:

- Fritidshus Nej Ja
- Fritidsbåt → Motorbåt/vattenskoter Segelbåt Roddbåt/eka/kanot
- Bil → a) **Bilmärke:** **Årsmodell:**

.....
(den bil du/ditt hushåll använder mest)

b) Har du/ditt hushåll en s. k. miljöbil?

- Ja Nej Vet inte

Fråga 89 Vilket språk talas huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

- Svenska
 Nationellt minoritetsspråk (finska, tornedalsfinska, samiska, romani chib eller jiddisch)
 Annat språk:

Fråga 90 Vilken skolutbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
 Grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
 Studier vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
 Examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
 Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
 Studier vid högskola/universitet
 Examen från högskola/universitet
 Studier vid/examen från forskarutbildning

Fråga 91 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på din utbildning.

☐ Ekonomi/handel/administration	☐ Media/journalistik/reklam
☐ Estetisk/design/hantverk/konst	☐ Naturvetenskap/matematik/data
☐ Hotell/restaurang/service/skönhetsvård	☐ Pedagogik
☐ Hälso-/sjukvård	☐ Samhällsvetenskap/juridik
☐ Humaniora/kultur	☐ Socialt arbete/omsorg/psykologi
☐ Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	
☐ Teknik/byggt teknik/industri/transport	☐ Annan:

Fråga 92 Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

☐ 100 000 eller mindre	☐ 301 000 – 400 000	☐ 601 000 – 700 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 401 000 – 500 000	☐ 701 000 – 800 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 501 000 – 600 000	☐ Mer än 800 000

Fråga 93 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättrats	Förbli ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid tre institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG)*, *Statsvetenskapliga institutionen* samt *Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS)*. SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinions-bildning och demokrati i dagens Sverige. Den nationella SOM-undersökningen 2010 går ut till totalt 9 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvariga för undersökningen är professor Sören Holmberg och professor Lennart Weibull. Undersökningsledare är bitr. forskare Åsa Nilsson.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna.

Tel: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet som gärna besvarar eventuella frågor om studien.

Kontakta:

Åsa Nilsson (undersökningsledare)

Tel: 031-786 12 39, e-post: asa.nilsson@som.gu.se

Frida Vernersdotter (biträdande undersökningsledare)

Tel: 031-786 49 96, e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan läsa mer om SOM-institutet på internet.

www.som.gu.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031-786 12 17
Fax: 031-786 47 80 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2010

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här: Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

FORMULÄRETS INNEHÅLL

- 1–8 Nyheter & medier
- 9–23 Politik, samhälle & demokrati
- 24–31 Radio & tv
- 32–41 Internet & andra medier
- 42–48 Tidningar, böcker & bibliotek
- 49–56 Aktiviteter, intressen & värderingar
- 57–60 Valet 2010
- 61–70 Arbetsliv
- 71–88 Bakgrund

NYHETER & MEDIER

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5–6 ggr/ vecka	3–4 ggr/ vecka	1–2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dgr/ vecka	6 dgr/ vecka	5 dgr/ vecka	4 dgr/ vecka	3 dgr/ vecka	2 dgr/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på papper

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dgr/ vecka	6 dgr/ vecka	5 dgr/ vecka	4 dgr/ vecka	3 dgr/ vecka	2 dgr/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på internet

Fråga 4 Brukar du läsa eller titta i följande gratistidningar?

	Minst 5 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Metro	☐	☐	☐	☐	☐
City	☐	☐	☐	☐	☐
Extra Östergötland/18 minuter	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
...i mobilen	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen/GT/Kvällsposten					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
...i mobilen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 6 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja Nej

Fråga 7 Hur viktigt anser du att följande egenskaper är vid val av morgontidning?

Jag läser inte någon morgontidning → Gå till fråga 9.

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Annonserna	☐	☐	☐	☐	☐
Den politiska linjen	☐	☐	☐	☐	☐
De lokala nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksenheterna	☐	☐	☐	☐	☐
Utrikesnyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
Sportsidorna	☐	☐	☐	☐	☐
Att tidningen har ett lågt prenumerationspris	☐	☐	☐	☐	☐
Att tidningen har många sidor	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8 Anser du att den morgontidning du mest regelbundet läser på något sätt brukar visa sina politiska åsikter på nyhetssidorna?

I mycket hög grad I ganska hög grad I mindre grad Inte alls Ingen uppfattning

POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI**Fråga 9 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?**

Mycket intresserad Ganska intresserad Inte särskilt intresserad Inte alls intresserad

Fråga 10 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....
.....

Fråga 11 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Ange också hur stort förtroende du har för följande institutioner:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Biblioteken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Riksrevisionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Finansinspektionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Säkerhetspolisen (Säpo)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 15 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

☐ Vänsterpartiet	☐ Moderaterna	☐ Feministiskt initiativ
☐ Socialdemokraterna	☐ Kristdemokraterna	☐ Piratpartiet
☐ Centerpartiet	☐ Miljöpartiet	
☐ Folkpartiet	☐ Sverigedemokraterna	☐ Annat parti:

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad Ja, något övertygad Nej

Fråga 16 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐
Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	☐	☐	☐	☐	☐
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	☐	☐	☐	☐	☐
Införa republik i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna	☐	☐	☐	☐	☐
Finansiera Sveriges Television via skatten i stället för via nuvarande mottagaravgift	☐	☐	☐	☐	☐
Minska det statliga stödet till dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 Hur anser du att följande myndigheter sköter sitt arbete?

	<i>Känner ej till myndigheten</i>	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skatteverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Centrala studiestödsnämnden (CSN)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Valmyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 Hur tycker du att den verksamhet fungerar som bedrivs på följande områden i det landsting/region eller kommun där du bor?

	<i>Känner ej till verksamheten</i>	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Räddningstjänsten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 19 Nedan följer några frågor som rör din tilltro till det svenska rättsväsendet. Vad anser du om följande påståenden om svenska domstolar?

Svenska domstolar:	Helt felaktigt påstående										Helt riktigt påstående	Ingen uppfattning
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Utdömer straff som är rimliga för de brott som begåtts	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer mycket olika straff för samma slags brott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer alltid straff på sakliga grunder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer lindrigare straff till personer med hög status	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer hårdare straff till personer som är födda utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 20 Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige? Markera endast ett av svarsalternativen.

- Avveckla kärnkraften snarast
- Avveckla kärnkraften, men utnyttja de 10 kärnkraftsreaktorer vi har tills de tjänat ut
- Använd kärnkraften och ersätt de nuvarande reaktorerna med som mest 10 nya reaktorer
- Använd kärnkraften och bygg fler reaktorer än nuvarande 10 i framtiden
- Ingen uppfattning

Fråga 21 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?

- Mycket positiv
- Ganska positiv
- Varken positiv eller negativ
- Ganska negativ
- Mycket negativ
- Ingen uppfattning

Fråga 22 Tycker du att Sverige ska behålla eller avskaffa monarkin?

- Behålla monarkin
- Avskaffa monarkin
- Ingen åsikt

Fråga 23 Har du gjort något av följande under de senaste 12 månaderna, via sociala medier på internet eller på annat vis, i avsikt att försöka åstadkomma förbättringar eller försämringar i samhället? (Med sociala medier avses nätverk som t. ex. MSN, Facebook, Myspace, Twitter.)

	Nej	Ja, via sociala medier	Ja, på annat vis
Skrivit under namninsamling/anslutit mig till uppprop	☐	☐	☐
Skrivit ett inlägg/insändare/debattartikel i en samhällsfråga	☐	☐	☐
Kontaktat en politiker	☐	☐	☐
Deltagit i evenemang arrangerat av politiskt parti/organisation/nätverk	☐	☐	☐
Gått med/anslutit mig till politiskt parti/organisation/nätverk	☐	☐	☐
Engagerat mig aktivt/arbetat i politiskt parti/organisation/nätverk	☐	☐	☐
Uppmanat vän/bekant att engagera sig i/gå med i politiskt parti/organisation/nätverk	☐	☐	☐

RADIO & TV

Fråga 24 Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5–6 dgr/ vecka	3–4 dgr/ vecka	1–2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lugna favoriter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rockklassiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradiokanal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan radiokanal:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 Hur ofta brukar du lyssna på radioprogram i följande?

	Dagligen	5–6 dgr/ vecka	3–4 dgr/ vecka	1–2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Radioapparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bilradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mp3-spelare	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	<i>Har ej tillgång</i>	Dagligen	5–6 dgr/ vecka	3–4 dgr/ vecka	1–2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Plus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV8	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 9	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV10	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT24	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT B Barnkanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT/UR Kunskaps- kanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Discovery Channel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 Hur ofta brukar du titta på tv-program i följande?

	Dagligen	5-6 dgr/ vecka	3-4 dgr/ vecka	1-2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Tv-apparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv på offentlig lokal/plats	☐	☐	☐	☐	☐	☐

**Fråga 28 Vilken tv-kanal tycker du har de bästa programmen när det gäller:
(Markera endast en kanal per rad.)**

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	SVT B Barn- kanalen	SVT/UR Kunskaps- kanalen	Annan kanal	Ingen upp- fattning
Barnprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ungdomsprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lättare underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsprogram/-magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teater, opera, konsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturprogram/-magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska tv-serier/drama/ komedi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utländska tv-serier/drama/ komedi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Långfilmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Populärmusik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dokumentärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 Vilket är ditt allmänna intryck av de svenska tv-kanalerna?

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Plus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 9	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT24	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT B Barnkanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT/UR Kunskapskanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Är du positivt eller negativt inställd till reklam i tv?

Mycket positiv ☐	Ganska positiv ☐	Varken positiv eller negativ ☐	Ganska negativ ☐	Mycket negativ ☐
---	---	---	---	---

Fråga 31 Tycker du att tv-licensen, mottagaravgiften som man betalar för Sveriges Television, är värd priset eller inte?

Mycket värd priset

Ganska värd priset

Inte speciellt värd priset

Inte alls värd priset

INTERNET & ANDRA MEDIER

Fråga 32 Vilka typer av medieteknik har du för närvarande tillgång till i ditt hushåll?

	Ja	Nej	Vet inte		Ja	Nej	Vet inte
Telefon (fast anslutning)	☐	☐	☐	GPS	☐	☐	☐
Mobiltelefon	☐	☐	☐	Blu-ray-spelare	☐	☐	☐
Persondator	☐	☐	☐	Tv-spelkonsol	☐	☐	☐
Internet	☐	☐	☐	Elektronisk läsplatta för e-böcker	☐	☐	☐
Bredband	☐	☐	☐				

Fråga 33 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

→ Gå till fråga 36.

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av nyheter/nyhetstjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier (ex. <i>MSN, Facebook, MySpace, Twitter</i>)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik på debattforum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt Skype	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt filmtjänst (ex. <i>Vodder, Netflix</i>)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt musiktjänst (ex. <i>Spotify, Last.fm</i>)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit egen blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort bankärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/beställt varor eller tjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sett väderprognos	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort biblioteksärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort ärenden hos myndighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 Ungefär hur ofta en genomsnittlig vecka brukar du göra följande i sociala medier (t. ex. *Facebook, MySpace, Twitter*)?

	Ingen gång	Någon gång/vecka	Flera ggr/vecka	1-3 ggr/dag	4-10 ggr/dag	Mer än 10 ggr/dag
Läsa/följa vad andra skriver	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skriva/kommentera/lägga ut material	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna laddat ner följande från internet?

Jag har inte laddat ner något från internet de senaste 12 mån → Gå till fråga 36.

	Ingen gång	Någon/några gånger de senaste 12 mån	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Radioprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv-serier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Långfilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Musik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Böcker/ljudböcker	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 Har du egen mobiltelefon? (Du kan kryssa för flera alternativ.)

- Ja: privat med kontantkort Nej → Gå vidare till fråga 38.
 Ja: privat med abonnemang
 Ja: i tjänsten/arbetet

Har du en s. k. smartphone (pekskärmsmobil)?

- Ja Nej

Fråga 37 Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?

	Aldrig	Högst några ggr/ månad	Någon/ några ggr/ vecka	1-3 ggr/ dag	4-10 ggr/ dag	11-20 ggr/ dag	Mer än 20 ggr/ dag
Ringa/ta emot samtal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot sms	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot mms/bilder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot epost	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använda sociala medier (ex. MSN, Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Söka fakta/information	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använda musiktjänst (ex. Spotify, Last.fm)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Titta på tv/rörliga bilder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använda nyhetstjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 I vilken utsträckning brukar du ta del av nyheter på följande sätt?

	Dagligen	5-6 dgr/ vecka	3-4 dgr/ vecka	1-2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Nyheter i tv-apparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv-nyheter i dator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv-nyheter i mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i radioapparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Radionyheter i dator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Radionyheter i mobiltelefon/mp3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgontidning i mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 Vilken är din uppfattning om följande påståenden om nyheter och medier?

	Helt felaktigt					Helt riktigt					Ingen uppfattning	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Varje människa är skyldig att hålla sig informerad om vad som händer i samhället	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Innehållet i dagspress är mer kommersiellt i dag än för tio år sedan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Internet kan aldrig ersätta dagspress, radio och tv vad gäller nyhetsrapportering	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhets sajter på internet låter läsarnas kommentarer ta alldeles för stor plats	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister vinklar ofta nyheter efter egna åsikter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Och i vilken utsträckning stämmer följande påståenden på dig personligen?

Om jag har möjlighet tittar jag på nyheter i tv varje kväll	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det ständiga nyhetsflödet gör mig stressad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sociala medier gör mig ofta uppmärksam på viktiga nyhetshändelser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 Hur nöjd är du med följande när det gäller dessa tre typer av dagstidningar?

	Inte alls nöjd			Mycket nöjd	
	1	2	3	4	5
a) Betalda dagstidningar på papper:					
Fördjupningsmaterialet	☐	☐	☐	☐	☐
Bredden i innehållet	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgängligheten	☐	☐	☐	☐	☐
Läsbarheten	☐	☐	☐	☐	☐
☐ Jag läser aldrig någon betald dagstidning på papper				
b) Dagliga gratistidningar (Metro/City/18 minuter/Extra Östergötland):					
Fördjupningsmaterialet	☐	☐	☐	☐	☐
Bredden i innehållet	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgängligheten	☐	☐	☐	☐	☐
Läsbarheten	☐	☐	☐	☐	☐
☐ Jag läser aldrig någon daglig gratistidning				
c) Dagstidningar på internet:					
Fördjupningsmaterialet	☐	☐	☐	☐	☐
Bredden i innehållet	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgängligheten	☐	☐	☐	☐	☐
Läsbarheten	☐	☐	☐	☐	☐
☐ Jag läser aldrig någon dagstidning på internet				

Fråga 41 Vilket förtroende du har för innehållet i följande medier:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Sveriges Television (SVT)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Radio (SR)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐
aftonbladet.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
expressen.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
svt.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
dn.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
sverigesradio.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tv4.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
newsmill.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐

TIDNINGAR, BÖCKER & BIBLIOTEK

Fråga 42 Hur ofta läser eller tittar du i följande?

	Flera gånger i veckan	Någon gång i veckan	Någon gång i månaden	Någon gång i kvartalet	Någon gång i halvåret	Någon gång om året	Aldrig
Vecko-/månadstidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Special-/facktidsskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Facklig tidning/tidskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utländsk dagstidning/tidskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skönlitterär bok (även ljudbok)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fackbok (även ljudbok)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 Har du under de senaste 12 månaderna läst högt ur en bok/tidning för något barn?

Nej, ingen gång	Ja, någon gång under året	Ja, någon gång i halvåret	Ja, någon gång i kvartalet	Ja, någon gång i månaden	Ja, någon gång i veckan	Ja, flera gånger i veckan
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om JA, vad läste du senaste gången du läste?

För vem/vilka läste du?

a) Barnets/barnens ålder:

- Upp till 3 år
 4-6 år
 7-12 år
 13 år eller äldre

b) Barnets/barnens kön:

- Flicka
 Pojke

Fråga 44 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande på ditt kommunbibliotek?

Jag har inte besökt kommunbiblioteket under de senaste 12 månaderna → Gå till fråga 45.

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Lånat barnböcker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat skönlitteratur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat facklitteratur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat ljudböcker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat/läst material på annat språk än svenska	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat musik/film	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst böcker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst tidningar/tidskrifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt studie-/arbetsplats	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Frågat bibliotekarie om hjälp	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av kulturevenemang	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Träffat vänner/bekanta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annat:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 Vilken betydelse har biblioteket haft för dig/din familj i följande avseenden under de senaste 12 månaderna?

Jag har inte använt biblioteket under de senaste 12 månaderna → Gå till fråga 45.

	Mycket stor betydelse	Ganska stor betydelse	Ganska liten betydelse	Ingen betydelse alls
Inspirerat till läsning av böcker	☐	☐	☐	☐
Gett faktauppgifter och kunskap	☐	☐	☐	☐
Gett råd och vägledning	☐	☐	☐	☐
Underlättat arbete eller studier	☐	☐	☐	☐
Varit en plats att träffa andra	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Hur tycker du på det hela taget att bibliotekens service fungerar i den kommun där du bor?

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 47 Ungefär hur långt, i kilometer, har du från din bostad till närmaste kommunbibliotek?

Mindre än 2 km	2–5 km	5–10 km	10–20 km	Mer än 20 km	Vet inte
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 Hur viktiga anser du att biblioteken är för att ett modernt samhälle ska fungera?

Helt avgörande	Mycket viktiga	Ganska viktiga	Inte särskilt viktiga	Inte alls viktiga
☐	☐	☐	☐	☐

AKTIVITETER, INTRESSEN & VÄRDERINGAR

Fråga 49 Är du medlem i någon typ av förening/organisation?

	Nej	Ja	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Svenska kyrkan, frikyrka, religiös organisation	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation:	☐	☐	☐

Fråga 50 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv- året	Någon gång i kvar- talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gångar i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (styrketräning, aerobics etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat (joggning, simning, stavgång, skidor etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit ute i naturen/friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på fotboll/ishockey	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit snabbmat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigart/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på musikal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på balett, dansföreställning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på klassisk konsert, opera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rest utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 51 Har du/ditt hushåll:

	Nej	Ja
Bil	☐	☐
Fritidshus	☐	☐
Fritidsbåt	☐	☐

Fråga 52 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Umgått med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgått med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på konstutställning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Löst korsord/sudoku	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/mc/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trädgårdsarbete/balkongodling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bakat/syltat/saftat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat dator-/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit i kör	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dansat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit frukost utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit på tjänsteresa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av direktreklam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fotograferat/filmat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat teater, deltagit i lajv etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med handarbete/hantverk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på möte/varit aktiv i någon förening/organisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt text-tv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrt dvd/video	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på ljudbok/tafbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt historisk sevärdhet/byggnad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt fornminne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt naturreservat/nationalpark	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 53 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

Mycket nöjd

Ganska nöjd

Inte särskilt nöjd

Inte alls nöjd

Fråga 54 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Det går inte att lita på människor i allmänhet

↓

0

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Det går att lita på människor i allmänhet

↓

Om du skulle använda samma skala, i vilken utsträckning anser du att det går att lita på människor i det område där du bor?

0

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Fråga 55 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Mycket dåligt

↓

0

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Mycket gott

↓

Fråga 56 Hur lång är du och hur mycket väger du?

Längd (i cm):

Vikt (i kg):

Vill avstå från att svara

VALET 2010

Fråga 57 Röstade du i valen 2010 och i så fall på vilket parti? Sätt ett kryss i vardera kolumn.

	Riksdagsvalet	Landstings-/regionvalet	Kommunvalet
<i>Nej:</i>			
Var inte röstberättigad	☐	☐	☐
Röstade ej	☐	☐	☐
<i>Ja, jag röstade på på:</i>			
Vänsterpartiet	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐
Centerpartiet	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐
Sverigedemokraterna	☐	☐	☐
Feministiskt initiativ	☐	☐	☐
Piratpartiet	☐	☐	☐
Annat parti (ange vilket):	☐	☐	☐
Röstade blankt	☐	☐	☐

Fråga 58 Utnyttjade du möjligheten att personrösta genom att sätta kryss för någon kandidat på valsedeln i:

	Ja	Nej	Röstade blankt/röstade ej ej röstberättigad
Riksdagsvalet	☐	☐	☐
Landstings-/regionvalet	☐	☐	☐
Kommunvalet	☐	☐	☐

Fråga 59 Inför årets valrörelse diskuterades olika principer för politiska annonser i dagstidningar. Håller du med om följande påståenden?

	Ja	Nej	Ingen uppfattning
Dagstidningar ska kunna vägra att ta in annonser från partier vars politik avviker från tidningens politiska linje	☐	☐	☐
Det är rimligt att dagstidningar ger rabatter på annonser från partier som står tidningen politiskt nära	☐	☐	☐
Dagstidningar bör alltid ta in annonser från alla politiska partier så länge annonserna inte bryter mot lagen	☐	☐	☐
Dagstidningar bör vägra att ta in annonser från partier vars värderingar är odemokratiska	☐	☐	☐

Fråga 60 Allmänt sett, vad anser du om svenska mediers rapportering från årets valrörelse?

	Rapporteringen var alldeles för negativ					Rapporteringen var alldeles för positiv					Ingen upp- fattning	
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5	
Alliansen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De rödgröna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ARBETSLIV

Fråga 61 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?

☐ Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/
genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat:

Fråga 62 Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

- (yrke/sysselsättning)
- Har **aldrig** yrkesarbetat → Gå till fråga 67.

Fråga 63 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 64 Arbetar/arbetade du i statlig, kommunal, landstings-/regional eller privat tjänst?

Statlig	Kommunal	Landstings-/regional	Privat	Ideell organisation/stiftelse
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 65 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 66 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?

1–19 timmar	20–34 timmar	35–40 timmar	41–50 timmar	51 timmar eller mer
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 67 Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?

- Nej
- Ja → **Hur länge sammantaget?**
- Upp till en vecka
 - Mellan 1 vecka och 1 månad
 - 1–3 månader
 - 3–12 månader

Fråga 68 Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?

- Ja Nej, men har varit medlem tidigare Nej, har aldrig varit medlem Vet inte

Fråga 69 Är du medlem i någon fackförening?

Ja, förbund inom:

- LO (Landsorganisationen), v.g. ange vilket förbund:
- TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Saco (Sveriges akademikers centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Annan facklig organisation, v.g. ange vilket förbund:
- Nej

Är du medlem i någon arbetsgivarorganisation?

- Nej Ja:

Fråga 70 Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?

- Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande
- I huvudsak i den kommun där jag bor
- I huvudsak i annan kommun än där jag bor

Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/skolan?

Antal kilometer: Antal minuter:

TILL SIST NÅGRA BAKGRUNDSFRÅGOR

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. Vi behöver därför dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 71 Är du kvinna eller man?

Kvinna Man

Fråga 72 Vilket år är du född?

Årtal:

Fråga 73 Är du svensk medborgare?

Svensk medborgare
 Medborgare i annat land
 Både svensk medborgare och medborgare i annat land

Fråga 74 Vilket är ditt civilstånd?

Ensamstående Sambo Gift/partnerskap Änka/änkling

Fråga 75 Har du egna barn?

Ja Nej

Fråga 76 Hur ser ditt hushåll ut?

Jag bor ensam → *Gå till fråga 77.*

Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →

En vuxen	☐	Ja	☐
Flera vuxna	☐	Nej	☐
Ett eller flera barn	☐		☐

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0–3 år 4–6 år 7–15 år 16 år eller äldre

Fråga 77 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

a) Ditt nuvarande hem:

Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

b) Det hem du växte upp i:

Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

Fråga 78 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 79 Vilket språk talas huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

- Svenska
 Nationellt minoritetsspråk (finska, tornedalsfinska, samiska, romani chib eller jiddisch)
 Annat språk:

Fråga 80 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

- Har alltid bott här
 Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort
 Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort
 Inflyttad, har bott här mer än 10 år
 Inflyttad, har bott här 4–10 år
 Inflyttad, har bott här 1–3 år
 Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 81 I vilken typ av område bor du?

- Storstad: centralt
 Storstad: ytterområde/förort
 Stad eller större tätort: centralt
 Stad eller större tätort: ytterområde
 Mindre tätort
 Ren landsbygd

Fråga 82 Hur bor du för närvarande?

- I villa/radhus I lägenhet/flerbostadshus Annat boende

Fråga 83 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Äger bostaden (även bostadsrätt)
 Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**
 Nej Ja, jag hyr i andra hand

Fråga 84 Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

☐ 100 000 eller mindre	☐ 301 000 – 400 000	☐ 601 000 – 700 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 401 000 – 500 000	☐ 701 000 – 800 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 501 000 – 600 000	☐ Mer än 800 000

Fråga 85 Vilken skolutbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Studier vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
- Studier vid högskola/universitet
- Examen från högskola/universitet
- Studier vid/examen från forskarutbildning

Fråga 86 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på din utbildning.

☐ Ekonomi/handel/administration	☐ Media/journalistik/reklam
☐ Estetisk/design/hantverk/konst	☐ Naturvetenskap/matematik/data
☐ Hotell/restaurang/service/skönhetsvård	☐ Pedagogik
☐ Hälso-/sjukvård	☐ Samhällsvetenskap/juridik
☐ Humaniora/kultur	☐ Socialt arbete/omsorg/psykologi
☐ Jordbruk/skogsbruk/miljövård	
☐ Teknik/byggeteknik/industri/transport	☐ Annan:

Fråga 87 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Fråga 88 Om du tänker på de senaste 25 årens förändringar i Sverige respektive i världen, vad skulle du säga har varit det allra viktigaste?

I Sverige:

.....
.....

I världen:

.....
.....

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid tre institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG)*, *Statsvetenskapliga institutionen* samt *Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS)*. SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinions-bildning och demokrati i dagens Sverige. Den nationella SOM-undersökningen 2010 går ut till totalt 9 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvariga för undersökningen är professor Sören Holmberg och professor Lennart Weibull. Undersökningsledare är bitr. forskare Åsa Nilsson.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna.

Tel: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet som gärna besvarar eventuella frågor om studien.

Kontakta:

Åsa Nilsson (undersökningsledare)

Tel: 031-786 12 39, e-post: asa.nilsson@som.gu.se

Frida Vernersdotter (biträdande undersökningsledare)

Tel: 031-786 49 96, e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan läsa mer om SOM-institutet på internet.

www.som.gu.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031-786 12 17
Fax: 031-786 47 80 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2010

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här: Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

FORMULÄRETS INNEHÅLL

- 1–7 Nyheter & internet
- 8–19 Politik, samhälle & demokrati
- 20–24 Medier & nyhetsrapportering
- 25–28 Sjukvård & offentlig service
- 29–31 Kultur & böcker
- 32–34 Valet 2010
- 35–49 Fritid & aktiviteter
- 50–53 Konsumtion
- 54–59 Hälsa
- 60–68 Arbetsliv
- 69–86 Bakgrund

NYHETER & INTERNET

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5–6 ggr/ vecka	3–4 ggr/ vecka	1–2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dgr/ vecka	6 dgr/ vecka	5 dgr/ vecka	4 dgr/ vecka	3 dgr/ vecka	2 dgr/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på papper

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dgr/ vecka	6 dgr/ vecka	5 dgr/ vecka	4 dgr/ vecka	3 dgr/ vecka	2 dgr/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på internet

Fråga 4 Brukar du läsa eller titta i följande typer av tidningar?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Kvällstidning (Aftonbladet/ Expressen/GT/Kvällsposten):					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Gratis tidning (Metro/City/ Extra Östergötland/18 minuter):					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja Nej

Fråga 6 I vilken utsträckning brukar du ta del av nyheter på följande sätt?

	Dagligen	5-6 dgr/ vecka	3-4 dgr/ vecka	1-2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Nyheter i tv-apparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv-nyheter i dator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv-nyheter i mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i radioapparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Radionyheter i dator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Radionyheter i mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgontidning i mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidning i mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

→ Gå till fråga 8.

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier (ex. MSN, Facebook, MySpace, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort bankärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/beställt varor eller tjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/sålt varor via privatannons	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sett väderprognos	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt musiktjänst (ex. Spotify, Last.fm)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information om hälsa/sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI

Fråga 8 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 9 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....

.....

Fråga 10 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 11 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

☐ Vänsterpartiet	☐ Moderaterna	☐ Feministiskt initiativ
☐ Socialdemokraterna	☐ Kristdemokraterna	☐ Piratpartiet
☐ Centerpartiet	☐ Miljöpartiet	
☐ Folkpartiet	☐ Sverigedemokraterna	☐ Annat parti:

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad Ja, något övertygad Nej

Fråga 14 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatten på alkohol	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐
Avskaffa entréavgiften till offentliga museer	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 15 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?

Mycket positiv	☐	Ganska positiv	☐	Varken positiv eller negativ	☐	Ganska negativ	☐	Mycket negativ	☐	Ingen uppfattning	☐
----------------	--------------------------	----------------	--------------------------	------------------------------	--------------------------	----------------	--------------------------	----------------	--------------------------	-------------------	--------------------------

Fråga 16 Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stärka djurens rätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Begränsa utvecklingen av gen-modifierad mat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda forskning som använder befruktade ägg (embryonala stamceller)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avkriminalisera all fildelning på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda ansiktstäckande slöja på allmän plats	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 Om du ser till läget i dag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐
Ökade sociala klyftor	☐	☐	☐	☐
Religiösa motsättningar	☐	☐	☐	☐
Ökad alkoholkonsumtion	☐	☐	☐	☐
Globala epidemier	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 Om du ser till din egen situation, vad upplever du som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Att sakna pengar vid en oväntad utgift	☐	☐	☐	☐
Att inte få en tillräckligt stor pension	☐	☐	☐	☐
Att bli arbetslös	☐	☐	☐	☐
Att bli allvarligt sjuk	☐	☐	☐	☐
Att bli utsatt för brott	☐	☐	☐	☐

Fråga 19 Vilket ansvar anser du att politikerna i Sverige har för att försöka lösa följande samhällsproblem?

	Inget ansvar alls			Mycket stort ansvar		Ingen uppfattning
	1	2	3	4	5	
Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Globala epidemier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomiska kriser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐	☐	☐

MEDIER & NYHETSRAPPORTERING

Fråga 20 Vad av följande har du för närvarande tillgång till i ditt hushåll?

	Ja	Nej	Vet inte
Persondator	☐	☐	☐
Internet	☐	☐	☐
Bredband	☐	☐	☐

Fråga 21 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	Dagligen	5–6 dgr/ vecka	3–4 dgr/ vecka	1–2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1/SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 Hur ofta brukar du titta på följande typer av tv-program?

	Flera gånger i veckan	Någon gång i veckan	Mer sällan	Aldrig
Nyhetsprogram	☐	☐	☐	☐
Samhällsprogram	☐	☐	☐	☐
Sportprogram	☐	☐	☐	☐
Kulturprogram	☐	☐	☐	☐
Underhållning	☐	☐	☐	☐
Långfilmer	☐	☐	☐	☐
Drama/serier	☐	☐	☐	☐
Dokusåpor/reality-tv	☐	☐	☐	☐
Djur- och naturprogram	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 I vilken utsträckning tror du att du skulle vända dig till följande nyhetskällor om du skulle höra talas om att det:

a) ...skett ett giftigt gasutsläpp i den kommun där du bor:

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	Inte alls	Ingen uppfattning
Radions nyhetssändningar	☐	☐	☐	☐	☐
Tv:s nyhetssändningar	☐	☐	☐	☐	☐
Dagstidningar på papper	☐	☐	☐	☐	☐
Radio/tv/tidningar på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Sociala medier på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Myndigheters hemsidor på internet	☐	☐	☐	☐	☐

b) ...brutit ut en allvarlig epidemi som närmar sig den del av landet där du bor:

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	Inte alls	Ingen uppfattning
Radions nyhetssändningar	☐	☐	☐	☐	☐
Tv:s nyhetssändningar	☐	☐	☐	☐	☐
Dagstidningar på papper	☐	☐	☐	☐	☐
Radio/tv/tidningar på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Sociala medier på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Myndigheters hemsidor på internet	☐	☐	☐	☐	☐

c) ...inträffat en stor terrorattack med många dödsoffer i ett av våra grannländer:

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	Inte alls	Ingen uppfattning
Radions nyhetssändningar	☐	☐	☐	☐	☐
Tv:s nyhetssändningar	☐	☐	☐	☐	☐
Dagstidningar på papper	☐	☐	☐	☐	☐
Radio/tv/tidningar på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Sociala medier på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Myndigheters hemsidor på internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 På det hela taget, vad anser du om nyhetsmediers rapportering om följande samhällsproblem?

	Problemet överdrivs starkt	Problemet överdrivs något	Rimlig rapportering	Problemet underdrivs något	Problemet underdrivs starkt	Ingen uppfattning
Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Globala epidemier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomiska kriser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SJUKVÅRD & OFFENTLIG SERVICE

Fråga 25 Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av följande typer av sjukvård?

	Ja, jag själv	Ej själv, men nära anhörig	Nej, varken jag själv eller nära anhörig
Sjukhus: akutvård	☐	☐	☐
Sjukhus: annan vård	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐
Privatläkare	☐	☐	☐
Företagshälsovård	☐	☐	☐

Fråga 26 Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Ingen uppfattning
Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 Hur tycker du på det hela taget att den offentliga servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det landsting/den region där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 Allmänt sett, vilken är din uppfattning om den svenska sjukvården i följande avseenden?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Den medicinska kvaliteten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till vård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organisationens effektivitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalens bemötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐

KULTUR & BÖCKER

Fråga 29 Hur ofta läser eller tittar du i följande?

	Flera gångar i veckan	Någon gång i veckan	Någon gång i månaden	Någon gång i kvartalet	Någon gång i halvåret	Någon gång om året	Aldrig
Vecko-/månadstidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Special-/facktidsskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skönlitterär bok (även ljudbok)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fackbok (även ljudbok)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Har du under de senaste 12 månaderna läst någon av följande typer av böcker/ljudböcker?

	Nej, ingen	Ja, 1-2 böcker	Ja, 3-4 böcker	Ja, 5-15 böcker	Ja, fler än 15 böcker
Roman	☐	☐	☐	☐	☐
Deckare, thriller	☐	☐	☐	☐	☐
Populärhistoria	☐	☐	☐	☐	☐
Barn-/ungdomsbok	☐	☐	☐	☐	☐
Science fiction/fantasy	☐	☐	☐	☐	☐
Serialbum	☐	☐	☐	☐	☐
Annan typ av bok	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Hur intresserad är du av att se teater och annan scenkonst?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Klassisk teater	☐	☐	☐	☐
Modern teater	☐	☐	☐	☐
Samhällsinriktad teater	☐	☐	☐	☐
Komedi	☐	☐	☐	☐
Fars	☐	☐	☐	☐
Musikal	☐	☐	☐	☐
Opera	☐	☐	☐	☐
Klassisk musik	☐	☐	☐	☐
Klassisk balett	☐	☐	☐	☐
Annan dans	☐	☐	☐	☐

VALET 2010**Fråga 32 Röstade du i valen 2010 och i så fall på vilket parti? Sätt ett kryss i vardera kolumn.**

	Riksdagsvalet	Landstings-/regionvalet	Kommunvalet
<i>Nej:</i>			
Var inte röstberättigad	☐	☐	☐
Röstade ej	☐	☐	☐
<i>Ja, jag röstade på:</i>			
Vänsterpartiet	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐
Centerpartiet	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐
Sverigedemokraterna	☐	☐	☐
Feministiskt initiativ	☐	☐	☐
Piratpartiet	☐	☐	☐
Annat parti (ange vilket):	☐	☐	☐
Röstade blankt	☐	☐	☐

Fråga 33 Utnyttjade du möjligheten att personrösta genom att sätta kryss för någon kandidat på valsedeln i:

	Ja	Nej	Röstade blankt/röstade ej ej röstberättigad
Riksdagsvalet	☐	☐	☐
Landstings-/regionvalet	☐	☐	☐
Kommunvalet	☐	☐	☐

Fråga 34 Inför årets val, gjorde du något av de partitester som olika medier hade på sina hemsidor på internet, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt var närmast?

Nej Ja, något enstaka test Ja, flera test

FRITID & AKTIVITETER

Fråga 35 Är du medlem i någon typ av förening/organisation?

	Nej	Ja	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐
Nycterhetsorganisation	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Patient-/anhörigförening	☐	☐	☐
Handikappförbund	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation:	☐	☐	☐

Fråga 36 Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?

	Nej	Ja, men jag har <u>inte</u> varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Annan kristen kyrka/samfund	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐

Fråga 37 Tror du på Gud?

Ja Nej

Fråga 38 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

Mycket nöjd Ganska nöjd Inte särskilt nöjd Inte alls nöjd

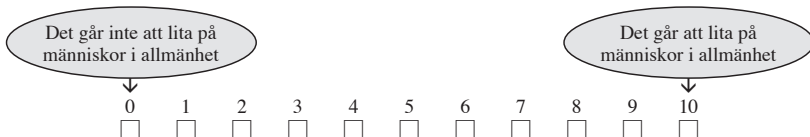
Fråga 39 Hur ofta tänker du på meningen med livet?

Ofta Ibland Sällan Aldrig

Fråga 40 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Tränat/idrott/motion/gymnastik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått längre promenad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit ute i naturen/friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på fotboll/ishockey	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit snabbmat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på musikal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på balett, dansföreställning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på klassisk konsert, opera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rest utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på konstutställning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/mc/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bakat/syltat/saftat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat dator-/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit i kör	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dansat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 41 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Om du skulle använda samma skala, i vilken utsträckning anser du att det går att lita på människor i det område där du bor?

Fråga 42 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åtit frukost utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit på tjänsteresa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fotograferat/filmat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat teater, deltagit i lajv etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med handarbete/hantverk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på möte/varit aktiv i någon förening/organisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bantat/gått på diet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrt dvd/video	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på ljudbok/talbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt historisk sevärdhet/byggnad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt fornminne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt naturreservat/nationalpark	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till hjälpporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigart/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit starksprit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit vin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit cider	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit dig berusad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 Hur mycket alkoholhaltiga drycker skulle du bedöma att du dricker under en genomsnittlig vecka? Ange i centiliter och skriv 0 om du inte brukar dricka något. (Ett normalt vinglas motsvarar ca 15 cl; ett stort ölglas ca 40 cl.)

Jag brukar inte dricka någon alkohol alls

Starköl/cider: (cl) Vin: (cl) Starksprit: (cl)

Fråga 47 Allmänt sett, hur är ditt självförtroende? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Mycket dåligt										Mycket bra				
↓										↓				
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐				

Fråga 48 På det hela taget, hur lycklig skulle du säga att du är?

Mycket lycklig	Ganska lycklig	Inte särskilt lycklig	Inte alls lycklig
☐	☐	☐	☐

Fråga 49 Om du tänker på de senaste dagarna, hur skulle du säga att du har känt dig? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Jag har känt mig mycket illa till mods										Jag har känt mig mycket väl till mods				
↓										↓				
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐				

KONSUMTION

Fråga 50 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna köpt något av följande?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Dvd-/videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dator-/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Musik-cd/musikfil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ljudbok/talbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kläder till dig själv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möbler/inredning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hemelektronik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Krävmärkt mat/livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

...och när det gäller dina köpvanor i övrigt, hur ofta har du:

Handlat second hand/begagnat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt rabatt-/extraerbjudande	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat på auktion/nätauktion	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt mer än vad jag egentligen hade råd med	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prutat/förhandlat om priset på en vara/tjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 51 En genomsnittlig månad, ungefär hur mycket tid lägger du på att handla sådant som kläder/skor, hemelektronik och inredning? Räkna även inköp via internet.

Ingen tid alls	Upp till 1 timme	1–5 timmar	5–10 timmar	10–20 timmar	20–30 timmar	Mer än 30 timmar
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 56 Hur lång är du och hur mycket väger du?

Längd (i cm): Vikt (i kg): Vill avstå från att svara

Fråga 57 Har du vaccinerat dig mot svininfluensan?

Ja Nej

Vilket var det huvudsakliga skälet till att du vaccinerade eller inte vaccinerade dig?

.....

Fråga 58 I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på hur du i allmänhet brukar känna dig?

	Stämmer helt	Stämmer ganska bra	Stämmer inte särskilt bra	Stämmer inte alls
Jag tycker att livet är fullt av intressanta saker	☐	☐	☐	☐
Ibland känner jag mig olustig och obehaglig till mods utan påtaglig anledning	☐	☐	☐	☐
Jag är bra på att komma med spydiga kommentarer	☐	☐	☐	☐
Jag har en tendens att handla på ögonblickets ingivelse utan att tänka mig för så noga	☐	☐	☐	☐
Jag har lätt för att njuta av livet	☐	☐	☐	☐
Jag blir lätt stressad när jag tvingas att skynda mig	☐	☐	☐	☐
Om man blir illa behandlad av någon tycker jag i princip att man ska ge igen	☐	☐	☐	☐
Det händer ofta att jag lite förhastat ger mig in på saker	☐	☐	☐	☐
Jag tycker ofta att man överdriver känslornas betydelse	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig ofta glad och upprymd innan jag ska träffa en god vän	☐	☐	☐	☐
Jag spänner mig ofta så hårt att jag blir trött	☐	☐	☐	☐
Om någon vill argumentera mot mig drar jag mig inte för att komma med vassa kommentarer	☐	☐	☐	☐
Jag brukar ”tala först och tänka sedan”	☐	☐	☐	☐
Jag har ofta svårt att förstå vad andra menar när de talar om sina känslor	☐	☐	☐	☐
Jag föredrar att slippa engagera mig i andras problem	☐	☐	☐	☐

Fråga 59 Man brukar ibland tala om att människor har både kvinnliga och manliga egenskaper. I vilken utsträckning skulle du säga att du själv har kvinnliga respektive manliga egenskaper? Svara med hjälp av de två skalorna nedan.

	Jag har få sådana egenskaper					Jag har många sådana egenskaper					
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kvinnliga egenskaper	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Manliga egenskaper	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ARBETSLIV

Fråga 60 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?

☐ Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/
genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat:

Fråga 61 Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

-
- Har **aldrig** yrkesarbetat → Gå till fråga 66.

Fråga 62 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 63 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 64 Arbetar/arbetade du i statlig, kommunal, landstings-/regional eller privat tjänst?

Statlig	Kommunal	Landstings-/regional	Privat	Ideell organisation/stiftelse
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 65 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?

1–19 timmar	20–34 timmar	35–40 timmar	41–50 timmar	51 timmar eller mer
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 66 Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?

- Nej
- Ja → a) Hur länge sammantaget? b) Är du sjukskriven för närvarande?
☐ Upp till en vecka	☐ Nej
☐ Mellan 1 vecka och 1 månad	☐ Ja
☐ 1–3 månader	
☐ 3–12 månader	

Fråga 67 Är du medlem i någon fackförening?

Ja, förbund inom:

- LO (Landsorganisationen), v.g. ange vilket förbund:
- TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Saco (Sveriges akademikers centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Annan facklig organisation, v.g. ange vilket förbund:
- Nej

Är du medlem i någon arbetsgivarorganisation?

- Nej Ja:

Fråga 68 Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?

- Ja
- Nej, men har varit medlem tidigare
- Nej, har aldrig varit medlem
- Vet inte

TILL SIST NÅGRA BAKGRUNDSFRÅGOR

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. Vi behöver därför dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 69 Är du kvinna eller man?

- Kvinna
- Man

Fråga 70 Vilket år är du född?

Årtal:

Fråga 71 Är du svensk medborgare?

- Svensk medborgare
- Medborgare i annat land
- Både svensk medborgare och medborgare i annat land

Fråga 72 Vilket är ditt civilstånd?

Ensamstående Sambo Gift/partnerskap Änka/änkling

Fråga 73 Har du egna barn?

- Ja
- Nej

Fråga 74 Hur ser ditt hushåll ut? Jag bor ensam → *Gå till fråga 75.*

☐ Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med:	→	En vuxen	☐	Ja	☐	Nej
		Flera vuxna	☐		☐	
		Ett eller flera barn	☐		☐	

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0-3 år 4-6 år 7-15 år 16 år eller äldre

Fråga 75 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?**a) Ditt nuvarande hem:**

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

b) Det hem du växte upp i:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

Fråga 76 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 77 Vilket språk talas huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

- Svenska Nationellt minoritetsspråk
 (finska, tornedalsfinska, samiska, romani chib eller jiddisch)
- Annat språk:

Fråga 78 I vilken typ av område bor du?

- Storstad: centralt
 Storstad: ytterområde/förort
 Stad eller större tätort: centralt
 Stad eller större tätort: ytterområde
 Mindre tätort
 Ren landsbygd

Fråga 79 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

☐ Har alltid bott här	☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
☐ Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort	☐ Inflyttad, har bott här 4-10 år
☐ Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort	☐ Inflyttad, har bott här 1-3 år
	☐ Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 80 Hur bor du för närvarande?

I villa/radhus

I lägenhet/flerbostadshus

Annat boende

Fråga 81 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad? Äger bostaden (även bostadsrätt) Hyr bostaden**Hyr du i andra hand?** Nej Ja, jag hyr i andra hand**Fråga 82 Ungefär hur stor, normalt sett, är din egen månadsinkomst före skatt?** Mindre än 10 000 kronor 25 000 – 29 999 kronor 45 000 – 49 999 kronor 10 000 – 14 999 kronor 30 000 – 34 999 kronor 50 000 kronor eller mer 15 000 – 19 999 kronor 35 000 – 39 999 kronor 20 000 – 24 999 kronor 40 000 – 44 999 kronor**Fråga 83 Hur klarar sig ditt hushåll på nuvarande inkomst?**Mycket
braGanska
braVarken bra
eller dåligtGanska
dåligtMycket
dåligt**Fråga 84 Vilken skolutbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.** Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola Grundskola eller motsvarande obligatorisk skola Studier vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande Examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet Studier vid högskola/universitet Examen från högskola/universitet Studier vid/examen från forskarutbildning**Fråga 85 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på din utbildning.** Ekonomi/handel/administration Media/journalistik/reklam Estetisk/design/hantverk/konst Naturvetenskap/matematik/data Hotell/restaurang/service/skönhetsvård Pedagogik Hälso-/sjukvård Samhällsvetenskap/juridik Humaniora/kultur Socialt arbete/omsorg/psykologi Jordbruk/skogsbruk/miljövärd Teknik/byggt teknik/industri/transport Annan:

Fråga 86 Om du tänker på de senaste 25 årens förändringar i Sverige respektive i världen, vad skulle du säga har varit det allra viktigaste?

I Sverige:

.....
.....

I världen:

.....
.....

ETT STORT TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Om du har synpunkter på någon enskild fråga eller formuläret som helhet är vi tacksamma för att få ta del av dessa.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ETT STORT TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Detta är några av de böcker som SOM-institutet har gett ut baserade på resultaten från de senaste årens SOM-undersökningar:

Demokratitrender (2003), red. Henrik Oscarsson

Nordiskt ljus (2010), red. Sören Holmberg och Lennart Weibull

En region blir till (2010), red. Lennart Nilsson

Svensk höst (2009), red. Sören Holmberg och Lennart Weibull

Svensk samhällsorganisation i förändring (2004), red. Lennart Nilsson

Du kan läsa mer om SOM-institutets verksamhet på vår hemsida.

www.som.gu.se

Där kan du också beställa våra böcker eller läsa enskilda kapitel.

Vill du kontakta oss är du mycket välkommen att göra det!

Telefon: 031-786 61 34

E-post: info@som.gu.se

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid tre institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG)*, *Statsvetenskapliga institutionen* samt *Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS)*. SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinions-bildning och demokrati i dagens Sverige. Den nationella SOM-undersökningen 2010 går ut till totalt 9 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvariga för undersökningen är professor Sören Holmberg och professor Lennart Weibull. Undersökningsledare är bitr. forskare Åsa Nilsson.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna.
Tel: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet som gärna besvarar eventuella frågor om studien.

Kontakta:

Åsa Nilsson (undersökningsledare)

Tel: 031-786 12 39, e-post: asa.nilsson@som.gu.se

Frida Vernersdotter (biträdande undersökningsledare)

Tel: 031-786 49 96, e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan läsa mer om SOM-institutet på internet.

www.som.gu.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031-786 12 17
Fax: 031-786 47 80 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTETS BÖCKER

ISSN 0284-4788

1. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
2. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
3. Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
4. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiototal*
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
5. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
6. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
7. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och samhälle*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE
8. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE
9. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE
10. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE
11. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE

12. Nilsson, Lennart (red): *Västsverige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE
13. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE
14. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE
ISBN 91-972694-1-7
15. Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE
ISBN 91-972694-2-5
16. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittioalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE
ISBN 91-972694-3-3
17. Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE
ISBN 91-972694-4-1
18. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE
ISBN 91-972694-5-X
19. Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE
ISBN 91-972694-7-6
20. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssambället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE
ISBN 91-972694-8-4

21. Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE
ISBN 91-972694-9-2
22. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE
ISBN 91-973670-1-X
23. Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8
ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE
24. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6
ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE
25. Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, ca 325 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4
ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE
26. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-6-0
ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE
27. Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, ca 340 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-7-9
ISRN: GU-STJM-SOM--27--E
28. Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*
Göteborg 2002, ca 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-8-7
ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE

29. Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red): *Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser.*
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISSN: 1101-4692 och 0428-4788
ISRN: GU-STJN-SOM--29--SE
30. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken. Trettiotvå artiklar om politik, medier och samhälle.*
Göteborg 2002, 544 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-9-5
ISRN: GU-STJN-SOM--30--SE
31. Nilsson, Lennart (red) *Perspektiv på Västsverige*
Göteborg 2003, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-01-8
ISRN: GU-STJN-SOM--31--SE
32. Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*
Göteborg 2003, 343 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-02-6
ISRN: GU-STJN-SOM--32--SE
33. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Fåfångans marknad*
Göteborg 2003, 432 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-03-4
ISRN: GU-STJM-SOM--33--SE
34. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*
Göteborg 2004, 440 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-04-2
ISRN: GU-STJM-SOM--34--SE
35. Nilsson, Lennart (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring*
Göteborg 2004, 570 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-05-05-13
36. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*
Göteborg 2005, 492 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-06-9
ISRN: GU-STJM-SOM--36--SE

37. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Västsverige*
Göteborg 2006, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-07-7
ISRN: GU-STJM-SOM--37--SE
38. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Skåne*
Göteborg 2006, 288 sidor. Pris: 200 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-08-5
ISRN: GU-STJM-SOM--38--SE
39. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*
Göteborg 2006, 560 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-09-3
ISRN: GU-STJM-SOM--39--SE
40. Nilsson, Lennart (red) *Det våras för regionen - Västsverige 1998-2005*
Göteborg 2007, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-10-6
ISRN: GU-STJM-SOM--40--SE
41. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige*
Göteborg 2007, 560 sidor. Pris: 270 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-11-3
ISRN: GU-STJM-SOM--41--SE
42. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red)
Regionen och flernivådemokratin
Göteborg 2008, 336 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-12-0
ISRN: GU-STJM-SOM--42--SE
43. Nilsson, Lennart och Rudolf Antoni (red) *Medborgarna, regionen och flernivådemokratin*
Göteborg 2008, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-13-7
ISRN: GU-STJM-SOM--43--SE
44. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*
Göteborg 2008, 616 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-14-4
ISRN: GU-STJM-SOM--44--SE

45. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red) *Att bygga, Att bo, Att leva. En bok om Västra Götaland*
Göteborg 2009, 304 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-15-1
ISRN: GU-STJM-SOM--45--SE
46. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Svensk Höst*
Göteborg 2009, 560 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-16-8
ISRN: GU-STJM-SOM--46--SE
47. Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*
Göteborg 2010. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-18-2
ISRN: GU-STJM-SOM--47--SE
48. Johansson, Susanne (red) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*
Göteborg 2010, 232 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-17-5
ISRN: GU-STJM-SOM--48--SE
49. Oskarson, Maria, Bengtsson, Mattias & Berglund Tomas (red)
En fråga om klass. Stockholm: Liber
<http://www.liber.se/Facklitteratur/Sociologi/Sociologi/En-fraga-om-klass>
50. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*
Göteborg 2010, 592 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-19-9
ISRN: GU-STJM-SOM--50--SE
51. Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*
Göteborg 2011, 272 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-20-5
ISRN: GU-STJM-SOM--51--SE
52. Holmberg, Sören, Weibull, Lennart & Oscarsson, Henrik (red)
Lycksalighetens ö.
Göteborg 2011, 676 sidor. Pris 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-21-2
ISRN: GU-STJM--52--SE